

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

**Ümummilli lider Heydər Əliyevin
anadan olmasının 96 illiyinə həsr olunmuş**

**“HEYDƏR ƏLİYEV
VƏ MÜASİR AZƏRBAYCAN TƏHSİLİ”**

adlı

**RESPUBLİKA TƏLƏBƏ-ŞAGİRD
ELMİ KONFRANSI**

Məruzələrin tezisləri

Bakı şəhəri, 19-20 aprel 2019-cu il

*Azərbaycan Dillər Universitetinin Elmi Şurasının qərarı ilə çap olunur
(27 dekabr 2017-ci il, 14 saylı protokol)*

Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 96 illiyinə həsr olunmuş “HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MÜASİR AZƏRBAYCAN TƏHSİLİ” ADLI RESPUBLİKA TƏLƏBƏ-ŞAĞİRD ELMİ KONFRANSI
Məruzələrin tezisləri. Bakı şəhəri, 19-20 aprel 2019-cu il
– Bakı: ADU, 2019. – 528 səh.

Ölkəmizdə əsas məqsədi xarici dil mütəxəssisləri hazırlamaq olan aparıcı ali təhsil ocaqlarından biri olan Azərbaycan Dillər Universiteti yarandığı gündən etibarən respublikanın elminə və mədəniyyətinə töhfələr verməkdədir.

Universitetin professor-müəllim heyəti yüksək səviyyəli mütəxəssislər hazırlamaq məqsədilə ali məktəbimizə qəbul olmuş hər bir gəncin ixtisasına dair bilik və bacarıqlara yiyələnməsi ilə yanaşı, onları mütəmadi olaraq elmi fəaliyyətə cəlb etməyə çalışır.

Universitetimizin ən mühüm qayələrindən biri də gələcəkdə ölkənin ictimai-siyasi həyatında fəal iştirak edən və azərbaycançılıq ideologiyasını əsas tutaraq ölkəmizi xarici ölkələrdə təmsil edəcək kadrlar yetişdirməkdən ibarətdir.

Bugün universitetimizin professor-müəllim heyəti tərəfindən elmi cəhətdən yetişdirilən tələbələr təkcə Azərbaycanın məxtəlif universitetlərində elmi məruzələrlə çıxışlar etməklə kifayətlənmir, eyni zamanda beynəlxalq səviyyədə öz bilik və bacarıqlarını nümayiş etdirirlər. Tələbələrımız Avropa, Asiya, Türkiyə, İspaniya, Amerika və s. qitələrində bacarıqla respublikamızı təmsil edərək, universitetimizi də dünyada tanıdırlar.

2018-ci ildən etibarən universitetin Tələbə Elmi Cəmiyyətinin konfranslarında nəyinki başqa universitetlərdən müraciət etmiş tələbələr, həmçinin orta məktəblər də müəyyən məruzələrlə çıxış edirlər.

KONFRANSIN TƏŞKİLAT KOMİTƏSİ

- 1. Abdullayev K.M.** – *Azərbaycan Dillər Universitetinin rektoru, akademik, sədr;*
- 2. Abdullayev Ə.Ə.** – *Tədris işləri üzrə prorektor, professor, sədr müavini;*
- 3. Zeynalova S.S.** – *Elmi işlər üzrə prorektor, professor, üzv;*
- 4. Cəfərova T.Ş.** – *Sosial məsələlər və ictimaiyyətlə əlaqələr üzrə prorektor, üzv;*
- 5. Həsənov S.H.** – *Rektorun təşkilat işləri məsələlər üzrə müşaviri, dosent, üzv;*
- 6. Hüseynova Z.R.** – *Tələbə Elmi Cəmiyyətinin sədri, üzv;*
- 7. Əliyeva H.Ə.** – *Elmi katib, dosent, üzv;*
- 8. Tanrıverdiyeva N.İ.** – *Rektorun maddi-texniki və maliyyə məsələləri üzrə müşaviri, üzv;*
- 9. İmanova S.R.** – *Elmi əməkdaşlıq şöbəsinin müdiri, dosent, üzv;*
- 10. Rzayeva F.Ə.** – *Magistratura şöbəsinin müdiri, dosent, üzv;*
- 11. Poluyeva A.Ş.** – *Magistratura şöbəsi TEC şurasının sədri, üzv;*
- 12. Yusifova A.N.** – *Filologiya və jurnalistika fakültəsinin dekan vəzifəsini icra edən, üzv;*
- 13. Məsimova S.M.** – *Filologiya və jurnalistika fakültəsi TEC şurasının sədri, üzv;*

- 14.Cahangirov F.F.** – *Təhsil fakültəsinin dekani, professor, üzv;*
- 15.Məmmədova A.S.** – *Təhsil fakültəsi TEC şurasının sədri, üzv;*
- 16.Məmmədova B.G.** – *Tərcümə və mədəniyyətşünaslıq fakültəsinin dekani, dosent, üzv;*
- 17.Hüseynova A.R.** – *Tərcümə və mədəniyyətşünaslıq fakültəsi TEC şurasının sədri, üzv;*
- 18.Kazımbəyli İ.F.** – *Beynəlxalq münasibətlər və idarəetmə fakültəsinin dekani, dosent, üzv;*
- 19.Rəhimova N.K.** – *Beynəlxalq münasibətlər və idarəetmə fakültəsi TEC şurasının sədri, üzv;*
- 20.İsmayılov M.A.** – *Əlavə təhsil və təcrübə fakültəsinin dekani, üzv;*
- 21.Zeynalı C.A.** – *İctimaiyyətlə əlaqələr və yaradıcılıq şöbəsinin müdiri, üzv;*
- 22.Sərdarlı Ş.R.** – *Tələbə Həmkarlar Təşkilatının sədri, üzv.*

BÖLMƏLƏR

- I. AZƏRBAYCAN TƏHSİL SİSTEMİ DÜNYA TƏHSİL MƏKANINDA**
- II. XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR**
- III. TƏRCÜMƏ VƏ MƏDƏNİYYƏTŞÜNASLIĞIN AKTUAL PROBLEMLƏRİ**
- IV. DİL VƏ ƏDƏBİYYAT**
- V. QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURALİZM MODELƏRİ**
- VI. MÜASİR AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ**

AZƏRBAYCAN TƏHSİL SİSTEMİ DÜNYA TƏHSİL MƏKANINDA

*Dürdanə Vəliyeva
Sumqayıt Dövlət Universiteti,
Tarix və Coğrafiya fakültəsinin magistrantu*

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MÜASİR AZƏRBAYCAN TƏHSİLİ

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Azərbaycan, təhsil, siyasət

Ümummillî liderimiz Heydər Əliyevin irsi tükənməz bir xəzinədir. Onun hər bir sözü, hər bir fikri, bir ideyası dərin mənası, elmi tutumu, praktik əhəmiyyətliyi ilə uzun müddət inkişafımıza təkan verəcək fikirlərimizin istinad mənbəyi olacaqdır.

Heydər Əliyev təhsili elmin inkişafında əsas vasitə hesab etməklə, fundamental və təbii elmlərin inkişafı ilə ciddi maraqlanmış, elmin inkişafı sahəsində mühüm milli maraqlara diqqət yetirmişdir.

Heydər Əliyev müasir Azərbaycan təhsilinin məzmununu genişləndirərək müstəqil Azərbaycanın tələblərinə, xalqın mədəniyyətinə uyğun qurulmasını vacib sayırdı. Təhsilə millətin gələcəyi kimi baxan Heydər Əliyev 1999-cu ilin 19 aprelində təhsil sahəsində islahatlar üzrə Dövlət Komissiyasının iclasındakı nitqində qeyd edirdi: “... təhsil mürəkkəb bir sahədir. Təhsil sahəsi nə sənayedir, nə kənd təsərrüfatı, nə ticarətdir. Bu, cəmiyyətin xüsusi intellektual cəhətini əks etdirən bir sahədir. Belə halda təhsil sahəsinə çox diqqətlə yanaşmaq lazımdır və bu sistemə münasibət çox həssas olmalıdır.” Heydər Əliyev irsində təhsilin, elmin, milli kədr hazırlığının inkişaf konsepsiyası həm siyasi, həm sosial-iqtisadi, həm əxlaq-mənəvi dəyərlərlə zəngindir. Bu irs diqqətlə öyrənilməli, təhlil edilməli və zaman-zaman praktik həllini tapmalıdır. Cəmiyyətdə və dövlət quruculuğuna bir sistem kimi yanaşan Heydər Əliyev burada təhsilin yerini də müəyyənləşdirərək vurğulayırdı ki, həyat böyük bir prosesdir və bu prosesdə uğurla inkişaf etmək üçün müasir tələblərə uyğun təhsil almaq lazımdır.

İstər milli təhsilimizin məzmunu ilə bağlı nəzəri görüşlərinin, istərsə də milli ideologiyanın konseptual müddəalarının, təməl prinsiplərinin irəli sürülməsində Heydər Əliyevin yeganə məqsədi Azərbaycanın dövlət

müstəqilliyini qoruyub saxlamaqdan və daha da möhkəmləndirməkdən ibarət olmuşdur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Ağayev Ə. Seçilmiş əsərlər . II cild. Bakı, Mütərcim, 2013, 276 s.
2. Heydər Əliyev. Şəxsiyyət və zaman. Qayıdış. Bakı, CBS, 2013, 480 s.
3. Mahmudov Y. Heydər Əliyev. İki cildə II cild. Bakı, Turxan, 2013, 704 s.

Könül Mollayeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

HEYDƏR ƏLİYEV MÜASİR AZƏRBACAN TƏHSİLİNİN HİMAYƏDARIDIR

Açar sözlər: təhsil, lider, dəyər, vətən, məqsəd

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri, görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin zəngin nəzəri irsində və möhtəşəm fəaliyyətində təhsil məsələləri xüsusi yer tutur. Ulu öndərimiz ölkənin və xalqın taleyində, hərtərəfli tərəqqisində, uğurlar qazanmasında təhsilin xüsusi rolunu, əhəmiyyətini həmişə nəzərə almış, yüksək dəyərləndirmişdir. Dahi rəhbər deyirdi: **“Hər bir dövlət əgər istəyirsə ki, öz ölkəsinin inkişafını təmin etsin, öz millətinin elmini, mədəniyyətini dünya standartlarına çatdırsın, o mütləq, hər şeydən çox, təhsilə fikir verməlidir, təhsilin inkişafına səy göstərməlidir, təhsil üçün bütün imkanları yaratmalıdır”**. Ulu öndərimiz həm təhsilin məzmunu, mahiyyəti, məqsədləri, səmərəli təşkili, müəllim əməyinin şərəfi, şagirdlərin və tələbələrin vəzifələri barədə dəyərli fikirlər söyləmiş, həm də Azərbaycan təhsilinin hərtərəfli yüksəlişi qayğısına qalmış, illər boyu bu sahədə böyük inkişafa rəvac verən sistemli tədbirlər həyata keçirmişdir. İstər Azərbaycana birinci, istərsə də ikinci rəhbərliyi dövründə ümummilli lider Heydər Əliyev daim təhsilə, tərbiyəyə strateji sahə kimi baxmış, Vətənin, xalqın tərəqqisində onların roluna yüksək qiymət vermişdir. **“Təhsil sahəsi xalqımızın bu günü, millətimize, dövlətimizin gələcəyi üçün ən vacib bir sahədir”**, – deyən müdrik rəhbər Azərbaycan təhsilinin inkişafı naminə son dərəcə böyük işlər görmüşdür. Böyük dövlət xadimi təhsilə yalnız savad, bilik qazanmaq, elm öyrənmək imkanı kimi baxmamış, bütövlükdə, hər bir insanın həyatını düzgün qurmasında, fəal vətəndaş mövqeyinin formalaşmasında, cəmiyyə-

yətdə gedən tərəqqi prosesində yaxından iştirak etməsində təhsilin mühüm rola malik olduğunu önə çəkərək demişdir: **“Həyat böyük bir prosesdir. Bu prosesdə uğurla iştirak etmək üçün insan müasir tələblərə uyğun olan təhsilə malik olmalıdır”**. Ümumtəhsil məktəblərində qazanılan biliklərin mahiyyətini, mündəricəsini yüksək qiymətləndirən ulu öndər hər bir insanın həyat mövqeyinin formalaşmasında, cəmiyyətdə öz yerini tutmasında orta təhsilin çox böyük əhəmiyyət daşıdığını vurğulamışdır. Azərbaycanda təhsilin yüksəlişi, uğurları **“Təhsil millətin gələcəyidir”**, – deyən ulu öndər Heydər Əliyevin əbədiyaşar təliminin, möhtəşəm siyasi kursunun təntənəsidir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Xalq qəzeti.- 2010.- 16 may.- S. 4.
2. Ağahüseyn Həsənov. Milli-mənəvi dəyərimiz. Bakı: “Elm və təhsil”, 2010.
3. Heydər Əliyev. Müstəqillik yolu. Seçilmiş fikirlər. Bakı, 1997.

Tahir Həsənov
Azərbaycan Respublikası DİN-in
Polis Akademiyası

ALİ TƏHSİL STRATEJİ HƏDƏF KİMİ

Açar sözlər: ikili diplom, akkreditasiya, yüksəkixtisas, innovativ, “beyin axını”

“2007-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikası gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə Dövlət Proqramı”nın uğurlu icrası nəticəsində əldə olunan təcrübə və nailiyyətlərdən faydalanaraq, müasir kompetensiyalara malik insan resurslarına olan ehtiyacın Azərbaycan Respublikasının ali təhsil müəssisələrində hazırlanması yolu ilə Azərbaycanda insan kapitalının dayanıqlı inkişafının təmin edilməsi, eləcə də Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına aparıcı ölkələrin ali təhsil standartları çərçivəsində keyfiyyətli təhsil almaq imkanının yaradılması məqsədilə “2019-2023-cü illər üçün Azərbaycan Respublikasında ali təhsil sisteminin beynəlxalq rəqabətliliyinin artırılması üzrə Dövlət Proqramı” qəbul edilmişdir.

Proqramın əsas hədəfi ən qabaqcıl elmi elmi nailiyyətlərdən, innovativ təlim-tədris texnologiyalarından yararlanaraq, ölkəmizdə yeni nəsil mütəxəssislərin yetişdirilməsi, Azərbaycan ali təhsil sisteminin məzmun

və keyfiyyət göstəricilərinin beynəlxalq ikili diplom proqramları ilə müasirləşdirilməsidir. Transmilli təhsil modelinin Azərbaycan Respublikasında tətbiqi uğurlu nəticənin əldə olunmasına şərait yaratmalıdır.

Beynəlxalq ikili diplom proqramları yolu ilə əcnəbi professor-müəllim heyətinin Azərbaycan Respublikasının ali təhsil müəssisələrində əmək fəaliyyətinə cəlb olunması müasir tədris texnologiyalarının daha sürətli yayılmasına şərait yaratmaqla yanaşı, təhsillərini Azərbaycan Respublikasında davam etdirən gənclərimizə də yeni imkanlar açmalıdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. President.az
2. Azertaj.az
3. “Baku Expo 2025” platforması
4. E-qanun.az
5. “Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış” İnişaf konsepsiyası

Leyla Mehdiyeva
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Filologiya fakültəsi

AZƏRBAYCAN DİLİ DƏRSLƏRİNDƏ DİAQNOSTİK QIYMƏTLƏNDİRMƏ

Açar sözlər: Azərbaycan dili, diaqnostik qiymətləndirmə, üsul, vasitə, müşahidə, tapşırıqvermə

Bildiyimiz kimi qiymətləndirmə təlimin mərhələlərinin təkmilləşdirilməsidir. Diaqnostik qiymətləndirmə əsasən dərslərin, bəhs və ya bölmələrin əvvəlində, şagird başqa ümumi təhsil müəssisəsindən gəldikdə, sinfi dəyişdikdə və digər zəruri hallarda onun bilik və bacarıqları haqqında məlumat toplamaq, fərdi yanaşmanı təmin etmək və təlim strategiyasını müəyyənləşdirmək məqsədilə müəllim tərəfindən aparılır.

Azərbaycan dili təlimində diaqnostik qiymətləndirmə müəllimə şəraitdən asılı olaraq təlim məqsədləri və strategiyalarda çevik dəyişikliklər aparmağa imkan yaradır. Həmçinin hər bir şagirdin maraq dairəsi, dünyagörüşü, hətta yaşadığı mühit haqqında ətraflı məlumat əldə etməyə köməklik edir.

Diaqnostik qiymətləndirmənin nəticələrindən cari və perspektiv planlaşdırmanın hazırlanmasında; təlim prosesində fərdi yanaşmanı təmin etməkdə; şagirdlərin irəliləyiş və geriləmələrinin müəyyənləşdirilməsində; tədris

olunacaq fənn və ya mövzu ilə bağlı maraq və ehtiyacların müəyyənləşdirilməndə; mövzu ilə bağlı tədqiqat sualının seçilməsində istifadə edilir.

Diaqnostik qiymətləndirmənin ən əlverişli və müəllimlər tərəfindən ən çox istifadə qiymətləndirmə üsulu müşahidə, qiymətləndirmə vasitəsi isə müşahidə sxemləridir. Müşahidə sxemləri şagirdin əsas inkişaf sahələri üzrə ilkin səviyyəsini müəyyən etmək üçün istifadə olunur.

1. İdraki (koqnitiv) inkişaf (bilmə, anlama, tətbiq, təhlil, sintez, dəyərləndirmə);

2. Şəxsi inkişaf (özü və başqaları barədə danışmaq, özünə inamı nümayiş etdirmək, müxtəlif situasiyalarda öz davranışını idarə etmək bacarıqları);

3. Sosial-emosional inkişaf (qrupda pozitiv münasibət qurmaq, ünsiyyətə girmək, yaxşı hərəkətləri seçmək, davranışının səbəblərini izah etmək və məsuliyyətini anlamaq);

4. Hərəkəti inkişaf (tapşırıqları başa düşmək, yerinə yetirmək, təqlid etmək, tətbiq etmək, uyğunlaşmaq).

Ədəbiyyat siyahısı

1. Veysova Z. Fəal/interaktiv təlim: müəllimlər üçün vəsait. Bakı. UNİCEF, 2007

Mina Qarayeva
Sumqayıt Dövlət Universiteti,
magistrant

HEYDƏR ƏLİYEVİN TƏHSİL SİYASƏTİ

Açar söz: təhsil, islahat, Heydər Əliyev

Təhsil hər bir millətin müqəddəratında mühüm əhəmiyyət kəsb edən sahə hesab olunur. İnsanın şəxsiyyət kimi formalaşmasında təhsil mühüm rol oynayır. Azərbaycanda insanlar qədim zamanlardan yazıb oxumaq mədəniyyətinə sahib olmuş, İslam dininin yaranması ilə islami dəyərlərə əsaslanan mədrəsələr formalaşmışdır. 1828-1918-ci illərdə Azərbaycanda həyata keçirilən siyasətə uyğun olaraq milli mədəniyyətin rus mədəniyyəti ilə əvəz etmək cəhdləri meydana gəlmiş təhsil sistemi deformasiyaya uğradılmışdır. Bunlara baxmayaraq XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda təhsil sahəsində canlanma müşahidə olunur. 1918-ci ildə əsas qoyulan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti maarifin, elmin inkişafına diqqət yetirmiş,

təhsil sahəsində islahatlar həyata keçirmişdi. Məhz təhsil üzrə ilk nazirlik də 1918-ci il may ayının 28-də AXC hökumətinin qərarına əsasən “Xalq maarifi və Dini Etiqad Nazirliyi” adı altında yaradılmışdır. Təhsili cəmiyyətin həyat fəaliyyətinin mühüm hissəsi hesab edən Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldiyi ilk günlərdən etibarən təhsilə xüsusi qayğı göstərmişdir. 1969-1982-ci illərdə 5 ali təhsil müəssisəsi yaradılmışdır. XX əsrin 70-80-ci illərində azərbaycanlı gənclərin respublikadan kənarında təhsil almalarına imkan yaradılmışdır. 1993-cü ildə hakimiyyətə gələn Heydər Əliyev təhsili cəmiyyətin tələblərinə uyğunlaşdırmaq üçün bir sıra islahatlar həyata keçirmişdi. 1998-ci il mart ayının 30-da prezidentin sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikası Təhsil Sahəsində İslahatlar üzrə Dövlət Komissiyası” yaradılmışdı. Təhsilin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması məqsədilə “Azərbaycan Respublikasının Təhsil İslahatı Proqramı” 1999-cu il iyunun 15-də təsdiq olunmuşdu. İlk dəfə olaraq ali məktəblər üçün “Azərbaycan tarixi” dərsliyi hazırlanmışdır. 2002-ci il oktyabr ayının 4-də Prezident H.Əliyev "Azərbaycan Respublikası ümumtəhsil məktəblərinin maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi haqqında" Fərman vermişdir. 2000-2001-ci illərdə ölkədə 43 ali məktəb fəaliyyət göstərmiş, 119,7 mindən çox tələbə təhsil almışdır. Azərbaycan ali təhsil sistemini inkişaf etdirərək 2004-cü ildən etibarən boloniya sisteminə qoşulmuşdur. Ümumillər lider Heydər Əliyevin təhsil siyasəti sonradan da davam etdirilmiş təhsil sistemimiz dünya standartlarına uyğunlaşdırılmışdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan tarixi VII cild. Bakı, Elm, 2008
2. M.Mərdanov Azərbaycan təhsil tarixi. III cild

Rüfanə Əliyeva
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Filologiya fakültəsi

İBTİDAİ SİNİFLƏRDƏ DÜZGÜN OXU STRATEGİYALARININ SEÇİLMƏSİ

Açar sözlər: oxu, nitq, proqnoz

Oxuyub-qavramanı təmin etmək üçün hər bir mətnə uyğun oxu strategiyasını seçmək lazımdır:

Oxudan əvvəl: Bu mərhələdə əsas məqsəd mətnin mövzusunə və məzmununa maraq oyatmaq, mövzu ilə bağlı təsəvvürləri fəallaşdırmaqdır.

Təxminətmə. Müəllim şagirdlərin diqqətini mətnin başlığına, illüstrasiyalara yönəldir və ya mətndən bir hissə oxuyur, bununla da şagirdlərdə mətnin məzmunu ilə bağlı assosiasiyalar yaratmağa çalışır, onları fərziyələr irəli sürməyə həvəsləndirir.

İstiqamətləndirmə. Müəllim lövhədə suallar yazır və şagirdlərə tapşır ki, mətni oxuyarkən bu sualları cavablandırınlar.

BİBÖ. Daha çox informativ mətnlərin oxusu zamanı istifadə olunur. Müəllim mövzu ilə bağlı suallar verir, şagirdlərin cavablarını lövhədə yazır. Bilmədiklərini onların nəzərinə çatdırır və mətni oxumaqla bu suallara cavab tapacaqlarını bildirir.

Oxu zamanı: Oxu prosesi elə təşkil olunmalıdır ki, hər bir şagird: a) prosesə cəlb olunsun; b) oxunun məqsədini dərk etsin; c) oxudan sonra nə edəcəyini dəqiq bilsin.

Növbəli oxu. Şagirdlər mətnin hissələrini növbə ilə səsli oxuyurlar.

Rollu oxu. Daha çox dialoji süjetli mətnlərin oxusu zamanı istifadə olunur. Obrazların nitqi şagirdlər arasında bölüşdürülür. Bu zaman hər kəs oxuyacağı hissəni izlədiyi üçün yoldaşları oxuyarkən onları diqqətlə dinləyir.

Proqnozlaşdırma. Daha çox süjetli mətnlərin oxusu zamanı istifadə olunur. Mətnin düyün və kuliminasiya nöqtəsində oxu prosesi dayandırılır və müəllim: “Sizcə, bundan sonra hadisələr necə davam edəcək?” – deyərək şagirdlərə müraciət edir. Şagirdlərin cavabları dinlənildikdən sonra oxu davam etdirilir və onların cavabları mətnlə müqayisə edilir.

Oxudan sonra: Oxu prosesi bitdikdən sonra müxtəlif çalışma modelləri vasitəsilə mətnin qavranılması yoxlanılır. Oxuyub-qavramanı nümayiş etdirən fəaliyyət danışıma və yazı bacarıqları ilə inteqrasiyada baş verir:

Hekayə xəritəsi: Mətndəki obrazlar, əsas fikir, hadisələrin baş verdiyi zaman, məkan və s. müəyyənləşdirilir.

Nəqlətmə. Şagirdlər mətnin məzmununu nəql edirlər.

Vizuallaşdırma. Şagirdlər mətndə təsvir olunmuş varlığın şəklin çəkir və ya illüstrasiyalar arasından verbal təsvirə uyğun olanını tapırlar.

Rollu oyun. Rollu oxu ilə rollu oyun fəaliyyətlərini qarışdırmaq olmaz. Rollu oyun oxu prosesi bitdikdən, mətnin məzmunu qavranıldıqdan sonra ssenari üzrə keçirilir. Bu zaman şagirdlər mətni oxuyur, yalnız öyrəndiklərini ifadə edirlər.

Mövzu ilə bağlı esse. 1-ci sinifdə essenin həcmi çox kiçik olmalı, burada şagirdin konkret bir məsələ ilə bağlı fikri ifadə edilməlidir.

Təqdimat: Verilmiş tapşırığa uyğun yazılı, şəkilli və ya şifahi təqdimatın hazırlanması. Tapşırıqlar müxtəlif ola bilər, lakin şagirdlərin yaş səviyyəsi və maraq dairəsinə uyğun olmalıdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Cəfərova N.B. İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. Bakı: 2016.

*Günay Mahmudova
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Fəilologiya fakültəsi*

İBTİDAİ SİNİFLƏRDƏ SÖZ EHTİYATININ ZƏNGİNLƏŞDİRİLMƏSİ

Açar sözlər: söz, anlayış

Şagirdlərin söz ehtiyatının zənginləşdirilməsi mətnlərin oxusu və həmin mətnlərlə iş prosesində həyata keçirilir. Belə ki, mətnin tam qavranılması üçün oradakı söz ehtiyatının mənimsənilməsi vacibdir. Buna görə də Azərbaycan dili fənn kurikulumunda “Söz ehtiyatı” standartı “Oxu” məzmun xətti daxilində verilir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, söz ehtiyatı digər nitq bacarıqlarında, xüsusilə danışma və yazıda da böyük əhəmiyyət kəsb edir. Şagirdin söz ehtiyatının zənginliyi onun ümumi intellektinin təzahürü və qiymətləndirilməsi üçün əsas göstəricidir.

Dərsləklərə nəzər yetirdikdə “Söz ehtiyatı” rubrikaları ilə qarşılaşılır. Bəzən şagirdlərin oxu və intellektual bacarıqlarının lazımı səviyyədə inkişaf etmədiyini nəzərə alaraq dərsləklərdə bu sözlərin izahı verilmir. Müəllim sinfin səviyyəsinə uyğun olaraq yeni sözlərin izahını təşkil edir:

- sözə uyğun şəkil nümayiş etdirmək;
- şagirdlərin leksikonuna daxil olan yaxınmənalı sözlərdən istifadə etmək;
- anlayışın əlamətlərini sadalamaq;
- anlayışın aid olduğu ümumi mənə qrupunun adını çəkmək;
- izah üçün situasiyalar xatırlatmaq, nümunələr gətirmək və s.

Söz ehtiyatını zənginləşdirmək üçün müxtəlif çalışma modellərindən istifadə etmək olar:

Cümlədə işlət: Şagirdlər söz boğçasından bir neçə söz seçir və onu cümlədə işlətməklə mənasını anladığını nümayiş etdirirlər.

İmla yazı: Müəllim söz ehtiyatındakı sözləri orfoepiya qaydalarına uyğun tələffüz edir. Şagirdlər isə həmin sözləri orfoqrafiya qaydalarına uyğun yazırlar. Beləliklə, yeni sözlərin düzgün tələffüzü və yazılışı mənimsədilir.

Tapın görək: Şagirdlərdən biri söz ehtiyatından söz seçərək onu izah etməyə çalışır:

- Xəstəliyə səbəb olur;
- Daha çox dırnaqlarımızda ola bilər;
- İkihecalı sözdür;
- Ad bildirir. Digər şagirdlər isə həmin sözü (mikrob) tapmağa çalışırlar. Müəllimlər ilk başlanğıcda şagirdlərə köməklik göstərə bilərlər.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Cəfərova N.B. İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. I hissə, Bakı: 2016, 403 s.

Vəfa Yusifkənan
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

BƏDƏN DİLİ BİR ÜNSİYYƏT VASİTƏSİ KİMİ

Açar sözlər: bədən dili, jest və mimikalar

Bədən dili sözlərdən istifadə etmədən yaranan ünsiyyətdir və gündəlik həyatda istifadə etdiyimiz qeyri-hərəkəti işarələrə istinad edir. Yəni ünsiyyət zamanı öz hisslərimizi, emosiyalarımızı danışmadan jestlər, üz ifadələri və duruşumuzla ifadə etdiyimiz ünsiyyət vasitəsidir.

Əgər biz bu işarələri oxumağı bacarsaq, o zaman qarşımızdakı insanı anlamaqda çətinlik çəkmərik. Məsələn, kiminsə bizə demək istədiyi fikri asanlıqla anlamağımıza kömək edir. Bunları başa düşməyin də özünə-məxsus sirləri vardır.

Bədən dilini öyrənməkdə məqsəd bu ünsiyyət sirlərindən aqah olmaqdır. Bu çoxlu müxtəlif cəhətlərdən və nöqtəyi-nəzərlərdən izah oluna bilər. Bədən dilini oxumaq bunun üçün yaxşı başlanğıc hesab olunur. Bir anlıq düşünək: insan sadəcə üz ifadələri ilə də demək istədiyi sözləri nəql etməyi bacara bilər. Gülümsəmə xoşbəxtlik və razılışma, qaşlarını çatmaq qəmginlik və ya narazılığın ifadəsidir. Elə hallar olur ki, üz ifadələrimiz xüsusi situasiyalar haqqında doğru hisslərimii aşkara çıxarır. Yəni üz ifadələrimiz

müxtəlif vəziyyətlərdə yaranan xoşbəxtlik, qəmginlik, qəzəb, təəccüb, qorxu, çaşqınlıq, həyəcan, istək kimi emosiyalarımızın göstəriciləridir.

Əgər dərs danışan şagirdi dinləyən müəllim başını təsdiq ifadəsi ilə tərpədirsə, bu, şagirdi ruhlandırır, daha geniş və maraqlı fikirlər yürütməyə sövq edir.

Buna başqa misal olaraq geniş auditoriyada çıxış edən natiq ona maraqla qulaq asan dinləyicilərin münasibətini hiss edir və çatdırmaq istədiyi fikirləri daha dolğun ifadə edə bilir və ya əksinə.

Beləliklə, bədən dili insanların çatdırmaq istədikləri fikirləri asanlıqla anlamağa xidmət edir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. <https://www.scienceofpeople.com/body-language/>
2. <https://www.psychologytoday.com/us/basics/body-language>
3. <https://www.psychologytoday.com/us/blog/subliminal/201205/how-we-communicate-through-body-language>

*Arzu Teymurova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi*

MÜASİR TEXNOLOGİYALARIN İNSAN HƏYATINDA MÜSBƏT VƏ MƏNFİ CƏHƏTLƏRİ

Açar sözlər: müasir, texnologiya, müsbət, mənfi, şəbəkə

Zaman keçir, dövr dəyişir artıq müasir texnologiya həyatımızın ayrılmaz bir parçasına çevrilib. Hal-hazırda insanlar dünyanın dörd bir yandan maraqlandıqları hadisə ilə əlaqədar dərhal informasiya ala bilir və istədiyi şəxs ilə virtual ünsiyyət qura bilirlər. Artıq kiçikyaşlı uşaqlar belə texnologiyanın imkanlarından yararlanırlar. Valideynlər uşaqlarının dil biliklərinin artırılması üçün müxtəlif xarici dillərdə cizgi filmlərini uşaqlarına müasir texnologiyanın imkanlarından istifadə edərək seyr etdirirlər. Uşaqlar həm də zehni inkişaf etdirən oyunlar da planşetdə, telefonlarda oynayırlar. Bu müasir texnologiyalar bir tərəfdən azyaşlılara xeyir verməsinə baxmayaraq, digər tərəfdən onların fiziki və zehni inkişafına mənfi təsir göstərir. Onlar müasir texnologiyadan istifadə edərək yaşlarına və psixoloji vəziyyətlərinə uyğun olmayan video çarxlarla, reklamlarla və zərərli oyunlarla qarşılaşırlar. Bu isə onların davranışına mənfi təsir edir.

Buna görə də uşaqların valideynin nəzarəti olmadan müasir texnologiyadan istifadəsi qadağan edilməlidir. Müasir texnologiyanın əsas mənbəyi sosial şəbəkələrdir desək, yanılmazıq. Artıq bir çox şəxs sosial şəbəkələrsiz həyatını təsəvvür belə edə bilmir. İstifadəçilər arasında gənc nəslin nümayəndələri çoxluq təşkil edir. Sosial şəbəkələr gənc nəslin dünyagörüşünü günbəgün artırır. Lakin gənc nəsil də sosial şəbəkələrdən hər zaman doğru istifadə etmir. Müasir dövrdə insanlar arasında virtual ünsiyyət o qədər güclənir ki, şifahi ünsiyyət zamanı artıq onlar bir-birləri ilə danışa, fikir bölüşə bilmirlər. Bu da gənc nəslin həm zehni, həm də nitq cəhətdən inkişafına mənfəət təsir göstərir. Müasir texnologiyanın nə qədər müsbət cəhətləri varsa, bir o qədər də mənfəətli cəhətləri vardır. Sadəcə hər şeydən olduğu kimi, müasir texnologiyadan da düzgün istifadə məqsədyönlüdür. Burada dahi şairimiz Nizami Gəncəvinin sözləri yadıma düşür:

*Bir inci saflığı varsa da, suda,
Artıq içiləndə dərd verir o da!*

Ədəbiyyat siyahısı

1. A.M.Nəzərov. Müasir təlim texnologiyaları. Dərs vəsaiti. ADPU-nəşriyyatı, Bakı-2012, səh. 103
2. İntellektual sistemlər və texnologiyalar, Bakı-2016, “MSV NƏŞR“ nəşriyyatı, Dərs vəsaiti, şəkilli, səh. 256
3. Nizami Gəncəvi “Leyli və Məcnun” “Lider” nəşriyyatı, Bakı-2004, səh. 288.

*Айсель Байрамова
Азербайджанский Университет Языков
Факультет образования*

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОВМЕСТНОЙ РАБОТЫ ШКОЛЫ И СЕМЬИ

Ключевые слова: совместная работа, школа, семья, обучение

Мой тезис о довольно актуальной теме, а именно об основных особенностях совместной работы школы и семьи. Я хочу затронуть вопросы о правильном воспитании и формировании личности. Воспитание ребенка не только как патриота своей страны, как делается во многих школах и семьях, а также воспитание его, как правильного человека. Обучение родителей – это первый шаг к построению

нию будущих родительских объединений, сообществ детей и родителей на основе их совместной деятельности. Задача школы на этом этапе – попытаться оказать семье не только информационно-педагогическую поддержку, но и эмоциональную.

К сожалению, некоторые родители уstraняются от выполнения своих прямых обязанностей по воспитанию и обучению детей, перекладывая их на плечи бабушек и дедушек, на гувернантку и школу. А школа не может ни заменить, ни полностью компенсировать то, что получает формирующаяся личность от родителей. Семья во все времена играет важнейшую роль в укреплении здоровья и воспитании подрастающего поколения. В семье формируются основы характера человека, его отношение к труду, к учебе, к наиболее важным моральным, идейным и культурным ценностям. На данном этапе развития нашего общества очень важно повысить ответственность родителей за воспитание детей. Без помощи родителей, глубокой личной заинтересованности, без наличия у них педагогических и психологических знаний процесс воспитания и обучения не даст нужного результата. Поэтому совместная работа учителей и родителей в воспитании ребенка очень важна.

Использованная литература

1. М.Осипова. М.: Воспитание. Интерпрессервис. 2002 г.
2. Р.В.Овчарова. Справочная книга школьного психолога. М.: Просвещение, 1996 г

Нигяр Наджафзаде
Азербайджанский Университет Языков
Факультет образования

СОВРЕМЕННЫЙ УРОК И ТРЕБОВАНИЯ ПРЕДЪЯВЛЯЕМЫЕ К НИМ

Ключевые слова: современный, урок, учитель, требования

Современный урок – это урок, который соответствует нашему времени, но в то же время не стоит забывать, что это новый, но не теряющий связи с прошлым урок. Это проблемный урок, в котором учитель ставит задачи перед учащимся, ответ на который требуется творческий подход, а учитель тем временем не даёт ответа на свой вопрос. Давайте обсудим требования к современному уроку на мой

взгляд. Многие люди (не только дети) имеют неврологические болезни. Если учитель будет держать учеников в напряженности, постоянно их ругать и упрекать, то дети:

- потеряют интерес к уроку,
- перестанут заниматься,
- будут себя плохо вести,
- станут агрессивными

А те, которые даже будут учиться, не смогут ответить урок из-за напряжённости. Все эти требования зависят от самого учителя.

В заключении, я хочу сказать, каким должен быть современный урок или современный учитель – решать каждому, но не стоит забывать, что именно от них зависит и будущее учащихся, и будущее страны. По этой причине, учеников нужно вдохновлять и объяснять для чего им это нужно. Ведь все говорят, что «нужно» учиться, но не объясняют почему и для чего это «нужно» учащимся.

Список литературы

1. Безруков В.С. Педагогика-учебное пособие Ростов на Дону «Феникс» 2013
2. Бордовская Н, Реан А. Педагогика - учебное пособие Из-во «Питер» 2015
3. Педагогика под редакцией А. Тряпициной-учебник Из-во «Питер». 2014

***Фатима Гасанова**
Азербайджанский Университет Языков
Факультет Образования*

КАК ЯЗЫК ВЛИЯЕТ НА НАШЕ МЫШЛЕНИЕ

***Ключевые слова:** язык и мышление, категории слов, гипотеза Сепира-Уорфа, гипотеза лингвистической относительности*

Человеческие языки таят в себе немало загадок. Например, почему для обозначения одних и тех же свойств предметов в разных языках используются совершенно разные категории слов? Как так вышло, что далеко не у всех народов есть слова для обозначения тех или иных цветов? И правда ли что наш язык определяет наше мышление? Давайте разберемся.

Языки описывают мир вокруг нас в более или менее фиксированной форме, позволяя носителям языка обмениваться друг с другом информацией. Обычно из множества вещей, которые нас окружают выделяют всего три категории: предметы, действия и свойства. Для предметов мы, как правило, используем существительное или местоимение, для действий – глаголы, а для свойств – прилагательное или наречие.

Возьмем для примера английский язык. Призрачный перец – особый сорт перца чили, известен как один из самых острых перцев на земле, но англоговорящие люди с вами не согласятся, ведь, по их мнению, этот перец один из самых горячих “hot”. Для описания перца чили мы говорим – острый, а они говорят – горячий. Свойство одно, но категории для его обозначения совершенно разные.

Был проведен эксперимент, в котором поставили три квадрата: синий с левой стороны, голубой – с правой. Участники должны были определить какого цвета квадрат посередине. Те, у кого русский был первым языком, значительно быстрее говорили, что он такого же цвета, что и квадрат слева, то есть синий. Но тем, у кого родной язык был английский, квадраты и слева и справа казались одного цвета – blue, и решить на какой из квадратов похож средний, заняло у них чуть больше времени. По-видимому, наше представление о свойствах окружающего мира могут варьироваться в зависимости от того, есть ли в нашем лингвистическом запасе категория для обозначения того, что мы видим. Такие результаты исследований нашего цветового восприятия, связанные с нашим языком, заставляют задуматься, а может язык и впрямь определяет мышление? Это предположение называется гипотеза Сепира-Уорфа или гипотеза лингвистической относительности. Как бы привлекательно не звучала идея кардинально изменить наше мышление, тут стоит поумерить пыл, ибо убедительных свидетельств этого нет, как нет и объяснения того, каким образом язык должен определять мышление. Ключевое слово здесь – определять, но опять же давайте немного пофантазируем. Предположим, что язык действительно определяет наше мышление, тогда возникает вопрос насколько сильно он его определяет. Ведь говоря о языке и мышлении, мы подразумеваем, что мышление не могло возникнуть позже, чем язык, оно как бы предшествовало ему. Например, в случае с характеристикой нашего перца, острый или горячий, это всего лишь нехватка слов для обозначения одних и тех же чувств.

Сделай словарь поподробнее и всё встанет на свои места. Но ведь есть и совсем странные различия, как пресловутое «you», которое означает, то ли «ты», то ли «вы». Английское «you» обладает всеми свойствами множественного числа, но как и русское уважительное обращение на «вы», может употребляться при обращении лишь к одному человеку, но в отличии от русского «вы» не имеет уважительного оттенка. Для англоговорящих людей, фразу «перейдем на «ты»», как минимум будет сложно перевести. Означает ли это, что в английском языке совершенно отсутствует категория «незнакомый мне человек», к которому я хочу проявить уважение? Нет! Просто для этого используются иные средства, например, обращение «сэр» и «мистер». Но следует помнить, что существует огромное количество различных нюансов, когда вы хотите проявить вежливость. Ведь этикет - одна из тех вещей, что практически полностью определяется культурной средой, в которой вы живете. Так что, даже если мы примем положение о влиянии языка на мышление, то всегда стоит уточнять, что правильнее говорить о связи языка и мышления, равно как и о связи мышления и культуры. Люди создают новые слова для обозначения категории окружающего мира, это закрепляется в языке, а язык передается следующему поколению, как и культура, претерпевая изменения сродни эволюционным и оказывая влияние на наше мировосприятие.

Литература

1. https://wiki2.org/ru/Вопросы_языкознания
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Blue%E2%80%93green_distinction_in_language
3. <https://www.pnas.org/content/104/19/7780.full>
4. <http://languagelog ldc.upenn.edu/myl/ldc/llog/EverettPiraha.pdf>

*Камилла Маммедова
Азербайджанский Университет Языков
Факультет Образования*

СОВРЕМЕННАЯ ШКОЛА КАК ОБЪЕКТ УПРАВЛЕНИЯ

Ключевые слова: управление школой, школа, предмет управления

- Понятие управление школой:

Управление школой – это система планирования, организации и руководства деятельностью образовательного учреждения. Разли-

чают внутреннее и внешнее управление - две взаимосвязанные стороны управления школой как социальной организацией.

- **Внутреннее управление:**

Внутреннее управление - это управление, осуществляемое субъектами, являющимися частью школьного сообщества, находящимися внутри школы. Внутришкольное управление рассматривается как наиболее важное и значимое, несущее за состояние дел в школе всю полноту ответственности и направляющее свою деятельность на достижение образовательных целей и целей развития школы.

- **Внешнее управление:**

Создание, статус, правовая регламентация жизнедеятельности образовательного учреждения, его регистрация, лицензирование, аттестация и аккредитация подчиняются государственным нормативно-правовым актам. Здесь имеет место внешнее управление.

- **Особенности управления школой:**

Управление учреждением строится на принципах единоначалия и самоуправления. Цели управления учреждением согласованы с заказом со стороны общества.

Литература

1. Кабкова Е.Н. «Шпаргалка по теории организации» - Москва, 2009.
2. Сластенин В.А., Исаев И.Ф. «Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений» - Москва, 1997.

***Вусал Гасанов**
Азербайджанский университет языков
Факультет образования*

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ОБЩЕСТВЕ

Ключевые слова: педагог, общество, роль, социум

Профессия учителя очень древняя. Роль педагога в прогрессивном развитии общества значительна хотя бы потому, что он воспитывает молодёжь, формирует поколение, которое продолжит дело старших, но уже на более высоком уровне развития общества. Поэтому в какой-то мере можно сказать, что педагог формирует будущее общества, будущее его науки и культуры. Не удивительно, что во все времена выдающиеся деятели просвещения высоко ценили роль учи-

теля в жизни общества. Должность учителя превосходна, как никакая другая, «выше которой ничего не может быть под солнцем», - писал великий педагог Я.А.Коменский (1592-1670). По словам Я.Коласа (1882-1956), педагог – это не только воспитатель, педагог – это друг человека, который помогает нашему обществу подниматься на высшую ступень культуры.

В настоящее время, с развитием науки и переходом общества к новой ступени развития, очень важно осознавать, что требования современного общества к учителю растут. Вместе с тем растет и его вклад в развитие этого общества.

Начну с того, что роль педагога в обществе, т.е. его социальные функции претерпевают изменения вместе с развитием самого общества. Иначе и быть не может: педагог живёт в обществе и, следовательно, вместе с ним переживает все те же эволюционные и революционные перемены, которые происходят в этом обществе.

Любой учитель не просто учит своему предмету, но и осуществляет педагогическую деятельность в целом. А это значит, что будучи педагогом он постоянно находится во взаимодействии с детьми, родителями, коллегами, другими людьми и выполняет определенные необходимые функции т. е., как их иначе называют - "Функции педагогической деятельности.

Роль учителя в обществе важна. В учителе ценят прежде всего человеческие качества. Учитель – пример для подражания. Отношение к учителям всегда является таким же критерием человечности, порядочности, как и отношение к родителям, Родине. Поэтому надо любить учителей, помнить их, помогать им, облегчать их работу, чтобы как можно больше получать от них «умного, доброго, вечного».

Список литературы

1. Ангеловски К. Учитель и инновации: Пер. с макед. М.: Просвещение, 1991. 259 с.
2. Вахтеров, В.П. Спорные вопросы образования / В.П. Вахтеров // Библиотека для учащихся. Вып. 11. - М.: Типография Т-ва И.Д. Сытина, 1907. - 62 с.
3. Острогорский, В. Русские педагогические деятели / В.Острогорский, Д.Семенов.-СПб.: Изд. Н.В.

ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ЛИЧНОСТИ

Ключевые слова: личность, среда, воспитание

Как часто Вы слышите или используете слово "личность"? Это слово постоянно используется нами в повседневной жизни: мы говорим "выдающаяся личность" или "интересная личность" и т.п. Но что же это такое?

Личностью можно назвать Ваше внутреннее Я, отличающее Вас от других людей особыми качествами. Ею не рождаются, а становятся. Формирование личности происходит, когда человек проходит через социальные уровни жизни, как детский сад, школа, университет и т.д. То есть к факторам формирования и развития личности относятся социальная среда, биологическая среда, а также наследственность.

Среда - это условия, которые окружают человека и отказывают влияние на его развитие. Она может сдерживать развитие или же наоборот, но быть безучастной не может.

Воспитание - целенаправленный специально организованный процесс развития личности. "...Воспитатель намеренно стремится повлиять на воспитуемого".

Наследственность. Проще говоря, это то, что передается детям от родителей (определенные качества и особенности). А если быть по конкретней, то это анатомо-физиологическая структура, физические данные, физиологические особенности, особенности нервной системы и т.п.

Деятельность. Без деятельности развитие личности невозможно, т.к. на протяжении всей жизни человек постоянно участвует в самых различных видах деятельности: игровая, учебная, творческая и др. Она является фактором развития духовного мира человека, дает ему реализовать свой личностный потенциал, создает условия для самореализации.

Но развитие личности во многом зависит и от собственных усилий человека, от активности, которую он проявляет в различных видах деятельности.

Литература

1. Безрукова В.С. "Педагогика" - Екатеринбург, 1999г.
2. Реан А. А."Педагогика" - Санкт-Петербург, 2000г.

Шамс Азизова
Азербайджанский Университет Языков
Факультет образования

ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ КЛАССНОГО РУКОВОДИТЕЛЯ

Ключевые слова: *учитель, школа, ученики, воспитатель*

Классный руководитель - центральное лицо воспитательного процесса. На него возлагается ответственность за организацию жизни детей, формирование и воспитание коллектива, за учебно-воспитательной работой в классе. Он заботится о всестороннем их развитии, воспитании, о повышении качества знаний и укреплении дисциплины и порядка в классе. Главное в деятельности классного руководителя-содействие саморазвитию личности, реализации её творческого потенциала, создание необходимых и достаточных условий для активизации усилий детей по решению собственных проблем. Взаимодействие классного руководителя с учителями–предметниками–важнейшее условие повышения качества учебно-воспитательной работы. Сотрудничество классного руководителя и учителей-предметников-это результат целенаправленной и длительной работы профессионального сообщества педагогов, основанного на таких критериях, как ответственность, уважение, взаимопонимание и одна общая цель-это создание благоприятных условий для саморазвития, самоутверждения и самореализации личности ребенка для дальнейшей успешной социализации в обществе.

Ребенок – горящий факел! Это то живое пламя, горячим материалом которого является тесная дружба, единая воля, отличное взаимопонимание, деловое сотрудничество, сотоварищество. И регулирует это пламя классный руководитель. От него зависит потухнет факел или будет гореть все ярче и ярче.

Список литературы

1. Демакова И.Д. Воспитательная деятельность педагога в современных условиях. — СПб. КАРО, 2007
2. Коджаспирова Г.М. Педагогика. — М.: ВЛАДОС, 2004
3. Степанов, Е.Н. «Воспитательная система образовательного учреждения» Классный руководитель № 8, 2001

Айгюн Камалзаде
Азербайджанский университет языков
Факультет образования

СПОСОБНЫЙ РЕБЕНОК. ФОРМА РАБОТЫ С ТАЛАНТЛИВЫМИ ДЕТЬМИ

Ключевые слова: Талантливый, одаренный, способный

Одаренный ребенок – это ребенок, который выделяется яркими, очевидными, иногда выдающимися достижениями (или имеет внутренние предпосылки для таких достижений) в том или ином виде деятельности.

Подготовка педагогов к работе с одаренными детьми:

1. Формирование профессионально-личностной позиции педагогов. С учетом психологических, дидактических и иных особенностей обучения и развития одаренных детей основным требованием к подготовке педагогов для работы с ними является изменение педагогического сознания. А именно ломка сложившихся ранее у данного педагога стереотипов восприятия (ученика, учебного процесса и самого себя), общения и поведения (способов взаимодействия) и, в итоге, методов обучения и воспитания.

2. комплексный (психолого - педагогический и профессионально-личностный) характер образования педагогов;

3. создание системы консультирования и тренингов. Именно в этой форме, как показывает опыт обучения педагогов, им легче осознать собственные личностные проблемы, мешающие в работе. Эта форма эффективна для формирования необходимых учителю навыков самопознания, самоконтроля, а также потребности саморазвития;

4. создание психолого-педагогических условий (системы факультативов, кружков, секций) для развития профессионального мастерства;

Проблемы одаренных детей:

- проблемы комфортности, т.е. старание подстроиться под других, казаться такими, как все, отказ от своей индивидуальности;
- очень ранний интерес к проблемам мироздания и судьбе;
- диссинхрония развития как причина потери мотивации к учёбе.

Работы с одаренными учащимися- одна из главных задач. Я считаю, что задача заключается в том, чтобы создать условия, в котором ученик мог бы проявить себя и найти свой путь для самореализации.

Список литературы

1. Бордовская Н.В., Реан А.А. Педагогика. Учебник для вузов. Спб, 2000
2. Богоявленская Д.Б., Брушлинский А.В., Бабаева и др. Рабочая концепция одаренности. Под ред. В.Д. Шадриков. – М., 1998.
3. Матюшкин А.М. Загадки одаренности. – М.,1992.

Сархан Бояхчари
Азербайджанский университет языков
Факультет образования

ПРЕЗЕНТАЦИЯ КАК СРЕДСТВО ОБУЧЕНИЯ

Ключевые слова: Мультимедиа, презентация, познавательные функции

В современном образовании очень важными и актуальными становятся вопросы о методах, приемах, технологиях организации образовательной деятельности, направленных на применение мультимедиа. Методы и приёмы использования мультимедиа на уроке – разные, но при их внедрении мы выполняем единственную задачу: сделать урок интересным. Мультимедиа презентация служит не только для преподнесения знаний, но и для их контроля, закрепления, повторения, обобщения, систематизации.

Использование презентаций в учебном процессе обеспечивает возможность:

- дать учащимся более полную, достоверную информацию об изучаемых явлениях и процессах;
- удовлетворить запросы, желания и интересы учащихся;
- экономить учебное время, нежели при работе у классной доски

Список литературы

1. Мультимедиа презентации как метод обучения // <https://moluch.ru/archive/38/4465/>
2. Презентация как средство обучения // https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/3c0b65625a3bc79b5c43b88421316c27_0.html

Али Мовсумов
Азербайджанский Университет Языков
Факультет Образования

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРЫ ЯЗЫКА НА МЫСЛИТЕЛЬНУЮ И ПЕРЦЕПТИВНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА

Ключевые слова: мыслительная деятельность, перцептивная деятельность, гипотеза лингвистической относительности

Язык - это не только система обмена информации между людьми, но и психологический фактор, влияющий на мыслительные и перцептивные процессы человека. Под мыслительной деятельностью подразумеваются процессы, при помощи которых человек решает мыслительные задачи. Перцептивная деятельность в свою очередь подразумевает процессы, обеспечивающие отражение в сознании человека окружающей его реальности.

Вопрос о возможности человека мыслить, не прибегая к помощи языка вставал ещё с древних времён. Большинство исследователей полагают, что мышление может существовать только на базе языка и фактически отождествляют язык и мышление. Немецкий филолог Макс Мюллер высказывал эту мысль в весьма крайней форме: «Как мы знаем, что небо существует и что оно голубое? Знали бы мы небо, если бы не было для него названия? Язык и мышление два названия одной и той же вещи». По этой формуле не может быть языка без мышления и мышления без языка.

В мире существует более пяти тысяч языков, каждый из которых может отличаться по своему фонетическому набору и лексическому составу, а также иметь различную структуру. Тем самым, люди, говорящие на разных языках, по-разному воспринимают мир, и по-разному мыслят. Проблема влияния структуры языка на мыслительную и перцептивную деятельность человека лежит в основе гипотезы «лингвистической относительности». Смысл гипотезы сводится к

тому, что структура языка оказывает формирующее воздействие на человеческое мышление и то, как он воспринимает окружающий мир.

Список литературы

1. Ярцева В.Н. «Лингвистический энциклопедический словарь.» «Большая российская энциклопедия» Москва - 1998 с. 609
2. Поляков С.Э. «Феноменология психических репрезентаций» «Питер» - 2011 с. 461, 462

Hayat Hacıyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

KAMAL ABDULLANIN “KÖLGƏ” HEKAYƏSİNDƏ ARXETİPLƏRİN PSIXOLOJİ TƏHLİLİ

Açar sözlər: arxetip, kölgə, persona, kollektiv şüursuzluq

Hər bir varlıq özünün əksi ilə birlikdə tamlıq təşkil edir. Xeyir-şər, insan-tanrı, gecə-gündüz və bunun kimi anlayışlar əks mənalı olsa da bunlardan biri olmadığı zaman digəri mənasını itirir. İnsan həm müsbət, həm də mənfi keyfiyyətləri keçmiş, gələcəyi ilə tamlığını təşkil edir və bu şəkildə öz varlığını qoruyub saxlayır.

İctimai xadim, dilşünas, ədəbiyyatşünas, yazar Kamal Abdullanın “Sirri-zəmanə” adlı kitabında altı müxtəlif silsilədə təqdim olunan hekayələrdə yaşadığımız dünya və sonsuz başqa dünyalar haqqında insanın duyğuları, yuxuları və təsəvvürləri nəql olunur. “Səhvlərimizin qrammatikası” silsiləsinə daxil olan “Kölgə” hekayəsində isə K.Yunqun analitik nəzəriyyəsinin arxetipləri sənətkar obrazı vasitəsi ilə göstərilir. Arxetiplər kollektiv şüursuzluğun nəticəsidir. Arxetip – obrazın və onun daşdığı mənanın başlanğıcdakı vəhdətidir, hər ikisinə aid «xüsusi enerji»dir. O hansısa əbədi həqiqət kimi də müəyyənləşə bilər. Lakin onun konkret obrazlaşmış məgzi xarici mühitin – tarixi şəraitin təsiri ilə dəyişir, nə olduğunu anlamaq bizim üçün çətinləşir. Hekayədə Cadugərlər ölkəsində yaşayan sənətkarın kölgəsinin bədənindən ayrılması ilə özündə baş verən dəyişikliklər vurğulanır. Sənətkar onu tərk edən kölgəsinə yaxalanmamaq üçün plan qurur. Adını, evini, işini dəyişir, qohum-əqrabasından üz döndərir və ən çətin məqam olaraq sevgilisini dəyişir. Zahiri olaraq o yeni birisinə çevrilir, ancaq kölgəsi onu yaxşı tanıyır, sənətkarı rahat buraxmır. Sənətkarın

nə qədər kölgəsindən – özündən qaçmağa çalışsa da sonda kölgəsi yenedən bədəninə girir və onu öldürür. Hər bir insanın öz kölgəsi var və onsuz keçinə bilməz. Kölgə arxetipi insanın özünə etiraf etmədiyi, lakin ona xas olan, xarakterinin xoşagəlməz tərəfləridir. Bunlar əxlaqi nəzərəmə müqavimət göstərirlər. Bütövlükdə "mən"ə meydan oxuyan əxlaqi problemdir.

Sənətkarın simasında göstərilədiyi kimi bu günümüzün insanları da sosial mühitdə öz keçmişlərini gizlətmək üçün maska geyinir və öz kölgəsindən qaçmağa can atır.

K.Yunqun fikrincə mövcud-sosial mühitdə qəbul olunmuş əxlaq və davranış normalarını əsas götürərək həmin maskanı geyinirik.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Arxetip–simvol–mif. Ramazan Qafarlı. 17.01.2018.
2. Kamal Abdulla. Sirri-zəmanə: Hekayələr. – Bakı: Mütərcim, 2014. – 496 s.
3. T.Məmmədov. Azərbaycan psixoloji fikir tarixində şəxsiyyət problemi. – Bakı: 2011. – 552 səh.

Selcan Cəbraylova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

CƏNUBİ KOREYA TƏHSİL SİSTEMİ

Açar sözlər: Koreya, təhsil, uşaq, məktəb, mütəxəssis

1945-ci ildə Yaponiyanın 35 illik əsarətindən azad olduqdan sonra Koreyada demokratik təhsil forması təşəkkül tapmağa başlamışdır.

Koreyada uşaqlar 3 yaşından təhsilə cəlb olunurlar. İbtidai təhsil 6 il davam edir. Sonra şagirdlərə 3 illik əsas məktəblərdə oxumaq imkanı verilir. Orta məktəblər 3 illik ümumi orta, peşə və ixtisaslaşmış məktəblərə bölünür. Koreyada təlim və fiziki qüsuru olan uşaqlara məktəbəqədər təhsil müəssisələrində xüsusi təhsil verilir. Ölkədə 141 xüsusi məktəb fəaliyyət göstərir. Tədris proqramına görə, kollec təhsili 2-3, ali təhsil 4-6 il arasında dəyişir. Kolleclər, əsasən, istehsal müəssisələrinin müvafiq mütəxəssislərə olan ehtiyacının ödənilməsinə xidmət edir. Ali təhsil müəssisələrində isə nəzəri biliklərin tətbiqi məsələlərinə xüsusi önəm verilir.

Konstitusiyaya görə, hökumət həyatboyu təhsilin təmin olunmasına cavabdehdir. Koreyada təklif olunan təhsil proqramlarına məktəbdənkənar, texniki peşə təhsili, ümumi və humanitar təhsil daxildir.

Koreyada müəllimlər fəaliyyət uyğunluğuna görə bir neçə kateqoriyaya bölünür. Hər bir müəllimin müvafiq kateqoriya üzrə müəyyən olunmuş ixtisas meyarlarına cavab verməsi onlara Baş nazirin müavini, təhsil və insan resurslarının inkişafı naziri tərəfindən lisenziyaların verilməsi ilə təsdiqini tapır.

Koreyada ibtidai təhsil üzrə 11, orta təhsil üzrə 67, təhsilin idarə olunması üzrə 1, tam orta təhsil üzrə 18 və distant təhsil üzrə 55 ixtisasartırma institutu fəaliyyət göstərir.

Ədəbiyyat

1. Wikipedia.

Elvira Tağıyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

MƏKTƏBDƏ NATAMAM AİLƏLƏRDƏN OLAN ŞAĞİRD LƏRLƏ İŞ

Açar sözlər: Natamam ailələr, emosional əlaqə, demoqrafik problem, səmimi ünsiyyət

Ailə gözəl anlayışdır. Hər bir uşaq istəyər ki, ailəsi tam olsun, lakin bu hər zaman mümkün olmur. Problemlər və ya digər səbəblərə görə, natamam ailələr yaranır. Natamam ailələr - bir ana və ya bir ata və uşaqlardan ibarət olan ailələrdir. Belə ailələr ya anasız, ya da atasız olur ki, bu da əlavə çətinliklər yaradır və təlim-tərbiyə prosesində özünü göstərir. Statistika görə, ABŞ-da 40% uşaqlar atasız böyüyürlər. Qərbi Avropa ölkələrində bu göstərici 30-40% (atasız və ya anasız) təşkil edir. Azərbaycanda bu göstərici təxminən 2-5% arasında dəyişir. (gaa.az)

Ailəyə kənar müdaxilələrin nəticəsində ailənin boşanması uşağın normal inkişafına mənfi təsir göstərir. Həmin uşaq da böyüdüyi zaman valideynlərindən gördüyü münasibəti istər-istəməz gələcəkdə özü də ailə quranda və yaxud iş həyatında, karyerasında özünü göstərir. (<https://www.yeniavaz.com>)

Şagirdlərlə emosional əlaqə qurmaq üçün müəllimlər bunlara əməl etməlidirlər:

1. Şagirdin həyatında baş verən demoqrafik problemin (ölümün, boşanmanın, xəstəliyin və s.) təfsilatını öyrənməlidir;

2. Özünün sosial mövqeyi ilə şagirdin ailə vəziyyəti arasında fərq qoymadığına özünü inandırmalıdır;

3. Özünün üstünlüyünü, savadlı, yaxud mədəni olmasını yalnız özünə deyil, hər bir normal insana xas olan xüsusiyyət kimi təqdim etməyi bacarmalı, özünü bu üstünlüklərinə görə onlara qarşı qoymamalıdır.

4. Natamam ailədən olan şagirdlərlə səmimi ünsiyyət yaratmalı, problemlər üzləşdiyi zaman şagirdi səmimi söhbətə cəlb etməlidir.

5. Yeri gəldikdə onun səviyyəsinə enməli, eyni zamanda öz mövqeyini də unutmamalıdır. (Cəfəri Qənbəri Həsən Tanrıverdi oğlu “Məktəbdə natamam ailələrdən olan şagirdlərlə işin sistemi” dissertasiya, Bakı 2009, səh 112)

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, natamam ailələrin həm məktəbdə, həm də digər sahələrdə uğur qazanmaları üçün onlara xüsusi diqqət və qayğı göstərilməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Cəfəri Qənbəri Həsən Tanrıverdi oğlu “Məktəbdə natamam ailələrdən olan şagirdlərlə işin sistemi” dissertasiya, Bakı 2009, səh 112
2. gaa.az
3. <https://www.yeniavaz.com>

*Sədaqət İsmayilzadə
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi*

NARKOMANİYAYA QARŞI OLAN MÜBARİZƏ

Açar sözlər: Zərərli vərdişlər, narkomaniya, narkomaniyaya qarşı görülən tədbirlər

Narkomaniyanın yayılması millətin həyat tərzini üçün təhlükə törədir. Narkomaniya yaddaş və təfəkkürü pozur, həyata, siyasi proseslərə qarşı laqeydlik yaradır. Dünyada 2 milyon narkoman var ki, onların 40-45%-i qadın və uşaqlardır.

Azərbaycan dövlət siyasətində başlıca vəzifə olan sağlam nəslin formalaşması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlər sırasında mühüm istiqamət kimi diqqət yetirilən narkomaniya ilə mübarizə kampaniya xarakterli deyil, davamlı siyasətdir.

Rayon İcra hakimiyyətlərində fəaliyyət göstərən Narkomanlığa və Narkotik Vasitələrin Qanunsuz Dövriyyəsinə Qarşı Mübarizə üzrə və Mü-

sadirə edilmiş narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və prekursorların ləğvi üzrə Rayon Komissiyaları dövlət başçısı İlham Əliyevin imzaladığı “Narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorlarının qanunsuz dövriyyəsi və narkomanlığın yayılması ilə mübarizə üzrə Proqram (2007-2012-ci illər)”, eyni zamanda bu sənədin davamı olaraq “2003-2018-ci illər üçün narkotik vasitələrin, psixotrop maddələrin və onların prekursorların qanunsuz dövriyyəsinə və narkomanlığa qarşı mübarizəyə dair Dövlət Proqramı”ndan irəli gələn vəzifələrin yüksək səviyyədə yerinə yetirilməsi istiqamətində ciddi səylər göstərir və atılan addımlar davamlı xarakter daşıyır.

BMT-nin 1987-ci il Konvensiyasına daxil olan ölkələrin “Narkotik vasitələrin və psixotrop maddələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə haqqında” Bəyannaməsinə əsasən, 26 ildir dünya əhalisi 26 iyunu “Narkomaniya və narkotiklərin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı ümumdünya mübarizə günü” kimi qeyd etməkdədir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi F.Köçərli adına uşaq kitabxanasının elmi-metodika şöbəsi. Gələcəyimizi qoruyaq. Bakı, 2015, səh.45
2. “Narkomaniyaya yox deyək” Metodik-bibliografik vəsait. Bakı, 2018, səh.80
3. Q.Məmmədov, M.Xəlilov “Ekologiya, ətraf mühit və insan” Elm, Bakı, 2006, səh.411

*Nuranə Nəsirova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi*

MƏKTƏBLİLƏRİN ÖZÜNÜTƏRBIYƏYƏ İSTIQAMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Açar sözlər: tərbiyə, özünütərbiyə, məktəblilərdə özünütərbiyə

“Tərbiyə” sözü ərəbcə “əl-tərbiyə” sözünün “rəbb” kökündən əmələ gəlib. O, üç mənəni ifadə edir: “Rəba”- doğru yol göstərmək; “Rəbi”- bəsləmək, yetişdirmək, böyütmək, tamamlamaq; “riba”- çoxaltmaq. Tərbiyə fasiləsiz prosesdir və planlı, mütəşəkkil tərbiyə özünütərbiyə ilə nəticələnir. Başqa sözlə desək, tərbiyə-insanın doğulduğu gündən məzaradək müşayiət edir. Özünütərbiyə-adamın özünü saflaşdırması, yəni xarakteri-

ni, təbiətini müsbət mənada dəyişdirmək, təkmilləşdirmək, formalaşdırmaq üçün öz üzərində şüurlu, məqsədyönlü və müstəqil surətdə işləməsi-dir. Özünütərbiyə-insanın özündə zehni, mənəvi, fiziki və estetik keyfiyyətləri, rəftar və davranışı təkmilləşdirməyə yönəldilmiş şüurlu və müntəzəm fəaliyyətdir.

Tərbiyə prosesində onun məqsədi, məzmunu və vəzifələri daha çox müəllim tərəfindən uşaqlara təlqin və yaxud şərh edilirsə, özünütərbiyə prosesində həmin məsələləri uşaq özü müəyyənləşdirir, dərk və qəbul edir. Yəni uşaq özü tərbiyənin həm obyekt, həm də subyekt olur. Obrazlı desək, özünütərbiyə prosesində tərbiyə edənlə tərbiyə olunanın işi bir şəxsiyyətdə cəmləşir. Özünütərbiyənin mahiyyəti, məzmunu, istiqaməti, üsul və vasitələri müxtəlif yaş dövrlərində müxtəlif olur. Şagird sinifdən-sinfə keçdikcə, özünütərbiyənin xarakteri dəyişir, zənginləşir və daha şüurlu, məqsədyönlü olur. Yeniyetməlik dövründə özünütərbiyə intensiv şəkildə cərəyan edir. Bu dövrdən başlayaraq, uşaqlarda özünə “başqalarının gözü ilə baxmaq” davranışını, rəftarını, hiss və düşüncələrini, arzu və maraqlarını düzgün qiymətləndirmək meyili güclənir. Həmin əsasda o öz şəxsiyyətini təkmilləşdirməyə, danışığını, geyimini, oturuşunu-duruşunu tənzim etməyə, xoşlamadığı hərəkətdən uzaqlaşmağa çalışır, yəni özünütərbiyə ilə məşğul olur. Hər bir müəllim-tərbiyəçi belə vasitələri seçməkdə və onların mahiyyətinin dərk olunmasında şagirdlərə yaxından kömək etməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Firəduun Nadir oğlu İbrahimov, Rüşət Lətif oğlu Hüseynzadə. Pedaqogika, Bakı, 2012, səh.706
2. M.Hənnan, Kiçik yaşlı məktəblilərin tərbiyəsi, Bakı, 2006, səh.108
3. Rüşət Hüseynzadə, Tərbiyə işinin metodikası, Bakı, 2010, səh.41

Fidan Sadıqova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

PSIXOLINQVİSTİKA

Açar sözlər: psixolinqvistika, behaviorizm, linqvistika

Psixolinqvistika tətbiqi linqvistikaya aid olan kompleks elmdir. Bu elm dili öyrənərək linqvistikaya, dillə bağlı bir sıra psixoloji məsələləri

öyrənərək psixologiyaya aid xüsusiyyətlər göstərir. Mənşə etibarilə beynəlmiləl hesab olunsa da, termin olaraq ilk dəfə 1946-cı ildə N.Pronko tərəfindən işlədilmişdir. Əsas 1950-60-cı illərdə Amerikada qoyulmuşdur. Rusiyada isə əsas 1. Vıqotski və L.Şerba tərəfindən qoyulsa da, elmi ədəbiyyatda istiqamət kimi A.Luriya və A.Leontyevin adı ilə bağlanır. Bu elm nitqin yaranması, dilin ontogenezi, nitqin qavranması kimi sahələri öyrənir. 3 əsas nəzəri mənbəyi var: 1) dilçiliyin psixoloji istiqaməti; 2) Amerikan strukturalistlərinin tədqiqatları; 3) dil və nitqlə bağlı məsələlərlə məşğul olan psixoloqların fəaliyyəti. A.Luriyanın "Dil və şüur" əsəri psixolinqvistika sahəsində böyük töhfədir. "İnsan dili dedikdə, biz kodların mürəkkəb sistemini nəzərdə tuturuq. Kodlar sistemi insana aiddir. Bu sahədə "Sapir-Uorf" nəzəriyyəsi bəhs edə bilərik. Bu nəzəriyyədə deyilir ki, dillərdə yaranan mənacə yaxın anlayışlar arasındakı mənə fərqlilikləri yalnız həmin dillərə məxsusdur. Uorf söylədiyi "bir insanın dünya görüşü, o insanın danışdığı kəlimələrə və qrammatikasına təsir göstərir" fikri ilə bu nəzəriyyəyə dair fikirləri gücləndirdi. Nəzəriyyə isbat edilməsə də, bizim fikrimizcə, Uorfun bu fikri doğrudur, çünki cəmiyyətdən uzaq qalan, müəyyən qədər dünyagörüşünə malik olmayan insan ünsiyyət prosesində heç də istənilən qədər aktiv, nəzərəçarpan şəkildə yer almır. Psixolinqvistikanın ilkin psixoloji əsasını təşkil edən behaviorizm nəzəriyyəsinin D.Uotsona aid edilir. Behaviorizm dərkətmə və insanın xarici uyğunlaşma reaksiyaları arasındakı boşluğu doldurmağa çalışmışdır. Behaviorizm – davranış, hərəkət mənasını verir. Psixolinqvistika dünya dilçiliyində geniş şəkildə öyrənilir. Dili həm psixoloji, həm də linqvistik cəhətdən öyrənməsi onun əhəmiyyətini daha da artırır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Filologiya məsələləri, Bakı: Elm və Təhsil, 2017.
2. Əsgərov M.B. Linqvopsixologiya və ya dilin psixologiyası. Bakı: Elm və Təhsil, 2011.
3. <https://en.m.wikipedia.org/wiki/Behaviorism>
4. https://en.m.wikipedia.org/wiki/Linguistic_relativity

İNKLÜZİV TƏHSİL HUMANİSTLƏŞMƏNİN TƏLƏBİDİR

Açar sözlər: bərabər hüquq, sağlamlıq, imkan, məhdud, şagird

2018–2024-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında sağlamlıq imkanları məhdud şəxslər üçün inklüziv təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2017-ci il 14 dekabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir. Dövlət Proqramının məqsədi sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsil hüququnu təhsilin bütün pillələri üzrə digər şəxslərlə bərabər səviyyədə təmin etməkdən ibarətdir. Bu gün təhsil sahəsində tez-tez işlənən anlayışlardan biri “inklüziv” terminidir. İnküziv əlilliyi olan bütün insanların cəmiyyətdə iştirak səviyyəsinin artırılması prosesidir. İnküziv təhsil isə ümumi təhsilin eyni bir inkişaf mərhələsidir ki, burada hamının, ilk növbədə, sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsilə ehtiyacı təmin edilir. İnküziv təhsildə bu inkişaf aşağıdakı mərhələlərdən keçmişdir:

I mərhələ - Diskriminasiya-sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar, ümumiyyətlə, təhsildən kənar qalırlar.

II mərhələ - Seqresiya-sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar ya xüsusi məktəblərdə oxuyur, ya da evdə təhsilə cəlb olunurlar.

III mərhələ - inteqrasiya-sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar ümumtəhsil məktəblərində digər uşaqlarla birlikdə, lakin ayrı siniflərdə təhsil alırlar.

IV mərhələ - inklüziya-sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar digər uşaqlarla eyni sinifdə təhsil alırlar. Bu məsələ dövlət siyasətində mühüm yer tutur və aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsini vacib tələb kimi qarşıya qoyur:

-inklüziv təhsil sahəsində məqsədli dövlət proqramlarının hazırlanması və həyata keçirilməsi;

-inklüziv təhsilin dövlət standartlarının müəyyən olunması;

-sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin bacarıq və imkanlarına uyğun peşələr üzrə hazırlıq almalarına şərait yaradılması;

Azərbaycan Respublikasının “Təhsil haqqında” Qanunda sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsil hüquqlarının təmin edilməsi təsbit edilmişdir. Dövlət hər bir vətəndaşın təhsil alması üçün müvafiq şəraitin yaradılmasına təminat verir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. F.İbrahimov "Pedaqogika", Bakı, Mütərcim 2012, səh 311

2. H.Əhmədov "Pedaqogika", Bakı, Elm və Təhsil 2016, səh 80

*Aysel Bayramova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakultəsi*

BƏDİİ ƏDƏBİYYATDAN TƏLİM-TƏRBIYƏ PROSESİNDƏ İSTİFADƏ OLUNMASI

Açar sözlər: İnsanın mənəvi-estetik inkişafı, humanist üslubdan istifadə, sözlə əməlin vəhdəti prinsipi

Təlim zamanı bədii ədəbiyyatdan istifadə edilməsi insanlara bir çox nümunəvi keyfiyyətin ötürülməsinə yardım edir. Misal olaraq, vətənpərvərlik, əmək, hörmət kimi xüsusiyyətləri göstərmək olar.

Sözsüz ki insani keyfiyyət dedikdə ilk ağla gələn və ən vacib xüsusiyyət vətənpərvərlikdir. Bu hissini ucalığını bir çox sənətkarımız əsərlərində tərənnüm etmişdir. Onlardan biri də Xəlil Rza Ulutürkdür. Onun zəngin obrazlı - poetik aləmi dünyagörüşünü işıqlandırır, zənginləşdirir.

Müasir türk gəncliyinin vətəndaş kimi formalaşmasında Xəlil Rza Ulutürkün vətənpərvər poeziyasının rolu çox böyükdür. Xəlil Rza Ulutürkün "Yurdum, sənin sağlığına!" şeirinə nəzər salaraq. Şeirdə ana dilinə məhəbbət, vətənpərvərlik, mübarizəyə çağırış ruhu, türkçülük, milli şüur və milli kökə bağlılıq ideyaları da güclü inikas etdirilib.

***"Otuz illik döyüşündə bir əsrlik yol keçdin sən,
Basılmadın! Sarsılmadın!"***

Şərəfli əmək insanı ucaldar prinsipini əsas tutaraq Nizami Gəncəvi yaradıcılığının əsas süjet xətlərindən birini zəhmətkeşlik təşkil edir. Şair bütün əsərlərində zəhməti və əməkçi insanların yaratdıqları hər bir işi alqışlamışdır:

*Çalış öz xalqının işinə yara,
Geysin əməlinlə dünya zər-xara.*

Ədəbiyyat siyahısı

1. Nurəddin Kazımov. `Məktəb pedaqogikası`. 6-cı kitab. `Azərənəsr` Bakı-2011 səh 243, 244
2. Əmrullah Paşayev. `Pedaqoqika`. 4-cü kitab. `Azərənəsr` Bakı -2009 səh 86-90
3. Xəlil Rza Ulutürk əsərləri 1-ci cild. `Azərənəsr` Bakı 2011 s.106-108

*Cəmilə İsmayılova,
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Magistratura şöbəsi*

ELMİ-TEXNİKİ İNKİŞAFIN TƏHSİL SİSTEMİNİN GƏLƏCƏYİNƏ TƏSİRİ

Açar sözlər: təhsil, yaradıcılıq, texnologiya

Dünyada süni intellekti özündə birləşdirən və texnologiyanın daha yüksək inkişaf mərhələsini planlayan proses olaraq Dördüncü Sənaye İnkilabına daxil olmağımız göstərir ki, texnologiya həyatımızın demək olar bütün aspektlərində mərkəzi rol oynamaqdadır. Rəqəmsal iqtisadiyyat üçün istedadlı kadrların hazırlanması məqsədilə, təhsil müasir informasiya texnologiyalarının tələblərinə uyğun olmalı və sürətlə inkişaf etməlidir. Bu problem elmi-texniki inkişafın öyrənilməsi üzrə təhsildə yeni yanaşmalar ortaya qoyur. Yaradıcılıq və öyrənmə üzrə aparıcı elmi işçi, professor R.Kit Sayer texnologiyanın, “dərin” öyrənmə mərhələsini təmin edən “öyrənmənin yeni elmi”nin formalaşmasına təsirini vurğulayaraq bildirir ki, bu yanaşma tələbələrə birgə öyrənmə, modelləri test etmə və yenidən qurma imkanlarını, eyni zamanda, bu və ya digər ideyanı vizual və ya şifahi şəkildə ifadə etmək imkanını verəcəkdir. Təhsil anlayışına bu yanaşma günümüzün kompleks və sürətlə inkişaf edən dünyasında, effektiv tədris və öyrənmə mühitləri yaratmaq üçün çoxtərəfli tədqiqata əsaslanan akademik modellərin lazım olduğunu təsdiq edir.

Amerikalı futuroloq Olvin Toffler elmi-texnoloji inkişafın fonunda baş verəcək dəyişikliklərlə bağlı olaraq qeyd etmişdir ki “21-ci əsrin savadsızları oxumağı və yazmağı bacarmayanlar deyil, öyrənməyi, bildiklərini bir kənara qoymağı və yenidən öyrənməyi bacarmayan kəslərdir.” Bu mövzuda digər məşhur amerikalı fizik və futuroloq Miçio Kaku bildirmişdir ki, 2050-ci ilə qədər olan müddətdə diplomlar öz əhəmiyyətini itirəcək, çünki təhsil hər hansısa zaman və ya məkan çərçivəsi məhdudiyətindən azad olacaqdır. Bu vəziyyətdə insanlar real uğur əldə etmək üçün robotla-

rın sahib olmayacağı qabiliyyətləri inkişaf etdirməlidirlər. Burdan belə nəticəyə gəlmək olar ki, müasir dünyada bilik və bacarıqlar kapital sayılır və iqtisadiyyatın əsas resursuna çevrilir və beləliklə “təhsilli insan” anlayışı yeni mənə kəsb etməyə başlayır.

Təhsil sahəsində atılan addımlar müasir tələblərlə deyil, gələcəyin perspektivləri üzərində qurulmalıdır. Ölkəmizin qabaqcıl dünya təcrübəsindən istifadə etməsi nəticəsində, gələcək illərdə Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinə uyğun yeni informasiya və texnologiyaların istifadəsi, əldə edilməsi və yayılmasına imkan verəcək milli innovasiya sisteminin formalaşdırılması prosesinin başa çatması planlaşdırılır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Derrick, T. Mentoring: Value-Based Empowerment, 2015, səh.48
2. Marcus, A. Visions Without Depth: Michio Kaku's Future, University of the Sunshine Coast Australia, 2003, səh.57
3. <http://www.az.undp.org/content/dam/azerbaijan/docs/publications/sustainabledevelopment/HDtextbook/5.pdf>

*Nubar Tağızadə
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi*

GƏNCLƏRİN MÜSTƏQİL FİKİR BİLDİRMƏLƏRİNƏ NƏLƏR MANE OLUR?

Açar sözlər: gənc, müstəqil fikir, maneə

Sabah cəmiyyətin, dövlət idarələrinin müxtəlif sahələrində çalışacaq bugünün tələbələri hansı keyfiyyətdə tərbiyə olunmalıdır? Bu suala sorğuda iştirak edən müxtəlif kurs tələbələri fərqli cavablar verdilər. Amma cavablar içərisində “Müstəqil düşüncə”, “Müstəqil fəaliyyət” üstünlük təşkil etdi. Bunu nəzərə alıb “Tələbə yoldaşlarının müstəqilliyi sənə qane edirmi?” sualına cavab axtardım. “Yox” cavabı yüksək yer tuturdu. Demək olar ki, əksər tələbələr şagirdlərin öz fikirlərini müstəqil şəkildə bildirməklərindəki əsas maneələr haqda eyni düşüncəyə malik idilər. Onlar maneə olaraq aşağıdakıları göstərdilər:

Valideyn: Müstəqilləşmədə valideyn problemi ən əsas problem kimi göstərilmişdir. Bəzi valideynlər vardır ki, onlar hər dəfə uşaqların əvəzindən qərar verirlər. Hətta bəzən valideynlər uşaqların yerinə yetirə

biləcəkləri işləri belə “Sən bacarmazsan” deyib öz öhdələrinə götürürlər və belə olan halda tələbələr düşdükləri hər hansı bir situasiyada müstəqil qərar verə bilməyib daim başqalarından kömək gözləyirlər.

Müəllim: Müəllimlər tələbələrin müstəqilləşməsində böyük rol oynayırlar. Tələbənin fikrini nəzərə almayan, onlara öz müstəqil düşüncələrini ifadə etmələri üçün şərait yaratmayan və yalnız keçilən dərs materialını əzbərdən soruşub formal qiymət yazan müəllimlər tələbənin müstəqilləşməsində böyük maneçilik törədirlər.

Nitq və qiraət: Belə bir həqiqət var ki, bir mövzu qarşısında şəxsi fikrə malikdirlər, amma onu sərbəst şəkildə ifadə edə bilmirlər. Onlarda dünyagörüş formalaşsa belə onların nitqi axıcı və səlis olmadığı üçün öz fikirlərini qarşıdakına düzgün çatdıra bilmirlər.

Ədəbiyyat siyahısı

1. N.Kazımov. “Məktəb pedaqogikası”. Bakı-2011
2. S.İ.Seyidov, M.Ə.Həmzəyev. “Psixologiya”. “Nurlan” Bakı-2007

Şəfiqə Əlizadə
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

ÇƏTİN TƏRBİYƏ OLUNAN UŞAQLARIN PEDOQOJİ TƏRBİYƏ ÜSULLARI

Açar sözlər: valideynlərin bir-biri ilə münasibəti, fərdin körpəlik travmaları, valideyn-övlad dostluğu

Ümumiyyətlə, çətin tərbiyə olunan uşaqlarla "dəcəl" deyə adlandırdığımız uşaqları qarışdırmaq olmaz. Fikrimcə, dəcəl adlandırdığımız uşaqları müəyyən qədər sakitləşdirmək olur. Ancaq bu çətin tərbiyə olunan uşaqlarda heç də belə deyil. Çətin tərbiyə olunma prosesi əsasən 5-8 yaş aralığı olan uşaqlarda daha çox müşahidə edilir. Düşünürəm ki, fərdin tərbiyəsinə lap körpəlik, çağalığ dövründən başlamaq lazımdır. Apardığım araşdırmalara əsasən deyə bilərəm ki, 90% uşaqlar məhz ailədə gördüklərini, ailədən eşitdiklərini təcəssüm etdirir. Yerdə qalan 10% uşaqlar isə əksinə olarsa ailədə olmayan xüsusiyyətlərə yiyələnirlər. Ailə həmin uşaqlara tərbiyə verə bilmədikdə isə bu uşaqlar bir mənalı olaraq çətin tərbiyə olunan uşaqlar siyahısına əlavə edilir. Bu tipdə olan uşaqlar "olmaz", "qadağandır", "toxunma" kimi sözlərə qarşı antipatiyalı olurlar. Həmin yaş

dövründə olan uşaqlar elə formalaşmış ki, qadağalar daha müsbət və yumşaq formada deyilsə, müəyyən qədər bu uşaqlar üzərində uğurlu nəticə almaq mümkün olur. Yəni “olmaz” sözü əvəzinə həmin bu prosesin onun üçün nə dərəcədə zərərli olduğunu açıqlamaq lazımdır. Növbəti dəfə o bu prosesi təkrarlamaq istəyəndə bunun onunu üçün nə zərər verə biləcəyi ağına gəlir və hərərəti etməkdən daşınır. Bir müddət buna alışdıqdan sonra bu tipdə uşaqlara özləri üçün məşğuliyyət tapmaq lazımdır. Son olaraq qeyd etmək istəyirəm ki, çətin yaxud asan tərbiyə olunmasından asılı olmayaraq hər bir uşaq, hər bir fərd bizim gələcəyimizdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Seyidov S.İ, Həməzəyev M.Ə, psixologiya Bakı, "Nurlan", 2017.

*Türkanə Əsədova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi*

XARİCİ DİL DƏRSLƏRİNDƏ İNKLÜZİVLİYİN TƏŞKİLİ

Açar sözlər: müasir təhsil sistemi, inklüziv şagirdlər, inklüziv təlim

Müasir təhsil sistemimiz güclü bazaya əsaslanaraq ölkəmiz ərazisində yaşayan hər bir vətəndaşa bərabərlik əsasında təhsil hüququ tanımışdır. Bu bərabərlik öz həmyaşıdlarından fərqlənən, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan, bir sözlə inklüziv uşaqları da əhatə edir.

Inklüziv təlimin təşkili bütün fənlərin tədrisi zamanı nəzərə alınmalıdır. Bildiyimiz kimi, xarici dil dərslərində müvafiq olaraq başqa dilin öyrənilməsi şagirdlər üçün çətinlik yarada bilər. Bu çətinliklər inklüziv şagirdlərdə özünü daha qabarıq şəkildə büruzə verir. Yaranan çətinliklərin aradan qalxması müəllimin yaradıcı, bacarıqlarından birbaşa asılıdır.

Dərs zamanı müəllim tərəfindən yeni sözlərin, mətnlərin şəkillər, illüstrativ təsvirlər və slaydlarla təqdim olunması görmə vasitəsi ilə öyrənən şagirdlərin işini asanlaşdırmaqla yanaşı, həm də ona marağı artırır.

Əşitmə vasitəsi ilə öyrənən şagirdlərlə işin təşkili zamanı isə audio-materialların xüsusi üstünlükləri var.

Diqqət zəifliyi olan, hiperaktiv və davranışla problemi olan şagirdlərin dil öyrənməyə cəlb edilməsi üçün müəllim maraqlı yarıdan, uğur qazandıran və gördükləri işə görə onlara sevinc hissi bəxş edən təlim situasiyalarından tez-tez istifadə etməlidir.

Təlimdən narazı və sərbəst şagirdlərin xarici dil öyrənməyə cəlb edilməsi zamanı müəllim “ev tapşırıqlarını birgə yoxlayaq”, “yoldaşın dedikcə sən dəftərinə qeyd et” kimi ifadələrdən istifadə etdikdə şagirddə “müəllim məndən tələb edir, nə isə gözləyir” kimi fikirlər formalaşdıraraq məsuliyyət hissini gücləndirir, təlim mühitinə uyğunlaşmanı asanlaşdırır.

Xüsusi istedadla malik olan uşaqların intellektual və yaradıcı bacarıqlarını nəzərə alan müəllim onları rollu oyunların, səhnəciklərin təşkil olunmasına, buklet və illüstrasiyaların hazırlanmasına, eləcə də müxtəlif layihələrin həyata keçirilməsinə cəlb etməklə təlim mühitini belə şagirdlər üçün maraqlı və cəlbedici edə bilər.

Bu gün bu sahədə uğur əldə etmək istəyən müəllimlərimizin işi nə qədər çətin olsa da, onlar bu şərəfli işdə heç zaman yorulmurlar.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Əhmədov H.H., Zeynalova.N.E.Pedaqogika: dərslik.Bakı “Elm və təhsil”, 2016, 456 səh.

Səkinə Rəsulova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

AZƏRBAYCANÇILIQ MİLLİ İDEALOGİYASI **ƏDƏBİ-ESTETİK TƏLİM KİMİ**

Açar sözlər: milli ideologiya, milli mənsubiyyət, azərbaycançılıq ideologiyası

“Hər bir insan üçün milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir. Həmişə fəxr etmişəm və bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası azərbaycançılıqdır. Hər bir azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və biz azərbaycançılığı- Azərbaycan dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini yaqatmalıyıq”. Bu sözləri zəmanəmizin görkəmli siyasi xadimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Dünya Azərbaycanlılarının birinci qurultayında müstəqil Azərbaycan Respublikasının ideoloji əsaslarından bəhs edərkən demişdir.

Azərbaycançılıq ideologiyası rəsmi tarixi son iki əsrlə bəllidir. Bu tezisi görkəmli ədəbiyyatşünas alim Yaşar Qarayev də özünün “Milli “mən” şüuru və etnik yaddaş-azərbaycançılıq” adlı dərin məzmunlu məqaləsində təsdiqləyərək, yazır: “Millət-Azərbaycan, milli ideya, dövlətçili-

yin sivil ideya modeli-azərbaycançılıq- iki əsrlik nəzəri- ideoloji fikrimizin yekunu, sonuc qənaəti bu gün bu iki düsturla formulə edilir“. Lakin ümumi qəbul olunmuş qənaət belədir ki, bu ideologiyanın tarixi zəmini daha dərin, ideya qaynaqları isə təqribən min, min beş yüz il qədimlərə gedib çıxır. Xalqımız dünyaya Zərdüştü və “Avesta ”kitabını, “Kitabi-Dədə Qorqud”u və qorqudçuluq məfkurəsini, “Koroğlu”nu və Çənlibel sosilogiyasını bəxş etmişdir ki, bunlar da bir tərəfdən ümumazərbaycançılıq məfkurəsinin, məxsusi birgə dəyərin, ümumi düşüncə və ictimai davranış tərzinin formalaşması və adət-ənənə sisteminin bərqərar olmasına təkan vermiş, digər tərəfdən isə Şərqi oxşar mənəvi dünyasının əsaslarının qurulmasında həyati rol oynamışdır.

Dasatanda ölkənin təhlükəsizliyini qorumaq yolunda böyüklü-küçüklü, qadın-kişi bütün xalqın səfərbər olunması, müqəddəs vətən amalı ətrafında xalqın bütün təbəqələrinin sıx birləşməsi nəinki o dövr üçün, eyni zamanda erməni təcavüzünə məruz qaldığımız günümüzdə də ibrətamiz səsləndir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. C.Nizami, Ç.Musa, P.Qənirə - Azərbaycanşünaslığın əsasları.
2. Faiq Ələkbərov - Milli ideologiya problemlərinə tarixi-fəlsəfi baxış.

Laləzar Cəfərova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

AZƏRBAYCANÇILIQ VƏ VƏTƏNPƏRVƏRLİK TƏRBİYESİ

Açar sözlər: Vətənpərvərlik prinsipi, vətənə məhəbbət, vətənçilik əxlaqı

Vətən amalı və azərbaycançılıq ideologiyasında azərbaycanlıların milli mədəniyyət, milli mənlük şüuru, milli təfəkkür və xarakterinin mental xüsusiyyətləri öz əksini tapır. Vətənçilik hissi, vətənpərvərlik mənəvi-əxlaqi fenomen kimi vətəndə - azərbaycanlıların məskunlaşdığı müqəddəs məkanda yaranır və inkişaf edir. Q.Əliyev yazır ki, insanların öz doğma etnik beşiyinə üzvi məhəbbəti, öz doğma diyarına bağlılığı xalqın ənənələrinə və adət ənənələrinə dərin ehtiram dönməz sosial fenomen kimi hazırda müstəqil Azərbaycan vətəndaşlarının yenimental keyfiyyətlərinə çevrilməkdir.

Vətən təəssübkeşliyi, vətənpərvərlik milli qürur və milli ləyaqət hiss ilə vəhdətdə azərbaycançılığın özəyini təşkil edir. S.Xəlilov dərk

olunmuş vətənpərvərliyi milli ruhun əsası hesab edir və milli ideologiyaya söykənməyən vətənpərvərliyi faydasız sayır. Milli ideologiyaya söykənməyən, vahid konsepsiyaya əsaslanmayan kortəbii fəaliyyətləri kimi sevgidən və millətçilik hissindən doğsa da, son nəticədə ancaq ziyan gətirə bilər. Ə.Tağıyevin fikrincə, vətənpərvərlik problemi özlüyündə bir akademizm tələb edir, yəni öyrənilməsini, elmi- nəzəri təhlilinin və şərhinin verilməsini zəruri edir. Çünki hazırda müstəqillik şəraitində başa düşülən vətənpərvərlik SSRİ vaxtındakı vətənpərvərlikdən köklü surətdə fərqlidir. O zaman vətənpərvərlik deyəndə, SSRİ-nin vətəndaşı üçün, onun maddi və mənəvi sərvətləri keşiyində dayanmalı olan insanların vətənpərvərliyindən söhbət gedir. Bu məsələ hazırda mənəvi borc olmaqla yanaşı, həm də sırf ideoloji-siyasi bir problem kimi qarşıya çıxır. Onu hər bir vətəndaşın mövqeyində və hər bir vətəndaşın mövqeyi naminə anlamaq tələb olunur.

Ulu Öndər Heydər Əliyev milli vətənpərvərlik haqqında müdrik sözlər demişdir:” Milli vətənpərvərlik prinsipi gərək körpəlikdən başlayaraq hər bir vətəndaşın həyat prinsipi, həyat “qanunu, nizamnaməsi olsun.”

Ədəbiyyat siyahısı

1. "Azərbaycançılıq və vətənpərvərlik məfkurəsi" R.Mirzəzadə
2. Multikulturalizm ədəbi bədii, elmi-publisistik jurnal N2

Ləman Şükürova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

İNKLUZİV TƏLİMİN TƏŞKİLİNDƏ MÜƏLLİMİN VƏZİFƏLƏRİ

Açar sözlər: inklüziya anlayışı, inklüziv təhsil, inklüziv təlim, müəllimin vəzifələri

İnklyuziya inklusif “özünə daxil etmək” deməkdir. İnklyuziv təhsil ümumi anlayışdır, onun təcürübəyə tətbiqi isə təlimlər vasitəsi ilə həyata keçirilir. Bu tip uşaqlarda kommunikasiya, motorika, sensor problemləri, qeribə və ya ritual davranışlar, özünə xəter yetirmə halları da baş verə bilər. Mənim fikrimcə, müəllimin ən başlıca vəzifəsi uşaqlarda motivasiya və dərşinə maraq yaratmaqdır. “İnklyuziv siniflərdə təlimin təşkili” adlı oxu materialında müəllimin digər vəzifələri belə göstərilmişdir: Sağlamlıq

imkanları məhdud şagirdləri cəmiyyətə bərabər hüquqlu şəxs kimi təqdim edir, onların fərdi xüsusiyyətlərini bilir, bu təlimlə bağlı nəzəri və praktik biliklərə malik olur, diferensial təlimi təşkil edir. Müəllim sağlamlıq imkanları məhdud şagirdlərin nəticələrinin diaqnostik, formativ, summativ qiymətləndirilməsini aparır, bu cür şagirdlərin məlumatlarının məxfiliyini qoruyur, onların portfolyolarını hazırlayır, valideynlərini övladlarının inkişaf dinamikası ilə əlaqədar xəbərdar edir. Müəllimin vəzifələrindən ən başlıcası da “müəllim-şagird”, “şagird-şagird” münasibətlərini qurmasıdır. Müəllim sinifdə xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqları müəyyənləşdirərək onlara uyğun resurslardan istifadə edir. Bu resurslara misal olaraq paylama materiallarını və Power Point təqdimatlarını nümunə göstərə bilərik.

M.Rous da “Developing inclusive practise: A role for teachers and teacher education” məqaləsində inklüziv təlimin təşkilində müəllimin həlledici rol oynadığını o zaman qəbul edir ki, müəllimlər bilik, bacarıq, vəzifələrinə inam bəsləsinlər və onları düzgün müəyyənləşdirsinlər.

Gunjay Tyaginın “Role of teacher in inclusive education” məqaləsində isə müəllimin vəzifələrinə əlavə olaraq uşaqları onların çatışmazlıqları ilə qəbul etməyi, normal və xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların fəaliyyətlərini müqayisə etməməyi, onların rahatlığı üçün onlara xüsusi siniflərdə dərs keçirilməsini, uşaqların onların çatışmayan cəhətlərini qəbul edərək təlimə cəlb edilməsinin təmin edilməsini də müəllimin vəzifələrinə aid etmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. H.Əhmədov və N. Zeynalova. Pedaqogika. Bakı, “Elm və təhsil”, 2016, səh 79-81.
2. “İnklüziv siniflərdə təlimin təşkili”. Oxu materialı. Bakı, 2018.

Nazpəri Əmirahova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

ŞAGİRD ŞƏXSİYYƏTİNİN FORMALAŞMASININ İMKAN VƏ YOLLARI

Açar sözlər: şagird, formalaşmaq, inkişaf, amil, münasibət, ailə

Cəmiyyətin inkişafı, qanunauyğunluqları, hədəflərin baş vermə səbəbləri, hərəkətverici mexanizmi haqqında dialektik və metafizik inkişaf konsepsiyası mövcuddur. Təbii ki, insan bir fərd kimi inkişaf edərək for-

malaşır. İnsanın inkişafı deyərəkən 3 mühüm əlamət-fiziki anatomik-fizioloji inkişaf, yəni insanın bioloji fərd kimi inkişafı, psixoloji inkişafı, psixoloji inkişaf və sosial inkişaf, insanın vətəndaş-şəxsiyyət kimi formalaşması nəzərdə tutulur. Hələ qədim yunan alimləri Platon, Sokrat, və Aristotel insan həyatında tərbiyənin böyük rol oynadığını qeyd etmişlər.

Şagirdlərin düzgün formalaşmasına kömək edərəkən bəzən müxtəlif problemlə qarşılaşırıq. Bunlar müxtəlif amillərin təsiri nəticəsində yaranır. Bəs həmin amillər hansılardır? Ən birincisi psixoloqların və pedaqoqların yaş xüsusiyyətlərinə görə şagirdlərin düzgün istiqamətdə formalaşdırılmamasıdır. Görkəmli alim L.S.Viqotski ən bariz nümunədir ki, şagirdlərin inkişafını simvollar vasitəsi yaddasaxlamaları irəli sürürdü. Şagirdin formalaşmasına bir sıra amillər təsir edir .

-Ailə tərbiyəsini tipi (uşağı rədd etmək, hipersosial tərbiyə, eqoistik tərbiyə)

-Müəllimlərin münasibəti

-Məktəb psixoloqunun təsiri

Şagirdlərin düzgün formalaşmasına imkan verən əsas şərt məktəbə-qədər təhsil prosesində zehni və praktik işlərin qarşılıqlı əlaqəsini təmin edən fəaliyyət növlərinin təşkil edilməsidir. Görkəmli pedaqoq A.S.Makarenkonun dediyi kimi, tərbiyənin əsas mahiyyəti yaşlı nəslin öz təcrübəsini balaca nəsilə öyrətməsidir. Makarenko şəxsiyyətin formalaşmasını mexanizmini dərinlən öyrənmiş və tətbiq etmişdir.

A.Adler şəxsiyyətin formalaşmasına təsir edən mühüm üç münasibəti göstərir:

a) Özünün gücsüzlüyünü hiss etmək

b) Təkmiləşməyə, üstünlük əldə etməyə cəhd etmək

c) Birgəlik hissi və ya sosial hiss

Şagirdlərin inkişafını izləmək və yönəltmək ailənin və müəllimin üzərinə düşür.

Ədəbiyyat siyahısı

1. <http://aztehsil.com//emin-mmmidxanlı>
2. <http://azkurs.org//derslik>
3. anl.az.

TƏLİMƏ MÜASİR BAXIŞLAR NECƏ OLMALIDIR

Açar sözlər: təlim, təhsil, müəllim, müəllimin rolu, təlim prosesi, müasir yanaşmalar, təhsil fəlsəfəsi

Təlim insanın əsas fəaliyyətlərindən biridir. Təlim şagirdlərin biliklər sistemini mənimsəmələrinə və həmin bilikləri təcrübəyə tətbiq etmək üçün olan vərdiş və bacarıqlara yiyələnmələrinə yönəlmiş məqsədyönlü idrak fəaliyyətidir.

Təlim müəllimin rəhbərliyi altında insanın təhsil alması prosesidir. Bu proses müəllim və şagirdin məqsədyönlü qarşılıqlı əlaqəsinə əsaslanır. Şübhəsiz ki, öyrənin inkişafında öyrədənin (müəllim, mentor və s.) rolu əvəzsizdir. Müasir təlim üsullarına görə müəllim yalnız hazır bilikləri verməklə kifayətlənməməli, təlim prosesinin mərkəzində durmalı, şagirdlərin şəxsiyyət kimi inkişafına şərait yaratmalı, onlarla əməkdaşlığa, qarşılıqlı hörmətə üstünlük verməli eyni zamanda təlimi onun maraq və tələbatına uyğun qurmalıdır. Buraya həm də müəllimin yüksək təşkilatçılıq keyfiyyətləri, milli zəminə və ümumibəşəri dəyərlərə malik olması və bunları öyrənlərə aşılması aiddir.

Müasir təlim prosesinə əsasən müəllim şagirdlərə yalnız problemlərin həlli istiqamətlərini göstərməli, onlara məsləhət verməlidir. Lakin təlimə müasir baxışlarda problemin həllini göstərən müəllim bir başa və ya dolayısı yolla problemin həllində iştirakı düzgün qəbul edilmir.

Inkişaf etmiş ölkələrdə təlimə müasir yanaşmalar dedikdə gənc müəllimlərdən tələb olunan "Öz təhsil fəlsəfənizi qurun!" tələbini yaddan çıxartmaq olmaz. Bu gənc müəllimlərin "peşəkar mən"ini formalaşdırmasına yardımçı olur. Müxtəlif təhsil yanaşmaları baxımından təhsilin əhəmiyyəti, məqsədi, məktəbin vəzifəsi, öyrənin təlim prosesində iştirakı, mənimsəmənin təmin edilməsi mühiti, dərslərin prosesində müəllimin rolu, kurikulumun əhatə etdiyi məsələlər, müəllimin təlim üsulu kimi mövzuların tədrisi prosesində tələbələrə tədricən təhsil fəlsəfəsi anlayışı formalaşır.

Müasir təlim üsullarından biridə təlim prosesində müasir təlim texnologiyalarından və İKT-dən istifadə, fəal və interaktiv təlim metodlarının tətbiqi (qruplarla, cütlərlə iş, debat, diskussiya, PP təqdimatların hazırlanması və s.) məktəblilərin ən son yeniliklərlə təhsil almasına şərait yaradır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Əliyev A. "Kurikulum" jurnalı, Bakı 2008, N2, səh 30-34
2. Firədu. N. İbrahimov, Rüfət. L. Hüseynzadə. "Pedaqogika I cild". Bakı 2012, səh 395-398
3. Mehrabov. A.O. "Müasir təhsilin konseptual problemləri". Mütərcim 2010, səh 64-65

Fidan Vələdova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

TƏHSİL BLOQLARININ MAHIYYƏTİ

Açar sözlər: Bloq, edubloq, təhsil, informasiya

Müasir dövrümüzün texnologiyalar əsri olduğunu nəzərə alsaq, artıq informasiya mübadiləsinə elektron formalarda aparıldığını aydın görmək mümkündür.

İlk öncə “Bloq” termininin mahiyyətinə nəzər salaq. İngilis sözü olan bloq-şəbəkə jurnalı və ya fərdi jurnal mənasını daşıyır. Bloq müxtəlif informasiyaları, həmin informasiyalara bildirilən şərhləri özündə cəmləşdirən veb saytdır. Sözü gedən bloq səhifələr Bloqçular (blogger) tərəfindən tərtib edilir. Bloqlar bir tək müəllif tərəfindən də təşkil edilə bilər. Təhsil haqqında yeni məlumatların, informasiyaların mütəmadi şəkildə və geniş bir kütləni təmin etmək üçün müxtəlif təhsil bloqları, elektron kitabxanalar, təhsil saytları və s. kimi imkanlar vardır. Adı çəkilən nümunələr ilə yanaşı daha geniş yayılmış təhsil bloqları təhsil sahəsi ilə bağlı müxtəlif mövzularda informasiya bolluğu yaradır.

Ən əhəmiyyətli bloqlardan biri təhsil sahəsini əhatə edən bloqlardır. Bu bloqlar sayəsində istər fərdi şəkildə, istərsə də, qruplarla aparılan məlumat mübadiləsi məkan və zaman çərçivəsi olmadan intensiv şəkildə təmin edilir. Təhsil müəssisələri və bir sıra təhsil ocaqlarında önəmli edubloqlardan geniş istifadə edilir. Müəllimlər, tələbələr, valideynlər, təhsil ilə əlaqəsi olan hər bir şəxs üçün edubloqları faydalı vasitə hesab etmək olar. Digər ölkələrdə olduğu kimi, respublikamızda da təhsil sahəsini əhatə edən fərqli bloqlar fəaliyyət göstərir. Bunlara misal olaraq aşağıdakı bloqlar öz əksini tapmışdır.

1. “Kanan Karimzada`s blog” – Təhsil krediti söhbətlərindən
2. “Nuraddin Samadzadəh” – Xaricdə təhsil proqramına alternativ yanaşma

3. "Məmmədova Baharın blogu" – Xaricdə təhsil
4. "Təhsil kompası" blogu

Ədəbiyyat siyahısı

1. <https://blogreklamedu.blogspot.com>
2. <https://kanankarim.blogspot.com>
3. <https://memmedovabahar.wordpress.com>
4. <https://nsamadzadeh.blogspot.com>
5. <https://az.m.wikipedia.org>

Nigar Əlizadə
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Magistratura şöbəsi

MÜASİR TƏHSİLDƏ İKT-NİN TƏTBİQİ

Açar sözlər: təhsil, şagird, müəllim

Son illər təhsil sistemində İKT imkanlarının inkişaf etdirilməsi və təhsildə İKT-nin tətbiqinin dünya standartları səviyyəsinə çatdırılması ölkəmizdə əsas istiqamətlərdən biri olmuşdur. Bu dövrdə təhsildə İKT-nin tətbiqi sahəsində müxtəlif layihələr və tədbirlər həyata keçirilmişdir ki, bu da ölkənin təhsil sahəsində aparılan islahatların çox vacib mərhələlərindən biri olmaqla təhsil ocaqlarında İKT infrastrukturunun qurulmasına yönəlmişdir.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, İKT-dən istifadə etməklə qurulan müasir təhsil modeli məktəbin pedaqoji heyəti qarşısında da yeni tələblər və vəzifələr qoyur. Artıq informasiyalaşdırılmış təlim prosesində müəllimlərdən öyrətdikləri fənnin məzmununa və məqsədinə uyğun, uşaqların fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alan texnologiyaları seçib tədris prosesində tətbiq etmək tələb olunur.

Tədris prosesində yeni texnologiyalardan müvəffəqiyyətlə istifadə edən müəllimlərin sözlərinə görə, İKT vasitələri öz geniş imkanları ilə təhsil prosesini xeyli sadələşdirir, onu dinamik və çevik edir. "Müəllim-şagird - dərslük" tədris modelinə kompüterin də əlavə edilməsi təhsil alanın dərslə marağını artırır. Kompüterlə aparılan dərslər uşaqlar üçün yadda qalan olur. Multimedia vasitələri, kompüter tədris proqramları, rəngarəng illüstrasiyalar uşaqların idrak fəallığına müsbət təsir göstərir və nəticə etibarilə şagirdin olimpiadalarda, müxtəlif intellektual yarışmalarda göstərdikləri nəticələrin keyfiyyəti xeyli artır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasında ümumi təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu). Azərbaycan məktəbi, 2007, № 2
2. Z.Veysova. Fəal dərsi səmərəli keçirmək üçün müəllim nəyi bacarmalıdır? Kurikulum, 2008, № 4

Şafiqə Abduləzizova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

TƏHSİLİMİZ BU GÜN

Açar sözlər: təhsil, sağlam gələcək, inkişaf

“Təhsil millətin gələcəyidir” deyən Heydər Əliyev Azərbaycanda təhsil sahəsinə həmişə diqqət yetirmiş və ona qayğı göstərmişdir. O bildirmişdir ki, “Təhsil sahəsi nə sənayedir, nə kənd təsərrüfatıdır, nə də ticarətdir. Bu sahəyə çox diqqətlə yanaşmaq lazımdır və bu sistemə münasibət çox həssas olmalıdır”. Bu həssaslığı ulu öndərimiz həm SSRİ dövründə Azərbaycana rəhbərlik edərkən, həm də ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra da göstərmişdir. Bunu onun təhsil sahəsindəki xidmətləri də sübut edir. Heydər Əliyev SSRİ dövründə - XX əsrin 70-80-ci illərində Azərbaycana rəhbərlik edərkən təhsil məsələsini daim diqqət mərkəzində saxlayaraq bu sahədə ciddi işlər görmüşdür.

Azərbaycan müstəqil olduqdan sonra da təhsildə əldə edilmiş nailiyyətlər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Əgər müstəqilliyimizin ilk illərinə nəzər salsaq, görürük ki, təhsildə məktəblərin yenidən qurulması, dərslərin, proqramların yenidən hazırlanması və s. ilə bağlı müxtəlif problemlər, çətinliklər vardı. Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişindən sonra yeni məktəblərin tikilməsi, yeni dərs metodlarının tətbiq olunması ilə bağlı ciddi işlər görülməyə başlandı. Zaman keçdikcə təhsil sistemindəki problemlər öz həllini tapdı.

Müasir dövrümüzdə təhsil sahəsində davamlı olaraq islahatlar həyata keçirilməkdədir. Bütün bunlar bir daha əmin olmağa əsas verir ki, müasir Azərbaycan təhsili inkişaf etməkdədir. Çünki qazanılan bütün nailiyyətlər məhz ulu öndər Heydər Əliyev ideyalarından güc alır... Hal-hazırda bu uğurlu siyasəti prezidentimiz İlham Əliyev və Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, Azərbaycan Respublikasının birinci xanımı Mehriban

Əliyeva tərəfindən uğurla davam etdirilməkdədir. Ölkəmizdə hər il minlərlə gənc təhsil sahəsində böyük müvəffəqiyyətlər qazanır, ölkəmizi dünyanın dörd bir yanında təmsil edir. Dünyanın dörd bir yanında müxtəlif tribunallarda çıxış edən, dünyanın ən möhtəşəm zallarında Azərbaycan bayrağını qürurla göylərə qaldıran, ölkəsini layiqincə təmsil edən bu savadlı gənclər ölkəmizin gələcəyidir...

Ədəbiyyat siyahısı

1. Heydər Əliyev irsi. Beynəlxalq Elektron Kitabxana. Bakı, Əbilov, Zeynalov və oğulları, 2006, 472 s.
2. İlham Əliyev. İnkişaf - məqsədimizdir. Çoxcildlik.(38). Bakı, Azərneşr, www.president.az

Nəzrin Mamedova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

İNTERAKTİV TƏLİM METODLARI İLƏ KEÇİRİLƏN DƏRSLƏRİN SƏCİYYƏVİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: interaktiv təlim, fəal təlimin metodları, təfəkkürün müstəqilliyi

Bu gün Azərbaycanın təhsil quruculuğu sahəsində əldə etdiyi nailiyyətlər, yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə, təhsildə innovasiyaların tətbiqi aparılan ardıcıl və davamlı təhsil siyasətinin nəticəsi kimi meydana çıxmışdır. Bu gün interaktiv dərstdə tələbə və şagirdlərin idraki inkişafının parametrlərini nəzərə almaq, ona imkan və şərait yaratmaq əsas amil hesab edilir.

Tədris prosesində interaktiv metodların istifadə edilməsi şagirdlərin təhsilə biganəliyinin aradan qaldırılmasına, lazımı təfəkkür xüsusiyyətlərinin formalaşdırılmasına, deməli, təlimin keyfiyyətlərinin yüksəldilməsinə şərait yaradır. İnteraktiv metodlar dərstdə mexaniki yaddaşın deyil, təşəkkürün inkişafı, şagirdlərin fəal dərketmə mövqeyi, biliklərin müstəqil əldə edilməsi, tədqiqat və dərketmə üçün müvafiq şəraitin yaradılması, təbii öyrənməfəallığının artırılmasına təkan verən problemləli şəraitin yaradılması biliklərin yaradıcı tətbiqi, təfəkkürün müstəqilliyi və sərbəstliyi vacib amil kimi nəzərdə tutulur. İnteraktiv təlim metodunun dərs prosesinə daxil edilməsi şagirdlərin passivliyinin aradan qaldırılmasına lazım olan təfəkkür xüsusiyyətlərinin və yaradıcılığın formalaşdırılması və təlim keyfiy-

yətlərinin yüksəldilməsinə şərait yaradır. İnteraktiv metodların tətbiq edilməsi tədris müəssisəsində şəraiti dəyişərək şagirdin özünə inamını artırır, şəxsiyyətlər arasındakı münasibətləri yaxşılaşdırır, təhsilə olan münasibət müsbət mövqedə dəyişir, biliklərə müstəqil yiyələnmək və yenilərini əldə etmək, onlardan həyat məqsədlərinə çatmaq üçün istifadə etmək vərdişlərini formalaşdırır. Dünya təcrübəsi göstərir ki, interaktiv metodlarla təlim müəllim üçün dərslərin keyfiyyətlərinin artırılması üçün vacib bir vasitədir. Bu metod şagirdlər üçün dərsləri çox maraqlı və cəlbedici edir. İnteraktiv metod həm təlimin məzmununu öyrənilməsinə, həm də məzmunun tətbiqini daha səmərəli edir, şagirdlərin dərk etmə fəaliyyətini daha da fəallaşdırır. Şagirdlərin öyrənməyə həvəsi və nailiyyətləri artdıqca, müəllimində fəaliyyəti yüngülləşir. Beləliklə, interaktiv metodlarla nəinki şagirdlər inkişaf edir, həm də müəllimlər təkmilləşir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Əhmədov H., Zeynalova N. Pedaqogika.. B., "Elm və təhsil", 2016.

Reyhan Maqsudova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

İNKLUZİV TƏHSİL

Açar sözlər: təhsil, uşaq, məktəb, inkluziv

Məktəbin başlanğıcı hər bir uşağın həyatında müəyyən çətinliklərlə xarakterizə olunur. Bu mərhələyə uşağın fərdi xüsusiyyətləri, yaşı, fiziki imkanları nəzərə alınaraq başlanılmalıdır.

İnkluziv təhsil-əqli və ya fiziki cəhətdən zəif uşaqlara məktəbəqədər və ümumtəhsil müəssisələrində təhsil almaq imkanı verən integrativ prosesdir. İnkluziv təhsilin köməyi ilə xüsusi qayğıya ehtiyacı olan (sağlamlıq imkanları məhdud) uşaqların təhsil sistemində, yerli icmalarda xüsusi dəstək xidmətləri göstərilməklə yaşlıları ilə birlikdə oynamalarına, təhsil almalarına, inkişaf etmələrinə şərait yaradır.

Proqramın vəzifələri:

1.Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların ailələrini maarifləndirməklə onların cəmiyyətin bir üzvü olmasını dərk etdirmək; 2.Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsilində sistemli şəkildə dəyişikliklərin aparılmasını stimullaşdırmaq; 3.İctimaiyyəti, valideyinləri bu sahədə fəal iştiraka,

onları uşaqların təhsil ehtiyaclarının təmin edilməsinə cəlb etmək; 4. İmkansız ailələrdə xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqları təhsillə əhatə etmək; 5. Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlara öz normal yaşadları ilə təhsil almağa imkan vermək.

Hansı xəstəliklər keçirən uşaqlar inkluziv təhsilli qruplara müraciət edir? Tibbi müayinədən keçmiş “Yüngül və orta əqli çatışmazlıq” dərəcəli, “Dislaliya”, “Beyin iflici qalığı”, “Talassemiya”, “Nitq pozğunluğu”, “Psixi inkişafın ləngiməsi”, “Zəif eşitmə və zəifgörmə, hemofiliya, hərəkət məhdudluğu olan, anadangəlmə qüsurlu və s. xəstəlikli uşaqlar “İnkluziv təhsil”li qruplara və ya ibtidai siniflərə qəbul edilə bilər.

Ədəbiyyat siyahısı

1. A.Həsənov, Ə.Agayev Pedaqogika Bakı “Nasir” -2011 səh.496
2. Ə.S.Bayramov, Ə.Ə.Əlizadə Psixologiya Bakı “Maarif” - 1989 s.620
3. S.İ.Seyidov, M.Ə.Həmzəyev Psixologiya Bakı “Nurlan”-2007 s.697

*Ləman Nağıyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi*

MƏNƏVİ KEYFİYYƏTLƏRİN FORMALAŞMASINDA MÜHİT AMİLLƏRİNİN ROLU

Açar sözlər: şəxsiyyət, mənəviyyət, mühit, tərbiyə

Mənəvi keyfiyyətləri formalaşmasında mühüm amillərinin rolu öz aktuallığını saxlamaqdadır.

O cümlədən pedaqogika elmində bu mövzuya xüsusi yanaşılmışdır. Şəxsiyyətin formalaşmasına bir çox amillər təsir göstərir ki, bunlardan biri də mühit amilidir.

Addım-addım şəxsiyyət olmaq yolunda irəliləyirik. Bu proses tədricən gedir, hər hansı bir model varmı və ya bu hal tamamilə təsadüfidir? Sosial mənşə və ya cəmiyyətdəki mövqə fərdlərin həyat tərzinə təsir göstərərək dünyagörüşünün inkişafı ilə sonlana bilər. Bəzən mənşə, ailənin tərkibi, quruluşu, maaliyyə vəziyyəti, valideynlərin təhsil səviyyəsi, sosial və ekoloji mühitin xüsusiyyətləri, məskunlaşma növü (kənd, şəhər, rayon və s.) insanda mənəvi keyfiyyətlərin formalaşmasında rol oynamır deməyə məcbur edən istisnalarla rastlaşırıq. Belə hallarda genetik faktorların tə-

sirinə diqqətimizi yönəldirik. Amma, əslində problemi araşdırmağın çətinliyi baxımından əyər bir fərd heç də nümunəvi insanlarla əhatə olunmayıbsa, ailəsi dəyər səviyyəsində standartlara cavab vermirsə, əlində olan qıt imkanlardan istifadə edərək öz üzərində işləməklə mənəvi keyfiyyətlərini inkişaf etdirirsə və ya tam əksi bir hal, bütün ömrünü elmə, bəşəri dəyərlərə, mənəviyyətə həsr etmiş valideynlərin “oddan kül olar” deyimini xatırladan övladları ilə üzləşərkən biz buna babasına, nənəsinə, hansısa uzaq qohumuna oxşadı deyirik. Unuduruq ki, mənəvi keyfiyyətlərin formalaşması insanın sosial-tarixi və avtogenetik inkişafının nisbətən gec məhsuludur. Yəni insan genetik-irsi xüsusiyyətlərini cəmiyyətin, mühitin təsiri altında gizlədə bilər. Bunun üçün də üzərimizə düşən əsas vəzifələr sosioloji şəxs haqqında ümumi fikir hazırlamaq, onun fərdi inkişafına təsir edən amilləri müəyyənləşdirmək və onların sosial xüsusiyyətlərini araşdırmaqdır. İnsan şəxsiyyətinin inkişafına bu və ya digər dərəcədə təsir göstərən bütün xarici amillər mühit anlayışına daxildir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. A.Həsənov, Ə.Ağayev Pedaqogika Bakı “Nasir” - 2011 s.496
2. Ə.S.Bayramov, Ə.Ə.Əlizadə Psixologiya Bakı “Maarif” - 1989 s.620
3. S.İ.Seyidov, M.Ə.Həmzəyev Psixologiya Bakı “Nurlan” - 2007 s.697

Sevil Vəliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

TƏLƏBƏLƏRİN MÜSTƏQİL FİKİR BİLDİRMƏLƏRİNƏ NƏ MANE OLUR

Açar sözlər: Tələbə, müstəqillik, manipulyasiya

Tələbələrə fikirlərini müstəqil ifadə etmələri üçün onların fikirlərinin nəzərə alınması lazımdır. Tələbələrə fikirlərinin nəzərə alınması dedikdə tələbələrə təhsil həyatının bütün aspektlərində iştirakını təmin etmək nəzərdə tutulur. Kifayət qədər sadədir: "Onlarla əlaqədar heç bir qərar onlarsız qəbul edilməməlidir". Tələbələrə fikirləri hər bir tələbə üçün mükəmməl təhsil təcrübəsi təmin etmək məqsədilə onların şikayətləri, maraqları və ehtiyaclarına qulaq verilməsi üsullarının təmin edilməsi ilə təhsil alanların imkanlarını genişləndirir. Bu, həm də tələbələrə elmi və texniki işçilər, eləcə də rəhbərlik arasında birlik hissinin yaradılmasına zəmin yaradır.

Tələbələr rəhbərlik vəzifələrinin qəbul edilməsinin dəyərini anlayır, özləri çətinliklərdən çıxış yolları axtarırlar. Tələbələrin fikirlərinin dinlənilməsi ilə əlaqədar proqramlar təşkil olunsa iştirak edən tələbələrin rəhbərlik və idarəetmə bacarıqlarının inkişaf etməsinə əlavə olaraq, onların dərin təəssürat doğuran təqdimat və auditoriya qarşısında çıxış etmək bacarıqlarını da inkişaf və nümayiş etdirdiklərinə şahidi olarıq. Nəhayət, tələbələr də onların rəylərinin öz tədris kurslarını dəyişdirə biləcəyinə təsirini hiss edirlər. Tələbələrin müstəqil rəy vermək qabiliyyətinin yetişdirilməsi və istiqamətləndirilməsinin, tələbələrə mühüm maraqlı tərəflər kimi yanaşmağın və onların təhsilin inkişafına əhəmiyyətli töhfə vermək imkanına sahib olmasının dəyərini dərk etmiş olarıq.

Ədəbiyyat siyahısı

1. A.Həsənov, Ə.Ağayev Pedaqogika Bakı, “Nasir” - 2011 s.496
2. Ə.S.Bayramov, Ə.Ə.Əlizadə Psixologiya, Bakı “Maarif”, - 1989 s.620
3. R.Dobelli Məntiqi düşünmə sənəti Bakı “Qanun” - 2014 s.320

Mahirə Quluzadə
Azərbaycan Dillər universiteti,
Təhsil fakültəsi

TƏLİM PROSESİNDƏ TƏFƏKKÜRÜN FƏALLAŞDIRILMASINDA YENİ METODLARIN ÜSTÜNLÜKLƏRİ

Açar sözlər: interaktiv metodlar, idrak fəallığı, tədqiqatçılıq bacarıqları

Müasir dərslərdə çevik, düşündürücü, şagirdlərin idrak fəallığını doğurmayan ənənəvi metodlar onların marağını təmin etmir, fəaliyyətə sövq etmir. Yeni fəal və interaktiv metodların tətbiqi şagirdlərdə passivliyin aradan qalxmasına, mənimsəməyə lazım olan təfəkkür xüsusiyyətlərinin sürətlənməsinə və yaradıcı bacarıqların yüksəlməsinə, bir sözlə, idrak fəallığının artmasına səbəb olur. Daha qısa müddətdə daha çox informasiyanı mənimsəmək imkanı xeyli artır.

Yeni metodların və təlim texnologiyalarının tətbiqi şagirdlərdə daim sərbəst düşünmə və işləmə bacarığını artırır, müqayisə edərək nəticə çıxarmaq qabiliyyətini inkişaf etdirir. Həmçinin şagirdlərə biliklərin müstəqil əldə edilməsi yollarını öyrətməklə vaxtdan qənaətlə istifadə etmələrini və təlimə marağı artırmağa, nail olmaq mümkündür.

Bu zaman şagirdlərin mexaniki yaddaşı deyil, təfəkkürü inkişaf etdirilir. Bu isə şagirdin yaradıcı fəaliyyətə qoşulmasına imkan verir. Yeni metodların tətbiqi ilə təşkil olunan dərslərdə hər bir şagirdin ümumi təlim bacarıqları ilə yanaşı xüsusi qabiliyyətlərinin - problemin həllinə dair fikir söyləmə, münasibət bildirmə, qərar qəbul etmə, yaradıcı fəaliyyət göstərmə, eyni zamanda, öz fikrini düzgün əsaslandırma və qiymətləndirmə bacarıqlarını da inkişaf etdirməsinə imkan yaranır. Fənlərin tədrisi prosesində şagirdin yaradıcı fəaliyyəti zamanı istedadını, xüsusi qabiliyyətlərini üzə çıxaran müəllim həmin qabiliyyətləri izləyir, onların daha da inkişaf etdirilməsi istiqamətində iş aparır.

Təfəkkürün fəallaşdırılması isə, öz növbəsində təlim materialının dərk edilməsi prosesini sürətləndirir, mənimsəməni xeyli asanlaşdırır. Bu yolla əldə edilən biliklər möhkəm və uzun müddət yadda qalan olur.

Şagirdlərin hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyət kimi formalaşmasına yönələn yeni təlim metodları həm də əməkdaşlıq etmə, başqalarını dinləmə, müxtəlif fikirlərə hörmət etmə, öz fikirlərini izah və sübut etmə, birgə qərarlar qəbul etmə kimi müasir dövrün tələb etdiyi yaradıcı bacarıqların da inkişafına və sürətlənməsinə səbəb olur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Əhmədov H., Zeynalova N. Pedaqogika.. B., “Elm və təhsil”, 2016.

Gülçin Zeynalova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

İNTELLEKTUAL VƏ YARADICILIQ QABİLİYYƏTLƏRİNİN İNKIŞAF ETDİRİLMƏSİNDƏ “BEYİN XƏRİTƏSİ”NİN ROLU

Açar sözlər: İntellektual qabiliyyətlər, yaradıcılıq qabiliyyətləri, beyin xəritəsi, öyrənmə texnikaları

Müxtəlif dövrlərdə alimlər hafizəyə əsaslanan ənənəvi təlimdən fərqli olaraq təfəkkür tərzlərini sürətləndirən fəal təlim metodlarına dair çoxlu praktik tövsiyələr vermişlər. Belə tövsiyələrdən biri də XX əsrdə Buzer qar-daşlarının təklif etdiyi “beyin xəritəsi” adlı öyrənmə üsuludur. Bu üsul təbii öyrənmə imkanlarından istifadə edərək beynin hər iki yarımkürəsini eyni anda xəbərdar edən və stimullaşdıran qeydtutma texnologiyasına əsaslanır.

Beyin xəritələrindən istifadə şagirdlərdə konsentrasiyanı və müşahidə gücünü artırır, qərarlar qəbul etməyə kömək edir, beyni və gözləri stimullaşdırmaqla diqqəticəlb edir, ümumi şəkil və detalları eyni zamanda görməyə imkan yaradır, ruhi çevikliyi və inamı artırır, böyük miqdarda məlumat toplamağa, hadisələrə daha ətraflı baxmağa kömək edir.

Beyin xəritələrini istifadə etməyə başlayan hər bir şagird qısa müddətdə müsbət təsirləri izləyə bilər. Bu üsul, ilk növbədə, informasiyanı, mövzunu xatırlamağı asanlaşdırır, yaddaş gücünü artırır, daha az zaman çərçivəsində daha çox iş görməyə kömək edir. Beyin xəritələri beynin müxtəlif nöqtələri arasında bir çox əlaqələri təmin edir. Bu da öz növbəsində beynin funksiyalarını şəkillərlə, rənglərlə stimullaşdırır və təsəvvürü yaxşılaşdırır. Beyin xəritələri hazırlayarkən şagirdlər daha yaradıcı, strateji və analitik düşünməyə başlayır. Bu cür öyrənmə texnikası beynin daha çox yeni fikir və ideyalar “istehsal etməsinə” səbəb olur.

“Bu texnika dərs çalışarkən, dərsi dinləyərkən qeyd tutmaq üçün, bir kitab və yaxud dərsin hər hansı bir hissəsinin xülasəsini çıxarmaq və çıxarılan qeydləri yaddaşa yerləşdirmək üçün, problemləri müəyyənləşdirmək və alternativ həll yollarının axtarışı üçün effektiv şəkildə istifadə oluna bilər.”

“Beyin xəritələri” sinif müzakirələrində də istifadə oluna bilər. Əslində beyin xəritələri yenilikçi və yaradıcı kimi düşünməyə imkan verir, mövcud problemlərin alternativ həll yollarını təqdim etməyə kömək edir, müzakirə mühitində müsbət nəticələr əldə etməyə yol açır.”

Ədəbiyyat siyahısı

1. <http://www.megabeyin.com>
2. <http://www.kisiselgelisim.com>

***Şəhanə Kərimli**
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi*

İNKLÜZİV TƏHSİL

***Açar sözlər:** Təhsil, uşaq, təlim-tərbiyə, inkişaf*

İnklüziv təhsil - təhsilin hamı üçün əlçatan olmasını nəzərdə tutan və bütün uşaqların ehtiyaclarına uyğunlaşdırılmasına əsaslanan inkişaf prosesidir. Bu sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların təhsilə cəlb olunma-

sının əsasını təşkil edir.İnklüziv təhsil istər sağlam, istərsə də əlillərin bərabər təhsil alma hüquqlarını təmin edir. Bu cəmiyyətdə sosial bərabərliyin qorunmasında mühüm rol oynayır. Beləliklə, İnklüziv təhsil əlil uşaqların təhsil və başqa xüsusi ehtiyaclarının ödənilməsinə şərait yaratmış olur. İnklüziv təhsildə beynəlxalq praktikaya görə, bir sınıfdə təhsil alan xüsusi qayğıya ehtiyacı olan şagirdlərin sayı 5-10% olmalıdır.İnklüziv təhsil anlayışı insan hüquqları prinsipinə əsaslanır. İnsan Hüquqları Konvensiyasına görə, dövlət təhsil sistemini elə qurmalıdır ki, hər bir uşaq təhsilə alma hüququna malik olsun. Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları Konvensiyasını 1992-ci ildə imzalamışdır. Beləliklə Azərbaycan Respublikasında yaşayan hər bir uşağın təhsil alma hüququnu qorumağı dövlət öz üzərinə götürmüşdür. Hal hazırda dünyanın bir çox ölkələrində xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar öz yaşlıları ilə birlikdə ümumtəhsil məktəblərində təhsil alır və uşaq bağçalarına gedirlər. Böyük Britaniya, ABŞ, İsveçrə və.s kimi ölkələri buna misal göstərmək olar. İnklüziv təhsilin dünyanın bir çox ölkələrinin təhsil siyasətinin əsas istiqamətidir. İnklüziv təhsil uşaqlara qarşı hər hansı ayrı-seçkiliyin edilməsinin qarşısını alır. İnklüziv təhsil görə xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların daha keyfiyyətli təhsilə yiyələnməsi üçün, cəmiyyətdə daha tez alışması və adaptasiyası üçün digər yaşlıları ilə bir yerdə olması birgə vaxt keçirmələri daha məqsəduşğundur.Hal-hazırda Azərbaycanda 60 minə yaxın sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaq var. Onlardan cəmi 12 minə təhsilə cəlb olunmuşdur. Eyni zamanda 1105-i xüsusi məktəblərdə, 2664-ü xüsusi internat məktəblərində, 7750-si evdə, 268-i isə inklüziv təhsil alır. Qalan uşaqların isə təhsil almasında demək olar ki ümumiyyətlə valideynlər maraqlı deyilərlər. Təhsilə cəlb olunan uşaqların əksəriyyəti xüsusi məktəb və internat-məktəblərdə oxuyurlar. Belə təlim-tərbiyə prosesi nəticəsində onlar digər uşaqlarla ünsiyyətə girməkdə çətinlik çəkirlər və özlərini cəmiyyətdən təcrid olunmuş kimi hiss edirlər. Sağlam uşaqlar çox vaxt sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlarla rastlaşdıqda ona təəccüblə baxır, bəzən gülür və ələ salırlar. Bunun əsas səbəbi onlar arasında ünsiyyətin olmamasıdır. Azərbaycan Respublikasında “İnklüziv təhsil layihəsi”nin icrasına 2005-ci ildən başlamışdır. Nazirlər Kabinetinin 3 fevral 2005-ci il tarixli, 20 nömrəli qərarına əsasən "Azərbaycan Respublikasında xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsili"nin təşkili üzrə inkişaf proqramı təsdiq edilmişdir. İnklüziv təhsilin faydaları çoxdur. Belə ki, xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqlar kollektivə uyğunlaşır,özlərinə inam hissi formalaşır və.s.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Hüseynov Q., Şərəfxanova L., Məmmədova S., Mikayılova Ü. İnküziv təhsil. (peşəkarlar üçün metodik vəsait) İbtidai təhsil pilləsi üçün. Bakı, 2010
2. Şərəfxanova L., Məmmədova S., Mikayılova Ü. İnküziv təhsil. Məktəbəqədər təhsil pilləsi üçün. Bakı 2010.

Elnarə Muradzad
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

İNKÜZİV TƏHSİL VƏ ONUN ƏHƏMİYYƏTİ

Açar sözlər: İnküziv təhsil inküzivliyin, təşkili, nəzərə alınacaq şagirdlər

İnküziv təhsil - “inclusif” - “özünə daxil edən”, latın sözü olan “include” – “daxil edirəm” sözündən götürülmüşdür. İnküziv təhsil əqli və ya fiziki cəhətdən zəif uşaqlara məktəbəqədər və ümumi təhsil almaq imkanı verən interaqtiv prosessdir. Tibbi müayinədən keçmiş “Yüngül və orta əqli çatışmazlıq”, “Dislaliya” (səs nitq qüsuru), “Beyin iflici qalığı”, “Talassemiya” (irsi qan xəstəliyi), “Nitq pozğunluğu”, “Psixi inkişafın ləngiməsi”, zəif eşitmə, zəif görmə, hemofiliya, hərəkət məhdudluğu, hiperaktivlik, anadan gəlmə qüsurlu və s. xəstəlikli uşaqlar “İnküziv təhsil”li qruplara və ya ibtidai siniflərə qəbul edilə bilər.

İnküzivlik təkə qüsurlu uşaqlara aid deyil. İnküziv təhsil həm sağlam, həm də əillərin, qüsurlu uşaqların bərabər təhsil almaq hüququnu təmin edir. İnküziv təlimdə həm də davranışla bağlı problemi olan, sərbəst şagirdlər - yəni, təlim, təhsil mühitinə cəlb olunmayan şagirdlər, disleksiya-oxu, yazıda çətinliyi olan, diskalkuliya-rəqəm, hesablamada çətinliyi olan, qabiliyyətli, istedadlı şagirdlər, yaş, cins, din, dil, irq fərqi olan şagirdlərdə nəzərə alınmalıdır

İnküziv təlimin əhəmiyyəti:

İnküziv təhsil xüsusi qayğıya ehtiyacı olan uşaqların təhsil sistemində, yerli icmalarda xüsusi dəstək xidmətləri göstərməklə yaşadları ilə birlikdə oynamalarına, təhsil almalarına, inkişaf etmələrinə şərait yaradır.

İnküziv təhsil sistemi qüsurlu uşaqlara bir yerdə təhsil almaq şansını, yaşamaq həvəsini, gələcəyə inam hissini, özlərinə inamı, müstəqil qərar vermək imkanını yaradır və artırır.

İnklüziv təhsillə artıq sağlamlığı məhdud uşaqlar da öz hüquqlarını bilir, tələb edir, cəmiyyətin bir üzvü olduqlarını sübut etməyi bacarırlar.

2001-ci ilin iyulunda ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən imzalanmış “Sağlamlıq imkanları məhdud şəxslərin təhsili (xüsusi təhsili) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir. Qanunda xüsusi təhsil sahəsində dövlətin vəzifələri müəyyənləşdirilmiş, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların valideynləri və valideynlərini əvəz edən şəxslərin xüsusi təhsil sahəsində vəzifələri, xüsusi təhsilin təşkili və idarə olunması öz əksini tapmışdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Hümeyir Əhmədov Nigar Zeynalov İnklüziv təhsil (səh 79-89);
2. Kayzen.az İnklüziv təhsil və onun əhəmiyyəti;
3. Wikipedi.org.az İnklüziv təhsil və əhəmiyyəti.

*Ləman Bayramova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəs*

TƏHSİLDƏ MARKETİNQ FƏALİYYƏTİ

Açar sözlər: təhsil sferası, marketinq anlayışı, marketinqin tətbiqi

Təhsil sistemində marketinqin tətbiqi fəaliyyəti dedikdə, təhsil xidmətlərinin marketinqi anlaşılır. Təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsində marketinqin tətbiqi əsas şərtidir. Lakin sosial sahələrdə hələ də marketinqin fəaliyyətindən ya istifadə olunmur, ya da ki az istifadə olunur. Bunun əsas səbəbi insanların hələ də, marketinq anlayışını düzgün dərk etməməsi ilə bağlıdır. Əfsuslar olsun ki, insanlar marketinqi yalnız kommersiya təşkilatlarında reklam, satışın stimullaşdırılması kimi dərk edirlər. Düzdür reklamdır, lakin nə cür reklam, onların məqsədi nədir kimi fikirlər də var.

Sosial marketinq termini ilk dəfə 1971-ci ildə lüğətimizə daxil olmuşdur. Müəyyən əhali qrupunun məqsəd və layihələrini, sosial məqsədlərini yerinə yetirmək üçün proqramların planlaşdırılması, həyata keçirilməsi və nəzarəti sosial marketinq anlayışını təzahür edir. İstər iqtisadiyyatda, istər gündəlik həyatda, istərsə də ki, təhsil sferasında özünü göstərir. Yəni ilk öncə təhsil müəssisələri geniş xalq kütləsinə müəyyən təhsil xidmətləri təklif edir və ilk istehlakçılarda tələbələr olurlar. Sonra isə təh-

sil müəssisələrinin məzunları əmək bazarında öz xidmətlərini təklif edirlər. Marketing nəzəriyyəsinə ehtiyacları ödəyəcək hər şey mal hesab olunur. Təhsildə də program mal hesab olunur.

Yüksək təhsil müəssisələri seminar, mühazirə kimi xidmətləri kompleks şəkildə təklif edir. Yüksək texnologiyalarla təchiz edilmiş təhsil müəssisələri, müasir kompüter avadanlıqları ilə öz müştərilərinə xidmət göstərir. Bu isə marketing fəaliyyəti deməkdir. Təhsil müəssisələrinin marketingində 4 P və 4C elementlərində vardır. Cari dövrlərdə marketing yalnız reklam, kataloqlarda yayımlanırdısa indi isə sosial şəbəkələr, internet vasitəsi ilə xidmət göstərir və istehlakçılar isdedikləri təhsil müəssisəsi haqqında məlumat ala bilərlər. Təhsil müəssisələri təhsil xidmətlərinin keyfiyyətini yüksəltməyə çalışarkən, keyfiyyətli təhsil xidmətləri marketingini yaradırlar. Təhsildə marketingin yüksəldilməsi onların gələcək tədris üçün fəaliyyətindən aslıdır. Təhsil müəssisələrinin yerləşməsi, şəraiti, xarici universitetlərlə əlaqələri, tədris metodları onların marketing fealiyyətini yüksəldir. Marketingdən daha çox kurslar, kolleclər, ali təhsil müəssisələri istifadə edir. Marketingdən istifadə təhsilin inkişafına çox güclü təsir edir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Strategic Marketing for Educational institutions(2nd Edition) 1995
2. www.digitalmarketinginstitute.com/blog/education-how-to-create-a-brand-identify
3. www.com.academy/lesson/what-is-marketing-education/

***Murad Əliyev**
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi*

İSTEDADLI UŞAQLARLA TƏLİM-TƏRBİYƏ İŞİNİN TƏŞKİLİ

***Açar sözlər:** istedad, istedadlı şagirdlər, yaradıcılıq potensialı, istedadın növü*

İstedadlı uşaqlar daha çox dünyagörüşlü olmaq, eksperimentlər aparmaq, ətraf mühiti, təbiəti müşahidə və tədqiq etmək qabiliyyətlərinə malik olurlar. Bu şagirdlər üçün xüsusi yaradıcılıq programı hazırlanır və tədris prosesində daha çox nəzəri materiallara yox, praktiki materiallara yer verilir.

İstedadlı uşaqlar intellektual, akademik, yaradıcı, ünsiyyət və liderlik, incəsənət və idmanda yüksək nəticə əldə edirlər.

İstedadlı uşaqlarla təlim prosesini təşkil edən zaman, əsasən, təlimin inkişafetdirici, problemlə və layihə əsaslı təlim növlərindən istifadə edilir.

İstedadlı uşaqların təliminin təşkili üçün istedadın növü (ümumi, xüsusi), təzahür etdiyi formaları (aşkar və gizli),

istedadlı uşaqlarla işdə psixoloji dəstək və yardım; təhsil mühitinin layihələndirilməsi və ekspertizası; təhsil texnologiyalarının, proqramlarının hazırlanması və təhsil müəssisələrinin monitorinqi və s., hansı təlim müəssisələrinin istifadə edilməsi (məsələn, gimnaziya, və s.) vacibdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən “Xüsusi istedadla malik olan uşaqların (gənclərin) yaradıcılıq potensialının inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2006-2010-cu illər)” haqqında sərəncamın qəbul edilməsi, bu sərəncama əsasən xüsusi istedadlı şagirdlər (uşaqlar) üçün liseylərin və yeni tipli dövlət təhsil müəssisələrinin yaradılması ölkəmizdə hər il istedadlı şagirdlərin sayının artmasına səbəb olmuşdur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 17 aprel tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilən "Xüsusi istedadla malik olan uşaqların (gənclərin) yaradıcılıq potensialının inkişafı üzrə Dövlət Proqramı (2006-2010-cu illər)"
2. İbrahimov F., Hüseyinzadə R. Pedaqogika. 2 cildə. I cild. B., "Mütərcim", 2012.
3. http://anl.az/down/meqale/az_muellimi/2010/oktyabr/137141.htm

*Aytac Kərimova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi*

MÜASİR TƏLƏBƏDƏ ƏMƏYƏ DÜZGÜN MÜNASİBƏTİ NECƏ YARATMAQ OLAR?

Açar sözlər: Əmək münasibətləri, işgüzarlıq keyfiyyətləri, əməyə düzgün münasibət

Müstəqillik qazandığımız hazırkı şəraitdə tələbələrə əmək vərdişlərinin aşılması işində düzgün mövqe tutmaq, onlarda əməyə vicdanlı münasibət formalaşdırmaq, hər bir sahədə əmək sərf edərək işgüzarlıq nümayiş etdirmək ən əsas vəzifələrdəndir.

Əmək insanın sosial həyatında, xüsusilə onun hərtərəfli inkişafının formalaşmasında mühüm amil hesab olunur. Əmək münasibətlərinin yara-

dılması tələbələrdə insani keyfiyyətlərin, mahiyyət və xarakterindən asılı olaraq, müəyyən məqsədə nail olmasında şəxsiyyətə imkan və şərait yaradır, qarşıya çıxan çətinlik və maneələri aradan qaldırmağa kömək edir.

Müasir tələbədə əməyə düzgün münasibətin yaradılması zamanı onun cəmiyyət və vətən qarşısında vəzifə borcunu, şəxsi tələbatını, maraq və arzularını, niyyət və hissini yerinə yetirmək məqsədi güdür.

Qeyd etdiyimiz kimi, tələbələrdə işgüzarlıq keyfiyyətlərinin formalaşdırılması əmək prosesinin yaranmasında və inkişafında mühüm vasitə hesab olunur. “Kitabi Dədə Qorqud”da, müqəddəs “Qurani-Kərim”də əməyə, zəhmətə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Məsələn olaraq göstərə bilərik ki, İslam dinində də tənbellik naqis keyfiyyət kimi qiymətləndirilir: “Allah tənbelli sevməz”.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Əliyev H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir, Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 1997-2007.
2. Ağayev Ə.A. Azərbaycan ictimai pedaqoji fikrində şəxsiyyətin formalaşdırılması problemi. B, Avropa, 2005, 288 s.
3. Kazımov N. “Məktəb Pedaqogikası”, Bakı, “Çıraq” 2011. s 342.

*Nərimin Əliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakultəsi*

AUTİZM SİNDROMLU UŞAQLARIN TƏHSİLİ

Açar sözlər: Autizm, özünəqapanma, reabilitasiya təhsili, fərdi inkişaf

Autizm-özünə qapanma, real həyatdan uzaqlaşma kimi təzahür edir. Autizm-erkən yaş dövründə başlayan həyat boyu davam edən, sosial münasibətlər və ünsiyyət sferasında problemlərin olması ilə birlikdə qəbul olunan neyro-psixiatrik bir pozuntudur. Autizm ilk olaraq 1943-cü ildə Amerikalı uşaq psixiatri Leo Kanner tərəfindən “Erkən Uşaqlıq Autizmi” olaraq adlandırılmışdır. (<http://big.az>)

Autizmlı uşaqların təhsilində bunlara diqqət yetirilməlidir: Autizm sindromlu uşaqların heç kimdən asılı olmadan yaşaması, inkişaf mərhələlərinə aid bir çox bacarıqları qazanması, problemlı davranışların ortadan qalxması üçün reabilitasiya təhsili çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Autizmlı uşaqların reabilitasiya təhsili ilə yanaşı, onlara səbr, sevgi və anlayışla yanaşan ana-ataya ehtiyacları vardır. Spektr içərisində olan uşaqlar

rın inkişafı üçün illik tərtib edilən fərdi inkişaf planı ilə birlikdə ailənin evdə tətbiq edəcəyi ailə təhsil proqramları da hazırlanmalıdır. Dünya statistikasına əsasən, autizm sindromlu uşaqlar ümumi inkişafı üçün həftəlik ortalama 40 saat xüsusi təhsil almalıdırlar. Bu 40 saatın yarısını reabilitasiya təhsilində, digər yarısını isə məktəb və ev şəraitindəki təhsilə aid etmək olar. Ailə, mütəxəssislər tərəfindən tərtib olunan Ailə Təhsil Uşaq proqramı vasitəsi ilə reabilitasiya mühitində öyrəndiyi özünəqulluq, qavrama, koqnitiv və bunun kimi digər bacarıqları evdə və sosial cəmiyyətdə ümumiləşdirməsi üçün çalışmalıdır. Bir sözlə, autizm sindromlu uşaqların inkişafı üçün reabilitasiya təhsili, ev təhsili, məktəbəqədər və məktəb təhsili, idman məşğuliyyəti və bir çox sosial fəaliyyətlər zəruridir. (birgesaglam.az)

Nəzərə alaq ki, autizm haqqında məlumatı olmayan və ya az məlumatlı ailələr var. Buna görə də ilk məqsədimiz ailələri autizm haqqında maarifləndirməkdir. Ölkə ərazisində loqoped və xüsusi qayğı tələb edən uşaqlarla məşğul olan məktəblərin sayını artırmalıyıq. Həmçinin bu sahə üzrə mütəxəssislərin sayını artırmalı və şəhər mühitindən kənarında yaşayan ailələridə nəzərə almalıyıq.

Ədəbiyyat siyahısı

1. birgesaglam.az
2. <http://big.az>

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR

*Ayxan Əliyev
İstanbul Yıldız Texnik Universiteti,
Kompyuter Mühəndisliyi Fakültəsi*

THE IMPORTANCE OF ENGLISH IN THE FIELD OF IT

Key words: Information Technology, specific terms, language

Information Technology is all about using computers and other technology to manage information. All global technology companies made English their official language. It's everywhere, including in our hands, offices and homes. There's no escape from IT nowadays. Because we use it so often in business and daily life, it's not only useful, but necessary, to know the language of IT.

Moreover for our business travels, we need to keep communications open with coworkers and business contacts via email, online video chats, messaging and other technological means. Plus, no matter what country we're visiting or what business situation we're in, it's likely that we'll touch on the topic of IT. We'll need English for IT to talk about the Internet connectivity in the country we're visiting, to share data with our coworkers back home or maybe even to get technical support for our laptop that suddenly refuses to work. In other words, we don't have to be in the IT industry to use IT language. So, no matter what our current or future career plans are, there's good reason for learning to communicate in English for IT.

In the following article, we are going to look at some of the most common expressions that are in use in Computer, Software and IT and the modern approaches to teaching English in this field. Knowing general English can help us to manage IT. There are many specific terms and expressions for IT with special meanings as for example, **appliance** (a device or tool that performs a specific task), **database** (an organized collection of information), **compatible** (that can be used together with some other equipment), and so on, which every IT and Software Engineer should know. So, even if we have an understanding of regular English for business, we may struggle with understanding computer terms and expressions, which are used only in the IT industry. Many IT professionals who are non-

native English speakers may be technology experts, but lack the English language proficiency needed for communicating effectively. This shows how important English is for information technology.

Literature

1. <https://www.google.com/information-technology-vocabulary>

*Günay Əkbərova
Sumqayıt Dövlət Universiteti,
Filologiya fakültəsi*

İNGİLİS DİLİ DƏRSLƏRİNDƏ SMARTFONLARDAN İSTİFADƏ

Açar sözlər: smartfon, xarici dil, sosial şəbəkə, dərs vəsaiti

Son illərdə istismar sahələri getdikcə genişlənən smartfonlara maraq doğuran sahələrdən biri də təhsil sahəsidir. Bu cihazların xüsusilə gənclər arasında geniş şəkildə istifadə edildiyi və bu telefonlara hər gün yeni xüsusiyyətlər əlavə olunduğu nəzərə alındıqda pedaqoqların bunu bir fürsətə çevirməsi və təhsil məqsədli istifadə etmələri qaçılmaz olur. Belə ki, smartfonlardan təhsil məqsədli istifadə edilməyə başlanmış və müxtəlif üsullar bir mənbə kimi pedaqoqların və tələbələrin xidmətinə təqdim olunmuşdur. Smartfonların bir dərs vasitəsi kimi istifadə edildiyi sahələrin arasında “Xarici dil” tədris sahəsi gəlir. Mobil dəstəklil dil tədrisi çərçivəsində istər pedaqoqlar tərəfindən, istərsə də ticarət məqsədləri ilə digər şəxslər tərəfindən hazırlanan proqramlardan müxtəlif formalarda istifadə edilir. Tələbələr lüğətlər, müxtəlif maarifləndirici oyunlar və tərcümə praktikasını kimi müxtəlif növdə təcrübələrdən istifadə edirlər. Bununla yanaşı, internet və sosial şəbəkələrin təqdim etdiyi məzmunlar sayəsində müəyyən dildə musiqi dinləmək, film izləmək, elektron kitabları oxumaq kimi tədbirləri də həyata keçirirlər.

Amerikada aparılan bir tədqiqatda 2015-ci ilin üçüncü rübündə 80% olan smartfon istifadəsi, 2016-cı ilin üçüncü rübündə 88%-ə çatmışdır. Bundan başqa, 18-24 yaş arası insanların smartfon istifadə nisbəti 98 faizə, 25-34 yaş arasında isə 97 faizə yüksəlmişdir.

Bu irəliləyişlər, heç bir şübhə yoxdur ki, xarici dilə marağı artırmışdır. Çünki insanların bir-birini tanıma, anlama və bir-birlərinin mədəniyyət və həyat formalarını kəşf etmək arzusu ortaya çıxmışdır. Bunları həya-

ta keçirmək isə ancaq insanların bir-birlərinin dillərini öyrənməsi ilə mümkün olur. Baxmayaraq ki, dərs zamanı smartfonlardan istifadənin mənfi cəhətləri də vardır, bununla yanaşı, smartfonlar, xarici dil sahəsinə olan marağı artırmaqla kifayətlənməyərək bu sahənin ehtiyac duyduğu tələbləri qarşılamaqda da yeni imkanlar ortaya çıxarmışdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. <https://www.nielsen.com/us/en/insights/news/2016/millennials-are-top-smartphone-users.html>
2. <http://www.lessonplanspage.com/using-smartphones-and-other-pdas-in-class-these-days-its-cool/>

Dünya Abdullayeva
Mingəçevir Dövlət Universiteti

İNGİLİS DİLİNİN FƏAL TƏLİM METODLARI

Açar sözlər Xarici dil, təlim məqsədi, bilik, təhsil fəaliyyəti, fəal idrak

Müasir təhsil mühiti bilik, bacarıq, vərdişlərin universal bütöv sistemini, təhsil alanın isə müstəqil fəaliyyət təcrübəsini və şəxsi məsuliyyətini, yəni təhsilin məzmununun müasir keyfiyyətini müəyyən edən sərəştləri formalaşdırmalıdır. Müəllim üçün bu biliklərin ötürülməsindən, uşaqlar tərəfindən praktik təcrübənin fəal idrakı və alınması üçün şəraitin yaradılmasına keçiddir. Müəllimin əsas problemi proqramın keyfiyyətli mənimsənilməsinə təmin edən şərt kimi, təhsil alanların təhsil sərəştlərinin inkişaf metodlarının axtarışıdır.

Tədris metodlarının müasir effektiv forma və üsullarının diqqət mərkəzində iştirakçıların müstəqil təhsil fəaliyyəti və intensiv qrup şəklində qarşılıqlı əlaqəsi durur. Nəticə etibarlı ilə, əsasən kommunikasiyanın müəllim və şagird və ya müəllim və sinif arasında olan ənənəvi təlimdən fərqli olaraq, interaktiv təlimdə yeni qarşılıqlı əlaqələr meydana çıxır.

Qrup işi və qrup daxilində kommunikasiyanın təşkil edilməsinin vacibliyi dövlət təhsil proqramında qeyd edilmişdir. Şagirdlər kommunikativ və sosial sərəştəsini, dinləmək və dialoqa girmək, problemlərin kollektiv müzakirəsində iştirak etmək bacarığını formalaşdırmaq və inkişaf etdirmək üçün, yaşlılarının qruplarına inteqrasiya edilməlidirlər və produktiv qarşılıqlı əlaqəni və həmyaşlı və böyüklərlə əməkdaşlığı qurmalıdırlar. Fəal təlim metodları müxtəlif aspektlərdə müsbət təlim motivasiyasının

formalaşması; şagirdlərin idrak fəallığının artırılması; təhsil prosesinə təhsil alanları fəal cəlb olunması; müstəqil fəaliyyətin stimullaşdırılması; nitq, yaddaş, təfəkkür kimi idrak proseslərinin inkişafı kimi təhsil məsələlərinin həllərini təmin edirlər.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Hüseynzadə G., Xarici dillərin tədrisində islahatların tətbiq edilməsi: müəllimiyönlü tədrisdən tələbəyönlü tədrisə keçid, Azərbaycan Dillər Universiteti, Dil Təlimində İnnovativ Metodlar, Bakı, “Neyostar M.M.C” nəşriyyat poliqrafiya müəssisəsi, 2012, 104 s.
2. Qasimov F.H., Nəcəfov Z.M. İnnovasiyalar: yaranması, yayılması və inkişaf perspektivləri. Bakı: Elm, 2009, 416 s

***Günəl Rəhimli**
Mingəçevir Dövlət Universiteti*

XARİCİ DİL TƏDRİSİNİN MƏQSƏD VƏ VƏZİFƏLƏRİNİN MÜƏYYƏNLƏŞDİRİLMƏSİ

Açar sözlər: Xarici dil, məqsəd, vəzifə, təhsil proqramı, kommunikativ

Məlum olduğu kimi bu gün dünyanın inkişaf etmiş ölkələri içərisində Azərbaycanın özünəməxsus yeri vardır. Onun sosial, iqtisadi və mədəni cəhətdən gündən günə inkişaf etməsi müasir dünyada bütün sahədə əlaqələrinin genişlənməsi zərurətini yaratmışdır. Bu əlaqələrin reallaşması üçün ilk növbədə ünsiyyət, dil əlaqələrinin yaranması, ondan istifadə olunması bir vəzifə kimi meydana çıxmışdır.

Təhsil sahəsində bu ehtiyacların nəzərə alınması ünsiyyət və dil əlaqələrinin sivil dünyanın tələblərinə uyğun daha geniş miqyasda qurulması üçün ümumtəhsil məktəblərində ikinci bir xarici dilin könüllü olaraq seçilməsinə imkan yaradılmış və bu məsələ Azərbaycan hökumətinin 2010-cu ildə təsdiq etdiyi “Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları” sənədində təsbit edilmişdir. Ümumtəhsil məktəblərində xarici dil təliminin əsas məqsədi nitq, dil və kommunikativ bacarıq və vərdişlərin formalaşdırılması kimi müəyyənləşdirilir.

Bu məqsədə nail olmaq üçün aşağıdakı vəzifələrin həyata keçirilməsi zəruridir:

- şagirdlərin zəruri linqvistik biliklərə yiyələnməsi;

• şagirdlərin dili öyrənilən ölkələrin mədəniyyət və ənənələri ilə tanış edilməsi;

• nitq fəaliyyəti üzrə kommunikativ bacarıqların inkişaf etdirilməsi;

• dil duyumunun, yaddaşın bütün növlərinin, məntiqi, tənqidi və yaradıcı təfəkkürün formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi;

Xarici dillərin kommunikativ məqsədlə tədrisi və bu məqsəddən irəli gələn vəzifələrin həyata keçirilməsi şagird və tələbələrə öyrəndikləri xarici dildə ünsiyyət yaratmaq vərdişi və bacarığının aşılması ilə səciyələndirir, eyni zamanda öyrənilən dil ünsiyyət vasitəsi olmalı və ondan kommunikativ məqsəd üçün istifadə edilməlidir. Bu da xarici dillərin tədrisini şərtləndirən əsas amildir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Ümumtəhsil məktəbləri üçün xarici dillərdən proqram. Bakı: Təhsil, 2000, 169 s.
2. Bayramova V. Tərcümə metodları // ADU-nun Elmi xəbərləri. Bakı: 2009, №1, 422 s.

Сона Мирзаханова
Азербайджанский Университет Языков
Отдел: Магистратура

ЭТАПЫ ЭФФЕКТИВНОЙ РЕАЛИЗАЦИИ ПРЕДМЕТНО ИНТЕГРИРОВАННОГО ПОДХОДА

Ключевые слова: предметно-интегрированный подход, значимый вклад, этапы

Важнейшей задачей, стоящей перед предметно-интегрированным подходом, является предоставление учащимся значимого вклада, который поможет им более эффективно обрабатывать полученную информацию. Реализация вклада может быть достигнута путем разделения единицы учебного процесса на этапы: планирование, разминка, применение общих идей, использование деталей, применение информации.

Этап «Планирование» предполагает конкретизацию задач и целей, которые стоят перед уроком. После следует этап «Разминка», на котором учащихся готовят к изучению темы. Третьим этапом является

ся «Применение общих идей»-непосредственное взаимодействие учащихся с ситуацией, список вопросов/заданий на которые им необходимо ответить/выполнить. Далее следует этап «Использование деталей»-более интенсивная работа с материалом, более глубокое его восприятие и анализ. Последним этапом является «Применение информации», где полученная информация используется в качестве стимула для дальнейшей деятельности учащихся.

Разделение урока на этапы имеет большое преимущество, так как оно способствует созданию естественной среды, которая будет поощрять учащихся самих искать общения для понимания темы и для проверки правильности своих выводов по содержанию урока.

Литература

1. Darn, Steve. (2006). *Content and Language Integrated Learning (CLIL): A European Overview*. 7 pages
2. Krashen, S.D.; Terrell, T.D. (1983). *The Natural Approach: Language Acquisition in the Classroom*. San Francisco: The Alemany Press, p. 191

Fidan Əğərli
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİ ZAMANI ŞAĞİRDLƏRDƏ LÜĞƏT EHTİYATININ ZƏNGİNLƏŞDİRİLMƏSİ YOLLARI

Açar sözlər: ünsiyyət, söz limiti, söz gündəliyi

İngilis dilinin birinci sinifdən tədris olunması dünya ölkələrində geniş yayılıb. Avropa ölkələrində nəinki ibtidai siniflərdə, hətta uşaq bağçasına gedərkən belə ingilis dili tədris olunur. İngilis dilinin öyrənilməsində lüğətin rolu əvəzolunmazdır. Şagirdlərin lüğət ehtiyatının zənginləşdirilməsi tədrisin qarşısında dayanan başlıca amillərdəndir. Lüğətin tədrisinin müxtəlif yolları vardır:

Lüğətlərin öyrənilməsinin səmərəli yollarından biri sözün mənasına çoxlu məruzələr verməkdir. Stahlın (2005) sözlərinə görə “şagirdlər sözləri dəfələrlə görməlidir.” Bu sözləri təkrarlamak deyil, sözü müxtəlif və fərqli kontekstlərdə görməkdir.

Ünsiyyət lüğət ehtiyatının zənginləşdirilməsi üçün əsas fəaliyyətlərdən biridir. Şagirdlərin bir-birləri ilə ünsiyyəti zamanı hər bir ünsiyyət

iştirakçısı müsahibinin söz bazasından öz lüğət ehtiyatına yeni sözlər əlavə etmiş olur.

Şagirdlərdə oxumağa maraq yaratmaq lazımdır. Cümlələrin əsasını anlamaqla bilmədikləri sözlərin tərcüməsini güman edə bilirlər.

Bundan başqa hər gün şagirdlərə öyrənə biləcəkləri söz limiti qoymaq olar. Gün ərzində şagirdlərin maksimum nə qədər öyrənə bilməsini nəzərdə tutmaq lazımdır. Burada əsas məqsəd şəraitdən asılı olaraq, öyrənə bilmədikləri zamanlarda və ya ən azı bir söz öyrənə bildikləri zamanlarda ruh düşkünlüyü keçirməmələridir.

Müxtəlif söz oyunları vasitəsilə şagirdlərin ingilis dilində bildikləri sözlərin sayını artırma bilərik. Məsələn, hər sözün son hərfi ilə başlayan yeni sözlər düşünmək, krossvord həll etmək və digər müxtəlif vasitələrdən istifadə etmək.

Son olaraq unutmayaq ki, istənilən sözü istifadə etmədikdə onun unudulma şansı daha çox olur. Tələbələr öyrənilən hər sözü ətrafda baş verənləri təsvir etmək üçün bacardıqları qədər çox situasiyalarda işlətməyə çalışmalıdırlar.

İnternet resursları

1. <https://upperedu.az/ingilisdiloyrenmek> 9
2. Banker.az

Sübhan Quliyev
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq münasibətlər və idarəetmə fakültəsi

FLUENCY STRATEGIES

Key words: *fluently, pronounce, native, learn*

According to Online Oxford Dictionary, fluency means The ability to speak or write in a foreign language easily and accurately. And the word of fluency takes its origin from Latin word “fluere”, means “to flow”.

One of the most important things in learning a foreign language is being fluent to express ideas or thoughts easily. Therefore, it is necessary to know strategies of fluently speaking. But first of all, we have to know that fluently speaking does not mean being fast or quickly.

Fluently speaking has to be clearly and coherently rather quickly. Results of same factors create understandable, smoothly and fluently speech. Below we can see main principles of being fluently: ²

1. Pause and compose thoughts or phrase groups, then pronounce the sentences

2. Native English speakers connect the ending and beginning of words within groups of phrase.

3. There are same words tent to use certain words. We can call them collocation words. Learning these words will be able to help us to speak fluently.

4. Learn transition words as like, “*first of all...*”, “*In summery...*” etc.

5. Learn hesitation phrase such as, “*What I want to say is...*”, “*Let me tell you something...*” etc.

6. Read texts again and several times.

7. Summarize what you read, and talk to yourself by making up your own sentences. And record your speech.

8. Practising grammar orally is important.

9. Imitate pronunciation what clear and easy to understand for you.

Referance

1. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/fluency>
2. <https://www.washington.edu/teaching/programs/international-teaching-assistant-program/resources-for-international-tas/communication-resources-for-international-tas/strategies-for-enhancing-english-language-fluency-general-fluency/>

Nazpəri Qədiməliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq münasibətlər və idarəetmə fakültəsi

SPEED READING TECHNIQUES

Key words: *remov, practice, article*

I was a sophomore but like some students could not read faster. Now, I will share some speed reading secrets that my teacher taught me. Firstly, I would like to begin with removing. Remove an entire article, chapter or even book before you begin reading. Take in the title,

introduction, any subheadings, and bold-type passages, so that when you start reading, you'll already know the selection's main points. Secondly, you should keep calm so stop sounding out each word in your head, or mouthing the words silently, two things many of us learned to do in grade school. U.S. Air Force research shows your brain can recognize a word in less five-hundredths of a second, while it takes a quarter of a second-five times longer-to say it in your head. Another important point is to learn not to sound out words will help you chunk- a technique that requires you to group together four or five words by skipping articles like 'the' and 'and'. You'll still get the meaning, since these words aren't needed for comprehension. More ever keep going. Train yourself to stop taking a short pause after each paragraf, something most of us do unconsciously. Additionally. When reading a passage on a computer screen, try highlighting the next in a dark color and changing the font color to white. Your eyes can more easily read white words on a dark background. Finally practice. Practice these techniques for at least 20 minutes a day, starting with books and articles printed in large fonts. As you practice, you'll learn how to prioritize content, speeding you along even more.

Literature

1. <https://www.mindtools.com/speedrd.html>
2. https://www.researchgate.net/publication/40910172_Reading_faster
3. TipSheet_SpeedReading
4. <https://www.universalclass.com/articles/self-help/helpful-techniques-in-speed-reading.htm>

*Səmə Quliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakultəsi*

NEW APPROACHES ON TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Key Words: English classroom, technology, creativeness

With the spread and development of English around the world, English is used as a second language in many countries. As the number of English learners is increasing, different teaching methods have been implemented to test the effectiveness of the teaching process. Rapid development of

technology and its application to audio, visual, animation effects of English class teaching set a platform for new English teaching model in the new era. It's proved that multimedia technology plays a positive role in promoting activities in English class. For this reason, it is important for language teachers to be aware of the latest and best equipment, being flexible in any given situation and how to use the new technology.

Multimedia provides “interaction” between teachers and students that is opposite to the traditional classroom. A major feature is to improve students’ ability to listen and speak and develop their communicative competence. In this way, teachers no longer blindly input information and force students to receive in a passive way. In modern world, there is a wide range of new approaches on teaching a foreign language like being mentioned: **Blended Learning**- As teachers combine digital media with more traditional forms of teaching, their course materials and resources reflect the trend. It combines face-to-face teaching and online lessons. It is for teachers who pepper their everyday teaching with practical online activities.

But not all the latest trends rely on technology. The noticeable one is to be more creative in the classroom. This probably started with K.Robinson’s talk “**How schools kill creativity**”. It brought creativity back to the teaching materials design such as: **Embodied learning**, which is based on the idea that learning is not just about remembering. It involves using the mind and the body, collaborating, discussing and exploring. Learners need to be emotionally, intellectually, physically and socially engaged by using visual, audio and hands-on activities to stimulate and inspire learning, getting young learners to draw, create, and be inquisitive.

In conclusion, we believe that this process can fully improve students’ ideation and practical language skills.

References

1. David Graddol, Ruth Epstein - ELT Materials.
2. Richard Allen. Teacher Education Program.

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİ ZAMANI MƏZMUNA ƏSASLANAN DİL TƏLİMİNİN TƏTBİQİ ÜSULLARI

Açar sözlər: məzmun, müəllimin rolu, şagirdin rolu

Məzmun əsaslanan dil təliminin tətbiqi zamanı müəllimin əsas məqsədi şagirdlərə materialın məzmun izah etməkdir. Nümunə olaraq Fransa mədəniyyətinin fransız dilində tədris olunmasını göstərə bilərik. Bu yolla şagirdlərin məzmunla dair nəzəri bilikləri ilə yanaşı dil bilikləri də inkişaf etdirilir.

Məzmun əsaslanan təlimdə şagirdlərin fikirləri və maraqları xüsusilə ön plandadır. Əsasən seçilən məzmun şagirdlərin maraq dairəsinə uyğun olmalıdır.

Şagirdin məzmun əsaslı təlimdəki rolu öyrəndiyi məzmunun və dilə əsaslanan fəaliyyətini təşkil etməkdir. Müəllim isə həmin yanaşmanın tətbiqi zamanı bələdçi rolunu oynayır və həm məzmun, həm də dilin tədrisi üçün aydın təlim məqsədləri təyin edir.

Xarici dillərin tədrisi zamanı məzmun əsaslanan dil təliminin tətbiqinin aşağıdakı üsulları var:

1. Diktoqlos (Dictogloss) – Şagirdlər hər hansı bir materiala iki dəfə qulaq asırlar. Birinci dinləmədə onlar ümumi ideyanı anlamğa çalışır, ikinci dinləmədə isə artıq əsas məzmunu qavrayırlar. Son mərhələdə isə öyrəndiklərini sinif ilə bölüşürlər.

2. Dil Təcrübəsi Yanaşması (Language Experience Approach) – Şagirdlər həyat tərzləri ilə bağlı bir hekayəni öyrədilən dildə müəllimə diktə edirlər. Daha sonra hər bir şagird öz həyat hekayəsini müəllimin köməyi ilə oxuyur.

3. Ünsiyyət Jurnalı (Dialogue Journal) – Şagirdlər ünsiyyət jurnalını müntəzəm olaraq yazırlar. Bu jurnalda onlar nəyi öyrəndiklərini və gələcəkdə nəyi öyrənmək istədiklərini qeyd edirlər. Müəllim ünsiyyət jurnalını müntəzəm olaraq oxuyur və şagirdlərə cavab yazır, lakin onların jurnalda etdikləri yazı səhvlərində düzəliş etmir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Freeman. L.D və Anderson. M “Techniques and principles in language teaching”,”Oksford Universiteti” nəşriyyatı, 12 May 2011, 245 (səh)
2. <https://www.teachingenglish.org.uk/article/content-based-instruction>
3. <https://www.canvas.net/browse/fhi/courses/content-based-instruction>

*Gülarə Məlikzadə
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi*

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ PLANLAŞDIRMANIN ƏHƏMİYYƏTİ

Açar sözlər: plan, tədris, nəaliyyət

Dərs planı müəllimin təlim kursunun ətraflı təsviridir. Dərs planı müəllimin təlimatlandırması üçün təlimatçıdır. Tədqiqatlar göstərir ki, tələbənin öyrənməyi müəllimin dərslərini planlaşdırılması ilə əlaqəlidir.

Planlaşdırmağı öyrənmək digər bacarıqlar kimi, vaxt aparır və təcrübə tələb edir. Əvvəlcə, dərslərini planlaşdırılması çox vaxt tələb edən bir məsələ kimi görünür, lakin hərtərəfli dərs təşkil etmək üçün hər bir müəllim öz işini düzgün quraraq gündəlik rejimə çevirə bilər.

Bəzi təcrübəli müəllimlər öz dərslərini öncədən planlaşdırmağa ehtiyac duymurlar. Dərs planının olması tələbələrə sübut edir ki, müəllim sinif haqqında düşünməyə vaxt sərf edib. Bu həmçinin müəllimin peşəkarlığının səviyyəsini göstərir. Müəllim üçün rəsmi və ya qeyri-rəsmi plan dərslər üçün bir çərçivə verir.

Əlbəttə yaxşı müəllimlər çevikdirlər və sinifdə baş verən şeylərə yaradıcı şəkildə cavab verə bilərlər. Ancaq onların irəli düşünməyə, şagirdlərin istədikləri səviyyəyə çatmaqlarını və bu yerə çatmalı olduqlarını bilməyə ehtiyacı var. Plan müəllimlərə hansı istiqamətdə getdikləri barədə düşünməyə imkan verir və onlara növbəti dərslər barədə düşünmək üçün vaxt verir. Sinifdə plan müəllimlərə nə etmək istədiklərini xatırladır, xüsusən də onlar etmək istədiklərini unudanda və ya fikrləri yayınanda. Təbii ki, heç bir plan daş üzərinə yazılmayıb, bu dərslərlə bağlı olan mümkünliklərdən ibarət bir kağız parçasıdır. Həmin mümkünliklər baş tuta da bilər, tutmaya da bilər. Yaxşı plan ardıcıl və rəngarəng olmalıdır. Ardıcılıq odur ki, şagirdlər dərslərin bir-birilə məntiqi əlaqəsini görürlər. Hətta onlara 3 fərqli tapşırıq verilsə də, onlar arasında bir rabitə olmalıdır. Ən

azından bir tapşırıqdan digərinə nə üçün keçdikləri ilə bağlı aydın bir səbəb olmalıdır. Əgər növbəti tapşırıq 45 dəqiqə davam etdisə, əvvəlki isə tamamilə fərqli yöndədirsə onda biz bu cür dərsləri rəhbərlik dərslər adlandıracağıq. Əksinə bir 45 dəqiqəlik tam dərs eyni bir tapşırıq üzərində qurularsa dərslər rəngarəngliyinə əngəl olar.

Dərs planı bir neçə yad ünsürlərdən qaynaqlanaraq gözlənilən nəticəni verməyə bilər. Bu səbəbdən müəllimin özünə inamı itməməli, cəsarəti sarsılmamalıdır. Nəyə nail olub-olmadığını başa düşmək üçün hər dərsdən sonra fərqli olan nələrin həyata keçirilməsini götür-qoy etmək lazımdır. Bunun üçün bu suala cavab tapılmalıdır:

“Məhsuldar bir dərs digər dərslərdən necə fərqlənir?”

Cavab olaraq, hər şey tam planlaşdırıldığı kimi gedir, həm tələbələr (şagirdlər), həm də müəllim bir-birindən yeni şeylər öyrənir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Lesson planning in Primary and Secondary education
2. TEAL, Effective lesson planning
3. Preparing lesson plan

*Nərmin Kərimova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə fakültəsi*

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNDƏ İNNOVATİV METODLAR VƏ YANAŞMALAR

Açar sözlər: xarici dil, metodlar, yanaşmalar

Müasir cəmiyyətdə artıq son dövrlər xarici dillərin öyrənilməsi və öyrədilməsinə tələbat getdikcə artmaqdadır. Belə ki artıq bir çox sahələrdə rəqabət artdıqca insanların əlavə dil bilməsi onların üstünlüyü kimi qəbul olunur.

Xarici dillərin tədrisində xüsusi metodlardan istifadə etmək lazım gəlir. Burada əsas metodlar qrammatik və tərcümə, audiolingval, situativ dilöyrətmə, birbaşa, kommunikativ dil öyrətmə, tam fiziki cavab, təlqin etmə aiddir. Məsələn, tərcümə etmək xarici dilin daha yaxşı mənimsənilməsinə və söz bazasının artırılmasına kömək edir. Situativ dil öyrətmə metodunda isə müəyyən situasiyalarla bağlı mövcud mətn və dialoqlar tələbəyə hazır şəkildə cümləni beynində formalaşdırmağa kömək edir.

Kommunikativ metod zamanı dərstdə qurulan daimi ünsiyyət və müəllimin keçirilən xarici dildə davamlı şəkildə danışması tələbəyə həmin dilin daha tez qavramasına imkan verir. Təlqin etmə də faydalı üsullardan biridir. Belə ki tələbə müəyyən tapşırıqlarda verilən səsləri dinləyərək onları təkrarladığı zaman, sözlərin tələffüzü, intonasiya və sözlərin vurğusunu avtomatik öyrənir.

Yanaşmaları isə qruplaşdırsa, belə nəticə əldə edirik: təbii, leksik, kommunikativ, çox zəkallıq nəzəriyyəsi, neyrolinqvistik proqramlaşdırma. Burada əsas diqqət edilməsi lazım olan və effektiv nəticə verən yanaşma çox zəkallıq nəzəriyyəsidir. Çox zəkallıq nəzəriyyəsi 1983-cü ildə Harvard Gardner tərəfindən yaradılmışdır. Bura lingvistik, məkani, hərəkət, insanlar arası, insanlar daxili, təbii, məntiqi-riyazi, musiqili kimi səkkiz zəka növü daxildir. Hər bir tələbə də müxtəlif zəka növünə sahib olduğundan, müəllim onun maraqlarını nəzərə almalıdır.

Beləliklə xarici dilin tədrisi zamanı interaktivliyi və texnoloji vəsaitlərin geniş istifadəsini təmin etmək, tələbənin maraqlarını nəzərə almaq, çox zəkallıq prinsipinə diqqət yetirmək lazımdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Innovative Methods of Foreign Languages Teaching, Akzhan
2. M.Abdyhalykova, Kazakh University of Economy, Finance and International Trade.
3. http://prezi.com/galo9efdpvcv/?utm_campaignshare&utm_medium=copy&rc=ex0share

Эдель Романова
Азербайджанский Университет Языков
Факультет: Образование

СОВРЕМЕННЫЕ СПОСОБЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Ключевые слова: Иностранный язык, изучение

В настоящее время, преподавание организованное на основе заданий коммуникативного характера, обучение иноязычной коммуникации, используя все обязательные для этого задания и приемы является отличительной особенностью урока иностранного языка. Самым продуктивным и результативным является обучение в

сотрудничестве. Основная идея технологии – создать условия для активной совместной учебной деятельности учащихся в разных обстоятельствах для работы над совместным проектом. Это новейший подход к предмету, где акцент делается на самостоятельном познавательном интересе. Можно отметить следующие положительные стороны этого вида работы: 1. Повышение общей мотивации учащихся. 2. Повышение значимости изучаемого языка как средства общения. Рассказывая о себе и окружающем мире по изучаемому языку, учащиеся открывают для себя преимущества (например, английского языка) как языка международного общения. Ведь в будущем они могут оказаться в ситуации, где им потребуется описать свою страну, хобби, работу, книгу и проектная работа готовит учащихся к этому.

3. Образовательная и воспитательная ценность. Используя межпредметные связи (история, английский язык, литература, география, русский язык), у учащихся развивается познавательная активность, воображение, они учатся ведению дискуссий, лекций, публичных выступлений на английском языке, разрабатывают умение аргументировать свою точку зрения, открывают предложенный тезис. Выполнение проектов дает возможность на практике использовать знания и методы из других областей науки. Студенты должны активно осваивать язык посредством использования, практикой, поскольку опыт постоянно трансформируется делами.

Литература

1. <http://xn--i1abbnckbmcl9fb.xn--p1ai/>

Марьям Мурадзаде
Азербайджанский Университет Языков
Факультет Международных Отношений и Управления

НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА В КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ

Ключевые слова: Немецкий язык, Языковые тенденции, Нововведения

Развитие языка напрямую связано с культурой языка. Культурные и социальные изменения в государстве влияют как на словарный состав, так и грамматику языка этого государства.

Актуальной частью всех современных языков является, так называемый, “технический язык”. Технологии и естественные науки оказали значимое влияние на словарный состав Германии в 20-м веке. Количество технических терминов, ныне, составляет около десятой части всего немецкого словаря.

Одна из самых ярких тенденций в немецком языке - это англицизм. Глобализация английского языка, После окончания войны в 1945 году, стала причиной внедрения английских заимствований в немецкую систему правил, а именно, передачи английского родительного апострофа генитивам немецкого языка.

Имеет место и постепенное упрощение немецкого языка в связи с большим наплывом мигрантов в Германию за последнее десятилетие. Например, буква β заменяется на ss после кратких гласных, но после долгих гласных и дифтонгов буква β сохраняется. Или тройные согласные, предшествующие гласной букве, согласно реформе, больше не сокращаются.

Литература

1. А.Г.Городов. Лексические и грамматические инновации в немецком языке.
2. Ernst FreiensteinSchaipp. Populäre Irrtümer über Sprache. Philipp Reclam jun. Stuttgart 2011 – 167S
3. Theodor W. Adorno, Wörter aus fremde. In P. Braun. Fremdwort-Diskussion. München, Fink 2000 – 211 S

TƏRCÜMƏ VƏ MƏDƏNİYYƏTŞÜNASLIĞIN AKTUAL PROBLEMLƏRİ

Elmira Cahangirli
Bakı Mühəndislik Universiteti

TƏRCÜMƏNİN UĞURLU OLMASINA KÖMƏK EDƏN AMİLLƏR

Açar sözlər: işçi dillər, orijinal mətn, ünsiyyət, dünya bilgisi

Tərcümə. Tərcüməsiz bir həyat xəyal edə bilərsinizmi? Təsəvvür edin ki, çox sevdiyiniz xarici yazarların kitablarını oxumaq, səbirsizliklə gözlədiyiniz filmlərə baxmaq və ən əsası da xarici dilli insanlarla ünsiyyət saxlamaq imkansızdır.

Bəs tərcümə nədir? Əslində tərcüməyə bir çox təriflər verilib amma fikrimcə ən sadəsi belədir: Tərcümə məlumatın bir dildən (məxəz dil) digərinə (hədəf dil) çevrilməsinə deyilir. Tərcümə həm də dillərarası ünsiyyət vasitəsidir. Tərcüməçinin məqsədi isə mədəni və regional fərqləri nəzərə almaqla və orijinal mətnin üslubunu qoruyub saxlamaqla onu məxəz dildən hədəf dilə çevirməkdir. Tərcümə olunacaq mətnin mövzusunə görə də onu texniki, bədii, hüquqi, tibbi və başqa növlərə ayıra bilərik.

Tərcümə yazılı ədəbiyyatın yaranması ilə neçə əsrlər bundan əvvəl meydana çıxmışdır. Hal-hazırda isə tərcüməçilər müxtəlif mürəkkəb texniki apparaturalardan istifadə etməklə tərcümələrini yerinə yetirirlər.

Elə isə hansı amillər tərcümənin uğurlu alınmasına kömək edir? Praktiki bir peşə olduğu üçün insanın tərcümədə olan təcrübəsi artdıqca, yəni çox tərcümə etdikcə bu sualı cavablandırması daha da rahatlaşır, çünki artıq tərcümə prosesində hansı problemlərlə üzləşdiyini, hansı amillərin ona kömək etdiyini anlamağa başlayır.

İlk olaraq peşəkar bir tərcüməçi işçi dillərini mükəmməl bilməli, söz bazasını daim artırmalı və həmin sözləri yerli-yerində işlətməlidir. Buna çoxlu qiraət etməklə nail olmaq mümkündür. Biz dil daşıyıcısı olmadığımız görə gördüyümüz strukturları, birləşmələri və metaforaları əzbərləməli, daha sonra onları tərcüməyə tətbiq etməliyik. Belə olan halda tərcümə orijinal mətndən fərqlənməyəcək. Zənnimcə azərbaycan dilində kitablar da oxumalıyıq, çünki tərcümədə hər iki dili mükəmməl bilmək tələb olunur. Öz ana dilimiz olsa da, bilmədiyimiz məqamlar çoxdur.

Qeyd etmək istədiyim digər vacib amil isə dünya bilgisidir. Dünya bilgisinə xəbərlər daxil ola bilər. Soruşa bilərsiniz ki xəbərlər ilə tərcüməçinin nə əlaqəsi var amma xəbərlər dünya görüşümüz artmasında həlledici rolə malikdir. Məsələn, son zamanlarda kosmik fəza ilə bağlı xəbərlər dünya miqyasında geniş yayılıb və bu mövzuda konfranslar və seminarlar da dünyanın hər yerində keçirilir. Bəlkə həmin konfranslara yaxud layihələrə çağırılacaq tərcüməçilərdən biri də siz olacaqsınız. Ona görə də tərcüməçi dil bacarıqları, söz bazasını inkişaf etdirməklə yanaşı xəbər portallarını oxumalı, hətta ordakı qəliz sözlərin və terminlərin siyahısını çıxarıb öyrənməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. “Peşəkar tərcümənin əsasları” kitabı, Abdullayeva Fialə Bəylər qızı.
2. <https://www.kwintessential.co.uk/blog/translation/literary-translation-what-makes-a-good-translation>

Sabina Mirzoyeva
Baku State University
Lyceum ‘Young Talents’, 10th grade

MODERN APPROACHES TO FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Key words: *communicative approach, interactive training, foreign language proficiency*

The intensification of global integration processes, including the expansion of international cooperation in various spheres of professional activities, is one of the most important elements of modern world view. As a result of these processes it should be noted that the public demand for specialists with a level of foreign language proficiency is constantly increasing. It's obvious that applying communicative approach to foreign language teaching of students in non-language departments of higher education institutions, which is widely accepted in many countries, is the most effective way of forming professional foreign language communicative competence of future specialists in a certain field. Despite the established opinion that D. Hymes is the founder of communicative theory, J. Richards has proved that the origins of this approach can be found in the American doctrine of 1930s, according to which training was organized with a glance to the needs of future professional communication . At some universities in

the USA there are special departments of communication aimed at forming communicative competence of future specialists. It's relevant to mention that foreign language training is based on the principle of collectivity of studying, which is one of the most important principles of communicative approach. This means, group work is organized on the basis of cooperation. In this case the teacher becomes an organizer of training, guide to methods of teaching. So, it's appropriate to make the following example: it's obvious that not all students feel equally comfortable in group discussions, therefore in order to uncover their potential, work in pairs should be used. It's also possible to give students an individual project, the results of which will be then presented. As a result, the effectiveness of mastering educational materials enhances. However, it should be noted that despite the advantages of communicative approach to foreign language teaching, the representatives of world pedagogical community still don't have an exact opinion about the most effective way of learning active vocabulary, which is the basis of the functional application of a foreign language. American teachers recommend to practice new vocabulary in real-life communication, to review it from time to time and they also widely apply such interactive forms of training as: role plays; interviews; reporting; problem solving; discussing important issues; debates; press conferences; making multimedia presentations and various projects; British scientists consider that language educational environment is the most effective prerequisite of successful foreign language teaching; there it's possible to combine both traditional method and communicative approach. I believe that the most effective results of training can be attained with a system which include both the elements of traditional methods and of innovative approaches.

Reference

1. Acar, A., (2005) Hymes' Review on Communicative Competence.
2. Howatt, A. (2004). A History of English Language Teaching.

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR

Açar sözlər: inkişaf, tədris, dil, yenilik

Dil hər bir dövlətin sahib olduğu milli sərvətlərdən biridir. Və cəmiyyət arasında rolu əvəz edilməzdir. Hər bir kəsin ünsiyyət qurması, öz fikrini ifadə edə bilməsi dil vasitəsilə baş verir.

Yeni bir dilin öyrənilməsi insan psixologiyası üçün əhəmiyyətli olduğu mütəxəssislər tərəfindən araşdırılmış, və təstiq olunmuşdur. Günümüzdə ingilis dili global dil kimi öz tələbatını qoruyur. İkinci bir dil öyrənmək dedikdə hər bir kəsin ağına ingilis dili gəlir. Xarici dilin tədrisinə bir çox yollarla yenilik gətirmək olar. Hər kəs müəyyən bir səviyyəyə çatdıqdan sonra onlayn olaraq xarici müəllimlərdən təhsil ala bilər. İnsanlar daim hərəkətdə olduğu üçün mobil telefonlar vasitəsilə hər kəsin öz istədiyi dili öyrənmək imkanı var.

Hazırda ölkəmizdə xarici dilin öyrənilməsinə böyük tələbat var. Və bir dilin tədris olunması üçün ölkəmizdə hər bir şərait mövcuddur. Beləliklə, müasir dövrdə xarici dilin tədrisi vacib şərtlərdən biridir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Şəxsi Düşüncələrim, Wikipedia

Nuray Kərimli
Gənc İstedadlar Liseyi-8b Sınıfı

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR

Açar sözlər: inteqrasiya, yenilik, tədris, dil

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin bir sitatı ilə başlamaq istərdim: "Mən istərdim ki, bizim gənclər Şekspiri ingiliscə, Puşkini rusca, Nizami-ni isə azərbaycanca oxusunlar". Dövrümüzdə dil bilmək vacib və əhəmiyyətli bir amildir. Azərbaycanın dünya ölkələri tərəfindən tanındığı bir dövrdə ölkə vətəndaşlarının xarici dil bilgisinin olması önəmlidir.

Regionumuzun bir çox məktəb və liseylərində, əsasən, ingilis dilinə üstünlük verilir. Əslində, ingilis dilinin tədrisini daha üst səviyyəyə çatdırmaq

xarmaq olar. Mənim fikrimcə, xarici dil səviyyəmizi dərsdə həmin dildə olan filmlərə baxaraq inkişaf etdirə bilərik.

Bir çox xarici ölkələrdə “exchange program” adlanan tədris üsulu var. Buna əsasən şagirdlər xaricə gedir, orada təhsil alır, orada yaşayır. Biz bu tədris üsulunun tətbiqini respublikamızda genişləndirməliyik. Yəni, dəyişim proqramı əsasında bizdən ora, ordan da bizə şagirdlər gəlsin. Bunun sayəsində, həm də mədəniyyətlərarası inteqrasiya yaranacaq.

Bundan əlavə tədris sisteminə başqa da yeniliklər qatmaq olar. Yəni, təhsil mərkəzlərində (məktəblərdə, liseylərdə və s.) yalnız rus və ingilis dili deyil, digər xarici dillər də tədris olunsun. Dərsdə xüsusi proqramlarla xarici müəllimlərlə əlaqə saxlayaraq xarici dillərin uğurlu inkişafına nail ola bilərik.

Məşhur dramaturqumuz C. Cabbarlı Şekspirin “Hamlet” əsərini tərcümə etmişdi. Bu bizim xalqımızın xarici dil səviyyəsinin üst səviyyədə olduğunu göstərir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan dili-8ci sinif-səh: 114-115: Evrika.

Nazrin Taba-Tabai
Bakı Dövlət Universitetinin nəzdində
«Gənc İstedadlar» liseyi

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR

Key words: *foreign languages, passive method, interactive method, discussion, technological equipment, efficiency*

Improving the efficiency of learning and teaching of foreign languages is one of the main tasks of the modern education system. There are a number of methods used in the process of education of foreign languages. Passive method is an outdated and inefficient method nowadays. In the passive method the learning process is based on explanation and testing with the absence of communication and discussion between teacher and students. The analysis also shows that traditional education should be replaced by a communicative-interactive teaching method.. The application of interactive method is especially necessary in the studying of languages, because language lessons should be held in the

form of discussion. In the interactive method the student directly communicates with the tutor and turns into the main functional figure. Also, in order to engage students in the process of learning, it is important to improve the communication of students between one another by organizing of certain games, giving students different roles, singing songs together and engaging everyone in the discussion and creating a competitive environment to encourage students both to learn and to overcome communication barriers. The study, of course, requires the certain amount of time and effort. But it is more effective and more profitable to make this work enjoyable with the help of effective approaches. The interactive form attracts students much more than textbooks and dictionary classes. The modern period of the development of society is characterized by the influence of information and computer technologies on it. Modern computer technologies provide great range of opportunities for the development of the educational process. The internet provides an access to a number of different films, which can help to reduce the difficulties of the studying process. It is indisputable that almost all of students in our country have an opportunity to use different books, audiobooks, interviews, news, and other TV programs in order to improve the language skills. They help to learn grammatical structures, new words in context, as well as features of pronunciation, intonation, logical stress, etc. Today, there are more and more integrated internet-based learning resources, mobile applications, and websites for learning vocabulary, grammar, phonetics, etc. One of the most popular ways to improve the process of education nowadays is doing projects and presentations on different topics. Presentations help teachers to attract the attention of students and to encourage them to learn new information, improve creative thinking and ability to express the opinion in front of an audience. Also, the video link has created the opportunity for the lessons with teachers from all over the world. With Skype, for instance, you can learn English and communicate with a native speaker. Along with all mentioned methods, many language courses nowadays encourage students to take part in different social projects, such as exhibitions, performances, and competitions, organize seminars, debates, conferences, etc.

The main task of any teacher is to develop the ability to creatively plan and conduct any lessons on any material in any new conditions. Each teacher should try to make their lessons more modern, interesting, emotional, and effective.

Sources

1. Ümumtəhsil məktəblərinin V-XI sinifləri üçün ingilis, fransız və alman dillərindən proqram, Bakı. 2000
2. Pilot məktəbləri üçün interaktiv təlim proqramı
3. Yeni təlim texnologiyaları (Ümumtəhsil məktəblərində seçmə fənnlərinin tədrisi üçün metodik vəsait), 2011. 01. 12
4. Kurrikulum. Dərslük I-IV siniflər üçün.

Nərmin Orucova
Bakı Dövlət Universiteti,
Gənc İstedadlar liseyi

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR

Açar sözlər: motivasiya, həvəs və düzgün metodikalar

“Mən istərdim ki, bizim gənclər Şekspri ingilis, Füzulini azərbaycan və Puşkini rus dilində oxusunlar”. Ulu öndər Heydər Əliyevin illər öncə söylədiyi bu kəlam hələ də öz qüvvəsindədir. İnsanların qədim zamanlardan xarici dilləri öyrənməyə can atması sübuta ehtiyacı olmayan bir həqiqətdir və xüsusilə son dövrlərdə bu məsələ çox aktualdır. Belə ki, qloballaşan dünyada, sərhədlərin açıldığı və hər bir sahədə əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulmasına geniş imkanların yarandığı müasir dövrdə bu bir zərurətə çevrilmişdir. Xarici dillərin daha yaxşı öyrənilməsi üçün tədris metodikasına yenidən baxılmalı, müasir yanaşmalar tədris prosesinə gətirilməli, tədris zamanı şagirdlərin şifahi nitq qabiliyyətlərinin inkişafına daha çox diqqət yetirilməlidir. Hər hansı bir xarici dili öyrənmək üçün dil mühitinin olması, həmçinin xüsusi maraq və motivasiya olmalıdır. Bundan başqa, müəllim müxtəlif üsul və metodlardan istifadə etməklə tədris etdiyi dilə şagirdlərdə maraq oyatmağı bacarmalıdır. Hesab edirəm ki, xarici dil bütün faktorlar nəzərə alınmaqla kompleks şəkildə tədris olunarsa, şagirdlər 11-ci sinfi bitirdikdə bu dildə səlissə danışa bilərlər. Bu da onların gələcək həyatlarında çox mühüm rol oynaya bilər. Xarici dili öyrənmək üçün maraq oyatmaq məqsədilə bir neçə dəqiqədən sonra dərs metodunu və formasını dəyişərək digərinə keçmək zəruridir. Bundan əlavə, dərslər şagirdlərin bilik və bacarıq səviyyələri üzrə bölünməklə tədris olunmalıdır ki, alman nəticələr daha yüksək olsun. Şagirdlərə səviyyələrinə görə fərqli proqramlara əsasən xarici dilin tədris edilməsi, onların həmin dili daha da yaxşı mənimsəməsinə imkan verir. Şagirdlərin öz dərslərindən əlavə xari-

ci dil məşğələlərinə getməsi, onlarda bu sahədə marağı artırmaqla yanaşı, xarici dilin öyrənilməsində daha yaxşı mənimsəməyə imkan verir. Belə ki, mənim kiçik yaşlarımdan bəri ingilis dilinə olan marağım həqiqətən də çox böyükdür. Artıq 8 ildir ki, heç bitməyən həvəsilə bu dili öyrənməyə davam edirəm. Mən artıq beginner, elementary, pre-intermediate, intermediate, upper-intermediate səviyyələrini uğurla və yüksək nəticələrlə başa vurmuşam. Hədəfim qalan səviyyəri də uğurla bitirib daha da yüksək nəticələrə nail olmaqla, ingilis dili üzrə böyük nailiyyətlər əldə etməkdir. Qazandığım bu uğurların əsas səbəbi motivasiya, əlavə məşğələlər, yeni tədris metodlarından və yuxarıda sadaladığım müxtəlif yanaşmalardan düzgün istifadə etməyimin nəticəsidir.

Sonda onu deyə bilərəm ki xarici dili bilmək insanın həyatda uğur qazanmasında ən böyük amillərdən olduğundan, hər bir şəxs yaşından asılı olmayaraq böyük həvəslə, həmçinin bu metodlardan istifadə etməklə xarici dilləri öyrənersə, istənilən xarici dildə sərbəst danışa bilər, həyatda və iş karyerasında çox böyük nailiyyətlər əldə edə bilər.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Dillər Universiteti: Metodik vəsait, Cəfərova Xədicə Kəblə Bədəl q.
2. Ümumtəhsil məktəblərinin V-XI sinifləri üçün ingilis, fransız və alman dillərindən proqram, Bakı. 2000
3. Pilot məktəbləri üçün interaktiv təlim proqramı-Metodik vəsait

*Məxluqə Yusubova
Bakı Dövlət Universiteti,
Gənc İstedadlar Liseyi-10a*

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR

Açar sözlər: tərəqqi, tədris, dil, əhəmiyyət

Xarici dil, Milli Tədris Planının ayrılmaz bir hissəsi olaraq məktəb təhsilində əsas dövlət məqsədinin həyata keçirilməsinə xidmət edir. Bununla da milli və bəşəri dəyərlərin paylaşılmasında, müstəqil bir fərdin formalaşmasında əhəmiyyət kəsb edir.

Hal-hazırda xarici dilin öyrənilməsinə tələbat artmışdır. Respublikamızın təhsil sistemində də xarici dilin tədrisinə önəm verilir və bunun üçün daha sadə amma faydalı metodlardan istifadə edilir. Bildiyimiz kimi qlobal

bir dil olan ingilis dilinin öyrədilməsi fərdin gəcələcəkdə öz ixtisasında onun üçün vacib şərtlərdən biridir. Mən belə düşünürəm ki, hər hansısa bir fənnin tədrisində ilk öncə şərait imkanlarının daha sonra isə fərdlərdə psixoloji olaraq bu dilə və bu dilin öyrədilməsinə müsbət motivasiyanın yardımı vacibdir. Həqiqətən də, bir insanın bir dili sevməsi, dilin tədrisində ən böyük rolunu oynayır. Hətta mənim fikrimcə, bu bütün fənlərin tədrisində əhəmiyyət kəsb edir. Bu səbəblə insan ilk öncə niyə bu dili öyrənməyə ehtiyac duyduğunu dərk etməli və daha sonra öyrənmək üçün çabalamalıdır.

Ümumiyyətlə tədris, təhsil, fərd və s. kimi sözlər böyük dərindən mənalı olduqları üçün mütləq ki, daha dərindən və düzgün düşünmək lazımdır. Metodikanı daha düzgün qoymaq lazımdır. Çünki metodika yaradıcılıq deyil, metodika insanların məqsədlərini əldə etmək üçün istifadə etdiyi yoldur. Bizim məqsədimiz şagirdlərin xarici dili bilməsidir. Və xarici dili öyrənməyin sadə amma gözəl metodikaları vardır. Tədris olunan dildə əsərlərin oxunması (söz ehtiyatını çoxaldır), filmlərin subtitle ilə izlənməsi (fərdin həm aksentlə oxumağını, həmçinin başa düşmə qabiliyyətini artırır). Ümumiyyətlə, belə metodlar vasitəsilə mənə uşaqlar dərslərik vəsaitlərindən daha tez xarici dilə yiyələnə bilərlər.

Nəticə olaraq demək isəyirəm ki, dil insanlığın varoluşu, insanlar arasındakı görünməz bağın səslərlə canlanmasıdır. Bu bağı qorumaq üçün düzgün və şagirdlərə faydalı şəkildə tədris edilməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. CAMBLY, WIKIPEDIA.

*Güllü Qəhrəmanlı
Bakı Dövlət Universitetinin nəzdində
“Gənc istedadlar” liseyi*

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR

Açar sözlər: Heydər Əliyev, xarici dil, təhsil, metod

Həyat vaxtaşırı olaraq böyük səxavət göstərən tarixi şəxsiyyətlər yəti-
rir ki, mənsub olduğu xalq öz tarixi təkamül harmoniyasını itirməsin. Bizim
bütün tariximiz bu şəxsiyyətlərin fədakar fəaliyyətinin bəhrəsidir. Azərbaycan
xalqının böyük oğlu Heydər Əliyev də məhz belə dahi şəxsiyyətdir. O,
öz xalqının nadir tarixi simaları çərçivəsini aşaraq dünya tarixinin ən qü-
drətli şəxsiyyətləri sırasında öz layiqli yerini tutmuşdur. Bu günümüzdə, azad

dövlətimizə, təhlükəsiz həyatımıza, bir sözlə, qüdrətli Azərbaycana və rifaha qovuşan güzəranımıza görə yalnız ulu öndərə borcluyuq.

Milli təhsilimizin dirçəlişi də məhz Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Onun respublikamıza rəhbərliyi dövründə ölkəmizdə elm və təhsilin tərəqqisi üçün zəruri elmi baza yaradılmış, insanların təhsil hüququ, icbari ümumi orta təhsil, istedadlı uşaq və gənclərin aşkara çıxarılaraq onların potensial imkanlarının inkişaf etdirilməsi və səmərəli təhsil almaları üçün lazımı şərait yaradılmışdır. Heydər Əliyevin qoyduğu bu xoş məramlı ənənə indi də onun etibarlı davamçısı olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən çox müvəffəqiyyətlə davam etdirilir. Son dövrlərdə həyatımızın demək olar ki, bütün sahələrində sürətli tərəqqi baş verir, dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin texnologiyaları Azərbaycana gətirilir. Bu isə eyni zamanda münasibətlər sistemində, düşüncə tərzində köklü dəyişikliklərə səbəb olur. Təhsil sistemində də yeni təlim texnologiyaları tətbiq edilir. Lakin biz dünya dövlətlərinə inteqrasiya ediriksə, təhsil sistemimizi ən azı Avropa təhsil sisteminin tərkib hissəsi kimi qəbul ediriksə, onda dünyada istifadə olunan təlim texnologiyalarından istifadə olunması qaçılmazdır.

Xarici dillərin tədrisinin kommunikativ məqsədi şagirdin şəxsiyyət kimi formalaşmasını ilə yanaşı onların linqvistik qabiliyyətlərinin üzə çıxarılmasına, xarici dildə nitq inkişafına böyük maraq və həvəsin yaradılmasına, şagirdə müstəqil öyrənmək bacarığı və vərdislərinin aşılmasına yönəlməlidir.

Xarici dillərin tədrisi prosesində, kommunikativ metodika bir qayda olaraq, öyrənilən dilin dərk edilməsi baxımından kommunikativ oyunlarda tətbiq edilir. Bu baxımdan kommunikativ oyunların başlıca məqsədi, qarşıya qoyulmuş kommunikativ tapşırığın və ya problemin həlli prosesində xarici dildə münasibətə, danışığa nail olmaqdır.

Xarici dilin tədrisi əsasən dörd istiqamətə ayrılır: dinləmə, oxu, danışıq, yazı. Xarici dilin tədrisi zamanı şagirdlərdə dilin komponentlərinin (tələffüz, lüğət və qrammatika) və dil bacarıqlarının (oxu, yazı, dinləmə və danışıq) inkişaf etdirilməsi diqqət mərkəzində durur və qiymətləndirmə də müvafiq olaraq bu meyarlarla həyata keçirilir. İngilis dilinin tədrisində ilk növbədə yeni sözlərin kontekstdə öyrənilməsinə və oxu bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə (bu həm yazını inkişaf etdirir, həm dili hiss etməyə kömək edir) önəm verilməlidir. Dil sözlərdən ibarətdir, tələffüz və qrammatik qaydalar sözlərdə maddiləşir, sözləri bilmədən danışmaq və eşitdiyini anlamaq qeyri-mümkündür.

Xarici dil şagirdlərin linqvistik biliklərini genişləndirir, ünsiyyət mədəniyyətinin formalaşmasında mühüm rol oynayır və nitq inkişafına müsbət təsir göstərir. Xarici dilə mükəmməl yiyələnmiş hər bir gənc harada olmasından asılı olmayaraq ölkəmizi layiqincə təmsil etməklə yanaşı, dünya ölkələri ilə tanışlıq, xarici dil daşıyıcılarına Azərbaycanı təqdim etmək, respublikamızda baş verən prosesləri dünya ictimaiyyətinə birbaşa çatdırmaq imkanı əldə edir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Ümumtəhsil məktəblərinin V-XI sinifləri üçün ingilis, fransız və alman dillərindən proqram, Bakı. 2000
2. Yeni təlim texnologiyaları (Ümumtəhsil məktəblərində seçmə fənnlərinin tədrisi üçün metodik vəsait), 2011. 01. 12
3. Kurrikulum. Dərslük 5-11 siniflər üçün

Fidan Qurbanova
Bakı Dövlət Universiteti,
Gənc İstedadlar Liseyi

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR

Açar sözlər: təhsil, oxu, dinləmə

Mən bu məqaləyə Ulu Öndər Heydər Əliyevin sitatları ilə girmək istəyirəm.

1. Təhsil millətin gələcəyidir.
2. Bizdə təhsil çox inkişaf edibdir. Azərbaycanda, demək olar ki, təhsil olmayan adam yoxdur.

Bizim ölkəmizdə xarici dillərin tədrisinə müasir yanaşılır. Xarici dillərin tədrisi özünəməxsusluğu ilə digər humanitar fənlərdən fərqlənir. Bu səbəb də xarici dilləri dəqiq fənlərə yaxınlaşdırır.

İllər öncə yaşlı nəslin nümayəndələri xarici dili öyrənməyə o qədər də maraq göstərmirdilər. Çünki o dövrdə ölkəmizdə xarici dillərə tələbat bugünkü kimi deyildi. Lakin illər keçdikcə xarici dil ölkəmizdə inkişaf etdi və hal-hazırda yeni nəslin nümayəndələri xarici dili öyrənməyə can atırlar. Ölkəmizdə xarici dilin tədrisi yeddi istiqamətdə ayrılır.

1. Dinləmə
2. Oxu
3. Danışmaq
4. Yazı
5. Tədrisin təlimi
6. Mədəniyyətlər arasındakı dialoq
7. Xarici dilin praktiki tətbiqi

Dinləmə-şagirdlərin dinlədikləri mətni daha yaxşı dərk etməsinə səbəb olur.

Danışıq-danışıq zamanı şagird həm qabağındakını dinləyir, həm də onun suallarına cavab verir. Bu da xarici dili öyrənmək üçün yaxşı bir metoddur.

Oxu-oxu zamanı şagirdlər həm oxuduqları mətni başa düşür, həm də mətnin məzmununu dərk edə bilirlər.

Mən bu məqaləni bitirəndə də Ulu Öndər Heydər Əliyevin sitatlarından gətirəcəm.

1. Məktəb, maarif, təhsil ilə sıx bağlı olmuşam... Hesab edirəm ki, cəmiyyət hardan olursa-olsun, nədən olursa-olsun kəsib təhsilə xərcləməli, gənc nəslin təhsilinə kömək etməlidir. Bu, mənim prinsipal mövqeyimdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. www.anl.az enc.ge >files>ESG www.azteachers.az >files>inline-files

Fəridə Səfərova
Bakı Dövlət Universiteti,
Gənc İstedadlar Litseyi

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR

Açar sözlər: xalq, millət, dövlət, məktəb

Xarici dil Milli Tədris Planının ayrılmaz bir hissəsi olaraq məktəb təhsilində əsas dövlət məqsədinin həyata keçirilməsinə xidmət edir. Xarici dillərin tədrisi birinci sinifdən başlayır. Tədrisi birinci sinifdən başlanan xarici dil uşağın məktəbdə öyrəndiyi əsas xarici dil hesab edilir. Xarici dillərdən biri ingilis dilidir. İngilis dili doğma dil kimi 410 milyon insanın daşıyıcısıdır. İkinci dil kimi 1 milyard insan bu dildə danışır. Bu və başqa dilləri öyrənmək üçün məktəbdə müvafiq pedaqoji kadr potensialının və maddi-tədris bazasının olması zəruri şərt hesab edilir. Xarici dilləri öyrənmək üçün dinləmə mətnlərindən, dərs vəsaitlərindən, müasir kompyuter texnikasından istifadə edərək bunları əyani şəkildə nümayiş etdirmək vacibdir. Həmçinin dərs zamanı müəllim və şagirdlər arasında xarici dildə danışıqlar aparılmalıdır. Dərsdən əlavə fakültativ şəkildə kiçik qruplar halında dərslər keçirilməlidir. Asan anlaşılan ədəbiyyatlardan istifadə olunmalıdır. Bunlara əsasən xarici dilləri öyrənmək olar. Azərbaycanın

Ümummilli Lideri, Ulu öndər *Heydər Əliyev* təhsil haqqında fikirlərini söyləmişdir: Təhsil millətin gələcəyidir. Təhsil hər bir dövlətin, ölkənin, cəmiyyətin həyatının, fəaliyyətinin mühüm bir sahəsidir. Cəmiyyət təhsilsiz inkişaf edə bilməz.

...Məktəb, maarif, təhsil işi ilə sıx bağlı olmuşam...Hesab edirəm ki, cəmiyyət haradan olursa - olsun nədən olursa - olsun kəsib təhsilə xərcləməli, gənc nəslin təhsilinə, müəllimə kömək etməlidir. Bu mənim prinsipiəl mövqeyimdir...

Ədəbiyyat siyahısı

1. www.az.m.wikipedia.org
2. www.azteachers.az
3. www.muallim.edu.az
4. www.trend.az

Ayxan Mustafayev
Bakı Dövlət Universiteti,
Gənc istedadlar liseyi

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR

Açar sözlər: motivasiya, interaktiv metod, cütlərlə iş

Xarici dillərin tədrisi digər fənlərin tədrisindən öz xüsusiyyəti ilə seçilir. Hazırkı mərhələdə çoxsəviyyəli tədris sistemində keçid dəyişmənin zəruriliyini ortaya qoyur. Xarici dillərin tədrisində ilk olaraq sözlərin düzgün tələffüz edilməsinə diqqət yetirilir.

Məncə, xarici dil dərslərinə motivasiyadan başlamaq lazımdır. Çünki xarici dil şagirlərin doğma dili deyil və şagirdlər bu dili öyrənməyə başlayarkən səhvlərə yol verirlər. Şagirdlərin bu səhvləri onları həvəsdən salmamalıdır. Xarici dilin tədrisinə başlamamışdan əvvəl bu dildə uşaqlarla sadə oyuna başlamaq lazımdır. Onların hər bir kiçik uğurunu tərifləmək onlara motivasiya vermək lazımdır.

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən görmək olar ki, müasir insan yetişdirmənin ən doğru yolu, şagirdi təlim obyektinə kimi yox, subyektinə kimi qəbul edən metodlardan istifadə etmək lazımdır. Bu metodda müzakirə yalnız müəllimlə şagird arasında yox, həm də şagirdlərin özlərinin arasında olur. Bu zaman şagirdlərin öz aralarında müzakirə aparması üçün cütlərlə iş etmək, şagirdləri üç-üç, dörd-dörd qruplara bölmək olar. Çünki şagirdlər başqaları ilə müzakirə edəndə özlərinin tək oxuduqlarından daha çox öyrənir.

Dərs zamanı bu cür əlaqələrin yaranması vacibdir, belə ki, V.Qlessərə görə biz oxuduğumuzdan 10%, eşitdiyimizdən 20%, gördüyümüzdən 30%, eşidib-gördüyümüzdən 50%, başqaları ilə müzakirədə 70% şəxsən təcrübədən keçirdiyimizdən 80%, kiməsə öyrətdiyimizdən 95% öyrənirik.

21-ci əsrdə xarici dillərin tədrisində müasir metodlardan istifadə edilməlidir. Amma bir şeyi unutmamaq lazımdır ki, şagirdin fənni həvəslə oxuması üçün həm də müəllim şagirdin sevgisini qazanmalıdır.

Ümumiyyətlə xarici dillərin öyrənilməsi vacibdir. Bu insanı daha da bilikli edər, insanın nə qədər çox dil bilməsi onun böyüklüyüdür. Bəzi xarici əsərləri bizim dilə tərcümə etmək çətin olur. Əsər hansı dildə yazılırsa, onu o dildə oxumaq daha yaxşıdır. Ümumillər lider ulu öndər Heydər Əliyevi belə bir kəlam söyləyib: Mən istərdim ki, bizim gənclər Nizamini Azərbaycan, dilində, Şekspiri ingilis dilində, Puşkini rus dilində oxusunlar.

Ədəbiyyat siyahısı

1. www.azteachers.az/sites/.../innovative_methods_in_teaching_foreing_languages.pdf
2. <https://edumap.az/xarici-dillerin-tedrisinde-innovativ-yanasmalar/>

*Amin Zeynalov
Bakı Dövlət Universiteti nəzdində
Gənc İstedadlar Liseyi*

XARİCİ DİLİNİN TƏDRİSİNİN MƏQSƏDLƏRİ VƏ MƏSƏLƏLƏRİ

Açar sözləri: xarici dillərin tədrisi, dilin öyrənilməsində müəllimin iş metodikası, dilin üslubu, semantika

X/dili, Milli tədris planının bir hissəsi olaraq məktəb təhsilində əsas dövlət məqsədinin həyata keçirilməsinə xidmət edir. Amalımız milli və bəşəri dəyərlərlə paylaşmaq, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasında rol oynayacaq müstəqil bir şəxsi tərbiyə etməkdir. Məqsədimiz ondan ibarətdir ki, şagirdə elə bir təhsil verək ki, o bacarsın.

Hər hansı xarici dili öyrənmək üçün dil mühitinin olması çox vacibdir. Qabaqcıl təcrübəyə malik müəllim sinifdə tədris prosesində bu mühiti yaratmalıdır. Mövzunun mənimsənilməsində, tədris keyfiyyətinin yüksəldilməsində xarici dil müəlliminin qabaqcıl iş təcrübəsi, metodik ustalığı

həm nəzəri, həm də praktik biliyini şagirdlərə aşılamaq bacarığı mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Dünyada danışılan dillərin hamısı bir “Dil Ailəsi”nə mənsubdur. Ən doğru təsnif etmə, kökə görə edilmiş olan “dil ailələri” təsnif etməsidir. Yəni eyni dil ailəsinə mənsub dillərin eyni kökdən, bəlkə də eyni primitiv dildən törətdiyi qəbul edilir.

Xarici dillərin tədrisi zamanı şagirdlərin şifahi nitq qabiliyyətlərinin inkişafına daha çox diqqət yetirilməlidir. Dilə mükəmməl yiyələnmək üçün həm şifahi, həm də yazılı nitq vərdişləri aşılanmalıdır. Lakin ünsiyyət daha çox şifahi nitq vasitəsilə olduğundan şagirdlərdə bu vərdişlər daha dərindən aşılanmalıdır.

Dil vasitələrinin məqsədyönlü şəkildə istifadəsi – üslub adlanır. Üslubları öyrənən dilçilik bölməsi isə üslubiyyət adlanır. Dilin üslubi imkanları nə qədər genişdirsə, dil də bir o qədər zəngindir. Dilçilikdə semantika sözlərin, ifadələrin, cümlələrin və daha çox səslənmiş birləşmələrin səviyyələrinə aid olan mənanın öyrənilməsinə həsr olunmuş alt sahədir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. 8-ci sinif dərslisi
2. <https://edumap.az/xarici-dillerin-tedrisinde-innovativ-yanasmalar/>

Arzu Həsənova
SABİS Sun International School

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNİN ELMİ-PRAKTİK ƏHƏMİYYƏTİ

Açar sözlər: xarici dil, məktəb, universitet

Dünyada informasiya kommunikasiya sisteminin çəkisi artdıqca xarici dilə, xüsusilə də ingilis dilinə olan ehtiyac daha da böyüyür. Artıq orta və ali məktəblərdə ingilis dilinin tədrisi mütləq şərtə çevrilmişdir. Azərbaycanın orta məktəblərində ingilis dili, alman dili, fransız dili, ərəb dili xarici dil kimi tədris olunsa da, hətta bir çox ingilis dilli təmayyüllü orta məktəblərdə (Bakı Oksford Məktəbi, SABİS Sun Beynəlxalq məktəbi və s.) bütün təhsil sistemi ingilis dilindədir. Bu orta məktəbi bitirmiş şagirdlər qazandıqları yüksək dərəcəli attestatla gələcəkdə dünyanın ən nüfuzlu universitetlərində təhsil almaq şansını qazanırlar. Adları çəkilən xarici dil təmayyüllü orta məktəblər eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, dövlət rəmzlərinə, tarixinə, mədəniyyətinə, dilinə hörmət və qayğı hissələri aşılayır.

Azərbaycan Dillər Universiteti ingilis dili, fransız dili, alman dili üzrə müəllim və tərcüməçi, Bakı Dövlət Universiteti yapon, koreya, çin, ərəb, fars dili üzrə müəllim kadrları hazırlayır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Çin Xalq Respublikasına səfərindən sonra qarşılıqlı əlaqələrin inkişafında yeni mərhələ başlandı. Bu məqsədlə Bakı Dövlət Universitetində 2011-ci ildə Konfutsi İnstitutu, 4 fevral 2015-ci ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunda Çin Mədəniyyət Mərkəzi, 2016-cı il 24 iyun tarixində Azərbaycan Dillər Universitetində Konfutsi İnstitutu yaradılmışdır. Bu mərkəzlərdə çin mədəniyyəti və dili tədris olunur.

Xarici dilləri bilən tədqiqatçılar nüfuzlu elmi jurnallarda çap olunan elmi nailiyyətlərdən xəbərdar olur, öz elmi nəticələrini xaricdə keçirilən beynəlxalq elmi konfranslarda məruzə edir, xarici layihələrdə iştirak edir, xaricdə yüksək impakt faktorlu jurnallarda elmi məqalələrini çap etdirmək imkanı qazanırlar.

Qeyd olunduğu kimi, xarici dilin elmi-praktik əhəmiyyəti ona yüksək səviyyədə yiyələnmə bacarığından asılıdır. Buna görə də Azərbaycan tarixini, elmini, mədəniyyətini və malik olduğu milli dəyərləri beynəlxalq arenada tanıtdırmaq üçün xarici dil fənninin tədrisi olduqca vacibdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. ADU, “Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri” respublika elmi konfransının materialları. Bakı, 6-7 dekabr 2018.
2. ARTN Ümumtəhsil məktəbləri üçün xarici dillərdən proqram. Bakı: Təhsil, 2000, 169 s.

Emin Əzimov
Ağdam 1 nömrəli köçkün
tam orta məktəb

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR

Açar sözlər; müasir texnologiyalar, motivasiya, qrammatika, metod

Dil elə bir sahədir ki, o həmişə yenilik tələb edir. Yeni texnologiyalar kəşf olunduqca, söz ehtiyatı artdıqca təbii ki, dildə müəyyən dəyişikliklər baş verir. Hal-hazırda hər kəs ingilis dilinə üstünlük verir, çünki o dünya miqyasında ümumi qəbul edilmiş bir dil sayılır və gələcəkdə də biz bu dildən faydalana bilərik. Mən belə hesab edirəm ki, müasir dövürdə artıq

qrammatikanın xarici dilin tədrisində yeri və rolunun qiymətləndirilməsinə daha obyektiv yanaşma müşahidə olunur. İndi qrammatika məqsəd yox, xarici dilin tədrisinin vacib vasitələrindən biridir. Hal-hazırda ingilis-dili beynəlxalq dil olduğundan onun öyrənilməsinə təlabat həddindən artıq çoxalıb. Təkcə, ingilis dili ixtisasında oxuyanlar deyil, həmçinin müxtəlif peşə sahibləri də bu dili öyrənməyə can atırlar. Düşünürəm ki, xarici dili öyrənmək üçün həmin dilin qrammatikasını öyrənmək vacibdir. Qrammatika nitqin inşaat materialı funksiyasını yerinə yetirir; o, dilin içərisindən keçir. O, bütün sözlərin, nitq mülahizələrinin, mətnlərin dayağın təşkil edən “skelet”dir. Müasir dövrdə xarici dilin tədrisi prosesində müxtəlif metodların mövcudluğunu qəbul etməklə yanaşı, qeyd etmək lazımdır ki, tədrisin üsul, vasitə və formalarının seçimini müəyyən edən kommunikativ metod lider mövqeyindədir. Xarici dilin Hal-hazırda ingilis-dili beynəlxalq dil olduğundan onun öyrənilməsinə təlabat həddindən artıq çoxalıb. Təkcə, ingilis dili ixtisasında oxuyanlar deyil, həmçinin müxtəlif peşə sahibləri də bu dili öyrənməyə can atırlar. Xarici dilin tədrisi prosesində motivasiya açar rolunu oynayır. Bütün dilöyrənənlər motivasiyalı ola bilər, lakin onların motivasiya mənbələrinin fərqli olması gözləniləndir. Bu fərqləri bilən müəllim dilöyrənənlərin öyrənmə həvəsini tənzimləmə bacarığına malik olmuş olur. Təhsilalanlarda motivasiyanı yaradan səbəbləri bilmək pedaqoji prosesin təşçilatçıları üçün vacibdir. Bütün müəllimlər razılaşar ki, motivasiyası yüksək olan şagirdləri öyrətmək, motivasiyası olmayan şagirdləri öyrətməkdən daha asandır. Bəs motivasiya nədir və hansı amillərdən asılıdır? Şagirdlərin təlimə marağı məktəb qaydaları, sinif mühiti, keçmiş təcrübə, gələcək gözləntilər, yaşlıları, müəllim, ailə, cins, mədəniyyət, iqtisadi status və sinif kimi müəyyən amillərin təsiri ilə formalaşır. Bəzi şagirdlər təhsil, gələcək karyera, müffəqiyyət arasındakı əlaqəni görə bildikləri üçün, məktəb və təlim haqqında müsbət yanaşmaya malikdirlər. Son bir neçə illər ərzində kompüterlərdən istifadə təhsil sistemində geniş yer almışdır. Yekun olaraq qeyd etmək olar ki, müasir dövrdə təlimin təşkili üçün istifadə olunan müasir təlim texnologiyaları yalnız təhsil prosesini təmin edən üsul deyil, həmçinin, müstəqil qavrama qabiliyyətini təmin etmək üçün yeni imkanlar yaradan vasitədir. Bununla əlaqədar olaraq müəllimin rolu da dəyişir; o, təhsil prosesinin koordinatoru olur. Onun məqsədi məktəblilərdə qərar qəbul etmə bacarığını dəstəkləmək və inkişaf etdirmək, öyrənilən mövzuların məqsədini anlamaq və mühakimə etməkdir. Burada istifadə olunan təlim texnologiyaları katalizator rolunu oynayır, onlar uşaqları yeni biliklərə sövq etməyə kömək edir. Be-

ləliklə, müasir təlim texnologiyaları biliyə can atmaqla digər həyatı vacib məsələlərin qərarı arasında bənd rolunu oynayır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasının Ümumtəhsil məktəbləri üçün xarici dil fənn kurikulumu Bakı 2011
2. Hüseynova G. kurikulum təliminə praktiki baxış. Bakı; Hədəf III-nəşr
3. M.Aranlı kurikulum metodika və məntiq təsləri-Bakı 2018
4. Ümumtəhsil məktəbləri 2-sinfi üçün dərslik-Bakı Təhsil 2014

Aytən Rəhimova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə fakültəsi

MÜASİR AZƏRBAYCAN CƏMIYYƏTİNDƏ TƏRCÜMƏ PROBLEMLƏRİ

Açar sözlər: müasir dövrdə rast gəlinən tərcümə problemləri, filmlərin, əsərlərin, menyuların müasir tərcüməsi

Bütün xalqların həyatında, millətlərin inkişafında mədəniyyətlərin qarşılıqlı əlaqələri, onların arasında dialoq və təcrübənin qarşılıqlı mübadiləsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Mətnlərin şifahi və yazılı tərcüməsi, xarici dillər üzrə tərcüməçilərin hazırlanması hər dövrdə aktual mahiyyət daşıyır. Tərcüməyə hər zaman hər yerdə böyük ehtiyac duyulur. Hansı dilə tərcümə etməyimizdən asılı olmayaraq, qarşımıza daima müəyyən problemlər çıxır. Müxtəlif dillərdə tərcümə etdiyimiz zaman problemlərlə üzləşdiyimiz kimi, Azərbaycan dilinə də tərcümə prosesini həyata keçirərkən bir çox problemlərlə qarşılaşırıq. Müasir Azərbaycan cəmiyyətində biz tərcümə prosesini həyata keçirərkən qarşılaşdığımız problemlərin əksəriyyəti məhz reklamların, bədii filmlərin və restoranlarda bizə təqdim olunan menyuların tərcüməsi ilə əlaqədar olur. Azərbaycan dilinə tərcümə edilən zaman qarşılaşılan problemlərdən başlıcası müxtəlif dillərdə yaranmış yeni terminlərə və neologizmlərə dilimizdə ekvivalent tapılmamasıdır. Bundan əlavə onu da qeyd etmək olar ki, istər filmlərin, istərsə də müxtəlif dillərdə yazılmış əsərlərin Azərbaycan dilində tərcüməsi lazımı keyfiyyətə sahib deyil. Onların tərcüməsinə nəzər saldıqda daha çox hərfi tərcümə üsulundan istifadə edildiyinin şahidi oluruq. Eyni fikri restoranlarda

menyuların tərcüməsi üçün də deyə bilərik. Menyuda qeyd olunan yeməklərin əksəriyyəti həmin ölkənin mədəniyyəti ilə əlaqədar olduğu üçün tərcümə zamanı çətinliklərlə qarşılaşmağımız normal olsa da, çalışmalıyıq ki, qeyd olunan adların qarşılığı düzgün şəkildə tərcümə edilsin. Məsələn “göy qutabı” ifadəsi “sky gutab” kimi tərcümə edilməməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. <http://azkurs.org/azerbaycan-respublikas-cag-oyretim-isletmeleri.html?page=31>
2. <http://azkurs.org/connference-committees-conference-chairmen.html?page=134>
3. <https://translationjournal.net/July-2018/cultural-problems-in-translation.html>

Nərmin Əliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq Münasibətlər və İdarəetmə fakültəsi

TRANSLATION RULES AND DIFFICULTIES

Keywords: Grammatical Structure, lexical resource

Translation is one of the most difficult things about languages. There are some reasons of that challenge. Each language has its own grammatical structure, lexical recourse, phrases, proverbs and sayings. That's why an interpreter or translator must know both languages in detail to translate accurately.

The first difficulty is about grammatical structures. It is mainly about the place of parts of the sentences. In most languages a sentence starts with a subject, but the place of predicate is different in most languages. Sometimes it is used after subject. But in some languages the predicate comes at the end of the sentence. That's why it is important to know the grammar of both languages.

The second difficulty is about words. Each word has several translations, so when we want to translate, we must know all of them and use the most suitable one for our sentence. Furthermore, phrases are another difficulty. Phrases are combination of words and can be different in all languages. So for translating phrases you must find their equivalent in that language. Only in this case it is possible to translate them correctly.

Another difficult thing about translation is using of proverbs and sayings. Different proverbs are used in each language. They have the same meanings, but they express the same opinion in different ways. That's why when we translate proverbs, we cannot use literal translation. We must know equivalent of the certain proverb.

The reasons mentioned above are not the only difficulties in translation, but I think they are the most important ones. That's why all translators must take them into consideration.

Literature

1. <https://go.smartling.com/blog/common-challenges-translation/>
2. <https://www.translatemedia.com/translation-blog/difficulties-english-translations/>
3. [http://wiki.apertium.org/wiki/Translation_Rules_and_Difficulties_\(English_%26_Chinese\)](http://wiki.apertium.org/wiki/Translation_Rules_and_Difficulties_(English_%26_Chinese))

*Личманенко Ксения
Азербайджанский Университет Языков
переводческий факультет*

СТЕПЕНЬ АДЕКВАТНОСТИ ПЕРЕВОДА ФОНЕТИЧЕСКИХ ПРИЕМОМ НА РУССКИЙ ЯЗЫК В РАССКАЗЕ Э.ХЕМИНГУЭЯ «НЕДОЛГОЕ СЧАСТЬЕ ФРЭНСИСА МАКОМБЕРА»

Ключевые слова: перевод, фонетический прием, ономотопея, аллитерация

Рассказ «Недолгое счастье Фрэнсиса Макомбера» был написан Эрнестом Хемингуэем под впечатлением сафари в Африке в 1933-1934 годах на основе рассказа охотника о похожем трагическом случае. Дабы передать атмосферу, автор воспользовался такими видами фонетических приемов, как ономотопея (звукоподражание), аллитерация. При передаче на русский язык ономотопеи переводчица М.Лорие сохранила исходную форму слов благодаря приему транскрипции: «He heard the *ca-ra-wong!*»- «Он слышал, как трахнул штуцер Уилсона - "*ка-ра-уонг!*"». Переводчица оставила звукоподражание в исходной форме в кавычках там, где ввиду грамматических различий двух языков передать слово в такой же форме не представ-

ляется возможным: «the carawonging roar» - «оглушительное "ка-па-уонг!"», «heard the whunk that meant...» - «услышав характерное "уонк", понял...». К приемам аллитерации можно отнести следующие примеры: «buffalo bulked blackly in the open» - «буйвол черной глыбой лежал на траве», «hitting the heavy horns» - «попадая... в тяжелые рога» . К сожалению, на русском языке прием аллитерации утратил свое значение, однако сама образность была сохранена.

Перевод фонетических приемов рассказа был выполнен вполне адекватно, формы звукоподражаний и их образность были сохранены, они не искажают восприятие произведения на русском языке. Однако в случае с аллитерацией потери были неизбежны, передать прием аналогичным способом не удалось, но адекватность повествования при этом не была нарушена.

Список литературы

1. Хемингуэй Э. Снега Килиманджаро и другие рассказы. – Санкт-Петербург: КАРО, 2015.
2. Хемингуэй Э. Избранные произведения: Пер. с англ. / Послесл. и коммент. Б. Гиленсона. – М.: Панорама, 1993.

Xəyalə Rzayeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə və Mədəniyyətşünaslıq fakültəsi

KULTURAL İFADƏLƏRİN AZƏRBAYCAN DİLİNDƏN İNGİLİS DİLİNƏ TƏRCÜMƏSİ ZAMANI YARANAN PROBLEMLƏR

Açar sözlər: Kultural ifadə, realilər, transliterasiya, transkripsiya

Tərcümə dillərarası transformasiya olub, məxəz dildəki mətnin hədəf dildəki ekvivalent mətnə çevrilməsi prosesidir. Yəni tərcümə dillər və mədəniyyətlərarası ünsiyyət vasitəsidir.

Kultural ifadələr termini hər hansısa bir xalqın yaradıcılığına mənsub olub, onu xarakterizə edən maddi və mənəvi yaradıcılığı ifadə edir. Buraya nağıl, zərb məsəl, dastan, əfsanə, xalq mahnıları, rəqslər, dramlar, rituallar və realilər (milli yemək, geyim adları) aid edilə bilər. Kultural ifadələr termini bəzən folklor da adlandırılır.

Müəyyən bir folklor nümunəsinin başqa mədəniyyətlərə təqdim edilməsi məqsədilə edilən tərcümə tərcüməsi zamanı tərcümədə müəyyən çətinliklər yaranır. Burada tərcüməçidən iki mədəniyyətə də hakim olmaq istənilir. Tərcüməçi hədəf mətnin oxucusunun maraqlarını daha çox nəzərə almalı, məxəz dil daşıyıcılarını mənfi ifadə etməməlidir. R.Burton 1875- ci ildə “Minbir gecə nağılları” əsərini tərcümə edərkən bu məqsədlə ixtisardan istifadə etmişdir.

Kultural ifadələrə daxil olan frazeologizmlər, həmçinin bədii təsvir və ifadə vasitələrinin tərcüməsi çətinlik törədən dil kateqoriyasıdır. İkidilli frazeoloji lüğətlər yox dərəcəsidir. Belə ifadələrin tərcüməsi zamanı ekvivalent, analoq, antonimik, ifadənin hədəf dildə ekvivalenti, yaxud analoqu olmadıqda təsviri tərcümə üsullarından istifadə olunur. Mütərcim məxəz frazeologi vahiddəki obrazlılığı saxlamağa çalışaraq kalka üsulundan istifadə edə bilər, ancaq burada hərfi tərcümə arzuolunmazdır.

Realilər məxəz dilə mənsub olan yemək, geyim və s. adlarıdır və adətən, onlara hədəf dildə ekvivalent olmur. Onların tərcüməsi zamanı transliterasiya və transkripsiya üsullarından, yaxud kombin üsulundan istifadə olunur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=a806fd78-711e-4811-a881-ed269533b635>
2. http://ijllnet.com/journals/ijll/Vol_4_No_2_December_2016/16.pdf səh.135, 136
3. Q.H.Bayramov “Tərcümə sənəti”, Bakı 2008, “oka ofset” nəşriyyatı, səh 35, 42, 85, 86, 87.

Firəngiz Əzizova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə və Mədəniyyətşünaslıq fakültəsi

İNGİLİS VƏ AMERİKA QƏZETLƏRİNİN TƏRCÜMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: Kütləvi informasiya vasitələri, başlıqlar, tərcümə transformasiyaları, məxəz dil, hədəf dil

Kütləvi informasiya vasitələri (KİV) – informasiyanın kütləyə çatdırılmasında mühüm rol oynayır. Kütləvi informasiya vasitələrinin kömə-

yi ilə insanlar qısa bir müddətdə dünyada baş verən hadisələr haqqında məlumat ala bilirlər. Kütləvi informasiya vasitələri dedikdə, əsasən qəzetlər, jurnallar, radio və televiziya nəzərdə tutulur.

Tərcümə dillərarası ünsiyyət vastəsi kimi dünyada baş verən başlıca hadisələri işıqlandırır. Məxəz və hədəf dillərin formal və semantik sistemlərində fərqlər olduğundan tərcümədə ekvivalentlik bir sıra dillərarası, yaxud tərcümə transformasiyalarının baş verməsini tələb edir, çünki bu cür transformasiyalar olmadan məxəz mətndəki informasiyanı tam və hədəf dilin qaydalarına riayət etməklə çevirmək mümkün deyil. Qəzetlərin tərcüməsi zamanı qarşıya çıxan əsas problemlərdən biri başlıqların tərcüməsidir.

Qəzet materiallarında Amerika ingiliscəsini Britaniya ingiliscəsi ilə müqayisə etdikdə bəzi fərqli məqamlar ortaya çıxır. Məsələn, Amerika ingiliscəsində sadə zamanda verilən bir cümlə Britaniya ingiliscəsində bitmiş zamanda verilir.

Jenny feels ill. She ate too much. (AmE)

Jenny feels ill. She's eaten too much. (BrE)

Eyni zamanda Amerika ingiliscəsində toplu isimlərlə xəbər təkdə olduğu halda Britaniya İngiliscəsində isə cəmdə olur.

Which team is losing? (AmE)

Which team is/are losing? (BrE)

Bu kimi bir çox fərqli xüsusiyyətlər özünü İngilis və Amerika qəzetlərində göstərir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Q.H.Bayramov. "Tərcümə sənəti", "OKA Ofset". Bakı-2008 səh.33
2. onestopenglish.com/.../american-english...british-english
3. <http://azerbaycandili.az/Synopsis>

Samirə İsmaylova

Azərbaycan Dillər Universiteti,

Tərcümə və mədəniyyətşünaslıq fakültəsi

TİBBİ TƏRCÜMƏDƏ FRAZEOLOJİ VƏ TERMİNOLOJİ ÇƏTİNLİKLƏR

Açar sözlər: kalka, transliterasiya, təsviri metodlar, tibbi neologizmlər, latın dili

Tibbi tərcümə dünyada ən geniş yayılan tərcümədir və tərcümə zamanı bir sıra frazeoloji və terminoloji çətinliklər meydana gəlir.

Aparılan tədqiqatlara görə, bu çətinliklər ilk öncə tarixi faktorlarla əlaqədardır. Tibbi mətnlərin dilinə əsrlər boyu müxtəlif dillər, ilk öncə yunan, ərəb sonra isə latın dili təsir göstərmişdir.

Tibb sahəsində çoxlu neologizmlərin yaranması və eyni zamanda bir terminin bir və ya bir neçə fərqli şəkildə adlandırılması da tibbi tərcümə zamanı çətinlik yaradır.

Tibbi mətnlərin tərcüməsi zamanı “transkripsiya”, “transliterasiya”, “kalka”, “təsviri” metodlardan istifadə olunur. Məxəz dildəki leksik vahid olan “muscle transposition” hədəf dildə “əzələ yerdəyişməsi” kimi kalka üsulunun köməyi ilə tərcümə olunmuşdur. “Təsviri” adlanan digər metoddan tibbi neologizmlərin tərcüməsi zamanı istifadə olunur.

Tibbi terminlərin tərcüməsi çətinidir və məsuliyyət tələb edir. Bu işdə tərcüməçilərə böyük yük düşür. Bu sahədə tərcümə edən hər bir şəxs transformasiya metodlarını bilməli, eyni zamanda tibbi sahədə biliyə malik olmalıdır. Tərcümənin effektiv olması üçün tibbin bütün sahələri üçün terminlər lüğəti yaradılmalı və tibbi tərcümə ilə bağlı çoxlu dərsliklər yazılmalıdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Derya Oğuz. Translation Problems in Medical Texts, səh.129, 133
2. Mehmet Cem Odacıoğlu. Tıp Metinlerinin çevirisinde kullana bilinecek yöntem ve stratejiler.
3. Qılıncxan Bayramov. Tərcümə sənəti.
4. “OKA Ofset” nəşr, Bakı 2008, səh.7,8,9,54,55,5

Нурай Гайдарова
Азербайджанский Университет Языков
Факультет перевода и культурологии

ТРУДНОСТИ И ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА КОМИКСОВ

Ключевые слова: эквивалент, культурные отсылки, контекст, комиксы

Комиксы являются одним из видов искусства, которые завоевали сердца миллионов читателей по всему миру. С развитием этой индустрии возникают также потребности в их переводе. Главной целью переводчика является передача смысла, культуры и атмосферы, присущие данному комиксу, чтобы русскоязычные читатели воспринимали его так же, как его восприняли носители языка-оригинала. В Азербайджане жанр графического романа находится на этапе зарож-

дения. Главная причина этой проблемы в том, что Азербайджан длительное время находился в составе СССР, где существовали свои предрассудки по поводу рисованных историй, а также отсутствие какого-либо финансирования.

К основным трудностям, с которыми обычно сталкиваются переводчики, можно отнести проблему передачи языка автора и персонажей, которые являются частью смысла всего произведения. Актуальной также является проблема перевода культурных отсылок, которую можно решить несколькими способами. Как и в других видах письменного перевода, переводчик сталкивается с проблемой перевода имен собственных, которая имеет свои устоявшиеся способы разрешения.

В комиксах читатели нередко сталкиваются с нецензурной лексикой, которую можно (и даже стоит) легко перевести - если, конечно, это вписывается в данный контекст.

В связи с возрастающим интересом к комиксам среди читателей, которые не владеют английским, возник большой спрос на адекватный перевод и подготовку квалифицированных кадров.

Список литературы

1. Виноградов В.С. Перевод: Общие и лексические вопросы: учебное пособие. 3-е изд-е. М.: КДУ, 2006. 240 с.
2. Бархударов Л.С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). М., «Международ. отношения», 1975. 240 с.

Aidə Hüseynova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Tərcümə və Mədəniyyətşünaslıq fakültəsi

TƏRCÜMƏDƏ MƏTNİN TƏHLİLİ

Açar sözlər: transformasiya, mətn, ekstratekstual amillər, intratekstual amillər, nitq

Bildiyimiz kimi, tərcümə proses və konsept olaraq dillərarası və dildaxili transformasiya prosesidir. Bu prosesin başlıca mərhələlərindən biri də tərcümədə mətnin təhlilidir. Bu mərhələ mahiyyətə tərcümədən əvvəl mətnin ətraflı şəkildə nəzərdən keçirilməsi olub, tərcüməçinin mətn haqqında ilkin məlumat toplaması deməkdir. Mətnin təhlilində istifadə olunan əsas amillər bunlardır: a) intratekstual amillər; b) ekstratekstual amillər.

Aydındır ki, intratekstual amillər mətnin özü ilə bağlı olub, verbal və qeyri-verbal şəkildə ifadə oluna bilirlər. Ekstratekstual amillər isə (adından da göründüyü kimi) mətndən xaric amillər olub, qeyri-verbal elementlərdən ibarət olurlar.

Tərcüməçi, adətən, mətni təhlil etdikdən sonra onu hansı vasitələrlə, hansı üslubda tərcümə edəcəyini müəyyənləşdirir. Tərcümə zamanı mətnin təhlili tərcümədə yol verilə biləcək ciddi termin və üslub səhvlərinin qarşısının alınmasında mühüm rol oynayır. Tərcüməyə qədərki təhlil düzgün şəkildə həyata keçirildiyi təqdirdə, bəzi hallarda sonradan düzəlişə ehtiyacı olmayan, düzgün tərcümə versiyaları yaratmaq mümkün olur. Məsələn, tərcümə olunacaq məxəz mətni əvvəlcədən təhlil etdikdə həmin mətnin köhnə dildə, arxaik ifadələrdən istifadə olunmaqla yazıldığı məlum olubsa, mütərcim mətnin transformasiyası zamanı bunu nəzərə alaraq, hədəf mətnində uyğun şəkildə arxaik söz və ifadələrdən istifadə etməyə çalışmalıdır ki, mətn mümkün qədər öz invariantına bənzəsin.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Christiane Nord. Text Analysis in Translation. Amsterdam/Atlanta GA, Rodopi, 1991, 250 p.
2. Q.H.Bayramov. "Tərcümə Sənəti". "OKA Ofset". Bakı-2008 səh. 187, 188, 193, 197.
3. R.Novruzov. "Tərcümə Nəzəriyyəsi". "Mütərcim". Bakı-2011 səh. 82, 83, 84.

Jalə Ələkbərli
Azərbaycan Dillər Universiteti
Tərcümə fakültəsi

HÜQUQİ TƏRCÜMƏ ZAMANI YARANAN ÇƏTİNLİKLƏR

Açar sözlər: hüquqi tərcümə, vəkil-vəsətətçi, nizamnamə, hüquq

Tərcümə zamanı hər bir dilin mədəniyyətini, dil sistemini bilmək vacibdir. Hüquqi tərcümə edərkən məxəz və hədəf dilin hüquq və dil sistemi, o cümlədən hüquq dilinin xarakteristikası ilə bağlı bir sıra çətinliklər ortaya çıxır. Yaranan çətinliklərdən ən başlıcası İngiltərə və Amerika ilə Azərbaycanın hüquq sistemi arasındakı fərqdır. Məsələn, bəzən Britaniya hüquq sisteminə aid olan ən sadə ifadənin Azərbaycan dilində uyğun bir qarşılığı olmur. "**Statute law**" (nizamnamə, hüquq) kimi anlayış Azərbaycanın hüquq sisteminə yoxdur. Həmçinin, "**barrister**" kimi vəzifə adları

Azərbaycanın hüquq sistemində mövcud deyil. Belə hallarda tərcüməçilər müxtəlif üsullardan istifadə edərək tərcümə edirlər.

İngilis dilində söz sırasının Azərbaycan dilindən fərqli olması, yəni İngilis dilində xəbərin mübtədadan sonra, Azərbaycan dilində isə xəbərin cümlənin sonunda gəlməsi xüsusilə dilmanlar üçün çətinlik yaradır.

İngilis dilinin qrammatikasını keçərkən “shall” köməkçi felinin gələcəyi bildirdiyini öyrənirik, amma hüquqi sənədlərdə “shall” modal feli öhdəlik mənasını ifadə edir.

İngilis dilində hüquqi sənədlərdə istifadə olunan elə xüsusi şablon ifadələr var ki, onlar müasir ingilis dilində istifadə olunmurlar. Məsələn, Vəkalətnamələrin əvvəlində tez-tez istifadə edilən **“Know all men by these presents”** (qoy hamı bu sənədlə anlasın) ifadəsi bu cür şablonlara daxildir. Buna görə də, tərcümə zamanı müəyyən çətinliklər yaranır.

Tərcümə zamanı yaranan çətinliklərə Azərbaycanın hüquq sistemində istifadə olun qədim və köhnəlmiş sözlərdir. Məsələn, Mühəbir banka (correspondent bank –müxbir, vasitəçi bank) – bildirimci banka.

Terminlərin qeyri-adi mənələrdə istifadə edilməsi tərcümə zamanı müəyyən çətinliklər yaradır. Məsələn, whereas sözü müqavilələr kimi hüquqi sənədlərdə considering və ya taking into consideration (nəzərə alaraq) mənasında tərcümə olunmalıdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Bayramov Q.H. Tərcümə sənəti. Bakı, 2008.
2. Tiersma Peter. Linguistic Aspects of Legislative Expression, Vancouver: University of British Columbia Press. M.1989.
3. Weston Martin. “Problems and Principles in Legal Translation”. The Incorporated Linguist. Autumn, vol 22 No 4, 1983

*Nigar Yəhyazadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Tərcümə fakültəsi*

DEN BRAUNUN “DA VİNÇİ ŞİFRƏSİ” ƏSƏRİNİN TƏRCÜMƏSİNDƏ YOL VERİLƏN SƏHVLƏR

Açar sözlər: hədəf mətn, məxəz mətn, detektiv əsərlər, mütərcim, fon bilikləri

Detektiv əsərlərin tərcüməsi geniş vüsət alıb, lakin bu əsərlərin tərcüməsində müəyyən çətinliklər yaranır və səhvlərə yol verilir. “Da Vinçi

Şifrəsi” romanının tərcüməsi də mütərcimdən geniş tədqiqat işi və ümumi fon bilikləri tələb edir. Romanın hədəf və məxəz mətnlərini müqayisə etdikdə bir çox səhvlərə rast gəlmək mümkündür. Hədəf və məxəz mətndən verilmiş aşağıdakı nümunələri müqayisə edək:

“His last correspondence from Vittoria had been in Decembec - a postcard saying she was headed to the Java Sea to continue her research in entanglement physics... something about using satellites to track manta ray migrations.” (1. s 28)

“Vittoriyadan axırıncı xəbəri dekabrda alıb. Yazmışdı ki, fizika sahəsində öz tədqiqatlarını davam etdirmək üçün Yava dənizindəki adaya uçur... Yer in mantiya qatının fluktuasiyasını izləməklə süni peyklərdən istifadəni araşdıracaq.” (2. s 44)

Hədəf mətn ilə məxəz mətn arasında leksik uyğunluq dedikdə məxəz mətndəki sözlərin hədəf mətndəki sözlərlə üst-üstə düşməsi nəzərdə tutulur. Sözügedən cümlədə leksik uyğunluq pozulmuş və “Manta ray migrations” söz birləşməsinin tərcüməsində səhvə yol verilmişdir. Azərbaycan dilində həmin birləşmənin ekvivalenti olmasa da, söz birləşməsi “nəhəng skat balıqlarının köçü” mənasındadır.

Hədəf mətndə “Tjet ankhs”, “Wikka”, “Labrys axes from priestesses”, “Astarte”, “Ishtar” xüsusi isimləri ümumiləşdirmə üsulu ilə tərcümə olunmuş, yazıçının oxucuya çatdırmaq istədiyi fikirlər təhrif edilmiş, mənası açıqlanmamışdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Dan Brown “The Da Vinci Code” US, Doubleday, 2003; 383 s.
2. Den Braun “Da Vinçi Şifrəsi” Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2013; 520 s.
3. Q.H.Bayramov. “Tərcümə Sənəti”. “OKA Ofset”. Bakı-2008; 252 s.

Aydan Əlizadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Tərcümə və Mədəniyyətşünaslıq fakültəsi

TƏRCÜMƏ ZAMANI KOMPUTERDƏN İSTİFADƏ

Açar sözlər: komputer, Microsoft Office proqramlar, Multitran, proqram, “Trados”

Müasir dövrdə komputerlərdən geniş şəkildə istifadə olunur. Tərcüməçilər də komputer texnikasından istifadə edir və faydalanırlar. İlk ola-

raq, komputerdən istifadə zamanı tərcüməçi vaxtına qənaət etmiş olur. Tərcümə zamanı komputerdən istifadə etməklə asanlıqla şrifti, formatı, ölçünü dəyişmək, istənilən cədvəli, qrafiki əlavə etmək mümkündür. Əsasən, Word, Excel, XP kimi Microsoft Office proqramları istifadə olunur.

Tərcümə zamanı tərcüməçilər müxtəlif saytlara müraciət edərək məlumat toplayırlar, daha sonra tərcümələrinə başlayırlar. Bir növ, tərcüməçi komputerdən bilik mənbəyi kimi istifadə edir. Mövcud müxtəlif tərcümə saytalarından və həmkarlarından tərcümə ilə bağlı ən son xəbərləri, məsləhətləri ala bilər və ya hər hansı tərcümə materialının müzakirəsini aparır. Tərcüməçilər üçün komputerin bir əvəzolunmaz köməyi də lüğətlərdir. Müasir dövrdə Multitran, Tureng, Azleks, Azerdic ən çox istifadə olunan lüğətlərdir.

Mətnlər xüsusi proqramlar vasitəsi ilə tərcümə edildikdən sonra tərcüməçi tərəfindən redaktə edilir. Tərcümə nəzəriyyəsində də “Maşın tərcüməsi” dedikdə məhz elə budur. Mətnlərin tərcüməsi ilə məşğul olan bir çox saytlar və proqramlar mövcuddur. Məsələn, “CAT tools”, “LogiTerm”, “Termium”, “GDT” “Trados”. Bu proqramlar müxtəlif həcmdə və dildə olan mətnləri qısa zaman ərzində tərcümə edir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. F.Abdullayeva. “Peşəkar tərcümənin əsasları”. Bakı-2010 “Maşın tərcüməsi” səh-86, 87, 88.
2. F.Abdullayeva. “Peşəkar tərcümənin əsasları”. Bakı-2010, “Tərcüməçinin komputerdən istifadə imkanları” səh-89, 90,91.

Aytac Əliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Tərcümə fakültəsi

ATALAR SÖZÜ VƏ ONLARIN TƏRCÜMƏ PRİNSİPLƏRİ

Açar sözlər: atalar sözləri, tərcümə xüsusiyyətləri, tərcümədə çətinliklər

Hər bir xalq öz mədəniyyətini, dəyərlərini, hətta adət-ənənələrini göstərəcək atalar sözünə malikdir. Atalar sözü bizə xalqlar arasında mədəniyyət fərqlərini və ya oxşarlıqlarını öyrənməyə imkan verir. Bunun üçün sə biz bir peşə sahəsi, eyni zamanda bir elm sahəsi olan tərcüməyə üz tuturuq. Hər bir elm sahəsində və peşə sahəsində olduğu kimi tərcümə sahəsində də qarşıya çıxan bir sıra çətinliklər var. Bu çətinliklərdən biri də atalar sözünün tərcümə prinsipləridir. Bu xüsusilə də şifahi tərcüməçiyə aid

dir. Belə ki, şifahi tərcüməçinin vaxt imkanı yazılı tərcüməçi ilə müqayisədə daha məhdudur. Buna görə də şifahi tərcüməçi tərcüməni anında, dərhal etməyi bacarmalıdır. Bəs bu çətinliyi yaradan digər amil nədir? Yadda saxlamaq lazımdır ki, hər bir xalqın dilinin müəyyən qayda-qanunları var və bu qanunlara görə hər bir xalqın ana dilinin cümlə quruluşu eyni cür deyildir. Bu baxımdan xalqlar arasında bəzi atalar sözü semantik cəhətdən uyğun olsa da, bəziləri eyniyyət təşkil etmir. Bəzən isə elə hallar olur ki, atalar sözləri dil baxımından (azərbaycan, rus, ingilis, alman və s) fərqli olsalar da həm formaca, həm də məzmunca tam-tamına eyniyyət təşkil edir. Məsələn: a) **Danışmaq gümüştürsə, susmaq qızıldır.** b) **Speech is silver, silence is golden.**

Atalar sözünün tərcüməsi zamanı bəzən də elə hallar olur ki, məxəz mətndəki atalar sözünü təşkil edən bütün sözlərə hədəf mətndə ekvivalent tapmaq olmur. Mövcud olan ekvivalentlər isə mənaca eyniyyət təşkil etsə də, yazılışca bir-birindən fərqlənirlər. Məsələn: a) **Sirkə tünd olduqca öz qabını çatladar.** b) **A man of evil temper harms himself.**

Dilimizə və ya dilimizdən tərcümə olunan bəzi atalar sözləri də vardır ki, məxəz dil ilə hədəf dil arasında sözlərin eyniliyi baxımından heç bir ekvivalentlik yoxdur. Məsələn: a) **Karın könlündəki** b) **A penny for your thoughts.**

Bütün bu nümunələrdən aydın olur ki, tərcümə zamanı yalnız ekvivalentlik deyil, eyni zamanda hədəf mətnlə məxəz mətnin məzmunu eyniyyət təşkil etməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Ə. Hüseynzadə. "Atalar sözü". Bakı-1985
2. H. Qasımzadə. "Atalar sözü". Bakı-1985

*Xanım Mehdiyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Tərcümə və Mədəniyyətsünaslıq fakültəsi*

TƏRCÜMƏ ZAMANI QARŞIYA ÇIXAN ÇƏTİNLİKLƏR

Açar sözlər: çoxmənalılıq, qrammatik, çətinlik, kateqoriya, praqmatik

Tərcümə yalnız dillərarası ünsiyyət vasitəsi deyil, eyni zamanda da bir prosesdir. Bu prosesin də özünəməxsus leksik və qrammatik çətinlikləri var. Tərcümənin leksik çətinlikləri. Çoxmənalılıq problemi - Dildəki bir

çox söz polisemantik xüsusiyyətə malikdir, yəni çoxmənalı sözün bir neçə referenti, yaxud mənası olur. Tərcümə prosesi zamanı bu çoxmənalılıq kontekst vasitəsilə aradan qaldırılır. Sinonimlərin seçilməsi-Tərcümə zamanı məxəz dildəki söz hədəf dildəki bir neçə sinonimə uyğun gələ bilər. Bu zaman hansı sözü seçəcəyimiz sözlər arasındakı həm referensial, həm də pragmatik mənadan asılıdır. İki dildə ekvivalent sözlərin semantik məzmunundakı fərqlər – buraya fərqləndirilmiş mənaya malik sözlər daxildir. Məsələn, to swim (of a human being), to sail (of a ship)

Tərcümənin qrammatik çətinlikləri. Söz sırası - İngilis dili analitik dil olduğuna görə söz sırası sabitdir, adətən eyni halda olan ismin mübtəda, yoxsa tamamlıq olması şəkilçi ilə deyil, cümlədəki yeri ilə müəyyənləşir. Azərbaycan dilində isə söz sırası sərbəst olduğuna görə cümlədə sözün yerinin dəyişməsi cümlənin mənasını dəyişməyə də, məntiqi vurğunun yerini dəyişir. Cins kateqoriyası-Azərbaycan dilində cins leksik yolla ifadə olunur. Məsələn, oğlan-qız. Bu xüsusiyyət ingilis dilinə də aiddir, lakin bəzən sözə müəyyən şəkilçilər artırmaqla söz qadın cinsinə çevrilir. (host, hostess-sahib, sahibə) Felin zamanları-İngilis dilində 16 zaman olduğuna görə Azərbaycan dilindən fərqlənir. Ancaq bu, tərcümənin qeyri-mümkünlüyü mənasına gəlmir. Qrammatik çətinliklərə felin şəkillərini, müəyyən və qeyri-müəyyən artiklın işlənməsini, Azərbaycan dilində cərəndun olmamasını da əlavə etmək olar.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Maria I. Stukalova. "Lexical problems of translation"
2. Q.H.Bayramov. "Tərcümə sənəti". Bakı-2008, "Oka Ofset" səh-103, 104, 105, 106
3. Sevdə Həsənova. "İngiliscədən Azərbaycancaya tərcümədə qarşıya çıxan bəzi qrammatik çətinliklər" Bakı, Mütərcim-2009 səh-6,7

*Anara Məmmədova
Azərbaycan Dillər Universiteti
magistratura*

FRAZEOLoji İFADƏLƏRİN TƏRCÜMƏSİNDƏ EKVİVALENTLİK MƏSƏLƏSİ

Açar sözlər: frazeologizmlər, tərcümə, tərcüməçi

Tərcümə ölkələr və xalqlar arasında, hətta keçmişlə bugün arasında əsas ünsiyyət vasitəsi, gediş-gəlişi təmin edən körpüdür.

Müxtəlif sistemli dillərin birindən digərinə tərcümə həmişə eyni sistemli dillərə nisbətən daha çətin olmuşdur. Bu prizmadan yanaşıldıqda frazeoloji vahidlərin tərcümə məsələsinin mürəkkəbliyi daha qabarıq görünür. Bəzi tədqiqatçılar, o cümlədən S.İ. Abakumov, A.A. Reformatski, L.A. Bulaxovski, E.İ. Leintova, A. Arnold, S.İ. Ojeqov, Y.M. Volf, M. Ruzikulova və başqaları frazeologizmləri əksər hallarda başqa bir dilə olduğu kimi tərcümə etmək mümkün olmadığını və çox zaman mənasız, gülünc ifadələr alındığını qeyd edirlər. Bəzi dilçilər bu əlaməti frazeoloji vahidlərin dilin milli xüsusiyyətini əks etdirməsi ilə izah edir. Milli material əsasında əsər yazan yazıçı oxucusunun ürəyinə ən qısa yol tapmış olur, çünki o, onun “aldığı nəfəsi belə bilir”. Lakin tərcümə zamanı dilin yalnız qrammatik quruluşuna, leksikasına bələd olmaq kifayət deyildir. Belə hallarda bu və ya digər anlayışı bildirən frazeoloji birləşmələrin qarşı dildəki ekvivalentini tapmaq zəruriliyi yaranır. Hər bir dil frazeologizmi özünəməxsus şəkildə dərk edir. Buna görə də tərcüməçi dillər arasındakı fərqi dəqiq şəkildə öyrənməyə borcludur. Həmçinin, tərcüməçi tərcümə olunacaq frazeologizmi tam başa düşməli, orijinalda təsvir olunan xalqın həyatını və milli varlığını təşkil edən xüsusiyyətlərini bilməlidir. Bir sözlə tərcümə olunan ayrı-ayrı frazeoloji ifadələr həm orijinal zəmindən qoparılmamalı, həm də bu ifadə ilə tərcümə olunan dilin oxucusu arasında nəzərə çarpancaq ögeylik olmamalıdır.

A.S. Puşkin gözəl demişdir: “tərcüməçilər maarifin poçt atlarıdır”. Tərcümə sənəti asan görünə də, əslində bunun üçün daxili potensial, hər iki dili mükəmməl bilmək və təcrübə tələb olunur. Məşhur şərqşünas N.İ. İlyinskiy yazırdı; “.tərcümə zamanı bütün diqqəti ona yönəltmək lazımdır ki, fikrin ifadəsi mümkün qədər sadə, təbii, dürüst, əcnəbi dil daşıyıcılarının məişətinə və anlayışına daha yaxın olsun”.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Ваграмов Q.Н. – Тərcümə сənəти. Ваки, 2008
2. Əзимов С.Ə. - Тərcümə принциплэри. Ваки, 1955
3. Комиссаров В.Н. - Лингвистик перевод. М., 1980.
4. Кунин А.В. - Фразеология современного английского языка, 1970.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРНЕТ ПЕРЕВОДЧИКОВ

Ключевые слова: Переводчик, интернет, интеллект

Одной из самых актуальных тем в наше время является эффективность пользования интернет переводчиков или живой человек всё таки незаменим. Интернет переводчики сейчас очень популярны потому что удобны и доступны в использовании всем кто имеет доступ в интернет. Не исключено что интернет переводчики очень сильно отличаются от живого перевода. Человек не просто переводит текст, а воссоздаёт текст автора на другом языке с нуля. Интернет переводчик переводит моментально, не учитывая разные чувства и эмоции в контексте от чего смысл сам меняется. Понятно что переводчик не может перевести книгу, так как все факторы важны, но не будут учитываться. В последнее время люди стали лучше владеть иностранными языками, но это заслуга скорее не системы образования а интернета который помогает нам облегчать эту работу. Ведь вспомните те времена, когда для того, чтобы найти перевод слова нужно было перелистать целую книгу. Также сложность для носителя языков представляют в основном артикли и запятые, в употреблении которых мы не можем доверится машине. В некотором плане пока искусственный интеллект не обошёл нас, пока лучше доверять живому переводу.

Одной из основных проблем, с которой столкнулись разработчики программ-переводчиков, является неоднозначность перевода многих слов, в результате которого перевод получается абсурдным. А в случае например интернациональных языков большой проблемой становится неоднозначность порядка слов в предложениях. Разница интернет переводчика и живого очень велика. При живом переводе, можно перевести всё в точности и при этом не совершая грамматические и лексические ошибки, а также порядок слов. Но интернет переводчик не может перевести всё правильно без ошибок. В заключении хочу сказать, что интернет переводчики как и нынешняя технология развивается с каждым днём, но он никогда не сможет заменить живой перевод.

Список литературы

1. <http://xbb.uz/soft/Programmy-perjevodchiki-ih-dostoinstva-i-njedostatki>

Самира Кязимова
Азербайджанский Университет Языков
Факультет перевода и культурологии

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АРГО В СОВРЕМЕННОЙ ФРАНЦУЗСКОЙ ПРЕССЕ И СПОСОБЫ ИХ ПЕРЕВОДА

Ключевые слова: Арго, арготизмы, средство массовой информации, фразеологизм

Арго или арготизмы встречаются довольно часто в современных текстах песен, в современной прозе и в современной французской прессе. Арго, как явление устной ненормативной речи, очень быстро и в большом количестве проникают в газетный язык. В лексиконе каждого современного француза присутствуют арготизмы. Сегодня во французском языке существует понятие «современного арго». Это лингвистическое явление также называют «la langue djeunz» («la langue des jeunes») – язык молодежи.

Так, в современной французской прессе часто присутствуют примеры обращения к молодежному арго в статьях для молодых читателей. Арготический фразеологизм «*mouiller sa liquette*» значит прилагать большие усилия. Арго, получило широкое распространение в прессе. Так же арготизмы можно встретить в публикациях развлекательного характера.

Проблема перевода арго является актуальной проблемой теории и практики перевода. Арго несет в себе мощный экспрессивный потенциал, который используется не только в тексте оригинала, но и требует адекватного отражения в тексте перевода.

Ниже указаны несколько примеров, которые употребляются в современной французской прессе:

1. Cheval - Se dit de l'article qui est à cheval sur la page 1 et la page 2
2. Rez-de-chaussée - Bas de page de journal où paraît le feuilleton
3. Copier - (écrivain) Manuscrit d'auteur
4. Filet - Se dit d'un article court, ordinairement anonyme
5. Tirer à la ligne - Gonfler le texte, faire des lignes, entrer dans des développements oiseux

Список используемой литературы

1. Борисова Е.Г. О некоторых особенностях современного жаргона молодежи. Русский язык в школе. – М.1987г.
2. Гальперин И.Р. Вопросы языкознания. – 1956.

Gülənə Həbibova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Tərcümə fakültəsi

M.DE SERVANTESİN DON KİXOT ROMANINDA REALİLƏR VƏ ONLARIN TƏRCÜMƏSİ

Açar sözlər: realilər, milli xüsusiyyətlər, tərcüməşünaslıqda kultural terminlər

İkinci bir dili yüksək səviyyədə bilmək, əslində, mükəmməl tərcümə üçün kifayət deyil. Tərcümə nəzəriyyəsində xüsusi sahə olaraq araşdırılan və hər bir tərcüməçi yiyələnəməli olduqları biliklər və tərcümə sirləri vardır. Onlardan biri realilərdir. Məxəz dildə bu qismə daxil olan sözlər elə məfhum və situasiyalı bildirirki, onlar hədəf mövcud deyil. Realilərin əksəriyyəti məxəz dildə danışan xalqın maddi və mənəvi mədəniyyəti ilə bağlı sözlərdir. Realilərə tərcüməşünaslıqda eqzotizmlər və ya kultural terminlər də deyilir.

Realilər ən çox bədii tərcümə ilə bağlıdır. Bu leksik vahidlər bir tərəfdən bədii əsərlərin tərcümə olunduğu dili zənginləşdirir, digər tərəfdən isə əsərin mənsub olduğu xalqın adət-ənənələrini, məişət tərzini, milli təfəkkürünü, hətta tarixini yaşadır, onun yaşadığı zamanın ictimai-siyasi vəziyyətini özündə əks etdirə bilər. Realilərin əksəriyyəti məxəz dildə danışan xalqın mədəniyyəti, məişəti, fauna, florası və s. ilə bağlı olur. Hədəf dildə danışan xalqın mədəniyyətinə yad olan bu cür sözlər leksik ekvivalentlilik xüsusiyyətinə malik olur. Tərcümə zamanı onlara ya izah verilir, ya da transkripsiya və transliterasiya üsulundan istifadə olunur. Realilərə, əsasən, xüsusi isimlər, coğrafi adlar, müxtəlif şirkət, təşkilat, gəmi, mehmanxana, qəzet, jurnal və s. adları daxildir.

Ədəbiyyat məhz xalqın aid olduğu üçün burada digər dillərdə ana-loqu olmayan anlayışlara geniş yer verilmişdir. Görkəmli ispan yazıçısı Miguel de Cervantesin dünyaca məşhur “Don Quijote de la Mancha” əsərindən sitatlar gətirərək sözügedən məfhumlara misal göstərə bilərik.

Pancho (üst geyim), sombrero (şlyapa), sangría (meyvəli spirtli içki), Quijote, caballero de Triste Figura (Triste Figuradan olan cəngavər) və bir çox xüsusi isimləri nümunə göstərə bilərik.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Bayramov, Q. Tərcümə sənəti. Bakı. 2008
2. В.С.Виноградов, В49 Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). М.: 2001
3. Miguel de Servantes, Don Quijote de la Mancha, Madrid, 2004

Şövqiyyə Səlimova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Tərcümə fakültəsi

PÍO BAROJA "EL ARBOL DE LA CIENCIA" ƏSƏRİNDƏKİ ÜSLUBİ PRİYOMLAR VƏ ONLARIN İSPAN DİLİNDƏN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏ YOLLARI

Açar sözlər: üslubi priyomlar, sözün mənası, məna çalarları, məxəz dildən hədəf dilə tərcümə yolları

Nitq mədəniyyətinin vəhdətdə olduğu problemlərdən biri də üslubdur. Sözün mənası ilə bağlı üslubi priyomlar çoxsaylı və çoxcəhətlidir. Əvvəla, sözlər işlənmə yerlərinə görə neytral, danışq və ədəbi dil təbəqəsinə məxsus ola bilər. Danışq və ədəbi dilin daha işlək hissəsi standart leksikanı, daha kənarında qalan hissəsi isə xüsusi danışq və xüsusi ədəbi leksikanı təşkil edir.

Yuxarıda qeyd olunana misal olaraq mujer sözünün señoora, dama, hija, ñiña, mucama və bruja kimi sinonimlərini göstərə bilərik. Əsas mənası mujer – qadın olsa da, onların hər biri müəyyən üslubi təbəqəyə aiddir və müəyyən üslubi çalarlara malikdir. Məsələn, mi señoora- xanımmın mənasını ifadə edir.

Tərcümə prosesində bədi mətnin tərcüməsində söz *mənalının qarşılıqlı təsiri nəticəsində müxtəlif üslubi priyomlardan* istifadə edilir. Metafora, metanomiya, evfemizm, ironiya, epitet, təşbeh, perifraz, oksimoron, ontonomasiya (mənalı adlar) və s. buna misal çəkə bilərik. Hər bir halda mütərcim mətni təhlil etməli, sözün ilkin və əsas məna çalarını, mə-

cazlaşmasını və s. aşkarlamalıdır ki, müvafiq tərcümə preosesini həyata keçirə bilsin.

Pio Barojanın "El arbol de la ciencia" əsərindəki bəzi üslubi priyom-lara nəzər salmaq:

¡Valiente mamarrachada! -Cəsur gənc!

Las ventanas del alma(ojos)-Gözlər qəlbin aynasıdır

El cadáver con curiosidad-maraq dolu cəsəd

İspan dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə zamanı qarşıya çıxan əsas çətinliklərdən biri də sabit söz birləşmələrinin tərcüməsidir. Sabit söz birləşmələri elə tərcümə edilməlidir ki, məxəz və hədəf dillərdə həmin birləşmələrin komponentləri uyğunluq təşkil etsin. "El arbol de la ciencia" əsərindən bəzi sabit söz birləşmələrinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi:

Formar una idea-bir fikir yaratmaq

Hojear los viejos-keçmişə nəzər salmaq/göz atmaq

Omnipotencia de dinero-pulun qüdrəti

Ədəbiyyat siyahısı

1. Adil Babayev, *Azərbaycan dili və Nitq mədəniyyəti*, Bakı, 2017
2. Bayramov, Q. *Tərcümə sənəti*, Bakı, 2008
3. Pio Baroja, *El arbol de la ciencia*, 1911

Aytac Əliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Tərcümə fakültəsi

TƏRCÜMƏNİN LEKSİK-FRAZEOLoji PROBLEMLƏRİ

Açar sözlər: qrammatik quruluş, semantik quruluş, dilin mənalı vahidlər sistemi, ekvivalentlik anlayışı

Dillər təkcə qrammatik quruluşuna görə deyil, həm də semantik quruluşuna görə fərqlənir. Semantik quruluş dedikdə, dilin mənalı vahidlər sahəsi, yəni, sözlər, söz birləşmələri (sabit və sərbəst söz birləşmələri) başa düşülür. Dilin semantik quruluşu tərcümə ilə bilavasitə bağlıdır, çünki ekvivalentliyin əsası olan məzmun ayrıca götürülmüş sözlərin semantik quruluşundan çox asılıdır. Ümumleksik problemlərdən biri də geniş mənada frazeoloji vahidlərlə, dildə qəliblənmiş, sabitləşmiş sintaktik konstruksiyalarla (deyim, ifadə, atalar sözü, məsəl, hikmətli söz, aforizm, termin və s.) əlaqədardır. Frazeoloji vahidlər, xüsusilə atalar sözü və məsəllər

mətnin tərkib hissəsi kimi çıxış etdiklərinə, yəni işlədildiyi kontekstdə aydınlaşdırıcı, dəqiqləşdirici, fikri tamamlayıcı kimi köməkçi funksiyalar yerinə yetirdiklərinə görə, tərcümələri də əslinə adekvat olmalıdır. Aydın- dır ki, qohumdilli olmayan xalqlarla müqayisədə qohum, xüsusilə də ya- xın qohum dillərin daşıyıcıları olan xalqlar daha çox ümumi, müştərək frazeoloji birləşmələrə, atalar sözü və məsəllərə malikdir. Burada dil qo- humluğu ilə yanaşı, mənşə ümumiliyi, təbiət eyniliyi, coğrafi yaxınlıq, so- sial-iqtisadi, mədəni-məişət, adət-ənənə müştərəkliyi də mühüm rol oyna- yır. Məsələ burasındadır ki, heç də həmişə məxəz dildəki bütün sözlərin qarşılığını hədəf dildə tapmaq mümkün olmur. Elə hallara rast gəlinir ki, məxəz dildəki söz hədəf dildəki sözlə bir mənada uyğun gəlir, o biri mə- nalarda isə uyğun gəlmir. Məsələn, *acheter un chat en poche* ifadəsi hərfi mənada *gözünə dəyən hər şeyi almaq* kimi tərcümə olunursa, azərbaycan dilindəki ekvivalentinə nəzər salanda görürük ki, *torbada pişik var* ifadə- sinə uyğun gəlir. Məhz bu hallarla bağlı hazırladığım elmi işdə tərcümə- nin leksik-frazeoloji problemlərini daha ətraflı izah etməyə çalışacağam.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Гак В.Г., Григорьев Б.Б. Теория и практика перевода. Французский язык М.: Интердиалект+, 1999
2. Горшкова В.Е., Горшкова М.А. Курс специализации переводчиков французского языка. М.: ВОСТОК – ЗАПАД, 2005
3. <https://www.proverbes-francais.fr/meilleurs-proverbes-francais>

Назрин Джафарова
Азербайджанский Университет Языков
Факультет перевода и культурологии,

ОБРАЗНЫЕ ВЫРАЖЕНИЯ И ТРУДНОСТИ ПРИ ИХ ПЕРЕВОДЕ

Ключевые слова: фразеологизмы, перевод, образные выражения

Образные выражения занимают высокое место в современной лексике французского языка. В этой работе постараемся изложить актуальность выбранной темы. Для описания одной и той же ситуации в разных языках могут использоваться совершенно не похожие друг на друга образы. Например, русский человек, не отличающийся особой последовательностью в своих словах и поступках, прыгает с пятого на десятое, а француз с петуха на осла (*sauter/passer du coq à*

l'âne). Несмотря на хорошо знакомые нам слова и известную синтаксическую структуру, очень многие сочетания невозможно понять буквально. Например, выражение *mettre la puce à l'oreille* обозначает заинтриговать; вызвать беспокойство (дословный перевод: положить блоху в ухо); *entre chien et loup* - в сумерки (между собакой и волком).

Смысл же других устойчивых оборотов можно вывести из составляющих их компонентов, например, *chercher midi à quatorze heures* - желать невозможного, попусту ломать себе голову (буквально: искать полдень в четырнадцать часов); *appeler un chat un chat* - называть вещи своими именами (назвать кошку кошкой); *quand les poules auront des dents* - когда рак на горе свистнет, то есть никогда или неизвестно когда (когда у куриц вырастут зубы); *arriver comme un cheveu sur la soupe* - появиться некстати (как волос в супе).

Список литературы:

1. Комиссаров В.Н. Теория перевода М.: Высшая школа, 1990. — 253 с.
2. Федоров А.В. Основы общей теории перевода М.: Высшая школа, 2002. - 416 с.

Nəzrin Həbibova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Tərcümə fakültəsi

YAZILI VƏ ŞİFAHİ TƏRCÜMƏNİN FƏRQLİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: yazılı tərcümə, şifahi tərcümə, orijinala sədaqət

Fransız filosofu, dilçisi və tərcüməşünası Jan Röne Ladmiralın fikrincə, tərcümə elə bir ümumbəşəri fəaliyyətdir ki, o, tarixin bütün dövrlərində və yer kürəsinin hər yerində zəruri olmuşdur, nəticə etibarilə, tərcümə bizi orijinal mətni oxumaqdan azad edir. Tərcümə həm dildaxili, həm də dillərarası ola bilər. Dillərarası tərcümə verbal ünsiyyətin formasına görə iki növə ayrılır: yazılı tərcümə və şifahi tərcümə. Bu iki növ tərcümənin ümumi cəhətləri ilə yanaşı, onları bir-birindən fərqləndirən xüsusiyyətləri də vardır. Alimlər şifahi tərcümənin tarixinin yazılı tərcümənin tarixindən daha qədim olduğunu düşünürlər. Həm şifahi, həm də yazılı tərcümədə mesajı düzgün çatdırmaq əsas hədəfdir. Bu cəhətdən bu iki sahə

bir-birini əvəz edə bilən kimi görünür, lakin onların arasında aydın fərq var. Çünki, yazmaq və danışmaq tamamilə fərqli anlayışlardır.

Yazılı tərcüməçilər linqvistik və fon biliklərinə, eyni zamanda yüksək səviyyədə akademik yazı və redaktə qabiliyyətinə sahib olmalı olduğu halda, şifahi tərcüməçinin şifahi nitq qabiliyyəti, fikri aydın ifadə etmə bacarığı yüksək olmalıdır. Şifahi tərcüməçi danışan şəxsi dinləyir və eşitdiklərini hədəf dildə şifahi şəkildə ifadə edir. Onun nə lüğətdən istifadə etməyə, nə də fikirləşməyə vaxtı olmur. Tərcüməyə ayrılan vaxt baxımından da bu iki tərcümə arasında fərq vardır. Yazılı tərcüməçi ehtiyac hiss etdikdə işinə ara verir, istirahət edir. Şifahi tərcümədə isə bele bir imkan olmur. Yazılı tərcümədə köməkçi vasitələrdən istifadə edə bilər. Şifahi tərcüməçi isə bu imkana malik deyil.

Tərcümə işinin müqabilində verilən haqq baxımından da iki tərcümə arasında böyük fərq var. Yazılı tərcümədə ödəniş səhifəyə görə, bəzən də söz-ışarə sayı ilə, şifahi tərcümədə isə iş saatına və iş gününə görə müəyyən edilir.

Ədəbiyyat

1. Qılıncxan Bayramov, *Tərcümə sənəti*, Bakı, 2008
2. Danica Séleskovitch et Marianne Lédérer. *Pédagogie raisonnée de l'interprétation*. Collection "Traductologie" N4. Didier Erudition OPOCE, Paris, 1989
3. Jean-René Ladmiral, *Traduire: théorèmes pour la traduction*, Gallimard, 1994

DİL VƏ ƏDƏBİYYAT

Nargiz Ibrahimova
Azerbaijan State Agricultural University
Agrarian Economy

LANGUAGE AND LITERATURE

Key words: language, books, English literature, writers, periods

English literature is inextricably linked in the minds of many of us with such names as William Shakespeare, Charles Dickens, Arthur Conan Doyle and Agatha Christie. However, I would like to get acquainted with other lesser-known, but no less talented, English writers, and also to say a few words about the era in which they lived and worked.

English literature is the literature of not only English writers, but also all parts of Great Britain, including: Wales, Scotland and Northern Ireland. It is known that there are more words in English than in any other language of the world. The result is a lot of words with subtle differences in meaning. This variety of words was masterfully used by English writers, and some of them even took responsibility for creating new words; one of these writers was the brilliant W. Shakespeare. English literature is a centuries-old history, brilliant authors, unforgettable works reflecting the peculiarity of the national character. We grow with the books of these great writers, learn and develop with their help. It is impossible to convey the value of English writers and their contribution to world literature. It is difficult to imagine a world without the works of Shakespeare, Dickens, Wilde and many others.

The history of English literature actually includes several "stories" of a different plan. This literature belongs to specific socio-political epochs in the history of England; literature reflecting certain systems of moral ideals and philosophical views; literature possessing inherent internal (formal, linguistic) unity and specificity. At different times, this or that "story" came to the fore. The heterogeneity of definitions is fixed in the names that are usually given to different periods of English literature. Some periods are designated by the name of prominent political or literary figures (Victorian Era, Age of Johnson), others by the dominant

literary ideas and themes (Renaissance, Romantic Movement), others (Old English Literature and Middle English literature ") - on the language in which the works were created.

Literature

1. <https://www.thoughtco.com>
2. <https://en.wikipedia.org>
3. <https://cyberleninka.ru>
4. <https://www.jstor.org>
5. <https://www.sciencedaily.com/>

Narmina Huseynova
Azerbaijan State Agricultural University
Agrarian economy

LANGUAGE AND LITERATURE

Key words: *language, spread of English, global English, literature, Shakespeare*

Every day, without thinking, we use a variety of different, figurative, beautiful, sonorous words,. Words that, lining up in a certain order, form your own interesting and unique world. A world in which there are its own laws, its not yet revealed secrets and riddles, a world that has its own unique history. Do we understand to the end, do we always realize why certain words have such a strong effect on us, on our soul, our thoughts, our life?

It is very easy to imagine life without a computer and television, gas or electricity, without ink, newspapers and magazines. But how could mankind exist if it lost its speech?

Using certain words and expressions, we rarely think about the fact that the word itself has its origin, its own history, its appearance, its meaning.

The language acquires a global status due to the political and economic power of the state whose people speak this language. Currently, English is used in 113 territories.

Thanks to English, widespread inter-ethnic communication, networking, conflict resolution, and just communication are possible. It is worth remembering, of course, that international English is, nevertheless,

not the language of the immediate native speakers, but many of those who use it in their language practice have never been to English-speaking countries. About 90 countries around the globe have adopted English as a second state language.

Why am I learning English? I really like the literature in this language. My favorite poet is Shakespeare. I learned English to read his books in the original language.

The work of the great English writer Shakespeare is of worldwide significance. Shakespeare's hero is dear to all mankind. The world of ideas and images of the poet-humanist is truly huge. The global significance of Shakespeare is in realism and the nationality of his work.

Literature

1. <https://cyberleninka.ru>
2. <http://schooltask.ru>
3. <https://sibac.info>

Qüdrət Cəfərov
Azərbaycan İlahiyyat İnstitutu

“DİL VƏ ƏDƏBİYYAT”

Açar sözlər: dil, nitq, dastan, ədəbiyyat

Bildiyimiz kimi bu gün qloballaşan dünyada dil, din, ədəbiyyat, mədəniyyət problemləri sənətkarlıq baxımından həmişə ön planda olmuşdur.

Dil ancaq insanlara aid olan, özündə məzmun və eyni tip səslənmə, yazılış qaydaları daşıyan şərti sistemdir. *Dil* ünsiyyət vasitəsidir. İnsanlar bir-birini dilin vasitəsilə başa düşür, məhz dil ilə əlaqə saxlayırlar. İnsanlar bir-biri ilə əlaqə saxlamaq üçün müəyyən kollektiv şəkildə, toplu halında yaşamaladırlar. Artıq bu, cəmiyyət deməkdir. Bir halda ki, dil insan cəmiyyətində meydana gəlir, ona görə də ictimai hadisə sayılır.

“*Ədəbiyyat*” sözü ərəb dilindən götürülərək “ədəb, mərifət” deməkdir. Ədəbiyyat həyatı bədii təxəyyül əsasında əks etdirir. Ədəbiyyatın vəzifələrindən biri insanlara zövq verməkdirsə, digəri də insanları tərbiyə etmək, onları mənəvi cəhətdən zənginləşdirməkdir. Azərbaycan ədəbiyyatının ümumi ideya-bədii istiqaməti və əsas prinsipləri türkçülük, islamçılıq, müasirliklə sıx bağlıdır.

Bu gün dövlət dilimiz beynəlxalq tədbirlərdən, teatr səhnələrindən, konsert salonlarından, elmi müəssisələrdən, idman saraylarından, ordu hissələrindən əzəmətlə, məğrur səslə eşidilməkdədir. Başqa sözlə, bu gün Azərbaycan cəmiyyətində yaşayan hər kəs öz ana dilindən istifadə edir. Ona görə də hamımızdan dilimizin saflığının qorunmasında əsl vətəndaşlıq nümunəsi tələb olunur.

“İnkişaf etmiş zəngin dil mədəniyyətinə malik olan xalq əyilməzdir, ölməzdir, böyük gələcəyə malikdir. Ona görə də, xalqımızın ulu babalarından miras qalan bu ən qiymətli milli sərvətini hər bir Azərbaycan övladı göz bəbəyi kimi qorumalı, daim qayğı ilə əhatə etməlidir.” – deyərək ulu öndər Heydər Əliyev Azərbaycan dilinə yüksək qiymət vermişdir.

Kəşməkeşli tarixə malik, hal-hazırda çağdaş dünyanın dil rəqabətinə cavab verə bilən Azərbaycan dili və ədəbiyyatı kimi zəngin sərvətimiz olduğu üçün qürur duyuram.

Hər bir Azərbaycan vətəndaşı öz dilinin təmizliyi uğrunda mübarizə aparmağa, dili yad ünsürlərdən qorumağa borcludur. Başqa dillərə ehtiramla yanaşmaqla bərabər milli varlığımız olan ana dilimizə xüsusi diqqət yetirərək onu yaşatmalıyıq!!!

Ədəbiyyat siyahısı

1. “Azərbaycan ədəbi dili tarixi”-Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu.
2. “Dövlət dilinin təbii işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı-H.Əliyev 18 iyun 2001-ci il.
3. “Ədəbiyyatşünaslığın əsasları”-Mir Cəlal Paşayev, Xəlil Pənah.
4. “Ədəbiyyatşünaslığın eimi-nəzəri əsasları”-X.Əlimirzəyev.
5. “Heydər Əliyev və ana dilimiz”- filologiya elmləri doktoru Jalə Əliyeva-“Xalq qəzeti”.

***Gülhəsən Muradov**
Bakı Biznes Universiteti*

AZƏRBAYCAN DİLİ VƏ ƏDƏBİYYATI

Açar sözlər: ədəbiyyat, dil, ideoloji cəhətlər, milli mədəniyyət ədəbi-bədii və sənətkarlıq mübarizəsi

Azərbaycan dili kimi ədəbiyyatımızı dərindən öyrənməyə şərait yadırır. Ancaq gərək dilimizi və ədəbiyyatımızı anamızın südü kimi qəbul edək. Ana südü uşaq üçün nədirsə, doğma dil və ədəbiyyat da millətin hər

bir övladı üçün odur. Ona görə də usaq ana südünü ağzında necə dadırsa, doğma ana dilini və ədəbiyyatını da eləcə dadmalıdır. Bu mənada yenə də qeyd etmək yerinə düşər ki, Sovet dövründə yaranmış ədəbiyyatın üstündən xətt çəkməyə haqqımız yoxdur. Bu dövrdə yaranmış ədəbiyyatı ana südümüz kimi dadmalıyıq, yaxşı və pis tərəflərini bir-birindən ayırd etməliyik, yaxşı cəhətləri təbliğ etməli, pis cəhətləri isə ibrət dərsinə çevirməliyik. Bunu da unutmaq olmaz ki, Sovet dövründə yaranmış ədəbiyyatın siyasi-ideoloji cəhətlərinə aydınlıq gətirməklə yanaşı, sənətkarlıq tərəflərini də diqqətdən qaçırmamalıyıq. Hansı dövrdə yaranmasından və hansı ictimai-siyasi ideologiyaya xidmət etməsindən asılı olmayaraq, istənilən bir bədii əsərin sənətkarlıq tərəfini açmaqla insanlarda bədii zövqün formalaşmasına da çalışmalıyıq.

Müqayisə üçün qeyd edək ki, bu gün dünyada dil, din, mədəniyyət və s. savaqları gedir. Bu savaqların hər birinin siyasi tərəfləri ilə yanaşı, dəyər rolunu oynayan tərəfləri də var. Tarixi təcrübə göstərir ki, bəzən siyasi tərəf məqsədli şəkildə dəyər rolunu oynayan tərəfdən qabağa keçir. Belə olanda əsl həqiqət kölgədə qalır, təhrifli yanaşmalara meydan verilir. Təhrifli yanaşmaların çoxalması əsl həqiqətin savaqlmasına imkan vermir. Bir sözlə, təkcə dil və ədəbiyyat savaqlında deyil, həm də mədəniyyət, din savaqlarında da bu hal özünü göstərir. Ona görə də bütün savaqları düzgün aparmaq üçün savaql aparanların peşəkar zövqə malik olmaları əhəmiyyətli rol oynayır.

Bəzən hətta yanlış olaraq fars dilində yazanların yaradıcılığını da ədəbiyyat tariximizin tərkib hissəsi kimi qəbul etməyənlər var. Belə mövqedə olanlar Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin bütövlüyünü bilərəkdən və ya bilməyərəkdən dağıdırlar. Halbuki fars dilində yazmağın, eləcə də Sovet dövründə Sovet ədəbiyyatının yaranması səbəbləri gənc nəsəl, ədəbiyyat tarixini öyrənənlərə aydınlaşdırılmalı, izah olunmalıdır. Əgər belə olmasa, onda gənclik və gələcək nəsəl ədəbiyyatımıza, dəyər verməyəcək və ona hörmətlə yanaşmayacaq.

Yuxarıda qeyd olunanlara rəğmən, dil, ədəbiyyat müəllimləri dilə, ədəbiyyata sevgini gənc nəsəl aşılamaqla tariximizə, mədəniyyətimizə, dinimizə, milli dəyərlərimizə bağlılığı və məhəbbəti gücləndirə bilər, uşaqlara gənc nəsəl lazım olan açarı vermiş olurlar. Uşaqlar, gənclər isə məhz bu açar vasitəsilə bütün sirləri və tilsimləri açar bilərlər.

Ədəbiyyat

1. Babayev Yaqub. Ana dilli Azərbaycan ədəbiyyatının təşəkkülü və epik şeirin inkişafı (XIII-XIV əsrlər). Bakı: ADPU, 2008.
2. Məhəmməd Rza Heyət. "Şairlərimiz bizi və dilimizi necə adlandırırlar" // "Varlıq" məcmuəsi, Tehran, 1376.
3. Məhəmmədağa Zehabi. "İran türklərinin əski tarixi" – Təbriz, 1378.

Pərvin Salahlı
Bakı Biznes Universiteti

DİL VƏ ƏDƏBİYYAT

Açar sözlər: dil, dövlət

Hər bir millətin varlığının mühüm amillərindən biri olan ana dili heç vaxt yaddan çıxmayan, unudulmayan qürur mənbəyidir. 21 fevral-Ana Dili Günüdür. Hər millətin özünəməxsus ana dili onun mənəvi diriliyidir. Əbəs yerə deyilmir ki, bir millətin malını, dövlətini və hətta vətəninə işğal etsən, ölüb-itməz, amma dilini alsan, məhv olar və ondan nişan qalmaz. Ana dili insan şəxsiyyətinin inkişafının əsasını təşkil edir.

YUNESKO-nun məlumatına görə, dünyada 6000-dən çox dil var, lakin onların yarısından çoxu məhv olmaq üzrədir. Dillərin 96 faizi dünya əhalisinin yalnız 4 faizi tərəfindən istifadə olunur. Bu 6000 dilin 52 faizində 10 mindən, 28 faizində isə 15 mindən az adam ana dilində danışır.

Bu gün dünyanın müxtəlif ölkələrində 50 milyondan çox azərbaycanlı yaşayır və Azərbaycan dilində danışır. Ana dilimiz Altay dilləri ailəsinin türk qoluna daxildir.

2002-ci il sentyabrın 30-da 'Azərbaycan Respublikasında dövlət dili haqqında' Qanun qəbu edilib. Bu Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi işlədilməsi, onun tətbiqi, qorunması və inkişaf etdirilməsi, dünya azərbaycanlılarının Azərbaycan dili ilə bağlı milli mədəni özünümüdafiə ehtiyaclarının ödənilməsi istiqamətində atılmış çox mühüm addım olub.

Hazırda işğal altındakı Dağlıq Qarabağ istisna olmaqla respublikamızın məktəbəqədər müəssisələrində və ümumitəhsil məktəblərində təlim 3 dildə - Azərbaycan, rus və gürcü dillərində aparılır.

Ədəbiyyat dedikdə müxtəlif elm sahələrinə dair mənbələrin cəmi nəzərdə tutulur. Ədəbiyyat sözü ədəb sözündən götürülmüşdür. Ədəbiyyat-insa-

nın, cəmiyyətin hislərini, düşüncələrini, arzu və istəklərini obrazlı şəkildə əks etdirən söz sənətidir. Ədəbiyyat iki yolla yaranıb, inkişaf edir-şifahi və yazılı.

Ədəbiyyat

1. Aslan,K .Bədii ədəbiyyatın təbliğinin müasir vəziyyəti - Elmi-nəzəri jurnal .-Bakı 2004
2. Ağarəhim Səmədov. Yüz Böyük Azərbaycanlı.-Bakı 2007
3. Ə.Rəhimova. Ədəbi bədii gecələrin keçirilməsinə dair-metodik tövsiyələr Bakı.1981

Aynur Mustafayeva
Bakı Dövlət Universiteti
Filologiya fakültəsi

CÜMLƏ VƏ ONU ƏMƏLƏ GƏTİRƏN VASİTƏLƏR

Açar sözlər: cümlə, predikativlik, modallıq, intonasiya

Cümlə hər bir dildə sözlərin məna və qrammatik cəhətdən əlaqələnməsi yolu ilə yaranır. Həm də rabitəli nitq vahidi olub, bitmiş bir fikri ifadə edir. Qeyd edək ki, müxtəlif tədqiqatlarda fərqli təriflərə rast gəlmək mümkündür: Cümlə nisbi bitkinliyi ifadə edən dil vahididir; Cümlə bitmiş fikir ifadə edən nitq vahididir; Bitmiş fikir ifadə edən bir neçə sözün birləşməsinə və ya bir sözə cümlə deyilir; Bitmiş fikir ifadə edən sözlərin birləşməsi nitqdir; Nitqin əsas vahidi cümlədir. Göründüyü kimi, birinci və ikinci tərif arasında uyğunsuzluq özünü göstərir. Birində nisbi bitkinlik və dil vahidi, digərində bitmiş fikir və nitq vahidi ifadəsi verilmişdir. Üçüncü tərif isə orta məktəb dərslərlərində cümləyə verilən tərifdir. Əslində ikinci və üçüncü tərifdə verilmiş “bitmiş fikir” anlayışı yanlışdır. Cümlədə nisbi bitkinlik özünü göstərir. Mətnə, abzasda və ya kitabın bir fəslində fikir bitir.

Cümlənin dil və ya nitq vahidi olması məsələsinə gəldikdə isə, bilirik ki, cümlə sözlərdən yaranır və söz həm dil, həm də nitq vahidi olduğu üçün cümlə də dil və nitq vahidi hesab olunmalıdır. Eyni zamanda onu da nəzərə alsaq ki, cümlə üçün əsas olan bitmə intonasiyasıdır, onda bütün bu fikirləri ümumiləşdirib, yuxarıda cümləyə verilən təriflərdən əlavə, yeni bir tərif verə bilərik: Bitmə intonasiyası ilə ifadə olunan dil və nitq vahidinə cümlə deyilir.

Cümləni əmələ gətirən vasitələr də mübahisəlidir. Baskakov, Vinogradov, Dəmirçizadə kimi alimlərin dilçilik görüşlərini ümumiləşdirib bu

nəticəyə gəlmək olar: Dilçilərin bir qrupu predikativlik və məzmun bitkinliyini, ikinci qrup cümlənin cümlə kimi formalaşması üçün predikativlik və bitmə intonasiyasını, üçüncü qrup predikativlik və modallığı, dördüncü qrup isə yalnız predikativliyi əsas götürüblər (predikativlik deyəndə, cümlədə feili xəbəri nəzərdə tutmuşlar).

Fikrimizcə, predikativlik əsas ola bilər, lakin onu xəbərlə məhdudlaşdırmaq doğru deyil. Predikativlik anlayışı altında intonasiya, şəxs, zaman şəkilçiləri, feilin şəkil əlamətləri, modallıq və s. birləşir. Yəni predikativliyi təkə feili xəbərə bərabər etmək olmaz, çünki predikativlik geniş anlayışdır.

Düşünürük ki, cümlənin ən aparıcı əlaməti kimi intonasiyanı əsas götürmək daha çox məqsədəuyğundur. İntonasiyanın daxilində ritm, modallıq, predikativliyin özü də var. İntonasiyanı predikativlikdən də üstün götürmək heç də yanlış olmaz. Çünki adlıq cümlələrə nəzərə almadan predikativliyi əsas götürmək bir qədər doğru deyil. Adlıq cümlələrdə predikativ yoxdur. Bu da o deməkdir ki, predikativ olmadan da cümlə yarada bilərik. Buradan da aydın olur ki, cümləni əmələ gətirən əsas vasitə intonasiyadır.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev Ə., Seyidov Y., Həsənov A. Müasir Azərbaycan dili. IV hissə, Sintaksis. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2007, 424 səh.
2. Xəlilov B. Müasir Azərbaycan dili. Bakı, “Adiloğlu”, 2017, 428 səh.
3. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis.III cild. Bakı: “Elm” nəşriyyatı, 1959.

Ayşən Məmmədova
Bakı Mühəndislik Universiteti

İNGİLİS DİLİNDƏ İŞLƏNƏN İDİOMLAR

Açar sözlər: idiom, ifadə tərz, ünsiyyət, dilçilik

Azərbaycan dilində olduğu kimi İngilis dilinin də özünə məxsus ifadə vasitələri, atalar sözləri, idiomları var. İdiomlar bu dildən istifadə edənlərin danışdığı tərzindəki ən vacib faktorlardır. İngilis dilində hər hansısa mahnıya qulaq asdıqda, kitab oxuduqda və ya film izlədikdə çoxlu sayda idiomlarla rastlaşırıq. İdiomlar elə ifadələrdir ki, onların tərkibinə daxil olan sözlər öz həqiqi mənasını itirərək məcazi mənada işlənir. Buna görə də ingilis dilinə yaxşı bələd olmayan biri belə tərz ifadələrin həqiqi mənasına varmadan səhv başa düşəcək. Məsələn, Britaniyanın “Queen” adlı məşhur rok qrupunun “The show must go on” adlı mahnısını yəqin ki, ək-

səriyyətimiz dinləmişik. Bu mahnının adına fikir versək görərik ki, “show must go on”ən çox işlənən idiomlar sırasına daxildir və dilimizdə tərcüməsi eynilə “şou davam etməlidir kimi” ola bilər. Bu ifadə xüsusi situasiyalarda işlənir. Məsələn hər hansısa bir işi görmək məcburiyyətindəsən və qarşında hər hansı bir problem yaranmasına baxmayaraq təkidlə yoluna davam edirsən. The weather is so cold, but I have got to go to the library. The show must go on.

İdiomlar bəzən fərqli hallarda emosiyaların ifadəsi kimi də başa düşülə bilər və ya başqa sözlə desək hiss , həyəcanı idiomlarla ifadə etmək mümkündür. Məsələn, gəlin göstərilən idiomlara nəzər salaq. “Happy-go-lucky” (bütün günü şən əhvalda olmaq). Məsələn, my mother is always happy-go-lucky (anam bütün günü şən əhvalda olur) və ya “I will it my hat”(təəccüblənərəm). If she gets higher point than you, I will eat my hat (əgər o səndən daha yüksək bal toplasa , təəccüblənərəm)

İngilis dili öz zəngin söz bazası ilə seçilən beynəlxalq dil kimi idiomlarının sayı ilə də seçilir. Əgər Amerikalı və ya İngiltərəli ilə ünsiyyət qursaz, onların danışdıqlarında idiomlar üçün nə qədər yer ayırdıqlarını görərsiz. Söz bazasının geniş olması özünü, fikrini ifadəni asanlaşdırır. Belə ifadələr həm formal, həm də qeyri – rəsmi danışqda, yazıda işlədilir. Əsas odur ki, belə növ ifadələri uyğun situasiyalarda, düzgün mənada işlədəsən. Fikrimcə, bir dilçi dilin lüğət tərkibinə yaxşı bələd olmaq istəyirsə, həmin dildə mövcud olan bütün ifadələri dərinləndirib, öyrənməlidir. Wish you all the best! Sizə uğurlar arzulayıram!

Ədəbiyyat

1. <http://www.idiomsite.com/>
2. <https://quizlet.com/319223590/idiomlar-flash-cards/>

Təzəgül Məmmədova
Bakı Mühəndislik Universiteti

TÜRKMƏN DİLİNİN ÜMUMİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: uzanma, dodaq ahəngi, türkməncə

Oğuz türkcəsinin şərq ləhcəsi olan türkmən türkcəsi, Türkmənistan Respublikasının ana dilidir. Doerfer oğuz türkcəsini dörd müstəqil ləhcəyə və ya dilə ayırır: 1) Türkiyə (Osmanlı) türkcəsi, 2) Azərbaycan türkcəsi, 3) Xorasan türkcəsi, 4) Türkmən türkcəsi. Orxon yazılarında olmayan başqa səs və hərflər də türkcəmizdə işlənmişdir: Türküstan türkcələrində,

türkmən oğuzcasında g səsi bu gün də yoxdur (bizdə gün, türkməncədə qün). Müasir Azərbaycan ədəbi dilində nişanlı və adaqlı, nişanlanmaq və adaqlanmaq sözləri eyni mənədadır. Türkmən dilində adaq, adaqlı. Adaqlamaq, uyğur dilində nika, qazax dilində nekelyk kimi işlənir. Buradan görünür ki, adaq, adaqlı sözləri ancaq Azərbaycan və türkmən dillərində, nişanlı, nişanlanmaq isə Azərbaycan və türk dillərində işlənir. Uzun saitlər yakut, türkmən, xalac dillərində qalmışdır. (da:ş, ya :z, bi:l, ə:l). Uzun [ö] səsinin saxlanması müşahidə edilir: kö:l; tö:ş, dö:ş; sö:k, ö:t; ö:l. Azərbaycan dilinin bəzi dialekt və şivələrində: «XI-XIV əsr türkmən dilinin tarixinə dair təqiqatlar»ın müəllifi Z.B.Muxammedovanın qeyd etdiyi bir fakt bu baxımdan olduqca maraqlıdır. Müəllif belə bir zərb-məsəli qeydə almışdır: «Qızım, sana diyeyin, qelnim, sen düş» 1. Düş= felinin bu mənası müasir dilimizdəki başa düş= frazeoloji vahidində və düşün= qayıdış felində qalmışdır. Tükü tərpnəmək//tükü qımıldanmamaq (Azərb.) Onun başından bir tük də əksik olmasın (Azərb.) – Onun kellesindən ekeyə (qılı) xem qaçaymasın (türkmən). Quba, Xacmaz, Xudat danışıqında indiki zamanı ifadə etmək ucun –adu, –ədu şəkilcisindən istifadə edilir. Bu cəhətə Türkmən dilinin dialektlərində də təsadüf edilir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Alışova E. Türk dillərində söz köklərinin struktur-semantik təhlili, dissertasiya, avtoreferat, Bakı 2012, 26səh.
2. AMEA, Dilçilik institutunun əsərləri, xüsusi buraxılış 2012, 177 səh.
3. AMEA, Dilçilik institutu. Türk dillərinin tarixi-müqayisəli leksikologiyası məsələləri. I cild Bakı 2004, 331 səh.
4. Hacıyev T. Azərbaycan ədəbi dilinin tarixi. I hissə. Bakı: —Elm, 2012, 476 səh.
5. Xəlilov B. Türologiyaya giriş Bakı 2013, 384 səh.

*Əfsanə Aydınzadə
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Filologiya fakültəsi*

HOMONYMY OF PREPOSITIONS

Key words: *word, before*

1. Preposition – a word governing and usually receding, a noun or pronoun and expressing a relation to another word or element in the clause.

2. Conjunction –a word used to connect clauses or sentences or to coordinate words in the same clause.

3. Homonym- each of two or more words having the same spelling or pronunciation, but different meanings and origins.

A preposition is a word used to link nouns, pronouns or phrases to other words within a sentence.

Many prepositions are homonyms with adverbs, conjunctions, participles and soon adverbs such as below, down, since, before, after, near, etc. Participles such as regarding, concerning, following, including, etc. Conjunctions such as before, since, after, till, etc.

Prepositions are homonymous with adverbs.

Please don't write below this line. (preposition).

They live on the floor below. (adverb)

Prepositions are homonymous with conjunctions.

They have lived here since 1998. (preposition)

How long is it since we last went to the cinema ? (conjunction)

Prepositions are homonymous with participles.

Regarding these things have nothing to say . (preposition)

He was regarding the landscape. (preposition)

Literature list:

1. Musayev O., Hacıyev E., Hüseynov E., Hüseynov A. 2009 a partial Grammar of contemporary English , Bakı, Qismət
2. Shafagat Mahmudova, Comparative Grammar, Bakı 2016.
3. www. Toppr.com

Şəfəq Qubadova
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Filologiya fakültəsi

AZƏRBAYCAN DİLİ DƏRSLƏRİNDƏ İDRAKI TAKSONOMİYANIN ROLU

Açar sözlər: Azərbaycan dili, idraki taksonomiya, təlim məqsədləri, təfəkkür, hafizə

Tədqiqatlar sübut edir ki, şagirdlərin idraki fəaliyyət zamanı əldə etdikləri biliklər, onlara hazır şəkildə verilən informasiyadan daha yaxşı yadda qalır.

İdraki taksonomiya Azərbaycan dili təliminin düşünülmüş təşkilində çox mühüm rol oynayır. Azərbaycan dili dərslərində taksonomiya təlim

məqsədlərinin ardıcılığını və əlaqəliliyini təmin edir. Təlim fəaliyyətlərinin ardıcılığı taksonomiyalar baxımından təmin olunarsa, təlimin keyfiyyəti də yükəldilmiş olar.

Belə ki, idraki taksonomiyanın ən aşağı səviyyəsi bilikdir. Çünki bilik hafizəyə əsaslanır. Ən yüksək düşüncə tələb edən səviyyələri isə sintez və dəyərləndirmədir. Bu səviyyələr tənqidi və yaradıcı tənqiddən əsaslanır.

Müəllimlər təlim məqsədlərini ardıcıl düzərkən bir qayda olaraq məlumat bazasını təmin edənləri birinci yerləşdirirlər. Taksonomiya da iyerarxik quruluşa malik olduğundan mürəkkəb məqsəd özündən aşağı səviyyəli məqsədin əsasında tərtib edilir. Beləliklə, şagirdlər bu ardıcılıq əsasında daha mürəkkəb təlim fəaliyyətinə və tapşırıqların icrasına hazır olurlar.

Taksonomiya təlim məqsədlərinin müxtəlif səviyyələr baxımından zəncirvari düzülüşünü təmin edir. Təlim məqsədlərinin səviyyələr üzrə (bilik, anlama, tətbiq, təhlil, sintez, dəyərləndirmə) əlaqəli şəkildə müəyyənləşməsi təlim prosesində taksonomiyaların müxtəlif mərhələlərini əhatə etmək imkanı verir və müəllimi yalnız məlumatları yadda saxlamağı öyrətmək kimi uğursuz tədris fəaliyyətindən qoruyur.

Təlim məqsədi taksonomiyanın hansı səviyyəsində müəyyən edilirsə, təlim strategiyaları, qiymətləndirmə üsul və vasitələri də həmin səviyyədə olmalıdır. Əgər şagird taksonomiyaların yuxarı səviyyəsinə uyğun tapşırıqları yerinə yetirə bilmirsə, deməli, aşağı səviyyələrdə onun bilik və bacarıqlarında boşluqlar araşdırılmalıdır. Bu da müəllimlərə problemlərin diaqnostikasını müəyyən etməyə yardımçı olur.

Ədəbiyyat

1. Veysova Z. Ümumi orta təhsil səviyyəsi üzrə yeni fənn kurikulumlarının tətbiqi. Bakı: İnkişaf mərkəzi, 2013
2. Veysova Z. Məktəbdaxili qiymətləndirmənin təşkili metodikası. Bakı: 2018

*Tünzalə Əmiraslanova
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Filologiya fakültəsi*

AZƏRBAYCAN DİLİ DƏRSLİKLƏRİNDƏ SAİTLƏR SİSTEMİ HAQQINDA (TƏLİM RUS DİLİNDƏ OLAN MƏKTƏBLƏRDƏ)

Açar sözlər: məzmun xətti, standart, kurikulum, sait

Rus bölməsində tədris olunan dərslilər də azərbaycan bölməsində olduğu kimi Nazirlər Kabinetinin 2006-cı il 30 oktyabr 233 nömrəli qərarı

ilə təsdiqlənmiş Azərbaycan Respublikasında ümumi orta təhsil Konsepsiyası (Milli Kurikulum) əsasında hazırlanmışdır. Azərbaycan dili Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının tələblərinə uyğun olaraq dövlət orta ümumtəhsil məktəblərində, eləcə də təlimi digər dillərdə olan orta ümumtəhsil məktəblərində dövlət dili kimi tədris edilir.

Ümumtəhsil məktəblərində dilin tədrisinə ilk olaraq 1-ci sinifdə praktik şəkildə başlanılır. Saitlər haqqında məlumat 2-ci sinif dərslində tədris olunur. Kurikulum sistemi ilə tədris prosesində şagirdə nitq fəaliyyətinin bütün növlərinə (danışma, dinləyib anlama, oxu və yazı) aid vərdişlər formalaşdırılır və tədris olunan dərslərin hər birində mövzular əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş standartlar əsasında qurulur.

Azərbaycan dili fənni üzrə 4 məzmun xətti (dinləyib-anlama, oxu, yazı, dil qaydaları) siniflər üzrə verilmiş tapşırıqların həllində öz əksini tapır. Saitlər sistemi haqqında olan tapşırıqlara nəzər yetirsək bu tip tapşırıqlar 2-ci sinif Azərbaycan dili dərslində öz əksini tapır. “O” səsi və “O” hərfinə 1 saat, digər 8 saitin hər birinin tədrisinə 2 saat ayrılıb. Tapşırıqlar təhlil edilib araşdırıldıqda belə bir nəticəyə gəlmək olur ki, bu tapşırıqları yerinə yetirmiş şagird dərslərin sonunda aşağıdakı standartların tələblərinə cavab vermiş olur. Verilmiş söz və söz birləşmələrini düzgün tələffüz edir. Hərfləri və sözləri, söz birləşmələri və cümlələri düzgün oxuyur. Bir neçə cümlədən ibarət mətnləri düzgün oxuyur. Hərfləri və sözləri düzgün yazır. Verilmiş söz birləşməsi və cümlələri düzgün oxuyur.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu) “Azərbaycan məktəbi” jurnalı, 2007, № 2
2. Ümumtəhsil məktəblərinin ikinci sinfi üçün Azərbaycan dili (dövlət dili) fənni üzrə dərslərin metodiki vəsaiti Kövsər nəşriyyatı Bakı-2008

Xatirə Cəlilzadə
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Filologiya fakültəsi

KOQNİTİV DİLÇİLİK VƏ ONUN MƏRHƏLƏLƏRİ

Açar sözlər: Koqnitiv dilçilik, koqnitiv dilçiliyin yaranması, koqnitiv təhlil

Koqnisiya dedikdə informasiyanın qəbulu, emal edilib yenidən təqdim edilməsi nəzərdə tutulur. Koqnitivizm isə müasir dövrdə idrak və idrakla bağlı prosesləri öyrənir. Koqnitivizm yalnız dilçilikdə deyil, bütün

elm sahələrində özünü göstərir. Bunların mahiyyətini başa düşmək üçün həmin sahələri əhatə edən leksik-semantik və frazeoloji vahidlər, eləcə də terminlər öyrənilməlidir. Koqnitiv dilçiliyin terminlərindən - koqnisiya, idrak, bilik, konsept, mədəniyyət və s. misal göstərmək olar.

Koqnitiv dilçilik - dilçilik ədəbiyyatında xüsusi bir elm kimi çıxış edərək koqnitologiya adlanır. Bu elmin predmeti insan biliyinin quruluşu və funksiyası ilə məşğuldur.

Koqnitivizmin dilçiliyə gəlməsində humanitar elmlərin, xüsusilə psixologiyanın böyük rolu olmuşdur ki, dilçilik və psixologiyanın ümumi maraq dairəsini nümayiş etdirən psixolinqvisitika da koqnitiv dilçiliyin formalaşmasına öz təsirini göstərir.

Koqnitiv dilçiliyin yaranması bir neçə mərhələdən keçir:

1. İlk dəfə 1975-ci ildə C.Lakoff və Q.Tomsonun "Koqnitiv qrammatikanı təmsil edirik" adlı məqaləsində koqnitiv qrammatika termini işlənmişdir.

2. 1985-ci ildən etibarən Y.Fokonyenin "Əqli fəza" adlı kitabı ilə koqnitiv mühitdə ənənəvi məntiqi-praqmatik problematikanı tədqiq etdi.

3. 1987-ci ildə R.Lanqakerin "Koqnotiv qrammatikanın əsasları" adlı kitabının 1-ci hissəsinin nəşri ilə əlaqəlidir.

4. 1992-ci ildə Cekendoff koqnitiv qrammatikanın törəmə qrammatikaya münasibətdə bir variantını da yaratdı.

5. Bu dövrü B.Rudskinin - Ostinin redaktorluğu ilə "Koqnitiv dilçiliyin problemləri" adlı məqalə toplusunun dərc olunması ilə əlaqələndirirlər.

6. 1995-ci ildə "Dil və intellekt " məcmuəsi nəşr olundu.

7. 1990-cı ildən etibarən "Koqnitiv dilçilik" bir fənn kimi tədris olunmağa başlandı.

8. 1990-cı ildən başlayaraq Avropada koqnitiv dilçiliyə aid dərslilər nəşr olundu.

Dilçilikdə koqnitiv təhlil haqda danışarkən atalar sözləri, frazeoloji vahidlər, leksik məcazlardan söz açmaq daha məqsədəuyğundur, belə ki koqnitiv təhlil bu fikirlər, ifadələr üzərində aparılır və mədəni- tarixi səciyyə daşdığı üçün xalq təcrübəsi, təfəkkürü və psixologiyasını müəyyən etməyə daha yaxşı şərait yaradır. Koqnitiv təhlilə nümunə olaraq:

1. Ana südü kimi halal- Bu müqayisədə koqnitiv təhlil insanların anaya, ümumilikdə qadına olan hörmətindən xəbər verir. Bu ifadədə başqa koqnitiv əlamət isə nemətlərin halal və haram olmasından ibarətdir. İnsan dünyaya göz açarkən, yəni günahsız vaxtda ana südü qəbul etdiyi üçün bu

süd ona halal sayılır. Buradan görünür ki, ananın ona verdiyi hər şeyi ona halal etməsi mənasında işlənib.

2.Allah qüvvət versin-Bu frazeoloji vahid arzu, dilək mənasında işlənib. Koqnitiv əsasda “Allahın qüvvəsi daha böyükdür, yalnız onun insana verəcəyi qüvvə ilə insan hər işin öhdəsindən gələ bilər ” anlamında işlənmişdir.

Ədəbiyyat

1. Piriyev E. Koqnitiv dilçilik üzrə praktikum. 2012
2. Zeynalova S. “Dil hadisələrinə koqnitiv yanaşmaların spesifikliyi”. ADPU xəbərləri, 2012, №3.

Günəl Abbasova
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Filologiya fakültəsi

TEODOR DRAYZERIN “CENNI HERHARDT” ROMANINDA ŞƏXSİYYƏTİN FACİƏSİ

Açar sözlər: T.Drayzer, kapitalizm, obraz, sinfi bərabərsizlik, roman

Məşhur Amerika yazıçısı Teodor Drayzerin “Cenni Herhardt” romanı zəhmətkeş ailədən çıxmış bir qadının mənəvi faciəsini əks etdirən romandır. Əsərin baş qəhrəmanı olan Cenninin həyatı fonunda burjua cəmiyyətinin mənəvi faciəsi əks etdirilmişdir. Bu bərdə prof. Ə.Xəlilov qeyd edir: “Cenni Herhardt” romanın oxuyarkən inanırsan ki, yazıçı Drayzer burjua sosiologiyasının təsəvvür dairəsinə sığışmayan çox şeylər görür. Bu Drayzerin öz qəhrəmanı Cenninin əhvalatını necə təsvir etməsində xüsusi bir qüvvətlə aydın olur.” . Əsərdə müəllifin təxəyyülü sayəsində yaradılmış adi bir qulluqçu ilə bir milyonçunun sevgisi ön plana çəkilərək Amerikanın ictimai-sosial həyatı bütün dolğunluğu ilə əks edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, Cenni Herhardt da Kerri kimi öz taleyi və həyatı uğrunda mübarizə aparırdı. Lakin Kerri aclıqdan ölməmək və nifrət bəslədiyi evlərinə qayıtmamaq üçün öz qadınlığını heysiyyətsiz bir adama təslim etsə belə, yenə də bir qurtuluş yolu taparaq səfalətdən çıxma bilmiş və müəyyən dərəcədə xoşbəxtliyə nail ola bilmişdi. Ancaq Cennidə vəziyyət paradoksal xarakter daşıyır. Belə ki, o, həyat mübarizəsində məğlub olaraq, öz taleyi ilə razılaşmaq istəməyib məhv olur. Kerri kimi “xoşbəxt”

qızlara nadir hallarda təsadüf edilirdisə, Cennilər yüz minlərlə ifadə edilirdi. Cenni kimi problemsiz həyat yaşamağa layiq olan qızlar burjua cəmiyyətinin mürəkkəb keşməkeşlərində qurtuluş yolu tapmayaraq fiaskoya uğrayırdı. Drayzerin öz romanı üçün əxlaq məsələsini əsas mövzu seçməsi olduqca yalın bir yanaşma olardı. Yazıçı hər şeydən əvvəl, cəmiyyətdəki sosial-ictimai bərabərsizliyi ifşa etməyi prioritet edir. Cenni aşağı təbəqədən çıxdığı üçün, ürəkdən sevdiyi milyoner oğlu Lester ilə nigaha girə bilmir, çünki cəmiyyətin öz qaydaları Lesterin düşüncələrinə təsir edə bilər. Həm Lester, həm də Blender varlı təbəqəyə mənsub olduqları üçün onlar Cenni ilə nigaha girə bilmirlər. Lakin hər ikisi də Cennini sevirilər, əks halda onların Cenniyə qarşı xeyrxah münasibətləri anlaşılmaz qalardı. Drayzer “Cenni Herhardt” romanında ABŞ-in ictimai quruluşunu və bu quruluşda pulun oynadığı hakim rolu qabarıq şəkildə tənqid atəşinə tuturdu.

Ədəbiyyat

1. Drayzer T. Cenni Herhardt (Təcümə edəni Cəfər Bağır). Bakı: Qanun, 2005, 398 s.
2. Xəlilov Ə. Dünya Ədəbiyyatı. IV cild, Bakı: Araz, 2012 566 s.

Könül Tağızadə
Bakı Dövlət Universiteti,
Azərbaycan dili və ədəbiyyatı müəllimliyi

QIQORİY PETROV VƏ ONUN UTOPIYASI

Açar sözlər: Q.Petrov, “Bəyaz Zanbaqlar ölkəsində”, utopik düşüncələr və reallıq

Jurnalist, rahib və yazıçı olan Qriqoriy Spiridonoviç Petrov XX əsrdə Rusiyanın ən tanınmış keşişlərindən biri və eyni zamanda ən çox oxunan xalq yazıçılarından olmuşdur. Kilsə ilə ayaqlaşmayan görüşləri səbəbindən kilsədən qovulmuş və bundan sonra bütün həyatını yazmağa həsr etmişdir.

Petrov Oktyabr İnqilabından sonra bolşevikləri narahat edən siyasi düşüncələrinə görə təzyiqlərə məruz qalmış, hətta bu səbəbdən ən yaxınlarını, oğlunu belə itirmişdir. 1920-ci ildə Kırımdan qalxan və içində Denikin Ordusunun mənsubları olan gəmiyə yalınayaq minərək həyatını qurtara bilmişdir. Bir müddət Geliboluda qaldıqdan sonra bir qrup rus köçkünləri ilə birlikdə Yuqoslaviya Krallığına sığınmışdır. Bir çox əsərlərini də

məhz burada yazmış, Yuqoslaviya Krallığındakı dövlət adamları tərəfindən böyük maraq görərək Belqrad Universitetinə professor olaraq təyin edilmişdir. Bu illərdə bir çox ölkələri gəzərək çoxsaylı konfranslar vermişdir. Lakin Petrov bu ölkələrdən ən çox Finlandiya ilə maraqlanmışdır. Sonralar bu maraq onu dünyanın ən çox oxunan əsərləri siyahısına daxil olan “Bəyaz Zənbaqlar ölkəsində” əsərinin müəllifi kimi tanıtmışdır.

“Bəyaz Zənbaqlar ölkəsində” əsəri yazıldıqdan sonra bir çox dillərə tərcümə olunmuş, Rusiyada isə qadağan olunmuşdur. 1925- ci ildə yazılan əsər ən çox Bolqarıstan, Serbiya, Finlandiya və Türkiyə kimi ölkələrdə məşhurlaşmışdır. Hətta Mustafa Kamal Atatürk əsərin bütün ali-hərbi məktəblərdə dərs vəsaiti kimi istifadə olunmasına dair əmr vermişdir.

Petrov əsərində Snelmanın timsalında öz utopik düşüncələrini əks etdirmiş, əslində günümüz üçün hələ də aktual olan mövzulara toxunmuşdur. 100 ildən sonra isə Petrovun bu utopik düşüncələri reallığa çevrilir və əsərin adında olduğu kimi Finlandiya bataqlıq ölkəsindən zənbaqlar ölkəsinə çevrilir.

Ədəbiyyat:

1. **Beyaz Zambaklar Ülkesinde**, *Hayat Yayınları, İstanbul, 2005*
2. *Abcde* Zeynep Zafer, **Rus Yazarı Grigoriy Petrov’un Sürgün Dönemi Eserleri**, *Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 6, Sayı: 23, Güz 2009*

Emil Ağayev
Azərbaycan Dövlər Rəssamlar Akademiyası
Sənətsünəslıq fakültəsi

TAHİR SALAHOV YARADICILIĞINDA “KOROĞLU” OBRAZI

Açar sözlər: Tahir Salahov, Koroğlu, obraz, ikonoqrafiya, rəng

XX əsrdən etibarən Azərbaycan təsviri sənətində ikonoqrafik metoddan istifadə edərək süjet və obrazlar yaradıldı. Ölkənin tarixində mühüm yer tutan Nizami, Nəsimi, Füzuli və başqalarının tabloları yaradıldı. Belə obrazlardan biridə türk xalqlarının mifologiyasında mühüm yer tutan Koroğluya həsr edilən təsviri sənət nümunələridi. Tağı Tağıyevin ilk yaratdığı ikonoqrafıq portretin davamı olaraq Qəzənfər Xalıqov, Tokay Məmmədov, Altay Hacıyev bir-birindən maraqlı sənət əsərləri yaratdılar. Koroğlu obrazını yaradan sənətkarlardan biridə xalq rəssamı Tahir Salahov-

dur. Rəssamın yaradıcılığında tarixi şəxsiyyətlərin obrazları mühüm yer tutur. Kompozisiyada iri formada təsvir edilən mifik obraz profildən təsvir edilmişdi. Koroğlunun işlənməsində Tahir Salahov yaradıcılığına xas olan “Sərt üslub”dan istifadə edilmişdir. Obrazın geyimi, üzündəki ifadə, əl barmaqlarının dinamikliyi canlı şəkildə ifadə olunmuşdur. Simvolik olaraq qəhrəmanın qılıncı da əks edilmişdi. Bir-birinə uyğunlaşan rəng qamması, qılıncın üzərindəki blik və ləkələr əsərdə işıq-kölgə təəssüratını oyadır. Rəssam arxa fonda Avropa rəssamlıq məktəbinin metodlarından istifadə edərək mənzərə ilə əlaqələndirmişdi. Xüsusi olaraq soyuq və isti rənglərin ahəngini, xətti perspektivəni aydın görə bilirik. Koroğlunun geyimi kompozisiyanı 3 hissəli əsər kimi tamaşaçının gözü qarşısında canlandırır. Bir hissədə Çənlibel dəlilərinin sadə xalqa kənd təsərrüfatında kömək etməsi, digər hissədə isə qotik üsluba xarakterik nizələrin əks edilməsiylə sanki ləkələri xatırladan döyüş səhnələri əks edilmişdir. Tahir Salahov ikonoqrafik sүйetdə məkan həllini ustalıqla həll etmişdi.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Mürsəl Nəcəfov “Tahir Salahov” (monoqrafiya), 1980
2. Sevil Kərimova “İncəsənət əsərlərinin təhlili” (metodik vəsait), 2018

Piriyeva Könül
Azərbaycan Universiteti,
"Humanitar fənlər fakültəsi"

BƏDİİ ƏSƏRLƏRDƏ ANTİTEZANIN ÜSLUBİ İMKANLARI

Acar sözlər: Antiteza, bədii əsər, poetika

Antiteza yunan sözü olub *antithesis* ziddiyyət və qarşılaşdırma mənalarda işlənir. Yəni Antitezanın əsasında ziddiyyət durur və bədii üslubda geniş ifadə imkanlarına malik bir anlayışdır. Söz sənətkarları bu poetik fiquru, üslubi vasitəni bütün dövrlərdə yaradıcılıqlarının bədii piryomuna çevirmişlər.

D.E.Rozentalın bu üslubi fiqur haqqında dediyi fikir daha dəqiqdir: “Antiteza nitqin ifadəliliyin qüvvətləndirilməsi üçün ziddiyyətli məhfumları qarşı-qarşıya qoyulmasından ibarət tərkiblərdir”.

A.Bəylərovanın fikri də antitezanı dəqiqləşdirir. “Antiteza cümlə yaxud mətn səviyyəsində təzahür etdiyi üçün bu fiquru sintaktik-məntiqi fiqur adlandırmaq daha dəqiq olar”.

Prof.T.Əfəndiyeva Antitezanın antonimlərdən daha geniş anlayış olduğunu vurğulayır. Bildirir ki, “Doğurdan da antiteza yalnız antonim sözlər əsasında yox, həm də obraz və hadisələrin müqayisəsi zamanı da yaranır”.

Qədim Yunan dilçiliyində ritorika elmində natiq nitqinin daha təsirli və anlaşılıqlı olması üçün təzadlardan, antitezalardan istifadəni daha əlverişli hesab edirdilər. Bu vasitə hər bir natiqin nitqində az və ya çox dərəcədə bəlli edilirdi.

Aristotelin tərifinə də çox maraqlıdır “bu cür təsvir əlverişlidir. Çünki ziddiyyətli qarşılaşdırmalar olduqca anlaşılıqlıdır. Onlar yanaşı durduqda isə daha anlayışlı olur həmdə ona görə ki, təsvirin bu üsulu sillagizmə bənzəyir: “həqiqi sübut ziddiyyətlərin qarşılaşdırılmasıdır”.

Leksik səviyyədə istifadə olunan təkrirlərin ölçüsü daha çox olsa da burada istifadə olunan təkrir sintaktik səviyyədə özünü göstərmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. A.Bəylərova Azərbaycan bədii dilində sintaktik üslubi vasitələr Bakı 2007
2. T.Əfəndiyeva Azərbaycan dilinin leksik üslubiyyəti Bakı-2011

Zəhra Rəsulzadə
Bakı Avrasiya Universiteti

ANA LAYLASININ POETİK SİRRİ

Açar sözlər: ana, layla, beşik, nəğmə, uşaq

Laylalar, oxşamalar anaların könül nəğmələridir. Onları ürəyi pak, saf duyğularla dolu olan, haqqı “Tanrı haqqı”na bərabər tutulan analarımız beşik başında düzüb-qoşublar. Laylaların müəllifi analar, qəhrəmanları isə beşikdə mışıl-mışıl yatan, hələ dil açmamış körpələrdir. Laylaları söyləməkdə məqsəd körpəni oxşamaq, onun tez yuxuya getməsini təmin etməkdir.

Hələ heç nə anlamayan dilsiz körpə ağlayır, anası bir layla deyir, körpə yavas-yavaş uyuyur. Layla onu ovsunlayır, ovudur və körpə şirin yuxuya gedir.

Laylay dedim, yat dedim.

Yastığa baş at dedim.

Bala, çəkim nazını,

Boya-başa çat dedim.

Balam laylay, a laylay,

Gülüm laylay, a laylay.

Dünyada ana laylasından gözəl musiqi, nəğmə yoxdur. Ananın körpəsinin üstünə ördüyü sevgi yorğanıdır laylalar. Anaların bütün hissələri, duyğuları laylaların misralarına qarışır, zümzüməylə axıb körpələrin ruhuna, iliyinə, qanına hopur.

Laylaların uşaqlara psixoloji təsiri böyükdür. Laylalarla uşaq dünyaya göz açır. Vətənə, anaya, insanlara sevgi ilk dəfə laylalarla uşağa çatdırılır. Ana laylası ilə böyüyən uşaq öz soykökünə daha çox bağlı olur. Çünki ana laylası ruhun ilk qidasıdır.

Layla dedim gündə mən,

Kölgədə sən, gündə mən.

İldə qurban bir olar,

Sənə qurban gündə mən.

Öz körpəsinə gündə qurban olan anaların bu cür şirin və dadlı-duzlu laylaları uşaqlarda da analarına sevgi, məhəbbət hissələri aşılayır.

Laylalar əsrlərlə anaların dillərində əzbər olub, yaşadılıb, nəsildən-nəslə ötürülüb.

Ədəbiyyat

1. Bayatılar. Bakı. Azərneşr. 1960.
2. El çələngi. Bakı. 1983.

Sarvan Əliyev
Azərbaycan Universiteti,
“Humanitar fənlər” fakültəsi

F.KƏRİMZADƏNİN “XUDAFƏRİN KÖRPÜSÜ” ƏSƏRİNDƏ TOPONİMLƏR

Acar sözlər: Xudafərin körpüsü, toponimika, onomastika

Toponimiya sözü yunan mənşəli “topos” yer “onoma” ad sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlib, yer adlarının mənşəyini, mənalarını, ifadəsini, müasir vəziyyətini, tipologiyasını tədqiq edən elm sahəsidir. Toponimiya ümumilikdə adları öyrənən elm sahəsi olan onomastikanın bir bölməsi hesab olunur.

Xalqın tarixini özündə əks etdirən onomastik vahidlər Azərbaycan dili lüğət tərkibinin ayrılmaz hissəsini təşkil edir. Bu vahidlər hər bir xalqın tarixi keçmişi, onun məişəti ilə sıx bağlıdır. Toponimlər xalqımızın tarixi, dili və coğrafiyası ilə bağlı adlardır. Onlar da xalqımızın etnogenezi-

sində vaxtilə iştirak etmiş, sonralar qaynayıb – qarışaraq aradan çıxmış tayfa və qəbilələrin adlarıdır. Onlara məxsus törə və nəsilərin, ayrı – ayrı şəxslərin, qalaların, dini sitayiş yerlərinin adlarını öyrənir.

Budaqov toponimikanın coğrafiya, tarix və dilçilik elmləri ilə əlaqəsini aşağıdakı kimi xarakterizə edir. “ Bir neçə elmin sərhədində yaranmış toponimika, coğrafiyasız-məkansız, dilçilik elmindən kənarada- lal, tarixsiz-köksüz olardı”. Ona görə də toponimikanı tədqiq edən şəxs hər üç elmin əsasına dərinlən yiyələnmişdir.

Mən burada F.Kərimzadənin “Xudafərin körpüsü” əsərindəki toponimləri növlərinə görə və liqivistik baxımdan təhlil etməyə çalışmışam.

1. Sadə quruluşlu toponimlərə tərkibində leksik və leksik-qrammatik şəkilçilər mövcud olmayan onomastik vahidlər aiddir. F.Kərimzadənin “Xudafərin Körpüsü” əsərində Şamaxı, Cabanı Təbriz, Gilan və.s.

2. Azərbaycan toponimiyasında düzəltmə yer adları əsasən –lı,-çı, -xana, -stan ,-gah, -caq, şəkilçiləri ilə düzəlir. Nağaraxana, Çərkəzistan nümunələrinə əsərdə rast gəlirik.

3. Bəzi əsərlərdə mürəkkəb quruluşlu toponimlərə də rast gəlinir.

Bu tezisdə məqsədimiz səthi şəkildə olsa da Azərbaycan dilinin toponimiyası, dil xüsusiyyətləri haqqında qısa məlumat verməkdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Budaqov. B.Ə. Azərbaycan toponimləri probleminin tədqiqi. Bakı 1987
2. Cəfərov. S. Müasir Azərbaycan dili (Leksika). Bakı 1982c

Aygün Əliyeva
Bakı Dövlət Universiteti
Filologiya fakültəsi, magistrant

ESSE: JANRIN NƏZƏRİ ÜFÜQLƏRİ

Açar sözlər: esse, fəlsəfə, bədii, elmi

Dünya nəzəri-estetik fikrinin mühüm örnəklərindən biri olan esse, müasir ədəbi tənqidin hazırkı dönəmində daha çox müraciət olunan və oxunan tənqidi janrdır. Özünəməxsus qaydaları (bəzən qaydasızlıqları) ilə oxucuların bədii əsər qədər diqqətinə və marağına səbəb olan, ədəbi-tənqidi nümunə olmasına baxmayaraq obrazlılığı ilə müraciəti nəzərdə tutulan kütləni həyəcanlandıran, onların daxili dünyasına nüfuz etməyi bacara-

ran janrdır. Tənqidin bu nümunəsi istər həyatla bağlı olsun, istər ədəbiyyatla, istər fəlsəfi olsun, istər elmi öz sərbəstliyi, müəllif ruhunun daha aydın duyulması ilə digər janrlardan fərqlənir. Fransızca *essai* sözündən olan esse, tərcümədə *təcrübə*, *sınaq* deməkdir.

Esse janrının əsasını XVI əsrdə fransız yazıçısı Mişel Monten (1533–1592) qoymuşdur. Onun 1580–ci ildə yazdığı “Təcrübələr” kitabında şəxsiyyət və cəmiyyət problemi əsas xətt olaraq işlənmişdir. Müəllifin “təcrübə haqqında” əsəsində belə bir hissə yer alır: “əgər biz başqalarının, yaxud özümüzün bilik ardınca qaçaraq qazandıqlarımızdan razı qalırıqsa, bu zəifliyimiz üzündən baş verir”.

Azərbaycan ədəbiyyatında essenin ilk nümunələri XX əsrin əvvəllərində yaranmışdır. Tam esse nümunəsi hesab olunmasa da məzmunu və ehtiva etdiyi mövzuların həyatiliyi baxımından Y.V.Çəmənzməminlinin “Qulluq və əsirlük” (1914), Ə.Ağaoğlunun “Mən kiməm?” (1939), əsərlərini bu qəbildə qiymətləndirmək olar.

Esselərində fəlsəfi yük daha çox olan Asif Atanın “Don Kixot inamı” əsəsi buna maraqlı nümunədir. Bu əsədə müəllif Don Kixotun gülüşə səbəb olan inamını diqqətə çatdırır. “Eyni zamanda həyat ona gülür, lakin Don Kixota gülməklə o, ən çox özünə gülür” deməklə Asif Ata personajın qeyri-adiliyini adi hal kimi qəbul edərək, onu qınayanları məzəmmət edir.

Elmi yaxud fəlsəfi olmasından asılı olmayaraq essenin digər janrlardan fərqi emosiya yüklü olmasıdır.

Ədəbiyyat

1. Əfəndiyev Asif. İnam və şübhə. Bakı: Yazıçı, 1988, 176 s.
2. Mişel Monten. Ləyaqətlə yaşamaq qabiliyyəti. Bakı: Qanun, 2014, 156 s

Gülnur Haxverdiyeva
Bakı Dövlət Universiteti
SABAH qrupları

ANADİLLİ EPİK ƏDƏBİYYATIMIZIN İLK NÜMUNƏLƏRİNDƏN BİRİ “MEHRİ VƏ VƏFA”

Açar sözlər: İlk anadilli epik şeirlərimiz, “Mehri və Vəfa”

Anadilli epik ədəbiyyatımızın ilk nümunələrindən danışarkən müəllifli naməlum olan, XIII əsrə aid edilən “Dastani-Əməd Hərəmi” və Qul

Əlinin 1212-ci ildə tamamladığı “Qisseyi-Yusif” poemalarının adını çəkirik. Son araşdırmalar nəticəsində isə XIII-XIV əsrlərə aidliyi güman olunan yeni əsərlər aşkara çıxarılıb. Bu əsərlərin həmin yüzilliklərin məhsulu olmasına dair dəlil və sübutlar kifayət qədər olmasa belə, alimlər bu əsərlərin dil-üslub xüsusiyyətlərindən çıxış edərək onları anadilli ədəbiyyatımızın ilk nümunələri sırasına daxil edir.

Belə epik şeir örnəklərindən biri də Ümmi İsa adlı şairin “Mehri və Vəfa” poemasıdır. “Mehri və Vəfa”nın vaxtı ilə Əbdülqəni Nuxəvi Xalisə-qarızadənin kitabxanasına daxil olan iki əlyazma nüsxəsi hazırda AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılmaqdadır. Bu nüsxələrdən biri Əbdülqəni əfəndinin özü tərəfindən, digəri isə Qazaxlı Məhəmməd Kaminə tərəfindən köçürülmüşdür.

Türk ədəbiyyatşünaslarından Mehmet Fuat Köprülü “Mehri və

Vəfa” poemasının əlyazması haqqında məlumat vermiş, Amil Çələbioğlu isə onun Ümmi İsayə məxsusluğunu qeyd etmişdir. Türk tədqiqatçılarının haqqında danışdığı əlyazma nüsxəsi məzmun, həcm, vəzn xüsusiyyətləri baxımından “Mehri və Vəfa”nın Bakı əlyazmaları ilə uyğundur. Sadəcə, adları arasında fərq vardır.

Əsərin başlığının “Mehri və Vəfa”, yoxsa “Mehri və Vəfa” olması mübahisəli məsələ hesab olunur. Azərbaycan alimlərindən Xəlil Yusifli əsərdə qızın adının bəzən Mehri, bəzən Mehr kimi verilməsini əsas alaraq bunu katib xətası adlandırmış, əsərin adının “Mehri və Vəfa” olmasını təsdiqləmişdir. Kamandar Şərifli isə adın bəzən Mehr kimi verilməsini vəznin tələbi kimi izah etmiş, son olaraq əsəri nəşrə hazırlayarkən “Mehri və Vəfa” adlandırılmışdır.

Dil və üslub baxımından XIII-XIV əsrlər Azərbaycan xalq danışığı dilinin xüsusiyyətlərini özündə ehtiva edən, orta əsrlər ədəbiyyatımıza xas nağılvari məhəbbət süjetli bu əsər son dövrlərdə aşkar edildiyindən onun haqqında XX əsr ədəbiyyat tarixlərimizdə məlumat verilməmişdir. Günümüzdə isə ali məktəblərin yeni tədris proqramına salınmışdır.

Ədəbiyyat:

1. Kamandar Ş. Azərbaycan əlyazma kitabı və kitabxanaları, Bakı: Nurlan, 2009.
2. Yusifli X. Mehri və Vəfa, yoxsa..? “Elm” qəzeti, 25 avqust 2017.-s. 7

AĞARƏHİM RƏHİMOV: SONU OLMAYAN “GIRDAB”DA ƏXLAQ KODEKSİNİN TƏZAHÜRÜ

Açar sözlər: əxlaq, mənəviyyat, cəmiyyət

A.Rəhimovun “Girdab” romanında cəmiyyətin mənəviyyatındakı boşluqlardan yaranan və sonu görünməyən “girdab”lardan bəhs olunur. O “girdab” ki, dahi sənətkar H.Cavidin yaratdığı qəhrəmanlar da buxovundan xilas ola bilməyib, “uçurum”a yuvarlanmışdır. Bu “girdab” zamansız və məkansızdır. Cəmiyyət və insanlıq var olduqca, onu daim addım-addım izləyəcəkdir. Lakin bu “girdab”la yanaşı A.Rəhimovun tələq etdiyi nikbin əhval-ruhiyyə sanki yaratdığı obrazları həyatın ağırlı yollarını keçməyə ruhlandırır: “Dünya yaxşılardan çiyindədir...”

Romanın əsasında ədəbiyyatın əsas bünövrəsi və dayaq nöqtəsi olan əxlaq kodeksi dayanır. O əxlaq ki, “idrakın işığı”dır. Əxlaq anlayışına əsərdə aydınlıq gətirən A.Rəhimov fəlakətlərin səbəbi kimi əxlaq yoxsallığı anlayışının üzərində dayanır: “Əxlaqi sərəvtlər, mənəvi dəyərlər zəka nurundan doğar və o, insanı insan eləyən mühüm vasitəyə çevrilir.” Yazıçı əxlaqla idrakı qarşılıqlı vəhdətdə və əlaqədə təhlil edir. İnsanın ən ümdə xüsusiyyətləri olan əxlaq və mənəviyyat yalnız “idrak nurunda” parıldadıqca gözəldir.

Təsadüfi deyil ki, əsərin mərkəzində dayanan Şəfəq obrazı əxlaqla ilə dəfələrlə sınınar, cəmiyyətdəki böhranlar və təlatümlər də məhz bir fərdin simasından başlayır. Prof. M.Qasımlı yazır: “A.Rəhimov mənəviyyatda gedən eroziya-çürümə proseslərinin nə qədər təhlükəli və acınacaqlı olduğunu ən adi, sıradan epik mənəzələr fonunda cəsarətlə işıqlandırır”. Əxlaqsızların, mənəvi dəyərlərin nə olduğunu anlamayanların nail olduğu yalnız bir şey var: “acı məğlubiyyət üzərində iyrenc qələbə!”

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Rəhimov A. Girdab. Bakı, “BAPQS” nəşriyyatı, 2004, 604 s.
2. Rəhimova S.A., Əliyeva A.T., Yazıçı xarakteri və bədii düşüncə. Bakı, “E.L.” nəşriyyat və poliqrafiya şirkəti MMC, 2018, 296 s.

İFADƏLİ OXUNUN ƏDƏBİYYAT DƏRSLƏRİNDƏ ƏHƏMİYYƏTİ

Açar sözlər: ifadəli, oxu, ədəbiyyat dərsi, intonasiya

Bu gün orta məktəblərdə ədəbiyyat dərsləri özlüyündə 3 məzmun xəttini əhatə edir: 1) ədəbiyyat və həyat həqiqətləri 2) şifahi nitq 3) yazılı nitq. Şifahi nitq məzmun xətti üzrə təlim nəticələrində şagirdlər nitqdə düzgün tələffüz qaydalarına əməl edir, söz ehtiyatlarından zəngin istifadə edir, hər hansısa bir ədəbi əsərlə bağlı fikirlərini aydın ifadə edə bilir. Bu fənninin məqsədi təkcə ustad sənətkarlar haqqında məlumat vermək, onların əsərləri ilə tanış etmək deyil, həm də ifadəli oxuya sahib olan şagirdlər yetişdirməkdir. Əsər nə qədər güclü olsa da, bəzən şagirdlərdə əsərə maraq olmur, müəllif qayəsini anlaya bilmirlər. Düzgün qurulmuş ifadəli oxu şagirdlərdə əsərə qarşı maraq və rəğbət hisləri oyadır, onların daxili təxəyyülünün, fikirlərinin zənginləşməsinə güclü təsir edir. Bəzən müşahidələr göstərir ki, şagirdlər bədii mətnləri uca səslə qışqıraraq oxuyur, vurğulara, intonasiyalara fikir vermirlər. Şagirdlərdə bu bacarıqlarını formalaşdırmaq üçün bir sıra yollardan istifadə etmək olar. Hər şeydən əvvəl ifadəli oxuda şərti işarələrdən istifadə etməyi bacaran şagird səs tonun enib-qalxma, intonasiya, fasilə kimi nüanslara diqqət edəcək. Şagirdlərin nəzəriyyə haqqında olan biliklərini yada salaraq diqqətə çatdırılmalıdır ki, hər bir əsəri öz janrına uyğun olaraq ifadə etmək lazımdır. Əks halda müəllifin qayəsinə, ifadə etmək istədiyi mətnə mənəfət bələd olmaq olmaz. Əslində, bu mətnə mənəfətlərin, əsərin ideya-məzmununun yenidən dərkinə qayıdış deməkdir. Şagirdlərə tanış olmayan, yazılışı tələffüzündən fərqlənən ifadələr üzrə izahlar olmalıdır. Teatr və bədii qiraət yarışmalarının da oxu üçün yeri əvəzsizdir. Bəzən “kitablarınızı açın, əsəri oxuyun” deyərək tapşırıqlar əvəzinə yaxşı olar ki, müəllim dərstdə keçəcəyi əsərdən bir parçanı özü nümunəvi şəkildə ifadə etsin və ya görkəmli qiraətçilərin ifasında ədəbi parçanı şagirdlərlə bərabər dinləsin.

Bu halda şagirdlər müəllimlərinə, bədii qiraət ustalarına bənzəmək istəyir və öz üzərlərində çalışırlar. İfadəli oxu zamanı hazırlıq işləri aparıldıqda, ideya-bədii xüsusiyyətləri dərinlənən mənimsədikdə ifadəli oxu uğurla nəticələnə bilər.

Ədəbiyyat:

1. Həsənlı B.A., Abdullazadə N.Ə. İfadəli oxu – Bakı: Müəllim, 2015.- 304 s.
2. Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün “Ədəbiyyat”fənni üzrə müəllim üçün metodik vəsait. Bakı, “Təhsil” 2016, 208 səh.

Ayan Ələkbərli
Bakı Mühəndislik Universiteti
Pedaqoji fakültə

KAMAL ABDULLANIN “YARIMÇIQ ƏLYAZMA” ROMANINDA ÜSLUBİ ANTONİMLƏRİN XARAKTERİSTİKASI

Açar sözlər: Üslubi antonimlər, antiteza, təzad

Həyatda, təbiətdə, cəmiyyətdə olan ziddiyyətlər, təbii ki, dildə də özünü göstərir. Bədii əsərlərdə nisbi cəhətdən formalaşan, məzmununda əkslik olan həmin ifadələr *antiteza*, *oksimoron*, *təzad* kimi vasitələr adlanır. Yazıçı antonimlər vasitəsilə qəhrəmanların cəmiyyətdə tutduğu ictimai vəziyyətini təzadlı şəkildə oxucuya çatdırır.

Üslubi antonimləri araşdırarkən, *onların daxili semantik ziddiyyət qrupu, etimologiyası, quruluşu* və hansı *nitq hissəsinə mənsub olması* nəzərə alınmalıdır “Yarımçıq Əlyazma” romanında yazıçının qarşılaşdırma, müqayisə və s. yollarla qələmə aldığı antonimlərə rast gəlirik.

Əsərin dilindəki antonim sözlərin quruluşu da maraqlıdır. Leksik antonimlər daha çox sadə və düzəlmə sözlərdən ibarətdir. Az hallarda mürəkkəb antonimlərdən də istifadə olunmuşdur. K.Abdullanın “Yarımçıq əlyazma” romanında işlənmiş antonimlər mətnin bədii – estetik təsir gücünü artıran leksik vahid kimi mühüm yer tutur. Antonimlərlə yazıçı bir tərəfdən öz təhkiyə dilinə, digər tərəfdən də personajların nitqinə canlılıq gətirir, emosional təsir yaradır, əşya və hadisələri daha inandırıcı, obrazlı, təsirli əks etdirir. Müxtəlif anlayışların bir-birlərinə əks əlamətlərini qarşı-qarşıya qoyur. Antonim sözlər yazıçı və şairlərin fikirlərində aydınlıq yaradan dil vahidləri kimi də qiymətsiz və əvəzsizdir. “Yarımçıq Əlyazma”-məzmun cəhətdən qiymətli əsər olmaqla yanaşı, sintaksisin nəzəri əsasları, mənaca söz qrupları və həmçinin, üslubi çalarlıq baxımından təhlil oluna bilər.

Ədəbiyyat siyahısı

1. “Azərbaycan dilinin üslubiyatı”, Qızqayıt Mustafayeva, Bakı – “Elm” – 2010 .
2. “Antonimlik məsələsinin dilçilikdə qoyuluşu”, Mirvari Qasımova, Gənc Tədqiqatçıların III Beynəlxalq Elmi Konfrans, “Bakı”, 2015.
3. “Bədi dildə üslubi fiqurlar”, Aytən Bəylərova, “ Bakı”, “Nurlan”, 2008, 212 səh.

Aytac İsmayilli
Bakı Slavyan Universiteti
Azərbaycan ədəbiyyatı

“YAŞIL GECƏ” POVESTİNDƏ İNSAN VƏ TƏBİƏT PROBLEMİ

Açar sözlər: İsi Məlikzadə, “Yaşıl gecə”, Qərib

İsi Məlikzadənin “Yaşıl gecə” povesti insanla təbiətin qarşılıqlı münasibətinə, insan-təbiət probleminə həsr olunmuşdur. Yazıçı istər insana, istərsə də təbiətə eyni qayğı, sevgi ilə yanaşmışdır.

“Yaşıl gecə” povestinin əsas qəhrəmanlarından biri Qəribdir. Qəhrəmanın şəxsi tələbatları ilə başlayan təbiətə bağlılıq duyğusu təbii şəkildə dərinləşib ictimai maraq və həyatı zərurət səviyyəsinə yüksəlir. O, qoruğa divan tutulmasını görür, vicdan hissi bunları qəbul etmir, təmənnasız olaraq qoruğu qorumaq yolunda fədakar, barışmaz mübarizəyə başlayır. Qəribdən fərqli olaraq əsərdə bir çox obrazlar təbiətə ziyan vurur, şəxsi mənafeyi üçün istifadə edir. İsi Məlikzadə “Yaşıl gecə” povestində Qəribi Tülkü Şəmmədə, Yaqub müəllimə, Sərxana, Adışirinə qarşı qoymaqla bu qayəni dəfələrlə təkrar etmiş olur. Əxlaqi cəhətdən saf, pak olan Qəribdən fərqli olaraq Tülkü Şəmmədlər şəxsi mənafeylərini hər şeydən üstün tutur. O, öz cinayətkar əməllərini gizlətməyə çalışır. Hiyləgərlik mücəssəməsi olan Şəmməd Qərib qarşısında acizləşir, təslim olmaqdan savayı çıxış yolu olmur. Lakin Şəmməd sözləri ilə Ana Təbiətə tutulan divanın təsadüfi olmadığını, yüksək səviyyədə və yüksək dairələr tərəfindən planlaşdırıldığına dəlalət edir.

Nişanlısı Gülsümün ismətinin ləkələnməsinin Qəribdən gizlədilməsi onu daxilən sarsıdır. Təbiətin onun gözlərində canlandığı xoş təbəsüm, sevinc kədərə çevrilir. İnsan öz əməlləri ilə təbiəti məhv etdiyi kimi, Qəribin də sevincini, ümidlərini, xoşbəxtliyini əlindən alır.

İsi Məlikzadə “Yaşıl gecə” povestində təbiətin özü qədər saf, təmiz, ülvi olan Qəribə qarışı, onunla əks qütbə olan Sərxan, Adışirin obrazlarını qoyur. Sərxan, Adışirin mənəviyyatca çürük insanlardır. Mənəvi dəyərlər onlar üçün arxa plandadır, işlərindən şəxsi mənafe, qazanc məqsədi ilə istifadə etmək səciyyəvi xüsusiyyətləridir.

İsi Məlikzadə “Yaşıl gecə” povestində təbiətin gözəlliklərini, sərvətlərini qorumaq, onun qayğısına qalmaq şüarı ilə çıxış etmiş, bu problemə sənətkar-vətəndaş narahatlığı ilə yanaşmışdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1.İsmayilov Y.M. İsi Məlikzadə-söz sərrafı, nəsr ustası. Bakı: “Elm nəşriyyatı”, 2007, 200s.

2.Məlikzadə İ.A. Dədə palıd. Bakı: “Yazıçı”, 1984, 412s.

Şəbnəm Babayeva
Bakı Slavyan Universiteti
Azərbaycan ədəbiyyatı

FATMA XANIM KƏMİNƏ İLƏ NƏVVABIN ƏDƏBİ ƏLAQƏLƏRİ

Açar sözlər “Təzkireyi-Nəvvab”, Fatma Kəminə, lirik şeirlər

XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının tanınmış simalarından biri olan Mir Möhsün Nəvvab ədəbi ictimaiyyətdə özünün məşhur “Təzkireyi-Nəvvab” əsəri ilə şöhrət qazanmışdır. Nəvvab bütün ömrü boyu, digər əsərləri ilə paralel olaraq bu təzkirə üçün materiallar toplamış və nəhayət, 1892-ci ildə fars dilində qələmə alınan bu təzkirəni bir toplu halında tərtib etməyə başlamışdır.

Təzkirədə əsas yeri tutan və demək olar ki, Nəvvabla daha çox ədəbi əlaqədə olan şəxslərdən biri də Mirzə Fatma xanım Kəminə olmuşdur. O, mərhum Mirzə Bəybaba Əliyərbəyzadənin, təxəllüsü ilə desək, Fənanın istəkli qızı olmuşdur. Nəvvab farscanı mükəmməl bilən, bir-birindən dəyərli qəzəllər müəllifi olan Mirzə Fatma xanımın divanının olmadığını, ümumilikdə hesabladığına əsasən, 400-ə qədər Azərbaycan və fars dilində şeirlərinin olduğunu vurğulamışdır. Fatma xanımın şeirlərinin poetikliyi Nəvvabı valeh etmiş, onlar bir-biri ilə şeirləşmiş, Nəvvab Kəminənin yaradıcılığını ona göndərdiyi bir şeirində “cəvahir nəzm” adlandırmışdır. Fatma şeirlərini Kəminə təxəllüsü ilə yazmış, Nəvvab isə təzkirəyə onun doqquz qəzəlini daxil etmişdir:

“Yarəb, mənı cəfaya salan şad olmaya,
Səyyadı-zülmə seyd olub, azad olmaya.
Əhli-xuda, Kəminə, cəfa görsə, səbr edər,
Yarəb, görüm ki, gümrahi irşad olmaya”

Qarabağda xüsusi hörmət və rəğbəti olan Mirzə Fatma xanım Kəminə ilə Nəvvabın dostluq və ədəbi-bədii əlaqələri təzkirənin ikinci hissəsində daha aydın şəkildə desək, ikinci hissənin sırf Mir Möhsün Nəvvabın fəaliyyətindən bəhs edən səhifələrində əksini tapmışdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Nəvvab M.M. “Təzkireyi-Nəvvab”. Bakı: Azərbaycan, 1998, 560 s.

Seyidnisə Mənafova
Bakı Slavyan Universiteti
Magistratura, Azərbaycan ədəbiyyatı

XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA POLİQAMİYA

Açar sözlər: qadın, evlilik, poliqamiya, kişi, cəmiyyət

Cəmiyyətin inkişafının müxtəlif zamanlarında nikah tarixi kateqoriya kimi fərqli formalarda təzahür etmişdir. Bunun nəticəsində isə müxtəlif evlilik növləri formalaşmışdır. Evlilikdə bir sıra qaydalar əsas götürülərək kateqoriyalar mövcuddur. Evliliyin kateqoriyalarından biri də həyat yoldaşının (kişi və ya qadın) sayından aslı olmağına görə iki yerə bölünür: poliqamiya və monoqamiya. Poliqamiya nigah formasının qaydasına görə bir fərdin ikidən çox əks cinsin nümayəndəsi eyni vaxtda nigahı olmasıdır. Poliqamiyanın öz növbəsində iki növü vardır: poliginiya və polinadriya. Poliginiya kişinin birdən çox qadınla eyni zamanda evlənməsidir. Poliqa-miyanın digər forması poliandriyadır. Polinadriya sözünün mənası çoxər-lilik deməkdir. Bir qadın eyni zamanda bir neçə kişi ilə nigahda olmasıdır. Bu evlilik növünə XX əsrin əvvəllərində Cəlil Məmmədquluzadənin, Cəfər Cabbarlının, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin, Yusif Vəzir Çəmən-zəminlinin və b. ədiblərin yaradıcılığında əks olunmuşdur. Cəlil Məmməd-quluzadənin “Ölülər əsərində”, “Qız və nənə”, “Biz” satirik şeirlərində, “Danabaş kəndinin əhvalatları” əsərində və s. kimi əsərlərində evlilik növü olan poliginiya əks olunmuşdur. Yusif Vəzir Çəmən-zəminlinin “Mü-

səlman arvadı”, “Toy”, “Divanə”, “Dərdli Züleyxa”, “Ağ buxaqda qara xal”, “Həkim”, “Millətpərəstlər”, “Yuxu”, “Üç”, “Doqquz ay keçmiş”, “Üç gecə” və s. əsərlərində poliginiya və poliandriya əks olunmuşdur. Cəfər Cabbarlının “Hürriyəti-nisvançılara protesto”, “Arvadlar deyirlər”, “Kişilər deyirlər”, “Qızlardan kişilərə protesto” və s. əsərlərində bu evlilik tipi ilə rastlaşırıq.

XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbiyyatında araşdırdığımız evlilik növləri zəmnində duran acı gerçəkləri duymamaq mümkün deyil.

Qadınların vəziyyətinin necə acınacaqlı olması, kişilər tərəfindən şiddətə, zorakılığa məruz qalması, ailəsi tərəfindən erkən yaşda evləndirilməsi, kölə vəziyyətində yaşaması, ər tərəfindən döyülərək öldürülməsi kimi acınacaqlı hallar nəsr nümunələrində əksini tapmışdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Cabbarlı.C.Q. Seçilmiş əsərləri. Dörd cildə.I cild. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2005, 328 s.
2. Məmmədquluzadə.C.M. Seçilmiş əsərləri. Dörd cildə.II cild. Bakı, “Öndər nəşriyyat”, 2004, 538 s.
3. Çəmənşəminli Y.V. M. Seçilmiş əsərləri. Üç cildə. I cild. Bakı, “AVRASIYA PRESS”, 2005, 360 səh.

Gülnaz Budaqlı
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Filologiya fakültəsi

AKADEMİK BƏKİR NƏBİYEVİN “HEYDƏR ƏLİYEV HAQQINDA ETÜDLƏR” MƏQALƏSİNƏ DAİR

Açar sözlər: Ulu öndər, poeziya, ədəbi mətbuat, mənəvi dəyərlər, Azərbaycan

Akademik Bəkir Nəbiyevin “Heydər Əliyev haqqında etüdlər” adlı irihəcmli məqaləsi orijinal məzmunu, fakt və mühakimələrin zənginliyi ilə diqqəti cəlb edir. Bu məqalədə B.Nəbiyev Ulu öndəri Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərinin bilicisi, iti yaddaşı, uzaqgörənliyi, möhkəm hafizəsi ilə tanınan bir şəxsiyyət kimi qiymətləndirir. Heydər Əliyevin Azərbaycan ədəbiyyatına, mədəniyyət və incəsənətinə göstərdiyi böyük diqqət və qayğı məqalədə konkret faktlarla, tarixi sənədlərlə izah olunur. Müəllif göstərir ki, “Azərbaycan ədəbiyyatının inkişaf mərhələləri, görkəmli ədib və şairlərin yaradıcılığı, ədəbiyyat və həyat, sənətdə tarixilik və

müasirlik, bədii təfəkkür sahiblərinin əsərlərində vətənpərvərlik və xalq taleyi və s. kimi çox vacib problemlərə dair H.Əliyevin təqribən otuz beş il ərzində məruzə və çıxışlarında, kütləvi informasiya vasitələrinə verdiyi müsahibələrində öz əksini tapmış qiymətli fikir və mülahizələr yüksək dərəcədə zəngin olub uzunmüddətli araşdırmalara və ümumiləşdirmələrə layıqdır.

H.Cavid, M.Müşfiq, C.Cabbarlı, S.Vurğun kimi qüdrətli söz ustaları Heydər Əliyevin ən çox sevdiyi sənətkarlar olmuşlar. Təsadüfi deyildir ki, H.Cavidin cənazəsinin uzaq Sibirdən doğma vətəninə gətirilməsi Ulu öndərin təşəbbüsü və sarsılmaz iradəsi sayəsində mümkün olmuşdur. H.Əliyev H.Cavidin yaradıcılığını xalqımızın milli-mənəvi sərvəti kimi qiymətləndirərək demişdir: “Hüseyn Cavidin yaratdığı əsərlər Azərbaycan xalqının milli sərvətidir. Onlar bu gün üçün, gələcək nəsillər üçün dərs kitabıdır”. Xalqımızın Ümummilli lideri Səməd Vurğun poeziyasına da böyük məhəbbət bəsləmişdir. B.Nəbiyev Heydər Əliyevin fikirlərini ümumiləşdirərək qeyd edir ki, “şairlərin şairi” ifadəsini S.Vurğun haqqında ilk dəfə məhz Ulu öndər işlətmişdir. Ümumiyyətlə, B.Nəbiyev S.Vurğun və onun mənsub olduğu ədəbi nəslin fəaliyyəti barədə yalnız Ulu öndərin fikir və düşüncələrini şərh etməklə kifayətlənmir, həm də bu cür həssas münasibətin elmi-nəzəri əsaslarını da özünəməxsus peşəkarlıqla açıb göstərir.

Ədəbiyyat siyahısı

- 1.Əliyev H. Ədəbiyyatın yüksək borcu və amalı. Bakı: Ozan,1999, 486 s
- 2.Nəbiyev B. Heydər Əliyev haqqında etüdlər// Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı: Şərq-Qərb, 2009, səh.3-71.

*Günəl Haqverdi
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Filologiya fakültəsi*

FƏRHAD ZEYNALOVUN ELMİ YARADICILIĞINDA BAĞLAYICILAR

Açar sözlər: xalis bağlayıcılar, bağlayıcı sözlər, bağlayıcıları mənşəyi

Müasir dilimizdə tədris olunan nitq hissələri illər boyu müxtəlif tarixi inkişaf mərhələlərindən keçmiş, müəyyən xüsusiyyətlərinə görə əsas və köməkçi nitq hissələri olmaqla iki mühüm qrupa ayrılmışdır. Belə ki

indi köməkçi nitq hissəsi kimi qəbul etdiklərimizin bir qismi illər boyu əsas nitq hissələrinin tərkibində öyrənilmişdir. Bu kimi xüsusiyyətlərin araşdırılmasında müstəsna xidmətləri olan professor Fərhad Zeynalov türk dillərində köməkçi nitq hissələrinin, o cümlədən bağlayıcıların tədqiqinə xüsusi yer vermişdir. O, bağlayıcıları sözlər, söz birləşmələri və cümlələr arasında sintaktik əlaqə yaradan köməkçi nitq hissəsi kimi təsnif etmişdir. Onun tədqiqatlarından belə nəticəyə gəlmək olar ki, dil tariximizdə alınma bağlayıcılar daha çox, türk mənşəli bağlayıcılar isə azlıq təşkil etmişdir. Lakin zaman keçdikcə yazının yaranması və inkişaf etməsi nəticəsində türk mənşəli bağlayıcıların sayı kəskin surətdə artmışdır.

Bağlayıcıları quruluşuna görə təsnif etmək M.A.Kazımbəyin adı ilə bağlıdır. O, türkologiyada ilk dəfə olaraq bağlayıcıları sadə və tərkibi olmaqla iki qrupa ayırmışdır.[1.263] Hətta bəzi dilçilər bağlayıcıları sadə və tərkibi olmaqla yanaşı, düzəltmə və mürəkkəb qruplara da ayırmışdılar. Lakin morfoloji baxımdan dəyişilməyən bağlayıcıların quruluşca düzəltmə və ya mürəkkəb qruplara ayrılmasını Fərhad Zeynalov əsassız hesab etmişdir. Bəzi dilçilərin düzəltmə, bəzilərinin isə mürəkkəb bağlayıcılar kimi qələmə verdiyi “hərgah”, “nəinki”, “çünki”, “habelə” və s. bağlayıcıları alim sadə bağlayıcılar kimi göstərmişdir. Alimin fikrincə türk dillərinin bağlayıcılarını xalis bağlayıcılar və bağlayıcı sözlər olaraq iki qrupa ayırmaq, sadə və tərkibi bağlayıcıları isə bu bağlayıcıların yarımqrupu olaraq təsnif etmək daha münasibdir. Görkəmli alimin bağlayıcıları mənə növlərinə görə qruplaşdırması və onların müxtəlif türk dillərində ifadəsi sistemi müasir dilimizin qrammatik qaydalarına olduqca yaxındır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Hüseynzadə M.H. Müasir Azərbaycan dili. III hissə. Bakı, 2007
2. Zeynalov F.R. Müasir türk dillərində köməkçi nitq hissələri, Maarif, 1971

Leyla Ağayeva
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Filologiya fakültəsi

HÜSEYN CAVID YARADICILIĞINDA ORTAQ TÜRK DİLİ

Açar sözlər: türkçülük, ortaqlıq dil, romantizm

Azərbaycan ədəbiyyatında özünəməxsus yaradıcılıq yolu ilə seçilən sənətkarlardan biri də Hüseyn Caviddir. H.Cavid XX əsr Azərbaycan ro-

mantizminin banilərindən biri olmuş, ortaq türk dilinin formalaşması və inkişafında böyük rol oynamış, həmçinin onun yayılması üçün əvəzsiz təbliğatlar aparmışdır.

Unudulmaz sənətkar H.Cavidin əlvan boyalarla yazılmış yaradıcılıq yolu hər zaman ədəbiyyatşünasların diqqət mərkəzində olmuşdur. Oxucu hissələrini böyük ustalıqla əsərlərində əks etdirdən Cavid və onun əsərlərinin dili ətraflı tədqiq edilmişdir.

Həyatı ilə tanışlığımızdan məlumdur ki, H.Cavid İstanbulda təhsil almışdır. İstanbul mühiti Cavidin dünyagörüşünə təsir etməklə yanaşı, yaradıcılığına da təsirsiz ötüşməmişdir. O, bu illər ərzində türk klassiklərinin əsərlərini mütaliə etmiş, Türk romantikləri ilə yaxın əlaqədə olmuşdur. Cavidin əsərlərini oxuyan zaman orada Türkiyə ədəbi mühitinin təsiri özünü büruzə verir. Cavid əsərlərində daima türkçülük ideyalarını təbliğ etmişdir. Cavidin türk dilində yazmasının əsas səbəbləri məhz İstanbulda təhsil alması, Türk ədəbiyyatının təsiri altında olmasıdır. Ümumtürk ədəbi dilinin yaranmasını ümumtürk ədəbi birliyinin yaranması yolunda ən vacib şərtlərdən sayan simalardan biri də Cavid olmuşdur.

Digər romantiklərdən fərqli olaraq H.Cavid əsərlərini Osmanlı türkcəsi və Azərbaycan türkcəsinin qovşağında yazırdı. H.Cavid əsərlərini yazarkən onun sadəliyinə, sadə xalq nümayəndəsinin anlama biləcəyinə daha çox önəm verirdi. Sanki, bu, Cavid üçün bir öhdəlik idi. O, qəliz, çətin anlaşılan farsızmlərdən, imtina edərək hamının anlama biləcəyi türk dilində yazmağı üstün tutmuş, bu vəzifənin öhdəsindən layiqincə gəlmişdir. Cavidin çox böyük uğurla yaratdığı ortaq dil məsələsi həyatının amalına çevrilmişdi. Ömrünün sonunacan öz əsərlərində ortaq dil yaratmaq yolunda addımlamaqdan çəkinməmişdir. Və bu dil Rza Tofiq bəyin, Göyalpın dilindən fərqlənməmiş, hamı tərəfindən asanlıqla anlaşılan bir dil olmuşdur.

Ədəbiyyat

- 1.H.Cavid. Əsərləri. 5 cildə. I cild. Bakı, "Lider Nəşriyyat" 2005.
- 2.V.Osmanlı. Azərbaycan romantizmi. Bakı. "Elm" 2010.

NİZAMİNİN “XOSROV VƏ ŞİRİN” POEMASINDA ATƏSPƏRƏSTLİYİN İZLƏRİ

Açar sözlər: Nizami, atəspərəstlik, Avesta, od, div

Nizami əsərləri hər nə qədər İslam dini ideologiyası təsiri altında yazılsa da, Zərdüştiliyin də Nizami yaradıcılığına təsiri az deyildir. Bu təsiri şairin bütün əsərlərində müşahidə etmək mümkündür. “Xosrov və Şirin” poemasında da Avestadan gələn bir sıra anlayışlar mövcuddur.

Hörmüzün oğlu Xosrovu cəzalandırması səhnəsini təsvir edərkən şair diqqəti atəspərəstlik dövrünün ədalətinə çəkərək bu dinə rəğbətini belə ifadə edir: İndi yüz yoxsulun tökülsə qanı, Nahaq qan tökənə bir cəza hanı Atəspərəstlikdə dünya eləydi, Bu müsəlmanlıqdan utan bir indi. Kömür-hindistanlı bir atəspərəst, O da Zərdüşt kimi oxuyur “Avəst” deyən Nizami kömürü od yaratdığı üçün atəspərəstlərə və odu sevdiyi üçün isə Zərdüşt kimi Avesta oxuduğunu qeyd edir.

Nizami poemada həmçinin atəspərəstliyin dini qaydalarını da təsvir etmişdir. Xosrovun hər dəfə yemək zamanı atəspərəstlərin “Bacubərsəm” ayinini yerinə yetirməsi, öz kəbinini də bu dinin ayinləri əsasında kəsdirməsi buna misal ola bilər.

Poemada dəfələrlə bəhs edilən məsələlərdən biri də divlərdir. Pis əməlli insanları Nizami div adlandırır. Avestada div sözünün mənası haqqında Baloğlan Şəfizadə yazır: “Buradakı div də vəhşi mifik varlıq yox, murdar insan mənasında nəzərdə tutulmuşdur.” Nizami “Nədir işlətdiyin muğlar nəğməsi?” deməklə həm atəspərəstliyin davamçılarına, həm də Avestaya, onun himnlərinə işarə etmişdir.

“Nizami Gəncəvi zərdüştlik ədəbiyyatının ən qədim hissələri ilə yaxından tanış olub, onları dərinlən öyrənmişdir.”

Ədəbiyyat

1. Gəncəvi Nizami. Xosrov və Şirin. Bakı. ”Lider nəşriyyat”. 2004
2. Quliyev İbrahim. Nizami və zərdüştlik. Bakı. Elm və Təhsil. 2012
3. Şəfizadə Baloğlan. Zərdüşt, Avesta, Azərbaycan. Bakı. Elm. 1996

ƏŞRƏF VEYSƏLLİNİN LİRİKASINDA QARABAĞ MÖVZUSU

Açar sözlər: Qarabağ, poeziya, mübarizə, tərənnüm, lirizm

Qarabağ uğrunda gedən mübarizədə Bəxtiyar Vahabzadə, Xəlil Rza Ulutük, Məmməd Araz, Sabir Rüstəmxanlı, Hidayət, Zəlimxan Yaqub, Famil Mehdi kimi şairlərimizlə yanaşı Əşrəf Veysəllinin də poeziyası özünəməxsus mübariz ruhu ilə seçilir. Şairin "Göynəyir", "Ağlama, Vətən, ağlama", "Vətən dardadır", "Qarabağım" və digər şeirlərində erməni qəsbkarlarına qarşı nifrət, vətən torpaqlarının müqəddəsliyi, xalqımızın qəhrəmanlıq ənənələrinin tərənnümü xüsusi yer tutur. Dərin lirizm, səfərbərliyə çağırış, yüksək vətəndaşlıq yangısı, doğma yurd həsrəti "Vətən dardadır" şeirinin bütün bənd və misralarına hopub. Ona görə də bu şeiri həyəcansız oxumaq mümkün deyildir. "Arazda boğulan vətən dərdi", "dil açıb imdad istəyən torpaq" qəzəb dolu misraların axarında oxucunu qisasa, haqq işi uğrunda mübarizəyə səsləyir:

Ə.Veysəllinin Qarabağ mövzusunda yazdığı şeirlər, bütövlükdə xalqa, vətənin igid övladlarına ünvanlanır.

Tədqiqatçı E.Mehrəliyev müharibə poeziyasının, Qarabağ uğrunda müharibənin ədəbiyyatımızda bədii inikasının özünəməxsus cəhətlərindən bəhs edərkən yazır ki, "Qarabağ uğrunda müharibə, hər şeydən əvvəl, vətənin ağrısı və taleyi mövzudur. Ermənilərlə aramızda başlanan müharibəni də şairlər məhz belə bir mövzu şəklində və məzmununda qavrayır və əks etdirirlər... Bütün bunlar müasir Azərbaycan lirikasında zaman, həyat, vətən və insan taleyi barədə dərin qənaət və düşüncələrin ifadəsinə gətirib çıxarmışdır."

Problemə bu aspektdən yanaşsaq, Ə. Veysəllinin də şeirlərində vətəni qorumaq ruhunun, milli ləyaqət hissinin, milli birlik ideyasının, Qarabağ faciəsinin ağrıların poetik misralarda və ümumiləşdirmələrdə əks olunduğunu görmək mümkündür. Bu baxımdan Ə.Veysəllinin poeziyası üsyankar ruhu, itki və mənəvi ağrılarımızın bədii təcəssümü kimi orijinal xüsusiyyətlərə malikdir.

Ədəbiyyat

1. Ağbaba A. Poetik sözün möcüzəsi. "525-ci qəzet", 26 iyun 2018
2. Mehrəliyev E. Müharibə və ədəbiyyat. Bakı: Azərnaşr, 2000, 228 s.
3. Veysəlli Ə. Ürəyim Allah evidir. Bakı: Qələm Ofset, 2008, 304 s.

MƏSUD ƏLİOĞLU. ATALAR VƏ OĞULLAR PROBLEMI

Açar sözlər: Məsud Əlioğlu, atalar və oğulları, ədəbi tənqid

Məsud Əlioğlu ədəbi-nəzəri fikir tariximizdə müəyyən dəsti-xətti olan tənqidçidir. Ədəbi prosesin aktual problemlərinə fəal reaksiya verməsi, cəsarətli ədəbi mövqeyi, obyektivliyi onu qısa zamanda ədəbi prosesin öndə gedən simaları sırasına daxil edə bilmişdir.

M.Əlioğlunun yaradıcılığında atalar və oğullar problemi daha qabarıq formada öz əksini tapmışdır. Belə ki XIX əsrin sonlarından ədəbiyyatımızda meydana çıxan yeni mövzunu – mühafizəkar atalar ilə yenilikçi oğullar arasında yaranan konflikti – M.Əlioğlu təhlilə cəlb etdi.

Məlum olduğu kimi XIX əsrdə mövcud olan tarixi şəraitin təsiri ilə formalaşan gənc nəslin yeni həyat arzusu mühafizəkar atalar üçün arzuolunmaz bir məsələyə çevrilir. Mühafizəkar ataların yenilik tərəfdarı olan oğullara qarşı apardığı mübarizə ədəbiyyatdan da yan keçmir. Fəxrəddin bəy (“Müsibəti-Fəxrəddin”), Fərhad bəy (“Bəxtsiz cavan”), Ömər (“Nadanlıq”) kimi obrazlar həyatın inkişaf dinamikasını dərk etmiş oğullar idilər. XIX əsrin oğulları olan bu gənclər atalara qarşı mübarizədə o qədər də güclü deyildilər. Çünki onlar yaşadıkları cəmiyyət üçün yeni idilər və başa düşülmürdülər. XX əsrin əvvəllərində İsgəndər, Oqtay, Aydın kimi bədii qəhrəmanlar ədəbiyyat səhnəsində görünür. Sovet hakimiyyəti illərində öz sinfi kökünə qarşı mübarizə aparən mülkədar oğullar qələmə alınmağa başlayır. Bu yeni istiqamətin bədii qəhrəmanı S.S.Axundovun “Laçın yuvası” əsərinin qəhrəmanı Cahangir ağa obrazı idi. XIX əsrdə başlayan atalar və oğullar problemi bu əsərdə yeni istiqamətdə özünü göstərir. M. Əlioğlu XIX əsrdə yetişən oğullarla XX əsrin oğulları arasındakı fərqi belə ümumiləşdirir: “XIX əsrin oğulları atalarına – köhnəliyi təmsil edənlərə qarşı mübarizədə zəif idilər və bu səbəbdən də məğlub oldular. Yeni əsrin oğulları isə onlardan tamamilə fərlənirdi. Bunlar mübarizədə xalq kütləsinə arxalanırdılar”.

Tənqidçi belə bir nəticəyə gəlir ki, Cahangirin başçılığı altında gedən mübarizəni təsvir etmək onun əsas məqsədi deyil. Onun əsas fikir verdiyi məsələ yeni quruluşun köhnə beyinlərdə necə qarşılınmasını aydınlaşdırmaqdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Vəliyev M. Həqiqətə çevrilmiş arzular. "Azərbaycan" jurnalı 1955, №10
2. Əlioğlu M. "Laçın yuvası" nədən tarimar oldu?, "Ədəbiyyat və incəsənət" qəzeti, 17 yanvar 1970-ci il. s.12

*Türkan Mahmudzadə
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Fəilologiya fakültəsi*

MEHMET AKİF ƏRSOYUN "ÇANAQQALA ŞƏHİDLƏRİNƏ" ŞEİRİNDƏ VƏTƏNPƏRVƏRLİYİN TƏRƏNNÜMÜ

Açar sözlər: Poeziya, şəhidlər, qəhrəmanlıq, istiqlal

XIX əsrin sonu və XX əsin əvvəllərində Türkiyədə sosial-siyasi vəziyyət çox mürəkkəb və ziddiyyətli idi. Bir tərəfdən xarici ölkələrin Osmanlı imperatorluğunu parçalayıb onu süquta uğratmaq cəhdləri, digər tərəfdən isə daxili çəkişmələr, ölkə daxilində baş verən ictimai-siyasi böhranların dərinləşməsi bədii ədəbiyyatda da öz əksini tapdı. Başqa sözlə, türk şair və yazıçıları vətənin müdafiəsinə qalxdılar, imperialist qüvvələrin fitnəkar niyyətlərini ifşa edən, türkçülüyn tərənnümünə həsr olunan əsərlərlə vətən övladlarını mübarizəyə çağırdılar.

Belə bir mürəkkəb şəraitdə zəngin bir yaradıcılıq yolu keçən Mehmet Akif Ərsoyun poeziyası türk xalqının iç duyğularının, milli-mənəvi dəyərlərinin, milli mənlik hislərinin tərcümanına çevrilmişdir. Bu tərcümanlığın bir səbəbi də Mehmet Akifin məşəqqətli, lakin ibrətamiz bir həyat yolu keçməsidir. Şairin "Səfahat" şeirlər kitabının (İstanbul, 2006) ön sözün müəllifi Mehmet Nuri Yardım bu məqama toxunaraq haqlı olaraq yazır ki, "Mehmet Akifin uşaqlıq illəri də çox rəngli səhnələrlə doludur. "Səfahat" bu baxımdan mükəmməl bir xəzinədir. Çünki şair "Səfahat"ın bir çox yerində unutmadiğı uşaqlıq dönmindən sız-sız bəhs edir".

"Səfahat"ın VI kitabı "Asım" adlanır. Burada üç nəsil təsvir olunur: Birinci nəsil Kösa İmanın təmsil etdiyi nəsil. Bu nəsil II Əbdülhəmid zamanında yetişib formalaşan və mədrəsə təhsili görmüş ziyalılardır. İkinci nəsil Xocazadənin təmsalında təqdim olunur. Bu nəsil özündən əvvəlki nəslə bəyənəməyən və ittihadçılara rəğbət bəsləyən bir nəsil. Həm birinci, həm də ikinci nəsil nə qədər vətənsəvər olsalar da, səhv buraxır, xətalara yol verirlər. Onların yanlışlıqlarını düzəltmək üçüncü nəslin öhdəsinə dü-

şür. Hər iki nəsil inanır ki, onların həyatdakı büdrəmələrini, etdikləri səhvləri üçüncü nəsil düzəldəcək, türk millətini xoşbəxt gələcəyə aparacaqdır. Onlarda bu inam olduqca güclüdür. Çünki Canaqqala vuruşunda Asımın nəslə elə bir qeyri-adi fədakarlıq göstərmişdir ki, onu olduğu kimi təsvir etmək, bütün əzəməti ilə oxucuya çatdırmaq mümkün deyildir.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev M. Azərbaycan – Türkiyə əlaqələri: Bakı:Mütərim; 1998, 118
2. Ərsoy Mehmet A. Safahat (yayına hazırlayan: Ayhan Buz) İstanbul, Say Yayınları, 2006, 140 s.

Fəranə Mikayılova
Azərbaycan Universiteti
Filologiya ixtisası

“SƏRGÜZƏŞTİ-MƏRDİ-XƏSİS” (HACI QARA) KOMEDİYASINDA HACI QARANIN XƏSİSLİYİNİN ÜZƏ ÇIXDĞI MƏQAMLAR

Acar sözlər: Hacı Qara, drama, xəsis, komediya

Dünya ədəbiyyatında xəsislik mövzusunda bir çox yazıçılar müraciət etmişdir. Bu mövzu hələ Qədim Roma ədəbiyyatının görkəmli nüayəndəsi Plavtın yaradıcılığında rast gəlinir. Onun “Xəzinə” əsərində Evklion obrazı xəsisliyin ilk təcəssümü hesab etmək olar. İlk dövrdə hələ xəsislik ötüb keçən bir psixoz hal kimi təcəssüm olunsada, sonralar Molyerin məşhur “Xəsis” komediyasının əsası kimi çıxış etmiş və həmçinin rus ədəbiyyatında – Puşkin və Qoqolda xəsisliyin klassik təsvirində bir əsas, mənəbə rolunu oynamışdır.

Azərbaycan ədəbiyyatında M.F.Axundovun “Sərgüzəşti- mərđi- xəsis” (Hacı Qara) komediyasında xəsislik təsvir və tənqid olunur. Dramaturq bu əsərində Hacı Qaranın mənəvi aləmindəki nöqsanlarını özündə ehtiva edən xəsislik motivi vasitəsilə aşkara çıxarmışdır. M.F.Axundov öz qəhrəmanının tipik və fərdi xüsusiyyətlərini göstərmək üçün Hacı Qaranı müxtəlif vəziyyətlərdə müxtəlif tip adamlarla qarşılaşdırmışdır. Buna görə də müxtəlif ədəbi üsullardan istifadə etmişdir. Dramaturq tipi həm öz dili ilə, həm də başqa obrazların dili ilə ifşa etmək üsullarından istifadə etmişdir. Əsəri oxuyarkən Hacı Qaranın ilk monoloqundan onun xəsis, tamah-

kar bir tacir olduğu bəlli olur:« Allah kəssin belə bazarı! Belə alış-verişi! İt oğlu qədək, şilə verənin əli qurğuşun imiş! Üç aydır Qalada almışam, gətirib beş top satmamışam! Heçkəs malın üzünə baxmır. Bu bazaar ilə mən bir ilədək bunları sata bilməyəcəm. Evim yıxıldı, getdi bu nə iş idi başıma gəldi. Evin dağılsın çit satan! Qapın çırpılsın şilə verən! Zalım oğlu yüz yol Qurana, Peyğəmbərə and içdi ki, çox rəvanc maldır Ağcəbədi bazarında üç gündə hamısını satarsan! Üç gün indi üç ay olubdur. Üç ay deyil ki, bu mal üç ilə də satılmaz yaxşı məni aldatdı. Bu hesab ilə düz yüz manat zərərim var bu dərd məni şeksiz öldürəcək «.

Pulu, malı, mülkü Hacı Qara həyatında başlıca məqsədi hesab etməsi onu xəsis və tamahkar bir tacirə, insana çevirir. Xəsislik Hacı Qaranın bütün mənəvi keyfiyyətlərini korlayır. M.F.Axundov Hacı Qaranın simasında XIX əsrdə yaşayan Azərbaycan tacirinin ümumiləşdirilmiş obrazını yaratmışdır.

Nəticə olaraq onu qeyd etmək istəyirəm ki, xəsislik insan xislətində elə bir xəstəlikdir ki, nəyin ki bu xəstəliyə tutulan şəxsə, ümumilikdə bütün cəmiyyətə öz mənfəi təsirini göstərir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. MİRZƏ FƏTƏLİ AXUNDOV «BƏDİİ VƏ FƏLSƏFİ ƏSƏRLƏRİ «BAKİ 1987.

*Амелия Мурадзаде
Средняя школа № 10
Низаминского района*

THE POTTER BOOKS IN IMPROVING ENGLISH

Key words: new vocabulary, improving, languages, reading

Reading books can be a great way to pick up new vocabulary, see grammar in action and develop your understanding of a language. Children's books are a great place to start, but for my opinion J.K.Rowling's book "Harry Potter" is the best book to start with. Why read Harry Potter in English? Of course, I know that most of the population of – at least Europe, America and etc have seen the Harry Potter movies. Furthermore, a whole generation grew up on it. So why am I recommending reading the books in English to all English learners? Harry Potter is a book about children at a magical school. However, it is

not written in a style of English for children. The vocabulary is not simplified – it is very varied and with the kind of words adults use. There is a lot of adventures in the book and terrible things. As the books progress the atmosphere becomes more intense, dangerous and dark. It is extremely well written and takes us on the adventure.

Moreover, we see vocabulary, develop our skills for guessing words and meanings from context and see the patterns of phrasal verbs. The Potter books are interesting enough and the first book isn't too thick, so if you are a beginner, you can start off quite easily, until you reach the 4th and 5th book, which is little bit huge.

So if you really want to improve your English with all of it's slang and saying, here you are.

Литература:

1. <https://kimgriffithsenglish.com/2017/12/18/improve-your-english-with-harry-potter/>

*Азиз Аббасов
Средняя школа № 10
Низаминского района*

АНАЛИЗ СОДЕРЖАНИЯ АНГЛИЙСКИХ НАДПИСЕЙ НА ФУТБОЛКАХ ПОДРОСТКОВ

Ключевые слова: надписи, футболки, содержание

Встречаясь с англоязычными надписями повсюду, мы не можем не реагировать на их содержание с точки зрения людей, интересующихся английским языком. Все началось очень просто: сначала надписи украшали только форму рабочих, указывая на их статус, потом они стали показывать какой фирмы эта вещь, а уже после этого стали появляться надписи, которые в самом деле несут смысл.

Особой популярностью в Европе и Америке среди молодежи пользуются футболки со смешными слоганами, которые каждый подбирает согласно своему характеру и мировосприятию. В основном, молодежь выбирает футболки с такими надписями, смысл которых могут понять только посвященные, те, кто действительно хорошо знает английский. Некоторые надписи на футболках молодежи выглядят примерно так: «*Get the 1\$ Diamond*», (Получи бриллиант за 1

доллар), «*Beautiful stranger*» (Прекрасный иностранец), «*Shining star*» (Сияющая звезда) и т.д. Есть, конечно, и более забавные: «*Call now! I will save you! Soviet secret agent*» (Позвони сейчас. Я спасу тебя. Советский секретный агент).

Большинство подростков не придают особого значения надписям на их одежде, которые в свою очередь могут содержать непристойный и обидный смысл, грамматические и орфографические ошибки. Иногда она может содержать просто набор бессмысленных слов и фраз, а иногда на самом деле наполненную смыслом и хорошим юмором фразу. Чрезвычайно актуальным и важным является тот факт, что мы отвечаем за информацию, которую несем на себе, мы, в каком-то смысле солидарны с ней, становимся ее носителями в массы, и крайне неосмотрительно надеяться на то, что все вокруг не знают иностранного языка и не понимают, что написано на вашей одежде.

Литература:

1. https://yпок.рф/library/anglijskie_nadpisi_na_odezhde

Fatimə Məmmədli
10 sayılı tam orta məktəb

МОЙ ОПЫТ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ЧЕРЕЗ МУЛЬТФИЛЬМЫ

Ключевые слова: мультфильмы, детская аудитория, субтитры

Мультфильмы на английском языке один из лучших способов для детей выучить английский без особых усилий. Почему эффективно учить английский язык по мультикам? Простые слова и грамматика, любимые с детства мультики помогут нам учить английский язык. Их цель, познакомить детей с окружающим миром, поэтому в них вы не найдете сложных слов и грамматики, и т. д. Фразы героев построены просто, используется базовая лексика. Однако обратите внимание: это характерно для мультфильмов, ориентированных на младшую аудиторию. А полнометражные «Шрек», «Мадагаскар» и т. д. требуют хотя бы среднего уровня знаний.

Повторение слов и фраз героев мультсериалов, как правило, имеют не только характерные особенности, но и не менее характер-

ные фразы, которые они будут повторять из серии в серию. Повторение — мать учения, поэтому такие выражения и слова быстро отложатся в памяти.

Доступность для начинающих Мультфильмы бывают не только развлекательными, но и обучающими, причем доступны они даже начинающим «с нуля». В короткометражных мультиках мы слушаем, как звучат простые фразы в живой английской речи. Кроме того, мы получаем базовые знания грамматики английского, и как применяется на практике то или иное правило.

Можно посмотреть мультфильмы на сайтах, таких как, English Central, Multimedia-English, Learn English Kids, British Council, Cartoons On, и т.д. На этих сайтах представлены самые известные мультфильмы на английском языке с субтитрами и без субтитров такие как: Peppa Pig, Charlie and Lola, Winnie the Pooh и т. п. Носители языка, занимающиеся преподаванием английского, советуют смотреть именно эти видеоролики для обучения, считая их образцом классического английского языка.

Литература:

1. <https://www.google.com/10-multiserialov-dlya-izucheniya-anglijskogo>

Fatimə Mirzəyeva
10 saylı tam orta məktəb

CHANGING OLD GRAMMAR RULES

Key words: *language, grammar, English*

Like many languages, English is constantly changing. And today it is changing faster than ever. Mobile phones, social media, increased travel and other things have connected the world more closely and changed how we speak and write. The changes are happening so quickly that English dictionaries now add hundreds of words and phrases every year. And, just as *these* things change, so too do grammar rules.

There are a lot of rules that some experts say are outdated and never had strong reasoning behind them. Breaking these rules is acceptable in all but the most formal writing, such as business letters and some kinds of academic writing.

One of the most common rules is that generations of English speakers have been taught that it is wrong to split an infinitive. But, today, even respected dictionaries such as the Oxford English Dictionary say there is no worthy defense for the rule. Infinitives are the unchanged forms of verbs. You can identify one by the word “to” in front of a verb. For example, “to have,” “to go” and “to make” are all infinitives. Split infinitives happen when we put an adverb in the middle. Here’s an example:

He began to flatly deny the abuse charges.

In this sentence, the infinitive “to deny” is separated by the adverb “flatly” and it sounds very natural.

But, when you use the “no split infinitives” rule, the adverb can go in two places – either before the infinitive:

He began flatly to deny the abuse charges or at the end of the sentence: *He began to deny the abuse charges flatly.*

While the first example sounds fine, the second is mechanical and feels unnatural.

Patricia O’Connor is a former New York Times Book Review editor and writes about English. In her book, “Woe is I,” she writes that the rule on split infinitives comes from a famous 1864 British grammar book that tried to apply rules of Latin to English. Today, even the writing style guidebooks of large media agencies reject this old-fashioned grammar rule.

Literature:

1. <https://learningenglish.voanews.com/a/it-s-time-to-break-these-old-grammar-rules/>

Nuray Bayramlı
129 sayılı tam orta məktəb

NİZAMİ GƏNCƏVİ AZƏRBAYCANIN BƏŞƏRİYYƏTƏ BƏXŞ ETDİYİ BİR İNCİSİDİR

Açar sözlər: şair, mütəfəkkir, ümumbəşəri, ədəbiyyat

Nizami Gəncəvinin dünyaya, bütün bəşəriyyətə məxsus olması barədə heç bir mübahisə, fikir ayrılığı yoxdur. Bu mənada Qərb də, Şərq də Nizamidən ümumbəşəri idealları özündə əks etdirən əsərlərin dahi yaradıcısı kimi söz aqır. Lakin təəssüf ki, hələ də Nizaminin fars-tacik, yaxud

fars ədəbiyyatını təmsil etməsi və ya ümumi şəkildə müsəlman xalqlarına aid şair olması fikrini irəli sürən bəzi mülahizələr mövcuddur. Və bu qəbildən olan fikirlərin sahiblərinin ən çox istinad etdikləri amil dil faktorudur. Halbuki Nizami Gəncəvinin yaşadığı XII-XIII əsrlərdə fars dilində yazıb-yaratmaq təkcə Azərbaycanda deyil, Anadoluda, Qafqazda, Orta Asiyada, Hindistanda ümumən Şərq xalqlarının ədəbiyyatlarında qəbul olunmuş qaydalardan biri idi. Şərqdə uzun əsrlər, o cümlədən Nizaminin zamanında da «fars dili – şeir dili, ərəb dili elm dili, türk dili isə hər b dili» kimi qəbul edilmişdi. Qoca Şərqin böyük dühası olan onlarla şairlər və alimlər mənsub olduqları xalqların dilində deyil, ərəb-fars dillərində yazıb-yaratmışlar. Ərəb-fars dillərində elmi-ədəbi əsərlər yazmaqla görkəmli sənətkarlar geniş mənada ümumşərq məkanında oxunmaq, tanınmaq imkanları qazanmışlar. İkincisi, bu dillərdə danışan xalqlar avropalılara bəlli olduqları üçün ərəb-fars dilində yazıb-yaratmaq sənətkarların Qərbə çıxışlarına da münasib şərait yaratmışdır. Üçüncüsü, ərəb-fars dillərini bilməklə Nizamilər Şərq xalqlarının tarixini, ədəbiyyatlarını və mədəniyyətlərini öyrənmək, əsərlərinin mövzularını, süjetlərini və qəhrəmanlarını çox geniş ictimai-tarixi mühitdən almaq imkanı əldə etmişlər.

Beləliklə, Azərbaycanda ədəbiyyatın əhatə etdiyi coğrafiyada təbii olaraq fars dili daha geniş məkanı özündə cəmləşdirmişdir. Bu mənada Nizami Gəncəvi Şərqin qüdrətli sənətkarıdır – dedikdə, ən azı aşağıdakılar nəzərdə tutulur: Nizami İslam dininə mənsub olan böyük şairdir; O ilk növbədə Şərq aləmində tanınıb şöhrət qazanmışdır; Onun əsərlərində Şərq xalqlarının həyatı özünün geniş bədii əksini tapmışdır; Nizami Gəncəvi Şərq ölkələrində qəbul olunmuş dildə yazıb-yaratmışdır.

Nizami Gəncəvinin Azərbaycan xalqına mənsub sənətkar olması şübhəsizdir. O, dünya ədəbiyyatının və Şərqin görkəmli sənətkarı olmaqla bərabər, qədim tarixə malik olan Azərbaycan xalqının böyük oğlu, qüdrətli şairi və görkəmli mütəfəkkiridir.

Ədəbiyyat:

1. <http://gencekitab.az/docs/Nizami%20Gencevi.doc>

АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЯЗЫК

Ключевые слова: культура, родина, речь, выразительность

Азербайджанский язык - сам по себе язык большой выразительной силы. Наша музыка, мугамы вдохновляли таких выдающихся композиторов, как Узеир Гаджибейли, Муслим Магомаев, Гара Гараев, Фикрет Амиров, Ниязи, Ариф Меликов на сочинение произведений, звучащих сегодня во всем мире. Эти произведения исполняли такие певцы, как Бюльбюль, Рашид Бейбутов, обладающие волшебным чарующим голосом. Азербайджанская земля подарила человечеству таких гениев, как Низами Гянджеви, Хагани Ширвани, Мирза Алекпер Сабир, Самед Вургун, Шах Исмаил Хатаи, Гусейн Джавид, Мирза Фатали Ахундов, Молла Панах Вагиф, Аббас-Кулиага Бакиханов, Расул Рза и др. Азербайджанский язык богат и лексически и стилистически. В работе над языком и стилем, в стремлении достигнуть большей выразительности речи необходимо при выражении своей мысли искать нужных слов, кратких и ярких, четко отвечающих требованиям мысли. Выразительная речь должна быть ясной и понятной. Литературный язык, которым мы пользуемся, - это подлинно драгоценнейшее наследие, полученное нами от предшествующих поколений, драгоценнейшее, ибо оно дает нам возможность выражать свои мысли и чувства и понимать их не только у наших современников, но и у великих людей минувших времен. Нам показывает, что наше более пристальное рассмотрение литературный язык часто заставляет нас отливать наши мысли в формы, им заранее подготовленные, что он иногда шаблонизирует нашу мысль; но дальше оказывается, что он же дает материал для преодоления этих форм, для движения мысли вперед. Этим будет достигнута высота нашего литературного языка, о которой так же надо заботиться, как о его чистоте и правильности. В отмеченных нами высказываниях об азербайджанском языке подчеркивалась в числе его положительных качеств красота. Действительно, особенности звукового облика азербайджанского языка сообщают нашей речи общие черты благозвучности, музыкальности, мягкой тональности, высокой ритмичности

все то, что создает общее впечатление красоты языка. Распоряжением президента Азербайджана И.Алиева, Национальной Академии Наук Азербайджана, было поручено издать «Азербайджанскую Национальную Энциклопедию» что более обогащает наш родной язык.

Литература:

1. R.Əfəndiev, K.Kərimov “Azərbaycan İncəsənəti”.Bakı.1992
- 2.<http://ame-merkez.gov.az/ru/news/1161>

Lalə Muradova
221 saylı tam orta məktəb, Sınıf10C

“DƏLİ KÜR” ROMANINDA CAHANDAR AĞA OBRAZI

Açar sözlər: mülkədar, Azərbaycan kişisi. çarizm

XIX əsrin II yarısında Azərbaycan kəndində cərəyan edən hadisələr çarizmin müstəmləkəçilik siyasətinin faciəli nəticələrini əks etdirən həyat hadisələridir.

Əsərin baş qəhrəmanı Cahandar ağadır. O, ziddiyyətli obrazdır. Cahandar ağa Azərbaycan cəmiyyətinin aparıcı təbəqəsini təmsil edir. Obraz karaktercə bənzərsizdir. Doğrudur, onun hərəkətləri oxucuda hər dəfə rəğbət doğurmur, amma ona qarşı nifrət hissi də yaratmır. Cahandar ağa təsadüfən gördüyü Mələyi qaçırır və bununla da ailəsində gərginlik yaranır. Başqasının arvadını qaçırmaq həmişə qəbahət sayılmışdır. Oğlu Şamxal Mələyi döyəndə Cahandar ağa gəlib görünür və Şamxalı onun əlindən güclə xilas edirlər. Bu epizod nə qədər Cahandar ağaya qarşı nifrət doğursa da, köməksiz bir qadını qoruması müsbət haldır. Doğrudur, o Mələyi gətirdiyi üçün peşman olur. Oğlunun küsməsi onu sarsıdır. Əşrəfi isə tez-tez xatırlayır: “Görəsən, o da məndən üz döndərəcəkmi?”.

Cahandar ağanın həm şəxsi, həm də çar hakim nümayəndələrindən düşmənləri var. Molla Sadiq intiqam hissi ilə yaşayan Allahyarın (Mələyin birinci əri) əli ilə Cahandar ağanı aradan götürmək istəyir. Atının yalı, quyuğu qırxılarkən Cahandar ağa bərk sarsılır, çox sevdiyi Qəmərini öldürməli olur.

Cahandar ağa qonaqpərvərdir. Xalqının adət-ənənəsinə qarşı çıxanları susdurmağı bacarır. Elmə, təhsilə önəm verən Cahandar ağa oğlunun

seminariyaya oxumağa göndərir. Əhməd və Osipoviçi Molla Sadıq və onun fitnəsinə uyanlardan xilas edir.

Lakin onun mülkədar kimi sinfi təbiəti kasıb gəmiçi ailəsinə münasibətində özünü göstərir. Şamxalın Güləsəri qaçırması ona həddindən artıq pis təsir edir. Kasıb bir ailənin qızını gəlin kimi qəbul edə bilmir. Cahandar ağa maneələri dəf etmək üçün son ana qədər mübarizə aparır. O əyilməzdir, bütöv Azərbaycan kişisinin vüqarlı obrazıdır. Sona düşmən əlində ölməmək üçün özünü Kürün sularına verir. Onun faciəsi tək tarixi hadisələrin gedişi deyil, həm də şəxsi həyatındakı mənəvi sarsıntılardır.

Ədəbiyyat siyahısı:

- 1.В.Нəсəнли, "Ədəбиyyat müntəхəбати". "Көвсər" nəşриyyatı. Баки-2007
- 2.Т.Саламоғлу "İсмайыл Шıхлінн бəдii нəсри". Баки-2014

*Медина Алиева
Средняя школа № 257*

АНГЛИЦИЗМЫ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Ключевые слова: Англицизм, лингвистика, заимствованные слова

Англицизм - заимствование слов из английского языка в какой-либо другой язык. Последние 20–30 лет они стремительно проникают в русский язык, причем в таких количествах, что лингвисты заговорили о явлении, именуемом англо-русский билингвизм. Вызвано это нашествие в первую очередь тем, что современное общество открыто для международных контактов, а также международным статусом английского языка. Вот основные причины массового вхождения в русский язык заимствований. В большинстве случаев заимствование иноязычной лексики происходит ввиду отсутствия соответствующего понятия в когнитивной базе языка. Так, например, появились английские заимствования в русском языке типа компьютер, плеер, тостер, импичмент, ваучер, чартер, баррель, серфинг. Англицизмы начали проникать в русский язык на рубеже XVIII-XIX веков, но их приток в лексику русского языка оставался незначительным вплоть до 1990-х годов: в это время начался интенсивный процесс заимствования как слов, для которых отсутствовали соответствующие понятия в когнитивной базе языка-рецептора – например, компьютерной терминологии (шредер, оверхэд, плоттер, сканер) и

деловой лексики (дефолт, маркетинг, дилер, офшор), – так и замещение русских лексических единиц английскими для выражения позитивных или негативных коннотаций, которые отсутствуют у исходного слова в языке-рецепторе (пивная → паб, убийца → киллер).

Литература:

1. <https://englishfull.ru/interesno/anglitsizmy.html>
2. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D0%B3%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B7%D0%BC%D1%8B>

Leyla Quluzadə
Bakı şəhəri, Ankara Məktəbi məktəb-lisey

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN DİLİ

Açar sözlər: mədəniyyət, Azərbaycan dili

Heydər Əliyev və Azərbaycan dili! Bu iki ad XX əsrin 60-cı illərində həmişə qoşa çəkilməmişdir. Dilimizin inkişafı, qorunması, fəaliyyət dairəsinin genişlənməsi kimi tarixi missiyanın yerinə yetirilməsində Heydər Əliyevin müstəsna rolunu hamı etiraf edir. Azərbaycanın müstəqillik qazanması ilə ana dili məsələsi siyasi-ideoloji müzakirələr obyektinə çevrildi ki, bu da tamamilə təbii idi.

Həmin müzakirələr, əsasən aşağıdakı məsələləri əhatə edirdi.

1. Ana dilinin sosial-siyasi mövqeyi məsələsi;
2. Ana dilinin adı məsələsi;
3. Əlifba məsələsi;

Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının və onun dilinin mənşəyi, formalaşması, sabitləşməsi kimi məsələlərə çox ciddi yanaşır, bütün bunları elmi faktlarla əsaslanır. H.Əliyevin Azərbaycan dili ilə bağlı dilçilik görüşləri çoxcəhətlidir. Onun çıxışlarında yeri gəldikcə dil siyasəti, dil quruculuğu, dil mədəniyyəti, yazı və əlifba, üslublar və sair yaxşı, özü də yerli-yerində əsaslanır. O, Azərbaycan dilinə xalqımızın əvəzsiz sərvəti, tarixi, mədəniyyəti, mədəni sərvəti kimi yanaşır.

Möhtərəm H.Əliyev elə bir ciddi toplantı yoxdur ki, orada dilimiz, milli mənlüyümüz, milli sərvətimiz, tariximiz, mədəniyyətimiz və s. haqqında söz açmasın. Onun işlətdiyi sözlər, ifadələr, cümlələr, söz və cümlələrin sıralanması, söz və ifadənin təkrarlanması, bir mətləbə təkrar-təkrar

qayıtması, sözə və ifadəyə xüsusi məna verməsi, qarşıdakı insanların fikri qavramalarına əmin olması, ən çətin fikirləri və mənalari çox sadə, adi sözlərlə çatdırması H.Əliyev cənablarının başlıca silahıdır. Bu mənada o, ən məşhur nətiqləri belə heyran qoyur. Diqqət yetirsək, görürük ki, Ümum-milli liderimizin dilimiz haqqındaki nəzəri fikirlərini necə aydın, sadə şəkildə minlərlə gəncə çatdırır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. "Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23 may 2012-ci il Sərəncamı (Mətn)// Azərbaycan-24 may-2012.-S.1
2. Cəfərov N. "Azərbaycanşünaslığın əsasları" 2005.
3. Əliyev V. "Heydər Əliyev və dil siyasəti".

*Gediz Kardelen
Bakü Türk Anadolu Lisesi*

ÖZDƏMİR ASƏFİN ÖMÜR YOLU

Açar sözlər: Özdəmir Asəf, Yuvarlağın Köşələri, Lavinia, Xalid Özdəmir Arun

11 İyun 1923-ci ildə Ankarada anadan olan Özdəmir Asəfin əsl adı Xalid Özdəmir Arundur. Atası olan Mehmet Asəf Arunun adını alaraq özünü Özdəmir Asəf kimi tanıtmışdır.

İlk və orta təhsilinin bir hissəsini Qalatasaray Məktəbində almışdır. 1942-ci ildə Kabataş Litseyindən məzun oldu. Təhsilini İstanbul Universitetində, ilk öncə Hüquq, sonra İqtisad Fakültəsi və Jurnalistika İnstitutunda davam etdisə də 1947-ci ildə ali təhsilini yarıda qoyub.

"Zaman" və "Səslənmə" qəzetlərində tərcüməçi işləmişdir. İlk yazısı 1939-cu ildə "Servetifünun-Uyanış" jurnalında çıxdı. 1951-ci ildə Sənət Mətbəəni quraraq nəşirlik həyatına başladı. Öz şeir kitablarını çap etdi. 1955-ci ildə Dəyirmi Masa Nəşrlərini qurdu.

İkiliklər və dördlüklərdən ibarət olan ilk şeirlərində intensiv məzmun xüsusiyyəti gözə çarpır. İnsan cəmiyyət münasibətlərinə yönəlik mövzuları məsələ tutaraq düşündürücü bir şeir kainatı qurubdur. İnsan münasibətlərinin ictimai və fərdi cəhətlərini sən-mən üslubunda vermişdir. Çox istifadə etdiyi sevgi, ayrılıq, ölüm mövzuları, son dövr şeirlərində getdikcə yerini qaçış və ümitsizliyin narahatçılığına buraxmışdır.

“Sana gitme demeyeceğim.
Gene de sen bilirsin.
Yalanlar istiyorsan yalanlar söyleyeyim,
İncinirsin.
Sana gitme demeyeceğim,
Ama gitme, Lavinia.
Adını gizleyeceğim
Sen de bilme, Lavinia.”

Şeirin bir düşüncəni əks etdirməsi, onun bir ideyasının olmasını göstərir. “Yuvarlağın Köşələri” kitabında şeirin və yazarın bu mövzudakı görüşlərini dilə gətirmişdir. Şair həm qərb həm də türk şeir sənətindən faydalanaraq öz yaradıcılığını zənginləşdirmişdir.

Ədəbiyyat

1. Özdemir Asaf Yapı Kredi Yayınları Lavini Aşk şiirleri. 1957. 328 sayfa.
3. <https://www.antoloji.com/ozdemir-asaf/>

*Şəhanə Cəfərova
Bakı Xoreoqrafiya Akademiyasının
Tam Orta Məktəb*

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN DİLİ

Acar sözlər: Ulu Öndərimiz, ana dili, Azərbaycan əlifbası

Hər şeydən öncə Ana dili bir ünsiyyət vasitəsi olmaqdan başqa, eyni zamanda milli ruhdur. Ana dili gen yaddaşımızın daşıyıcısıdır. Ana dilimizdən uzaqlaşmaq son nəticədə gen yaddaşından uzaqlaşmağa gətirib çıxarır. Azərbaycan ədəbi dili yüksək ifadə imkanlarına malik, mükəmməl qrammatik qanunları, zəngin leksik imkanları və lüğət tərkibi olan bir dildir. Müdriklər deyiblər ki, "Hər bir xalq öz dilində görünür". Ustad Şəhriyar yazırdı ki:

Türkün dili tək sevgili, istəkli dil olmaz,

Özgə dilə qatsan, bu əsl dil əsil olmaz.

Hər xalqın ana dili o xalqın özüdür, dünyaya sözüdür, qəlbinin gözüdür. Hər xalqın dili o xalqın ruhudur, mənəvi dünyasıdır.”

Azərbaycan cəmiyyətinin mənəvi-əxlaqi sağlamlığına xüsusi diqqət yetirən ümummillə lider Heydər Əliyev üçün dil məsələsi həmişə əhəmiyyətli bir məsələ olmuşdur. Milli televiziyanın 40-illik yubileyinə həsr

olunmuş təntənəli gecədəki çıxışında Heydər Əliyev dil məsələsinə toxunaraq demişdir:

"Müstəqil Azərbaycan Respublikasının gələcəyi üçün ən əsas vəsi-tələrdən biri ana dilimizin, dövlət dilimizin inkişaf etdirilməsidir. Azər-baycan dilinin təbliği sahəsində televiziya çox iş görə bilər. Bu, televiziya işçilərinin qarşısında duran çox böyük vəzifədir və mən bunu xüsusi qeyd edirəm. Elm, mədəniyyət xadimlərimiz televiziya vasitəsi ilə çıxış edə-rkən, söhbətlər, mübahisələr apararkən Azərbaycan dilində nə qədər səlis danışıqlar, o qədər çox seviləcəklər və xalqımızın ana dilini, dövlət dilini mənimsəməsi, öyrənməsi üçün o qədər də kömək edəcəklər". Ulu öndər tövsiyə edirdi ki, hər bir gənc çoxlu dil öyrənsin. "Ancaq birinci növbədə öz ana dili dövlət dilini yaxşı bilsin.

Heydər Əliyevin natiqlik məharəti Azərbaycan xalqının milli sərəvətidir. Heydər Əliyev ana dilində sadəcə danışmır, sadəcə fikrini, emosiyasını ifadə etmir, onu dinləyən həssas adam dərhal görür ki, o, ana dili ilə yaşayır, bu dildən mənəvi güc, qüvvət alır. Məhəmməd Füzuli demişkən, "Sözə can verir, sözü yoxdan var edir". Ardıcılıq, məntiqilik və sistemlik Heydər Əliyev nitqinin əsas keyfiyyətləri idi

Dövlətimiz tərəfindən ana dilimizin inkişafına daim qayğı göstərilir. Ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən "Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında" (18 iyun 2001-ci il), "Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında" (9 avqust, 2001- ci il), "Azərbaycan Respublikasının dövlət dili haqqında" Qanunun tətbiq edilməsi (30 sentyabr, 2002-ci il) barədə imzalanan fərmanlar, eləcə də Azər-baycan Prezidenti İlham Əliyevin verdiyi fərman və sərəncamlar - "Azər-baycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında" (12 yanvar, 2004-ci il), "Azərbaycan milli ensiklopediyasının nəşri haqqında" (13 yanvar, 2004 -cü il), "Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət proqramı haqqında" (23 may, 2012-ci il) və digərləri milli sərəvətimiz olan dilimizin dövlət səviyyəsində qorunması, tətbiqi, gələcək nə-sillərə ötürülməsi, eləcə də dünya dilləri içərisində layiqli yer tutması üçün uğurlu tədbirlərdir.

Ədəbiyyat:

1. "Hüseyn Cavidin adı və irsi yaradıcılığıdır-1993"
2. "Kibabi-Dədə Qorqud-2003"
3. Nəriman Nərimanovun abidəsinin açılışı-1972

HEYDƏR ƏLİYEVİN DİL SİYASƏTİ

Açar sözlər: Ümumilli lider , ana dii, ədəbiyyat

Azərbaycan xalqının milli lideri, müasir Azərbaycan dövlətçiliyinin banisi Heydər Əliyevin dil siyasəti onun çoxşaxəli, çoxmiqyaslı siyasi fəaliyyətinin əsas tərkib hissəsidir. Heydər Əliyev Azərbaycan rəhbərliyinə gəldiyi ilk illərdən başlayaraq, Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı sahəsində, o cümlədən dil, ədəbiyyat məsələlərinin şərhində böyük xidmətlər göstərmişdir.

Azərbaycanın tarixəqədərki mədəniyyətinin beynəlmiləl xarakteri tarixəqədərki dövrdən sonrakı mədəniyyətin xarakterinə də təsir göstərmişdir. Azərbaycan dili, ədəbiyyatı və mədəniyyəti bu gün müxtəlif insanlar tərəfindən müxtəlif cür qiymətləndirilən “ sovet dövrü”ndə böyük şəxsiyyətlərin - Azərbaycanın görkəmli maarifçi ziyalılarının (bütövlükdə Azərbaycan xalqının) yaratdığı zəngin mədəniyyətə daxil oldu. Xalqımız sovet dövrünü bütün mürəkkəbliyi, uğurları və qüsurları ilə birlikdə yaşamışdır. Baxmayaraq ki sovet dövründə Azərbaycan dili, ədəbiyyatı, mədəniyyəti böyük sürətlə inkişaf etmişdir, eyni zamanda yüksəlişdə olan milli hislər, ideyalar boğulmuş, nrepressiya illərində Azərbaycanın əlli mindən artıq övladı güllələnmiş, yüz mindən çox insan Qazaxıstan çöllərinə və Sibirə sürgün edilmişdir. Və onu da etiraf etmək lazımdır ki, Azərbaycanda Sovet dövrünün son on illəri Heydər Əliyev epoxasının başlanması ilə milli şüurun inkişafı baxımından daha məhsuldar olmuşdur. Ötən əsrin 60-cı illərin sonu, 70-ci illərin əvvəllərindən etibarən Azərbaycan mədəniyyəti görünməmiş bir sürətlə irəliləmiş, ədəbiyyat, incəsənət milli özünüdərkən ən çevik komponentlərindən birinə çevrilmişdir. Heydər Əliyev həmin illərdə sübut etdi ki, sovet dövrünün ideoloji məhdudiyətlərinə baxmayaraq, uzaqgörən rəhbəri olan xalq öz dilini, ədəbiyyatını, mədəniyyətini inkişaf etdirib yüksəltməyə qadirdir.

Heydər Əliyev öz ana dilini ürəkdən sevib, onun yüksəlişinə çalışmaqla kifayətlənmir, mütəxəssislərin dönə-dönə qeyd etdikləri kimi Azərbaycan dilində gözəl danışaraq ona yeni ifadə xüsusiyyətləri, üslub çalarları qazandırmışdır. Heydər Əliyevin natiqliyi Azərbaycan xalqının millin sərvəti, Azərbaycan xalqının böyük uğurudur-böyük şəxsiyyətin nitqlərinin

dən yüzlərcə nümunələr götürmək mümkündür ki, ana dilinin müasir dövrdə hansı inkişaf səviyyəsinə gəlib çıxdığını, hansı təsirli ifadə imkanlarına yiyələndiyini parlaq bir şəkildə əks etdirsin.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Heydər Əliyev-Ümummillî lider kitabı(Nizami Cəfərov-Heydər Əliyevin dil siyasəti (səh.712), Vilayət Əliyev-Heydər Əliyev və milli-mənəvi dəyərlərimiz (səh.738)

***Rəhman Osmanlı**
Saray qəsəbə M.Ələkbərov adına
1 nömrəli tam orta məktəb*

ANA DİLİMİZ MİLLİ SƏRVƏTİMİZDİR

***Açar sözlər:** ana dili, milli, xalq*

*Hər bir xalqın milliliyini, mənəvi dəyərlərini yaşadan,
inkişaf etdirən onun dilidir.*

(Heydər Əliyev)

Hər xalqın tarixdə iz qoyması, dəyərlərini yaşatması dil hesabına baş verir. Dünyada çox sayda xalqlar mövcud olmuş, bəziləri hələ də mövcuddur. Bu xalqların özünəməxsus adət-ənənələri, mədəniyyəti, dini, milli mətbəxi olduğu kimi dili də var. Hər xalq öz dilini ana dili adlandırır. Bizim Ana dilimiz Azərbaycan dilidir. Tarixdən məlum olduğu kimi əvvəllər dövlət dili Azərbaycan dili olmamışdır. 12 noyabr 1995-ci ildə müstəqil dövlətimizin ilk Konstitusiyası qəbul olunarkən Azərbaycan dilinin dövlət dili olması haqqında bənd burada öz əksini tapdı. Bu maddə Heydər Əliyevin ana dilinə sonsuz məhəbbətinin nəticəsi idi.

İnkişaf etmək, dünya ölkələrindəki yenilikləri öyrənmək üçün xarici dilləri bilmək çox vacibdir. Lakin ilk öncə ana dilimizi dərindən, mükəmməl bilməliyik. Burada Cəlil Məmmədquluzadənin Anamın kitabı əsərini xatırlamaq yerinə düşər. Üç qardaş hərəsi başqa-başqa dillərdə təhsil almış, həmin dillərdə də danışırdılar. Bircə ana dilində danışmağı özlərinə yaraşdırmırdılar. Ən böyük səhv elə bunda idi. Qardaşlarının etdiklərinə dözməyən bacı Gülbahar bütün kitabları yandırır. Bircə kitabı saxlayır. "...Qaldı bircə kitab. Bu da anamın kitabı.". Burada məqsəd başqa dildəki kitabları yandırmaq, onları məhv etmək deyil. Məqsəd ana dilini ən vacib amil kimi göstərməkdir. Ana dilini bilmədən başqa dilləri bilmək insanı

tamamlaya bilməz. Bu cür adamları ifadə etmək üçün H.Əliyevin “Öz ana dilini bilməyən adamları şikəst adamlardır” fikri tam yerinə düşür.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 12 yanvar 2004-cü il tarixdə “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” sərəncam imzalaması H.Əliyevin ana dilinə qayğısının, ənənəsinin davamıdır.

Ədəbiyyat

1. <http://anl.az/el/m/m001/m001001/ak001.htm>
2. <https://heydar-aliyev-foundation.org/az/content/index/85/>
3. <https://president.az/>

Amil Hacıyev

Şamaxı ş. 2 sayılı tam orta məktəbi

CƏFƏR CABBARLININ DRAMATURGİYASI

Açar sözlər: dramaturgiya, bəşəri ideya

XX əsrin əvvəllərindən etibarən xalq dilinin fəaliyyət dairəsi genişlənilir. Həmin dövrdə ədəbiyyata gələn C.Cabbarlının onun qarşısında qüdrətli bir dramaturgiya dilini xalq dilinin zənginliyi üzərində yüksəltmək kimi vəzifə dururdu

C.Cabbarlının ilk dram əsərlərindən olan “Vəfalı Səriyyə” pyesində qaranlıq mühitdə azad sevgi xəyalı ilə yaşayan Səriyyə və Rüstəm bu yolda böyük məhrumiyyətlərə məruz qalırlar. Səriyyəni Rüstəmdən ayıraraq “adam öldürməyi ilə fəxr edən” qoçu Qurbana vermək istəyən anası və əmisi onun nalələrinə etina etmirlər. Pulun hökmran olduğu bu mühitdə vicdanını pula satanlar içərisində axund obrazı xüsusilə diqqəti cəlb edir. O, Səriyyəni görmədən, onun rəyini bilmədən kəbin kəsir. Rüstəm qızın razı olmadığını deyəndə isə axund onun sözlərinə məhəl qoymur. Zalım bir qoçuya satılan Səriyyə çıxış yolunu intihar etməkdə görür, lakin pristavın iş qarışması ilə əsər Rüstəm və Səriyyənin mənfi qüvvələr üzərində qələbəsi ilə nəticələnir.

Dramaturqun həmin dövrə aid olan digər əsəri “Solğun çiçəklər”də isə şər qüvvələr öz məqsədlərinə nail olur. Pulun əsas rol oynadığı bir dövrdə böyüyüb həyata atılan Bəhram iki yol ayrıcında qalmışdır. Bir tərəfdən gözəl və səmimi Saranın məhəbbəti, digər tərəfdə pullu və fitnəkar Pəri ilə ailə quraraq milyonçu kimi həyat sürmək. Sadələvh Bəhram ikinci

yolu seçir. O deyir: “Sara gözəldir, sevimlidir, fəqət nə etməli ki, yoxsuldur. Saranı tutub bütün həyatımı həsrətlə keçirim? Lakin Pərinə alarsam, milyonlar arasında bəxtiyar üzəcəyəm”.

Bəhrəmin var-dövlətə aldanması Saranın böyük müsibətlərə düçar edir. Atasını yenicə itirən və analığı tərəfindən təhqirlərə məruz qalan Sara arxasında Bəhrəmin olduğunu düşünərkən onun xəyanəti ilə qəlbindən vurulur. Sara evdən qovulur, həyətdəki kiçik daxmada qalmağa məcbur edilir. Bəzən etdiyi hərəkətin əzabını çəkən Bəhrəmin Saranın yanına qayıdaraq pul və maldan əl çəkməyi düşünür. Lakin onun bəzən oyanan vicdanı hiyləgər Pəri tərəfindən boğulur. Pulun, qızılın parıltısı ilə kor olan Bəhrəmin onu sevən və qəlbən zəngin olan Saranın ölümünə səbəb olur. Bəhrəmin Pəri ilə toyu günü Saranın ölümü Bəhrəmi sanki yuxudan oyadır. Etdiyi çirkin hərəkətin bütün dəhşətini anlayan Bəhrəmin dəli olur.

Əsərin əsas qəhrəmanlarından olan Sara dövrünün müti qadınlarından deyildir. O, analığı tərəfindən əlindən alınan haqqını müdafiə etməyə və bu yolda mübarizə aparmağa çalışan bir qadın obrazıdır. Lakin sevdiyi Bəhrəmin xəyanəti qarşısında yaşamaq eşqini itirən Sara məğlub olur. Əsərin əvvəlində Saranın bəslədiyi zərif otaq çiçəkləri sonda baxımsız qaldığı üçün solduqları kimi, onların da sevgisi zamanın ağır sınağına tab gətirməyərək məhv olur.

Cabbarlı yaradıcılığında əlamətdar cəhətlərdən biri onun yaradıcılığının milli səciyyə daşımadaşdır. Onun dramaturgiyasının əsas ünvanı Azərbaycandır və bundan sonra bəşəri mahiyyətdir. C. Cabbarlının əsərləri bu gün də müasirdir. Sənətkarın müasirliyi – sənətkarın istedadının ifadəsidir. İstedad isə zamandan güclüdür.

Ədəbiyyat:

1. Həmidə Abbasova “Cəfər Cabbarlı dramaturgiyasında söz” 1983
2. Cəfər Xəndan Hacıyev “Cəfər Cabbarlının həyatı və yaradıcılıq yolu” 1954
3. Elçin “Cəfər Cabbarlı” 2000

Aysel İsmayılova
Şamaxı r. Sabir qəsəbə tam orta məktəbin

NƏSİMİ DİLİ

Açar sözlər: Qafiyə, arxaikləşmiş, feillər, didə, Zülqafiyeteyi və Zülqəvafi

Azərbaycan ədəbi dilinin ümumxalq dili əsasında formalaşması dövrünün ilk mərhələsini (XIII-XIX) Nəsiminin yaradıcılığını yekunlaşdı-

rır. Onun fəaliyyəti ilə ədəbi-bədii dil özünün tarixi gücünü bütünlüklə nümayiş etdirir.

Nəsimi leksikasında geniş tədqiqat aparan C.Qəhrəmanov qeyd edir ki, “dilimizin milli xüsusiyyətini, onun orjinallığını özündə mühafizə edən leksik vahidlərin əksəriyyəti birinci növbədə feillərdən ibarətdir. Nəsiminin leksikasında əsas yer tutan feillər öz mənə xüsusiyyətlərinə, semantik rəngarəngliyinə görə müasir dilə uyğun gəlir, öz sabitliyini mühafizə edir. Arxaıkləşmiş bəzi feillər nəzərə alınmazsa, Nəsiminin dilində işlənmiş feillərin hamısı həm şəkil, həm də məzmun cəhətindən müasir dildə işlənməkdədir”. Feillərin Nəsimi dilində işləkliyi, rəngarəngliyi şairin təfəkkürünün dinamizmi ilə bağlıdır.

Bivəfa dünyadan usandı könül,
Yox - dedi, dünyayı yox sandı könül.
Düşdü eşiqin oduna yandı könül,
Vəhdətin qəndabinə qandı könül.

Nəsimi şeirinin üslubi xüsusiyyətlərindən biri də onun daxili qafiyələr qurması, bununla da şeirə ahəngdar bir ton verərək on bir növ musiqi əsəri kimi bəstələmişdir. Klassik şeirdə misralar içərisində qoşa qafiyələrə Nəsimidən əvvəldə rast gəlmək olar ki, orta əsr poetikasında bunlara “Zülqafiyəteyi” və “Zülqəvafi” deyirlər.

Ey nuri-dilü didə, didarinə müştəqəm,
Bey yeri –nəsəndidə, didarinə müştəqəm.
Ey yari-nərinpeykər, ey huri-mələkmənzər,
Bey ləliləbi şəkər, didarinə müştəqəm.

Bu qəzəldə birinci misranın ortasında “didə”, 2-ci misranın ortasında “nəsəndidə, şahrakı misralarda” peykər, şəkkər, daxili qafiyələrdir.

Beləliklə Nəsimi Azərbaycan şeirinin bədii dil, ifadə vasitələri, vəzn, janr etibarı ilə zənginləşdirən, Azərbaycan xalq dilinin ifadə xüsusiyyətlərini şeirə gətirən görkəmli sənətkardır.

Ədəbiyyat:

- 1.C.Qəhrəmanov, Nəsimi “Divan”ının leksikası, Bakı. 1970
- 2.N.Xudiyev. Azərbaycan ədəbi dili tarixişAnkara. 1997.
- 3.Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. I cild. Bakı. 1960
- 4.S.Mümtaz. Azərbaycan ədəbiyyatının qaynaqları. Bakı.2006

CƏLİL MƏMMƏDQULUZADƏNİN ƏDƏBİ İCTİMAİ FƏALİYYƏTİNDƏ “MOLLA NƏSRƏDDİN” JURNALININ ROLU

Açar sözlər: fanatizm, cəhalət

“Qələmin müqəddəs vəzifəsi xalqın xoşbəxtliyi yolunda xidmət etməkdir. Bu da gərək ola hər bir qələm sahibinin amalı!” Bu şüar Azərbaycan xalqının mütəfəkkir ədiblərindən biri olan Cəlil Məmmədquluzadəyə aiddir.

Dünya mütərəqqi ədəbi ictimaiyyəti C.Məmmədquluzadəni hələ sağlığında XX əsrin oyanmış Şərfinin ən böyük, ən nüfuzlu biri kimi tanıyırdı. Bu böyük şöhrətə əgər bir tərəfdən onun yüksək sənətkarlıqla yazılmış bədii əsərləri səbəb olmuşsa, digər tərəfdən, 25 il nəşr etdiyi, redaktoru olduğu “Molla Nəsrəddin” jurnalı təsir göstərmişdir.

“Molla Nəsrəddin” jurnalında yalnız milli məsələ deyil, sözün əsl mənasında bütün beynəlxalq həyat da əhatə edilirdi. C.Məmmədquluzadə zəngin biliyə, böyük yazıçılıq mədəniyyətinə malik olan ədib, mübariz bir jurnalist kimi bir çox ölkələrin, xüsusən, İslam dininə mənsub olan xalqların azadlıq mübarizəsinə vaxtında səs verməsi bu ölkələrinin ictimai qüvvələrinin diqqətini cəlb etmişdir. “Molla Nəsrəddin” Azərbaycanda yayıldığı, sevildiyi qədər Yaxın Şərq ölkələrində də yayılırdı. İnsanpərvərlik, xalqlar arasında mənəvi dostluq, həmrəylik ideyalarının təntənəsi, milli zülmün kökünü kəsmək, mədəniyyətin inkişaf etdirilməsi C.Məmmədquluzadənin əsas aradıcılıq ideyaları idi.

25 il ərzində Azərbaycanın böyük xalq şairi M.Ə.Sabir, Ə.Haqqverdiyev, M.S.Ordubadı, Mirzəli Möcüz Şəbüstəri kimi görkəmli yazıçılar bu məcmuədə iştirak etmişlər. Buna görə də ədib demişdir ki, “Molla Nəsrəddin” tək bir nəfərin deyil, bir neçə mənim qələm yoldaşlarımla qələmlərinin məcmuəsidir.

Molla Nəsrəddin adı ilə bağlı olan Şərq lətifələrində zəhmətkeşlərin ədalətsizliyə, fanatizmə, qarşı nifrəti, üsyanı əks olunmuşdur. Buna görə də C.Məmmədquluzadə jurnalına “Molla Nəsrəddin” adını vermiş və bu adı özünə təxəllüs götürmüşdü.

Fəhlə və kəndlilərin ağır həyatından Cəlil Məmmədquluzadə çox yazırdı. Bakı neft mədənlərində əmək haqqının azlığı, iş gününün uzunlu-

ğu, kəndlilərin isə bir tərəfdən xan, bəy digər tərəfdən mühafizəkar ruhanilər, rüşvətxor çinovniklər tərəfindən soyulub talanması 1906-1917-ci illərdə “Molla Nəsrəddin” jurnalının əbədi mövzularından idi.

Cəlil Məmmədquluzadə belə hesab edirdi ki, hər hansı bir millətin daxili düşmənləri olan, istismarçı siniflərin fəsadına son qoyulmasa, o millətin həqiqi azadlığı heç cürə mümkün ola bilməz.

Böyük ədib C.Məmmədquluzadə ölməz əsərləri, milli ideyaları ilə bütün dövrlərdə Azərbaycan xalqının milli dirçəlişi və istiqlalına xidmət edən qüdrətli sənətkar idi.

Ədəbiyyat:

- 1.M.Cəfər, Azərbaycan dövlət nəşriyyatı. Bakı
- 2.İsa Həbibbəyli, C.Məmmədquluzadə “Çinar-çap” Bakı-2002
- 3.Cəlil Məmmədquluzadə həyat və yaradıcılığı “Elm” nəşriyyatı Bakı

*Hacıxanım Vahidova
A.Alxanov adına Sabir qəsəbə
tam orta məktəb*

ABDULLA ŞAIQ VƏ UŞAQ ƏDƏBİYYATI

Açar sözlər: dəcəllik, tənbəllik, tamahkarlıq

Azərbaycanın görkəmli uşaq yazıçılarından biri də Abdulla Şaiqdir. Uşaqların çox sevdiyi şeir və hekayələrin müəllifi olan A.Şaiq Azərbaycanda yeni uşaq ədəbiyyatının banisi hesab olunur. O, uşaqların və gənclərin psixologiyasını yaxşı bilən, ruhunu duyan, tələblərini nəzərə alan, qəlblərinə yol tapmağı bacaran həssas sənətkar-müəllim idi.

Az uşaq tapılar ki, A.Şaiqin “Xoruz”, “Keçi”, “Quzu”, “Uşaq və dovşan” kimi şeirlərini xüsusi zövq və ləzzətlə oxumasın. Çoxəsrlik şeir tarixi ərzində ilk dəfə idi ki, uşaqların dilindən oxunmaq üçün bu cür sadə lirik parçalar yaranırdı. Bu şeirlərdə nəsihətçilik, quru mühakimə yoxdur, son dərəcə canlılıq, sadəlik, aydınlıq, oynaqlıq və ahəngdarlıq vardır.

A.Şaiqin “Payız”, “Bahar”, “Payız gecəsi”, “Payızın axır ayı”, “Səhər” kimi şeirləri uşaqları təbiətin müxtəlif fəsilləri, hadisə və xüsusiyyətləri ilə tanış edir.

Azərbaycan xalq ədəbiyyatının gözəl bilicisi olan A.Şaiq oradan götürdüyü örnəklər əsasında “Tıq-tıq xanım”, “Tülkü Həccə gedir” və di-

gər əsərlərini yazır. “Tıq-tıq xanım” əsəri-ni şair “Dost dostu tən gərək, tən olmasa gen gərək” atalar misalına uyğun yaradıb.”Tıq-tıq xanım” əsəri kimi “Tülkü həccə gedir” mənzum nağılının da dili çox axıcıdır. Nağılda qocalıb əldən düşdüyü üçün ac qalan Tülkü təsvir edilir. Tülkü bilir ki, fiziki qüvvəsi olmadığına görə ov edə bilməyəcək. Ona görə də doyunca ət yemək üçün hiyləyə əl atır. O, əba geyinir, başına əmmamə qoyub əlinə təsbeh götürür və dua oxuya-oxuya bir kəndə gəlir. Kəndin ağzında Tülkünü görən xoruz onun bu görkəminə təəccüb edir. Tülkü artıq ət yeməkdən tövbə etdiyini və Həccə getmək istədiyini bildirir. Tülkünün bu müqəddəs niyyətini eşidən digər toyuq və xoruzlar da ona qoşulub Həccə getmək üçün yola çıxırlar. Mü-nasib bir yerə çatanda Tülkü guya namaz qılmaq üçün toyuqları sıraya düzür və xoruzlardan birinə pişnamazlıq etməsini tapşırır. Başını namaz qılmağa qarışan toyuqlar sayıqlıqlarını itirirlər. Fərsətdən istifadə edən Tülkü atılıb toyuqlara hücum edir

Bu nağılların hər ikisi alleqorik əsərlərdir. Heyvanların təbii xüsusiyyətlərindən istifadə edən A.Şaiq bəzi insanların dostluğa xilaf çıxmasından, hiyləgərliyindən poetik bir dillə bəhs edir.

A.Şaiq boz keçi, körpə quzu, yetim cücə, məstan xoruz, dəcəl dovşan haqqındakı şeirlərində uşaqlara faydalı quş və heyvanlara qayğı ilə yanaşmaq hissi aşılayır. Bu əsərlərdə müəllifi düşündürən başlıca məsələ uşaqların əxlaqı təlim-tərbiyəsidir. Dəcəllik, tənbellik, tamahkarlıq kimi yaramaz hərəkətləri pisləyən, bunun zərərli nəticələrini göstərən A.Şaiq uşaqlara mərdlik, çalışqanlıq, qayğıkeşlik, düzlük, əməksevərlik kimi nəcib sifətlər aşılayır, onları mənəvi cəhətdən yüksəltmək, ləyaqətli adamlar kimi yetişdirmək məqsədi izləyir.

Ədəbiyyat:

1. Yaqub İsmayılov. Uşaq yaradıcılığı. 2002
2. Dünya uşaq ədəbiyyatı kitabxanası X cild səh. 16 2001

Mələk Alxanova

Şamaxı r. Sabir qəsəbə tam orta məktəb

NƏSİMİ YARADICILIĞINDA FƏLSƏFİ FİKİRLƏR

Açar sözlər: Nəimi, Allah, Günəş, Ay, Yer, Torpaq, Su, Hava, Cahan

Ana dili, şeirimizə yeni dil və üslub gətirən onun formalaşmasına təsir göstərən Nəsimi, həmçinin ana dili fəlsəfi poeziyamızın əsas siması

kimi ədəbiyyatımızda həmişə anılır. Yaradıcılığı və poeziya sənəti, nəinki ümumi türk, habelə yaxın və orta Şərq ədəbi-bədii və fəlsəfi fikirdə yeni estetik hadisəyə çevrildi. Nəsimi yaradıcılığında poeziya sənətinin ədəbi-tarixi əhəmiyyət mənbəyi və fəlsəfi mahiyyətin anlamaqda, dərk etməkdə Şərq fəlsəfi tarixində xüsusi yer tutan sufizm, panteizm və hürufilik cərəyanlarının vəhdətdə verilməsi və onun poetik irsində Həllac Mənsurun və Nəimi Təbrizinin fikirlərindən bəhrələnməklə hürufiliyə daha geniş yer verməsi heç də təsadüfi deyil. Şair və filosof Nəsimi varlığın vəhdətində Allahu, İnsanı, hərfləri, həyatın mənbəyi olan torpağı, suyu, havanı və odun 6 cəhətini - Günəşi, ayı, Yeri, göyü, canlıyı və ruhu görür. Bunlar bütün maddi və mənəvi aləmə daxil edir. Allah ilə ailəmin eyniliyi konsepsiyasını əsaslandırmağa çalışan Nəsimiyə görə Allah mövcudiyətdən kənarında Allah ilə insan ailəmi eynidir. O, beləcə deyir mən həm cahanam, həm də cahanın eyni və mahiyyətiyəm. Nəsimi fəlsəfi şərlərində istər Fəzlullahi, istərsədə sevgilini tərənnüm edərkən hər yerdə onları Allahın təcəssümü olan canlı insan kimi tərif edir. O, insana müraciətlə deyir:

Kim ki, sücud eyləmədi köksünə

Divi – ləin öldüyü şeytanımız

Əvvəli axırda üzündür – üzün

Surəti Allah ilə peymanımız

İnsanpərvərlik, azadlıq, bərabərlik nəgməkarı olan Nəsimi dünya ədəbiyyatının korifeyləri cərgəsində şərəfli yer tutur. Nəsimi, həmçinin Azərbaycan ədəbi dilinin inkişafında çox əhəmiyyətli təsir göstərmiş onu leksika, bədii təsvir və ifadə vasitələri cəhətdən zənginləşdirmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. I cild, Bakı, 1960
2. Salman Mümtaz Azərbaycan ədəbiyyatının qaynaqları. Bakı, 2006
3. Azərbaycan dili ədəbiyyat tədrisi, 2004, №1
4. Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası, V cild, Bakı "ELM" 1985

M.Ə.SABİR VƏ UŞAQ ƏDƏBİYYATI

Açar sözlər: satira, cahillik, ruhani, poeziya

Azərbaycanda uşaqlar üçün gözəl şeir nümunələri yaradan görkəmli şairlərimizdən biri də M.Ə.Sabir olmuşdur. Sabir qədim Şamaxı torpağında doğulub böyümüş, burada gözəl bir şair kimi yetişmişdir.

Atası Zeynalabdin Ələkbərin savad almasını istəyir və buna görə də onu mollaxanaya qoyur ki, oxusun. Lakin mollaxanada hökm sürən mühit Ələkbərin xoşuna gəlmir və o, burada olan təlim-tərbiyə üsullarına etiraz edərək məşhur 3 misralıq mənzuməni dilə gətirir:

Tutdum orucu irəmazanda,
Qaldı iki gözlərim qazanda.
Mollam da döyür yazı yazanda

Ələkbərin hazırcavablığı və bədahətən şeir söyləməsi söz ustadı S.Ə.Şirvaninin diqqətini cəlb edir. Məhz Seyid Əziz Şirvaninin xahişi ilə atası balaca Ələkbəri onun açdığı yeni tipli məktəbə qoyur və Sabir bu böyük söz ustasından dərs alaraq formalaşır.

Bu gün Sabirin adı gələndə hamının yadına ilk növbədə onun yaradıcılığında əsas yeri tutan satirik şeirləri düşür. Azərbaycan satirik şeirində çevriliş yaratmış Sabir yaradıcılığında uşaqları da unutmamışdır. Onun “Uşaq və buz”, “Gəl,gəl a yaz günləri”, “Cütçü”, “Meyvələrin söhbəti” şeirləri keçən əsrin əvvəllərindən bəri bütün uşaqların sevimli şeirləri olmuşdur. Bu gün Azərbaycanda elə uşaq, hətta elə böyük tapılmaz ki, onun bu şeirlərini əzbər bilməsin. Sabirin böyüklüyü də ondadır ki, sadə uşaq şeirlərini hər zaman öz əhəmiyyətini və müasirliyini qoruyub saxlayacaq poetik xalq dilində yazmışdır.

M.Ə.Sabir “Uşaq və buz” şeirini mənzum hekayə formasında qələmə almışdır. Elə ilk bəndi oxuyarkən hadisənin davamını bilmək üçün oxucuda böyük maraq oyanır.

“Uşaq və buz” şeiri qış zamanı məktəbə gedərkən yol buzlu olduğu üçün sürüşüb yıxılan bir şagirdin bərəsində yazılmışdır. Uşaq ağıllı, dərs-lərini yaxşı oxuyan və məktəbdən bir gün də olsa qalmayan nümunəvi bir şagird olmasını onun buza xitabən söylədiyi sözlər də sübut edir.

Az qalib ömrün sənin.
Yaz gələr, artar qəmin.
Əriyib suya dönərsən.
Axıb çaya gedərsən!

M.Ə.Sabirin indi də dillər əzbəri olan şeirlərindən biri də “Gəl, gəl, a yaz günləri” şeiridir. Şair inanırdı ki, vaxt gələcək şəninə bənzərsiz misralar yazdığı Azərbaycan balalarının istedadı tər çiçəklər kimi açacaq, onlar öz şirincə ana dilində təhsil aldıkları məktəblərdə digər mahnılarla yanaşı bu ürək açan şərqi də böyük həvəslə oxuyacaqlar:

Gəl, gəl a yaz günləri,
İlin əziz günləri!
Dağda ərit qarları,
Bağda ərit qarları!

Ədəbiyyat:

1. Bəkir Nəbiyev”Şamaxı torpağının yetişdirdiyi böyük Azərbaycan şairləri” 2012

Qəribə Osmanova
Şamaxı r. Sabir qəsəbə tam orta məktəb

SEYİD İMADƏDDİN NƏSİMİNİN DİNİ BAXIŞLARI

Açar sözlər: fəlsəfi mülahizələri, əbədiyyətə, azadlıq, bərabərlik, sufizm

Ümumilli lider Heydər Əliyev Azərbaycan xalqına müraciət edərək söyləmişdir! Xalqımızın əsrlər boyu yaratdığı mədəniyyət və ədəbiyyat nümunələri həyat eşqi, azadlıq və müstəqillik duyğuları ilə aşılanmışdır. Dünya sivilizasiya tarixində silinməz izlər qoymuş Qətran Təbrizi, Nizami Gəncəvi, Ə.Xaqani, İ.Nəsimi, M.Füzuli kimi korifeylərin yaradıcılığı ümumbəşəri ideyaların tərənnümünə, haqqın, ədalətin bərqərar olmasına xidmət etmişdir.

Belə şəxsiyyətlərdən biri də, dünya ədəbiyyatının fəlsəfi fikrinin inkişafında misilsiz rolu olan İ. Nəsimidir. Nəsimi gənc yaşlarında ərəb və fars dillərini öyrənmiş, dinlərin tarixi, müqəddəs kitabları oxuyub mənimsəmiş və bu kitabların dərin fəlsəfəsindən öz əsərlərində istifadə etmişdir.

İmadəddin Nəsimi insan ucalığını dərk edərək, İslam dinində Sufilik adlanan elmi-fəlsəfi cərəyana qarışmışdır. Nəsiminin həyatına, dünya

görüşünə və yaradıcılığına kəskin təsir edən amillərdən biri də hürufiliyin banisi Şeyx Feyzullah, Nəimi ilə rastlaşması olmuşdur ki, nəticədə hürufilik cərəyanını qəbul etmişdir.

Sufilik xalis İslam mahiyyətindən qida alıb, müsəlman ehkamlarının təsəvvür fəlsəfəsi baxımından təbliğinə xidmət etmişdir. Hürufilik isə sufiliyin on iki cərəyanından biri olub, sufiliyi ən yüksək pilləyə qaldırmaqla bahəm fikirlərin hərflər və rəqəmlərin, gizli rəmzlərin vasitəsi ilə məxfi şəkildə ifadə olunub yayılmasına xidmət etmişdir.

Nəsiminin də, başqa hürufilərin də, Allah Təalayə onun sözlərinə çatdıran Qurani-Kərimə və onun Peyğəmbərlərinə inandığı özünü bariz şəkildə göstərir. Şəriət qanunlarının, özlərini dini həyatda əsas söz sahibi hesab edən, cənnətdə düşmən yollarını öyrədən insanların uydurma fikirlərin əleyhinə çıxırdılar.

Nəsimi həyatın əsasını torpaq olduğunu, torpaqdan mədən, mədən-dən nəbat, nəbatdan canlı heyvanat və nəhayət, insan yaratdığını söyləyir, bu da onun həyatı daim inkişafda gördüyünü aydınlaşdırır. Şair göstərir ki, insan başqa varlıqlardan fərqləndirən ruhun əsas xüsusiyyəti onun ilahi surət almasıdır.

Nəsimi öz şeirlərindən bir çoxunda ruhun insanda mərifət kəsb edərək, kamala çatmasından danışıır İnsanpərvər şair bütün xalqları bir birinə yaxınlaşdıran, mehriban edən bir həyat tərzini axtarır və bu məkfurə onun bütün yaradıcılığında parlaq surətdə özünü göstərir

Nəsimi dərin dini bilgilərə malik, sufünün dörd mərhələsini keçib, kamilləşmiş, insanlığın, şairliyin ən yüksək mərtəbəsinə yetişmiş filosof olmuşdur.

İmadəddin Nəsimi bir şair kimi Azərbaycan ədəbiyyatında öz möhtəşəmliyi ilə göylərə meydan oxuyan, onun ənginliyindən sədası gələn uca bir zirvədir.

Ədəbiyyat:

- 1.Əbülfət Həsənoğlu “Nurlan” nəşriyyatı Bakı-2004
- 2.Səbirə Nemətzadə Bakı-Nurlan-2008

ANA DİLİMİZ VARLIĞIMIZDIR

Açar sözlər: konstitusiya, türk dili, tatar dili

Ana dilim səndədir xalqın əqli hikməti
Ərəb oğlu Məcnunun dərdi səndə dil açmış,
Ürəklərə yol açan Füzulinin sənəti
Ey dilim, qüdrətinlə dünyalara yol açmış. (*B. Vahabzadə*)

Mənim ana dilim! Bu, o dildir ki, analarımız bizə beşik başında həyatı məlahətli sinfoniyası olan, laylanı bu dildə söyləyib-asta-asta, həzin-həzin!

Bu o dildir ki, Füzulinin eşq dünyası Nəsimi dözüümü və ölməzliyi, vurğun şirinliyi, Üzeyirin musiqi dünyası məhz bu dildə ifadə olunmuş, zaman-zaman qanımıza, canımıza hoparaq bizləri ağuşuna almışdır.

Lakin əfsuslar olsun ki, bu qədər cazibəli, musiqili çalarla zəngin olan dilimizi vaxtilə türk dili, türk-tatar dili, türk-Azərbaycan dili, tatar dili, tatar-Azərbaycan dili, tatar Azərbaycan ləhcəsi, Qafqaz-tatar ləhcəsi, Zaqafqaziya tatarlarının dili adı altında adlanmışdır. Yalnız 1930-cu illərdən sonra dilimiz “Azərbaycan dili” adına XI əsrdə görkəmli ədəbiyyatşünas Xətib Təbrizidə təsadüf olunur.

Unutmaq olmaz ki, əcdadlarınız Azərbaycan dilini həmişə yad təsirlərdən qoruyub saxlamış, yaşatmış və ən şirin nəğmətək bizlərə ərmağan etmişlər. Bircə onu qeyd etmək lazımdır ki, dilimiz Respublikamızda Konstitusiyaya görə dövlət dili statusuna malikdir.

Konstitusiyamızın 21-ci maddəsində deyilir: “Azərbaycan Respublikasının dövlət dili Azərbaycan dilidir. Azərbaycan Respublikası Azərbaycan dilinin inkişafını təmin edir”.

Sözümü ulu öndərin sözü ilə bitirirəm. Hər bir Xalq öz dili ilə yaranır. Ancaq xalqın xalqın dilini yaşatmaq, inkişaf etdirmək və dünya mədəniyyəti səviyyəsinə qaldırmaq xalqın qabaqcıl adamlarının, elm, bilik, xadimlərinin fəaliyyəti nəticəsində mümkün olur”.

Ümumilli lider: Heydər Əliyev.

Ədəbiyyat:

1. T.Hacıyev, K.Vəliyev. Azərbaycan ədəbi dil tarixi. Bakı “Maaarif” nəşriyyatı. 1983
2. B.Vahabzadə seçilmiş əsərləri I cild.
3. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 2003.
4. S.Qəribli Azərbaycan dili. Bakı, 2009.

Sevda Badurayeva
Şamaxı r, Sabir qəsəbə tam orta məktəb

NƏSİMİ YARADICILIĞINDA TANRIYA İNAM

Açar sözlər: fəlsəfi mülahizələri, əbədiyyətə, azadlıq, bərabərlik

Azərbaycan şeir mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələrindən biri, öz şeirlərini ən çox ana dilində yazması ilə tanınan İmadəddin Nəsimi Azərbaycanın şeir dilini zənginləşdirmişdir. Nəsiminin parlaq istedadı, sə-nətkarlıq qüdrəti nəticəsində Azərbaycan dili, yaxın Şərqdə daha geniş yayılmağa başladı.

Şeirlərinin olduqca rəvan, ahəngdar olmasından görünür ki, Nəsimi coşqun və axıcı bir şairlik təbinə malik imiş. R.Rzanın haqlı olaraq “Cahana sığmayan şair” adlandırdığı Nəsimi fəlsəfi mülahizələri ilə Hz.Əlinin kə-lamını hurifilik baxımdan mənalandırır, “özünü bilən yəqin sərrafmış”-de-yən şair özünü dərk etməyin haqqı dərk etməyə gətirib çıxardığını göstərir

Hər kimsə ki, nəfsini tanıdı rəbbini bildi

İnkarına bel bağlama kim qövli Əlidir.

Burada Nəsimi Xəlifə Hz.Əlinin kəlamına işarə edir. “Təəccüb edi-rəm ki, bir şəxs özünün nəfsini dərk etmirsə, o halda öz Allahını necə tanı-ya bilər?

Şair göstərir ki, nəcib əməllər sahibi olan “ənəlhəqq” zirvəsinə uca-la bilən insan Allahı dərk etməklə mövcud çoxluğun heçliyə varması, hər şeyin vahid varlığın təzahürü olaraq qalması fikrinə şərik olur.

Hurufilər Allahı, mütləq ruhu ilkin qüvvə kimi tanıyır, dörd ünsürü isə ikinci andan törəmə hesab edirlər.

“Sığmazam” rədifli qəzəlinde isə şair maddi və mənəvi cahanları öz varlığında birləşdirən insanın məkansız gövhər olması ilə əsaslandırır. Bu dünyaya sığmayan insanın cismi, bədəni deyil, ağılı və idrakıdır. İnsan cis-mən yox, mənən və ruhən öz dünyasına sığmır.

Nəsimi insanı Allah ilə birləşdirir, onunla vahid olur və Allahın qüvvəsini, mənəvi hökmranlığını alır. Allah insanın varlığında, daxilində yaşayır, ondan ayrılmır.

Böyük Azərbaycan şairi İmadəddin Nəsimi xalq həyatına, onun istək və arzularına bağlı olmuş, öz yaradıcılığında xalqın, həm də onun azad xoşbəxt gələcək haqqındakı həsrət və arzularını əks etdirmişdir. Zülmə və ədalətsizliyə etiraz, zəhmət adamlarına müsəlman olmayan xalqlara belə dərin hörmət və rəğbəti, doğruluq sədaqət kimi nəcib ideyaları ilə Nəsimi bu gün də bizə dogma və yaxındır.

Şair Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə alovlu insanpərvər, döyüşkən bir şair kimi daxil olmuş, şeiri mövzu, fikir, şəkil cəhətdən zənginləşdirmişdir. İnsanpərvərlik, azadlıq, bərabərlik nəğməkarı olan Nəsimi dünya ədəbiyyatının korifeyləri cərgəsində şərəfli yer tutur.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. I cild. Bakı-1960
2. Salman Mümtaz. Azərbaycan ədəbiyyatının qaynaqları. Bakı 2006.
3. Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi. 2004 №1
4. Azərbaycan klassik ədəbiyyatı kitabxanası. İmadəddin Nəsimi, V cild: Bakı, “ELM” 1985

*Turanə Eyvazlı
Şamaxı r. Sabir qəsəbə tam orta məktəbin*

ANA DİLİ MÜSTƏQİL AZƏRBAYCANIN MİLLİ SƏRVƏTİDİR (H.ƏLİYEV)

Açar sözlər: Konstitusiyaya, dil, “ana”, rəvanlıq, zənginlik

Dil açanda ilk dəfə “ana” söyləyirik biz.

Ana dili adlanır bizim ilk dərsliyimiz.

Dil hər bir xalqın mənəvi sərvəti, qürur mənbəyi, xalqın varlığını təsdiqləyən bir məslək daşındır. Tarixin müxtəlif sınaqlarından üzü ağılığa qədər gəlib çıxan bu zəngin dilimiz cilalana-cilalana öz zərifliyini, cazibədarlığını ana laylasından və zümzüməsindən süzülərək əziz və müqəddəsliyi ilə qəlbimizə hakim kəsilib.

Vaxtı ilə Ulu öndərimiz H.Əliyev dilimizin zənginliyi haqqında belə söyləyirdi: “Hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir azərbaycanlı öz

ana dilini – Azərbaycan dilini, dövlət dilini mükəmməl bilməlidir. Xalqın, millətin, insanın öz ana dilindən əziz heç bir şey ola bilməz”.

Bəli, “dil” və “ana” sözləri tarixən həmişə qoşa çəkilib. Bu da təsadüfi deyildir. İnsan dünyaya göz açandan dil ananın südü, beşik başında oxuduğu lay-layları, oxşamaları ilə onun canına qanına hopur.

Şair N.Xəzri “Ana dili” şeirində dilimizin rəvanlığını belə vəsf edir:

Ana gözlərindən süzülən nur kimi,

Doldun ürəyimə sən gilə-gilə,

Hər kəlmən hər sözün bəzənməyibmi

Mehriban ananın təbəssümüylə?!

Dilimiz Azərbaycan dilidir. 12 noyabr 1995-ci ildə qəbul edilmiş Konstitusiyamızda Azərbaycan dili dövlət kimi təsbit edilmişdir. Konstitusiyanın 21-ci maddəsində deyilir “Azərbaycan dilinin dövlət dili Azərbaycan dilidir. Azərbaycan Respublikası Azərbaycan dilinin inkişafını təmin edir. Azərbaycan Respublikası əhalisinin danışdığı başqa dillərin sərbəst işlədilməsini və inkişafını təmin edir”.

Ədəbiyyat:

1. H.Əliyev Azərbaycan qəzeti, 31 avqust 1997
2. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, Bakı, 1995
3. C.Novruzov. Seçilmiş əsərləri I cild.
4. T.Hacıyev, Bektaş, Y.Hüseynova Azərbaycan dili. 10-cu sinif üçün dərslik. Şərq-Qərb, Bakı.2017

Zafər Babaşov

A.Alxanov adına Sabir qəsəbə tam orta məktəb

SEYİD ƏZİM ŞİRVANİ VƏ UŞAQ ƏDƏBİYYATI

Açar sözlər: satira, ruhani, poeziya

XIX əsrin sonlarında Azərbaycanda iqtisadi-siyasi vəziyyət burada təhsilin inkişaf etdirilməsi üçün tələbatı artırır. Rusların əsarəti altında olan Azərbaycan cahilliyin, mövhumatın hökm sürdüüyü ölkə kimi çox geridə qalmışdı. Az sayda olan ziyalılarımız bu vəziyyəti dəyişdirmək üçün yeni məktəblər açmaqla, zamanın tələbatına uyğun olan dərslərlər yazmaqla gənc nəslin təhsil alması üçün əllərindən gələni etməyə çalışırdılar. Belə ziyalılarından biri də Şamaxıda doğulub boya-başa çatmış S.Ə.Şirvani olmuşdur. Seyid Əzim dini təhsil alsada, həyatını ruhaniliyə deyil, gənc nəslin təlim-tərbiyəsinə həsr etmişdir. Onun Şamaxıda açdığı məktəb şə-

hərdə fəaliyyət göstərən mollaxanalardan çox fərqlənirdi. Şagirdlərinə yeni üsullarla dərs keçən S.Ə.Şirvani onlarda təhsilə maraq oyatmaqla işıqlı gələcəyə səsləyirdi. Məktəbdə şagirdlər mollaxanalarda olduğu kimi əzbərciliklə deyil, əsl həyatı əks etdirən elmlə məşğul olurdular. S.Ə.Şirvani uşaqlar üçün yazdığı və 1877-ci ildə tamamladığı “Rəbiül-ətfal” (“Uşaqların baharı”) dərsliyinin müqəd-diməsində yazırdı: “Mən müəlliməm, indiyə qədər tərtib olunan kitabları nəzərdən keçirdim və onların təlim-tərbiyəyə yaramadığını gördüm. Həmin kitabların mənasını nəinki şagirdlər, bəlkə də bir para müəllimlər də başa düşməkdə çətinlik çəkirlər. Bütün bunları nəzərə alaraq bir kitab tərtib etdim ki, şagirdlər üçün həm oxunması asan olsun, həm də mənası tez başa düşülsün.”

“Uşaqların baharı” dərsliyi əsasən şairin orijinal əsərlərin-dən ibarətdir. Burada xalq yaradıcılığına və Nizamidən, C.Rumidən, Sədidən nümunələrə də müəyyən yer verilmişdir. Kitabda gözüaçıq, müasir cəmiyyətə yararlı, hər cür riyakarlığa nifrət ruhunda gənclər yetişdirməyə xüsusi diqqət edilir və hər bir hekayədə şair, oğlu Mir Cəfərə xitab və nəsihət yolu ilə əxlaqi-etik fikir və arzularını bildirirdi. Bura-da şairin oğlu simasında Azərbaycan gəncliyi ümumiləşdiril-mişdir.

Əsərlərində mollaxanalardakı əzbərçi təlimə qarşı çıxan şairin “Şagirdlərin müəllimə kələk gəlmələri” şeirində yararsız təlim üsullarına sarsıdıcı zərbə endirilir. Mollanın əmmaməsi yanır və şagirdlər bunu mollaya onun öyrətdiyi tərzdə uzada-uzada xəbər verirlər və molla işi anlayana kimi mollanın əmmaməsinin yarısı yanır

S.Ə.Şirvani “Qaz və durna “əsərində Nizamının fikrini inkişaf etdirərək, bir sənəti kamil bilməyin üstünlüyündən bəhs edir. Qaz özünü öyərək suda üzməyindən, quruda qaçma-ğından və göydə uçmağından böyük fəxrlə danışır. Onun özü-nü öyməyini eşidən Durna onun lovğalanmağının yersiz ol-duğunu bildirir və qazı utandırır.

Şair bu əsərini aşağıdakı nəsihətamiz sözlərlə bitirir:

Vaqif ol, ey oğul, bu mənadan.

Yəni bir elmə daim ol talib.

Zifən ol zifünunədir qalib.

Kişi bir sənəti bilər xalis.

Çoxuna meyl edən qalar naqis.

Ədəbiyyat

1.Ə.A.Bağirov “S.Əşirvani və məktəb “1986

2.K.Məmmədov Dünya uşaq ədəbiyyatı kitabxanası X c. 1985

C.MƏMMƏDQULUZADƏNİN TƏHKİYƏ KOMEDİYALARI

Açar sözlər: fanatizm, cəhalət, adət-ənənələr

Görkəmli Azərbaycan yazıçısı, ictimai xadim Cəlil Məmmədquluzadə mənsub olduğu ölkənin və xalqın uğrunda mübarizə aparmış qüdrətli sənətkardır. Cəlil Məmmədquluzadə əsl sənətkarlığı əks etdirən bədii əsərləri, milli və dini ayrı seçkilinin, fanatizm və cəhalətin aradan qaldırılmasına, milli oyanışa həsr olunmuşdur. Ədibin bədii fəaliyyəti geniş mənada vətənə və millətə həsr olunmuşdur. O, Azərbaycan ədəbiyyatında ən milli və eyni zamanda, həm də bəşəri yazıçılardan biridir.

Cəlil Məmmədquluzadənin bədii nəsrinə Azərbaycan ədəbiyyatında yeni ədəbi hadisə idi. Gerçək həyat hadisələrinin bədii vasitələrlə təqdim edilməsi, adi, zəhmətkeş insanların maraqlı və qəribə taleyinin təsviri, milli oyanış və dirçəlişə çağırış, sadə dil və üslub ədibin bədii nəsrinin əsasını təşkil edir.

Mirzə Cəlil üslubunda əsas yeri komizim tutur. Şərq-türk milli koloriti C.Məmmədquluzadə yaradıcılığında əsas üslubi ovqat rolunu daşıyır. Sözün bədii ifadə simvolu, məcazi və rəmzi münasibət meydanı Şərqdə açıq olub. Xalq yaradıcılığında əsas üslub-ifadə qatlarından biri komik tipizmdir. Komik dinamizm, birincisi, hadisənin özündə, məzmununda idi. İkincisi, nəqldə komik dinamizm vardır: yumoristik, satirik eyham və kinayə komediyaya xas olan üslubi məzmunu burada da yerinə yetirir. Mirzə Cəlildə bu cəhət yeni üslubi məqamların yaranması demək idi.

C.Məmmədquluzadə hekayələrində və “Danabaş kəndinin əhvalatları” povestində onlarla komik situasiyalar var və bunları əks etdirən ilkin amil təhkiyədir. İlk baxışdan təhkiyədə heç bir komik əlamətlər sezilmir və bu epizod qəhrəmanlıq dastanlarındakı səhnələrə bənzəyir. Əslində komik situasiya məntədaxili-mətnaltıdır və bundan sonrakı cümlələr komik vəziyyətin təhrini özündə əks etdirir

“Danabaş kəndinin əhvalatları” povesti Azərbaycan nəsrinin şah əsəri sayılmağa layiqdir. Bu Danabaş kəndinin timsalında bütövlükdə Azərbaycan kəndinin, əsərin əsas qəhrəmanı olan Məmməd həsən əminin simasında Azərbaycan kəndlisinin əhvalatlarıdır.

Mirzə Cəlil nəsrində daxilən ciddi drammatizmi vardır və burada cəmləşən komik cəhətlər bilavasitə iztirablari da ifadə edir. O, hər şeydən əvvəl mənzerənin özünü komik vəziyyətdən verirdi. Onun “Qurbanəli bəy” hekayəsinin qəhrəmanı aydın və bitkin bir obrazdır. Obrazın həyəcanlarında və məmnunluğunda bir məhrəmlik var: tulalardan birinin Qurbanəli bəyin ayağını yalaması ilə xanımın qabağa çıxıb Qurbanəli bəyə əl uzatması arasında bir üslubi oxşarlıq vardır.

Hekayələrin arxasında bitkin, dolğun məzmun vardır və bu məzmununda həyat faktlarının reallaığı təhkiyyənin üslubuna yeni biçim vermişdir. Ümumiyyətlə, onun təhkiyəsi bədiiliyin yeni poetika stilini üzə çıxartdı və bütün bunlar da XX əsr ədəbiyyatının yeniliyi demək idi.

Ədəbiyyat

1. Əzimli Əbülfəz Tahir oğlu-Cəlil Məmmədquluzadə nəsrində təhkiyə poetikası-Naxçıvan “Əcəmi”2005
2. İsa Həbibbəyli “Çinar-çap” Bakı 2002

Qumru Qəmbərli
Zəngilan rayon 33 nömrəli tam orta məktəb

İ.NƏSİMİ YARADICILIĞINDA İNSAN KONSEPSİYASI

Açar sözlər: İ.Nəsimi, kamil insan, nəfs, insan gözəlliyi

Altı yüzildir ki, böyük Azərbaycan şairi İmadəddin Nəsiminin adı dillərdə dastan olub. Nəsimi özündən sonra zəngin bir irs qoyub getmişdir.

Nəsimi Orta əsrlərdə Yaxın Şərqlərdə geniş yayılmış hürufilik tərqiyyətinə mənsub bir tərqiyyətkür sahibi idi. Bu cərəyanın əsasını öz dövrünə görə yeni olan insan konsepsiyası təşkil edirdi. Hürufilik tərqiyyəti insanın qarşısına özünü dərk etmək kimi böyük bir vəzifə qoyurdu. Özünü dərk etmək üçün isə insan hər şeydən əvvəl cəmiyyətdə öhdəsinə düşən əsas vəzifəni anlayıb dərk etməli, müharibələrin, ictimai ədalətsizliyin pozduğu gedişatı yoluna qoymaq üçün çalışmalıdır. İnsan üzünün cizgilərində hərfləri, rəmzləri oxumaq, bunları bəzən ifrat dərəcəsinə varan səxavətlə təsvir və tərənnum etmək isə məsələnin zahiri əlaməti idi.

Ey özündən bixəbər qafil, oyan!

Haqqa gəl kim, haq deyil batil, oyan!

Olma fani aləmə mail, oyan!

Mərifətdən nəsnə qıl hasil, oyan! [2, 293]

Nəsimi sənəti bütövlüklə insan gözəlliyinə, insan qüdrətinə heyranlıqla dolu bir himn kimi səslənir. Bu gözəllik, bu qüdrət dünyada bütün insanlara deyil, yalnız özünü tanımış, dərk etmiş insanlara xasdır. Elə buna görə də şair kamil insanı “canımın cananəsi” adlandırır, ona səcdə etməyin vacib olduğunu göstərir. Kamil insanın gözəlliyinə səcdə etməyənlər, onun qarşısında heyranlıq hissi keçirməyənlər isə, şairin fikrincə, haqq yolumdan azmış div, şeytan və qammaz heyvanlardır. Ancaq hümanist şair bu şər qüvvələrin məhv edilməsinə hökm vermir, əksinə, islah, tərbiyə yolu ilə onların özlərini tanımasına, insan olduqlarından qürur duymalarına çalışır. Nəsimi ədəbi irsini bu gün gündəmdə olmasının səbəbi də məhz insanı kamilliyə, vəhşi instiklərdən əl çəkməyə, şər əməllərə səsləyən “nəfsi-əmmarədən” (əmr edici ruhdan-şeytandan uzaqlaşmağa səsləmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Nəbiyev B. Nəsimi kəlamının işığında: Azərbaycan elm və mədəniyyət xadimlərinin Suriya səfərindən notlar. “Ədəbiyyat”qəzeti, 2008, 5 dekabr
2. Nəsimi İ. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. II cild. Bakı, “Lider nəşriyyat”, 2004, 376 səh.

Zəhraxanım İsmaylova
Zəngilan rayon 33 nömrəli tam orta məktəb

HAQQ AŞIĞI YUNUS ƏMRƏ

Açar sözlər: Yunus Əmrə, haqq, tanrı, eşq

İslam dövrünün yüzillər boyu yetişən saysız türk şairləri arasında Yunus Əmrə zəngin türk dili və mədəniyyəti tarixinin yetirdiyi çox nəhəng simalardandır. Şair, Tanrı sevgisinin dərk olunmaz həyəcanlarını insanlığa çatdırmağa müvəffəq olmuşdur. Dünyaya yayılan da elə həmin sevginin ətridir.

Yunus Əmrənin yaradıcılığı ümumən türk, ələlxüsus da türk xalq sufi şeirinin inkişafına qüvvətli təsir göstərmişdir.

Şeirlərində adını əksərən Qul Yunus, Aşiq Yunus, Yunus Əkrəm və ya Miskin Yunus, Dərviş Yunus, Qoca Yunus, ya da sadəcə Yunus şəkillərində işlədən Yunus Əmrə daha çox xalq şeiri ölçüsündə yazıb yaratmışdır. O, alınma ünsürləri belə türkcənin sehri içərisində görünməz edib yad olduqlarını az qala unutturacaq qədər onları milli ahəngə uyğunlaşdırmışdır.

Eşqin ülviliyi və sirr dolu mahiyyətindən danışan Yunusun gözləri həmişə mənəvi aləmin dərinliklərinə dikili olduğuna görədir ki, hətta təbiət lövhələrindən bəhs eləyən zaman bu lövhələri vicdani rənglərlə boyayır, onlara əxlaqi, hikmətamiz bir məzmun verir. Eşq şərabını içib işi ahü zar olan şair gerçək aşiqin diliylə: "... var eşq rənginə boyan" - söyləyir. Çünki "əvvəl yer-göğ yoğ ikən bünyadı var olan" həmin əzəli eşqdır.

Gecə-gündüz Həqq diləyənlərə, Həqq istəyənlərə Yunusun sözü budur:

Ey dünü gün Həqq istəyən, bilməzmişin Həqq qandadır?

Sən sənlığın əldən bırağ, təndən içərü candadır.

Bütün varlıqların Tanrını bildiyini söyləyən Yunus bütün varlığıyla ona da inanmışdır ki, ruhları dünya kirinə bulaşdığından dünya üçün oda düşüb yananlar bu eşqin nə olduğunu anlaya bilməzlər. İnsanları maddiyat batdağında çırpınıb duran qarmaqarışq dünyamızın bu üzdən ona sonsuz ehtiyacı var.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Yunus Əmrə. Əsərləri. Bakı: "Şərq-Qərb", 2009, 360 səh.
2. https://az.wikisource.org/wiki/Din%C3%BC_mill%C9%99td%C9%99n_k%C3%A7%C9%99r_e%C5%9Fq_%C9%99s%C9%99rini_tuyan
3. <https://www.ens.az/az/yunus-emre-asiqlere-ne-deyem-esq-xeberinden-sirin>

Ləman Əsədzadə

Ağdam 1 nömrəli köçkün tam orta məktəb

MƏNİM ANA DİLİM

Açar sözlər: dilimiz, varlığımız, and yerimiz

Mənim ana dilim poeziya dilidir, şirin layla dilidir, ecazkar mahnı dilidir. Mənim ana dilim dosta məhəbbət, düşmənə nifrət dilidir. Azərbaycan dili türk dilləri ailəsinin oğuz qrupuna daxil olan qədim və zəngin bir dildir. Təşəkkülü Miladdan əvvəlki dövrlərə gedib çıxan bu dilin ifadə zənginliyi, axıcılığı və sadəliyi, səlis ahəngi onu dünyada ən şirin dil-lərdən biri kimi tanıtmış, şöhrətləndirmişdir.

Ərəb ölkələrindən birində təhsil alan azərbaycanlıların yanına öz həmvətəni gəlir. Şagird ustadından icazə alaraq həmvətəni ilə öz ana dilində danışmağa başlayır. Qonağı gedəndən sonra ustad öz şagirdlərinə yanaşıb hansı dildə danışdıqlarını soruşur. Şagird Azərbaycan dilində söhbət

etdiklərini bildirir. Ustad bir anlıq susub sonra onların bütün danışdıqlarının, elə Azərbaycan dilində təkrar edir. Bu əhvalatdan çıxan əsas nəticə ondan ibarətdir ki, Azərbaycan dili həm sadə və asan, həm də şirin və ahəngdar bir dildir.

Ana dili bizim həyatımız, inamımız və qeyrətimizdir, dünənimizdən, sabahımızdan salınan mənəvi körpüdür. Bizim müqəddəs borcumuz onu qorumaqdır. Ana dili xalqın milli-mənəvi varlığı, özünü təsdiqi, həyat tərzi, mədəni irsdir. Hər bir dili yaşadan, inkişaf etdirən xalqlardır. Azərbaycan xalqının ümumilli lideri Heydər Əliyev dilimizin saflığının qorunması üçün çox böyük işlər görüb. Xalqımızın böyük oğlu deyirdi: Hər bir Azərbaycan vətəndaşı, hər bir azərbaycanlı öz ana dilini, Azərbaycan dilini, dövlət dilini mükəmməl bilməlidir. Bu gün fəxr edirik ki, danışdığımız Azərbaycan dili dünyanın ən şirin, ən mükəmməl, ən zəngin dillərindən biridir. Onun bu şirinliyini, saflığını göz-bəbəyi kimi qorumaq, keşiyində ayıq-sayıq dayanmaq hər bir azərbaycanlının müqəddəs borcudur.

Ana dilimiz dövlət rəmzlərimiz olan himn, gerb, bayraq kimi müqəddəsdir. Zaman-zaman Azərbaycanın düşünən beyinləri dili xalqın yaşaması üçün ən mühüm atribut hesab etmiş, özünün bu dəyərli milli sərvətini kənar dillərin təsirindən qoruya bilmişdir. Dilimizin inkişafı ilə əlaqədar son dövrdə bir çox uğurlar əldə edilmişdir. Bütün xalq bu dildə danışır, elmi kitablar, bədii əsərlər, mətbuat bu dildə nəşr olunur. Konfranslar, müşavirələr, bu dildə aparılır. Ali məktəb auditoriyalarında bu dildə mühazirələr oxunur. Azərbaycan dili tarixi-genetik dəyərlərimizi, ruhumuzu yaşadan milli varlıqdır. Azərbaycanın böyük şairi Süleyman Rüstəm demişdir.

Mən sənin dilinə dəymirəm, cəllad,

Gəl sən də mənim dilimə dəymə!

Sənin də bağın var, gülün var çəkin.

Bağıma əkdiyim gülümə dəymə!

“Ana dili millətin mənəvi diriliyidir. Ananın südü bədənin mayası olduğu kimi ana dili də ruhun qidasıdır. Hər bir vətənpərvər öz anasını və vətəninə sevdii kimi ana dilində sevir. Bizim Azərbaycan Türklərinin dəxi özlərinə məxsus dili vardır.” Hər bir azərbaycanlı öz dilinin müqəddəsliyinə və heyrətamizliyinə şəksiz-şübhəsiz inanır. Necə də inanmayaq? Axı bu dilin hürriyyəti, bizim hürriyyətimiz uğrunda canından keçənlər inanmışdılar. Sınələrini mərmilərə sipər edərkən inanmışdılar. Şəhidlərimiz hər qaranlıq gecənin bir işıqlı sabahı olduğuna inanaraq döyüşdülər və o yüksək mərtəbəyə qalxmağa nail oldular. Çünki inanırdılar. Damarlarında axan əsil qana, qəlblərindəki vətən yurd sevgisinə, gözyaşlı anaların

göyə açılan əllərinə inandılar. Necəki keçmişimizə, bu günümüzə inandırdılar, gələcəyə də inandılar.

Bu gün ana dilimizi hamımız gözbəbəyi kimi qorumalıyıq.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan ədəbi dili və tarixi 4-cü cild 392 dil və millət
2. Cəlil Məmmədquluzadənin memuarlarından
3. Elm və təhsil. Bakı 2013
4. "Həyat" 1906 no. 181

Ruslan Məmmədli

Ağdam 1 saylı köçkün tam orta məktəb

B. VAHABZADƏNİN "POEZİYANIN NALİYƏTİ" ADLANDIRDIĞI ŞEİRLƏRİN MÜƏLLİFİ ŞAHMAR ƏKBƏRZADƏ

Açar sözlər: Ş. Əkbərzadə, şeir, poeziya, cənub mövzusu

Ədəbiyyatımızı zənginləşməsində və inkişafında müstəsna xidmətlər göstərmiş Şahmar Əkbərzadə XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatında şeirləri ilə öz sözünü demiş, istifadə etdiyi hər bir kəlimə ilə əsl vətəndaşlıq nümunəsi göstərən şair və publisistlərimizdən biridir.

Kölgəm gün batanda sərhəddi aşdı,

Könlümə qan damdı gözümdən mənim.

Keçib o sahili gəzib dolaşdı,

Kölgəm qeyrətliymiş özümdən mənim.

Yalnız dörd misradan ibarət bu şeirdə Ağdam torpağının yetirməsi olan Şahmar Cənub həsrətini sadəcə "kölgə" kəlməsinin dərinliyi ilə oxucuya çatdırmağı bacarır.

Ədəbiyyatımızda hansı yazıçıya, hansı şairə üz tutsan onun cənub mövzusunda qələmə aldığı roman, poema, məqalə və ya şeirlə qarşılaşa bilərik. Ancaq Azərbaycanın bütövlüyü mövzusunda yazılmış bu qədər əsər olmasına baxmayaraq Ş. Əkbərzadə imzalı şeirlərin təsiri zənnimcə daha üstündür. Özünə məxsus yazı üslubu, təkrarsız dəst-xətti ilə qələmindən nə çıxarsa maraqla qarşılanan Şahmar Əkbərzadə zamanın nəbzini tutaraq əsl ölməzlik abidələri yaratmışdır.

Sərhəd kənarında cavan yaşımda

Həsədim utanıb yerə girirdi.

İki quş dimdiyi ağac başında
Vətəni Vətənə birləşdirirdi.

“ Dağdağan” şeirindən misal olan bu misralar Şahmar nəfəsini, Şahmar kədərini, Şahmar yanğısını açıq aydın göstərir. Bu şeiri oxuyaraq Azərbaycanın keşməkeşli taleyini anıb da kövrəlməyən varmı görəsən?!

Azərbaycan ədəbiyyatının böyük simaları arasında fərqlənən görkəmli sənətkarımız Bəxtiyar Vahabzadə yaxın qələm dostu olduğu Şahmar Əkbərzadənin “ Ona yanırım ki...” kitabına ön söz yazaraq belə qeyd edir: “ Şahmar Vətən sözünü bitişik yazmağa utanır, özünün dediyi kimi “onu” bütöv yazanda vicdanı ağrıyır.”

Sən iki hecalı bir sözsən Və-tən,
Sətirdən-sətirə keçirilmisən!

Deyərək, sanki oxuyucunun qəlbinə Araz boyda dağ çəkir.

“Eşmə”, “Sətirdən-sətirə”, “Vaxtı keçən abunələr”, “Sınıq körpü”, “Sınıq körpü”, “Tamarzı”, “Arılar”, “Tüstümüz bəxtəvərdir” eyni mövzuya həsr olunsada onların hər biri ayrı-ayrılıqda oxuyucusunu düşündürür, yandırır, inandırır. B.Vahabzadənin sözləri ilə desək, “...əsl Azərbaycan poeziyasının qayəsi də elə düşündürmək, yandırmaq və inandırmaqdır.”

Şahmar Əkbərzadə vətəninin daşını, torpağını, hər qarışını canını verəcək qədər çox sevirdi. Onun simasını real həyatda görmək biz gənclərə qismət olmasada, şeirlərinin hər misrasında onu duya, qavraya, hiss edə bilirik.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Əkbərzadə.Ş. “Ona yanırım ki...” Şeirlər və poema. Bakı:1988. 160 s.

*Aytac Möhsümsadə
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Beynəlxalq münasibətlər və idarəetmə*

PRONUNCIATION DIFFERENCES BETWEEN BRITISH ENGLISH AND AMERICAN ENGLISH

Açar sözlər: english, constant, english pronunciation, vowel, sounds

British and American people pronounce differently certain words. This could be for many reasons. The stress could fall on different syllable and the vowel sound could be different or even the consonant sound as well. I did some research about it. First, I want to start with vowel sound

[ʌ]. In American English, there are many words that have the letter “o” representing the sound [ʌ]. For example, hot, honest, mom, top. The vowel sound [ʌ] has a good bit of jaw drop and totally relaxed lips. In British English, however, in these words where the “o” represents the [ʌ], there’s a different vowel sound. The lip is more rounding and less jaw drop. For example, in American English hot is pronounced like [hʌt], but in British English it is pronounced like [hɒt]. Notice how much our lips round for this sound when we pronounce in British English - [hɒt]. In American English, the corners of the lips are completely relaxed, and the jaw drops a bit more - [hʌt]. For example, Hot or iced coffee? Both ‘hot’ and ‘coffee’ have the vowel sound [ʌ] in American English. But in British English: Hot or iced coffee?

I’ve taken just some high-frequency words and I’m going to display how British and American people pronounce them. Number one in British English: water [wɔ:tə]. In American English: water [wa:də]. Notice the vowel sounds [a:] and [ɔ:], constant sounds [t] and [d]. Number two is our first example of where the stress is different in the word. So in British English it is adult [ˈæd.ʌlt] so the stress falls on the first syllable. But in American English is adult [æd. ˈʌlt]. So the stress falls on the second syllable. The last word that I want to pronounce is mobile [ˈməʊ.bəl] in British English and mobile [ˈmoʊ.bəl] in American English. In both words, the stress falls on the first syllable. But in British English, they pronounce it as [baɪl], while in American English they pronounce as [bəl].

Ədəbiyyat:

1. N. Musk. The Vowels & Consonants of English Lecture Notes.
2. J. Hudson. The sound of English, 2012.
3. Oxford dictionary. Oxford University press, 2002.

*Mirmehdi Ağazadə
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Magistratura Şöbəsi*

XIX ƏSR NORVEÇ MİLLİ ROMANTİZMİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: Milli Romantizm, Norveç, milli kimlik

Dörd yüz ildən çox (1380-1814) Danimarkanın əsarətində olan Norveç 1814-cü ildə İsveç ilə bir ittifaqda birləşməli oldu. Beləliklə, XIX

əsrin əvvəllərindən etibarən müstəqillik uğrunda mübarizə aparan Norveç xalqı milli kimlik axtarışına başladı. Bunun nəticəsində, 1830-1860-cı illərdə Norveçdə Milli Romantizm adlanan mədəni cərəyanın əsası qoyuldu. Belə ki, bir çox sənətkarlar əsl Norveç mədəniyyətini araşdırmağa və önə çıxarmağa çalışdı. Bu araşdırmalar özünü xüsusilə ədəbiyyat, incəsənət, musiqi və dilin formalaşmasında göstərdi.

Romantizm dövründə Björnstjerne Björnsonun əsərləri çox böyük sevgi qazanmış və o, 1903-cü ildə Nobel mükafatına layiq görülmüşdür. Hətta Norveçin himni olan “Ja, vi elsker dette landet” - nin sözləri də bu yazıçı tərəfindən yazılmışdır.

Cərəyan özünü xüsusilə təsviri incəsənət nümunələrində göstərirdi. Bu dövrdə çəkilən rəsm əsərlərində Norveçin fyordları, şlalələləri, dağları, meşələri, adət-ənənələr ön plana çəkilirdi.

Musiqi sahəsində Edvard Qriq və Ole Bullun Norveç mədəniyyətinə töhfəsi əvəzedilməzdir. Qriq xüsusilə öz əsərlərində qədim Norveç xalq musiqisinin elementlərindən məharətlə istifadə etmişdir.

Peter Kristen Asbjørnsen və Jörgen Moe 1840-cı illərdə Norveçin bütün əyalət və kəndlərini qarış-qarış gəzmiş, xalq nağıllarını toplamış və kitab halına salmışdılar. İvar Osen 1850-ci illərdə norveç dilini danimarka dilinin təsirindən çıxardaraq yeni bir dil formalaşdırmaq arzusunda idi. Beləliklə o, Norveçin ucqar ərazilərinə səyahətlər etmiş və köhnə nəslin nümayəndələrindən öyrəndiyi qədim norveç sözləri əsasında *Nynorsk* dilini təsis etmişdir. Bu dil hal-hazırda Norveçin iki rəsmi dilindən biridir.

Milli kimlik uğrunda xalqın apardığı mübarizə uğurla nəticələnmiş və Norveç tarixi və mədəniyyətində dərin iz buraxmışdır.

Ədəbiyyat

1. Maagerö E., Simonsen B. Norveç cəmiyyəti və mədəniyyəti. Bakı, 2013.
2. Stenersen Ø., Libæk I. Norveç tarixi buz dövründən bu günə kimi, Bakı, 2009.
3. Falnes J. Oscar. National Romanticism in Norway. http://library.albany.edu/preservation/brittle_bks/Falnes_Norway/

ПРОБЛЕМА ПЕРЕДАЧИ ВУЛЬГАРИЗМОВ В РАССКАЗЕ ЭРНЕСТА ХЕМИНГУЭЯ «НЕДОЛГОЕ СЧАСТЬЕ ФРЭНСИСА МАКОМБЕРА» НА РУССКИЙ ЯЗЫК

Ключевые слова: перевод, вульгаризмы, вульгарные слова

Одним из основных проблем при переводе с одного языка на другой может оказаться адекватный перевод вульгаризмов. Несмотря на то, что многие вульгарные слова вполне понятны переводчику и их с легкостью можно передавать и на ПЯ, ввиду некоторых причин (наличие цензуры, господство определенной идеологии и т. д.) эти слова могут быть опущены, компенсированы или же с точностью переданы с ИЯ на ПЯ.

Словарь Вебстера определяет термин вульгаризм следующим образом: «грубое выражение, или такое выражение, которое употребляется только в разговорной речи и особенно в речи некультурных и необразованных людей». Но И.Р.Гальперин считает вульгарными слова, характерным признаком, которых является та степень грубости, которая граничит с непристойностью .

Если тщательно проанализировать вульгарные слова, которыми изобилует речь профессионального охотника Р. Уилсона и Ф. Макомбера в рассказе «Недолгое счастье Фрэнсиса Макомбера» в ИЯ и ПЯ, то можно заметить, что многие вульгаризмы ИЯ или опущены, или компенсированы или же переданы с наименьшей эмоциональной окраской.

Р. Уилсон часто употребляет слова “damned”, “damn”, “hell of”, “bloody”, которые или опущены или же переданы словами «ужасный, черт, черт побери» и т. д. .

1. “...got a damned fine lion” - «Вот убили замечательного льва».
2. “It is that damned roaring”- «Этот рев, черт бы его побрал».

Хотя некоторые восклицания типа “My God”, “Good God” переданы вульгаризмами “О, черт”, “черт” и т. д., что вполне может быть оправдано, если принять во внимание общую эмоциональную окраску текста оригинала.

Список литературы:

1. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка. - Москва: Изд-во лит-ры на иностр. яз., 1958 – 459 с.
2. Хемингуэй, Эрнест. Старик и море: повесть. Рассказы перевод с английского / Эрнест Хемингуэй. - Москва: Издательство АСТ, 2018.- 256 с.- (Зарубежная классика)

Fidan Aslanova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Tərcümə və Mədəniyyətşünaslıq fakültəsi

ANTROPONİMLƏRİN FRANSIZ DİLİNDƏ TRANSFORMASIYASI

Açar sözlər: Antroponimlər, yemək, xüsusi adlar, qastronimiya

Bildiyimiz kimi antroponimlərdə xalqın özünəməxsus mədəniyyəti, məşğuliyəti, etik və estetik görüşləri öz əksini tapmışdır. Cəmiyyətdə insanları bir-birindən fərqləndirmək məqsədi ilə istifadə olunan hər bir həqiqi ad real antroponimdir. Fransız dilində də digər dillərdə olduğu kimi o qədər xüsusi, coğrafi, təşkilat və başqa adlar var ki, onları əsasən izahlı lüğətlərdə tapmaq mümkündür. Xüsusi adlar, institusial və mədəniyyət terminləri bir-biri ilə sıx əlaqədədir. Bununla belə onları beş qrupa bölmək olar: xüsusi isimlər, tarixi institusional terminlər, beynəlmiləl institusional terminlər, milli institusional terminlər, mədəniyyət terminləri. Xüsusi isimlər və mədəniyyət terminləri insanlar, predmetlər, müəyyən bir etnik qrupa məxsus proseslərə aiddir, onların arasında əsas fərq bundan ibarətdir ki, xüsusi isimlər tək götürülmüş insan, predmet və sair şəklində, mədəniyyət terminləri isə sinif şəklində mövcuddur. Antropoloji nöqtəyi-nəzərdən qida ilk istehsal məhsulu olmuşdur, illər keçdikcə cəmiyyətin texniki və estetik inkişafına uyğun olaraq o da çox əhəmiyyətli baxımdan struktur dəyişikliyinə uğramışdır. Ümumiyyətlə təhlil obyektinə görə fransız antroponimlərindən yaranan yemək adlarını iki qrupa bölmək olar:

1) Təktərkibli-xüsusi isimlərdən əmələ gələn qastronomik vahidlər. Məs. Le Chateaubriand - Şatobrian.

2) Cüttərkibli-ümumi və xüsusi isimlərdən əmələ gələn qastronomik vahidlər. Məs. Le beurre Colbert-Kolber yağı, La glace Cannen-Kanen dondurması və s.

Müasir yemək adları içərisində yemək müsabiqələrində ad qazanmış şəxslərin adlarına məxsus yemək adları da vardır: Məs. La selle d'agneau de Lea Linster-Leya Linsterin quzunun bel ətindən hazırladığı yemək (1989-cu ildə Bocuse d'Or mükafatı laureatı adını alan Lüksemburqlu Leya Linsterin adını daşıyır). Onuda qeyd edək ki, müasir yemək adlarını fərqləndirən əsas cəhət onların 'mediyativ' xarakterli olmasıdır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Q.H.Bayramov. "Tərcümə sənəti" "OKA Ofset" nəşr Bakı-2008 səh.208
2. Fil.f.d. V.Seyidova. Filologiya məsələləri, "Elm və təhsil" Bakı-2017, səh.183-188

Aynur Şirəliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
təhsil fakültəsi

MÜASİR ALMAN DİLİNDƏ " FÜR" SÖZÖNÜNÜN ÇOXMƏNALILIĞI

Açar sözlər: idarə (lektion), çoxmənalılıq, "für" sözününün işlənməsi

Alman dilinin sözönlərinin çoxmənalılığını və işlənmə məqamlarını öyrənmək çox mühüm əhəmiyyətə malikdir. Çünki cümlədə sözönlünün səhv işlədilməsi cümlənin mənasını inanılmaz dərəcədə dəyişə bilər. Mən öz araşdırmalarım nəticəsində alman dilində ən çox işlənən sözönlərin siyahısını tutdum.İsmin nominativ halından başqa bütün hallara aid sözönlər vardır. Ən çox işlənən sözönlər aşağıdakılardır:

bis, durch, entlang, für, gegen, von, ohne, um, aus, bei, mit, nach, seit, zu, an, auf, hinter, in, neben və s. Sözönlər hər biri özündən sonra ismin konkret halını tələb edirlər. Özündən sonra ismin akkusativ halını tələb edən sözönlər bunlardır: **bis, durch, entlang, für, gegen, ohne, um.**

Bu sözönlərin işlənmə yerlərini öyrənmək üçün bir neçə nümunə göstərmək istərdim.Məsələn:

-Die Kinder gingen **durch den Walt**.(Uşaqlar meşə ilə gedirdilər

-Sie fährt **die Straße entlang**. (O, küçə boyunca hərəkət edir) və s. nümunələr göstərmək olar.

"Für" sözönlünün çoxmənalılığını nümunələr əsasında ge.Məsələn: Das Geschenk für dich Er hat bei der Wahl für den Kandidaten der Opposition gestimmt. Der Angeklagte wurde für den Mord hart bestraft. və s.

Alman dilində olan bəzi sözləri həm Azərbaycan, həm də ingilis dilində olan sözlərlə qarşılaşdırmaq maraqlıdır.

Məsələn: **-bis: -kimi, -qədər; -until, -to durch: -ilə, -la, -lə ;
-through, -by ; entlang:-boyunca, -uzununa; -along, -down; für:
-üçün; -for; gegen:-əleyhinə,təxminən; ohne: -sız, -siz,
-suz, -süz; - without; um: -ötrü, -uğrunda; -at, -around** və s.

Ədəbiyyat siyahısı

1. E.J.Schendels. Deutsche Grammatik,1996
2. Əliyev.Ə.Q., Alman dilinin qrammatikası, Bakı 1959

*Nəzmin Maarifzadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi*

XARİCİ DİL DƏRSLƏRİNDƏ OYUNLARDAN İSTİFADƏ

Açar sözlər: tədris prosesi, şifahi nitq, oyun, motivasiya

Oyunların praktik məqsədlə istifadəsi tədris prosesində dil dərslərinin ayrılmaz hissəsidir. Onlar tədris prosesinin maraqlı keçməsinə müsbət təsir edir. Oyunların köməyi ilə keçilmiş mövzular daha asan mənimsənilir və dilöyrənənlərdə motivasiya yaradır, onlara sərbəstlik verir. Oyunlardan istifadə edilən dərslərdə nitq fəaliyyətinin bütün növləri (dinləmə, danışma, oxu, yazı) əhatə olunur.

Dərs prosesində müsbət nəticə əldə etmək üçün oyunların düzgün seçiminin böyük rolu vardır.

Oyunları seçərkən aşağıdakı meyarlar nəzərə alınmalıdır:

- oyunlar dərsin məqsədinə uyğun olmalıdır;
- öyrənənlərin yaş və dil səviyyələrinə uyğun olmalıdır;
- maraqlı və cəlbedici olmalıdır;
- asandan çətinə prinsipinə uyğun seçilməlidir;
- həmişə özündə yeniliyi əks etdirməlidir.

Dərsdə istifadə olunan oyunların hamısının tədris prosesinə müsbət təsiri aşağıdakılardır:

- asan ünsiyyətə girmə (einfache Kommunikation);
- fikri düzgün istifadə etmək (Sinnhaftigkeit);
- ardıcılığı gözləmək (Folgerichtigkeit);
- axıcılıq (Flüssigkeit).

Oyunları dərş prosesində tətbiq etməzdən əvvəl aşağıda göstərilən tapşırıq növlərindən istifadə etmək müsbət nəticə verir:

- mövzuya aid olan isimlərin cinsini, halını müəyyən etmək;
- mövzuya aid lüğət hazırlamaq;
- oyunların hansı mövzuya aid olduğunu müəyyən etmək;
- nümunələr əsasında göstərmək və məşq etmək.

Bütün bunlar alman dili dərşlərində dilöyrənənlərin tədrişə marağını artırır və ünsiyyətə girmələrini asanlaşdırır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Veysova Z “Fəal interaktiv təlim”
2. Akif Nəzərov “Müasir təlim texnologiyaları
3. Nurəddin Kazımov “ Fənn kurikulumu”
4. Fertigkeit Sprechen 20, Langenscheidt 2001. Kassel, München, Tübingen, S.211.
5. www.islcollective.de
6. www.spiele.de

Nihad Əsədov
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və idarəetmə fakültəsi

FRANSIZDİLLİ SİYASİ DİSKURSLARDA MİQRASIYA İLƏ BAĞLI EMOSİONAL-QİYMƏTLƏNDİRİCİ LEKSİKA

Açar sözlər: fransız dili, siyasi diskurs, miqrasiya, leksika

XXI əsrin əvvəllərində Fransanın siyasi diskursu stilistik məcazların və fiqurların geniş şəkildə istifadə olunması ilə qeydə alınır. Hamıya məlum olduğu kimi, stilistik məcazlar və fiqurlar natiqə öz fikrini parlaq şəkildə ifadə etmək, əsas vəziyyətləri vurğulamaq, dinləyicilərin diqqətini çıxışın mövzusuna yönəltmək imkanı verir, danışanın emosional vəziyyətini daha yaxşı açıqlamağa kömək edir. Qeyd etmək lazımdır ki, fransız siyasətçilərinin çıxışları məlumatın sərbəst, hətta liberal şəkildə şərh olunması ilə dünyanın digər ölkələrinin siyasətçilərinin çıxışlarından əhəmiyyətli şəkildə fərqlənir. Fransız siyasətçiləri nitqlərini daha zəngin və ekspressiv etmək üçün öz çıxışlarında çoxlu sayda emosional çalarlı leksikadan istifadə edirlər. Ən vacib sosial-siyasi məsələlərlə bağlı mövzularda siyasətçilər daha ehtiyatla davranır, neqativ mənə daşıyan sözlərin istifadəsindən qaçmağa çalışırlar. Aparılan təhlil nəticəsində belə bir qənaətə gəldik ki, yerli

insanların şüurunda miqrantların obrazını daha əlverişli etmək üçün siyasətçilər mühacirlərlə bağlı problemlərdən bəhs edərkən daha çox evfemizmlərdən istifadə etməyə üstünlük verirlər. Məsələn: “*clandestin*” (qeyri-qanuni) sözünü əvəz edən “*sans-papiers*” (sənədsiz), mühacirlərin məskunlaşdığı məhəllələrə işarə edən *le quartier en difficulté* (problemlı məhlə) sözünün əvəzinə işlənən “*sensible*”, mühacirlərə işarə edən “*jeunes*” (gənclər) ləksəm tərkibli ifadələri və s. buna misal göstərmək olar. Fransada prezident seçkilərinin iştirakçısı olan E.Makron Jenevrədə verdiyi müsahibəsində miqrasiya “dalğası”nı (*vague d’immigration*) inkar etmiş və onu “sunami” (*un tsunami*) ilə kombinasiya edərək, metaforik bənzətmə əsasında güclü emosional effekt yaratmağa nail olmuşdur. E.Makrona görə, qaçqınları qəbul etmək ölkənin borcudur. Qaçqınları terrorçularla qarışdırmaq mənəvi, tarixi və siyasi səhvdir: «*Confondre les terroristes, avec les réfugiés est une erreur morale, historique et politique*». Lakin, bəzən bu məsələ ilə bağlı siyasətçilərin mənfi fikirlərini də müşahidə etmək mümkündür. Məsələn: N.Sarkozinin “*Bizdə, Fransız Respublikasında, qadın həbsxanaya salınmır*” ifadəsində islam ənənələri ilə fransız ənənələri arasında olan semantik qarşıdurmanı müşahidə etmək mümkündür. N.Sarkozi tək bir cümlə ilə iki aspekti diqqətə çatdırır: qadınların alçaldılması və mühacirlər tərəfindən yaradılan zorakılıq halları. Aparılan təhlil nəticəsində belə qənaətə gəlmək olar ki, fransız siyasətçiləri miqrantlarla bağlı fikirlərini ifadə etmək üçün müxtəlif emosional-qiymətləndirici leksikadan istifadə edir və bu da onların subyektiv yaradıcılıq bacarığından irəli gəlir.

İstifadə olunmuş internet saytları:

1. <http://www.leparisien.fr/elections/presidentielle/candidats-et-program>
2. <http://www.lefigaro.fr/flash-actu/2016/10/29/97001-20161029>

Səkinə Ələmsahova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

GENDER PROBLEMİ, KİMDİR GÜNAHKAR VƏ ONUN HƏLLİ

Açar sözlər: gender, kişi, qadın, problem, cəmiyyət

Gender problemi dünyanın bir çox ölkələrində aktual problemdir. Gender probleminin ciddi xarakter alması sosial-iqtisadi tərəqqiyə maneə olur və cəmiyyətdə sosial ədalətsizliyin dərinləşməsinə səbəb olur.

Cəmiyyət kişi və qadınlardan təşkil olunmuşdur. Onlar arasında olan bioloji və fizioloji fərqlər məlumdur və dəyişməzdir. “Gender” anlayışı 20-ci əsrin sonunda formalaşmışdır. “Gender” anlayışı sosial cins kimi xarakterizə edilir və bu anlayışın əsasında qadın hərəkəti durur. Gender terminində ümumiləşdirilmiş şəkildə qadın və kişilərin cəmiyyətdəki sosial rolu nəzərdə tutulur. İki cins arasındakı bərabərlik gender bərabərliyi kimi qəbul edilmişdir.

Cəmiyyətdə gender bərabərliyini qəbul etməyən bir sıra tənqitçilərdə mövcuddur. Onların fikrincə, qadın və kişi fərqi yalnız fizioloji deyil, eyni zamanda psixolojiyədir. Gender bərabərliyinə tənqidi sahədən yanaşanların fikrincə, cəmiyyətdə inkişaf nə qədər getsədə bəzi sahələr vardır ki, orada yalnız qadın və ya kişilərin çalışması daha məqsədəuyğundur.

Azərbaycan Respublikası tarixə şərqdə qadınlara seçki hüququ verən ilk dövlət kimi düşmüşdür. Gender probleminin yaranmasının əsas səbəbkarı cəmiyyətdir. Cəmiyyətdə olan müəyyən düşüncələr qadın və kişilər arasında gender problemini yaradır. Gender bərabərsizliyinin özünü qabarıq şəkildə göstərdiyi ölkələrdən biri Hindistandır. Ölkədə olan mental düşüncələrə bağlılıq bu bərabərsizliyə səbəb olur.

Gender probleminin həll yolu mariflənməkdən keçir. Xüsusi olaraq yaradılmış marifləndirmə mərkəzlərində, təhsil ocaqlarında qadın və kişilərə hüquqlarının daha ətraflı öyrədilməsinə və bir-birlərini daha yaxşı anlamasına kömək edir. Sonda Kofi Annan’ın da dediyi kimi: “Gender bərabərliyi yalnız bir hədəf deyil. Gender bərabərliyi, yoxsulluğu azaltmanın, davamlı bir inkişaf yaratmanın və doğru idarəetmə meydana gətirmənin təməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. <http://www.anl.az/down/meqale/xalqcebhəsi/2015/iyun/443990.htm>
2. <http://qadin.net/?cstart=4&newsid=29114>

Hilalə Ələkbərli
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq Münasibətlər və İdarəetmə

İNGİLİS XALQININ ADƏT-ƏNƏNƏSİNİ ÖZÜNDƏ ƏKS ETDİRƏN FRAZEOLoji BİRLƏŞMƏLƏR

Açar sözlər: İngilis dili, ingilis xalqının adət-ənənəsi, frazeoloji birləşmələr

Hər bir dildə olduğu kimi İngilis dilində də frazeoloji birləşmələrdən istifadə olunur. Frazeoloji birləşmələr nitqə ifadəlilik, canlılıq, obraz-

lılıq yaratmaq məqsədi ilə istifadə olunur. Frazeoloji birləşmələr məcazi mənaya malik olurlar. Məsələn, blow away (məst olmaq), stay out of (uzaqlaşmaq), do over (yenidən etmək) və s.

İngilis xalqının adət-ənənəsinə xas olan xüsusiyyətlər, əsasən, yumor, mədəniyyət və nəzakət qaydaları ingilis dilinin və frazeoloji birləşmələrinin formalaşmasına təsirini göstərmişdir.

İngilis xalqına məxsus olan frazeoloji birləşmələrin sayı olduqca çoxdur və demək olar ki, əksər birləşmələrdə onların adət-ənənəsi əks olunmaqdadır. Məsələn, keep the home fires burning (ailədə istiliyi saxlamaq, ocağı qorumaq; ailədə bir üzv olmadığı halda onu qorumaq və dəstək olmaq), a man of God (müqəddəs ata), a hen party (qadın yığıncağı), cut and come again (qonaqpərvərlik, bolluq), hard cheese (pis şans) və s. Bu kimi ifadələri ingilis xalqına aid olan bəzi frazeoloji birləşmələr sırasına daxil etmək olar.

Bu birləşmələrdən biri olan “hard cheese” frazeoloji birləşməsinin etimologiyası olduqca qədimdir. Birləşmə, əsasən, XIX əsrdən etibarən istifadə olunmağa başlanmışdır. İlk dəfə 1837-ci ildə Benjamin Webster tərəfindən redaktə edilmiş əsərlər toplusunda bu birləşmə öz əksini tapmışdır. Mənasına gəldikdə isə Azərbaycan dilinə “kifayət qədər qənaətbəxş olmayan” və ya “şanssız” kimi tərcümə olunmaqdadır.

Ədəbiyyat

1. Фразеологические единицы выражающие традиции в английском языке. Гильфанова, Диляра Айратовна
2. <https://www.studying-in-uk.org>

*Sevinc Səlimova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi*

ALMAN DİLİNDƏ ÜSLUBİ SİNONİMLƏR VƏ ONLARIN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: Alman dili, üslubi sinonimlər, üslubi çalar, ekspressivlik

Alman dili öz bədii ifadə vasitələrinin zənginliyi və daim inkişafda olan bir dil qrupuna aid olması ilə dillər sistemində xüsusi yerə sahibdir. Sinonimlər, antonimlər və s. dilin zənginliyindən xəbər verən nümunələr sistemidir. Buludxan Xəlilovun qeyd etdiyi kimi “sinonimlər eyni mənalı deyil, yaxın mənalı sözlərdir”. Sinonimlər haqqında müxtəlif və natamam

mülahizələr mövcuddur. Məsələn, A.Qurbanov bu barədə bir fikir söyləmişdir: “Dildə bu və ya digər məfhum bir sözlə deyil, bəzən bir neçə müxtəlif söz və ya sabit birləşmə vasitəsi ilə ifadə olunur. Məsələn fikri başqasına bildirərkən söyləmək, demək, ərz etmək və s kimi vahidlərlə ifadə olunur”.

Sinonimlər kateqoriya baxımından leksik və üslubi kimi qruplara bölünür. Üslubi sinonimlərin yaranmasında sözün çoxmənalılığı bir mənbə kimi çıxış edir. Adətən əsərlərdə hadisələrin daha cəlbedici, təsirli ifadə olunması üçün istifadə olunur. Hər bir sənətkar yazdığı əsərin oxucuları valeh etməsinə istəyər. Ona görə də bütün imkanlardan istifadə edir. Üslubi sinonimlərin zəngin olması nitqi gözəlləşdirir, əsərdə sənətkarın üslubunu və istedadını büruzə verir. Üslubi sinonimlər birbirlərini həmişə əvəz edə bilmirlər. Ona görə də onlara danışıq dilində çox rast gəlinmir. Məcazlar, dialektizmlər, arxaizmlər və s hesabına dilin lüğət tərkibinə üslubi sinonimlər əlavə olunur. Üslubi sinonimlərin əmələ gəlməsində çoxmənalılığın rolu vardır. Üslubi sinonimlər bədii əsərlərdə mənanı gücləndirmək, zənginləşdirmək və fikri daha aydın, dəqiq ifadəlilik keyfiyyəti vermək üçün istifadə olunur. Nitqi rəngarəng edir, artıq təkrarlardan insanı uzaqlaşdıran bədii dilin ifadə vasitəsidir. Alman dili üslubi sinonimlərlə zəngindir. Misal olaraq, A.İskos və A.Lenkovanın Alman dilinin leksikologiyası kitabından götürdüyümüz aşağıdakı üslubi sinonimləri göstərmək olar: Gesicht – Antlitz (sifət) Wellen-Wogen (dalğa), Pferd-Rost (at), Kopf-Haupt (baş), Kleid-Tracht (paltar), gehen-schleichen (getmək), trinken-nippen (içmək), sehen-glotzen (baxmaq) və s. Birinci üzvlər üslubi baxımdan neytral, ikincilərin isə müxtəlif üslubi çalarları var.

Əksər hallarda üslubi sinonimlər müxtəlif əlavə mənalara malik olurlar. Onlar əşyanın, hadisənin əlavə əlamətlərini səciyyələndirirlər. Fressen, essen, speisen (yemək) sinonim sözlərdir. "Essen" neytral olduğu halda, "fressen" adətən heyvanlara şamil edilir. "Speisen" isə ədəbi üslubda işlədilir.

Deyilənlərdən aşağıdakı nəticəyə gəlmək olar ki, üslubi sinonimlər təkrarlardan yayınmaq, bəzən fikri daha obrazlı ifadə etmək məqsədilə istifadə olunur. Nitqi zənginləşdirmək, gözəlləşdirmək üçün düşünülmə mükəmməl bir variantdır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan dilində leksik sinonimlik-Z.N. Verdiyeva. Bakı-1988. s-5,33
2. Deutsche Lexikologie- A.İskos. A.Lenkova- Leninqrad-1960. səh 217.
3. Buludxan Xəlilov. Müasir Azərbaycan dilinin leksikologiyası. Bakı. «Nurlan» nəşriyyatı, 2008, səh 177, 329

ИСТОЧНИКИ КРЫЛАТЫХ ВЫРАЖЕНИЙ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Ключевые слова: крылатые выражения, немецкий язык, крылатые единицы

Крылатые выражения немецкого языка впервые были собраны немецким филологом Георгом Бюхманом и опубликованы им в 1864-ом году в сборнике «Крылатые слова» («Geflügelte Worte»). Крылатые выражения в немецком языке делятся на следующие группы: крылатые выражения библеизмы, крылатые выражения античного происхождения, крылатые выражения литературного происхождения и историзмы.

Подавляющее большинство библеизмов (93%) это сверхсловные образования, которые можно разделить на:

1) прямые библеизмы, перешедшие в том же виде в каком встречались в тексте (*mit dem Heiligen Geist und mit Feuer taufen, das Salz der Erde, der Stein des Anstoßes*)

2) имплицитные библеизмы, являющиеся результатом сжатия мысли (*von Pontius zu Pilatus schicken, täglich Brot*)

3) эксплицитные библеизмы, образованные за счёт расширения компонентного состава (*bei Adam und Eva anfangen*)

В современном немецком языке функционируют около 500 крылатых единиц, восходящих к античной культуре. Наиболее употребляемые пришли из древнегреческой прозы и римской поэзии: *Achilles Ferse* - ахиллесова пята; *Damoklesschwert* - Дамоклов меч; *Herakles am Scheideweg* - Геркулес на распутье и другие.

Среди крылатых выражений литературного происхождения лидирующее место занимают поэты Ф. Шиллер (*ein Dolchstoß in die Brust*), Й.В.Гёте (*ein Mensch sein heißt ein Kämpfer sein*), Г.Гейне (*ein Kluger bemerkt alles*).

В золотой фонд крылатых единиц немецкого языка входят также крылатые единицы, связанные с историей: *den Rubikon überschreiten (Cäsar)*; *der Staat bin ich (Ludwig XIV)*; *ich kam, ich sah, ich siegte (Cäsar)*.

Список литературы:

1. Büchmann G.: Geflügelte Worte. Köln: KOMET Verlag, 2005. 322 S.
2. Schischkina I.P., Finkelstein R. W. Geflügelte Worte. Leningrad: Prosveshhenie, 1972. 166 S.

Məleykə Bağışova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

İNGİLİS DİLİNDƏ HECANIN STRUKTUR KOMPONENTLƏRİ

Açar sözlər: heca, onset, pik, koda

Tərkibində birdən çox sait səs olan sözləri tələffüz etdikdə həmin sözlərin asanlıqla fonetik hissələrə bölündüyünü görmək olar. Sözüün və ya söz formasının asanlıqla ayrılı bilən bu kiçik hissələrinə heca deyilir. Sözdə heca yaradan səslər sait səslərdir və bütün sait səslər hecanın yaranmasında mühüm rol oynayır. İngilis dilində hecanın 2 növü var: 1) açıq heca; 2) qapalı heca. Sonu sait səslə bitən heca açıq heca, samit səslə bitən heca isə qapalı heca adlanır, məsələn: *me /mi:/, go /gou/, no /nou/, you /ju:/* (açıq heca); *hat /hæt/, cat /kæt/, pick /pik/,* və s. (qapalı heca). İngilis dilində diftonqlar və uzun monofonqlar həm açıq, həm də qapalı hecada işlənir, məsələn, *try /traɪ/, mine /maɪn/* və s. Qısa monofonqlar isə adətən vurğulu qapalı hecada işlənir, məsələn, *better /bet.ə/, city /sit.i/* və s. Onlar açıq hecada yalnız vurğusuz vəziyyətdə işləmə bilirlər, məsələn: *begin /bi'gɪn/, mistake /mi'steɪk/* və s.

İngilis dilində hecanın strukturu 3 elementdən ibarətdir: onset, pik və koda. Pik və koda isə birlikdə *rhyme* adlanır. Hecanın ilk samiti və ya saitə qədərki samit qrupu *onset* adlanır, məsələn: *man, smoke, split* və s. Əgər heca saitlə başlayarsa, bu halda hecanın onsetsi olmur və bu, sıfır onset adlanır, məsələn: *am, eat, all* və s. Hecanın sait səsi onun nüvəsini təşkil edir, bu, o deməkdir ki, sait hecanın mərkəzi elementinə çevrilir. Buna baxmayaraq, bəzi hallarda hecanın əsasını saitlər deyil, samitlər də yaradır, məsələn: *garden /ga:dn/, petal /pet.l/, eaten /i:tn/* və s. Bu nümunələrdə iki heca vardır: biri saitin yaratdığı heca, digəri isə sonor samitin yaratdığı hecadır. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ingilis dilində bəzən elə hallarda iki sonor samit yanaşı işlənir. Bu halda onların hər ikisi heca yaradır, məsələn: *national /'næf.n.l/, visionary /'vɪz.n.ri/* və s. Hecanın pik elementindən və ya saيتدən sonra gələn üçüncü elementi isə koda adlanır.

məsələn: *bell, help, texts* və s. Lakin hecanın hər üç elementinin mütləq şəkildə bütün sözlərdə işlənməsi mümkün deyil. Bu, aşağıdakı hallarda özünü göstərir: 1) Hecanın nə onseti, nə də kodaşı var, məsələn: *err, are, or*; 2) Hecanın onseti var, amma kodaşı yoxdur, məsələn: *bar, key, more*; 3) Bəzi hecaların həm onseti, həm də kodaşı vardır, məsələn: *man, ten, helped, done*.

Ədəbiyyat siyahısı:

- 1.A.Axundov. Azərbaycan dilinin fonetikasi. Maarif, 1994
- 2.F.Zeynalov. Practical English Phonetics. Mütərcim, 2018
- 3.<https://writingexplained.org/grammar-dictionary/syllable>

Aytac Cəbiyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

**İNGİLİS DİLİNDƏ BƏZİ FONETİK HADİSƏLƏRƏ DAİR
(BURUN PARTLAYIŞI, DİLYANI PARTLAYIŞ,
PARTLAYIŞIN İTMƏSİ)**

Açar sözlər: kipləşən-partlayışlı samitlər, burun sonorları, partlayışın itməsi

Fonetika yunan mənşəli “phonetikos” sözündən götürülüb, “səs”, “küy”, “səda” mənasını verir. Fonetika dilçiliyin bir şöbəsi olub “səs haqqında elm” kimi izah edilir. Fonetikanın dilçilik elmində yeri digər dil aspektləri olan leksika və qrammatika qədər mühüm və əhəmiyyətlidir. Dildə bütün leksik və qrammatik mənalar danışığda fonetik cəhətdən ifadə edilir. Odur ki, səhv, düzgün olmayan tələffüz, səhv anlama, fikir dolaşıqlığına gətirib çıxarır. İngilis dilinin fonetik quruluşunun və qrafik sisteminin xüsusiyyətlərini öyrənmədən bu dili praktik və elmi baxımdan mükəmməl öyrənmək mümkün deyil. Fonetikanın həm də mühüm tətbiqi əhəmiyyəti vardır.

Dillərin müxtəlif aksentləri vardır. Onlar müxtəlif coğrafi ərazilərdə yaşayan insanlar tərəfindən fərqli tələffüz olunurlar. İngilis dilində bəzi fonetik hadisələr vardır ki, onlara riayət etmək lazımdır. Azərbaycanlı tələbələrin məhz riayət etməli olduğu mövzu da budur.

Kipləşən-partlayışlı dilucu yuvaq samitləri [t] və [d] özündən sonra gələn burun sonorları ([n], yaxud [m]) ilə bitişik tələffüz olunur.

Belə ki, [tn, dn] birləşmələrinin tələffüzü zamanı [t, d] səsləri üçün dilin ucu yuvaqlara qaldırılır, və hava axını üçün tam maneə yaranır. Eyni zamanda yumşaq damaq dilçəklə birlikdə aşağı endirilir, [t] [d] samitlərinin partlayışı sonorların tələffüzü prosesində baş verir. Belə ki, [t, d] samitlərinin partlayışı burun boşluğundan xaric olur ki, bu da burun partlayışı adlanır. İngilis dilində [tn, dn] birləşmələrini düzgün tələffüz etmək üçün elə etmək lazımdır ki, [t] və [d] səslərinin tələffüzündən sonra dilin ucu yuvaqlardan çəkilməsin və dilucu yuvaqlarda qalmaqla birləşmə bitişik tələffüz edilsin. Məsələn, garden [ˈgɑːdn] kitten [ˈkitn].

Partlayışın itməsi (loss of plosion). İngilis dilində bir söz daxilində, yaxud iki sözün qovşağında [p], [b], [t], [d], [k], [g] samitlərindən sonra digər kipləşən-partlayışlı samit, yaxud affrikatlar [tʃ] [dʒ] gələrsə, bu halda birinci samitin partlayışı itir, partlayış ikinci samitdən sonra baş verir. Məsələn, [ɑːsk_t], [ðəˈdaːk_ˈgɑːdn], [ˈstɒp_pliːz] və s.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Fərman Zeynalov – Practical English Phonetics Book I
2. Peter Roach – English Phonetics and Phology

Cəmalə Quliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi

EASY WAYS TO IMPROVE AND EXPAND VOCABULARY

Key words: *vocabulary, films, reading articles*

Learning a new language sometimes can be difficult. When someone wants to speak a new language, firstly he must know the words. That's why vocabulary is very important. Learning new words is also one of the main difficulties for learners. There are some ways to expand vocabulary, including watching movies, repeating words etc. One of the best ways of improving vocabulary is watching movies and finding the meanings of the new words. When we watch a movie we hear the words in a context and it makes easier for us to keep in our minds. If the learner has problems with his listening and cannot the understand the words which are new, he can watch with subtitles. In this case he can see new words easily and can expand his vocabulary.

Thes second way to learn new words is reading articles. Everyone has some interests and a language learner can start with the articles that

are interesting for him. While reading he must find new words, look up their meanings in the dictionary and learn them. Furthermore, finding synonyms of the words is also helpful. For example, if you learn the meaning of the word "beautiful", you can find that "nice" and "pretty" also have the same meaning.

Another good method for improving your vocabulary is learning different meanings of the same word. As we know in all languages some words have several meanings. So when you learn a new word, you can find its all meanings and learn them.

Learning new words does not mean to acquire them. In fact, learning and acquisition are completely different. When you learn a word, you can forget it easily, or this word will be in your passive vocabulary. But when you acquire this word, it means you can use it properly and you activate this word. As a result, you can use the new words that you acquired.

Literature:

1. <http://www.enhancemyvocabulary.com/improve-expand-vocabulary.html>
2. <https://www.google.az/amp/s/m.wikihow.com/Expand-Your-Vocabulary%3famp=1>
3. <https://www.google.az/amp/s/en.amerikanki.com/ways-improve-expand-vocabulary/amp-list/>

Фатима Джафарова
Азербайджанский Университет языков
факультет образования

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НИСХОДЯЩЕГО ТОНА В РАЗЛИЧНЫХ КОММУНИКАТИВНЫХ ТИПАХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ

Ключевые слова: интонация, нисходящий тон, восходящий тон

Интонация - сложное единство высоты, силы, тембра и темпа речи, является одним из главнейших средств выражения значения высказывания, выделяет смысловой центр и выражает коммуникативный тип предложения.

Структура каждой интонационной группы может содержать такие элементы, как: **the pre – head, the head, the nucleus, the tail.**

Принадлежность предложения к коммуникативному типу определяется его содержанием и функцией (выразить утверждение, восклицание и т.д.).

Выражение коммуникативного типа осуществляется в слове, которое воспринимается как последнее ударное слово (слог).

Данное слово (слог) произносится с нисходящим или восходящим тоном, в зависимости от коммуникативного типа предложения. В английском языке два основных тона, которые можно назвать нисходящим (падающим) и восходящим (повышающимся).

Нисходящий тон выражает законченность, определенность: он категоричен по своему характеру.

Восходящий тон, выражает незаконченность, неопределенность: он некатегоричен по своему характеру.

Диапазон понижения или повышения, может быть различным в зависимости от коммуникативного типа и степени смысловой важности.

В английском языке простые категорические утверждения, приказания, специальные вопросы, утвердительные восклицания, первая часть разделительных вопросов, вторая часть альтернативных вопросов – произносятся с нисходящим тоном.

Простые категорические утверждения:

Yes [,jes] No [,noʊ] I can't do it [aɪ 'kɑ:nt ,du: ɪt]

Приказания:

Come here ['kʌm ,hiə] Bring it tomorrow ['brɪŋ ɪt tə 'mɒrəʊ]

Специальные вопросы:

Where? [,weə] How much? ['haʊ ,mʌtʃ]

Утвердительные восклицания:

What a nice dress! [wɒt ə 'naɪs ,dres]

Во второй части альтернативного вопроса:

It is a pen or a pencil? ['ɪz ɪt ə ,pen | ə 'r ə ,pensəl]

В первой части разделительного вопроса:

It is a book, isn't it? [ɪt ɪz ə ,bʊk | , ɪznt ɪt]

Используемая литература:

1. Обучение английской интонации-С.А.Берлин, А.С.Вейхман
2. Практическая фонетика английского языка-Ф.Зейналов
3. Фонетика английского языка – Г.П.Торсуев.

РЕДУКЦИЯ – ПРОЦЕСС АНГЛИЙСКИХ ГЛАСНЫХ

Ключевые слова: редукция, качественная редукция, количественная редукция

В английском языке, также как и в русском языке, гласные в безударных слогах обычно редуцируются, Редукция—это исторический процесс ослабления, укорочения или исчезновения гласных звуков в безударных позициях. Редукция отражает процесс лексических и грамматических изменений.

Редукция тесно связана не только с ударением в слове, но также с ритмом. Регулярная потеря в предложении ударения некоторых слов связана с полной или частичной потерей их лексической значимости.

Редукция осуществляется:

А) в безударных слогах слов, например demonstrative [di'monstrətɪv]

Б) в безударных формах слов, вспомогательных и модальных глаголах, личных и притяжательных местоимениях в интонационных группах и фразах, например I glad to see you [aɪ → glæd tə, si: ju:]

В английском языке существуют 3 вида редукции:

1. Количественная редукция т.е укорочение гласных звуков в безударной позиции Например: [hi: - hi - hi]

2. Качественная редукция т.е переход гласных в их нейтральные формы [ə , ɪ , ʊ]. Например [kæp- kəp]

3. Третий вид редукции – это опущение гласных в безударной позиции .

Например I'm up already [aɪm ,ʌp ə:lredi]

Сравнение с русским. В русском языке, также как и в английском, есть качественная и количественная редукция , но в то же время она зависит от места безударного слога в слове.

Чем дальше слог от ударного, тем слабее он, например *голова* [г'ɫɔlvə]. Полноценные гласные, как правило, не встречаются в безударной позиции.

Используемая литература

1. Основы английской фонетики-В.Н.Витомская
2. Практическая фонетика английского языка –М.А.Соколова, К.П.Гинтов, И.С. Тихонова
3. Практическая фонетика английского языка – Фарман Зейналов
4. Фонетика английского языка- Г.М.Торсуев

Gültən Nuriyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

İNGİLİS DİLİNDƏ [ɪ] VƏ [ʊ] SAİTLƏRİNİN VARIATİVLİYİ

Açar sözlər: qüvvətli və zəif hecalar, qapalı, ön sıra [ɪ] fonemi, qapalı, arxa sıra [ʊ] fonemi

İngilis dilinin tələffüzündə nəzərə çarpacaq xüsusiyyətlərdən biri də qüvvətli və zəif hecaların bir-birindən köklü surətdə fərqlənməsidir. Qüvvətli və zəif hecaları yaradan qüvvətli və zəif sait fonemləridir. İngilis dilində əksər saitlər qüvvətlidir. Zəif hecada işlənən sait qısalır, yaxud keyfiyyətini itirir. Keyfiyyətini itirən səslər vurğusuz hecada işləmə bilən neytral [ə] səsi, qapalı, ön sıra [ɪ] səsi və qapalı, arxa sıra [ʊ] səsləridir (5, səh.66).

Müasir ingilis dilinin həm Amerikan, həm də Britaniya variantında [ɪ] səsi ilə [i:] səsi arasında ortaq mövqe tutan, tələffüzdə [ɪ] səsine yaxın olan [i] variantının işlənməsi nəzərə çarpır. Doğrudur, [ɪ] kimi fonem simvolu olmadığından, onu ayrıca fonem hesab etmək olmaz. Amma, eyni zamanda bu fonem [ɪ] səsindən fərqli olaraq, yalnız vurğusuz açıq hecada, sözsonu və sözortası mövqelərdə işləmə bilər. Məsələn, *city* [ˈsɪti] sözündə birinci [ɪ] səsi qapalı hecada işləndiyindən öz ilkin variantında olduğu kimi, ikinci [i] səsi isə açıq hecada dayandığından [ɪ]-dən fərqli bu simvolla əvəz olunur. Bu tendensiya son dövrlərdə özünü açıq şəkildə büruzə verir.

Eyni nəzəriyyə [u:] və [ʊ] fonemləri arasında ortaq mövqe tutan [ʊ] simvolu ilə əks olunan səs haqqında da keçərlidir. Bu səsləri müasir dilçilikdə neytrallaşdırılmış [u] və [i] fonemləri adlandırırlar (3, səh.14). Belə ki, sözsonu və sözortası mövqedə, vurğusuz hecada [u] səsi ona müvafiq olan [ʊ] simvolu ilə əvəz olunur. Vurğulu qüvvətli hecalarda bu səsləri ayırmaq və müqayisə etmək çox asandır. Belə ki, [i:]-ni [ɪ]-dən, [u:] -nu [ʊ]-dan fərqləndirmək çətin deyil. Məsələn, *moon* [mu:n], *book* [bʊk], *meat* [mi:t], *sit* [sɪt].

[i:] və [ɪ] fonemlərinin bütün xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirən və formaca heç birinə bənzəməyən [i] simvolu bu iki fonem arasında ortaq mövqə tutur. O işlənmə yerinə görə bu səslərdən fərqlənir. Vurğusuz açıq hecda [ɪ] foneminin digər bir simvolla [i] ilə əvəzlənməsi müasir dilçilikdə nəzərə çarpan dəyişiklikdir. Yəni, indiyədək vurğusuz açıq hecda gələn sait [ɪ] kimi göstərilirdisə, son dövrlərdə o [i] simvolu ilə əvəz olunur. Məsələn, *money* [ˈmʌni-`mʌni], *pity* [ˈpɪti-`pɪti]

Uzun [u:] səmindən fərqlənən [u] fonemi də [ɪ] fonemi kimi vurğulu qapalı və bəzən də vurğusuz açıq hecda işlənə bilir. Məsələn, *soon* [su:n], *too* [tu:], *look* [lɒk], *you* [ju:-ju]

Ədəbiyyat

1. English pronunciation in use. Cambridge, 2004.
2. Jones D. An outline of English phonetics. Cambridge, 1957.
3. Jones D. English pronouncing dictionary. Cambridge, 17 the ed., 2006.
2. Mortimer C. Elements of pronunciation. Cambridge, 1984.
3. Roach P. English phonetics and phonology. Cambridge, 2009.
4. Zeynalov F.H. Practical English phonetics. Book I, Baki, "Mutercim".

Zinyat Əliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Tərcümə fakültəsi

M.DE SERVANTESİN "DON KİXOT ƏSƏRİNDƏKİ" FRAZEOLJİ BİRLƏŞMƏLƏR

Açar sözlər: realilər, milli xüsusiyyətlər, tərcüməşünaslıqda kultural terminlər

Frazeoloji birləşmələr nitqə ifadəlilik, obrazlılıq gətirən, fikri ifadəli edən dil vahidlərindəndir. Belə birləşmələrə sabit birləşmələr də deyilir. Don Kixot əsərində frazeoloji birləşmələrin zəngin olması oxucuda xoş təəssüratlar yaradır. Əsəri oxuduqca M.de Servantesin "Don Kixot" əsərindəki frazeoloji birləşmələrin zənginliyi ilə daha çox tanış oldum. İspan yazıçısı Migel de Servantesin yazdığı "Don Kixot" romanında da frazeoloji birləşmələrə nümunələr göstərmək olar: *sacar de quisio-özündən çıxmaq*, *tener algo entre vejas- kimisə gözü götürməmək*, *tener a uno montado en las narices- hövsələsini itirmək və ya kəsilmək*, *dar (hacer) del ojo- göz vurmaq/ işarə etmək*, *llorar a mares- gözümdən yaş sel kimi axmaq və s.* İspan dilçilərinin fikirlərini araşdıraraq qeyd edə bilərik ki, frazeoloji birləşmələrin əsas xüsusiyyətləri bunlardır:

1. Frazeoloji birləşmələrin tərkibi dəyişməz olur.
2. Frazeoloji birləşmələrin tərkibinə daxil olan sözlərin əksəriyyəti öz əsas mənalarını itirir və yalnız məcazi mənada işlənir.
3. Tərkib hissələrinə ayrılmadan bütöv bir cümlə üzvü olurlar.
4. **İspan dilində frazeoloji birləşmələr sinonimlik və antonimlik xüsusiyyətlərinə malik olur.**

5. **İspan dilində frazeoloji sinonimlik** dedikdə eyni və ya yaxın mənaları bildirən frazeoloji birləşmələr nəzərdə tutulur. Məsələn: mirar de riojo- göz altı baxmaq/ süzmək, no pudrirse en el pecho- boşboğazlıq etmək, tomar a pechos- ürəyinə salmaq və s.

6. **İspan dilində frazeoloji antonimlik** dedikdə mənaca bir-birinə əks olan frazeoloji birləşmələr nəzərdə tutulur. Məsələn: caerse bien-xoşu gəlmək, no caberle a uno una cosa en el pecho – nəsə dilinin ucunda olmaq / bilmək və s.

Məsələ burasındadır ki, heç də həmişə məxəz dildəki bütün sözlərin qarşılığını hədəf dildə tapmaq mümkün olmur. Elə hallara rast gəlinir ki, məxəz dildəki söz hədəf dildəki sözlə bir mənada uyğun gəlir, o biri mənalarda isə uyğun gəlmir.

Yuxarıda göstərdiyimiz bütün nümunələr bir daha sübut edir ki, Don Kixot əsəri frazeoloji birləşmələrlə çox zəngindir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Ağamusa Axundov Ümumi Dilçilik, Bakı, 1988
2. Qılıncxan Bayramov Tərcümə sənəti, Bakı, 2008
3. Miguel de Cervantes, Don Quijote de la Mancha, Madrid, 2004

*Minayə Hacıyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Tərcümə fakültəsi*

JAVIER MARIASIN “TODAS LAS ALMAS” ƏSƏRİNDƏ “EL MODO DE SUBJUNTIVO” ŞƏKLİ VƏ ONUN İSPAN DİLİNDƏN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏ YOLLARI

Açar sözlər: Xavier Marias, Luiza, “El modo de subjuntivo”

“El modo de subjuntivo” ispan dili qrammatikasında çox geniş şəkildə istifadə olunan feilin bir formasıdır. Daha çox hiss-həyəcan bildir, ancaq güman, şübhə, əmr, arzu və məsləhət bildirən cümlələrdə də istifadə edilir.

Əsərdə istifadə olunan “El modo de subjuntivo” şəklinə nümunələr verməzdən əvvəl “subjuntivo” haqqında qısa danışmaq faydalı olacaqdır. Rus dilçilərindən olan Galina Kmitçin fikrincə subjuntivo şəkli daha çox semantik və sintaktik mənada işlənir. İstifadə sahələri çoxdur. Bu analogi qaydanın Azərbaycan dilində qarşılığı feilin arzu şəklinə uyğun gəlməkdədir. Məs; Yo quiero que vengas-İstəyirəm ki, gələsən. Digər tərəfdən “Subjuntivo” şəklində işlənən cümlələrin mənasında gələcəklik

bildirən mənaya da rast gəlinir: Tu amiga quiere que vengas pronto- Dostun istəyir ki, tezliklə gələsən.

Javier Mariasın “Bütün Qəlblər” (Todas las Almas) əsərində istifadə edilən “subjuntivo” feillərinin işlənməsinə nəzər yetirək: Mañana en la batalla piensa en mí y caiga tu espada sin filo. - Sabah döyüşdə məni düşün və qılıncın yerə düşməsin. Bu cümlədəki “caer” feili subjuntivo şəklindədir. Bu feilin bir çox tərcüməsi var, ancaq burada “yerə düşürmək” mənasını bildirir. Digər bir nümunə: Tal vez Will, el portero, viera así a todas las mujeres los días en que se hallara instalado en aquella década. Qapıçı olan Willin on illər ərzində hər gün bütün qadınları gördüyü güman olunur. Burada işlənən “tal vez” (güman,şübhə) sözü subjuntivoda olan cümlələrdə çox istifadə edilir. “Viera”-“ver” (görmək) feilinin keçmiş sadə zamanın subjuntivo forması hesab olunur.

Son olaraq subjuntivonun qrammatik mənası ilə yanaşı bədii cəhətdən cümləyə verdiyi ifadə tərzini də qeyd etmək zəruri olar. Feilin bu şəklinin cümlədə işlənməsi bədii cəhətdən ifadəliliyi əks etdirir. İşləndiyi cümlənin təsirliliyini daha da artırır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Academia.edu
2. Javiermarias.es
3. Galina A. Khimich “LA ENSEÑANZA DEL MODO SUBJUNTIVO EN LA TRADICIÓN LINGÜÍSTICA RUSA”

TƏBİƏT HADİSƏLƏRİ İLƏ BAĞLI FRAZEOLOJİ BİRLƏŞMƏLƏR VƏ ONLARIN AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ QARŞILIĞI

Açar sözlər: təbiət hadisələri, element, lakonik, aforizm

Frazeoloji birləşmələr mühüm estetik ünsür olub, bütün dillərdə fikrin daha emosional, daha ifadəli çatdırılmasına kömək edir və dili zənginləşdirir. Frazeoloji birləşmələrə daha çox atalar sözlərində, aforizmlərdə, məsəllərdə və s. rast gəlinir. Fransız dilində də frazeoloji birləşmələrin rolu yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi dilin daha mənalı, lakonik və zəngin ifadə edilməsinə şərait yaratmaqdan ibarətdir.

Təqdim etdiyim bu işdə, biz, əsas tərkibi təbiət hadisələri ilə ifadə olunan yağış, su, ildırım, qasırğa, od, alov və s. kimi söz-elementlərdən ibarət frazeoloji birləşmələrin fransız və Azərbaycan dilində müqayisəsinə diqqət ayırmışıq. Araşdırdığımız frazeoloji vahidləri insanların gündəlik həyatda özünü ifadəsi üçün həm şifahi, həm də yazılı nitqdə istifadə etdiklərinin şahidi oluruq.

Fransız dilində təbiət hadisələri ilə bağlı olan frazeoloji vahidlərin insan həyatında ifadəsi maraqlı situasiyalarla müşayiət edilir. Həmin frazeoloji vahidlərə uyğun bir neçə nümunələrə diqqət yetirək:

1) “Torrent” - “sel” elementli frazeoloji birləşmələr: Quand son copain l’a quitée, elle a versé un torrent (Dostu onu tərk edəndə, sel kimi göz yaşlarını axıtdı.); 2) “Incendie” - “yanğın” elementli frazeoloji birləşmələr: Il ne faut qu’une étincelle pour allumer un grand incendie. (Böyük bir atəşi alovlandırmağa bir qığılcım kifayətdir.); 3) “Ouragan” - “qasırğa” elementli frazeoloji birləşmələr: Il est entré dans le bureau comme un ouragan.

(O qasırğa kimi içəri daxil oldu.)

Daha çox istifadə edilən bir sıra ifadələrə diqqət yetirək: Nager contre le torrent-Axının əksinə üzmək; Comme frappé d’un coup de foudre-İldırım vurmuş kimi; Le goutte d’eau qui fait déborder le vase-Bardaqdaşıran son damla(və ya səbr kasası daşmaq)...

Bizim müşahidələrimiz göstərdi ki, bu tip vahidlər məzmun və məna etibarlı ilə hər iki dildə oxşar olsalar da, tərcümə edilmə yollarına görə fərqlidirlər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Bayramov H. Azərbaycan dili frazeologiyasının əsasları. "Maarif". Bakı, 1978.
2. Французско-русский фразеологический словарь. Москва-1963
3. Nouveau dictionnaire français-azerbaïdjanais (Yeni fransızca-Azərbaycanca lüğət. 2 cildli), édition «Keuvsar», Bakou-2011

Fatimə Əsgərli
Azərbaycan Dillər Universiteti
Tərcümə fakültəsi

AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ YENİ TERMİNLƏRİN YARADILMASINDA QARŞIYA ÇIXAN ÇƏTİNLİKLƏR

Açar sözlər: neologizm, termin, analoq tərcümə, məxəz söz, kontekst

Bu gün elm və texnologiyanın sürətli inkişafı termin səciyyəli neologizmlərin dilimizə axınına səbəb olmuşdur. Bu işə tərcümə yolu baş verir. Belə bir sual yaranır. Bəzən yarandığı dildə belə çətin başa düşülən neologizmləri dilimizə necə tərcümə etməli?

Neologizmlər dillimizə müxtəlif üsullarla tərcümə edilir: dildə müvafiq termin yaratmaqla və ya termini olduğu kimi saxlamaqla. Məsələn kompyuter yaradıldıqdan sonra azərbaycan dilində onun adını eynilə saxlanılsa da, türk dilində isə bilgisayar kimi verilir. Bəzən dilimizdə olduğu kimi saxlanılan bəzi sözlərin paralel qarşılığı da yaranır: bankrot-iflas, kvorum-yetərsay, jurnal-toplu, dərgi, məcmuə və s.

Neologizmlər aşağıdakı üsullarla tərcümə edilir:

1. Analoq tərcümə- bu zaman məxəz söz və onun tərcümə dilindəki ekvivalenti arasında təxmini yaxınlıq olur: network- şəbəkə

2. Transkripsiya, yaxud transliterasiya – neologizmlər dilimizdə yeni söz yaratmaqla qarşılığını vermək mümkün olmadıqda bu üsulla tərcümə edilir. Məsələn: hacker-haker, selfie-selfi, hashtag-həştəg, meme-mem. Belə sözlərin əksəriyyəti bu şəkildə daxil olur və hər kəs tərəfindən belə qəbul edilir. Lakin bəzi sözlər hamı tərəfində başa düşülmür. Bu zaman həmin sözlərin izahı verilməlidir.

Neologizmlərin tərcüməsində əsas öhtəlik tərcüməçilərin üzərinə düşür. Tərcüməçi məxəz dildəki sözün tərcümə dilində ən uyğun qarşılığını verməlidir. Bu zaman tərcüməsi bəzi çətinliklərlə üzləşir. Lakin çətin

olsa da tərcüməçi sözləri dilimizə düzgün tərcümə etməlidir. Bunun üçün tərcüməçi tərcümə dilini dərindən bilməli, geniş dünyagörüşünə malik olmalı, tərcümə zamanı kontekstdən çıxış etməlidir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Q.Bayramov. "Tərcümə Sənəti". "OKA Ofset". Bakı 2008 səh. 64-66.
2. X.Qasımova. "Müstəqillik illərində Azərbaycan dilində termin yaradıcılığının əsas istiqamətləri". Bakı 2009 səh.6

Kəmalə Həsənova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Fiologiya və Jurnalistika fakültəsi

"QILINC VƏ QƏLƏM" ROMANINDA TEMA VƏ REMA MƏNTİQİ MÜNASİBƏTLƏR

Açar sözləri: makromətnlər, mikromətnlər, aktual üzvlənmə, rema və tema

Keçən əsrdən dilçilik tədqiqatına daxil olan mətn sintaksisi və aktual üzvlənmə özünün məntiqi asbektədən mürəkkəbliyi ilə seçilir. Ümumilikdə, makromətnlər və mikromətnlərdən ibarət olan mətn dilçiliyində cümlələr, abzaslar və fəsillər arasında olan əlaqəni rema və temalar təşkil edir.

M.S.Ordubadinin "Qılinc və qələm" tarixi romanı iki hissədən ibarət olub məşhur şair N.Gəncəvinin yaşadığı dövrü tarixi-bədii istiqamətdən geniş löhvələrlə əks etdirir. Bu əsər iki böyük makromətnədən ibarət olduğu halda tema və rema vasitəsilə bu mətnlər bir-biri ilə əlaqələnilir. Burada tema baş vermiş tarixi hadisələr təşkil etsə də, rema müəllifin oxuculara çatdırmaq istədiyi ideyadır. Bu ideya özünü əsərin adında da göstərmişdi. Qeyd etmək lazımdır ki, böyük makromətnlərdən ibarət olan bədii əsərlərin teması onun məzmununda, rema isə ideyasında əks olunur və çox zaman əsərin adı onun reması əsasında qurulur.

"Şair qoyun deyildir ki, qəssab bıçaq itilərkən başını aşağı salıb otlasın" cümləsi təyin budaq cümləsidir, cümlənin teması *şair* reması isə *qoyun deyildir* ifadəsidir. Bunu daha aydın görmək üçün cümləni sadə cümləyə çevirmək olar: *Şair qəssab bıçaq itilərkən başını aşağı salıb otlayan qoyun deyildir*.

Yuxarıda İlyasın nitqindən verdiyimiz bu cümlə özündən sonra işlənən mikromətnin temasını təşkil edir. Bəzən mikromətnlər də özünün giriş hissəsi onun temasını, nəticə hissəsi isə remasını əhatə etdir. Bu publistik

və elmi üslublu yazılarda daha çox özünü göstərir. Ancaq bədii əsərlərdə isə bəzən mikromətnin teması olmur, yalnız remadan ibarət olur. Tema isə özündən əvvəlki mikromətnə işlənən cümlə ola bilər. Bu xüsusiyyəti “*Xalqın borcunu verməyənlər Allahın borcunu verməyə hazırlaşdırlar.*” Cümləsində də görmək olar. Burada *xalqın borcunu verməyənlər* tema, *hazırlaşdırlar* isə cümlənin remasını təşkil edir və cümlə ümumilikdə, özündən sonrakı mikromətnin isə temasıdır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Kazımov Q.Ş. Müasir Azərbaycan dili. Sintaksis. Bakı, “Elm və təhsil”, 2010, 500 səh.
2. Ordubadi Məhəmməd Səid. “Qılınç və qələm”. Birinci hissə. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2005, 344 səh.
3. Kamal Abdullayev. “Azərbaycan dili cintaksisinin nəzəri problemləri.” “Maarif” Bakı-1999

Kənan Abdullayev
Azərbaycan Dillər Universiteti
Fiologiya və Jurnalistika fakültəsi

XIX-XX ƏSRLƏRDƏ AZƏRBAYCAN MƏTBUATINDA DİL MƏSƏLƏLƏRİ

Açar sözləri: “Əkinçi” qəzeti, “Molla Nəsrəddin” jurnalı, “Füyuzat” jurnalı

Dil bir xalqın milli kimliyini təsdiq edən ən böyük amildir. Bunu bilən ziyahlarımız ana dilin saflığını qorunması sahəsində bir sıra tədbirlər görmüşdür. Xüsusəndə, 1875-ci ildə Həsən bəy Zərdabının təşəbbüsü ilə işıq üzü görən “Əkinçi” qəzetilə ana dilinin saflığının qorunmasına, əlifba məsələlərinə toxunulmuşdur. Bu qəzetin nəşr olunduğu dövrdə ədəbi dildən osmanlı dilinə meyl güclənmiş və bir qrup ziyalılar türk dünyasının görkəmli ideoloqu İ.Qaspralının mövqeyində dayanaraq, ümumtürk ədəbi dili kimi osmanlı dilində yazmağı təbliğ edirdilər. H.B.Zərdabi “Əkinçi” qəzeti vasitəsilə bu cür hallara qarşı çıxır, mənşəyi eyni olsa da dillərin müasir səviyyəsinin fərqli olmasını göstərən məqalələrlə çıxış etmişdir. Bununla da yanaşı olaraq, o, həm də əlifba islahatı məsələlərinə də toxunmuşdur.

Ana dilin saflığını qorunması sahəsində göstərdiyi səylərlə mətbuat tarixində iz salmış bir digər mətbu əsərimiz isə 1906-cı il aprelin 7-dən nəşrə başlayan “Molla Nəsrəddin” jurnalıdır. Bu jurnalın redaktoru

C.Məmmədquluzadə ilk sayda nəşr etdirdiyi “Sizi deyib gəlmişəm” məqaləsində ana dil məsələsinə toxunaraq qeyd edir–“...məni gərək bağışlayasınız, ey mənim türk qardaşlarım ki, mən sizlə türkün açıq ana dili ilə danışıram. Mən onu bilirəm ki, türk dilində danışmaq eyibdir və şəxsin elminin azlığına dəalət edir”. Həm də jurnalın 10-cu sayısında açıq türk dilində yazılmış məqalələrin qəbul olunmayacağı ilə bağlı verdiyi elanla “dil siyasəti”ni və “dil inqilabı”nı başlatmış oldu.

Maraqlısıdır budur ki, C.Məmmədquluzadənin “dil siyasəti”ni, “dil inqilabı”nı yüksək qiymətləndirən Ə.Hüseynzadə özünün redaktorluq etdiyi “Füyuzat” jurnalı ana dilinə bir sıra yad ünsürlərin gətirilməsinə səbəb olmuşdu. Həm də qeyd etmək istəyirəm ki, onun ana dilinə bu şəkildə yanaşmasını bir mənalı qəbul etmək olmaz, çünki ana dil saflığını qorunması hər bir azərbaycanlının, xüsusəndə bir ziyalının borcudur, nəyin ki yad ünsürlərin gətirib dili korlamaq.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. “Mətbuat tarixi və publisistika məsələləri”(Məqalələr toplusu). Bakı, “Ozan” nəşriyyatı,2016, 184 səh
2. Azərbaycan mətbuat tarixi (1875-1920) Bakı “Elm və Təhsil” nəşriyyatı, 2009, 296 səh
3. M.Ə.Məmmədov. “Əkinçi qəzetində dil məsələləri” (elmi məqalə)

Aysun Ahmadzada
Azerbaijan University of Languages
International Relations and Management

FRENCH BORROWINGS IN ENGLISH

Key words: *Borrowings in English, French words, history of english language*

Language is an important tool of communication. An ability to use words correctly, to be eloquent was highly appreciated since the ancient times. Every language uses “borrowings” which help enrich its vocabulary and to make notion more precise. Words have both a form and a meaning. Either component can be borrowed.

The English is a West Germanic language and took origin from the Indo-European family. Loanwords make up a huge proportion of the words in any large dictionary of English. The major part of the loan words is borrowed from the French. French borrowed words brought to country

during the 11th century by Norman conquest. Approximately 45% of the English vocabulary comes from French words; over 50,000 English words have their origin in French.

Here is a collection of French words commonly used today in both French and English language, with the same meaning:

- Embassy – 1570s, “position of an ambassador”, from Middle French “embassee”.

- Alliance – from old French “aliance”, meaning bond or treaty between rulers or nations, contracted by treaty is from 1670s.

- Money – the word monnaie is still used in French, normally to describe cash.

- Parachute – para (protect against) + chute (fall) from French.

- Jury – from Anglo-French and Old French “juree” (13c.).

- Dentist – dent (tooth) from French.

There are so many words like these. Finally, many words of French origin soon came to be assimilated into English language. Therefore only linguists may differentiate them easily.

Literature

1. Borrowed words – A history of loanwords in English by Philip Durkin
2. www.etymonline.com
3. cnrtl.fr/etymologi

Səbinə Namazova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

İNGİLİS DİLİ DƏRSLƏRİNDƏ PROBLEMLƏRƏ ƏSASLANAN DİL TƏLİMİNİN TƏTBİQİ

Açar sözlər: problemlərə əsaslanan dil təlimi, problemləli situasiya, birgə fəaliyyəti

Problemlərə əsaslanan öyrənmə tələbələrin çətin problemləri həll etməklə öyrəndikləri təlim yanaşmasıdır. Problemlər autentik səciyyəlidir, birgə fəaliyyət nəticəsində sosial və kontekstual şəkildə həll olunur. Tələbələr problemə dair informasiyanı və istifadə etməyə ehtiyac duyduqları strategiyaları müəyyənləşdirirlər.

Problemlərə əsaslanan dil təlimi tələbəyönümlüdür, çünki tələbələrə onları ən çox maraqlandıran məsələləri araşdırmaq və öyrənmək üçün azadlıq verilir. Bunun sayəsində tələbələr dərstdə daha fəal iştirak etmək imkanı əldə edirlər.

Problemlərə əsaslanan dil təlimində müəllim fasilitator rolunda çıxış edir. Burada müəllimin təşkilatçılığı ilə təqdim olunan problemləli situasiyanı araşdırmaq üçün tələbələr komandalar şəklində işləyirlər. Müəllim tələbələrin fikrini əsas məsələyə istiqamətləndirir. Bəzən isə tədqiqatı daha da gücləndirmək üçün inkişaf etdirici problemləli situasiyalar yaradılır.

Problemlərə əsaslanan dil təlimi problem həll edici bacarıqlar vasitəsilə tələbələrin inamını artırır. Müəllim-tələbə, tələbə-tələbə əlaqələrinin müsbət xarakter daşması sinifdə müsbət atmosferin yaranmasına gətirib çıxarır. Bu isə tələbələrin öyrənmə motivasiyasını gücləndirir. Ümumilikdə, problemlərə əsaslanan dil təliminin tətbiqi ingilis dili dərslərinin təşkili prosesində uğurlu nəticələr verir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Gentry E. Creating Student-centered, Problem-based Classrooms. 2000.
2. Stanford University Newsletter. Speaking of Teaching. Problem-Based Learning. Center for Teaching and learning. 2001.
3. Torp L. & Sage S. Problems as possibilities; Problem-based learning for k-16 education (2nd ed.). 2002

Nəzrin Hüseynli
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

XARİCİ DİL DƏRSLƏRİNƏ VERİLƏN MÜASİR TƏLƏBLƏR

Açar sözlər: əvvəlki biliklərə söykənmək, qruplara bölmək, çevikliyin təşkili, rahat mühitin yaradılması

Xarici dillərin tədrisi digər humanitar fənlərin tədrisindən özünün spesifikliyi ilə seçilir. Ənənəvi yanaşmaya görə bu cür spesifiklik ilk növbədə xarici dil dərslərinin yeni məzmun verməkdən daha çox mövcud fikirləri yəni işarələr sistemində çevirməyə xidmət etməsindən irəli gəlir. Xarici dillərin tədrisinin digər spesifikliyi isə dərslərin əvvəlki biliklərə söykənməsi, dərslərəarası zəncirvari əlaqədir ki, bu da onları dəqiq fənkərə yaxınlaşdırır.

Xarici dərslərinə verilən bir sıra tələblər vardır və onları iki qrupa bölmək olar: ümumi və xüsusi tələblər. Dərsə verilən ümumi tələblər təlim prinsipində ifadə olunmuşdur. Dərsdə didaktik prinsiplər (həyatla əlaqə, elmlilik, sistemətiklik, şüurluluq, fəallıq, fərdi yanaşma və s.) kompleks şəkildə həyata keçirilməlidir.

Xüsusi tələblər isə dərsə bağlı olan tələblərdir. Onları bir sıra qruplara bölmək olar.

Dərsdə yüksək təhsil, inkişaf və tərbiyə əldə edilməlidir. Hər bir fəaliyyət nəticə ilə ölçülür. Dərsdə təhsil, tərbiyə və inkişaf vəzifələri vəhdətdə həyata keçirilməli, real nəticələr əldə edilməlidir. Əgər dərs zamanı proqram materialı mənimsənilibsə, şagirdlər müəyyən ideya-mənəvi keyfiyyətlərə və zehni qabiliyyətlərə yiyələnibsə, belə dərsi yaxşı hesab etmək olar.

Dərsdə təlim materialının optimal məzmunun müəyyən edilməsi:

Müəllim dərsin qarşısında duran bir sıra vəzifələrdən, şagirdlərin hazırlıq səviyyəsindən çıxış edərək öyrənilən materialın həcmi, çətinlik dərəcəsi, fənlərarası əlaqə imkanlarını müəyyənləşdirməli, dərs zamanı məzmunun mənimsənilməsinə nail olmalıdır.

Dərsdə səmərəli variant seçərək, onu tətbiq etmək. Dərsin məqsəd və məzmununa, şagirdlərin dərkətmə imkanlarına uyğun olan bir metod müəyyənləşdirmək. Dərs o zaman səmərəli olur ki, müəllim biliyi hazır şəkildə şərh edib ötürməsin, əksinə şagirdi fəal axtarışlara cəlb etsin. Bu, məqsədlə müəllimin kitab üzərində yaradıcı işin təşkili, təkəkkürü oyadan məntiqi metodlara istinad etməsi və s. yaxşı nəticə verə bilər.

Dərs təşkilatı cəhətdən mütəşəkkil və çevik olmalıdır. Qeyd etdiyimiz kimi dərs təşkili öz mütəşəkkilliyi ilə seçilməlidir: vaxtında başlanmalı, yüksək intizama əsaslanmalı, optimal tempdə olmalı və intensiv qurulmalıdır. Dərs çevik qurulmalı, şablon və sxematizmdən uzaq olmalıdır. Dərs zamanı vəziyyətdən asılı olaraq, müəllim dərsin məzmununda, quruluşunda, vaxt bölgüsündə çevik dəyişikliklər aparmalıdır. Yaxşı dərs məntiqi və psixoloji cəhətdən tam şəkildə aydın olmalıdır. Şagirdlər dərsi tam qavradıqlarını hiss etməli, onlarda tərəddüd hissi qalmalıdır.

Dərs zamanı əlverişli psixoloji iqlim yaradılmalıdır. Belə ki hər bir şagirdin müəllim təlimə olan münasibəti, mənimsəmə səviyyəsi haqqında vaxtı vaxtında informasiya əldə etməlidir.

Dərs zamanı əlverişli psixoloji iqlim, müsbət emosional vəziyyət yaradılmalıdır. Dərsin səmərəsi bildiyimiz kimi onun emosional mühiti ilə

sıx şəkildə bağlıdır: mənfi emosiyalar şəraitində keçirilən dərslər sıxıcı, yorucu və səmərəsiz olur. Dərs zamanı müəllim şagird arasında qarşılıqlı hörmət, inam, əməkdaşlıq olmalıdır. Bu halda keçirilən dərslər daha effektiv və yadda qalan olur.

Göstərdiyimiz tələblərə cavab verən dərslər sistemi yaxşı hesab olunur, belə dərslərdə yüksək səmərə, müsbət təlim-tərbiyə nəticələri əldə edilir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Penny Ur. A Course in English Language Teaching

Aytac Hüseynli
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya və jurnalistika fakültəsi

İNGİLİS DİLİ DƏRSLƏRİNDƏ TƏLƏBƏ FƏALLIĞININ TƏMİN OLUNMASI YOLLARI

Açar sözlər: fəal təlim, fəal (interaktiv), metod, ingilis dili

Təlim və tərbiyə prosesinin təkmilləşməsi üçün həyata keçirilən yeniliklər təlimin əsas təşkil forması olan dərslərdə öz əksini tapır. Hər bir dərslərin uğurlu təşkili zamanı müəllim əhəmiyyətli xüsusi rol oynayır. Belə ki, hər bir müəllim dərslərdə bir neçə funksiyaları həyata keçirir. Ona görə də təlim məsələlərinin həlli zamanı müəllim dərslərdə tələbələrin tərbiyəsi və inkişafı ilə bağlı məsələlərə xüsusi diqqət yetirməlidir. Müasir dərslər subyekt-subyekt xarakterli olduğundan təlim prosesinin nəticəsi və onun səmərəliliyi həm müəllim, həm də tələbədən asılıdır.

İnkişaf etmiş ölkələrin təhsil təcrübəsi göstərir ki, çağdaş insan yetişdirmənin ən doğru yolu, tələbəni auditoriyada təlimin obyektinə kimi yox, subyektinə kimi qəbul edən tələbəyə yönümlü interaktiv təlim metodlarından istifadə etməkdir.

Əlbəttə ki, bütün dərslərdə interaktiv metodun tətbiqi vacibdir. Amma dil dərslərində isə bunun əhəmiyyəti daha böyükdür. İngilis dili dərslərində müəllimlə tələbə arasında müzakirə ilə yanaşı, tələbələr arasında da müzakirə təşkil olunur. Dərslərin müzakirə şəklində aparılması bilavasitə tələbə fəallığına təsir göstərir. Ümumiyyətlə, ingilis dili dərslərində tələbələrin fəallığını təmin etmək elə də asan iş deyil və bu prosesdə müəllim

limin yaradıcılıq qabiliyyəti əvəzsiz rola malikdir. Dərsdə tələbə fəallığını təmin etmək üçün ingilis dili müəllimləri aşağıdakıları nəzərə almalıdırlar:

- dərsi planlaşdırarkən tələbələrin yaş xüsusiyyətlərinin, maraq və tələbatlarının nəzərə alınması;

- müxtəlif həvəsləndirici fəaliyyət növlərinin təşkili;

- tələbənin fəal tədqiqatçı mövqeyinin stimullaşdırılması;

- müəllim tərəfindən şüurlu surətdə (iradi olaraq) idrakı problem situasiyasının yaradılması və tələbələrin bu prosesə cəlb olunması.

Fəal dərsin təşkilinə və tələbə fəallığının təmin olunmasına təsir göstərən vacib amillərdən biri də motivasiyadır. Tələbələrin motivasiyasının gücləndirilməsi onların fəallıq göstəricilərinə də təsirsiz qalmır. Bunu pedaqoji fəaliyyətində nəzərə alan hər bir müəllim dərs prosesində səmərəli nəticələr əldə edəcək.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin Kollegiyasının materialları Bakı.Təhsil 2003
2. Mərdanov M. Azərbaycan təhsili yeni inkişaf mərhələsində. Bakı, Təhsil 2009.
3. Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, Maarif 2009

Gülər Abdullayeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

İNGİLİS DİLİNDƏ EVFEMİZMLƏR

Açar sözlər: evfemizmlər, mədəniyyət ,ünsiyyət, leksik vahidlər, mənə çalarları

Cəmiyyətdə yaşayan hər bir insanın ədəbli və nəzakətli nitqə ehtiyacı var. Nitq fəaliyyətində ədəb-nəzakət qaydalarına riayət edilməsi dil daşıyıcıları olan hər bir şəxsin və eləcə də hər bir kollektivin, qlobal səviyyədə isə hər bir millətin mədəni səviyyəsi ilə ölçülür. Ədəb-nəzakət anlayışları dildə digər leksik vahidlərlə yanaşı, evfemizmlərlə də ifadə olunur. Məlumdur ki, evfemizmlərin dildə funksional fəaliyyəti daha çox ədəb-nəzakət anlayışı ilə bağlıdır. Belə ki, "evfemizm" termini mənsub olduğu yunan dilində "eu"- yaxşı, nəzakətli, xoş və "phemi"- danışram sözlərinin cəmindən əmələ gəlmişdir. Sözün lüğəvi mənasından göründüyü kimi "evfemizm"

dildə daha yumşaq mənada işlənib, kobud və ədəbsiz ifadələri əvəz edir. Müxtəlif sistemli dillərin, faktik materiallarının linqvistik təhlili göstərir ki, bu terminin qeyd olunan dar mənası ilə yanaşı, geniş mənası da mövcuddur. Daha dəqiq deyilsə, "evfemizm" başlığı altında yalnız kobud söz və ifadələrin daha incələri ilə əvəzlənməsi deyil, tabu, dövlət siyasəti, sinfi mübarizə və s. kimi sosiolinqvistik hadisələrə də toxunmaq, onların müasir mədəniyyətə bağlı günbəgün genişlənməkdə olan semantik tutumunu açıqlamaq tələb olunur. Bu baxımdan, mövcud tədqiqatlar göstərir ki, evfemizmlərin dil-də əhatə dairəsi göründüyündən çox genişdir. Bu cəhətdən yanaşaraq aşağıdakı evfemizm növlərini qeyd edə bilərik: ölümlə bağlı evfemizmlər, doğum və ya hamiləliklə bağlı evfemizmlər, yalanla əlaqədar evfemizmlər, bir sıra yer adları ilə bağlı evfemizmlər.

Beləliklə, ingilis dilində də təhlilə cəlb etdiyimiz işlək evfemizmlər nitqdə ünsiyyətin gözəlləşməsinə xidmət edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı:

1. Arnold I.V. "The English Word", Москва, 1966-Ленинград, s.243
2. Fraser B. "Perspectives on politeness", Journal of Pragmatics, 1990.
3. Greenal Simon "People like us", 2003
4. İnternet:
5. www.Google.com. www.nauka.shop. www.krugosvet.ru.

Ülvira Məmmədli
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

XARİCİ DİL DƏRSLƏRİNİN TƏŞKİLİNDƏ MOTİVASIYANIN ROLU

Açar sözlər: tədqiqat sualı, daxili motivasiya, xarici motivasiya

Motivasiya insanın iş görməsini dəstəkləyən təhrikəedici psixoloji qüvvədir. O, insan davranışlarını istiqamətləndirməklə onların fəaliyyətsizliyini aradan qaldırır. Bəzən fəal təlimin təşkilində bunu təlimin başlanğıcındakı problemin qoyuluşu da adlandırırlar. Təlimdə şagirdin qarşısına tədqiqat sualı qoyulursa o zaman onda idrak fəallığı yaranır. Təlimdə motivasiya təhsil alanların təlim prosesində fəal iştirakını təmin edir. Öyrənmələrin motivasiya mənbələri fərqlidir. Motivasiya haqqında nəzəriyyələr onun iki növünü qeyd edir: daxili (təbii) motivasiya və xarici motivasiya.

Daxili motivasiya özündə daxili motivasiya faktorlarını, xarici motivasiya isə xarici motivasiya faktorlarını cəmləşdirir. Xarici dil fənlərinin öyrənilməsi zamanı mövcud olan daxili motivasiyaya xarici vətəndaşlarla ünsiyyət qurmaq üçün yaranmış dil problemini daxili ehtiyac kimi, öyrənmək istədiyi dilin ölkəsinə, tarixinə, mədəniyyətinə, əhalisinə və s. olan həvəsi, öyrənənin marağı kimi nəzərdən keçirmək olar. Daxili tələbatlar və maraqlar xarici dil öyrənənlərin motivasiyasının davamlılığını, uzun müddətliliyi, dayanıqlığını təmin edir. Daxili motivasiyanın əksi olaraq xarici motivasiya xaricdən təsir edən faktorların nəticəsində yaranır. Xarici təsir edici qüvvələrə təhsilalanların yaşadıkları sosial həyatı, müəllimləri, təlim metodlarını və təlim mühitini aid etmək olar. Xarici dil dərslərində öyrənənlərin verdiyi sualların keyfiyyəti və kəmiyyəti onların daxili motivasiyası, marağı kimi dəyərləndirilməlidir. Şagird və tələbənin yüksək və zəif motivasiyası müəllimdən çox asılıdır. O, təlim prosesinin təşkilini, təlim materiallarının rəngarəngliyini, maraqlı olmasını, sərbəst seçim şəraitinin yaradılmasını təmin edir. Bir çox hallarda şagird və tələbələr müəllimləri onlara inandıqları, onlardan öyrənməyi gözlədikləri üçün öyrənməyə çalışırlar. Motivasiya ilə bağlı araşdırmalarda xarici motivasiya ilə müqayisədə daxili motivasiya daha təhrik edici, güclü və önəmli hesab edilir. Daxili motivasiyası yüksək olan xarici dil öyrənənlər ötürülən informasiyaya olan maraq sayəsində məlumatın daha da dərinliyinə gedərək geniş biliyyə yiyələnməklə uğurlu nəticə əldə etdikləri halda, zəif olanlar lazım olanları yerinə yetirməklə kifayətlənirlər.

Ədəbiyyat siyahısı:

Jeremy Harmer. The Practice of English Language Teaching

*Aytən Rəhimli
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi*

**THE DIFFERENCES BETWEEN AMERICAN ENGLISH AND
BRITISH ENGLISH**

Key words: American English, British English, differences, grammar, cultural values

American English differs greatly from British English. British people and American people can always understand each other – but there

are a few notable differences between British English and American English. British and American English can be differentiated in three ways:

1. Differences in language use conventions. Here are grammar, punctuation and spelling peculiarities:

1. The past tense and past participle of verbs can be either irregular or regular. British English both of them are used. But in American English, only the regular form is used. 2. Serial commas are used in American English but not in British English. 3. Hyphens are often used in British English to connect prefixes with the main word. For example, pre-emption, co-operation. They are less common in American English. For example, preemption, cooperation. 4. "z" or "s"? In British English, "s" is generally used in such words as recognise, authorise. The letter "z" is used in American English in such words as "recognize" or "authorize".

2. Vocabulary differences:

The dictionary gives a lot of information about words that are only used in American English or that have different meanings in British and American English. For example: US – elevator, British English – lift; US – gas, British English – petrol. In British English the letter [r] is only pronounced before a vowel and is silent in all other words (car, learn, over). In American English the letter "r" is always pronounced.

3. Difference related to cultural values British and American English have a number of differences which relate to the different cultural values of the two countries. For example, American English tends to be more slangy than British English. British English has a slight tendency to vagueness and ponderous diction. American English tends to be more direct and vivid. British English tends to react more slowly to new words and phrases than American English.

Ədəbiyyat:

1. <https://list-englisih.ru/pdf/2006-9/pdf>
2. <https://www.babbel.com>
3. <https://www.britishcouncilfoundation>.

AMERİKA VƏ BRİTANIYA İNGİLİSCƏSİ ARASINDA LEKSİK FƏRQLƏR

Açar sözlər: Amerikan ingiliscəsi, Britaniya ingiliscəsi, leksika

Universal bir dil olaraq, ingilis dili müxtəlif ölkələrdən olan insanların rahat bir şəkildə ünsiyyət qurma imkanlarını təmin edir. Digər dillər kimi ingilis dili də daim inkişafdadır və bu proses dildə bir çox variantların yaranmasına səbəb olur. Amerikan və Britaniya ingiliscəsi bu variantlardan ən əhəmiyyətli olan iki növdür.

Amerika və Britaniya ingiliscəsini qarşılaşdırdıqda sözlərin tələffüzü, vurğusu və s. arasındakı fərq açıq-aydın şəkildə nəzərə çarpır. Bəzən eyni şeyi adlandırmaq üçün müxtəlif sözlərdən istifadə olunur. Məsələn; *luggage* (Amerikan ingiliscəsi) və *baggage* (Britaniya ingiliscəsi).

Amerikada binaların və evlərin birinci mərtəbəsi "*first floor*", ikinci mərtəbə isə "*second floor*" adlanır. İngiltərədə isə bina və evlərin birinci mərtəbəsi "*ground floor*" və ikinci mərtəbə "*first floor*" adlandırılır.

Amerikalılar metronu "*subway*", Britaniyalılar isə "*underground*" adlandırırlar. Britaniyada insanlar "*take a couch*", Amerikada isə "*take a bus*" deyirlər ki, hər iki ifadə "*avtobusa minmək*" mənasını ifadə edir.

Dərmanlar və yaxud bədən baxım məhsulları, siqaret kimi məhsullar almaq üçün Britaniyalılar "əczaçı" anlayışını ifadə edən "chemist's"ə gedərkən, Amerikalılar "drugstore" ya da "pharmacy"yə gedirlər.

Qeyd edilənlərə onu da əlavə etmək olar ki, iki variant arasında saylarda o qədər də fərqlər müşahidə edilməyə də, hələlik bəzi fərqlər mövcuddur. Məsələn; Britaniya ingiliscəsində 1456 rəqəmi "*one thousand four hundred and fifty six*" kimi oxunduğu halda, Amerika ingiliscəsində o, "*fourteen fifty-six*" kimi oxunur.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. FISHER, D. H. (1989): *Albion's Seed: Four British Folkways in America*, U.S.A.: Oxford University Press.
2. FISHER, J. H. (2001): "British and American, Continuity and Divergence", in J.Algeo (ed.), Cambridge: Cambridge University Press, 59-85.
3. Macmillan English Dictionary Magazine (MED), <http://www.macmillandictionaries.com>

LEARNING ENGLISH THROUGH SONGS

Key words: songs, learning languages, English

Songs are appreciated for their linguistic, pedagogical, cultural and entertaining features and they are precious language learning materials. They can be used to teach and develop every aspect of a language. Songs certainly belong to the group of fun activities which serve as useful tools for learning the language and which do not put pressure on students to immediately produce the language but to start doing it only when they are ready. Songs are one type of listening activity that have a broad potential. Music and songs are essential parts of growing and learning. Children love to sing and teachers naturally use songs to teach them concepts and language in a fun way. Some of the significant characteristics of songs are that they are fun and can keep the students excited. However, the most important feature of songs is repetition. They contain language patterns, but also develop listening skills, pronunciation and rhythm, and provide a fun atmosphere. Even if the teachers play songs multiple times a day, the majority of students probably would not get bored. In addition, songs are very beneficial types of activities. They can be used at any stage of a lesson and there are many ways to incorporate them into a lesson. Sometimes, they are used just as gap fillers and warm-ups, sometimes as the main part of a lesson, but sometimes they are there to provide a fun atmosphere. A large number of activities can be used with songs. There is no aspect of a language to which songs cannot be adapted. Any activity that can be used with the four skills, vocabulary or grammar can be modified to be used with songs. Some activities work better with young learners than with older ones. Listen and draw, mime, dance, point, match, and color are types of activities that work well with young learners. Finally, none of the studies presented particularly focused on pronunciation and prosodic features; therefore, it would be worth studying what features of pronunciation songs benefit more.

Ədəbiyyat:

1. [https://www.researchgate.net/publication/The Effect of Songs](https://www.researchgate.net/publication/The_Effect_of_Songs)

HOW TO USE TED TALKS TO IMPROVE YOUR ENGLISH

Key words: TED talks, worldwide, free online website

TED stands for Technology, Entertainment, Design and is a global set of conferences that have run every year since 1990. Speakers from around the world gather to deliver talks on their specialist subjects, life experiences, professions, areas of research and more.

Since 2006 TED talks have been available to watch for free online via the official TED website and YouTube. More than 1,900 TED talks are available at TED.com, and they've been viewed more than one billion times worldwide

TED talks are interesting: It has been shown time and time again that motivation plays a significant role in the process of learning a language

TED talks are short: Most TED talks are between 15-18 minutes long. This is long enough for the speaker to go deep into the topic area and present lots of interesting ideas, but short enough so you can watch a talk 2-3 times to fully analyse the language and structures used in the talk.

TED has lots of useful tools: You can watch TED talks online with or without subtitles, and you can also view the interactive transcript (the text of the talk), which is very helpful for discovering new vocabulary.

TED is convenient to use anywhere: In addition to their website, TED also has a mobile app with which you can save talks to your device to watch or listen to offline – great for listening while in the car or at the gym! There is also a TED Radio Hour podcast that presents selections from various talks on similar themes in an engaging interview-style format

Literature:

1. <http://cis1.edu/wordpress/lessons/how-to-use-ted-to-improve-your-english.htm>
2. <https://sprachennetz.org/2015/11/improving-your-english-with-ted-talks-videos-2/>

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ MƏTBƏX MÖVZUSUNDA ALINMALAR

Açar sözlər: *Alınma sözlər fransız dili, mətbəx*

Tarix boyunca ingilis dilinə leksik baxımdan təsir göstərən xarici dillər arasında ən əhəmiyyətli fransız dilidir. Müasir ingilis dilini təşkil edən bütün sözlərin (terminlər daxil olmaqla) 29%-i fransız dilindən alınmadır. Fransız mənşəli alınma sözlərin çoxluğuna əsas səbəb kimi tarixi hadisələr zəminində Fransanın İngiltərədə insanların gündəlik həyatının bir çox sahələrinə, xüsusilə onun mətbəxinə təsirini göstərmək olar.

Müasir ingilis dilində mətbəx mövzusunda olan alınma sözləri daşdığı semantik mənaya görə bir sıra qruplara bölmək mümkündür: müxtəlif bişirmə üsulları; yemək adları; tərəvəz və meyvə adları; göyərti və ədviyyatlar; qoz-fındıq və toxumlar, içkilər və s.

Müxtəlif bişirmə üsullarına aid sözlər: *dice* (*fr.des*) (xırda, kiçik hissələrə bölmək), *marinade* (*fr marinada*) (müəyyən müddət ərzində ətin müxtəlif ədviyyatların içində saxlanması) və s.

Yemək adlarına aid nümunələr: *biscuit* (*fr bescuit*) (kiçik həcmli quru peçenye), *caviar* (*fr caviar*) (balıq kürüsü), və s.

Tərəvəz və meyvə adları: ingiliscə *fruit* (meyvə) və *vegetables* (tərəvəz) sözlərinin hər ikisi fransız dilindən alınmadır. Digər nümunələr: *carrot* (*fr carotte*) (kök), *peach* (*fr pesche*) (şaftalı) və s.

Bitki və ədviyyatlar: *cinnamon* (*fr cinnamone*) (darçın), *vinegar*(*fr vynegre*) (sirkə), *mustard* (*fr moustarde*) (xardal) və s.

Qoz-fındıq və toxumlar: *almond* (*fr almande*) (badam), *pistachio* (*fr pistace*) (püstə) və s.

İçkilərə aid nümunələr: *cider* (*fr sidre*) (alma suyundan hazırlanan içki), *juice* (*fr jus*) (meyvə suyu), və s.

Nəticə olaraq belə bir qənaətə gələ bilərik ki, ingilis dilində mətbəxlə bağlı olan sözlərə fransız dilinin təsiri danılmazdır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Baugh, Albert C., Tomas Kabel. London: Routledge, 1993. P136-138.
2. Bradley, Henry. New York: Creation of English 1904 p.49
3. Wehmeier, Sally. Oxford Advanced Learner's Current English dictionary . Oxford Press 2006.

METAFORA VƏ METONİMİYA ARASINDA FƏRQLİ VƏ OXŞAR XÜSUSİYYƏTLƏR

Açar sözlər: metafora, metonimiya, oxşarlıq, xüsusiyyət, konsept

Metafor müxtəlif əşyalar arasında müqayisə prinsipi əsasında əmələ gəlir. Hətta bəzi alimlər metafora məxsus bəzi xüsusiyyətləri ixtisar edilmiş təşbeh hesab edir. Bu barədə Musa Adilov yazır: «Metaforlar təşbehə nisbətən daha qüvvətli təsir yaradır. Burada maksimum yığcamlıq nəzəri cəlb edir». «Metafor əsasən təsir göstərmək, müəyyən bir cəhəti nəzərə çatdırmaq üçündür»

Metonimiya da məcaz növlərindən biridir. İstiarə (metonimiya) – məcazi söz birləşməsi kimi yaradılan anlayışların ixtisarla işlənən formasıdır. Metafor metonimiyadan bir sıra xüsusiyyətlərə görə fərqlənir: 1) Metafor və analogiya müxtəlif konseptual məkandan iki konsepti birlikdə işlədir, metonimiya isə verilən məkandan bir elementdən istifadə edərək digər elementlə əlaqədar başqasına yönəldir. 2) Metafor və metonimiya, hər şeydən əvvəl, əmələ gəlmə prinsipinə görə fərqlənilir. 3) Metafor müxtəlif əşya və ya hadisələr arasında əlamət, xüsusiyyət oxşarlığına görə məna köçürməsi əsasında yaranır. Metonimiyanın yaranması zamanı isə əlamət, xüsusiyyət oxşarlığı yox, daxili və zahiri əlaqələr mühüm rol oynayır. 4) Metafordan fərqli olaraq, metonimiya təmin hissəsini bildirir. 5) Metaforda predikativlik güclüdür, yəni hər hansı bir məfhuma yeni ad verməklə onun müəyyən bir xüsusiyyəti daha qabarıq şəkildə nəzərə çatdırılır. Metonimiya isə belə funksiyaya malik deyil. 6) Metafor dilin lüğət tərkibini zənginləşdirən mühüm bir mənbədir. Metonimiyalar isə müəyyən situasiya ilə əlaqədar işlənir və nominitivliyi zəif olduğu üçün dilin lüğət tərkibində sabitləşmir. 7) Metonimiyada obrazlıq, təsirlik metafora nisbətən zəifdir. 8) Metonimiyalar əsasən sözə qənaətə, fikrin yığcam ifadəsinə xidmət edir. 9) Metaforlar isim, sifət, fel və zərflə ifadə olunduqları halda metonimiyalar yalnız isimlərlə ifadə olunurlar.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Adilov M. Süleyman Rəhimovun bədii üslubu və «Şamo» nun dili haqqında, «Azərbaycan» jurn., N-7, 1965.

2. Qənbərov A. Müasir Azərbaycan dilində metafora. Bakı – Ozan, 2008.
3. Фрейнденберг О. М. «Античные теории языка и стиля», М.; Л.: ОГИЗ, Соцэкгиз.

Aytac Mirzaliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi

MƏTNİN KOHEZİYASI

Açar sözlər: mətn, koheziya, koherentlik

Mətn müəyyən konkret məlumatın maksimal dərəcədə səmərəli ötürülməsi prosesini əldə etmək üçün müəyyən sintaktik çərçivədə yaradılır ki, bu da onun bütövlüyünü şərtləndirir. Həmçinin mətnə daxili əlaqəlilik də xasdır. Mətnin koheziyası, yəni, komponentlərin mətnə daxili əlaqələrinin cəmi bir sıra faktorların köməyi ilə reallaşır. İngilis dilçiləri M.A.K Halliday və R.Hasan koheziyanı belə müəyyənləşdirmişlər: “Koheziya bütün mətnlər üçün ümumi olan, ayrı-ayrı hissələrin məzmununun qarşılıqlı münasibətini ortaya çıxaran vasitə rolunu oynayan mənalı əlaqələr toplusudur. Koheziya mətnin hansı informasiyanı verdiyini yox, mətnin məna bütövlüyünün nə cür təşkil olunduğunu aşkara çıxarır”. Koheziya termini latın mənşəli olub, mənası “bağlanmış, ilişmiş” deməkdir. İ.Qalperin belə qeyd edir ki, “ayrı-ayrı məlumatların, faktların, hadisələrin, qarşılıqlı asılılığını, ardıcılığını təmin edən xüsusi əlaqə növü koheziyadır.

M.A.K Halliday və R.Hasan mətnin struktur-semantik təşkilində iştirak edən vasitələri koheziya adlandırmışlar.

Koherensiya və koheziya arasındakı fərqi müəyyən etmək üçün koherentliyi koheziya ilə eyniləşdirmək olmaz. Koherentlik mətnin xüsusiyyətidir, koheziya isə mətnin cümlədən kiçik olmayan vahidinə xas xüsusiyyətdir

Bədi mətnlərdə koheziyalara tez-tez rast gəlinir. Koheziyanı daha aydın başa düşmək üçün onu hissələrə ayırmalıyıq.

Koheziya kateqoriya kimi yalnız mətn üçün səciyyəvidir. Mətndəki koheziya haqqında bəzi dilçilər öz fikirlərini söyləmişlər. Həmin fikirlərin çoxunda koheziyaya mətn yaranması prosesində vacib amil kimi baxılır. “Koheziya kateqoriya kimi ən çox məna elementlərinin şərh zamanı özünü biruzə verir. Bu halda mətnə olan hansısa bir ifadəni şərh etmək üçün

onu digər ifadələrlə əlaqələndirmək məcburiyyəti ortaya çıxır. Bədii mətnlərdə koheziya kiçik hissələrdə köməkçi rolunu oynayır, iri parçalar arasında rabitə ilə asan nəzərə çarpmır.

Ədəbiyyat siyahısı;

1. Abdullayev K.M. Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri. Bakı. MTM-Innovation, 2016
2. Halliday, M.A.K. and Hasan R. Cohesion in English. London, Longman, 1976
3. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва: Наука, 1981

Zəri Təbrizli
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

İNGİLİS POEZİYASINDA ANTROPONİMLƏRİN ÜSLUBİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: üslub, poeziya, antroponim, obrazlılıq

Bədii üslubda poetik obrazlarla zəngin təsvirlərdə xalqın həyatı, məişəti, adət-ənənələri, mifik baxışları, mədəniyyəti, fəlsəfi dünyagörüşü əks olunur, nəsilən nəslə keçərək yadigar qalır, millətin tarixi sərvəti kimi qorunub saxlanılır. Qeyd edilənləri diçiliyin ayrılmaz sahəsi olan antroponimlərə də aid etmək olar. Antroponimiya yunan dilində *anthropos* (insan) və *onoma* (ad) sözlərinin birləşməsindən əmələ gələrək şəxs adlarını, ata adları, ləqəblər, titul və təxəllüsləri əhatə edir.

Sənətkar dəqiq, sərrast seçilmiş adlar vasitəsilə elə obrazlar yaradır ki, bu obrazlar həyatı tam qüvvəsi ilə əks etdirir. Adlar obrazı fərdiləşdirir, tipikləşdirir, tanıdır. İngilis dilində antroponimləri müxtəlif aspektdə tədqiq etmək mümkündür. Lakin antroponimlərin poeziyada yeri, üslubi mövqeyi daha özünəməxsus və rəngarəngdir.

Antroponimlər poeziyada müxtəlif üslubi məqsədlər üçün istifadə olunur. Məsələn:

1) Obrazlı və bədii müqayisə yaratmaq, obrazlılığı gücləndirmək məqsədilə. Obrazlılıq söz və ifadələrin məcazilik, bədilik və ekspressivlik kimi keyfiyyətlərinin vəhdətindən, sintezindən yaranır. Məsələn, Con Kitsin “Meg Merrilies” şeirində rast gəlinən bu müqaisəyə nəzər salaq:

Old Meg brave as Margaret Queen,
And tall as Amazon
An old red blanket cloack she where
A ship hat had she on!

2) Poeziyada bəzən informasiya vermək məqsədilə də antroponimlərdən istifadə olunur: Məsələn Eduen Arlington Robinson “Richard Cory” əsərində zəngin, təvazökar, yaxşı təhsilli obraz haqqında məlumat verir:

So on we worked and waited for the light.
And went without the meat, and cursed the bread;
And Richard Cory, one calm summer night,
Went home and put a bullet through his head.

Ədəbiyyat:

1. Hacıyeva A.K. İngilis poeziyasında şəxs adlarının üslubi mövqeyi // “Dil və ədəbiyyat” № 2, Bakı, 2010, səh. 158-162
2. Mikayılova Ə. Onomastik vahidlərin üslubi imkanları. Bakı: Qrifli nəşr, 2008
3. www.english-for-students.com-100poems
4. <https://www.poetryfoundation.org>poems>

Sevinc Babayeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

İNGİLİS DİLİNDƏ EVFEMİZMLƏRİN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: evfemizmlər, disfemizm, tabular

Bütün dillərdə elə sözlər var ki, insanlar onları istifadə etməkdən çəkinirlər, çünki onlar kobud və nəzakətsiz səslənir. Həmin sözlər daha müvafiq söz və ifadələrlə əvəz edilir ki, onlara evfemizmlər deyilir. Evfemizm yunan mənşəli termin olub, *eu* – “yaxşı”, *pheme* – “nitq, danışmaq” deməkdir. İngilis dilində bir çox evfemizm 17-ci əsrdə istifadə olunmağa başladı. Evfemizmlər dildə əsasən, tabuları əvəz edir. İngilis dilində müqəddəs varlıqlar və əşyalarla bağlı sözlər işlədilməsi qadağan edilmişdir və onlar tabu hesab edilir. Məsələn, *God* sözünün əvəzinə *Lord, by God* əvəzinə *by George, Devil* əvəzinə *Dickens, Old Harry* və s. sözlərindən istifadə olunur. Linqvistik baxımdan tabular qadağan olunmuş sözlərdir. Evfemizmlər isə dildə mövcud olan tabuların nəticəsində yaranır. İngilis

dilində evfemizmlərlə yanaşı disfemizmlər də mövcuddur. Disfemizmlər jarqon sözlər hesab edilir və əsasən, şifahi nitqdə istifadə olunur. Məsələn, *to kick the bucket – to die* və s. Evfemizmlər və disfemizmlər üslubi sinonimlər hesab edilir. Evfemizmləri müxtəlif kateqoriyalara bölmək olar. Ölümə bağlı olan evfemizmlər: *died* əvəzinə *passed away, dearly departed, croaked*; *genocide* əvəzinə *ethnic cleansing*; *to die* əvəzinə *to bite the big one, to join the heaven* və s. kimi söz və ifadələrdən istifadə olunur. İşsizliklə bağlı evfemizmlər: *firing someone* əvəzinə *letting someone go, broke* əvəzinə *negative cash flow, got fired* əvəzinə *taking an early retirement* və s. ifadələrindən istifadə olunur. Bədən funksiyaları və yaşlılıqla bağlı evfemizmlər: *to go to the toilet* əvəzinə *to powder your nose, to vomit* əvəzinə *to blow chunks, really old* əvəzinə *over the hill and picking up speed* və s. sözlər və ifadələrindən istifadə olunur. Fiziki və əqli xüsusiyyətlərlə bağlı evfemizmlər: *overweight* əvəzinə *bigboned, portly; short* əvəzinə *vertically-challenged liar* əvəzinə *economical with the truth; handicapped* və ya *disabled* əvəzinə *differently-abled* kimi söz və ifadələrdən istifadə olunur.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Əzizə Hacıyeva – Contrastive Lexicology.
2. Nigar Vəliyeva – Communicative – Pragmatic Paradigm of English Lexicology.
3. www.examples.yourdictionary.com

*Səkinə Muradlı
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi*

QISALTMA (SHORTENING)

Açar sözlər: qısaltmalar, tələffüz, işlənmə yerləri

Dildə bəzən söz və söz birləşmələri qısaldılır. İngilis dilində qısaltmalar on beşinci əsrdən bu yana neologizmlərin yaranmasından sonra istifadə edilir, məsələn: *advertisement-ad; television-telly*. Qısaltmanın isə iki cür səbəbi vardır: dilçilik və qeyri-dilçilik. Qısaltma söz yaradıcılığında mühüm rol oynayır. İşlənmə yerinə görə qısaltmalar üç tipə ayrılır: sözün əvvəlində (*initial-story~history*), ortasında (*middle-fantasy~fancy*), sonunda (*final-college~col*) və qarışıq (*mixed-refrigerator~frig*). İngilis dilində

qısaltmanın üç növü vardır: Graphical abbreviations (UNESCO), Acronyms (NATO), Blends (blendings-qarışıq sözlər), məsələn: *smog - smoke and fog, dramedy- drama<comedy*. Qrafik qısaltma Latın dilində “*brevis - short*” (qısa) sözündən götürülmüşdür. Şifahi nitqdə tələffüzü ilə səsləndirilsə də, belə qısaltmalar yazıda sadəcə hər bir sözün baş hərfiylə yazılır. Həftənin günlərində, ay adlarında və ölkə adlarında qrafik qısaltmalar istifadə edilir: *Monday-Mon; April- Apr, United States America-USA*. Digər növ qısaltmalar isə qrafik qısaltmalardan bir xüsusiyyətinə görə fərqlənir. Acronyms baş hərflərdən təşkil edilir, lakin digər sözlər kimi tələffüz edilir: NATO ~ *North Atlantic Treaty Organization*. Qrafik qısaltmalar isə səs simlərindən təşkil edilərək tələffüz edilir: UK ~ *United Kingdom*. Qarışıq qısaltmalar iki növə ayrılır: əlavəçi (additive) və məhdudlaşdırıcı (restrictive). Əlavəçi qarışıq qısaltmalarda “və (and)” bağlayıcısından istifadə edilir, məsələn: *zebrule=zebra and mule*. Məhdudlaşdırıcı qarışıq qısaltmaların tərəfləri arasında isə heç bir mənə əlaqəsi olmur (*medicare= medical care*). Adlarda da qısaltmalar etmək mümkündür: *Samuel Sam; Edward Ed*.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Aziza Həjiyeva English Lexicology; “Elm və Təhsil” Bakı-2011.
2. N.S. Ravska, English Lexicology.
3. M.Y.Blokh, A course in theoretical English Grammer.

Sevda Rəhimova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakultəsi

İNGİLİS DİLİNDƏ CİNAYƏT İFADƏ EDƏN SÖZLƏRİN İDİOMLARLA İFADƏSİ

Açar sözlər: frazeologiya, birləşmələr, mənə, idiomlar, cinayət

Dilin lüğət tərkibinin genişlənməsində təkcə sözlər yox, frazeoloji birləşmələr də mühüm rol oynayır. Frazelogiya sözü yunan sözü olub, “phrases”- ifadə və “logos”-elm sözlərindən əmələ gəlib. Frazelogiya termini ilk dəfə frazeologiya nəzəriyyəsinin banisi kimi tanınan işveçrəli alim Ş.Ballı tərəfindən istifadə edilmişdir. O, ilk dəfə frazeoloji birləşmələri təhlil etmiş, onlara üslubi cəhətdən yanaşmışdır.

Frazeloji birləşmələr bütövlükdə bir mənə ifadə edir və tərkib hissələrinə ayrılmadan cümlənin bir üzvi olur. Bu ifadələr dildə hazır şəkildə mö-

vcud olur, obrazlılıq, ifadəlilik yaradır. Atalar sözləri, aforizmlər, zərb məsəlləri, idiomlar da frazeoloji birləşmələrə daxildir. İdiomlar özünə məxsus xüsusiyyətləri olan bölünməz vahidlərdir və demək olar ki, dilin bütün üslublarında istifadə olunur. İdiomların həm quruluşca, həm də məna və ekpressivlik çalarlıqlarına görə rəngarəngliyi onların üslubi istifadə imkanlarının zənginliyini təmin edən əsas cəhətdir. İdiomları təşkil edən sözlər öz əvvəlki mənalarını itirir və birləşmə tərkibində yeni məna çalarlığı yaradır. İdiomların tərkibində bir çox həyat, ölüm, xoşbəxtlik, gözəllik ifadə edən sözlər kimi cinayət ifadə edən sözlər də vardır ki, idiomların tərkibində istifadə olunaraq həm öz mənasında, həm də məcazi mənada işləyə bilər. Cinayət ifadə edən birləşmələrə aşağıdakıları nümunə göstərmək olar:

“below the whistle”-to report a crime up the police-cinayəti polise bildirmək.

“partner in crime”-birinin yaxın dostu, sirdaşı olmaq.
“thick and thieves”-qohumluq, yaxın əlaqə

“put behind bars”- to put someone in prison - birini həbsxanaya atmaq.

“go straight”-to begin obeying the law, to stop being criminal-qanunlara riayət etmək

“sharp practice”-fraud, thievery-firildəqçılıq, oğurluq
“to pull a fast one”-to cheat someone-birini aldatmaq

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Əzizə Hacıyeva, Amil Cəfərov-English Phraseology.
2. Nigar Vəliyeva Communicative-pragmatic paradigm of English Lexicology.

*Айзанат Алиева
Азербайджанский Университет Языков
Факультет: Образования*

АРХАИЗМЫ

Ключевые слова: значение, исторический, произведения, не существует

Архаизмы – слова и выражения, которые не используются в современной устной речи или письме. Архаизмы различаются: лингвистические и нелингвистические. Лингвистические – предмет еще существует, но называется он уже другим словом (их также

называют: синонимическими или лексическими архаизмами): valley = dale, unlucky = hapless, by chance = haply.

Слово или выражение нужно рассматривать с позиции относительности. Они используются в литературе, особенно в поэзии, как стилистический прием для придания торжественности и приподнятости речи или для создания реалистического колорита при изображении старины. Само собой разумеется, что в произведениях, написанных не в современную эпоху, мы часто встречаемся с архаизмами, которые стали таковыми уже много позже времени их написания, т.е. не были архаизмами для авторов и потому не могут рассматриваться как архаизмы стилистического употребления. Таковы, например, многие слова в произведениях Шекспира или Шеридана.

Нередко бывает также, что место устаревшего слова в словарном составе занимает синонимичное ему слово того же корня, но отличающееся от него аффиксом, аффиксами или, наоборот, отсутствием их. Характерными примерами могут служить такие пары, как: beauteous-beautiful; darksome-dark; even-evening; morn, tomorrow-morning; oft-often; bepaint-paint.

Литература:

1. https://revolution.allbest.ru/languages/00734492_0.html
2. <https://mel.fm/blog/puzzle-english/31876-arkhaizmy-i-neologizmy-v-anglyskom-yazyke>
3. <https://studfiles.net/preview/4200604/page:76/>

*Севиндж Кабулзаде
Азербайджанский Университет Языков
Факультет: Образование*

SEMANTIC STRUCTURE OF WORD

Key words: structure, word, meaning, primary, secondary

Semantics is the study of meaning, which is a complex matter in that it involves the relationship between words, ideas and things as well as the relationship between words of similar meaning. A distinction is often made in this respect between reference, or the relations between language and the world, and sense, or the relationship between words of similar meaning.

There are two main approaches to meaning: referential and functional. The referential approach studies the connection between words

and things or concepts they denote. Functional approach studies relations between words.

The word is a lexical-grammatical unity. Its content plane includes two types of meaning: lexical and grammatical.

The main component of L.m. are: the denotation meaning of words is the same for all the speakers. It is the realization of the concept by means of the given language.

The pragmatic aspect of l.m. is the part of meaning, that conveys information on the situation of communication: information on the 'time and space' relationship of the participants, information on the participants in the given language community, information on the register of communication.

The connotation meaning conveys the speaker's attitude toward what he is speaking about. There are 4 main types of connotations: a) The emotional connotation expresses human emotions and feelings (e.g. daddy, father); b) The evaluative connotation expresses approval or disapproval (e.g. agent and spy, planning and scheming=planning secretly); c) The intensifying connotation adds emphasis (усиление) to the meaning. (e.g. enormous, huge, tremendous=very)

Литература:

- 1.https://en.wikipedia.org/wiki/Literal_and_figurative_language
- 2.<https://english.stackexchange.com>

Айтадж Юсифзаде
Азербайджанский Университет Языков
Факультет: Образование

НЕОЛОГИЗМЫ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Ключевые слова: язык, образование, слова, заимствование, речь

Лексика наиболее динамичная часть языка, она непрерывно подлежит совершенствованию, обновлению, вместе с тем реагируя на изменения в окружающей нас действительности И вот за последнее время в словарном составе английского языка произошли значительные изменения: многие слова ушли, а многие вошли в словарный состав. Эти изменения в большей степени выражаются в появлении новых слов, обладающих новизной и многими другими

чертами. Проницаемость лексики для внеязыковых воздействий связана с самим назначением составляющих ее единиц – называть то, что окружает человека, то, что происходит в мире. Возникновение новых понятий приводит к пополнению словаря новыми обозначениями этих предметов и их понятий, способы же их обозначения, т.е. способы номинации, во многом определяются теми лексическими ресурсами, которыми располагает язык. Неологизм – понятие сугубо историческое: став общеупотребительным, слово не может оставаться неологизмом. Практически всегда трудно определить, когда данное слово уже не воспринимается как новое, распространяется и укореняется в языке полностью, а затем входит во всеобщее употребление. В английском языке такие слова как, например, aircraft («самолет»; air + craft), air-con («кондиционер»; сокращенная форма от air conditioning), euro («единая денежная единица стран Европейского Союза») не являются неологизмами, но адаптировались в восприятии носителей языка и стали его обычными лексическими единицами.

Неологизмы, ставшие единицами языка, со временем входят в словари, отражающие актуальное состояние лексики, а неологическая лексикография, сформировавшаяся в последние десятилетия, открывает возможности для осмысления новейшей истории лексики любого языка.

Литература:

1. <https://www.english-language.ru/articles/item-1460384640/>
2. <https://preply.com/blog/2015/11/25/15-interesnyh-neologizmov-v-anglijskom-yazyke/>
3. <http://www.study.ru/support/lib/neologisms>

*Zəhra Hüseynova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi*

İLHAM ƏLİYEV NİTQİNİN ÜSLUBİ LİŊVİSTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: söz sənəti, dahi şəxsiyyət, elmi xadim, natiqlik

Əsrlərdir Azərbaycana xidmət edən dilimiz qədim tarixə malik olan, min illərin çətinliklərində üzüağ çıxaraq dövrümüzə gəlib çatmış ən böyük mənəvi sərvətimizdir.

Böyük şəxsiyyət, xüsusilə siyasətçi və diplomat, dövlət başçısı üçün natiqlik olduqca vacibdir. Natiqlik dünya şöhrətli siyasətçi, böyük cəsarət və siyasi iradə, fenomenal yaddaş sahibi, müstəqil Azərbaycanın qurucusu Heydər Əliyev və onun davamçısı İlham Əliyevə məxsus fitri istedadlardan biri, tarixdə onun dövlətçilik təfəkkürünə yol açan vasitə idi.

"Azərbaycan xalqının birinci xidmətçisi mənəm"- bu sözlər İlham Əliyevin dilindən dəfələrlə, həm də səmimi və qətiyyətli bir formada səslənib, bəzən xalqda narazılıq doğuran müəyyən məmurlara xəbərdarlıq səciyyəsi də daşımaqla müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurucusu, böyük müəllim Heydər Əliyevdən alınan siyasət fəlsəfəsi dərslərinin yekununda formalaşmış yüksək dünyagörüşün təməlinə dayanan amal kimi rəğbətlə qarşılanıb.

İlham Əliyevin Azərbaycan dilinə olan münasibətini, onun dilimizi hər bir incəliklərinə qədər bildiyini, çox geniş biliyə malik olan bir insan olduğunu dedikdə artıq istər-istəməz yeni bir bacarığı da meydana çıxır ki, bu da onun natiqliyidir.

Prezident İlham Əliyev dövlət idarəçiliyinin bütün sahələrində olduğu kimi, dil siyasətində də ulu öndərin strateji xəttini inam və uğurla davam etdirir. O, bacarıqlı ölkə başçısı, ictimai-siyasi xadim, elm xadimi olduğu kimi, həm də çox güclü bir natiqdır. Elə bir natiq idi ki, indiyə qədər Azərbaycanda öz məntiqinin mükəmməlliyinə, nitqinin əzəmətinə, ümumən, natiqlik məharətinə görə onunla müqayisə olunacaq Heydər Əliyevdən başqa ikinci bir şəxs olmamışdır. Öz adını görkəmli bir natiq kimi silinməz izlərlə tarix səhifəsinə yazmışdır.

İlham Əliyevin gündəlik fəaliyyətində, ümummilli siyasi xəttində Azərbaycan dilinə qayğı mühüm yer tutur. O, Azərbaycan dilinə, xalq dilinin incəliklərinə, xalqımızın minillik ədəbi, bədii və fəlsəfi təfəkkür tərzinə, eyni zamanda sərt məntiqinə məhəbbətlə böyümüş bir azərbaycanlı kimi dilimizin psixoloji gücünü, mənəvi enerjisini mənimsəmiş böyük liderdir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Mehdiyev R. Yeni siyasət: inkişafa doğru. I-II cildlər. Bakı: Oskar MTM, 2008, 581, 343 s.
2. İlham Əliyev "Rossiya-24" telekanalına müsahibə vermişdir-14 aprel 2013.

DİL VƏ MƏDƏNİYYƏTİN QARŞILIQLI ƏLAQƏSİ

Açar sözlər: dil, mədəniyyət, linqvokulturologiya

Hər bir dilin özünəməxsus xüsusiyyətləri var və o dildə danışan insanların mədəniyyətini əks etdirir. Dil insan mədəniyyətinin əsas daxili alətidir.

Dil insan davranışının ayrılmaz və əvəzolunmaz bir hissəsidir. O, insanlar arasında qarşılıqlı ünsiyyətin əsas vasitəsidir. Dil insanların danışması vasitəsilə zənginləşir. Dil mədəniyyətin tərkib hissəsi, alətidir, o bizim ruhumuzun gerçəkliyi, mədəniyyətimizin simasıdır; o milli mentallığın spesifik cəhətlərini çıpaq şəkildə ifadə edir. Dil insanın qarşısında idrak sahəsini açmış mexanizmdir.

Dillə mədəniyyətin bir-biri ilə necə bağlı olduğunu anlamaq üçün ilk növbədə mədəniyyətin nə olduğunu anlamaq lazımdır. Mədəniyyət nədir? Mədəniyyət latın dilindən tərcümədə-“cultura” əkinçilik, becərmə, təhsil, tərbiyə, inkişaf, ibadət və hörmət bəsləmə mənasını verir. Mədəniyyətin ilkin tərifini isə 1871-ci ildə məşhur ingilis etnoqrafı, ibtidai mədəniyyət tədqiqatçısı Teylor Edvard Bernett vermişdir.

XX əsrin sonunun linqvistikasında istər rus, istərsə də xarici ölkə alimlərinin əsərlərindən irəli gələn aşağıdakı postulatın qəbul olunması mümkün olmuşdur: dil təkcə mədəniyyətlə bağlı deyil, o, mədəniyyətdən inkişaf edir və onu ifadə edir. Bu ideya əsasında minilliyin astanasında yeni elm – linqvokulturologiya meydana gəlir.

Linqvokulturologiya dilçilik və mədəni tədqiqatlar qovşağında ortaya çıxan və dilin əksinə və əksinə bir xalqın mədəniyyətinin təzahürlərini tədqiq edən bir dilçilik şöbəsidir. Beləliklə, mədəniyyət linqvokulturoloji nöqtəyi-nəzərdən millətin əsrlər boyu əldə etdiyi təcrübə xəzinəsi kimi təcəssüm olunur. Dilin mövcudluğu mədəniyyətsiz mümkün olmadığı kimi, mədəniyyətin də dil olmadan mövcud olması imkansızdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. F.Cahangirov, Dil və mədəniyyət. Bakı-2014
2. Жинкин, Н. И. Язык. Речь. Творчество. М., 1998
3. Маслова В.А., Лингвокультуроология. Москва-2001

FEDERİKO QARSIYA LORKANIN AZADLIĞA BAXIŞI

Açar sözlər: azadlığa baxış, siyasətdə azadlıq, faşizm

Federiko Qarsiya Lorka 1898-ci ildə Qranadanın Fuente Vaqueros qəsəbəsində dünyaya göz açmışdır. O, məşhur şair kimliyi ilə yanaşı, eyni zamanda möhtəşəm bəstəkar, oyun yazarı, rəssam və pianist olmuşdur. Şeirlərinin və digər əsərlərinin əsas mövzusunun azadlıq və sevgi təşkil edir. Şeirdə, siyasətdə, əxlaq anlayışında müasirlik tərəfdarı olan Lorkanın cinsi azlıq nümayəndəsi olması səbəbilə katolik kilsəsi ilə münasibətləri pozulmuşdur.

1931-ci ildə qələmə aldığı “Don Kristobal ilə Dona Rositanın tragi-komediyası” azadlıq mövzusunun əks olunduğu ən gözəl nümunələrdən biridir. Lorkanın yaşadığı dövr faşizmin ən qaranlıq dövrü idi. Bu səhnə əsərində Lorka oyuncaqlara oyun oynadır, onlara can verir və şeir oxuyur. Bir gün onları sandıqdan çıxarır və onlardan heç bilmədikləri bir şeyi-azadlığı anlamalarını istəyir. Bir müddət sonra öyrənir azadlığı oyuncaqlar. Lorka burada əslində faşizmə işarə edirdi və fiqurlar susan insanlığı təmsil edirdi. O ifadə edirdi ki, insanlar zəncirləri qırmalıdır və azadlıq üçün çalışmalıdır.

1936-cı il 19 avqustda Frankonun faşist dəstəsi tərəfindən öldürülən Lorka ideallaşmış, marjinal bir ədəbiyyat adamı olaraq xatırlanır.

Söylə mənə Mariana

Söylə səni necə sevə bilərəm?

Azad olmasam

Sənə ürəyimi necə açə bilərəm?

Bu ürək mənim deyilsə.....

Bu, Lorkanın öldürülərkən oxuduğu şeiridir. Lorkanın əsas mövzusu olan azadlıq sevgi və ölümlə vəhdət təşkil edir. Burada müraciət obyektini olan Mariana 19-cu əsrdə Əndəlüsdə yaşamış, azadlıq savaşıçı olan Mariana de Pinada de Munyozdur. Marianaya müraciət edərək verdiyi “Azad olmasam səni necə sevə bilərəm?” sualı sadəcə Mariananın deyil, bütün bəşəriyyətin cavab axtarması lazım olan bir sualdır. Azad olmayan insan üçün sevgi belə önəmli deyil. Lorka azad bir insan olaraq yaşamağı,

hər kəsin düşüncəsinə görə dəyişən azadlıq anlayışının nə qədər dəyərli olduğunu vurğulayır bu sətirlərlə.

Ədəbiyyat siyahısı

1. www.britannica.com/biography/Federico-Garcia-Lorca

2. www.classicsspanishbooks.com/20th-cent-garcia-lorca.htm

Xədicə Süleymanova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

DİL VƏ ƏDƏBİYYAT

Açar sözlər: dil, ədəbiyyat, linqvistika

Dil-ancaq insanlara aid olan, özündə məzmun və eyni tip səslənmə (yazılış) qaydaları daşıyan şərti sistem. O, yalnız ünsiyyət vasitəsi deyil, dünya haqqında təsəvvür yaradan təbii intellektual sistemdir. Hər bir dil ayrılıqda dünya haqqında bilik, dünyanı görmək və anlamaq üçün vasitədir. Dilləri linqvistika öyrənir. Dilin insan təfəkkürünə və fəaliyyətinə təsirini psixolinqvistika tədqiq edir.

Hazırda Yer üzündə 7000-ə yaxın dil mövcuddur. Dünyanın 7 dili dünya dilləri hesab olunur: ingilis dili, ispan dili, ərəb dili, rus dili, fransız dili, alman dili, portuqal dili.

Ümumən, **türk dilləri**-dünyada böyük sayda əhalinin danışdığı qohum dillər qrupudur. Türk dilləri ailəsi 41 dil, ləhcə və şivədən ibarətdir. Azərbaycan, Türkiyə, Qazaxıstan, Başqırdıstan, Tatarıstan, Tuva, Çuvaş, Yakutiya, Dağlıq Altay və Xakas yerli əhalisi bu qrupa aiddir. Hazırda bu dil ailəsi 180 milyon insanın doğma dilidir.

Bizim doğma dilimiz Azərbaycan dilidir ki, bu dil Altay dilləri ailəsinin türk dilləri şöbəsinin Oğuz sinfinin Qərb qrupuna aiddir.

Hər bir ölkənin dili olduğu kimi onun ədəbiyyatı da olur. Ədəbiyyat - insanın, cəmiyyətin hisslərini, düşüncələrini, arzu və istəklərini obrazlı şəkildə əks etdirən söz sənətidir. Ədəbiyyat iki yolla yaranıb, inkişaf edir: şifahi və yazılı.

Həm yazılı həm də şifahi ədəbiyyat üç ədəbi növə bölünür:

- Lirik növ
- Epik növ
- Dramatik növ

Ədəbiyyatın özünəməxsus qanunauyğunluqları və prinsiplərini öyrənən elmə ədəbiyyatşünaslıq deyilir və üç sahəsi var.

1. Ədəbiyyat tarixi
2. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi
3. Ədəbi tənqid

Ümumiyyətlə, dili ədəbiyyatsız, ədəbiyyatı isə dilsiz təsəvvür etmək mümkün deyil. Çünki bu iki söz bir-biri ilə sıx əlaqədədir, necə deyərlər, Aşiq və Məşuqə kimi.....

Ədəbiyyat siyahısı

1. Qasımzadə F. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyat tarixi. Bakı, 1981.
2. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. II c., Bakı, 1960.

Mələk Qədirlı
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

“BASATIN TƏPƏGÖZÜ ÖLDÜRDÜYÜ BOY”DA İSLAMAQƏDƏRKİ CİZGİLƏR

Açar sözlər: Kitabı-Dədə Qorqud dastanı, Basat, Təpəgöz, İncil, Davud, Qolyat, Malcolm Qladuell

“Kitabi-Dədə Qorqud” türklərin milli kimliyini əks etdirən abidə, müasir nəsilə yönələn ibrətamiz kitabədir. Bu dastanın yaranması, formalaşması uzun illər tələb etmişdir. Dastanda İslam dini ünsürlərinin qabarıq əks olunmasına baxmayaraq başqa inancların izlərini də görə bilirik. Məsələn, “Basatın Təpəgözü öldürdüğü boy”a və xristianların Müqəddəs Kitabı olan İncildə Davud peyğəmbərlə bağlı bir hədisə nəzər yetirək. Həmin dövrdə bir-birlərinə qarşı düşmən mövqedə olan fliştililər və israillilər müharibə üçün qoşun toplamış və hər qoşun bir dağın yamacında məskunlaşmışdı. Daha sonra fliştililərdən Qolyat adlı bir pəhləvan önə çıxaraq söyləmişdir: “Mənim qarşıma təkbətək vuruşmaq üçün bir kişi çıxarın”. Əsgərlərin arasından bir çoban, Davud vuruşmağı qəbul edir. Davudun vuruşmaq təklifinə isə belə cavab verilir: “Bu fliştili ilə vuruşmağa hünərin çatmaz, sən hələ uşaqsan, o isə cavanlığından döyüşçüdür”. Bu cür yanaşma “Basatın Təpəgözü öldürdüğü boy”da Qazan xanın Basata söylədikləri ilə eyniləşdirilə bilər: “...İgid olsan, yaxşıdır, amma mən Qazandan artıq olmazsan, Basat!..”

Sonda Davud daşlardan birini sapandla Qolyata ataraq onu öldürür. İncildə Qolyatın boyunun 3 metrə yaxın olduğu və yavaş yeridiyi əks olunmuşdur. Yazıçı Malcolm Qladuellə görə Qolyatın boyunun hündür olması onda göz problemi yaratmışdır. Bunu Malcolm Qladuell belə sübut edir ki, Qolyat Davudun əlində bir dəyənək olmasına baxmayaraq dəyənəyin sayını iki olaraq görür və səslənir: “Məgər mən itəm ki, sən mənim üstümə iki dəyənəklə gəlirsən?” Həmçinin, Qolyat Davudu uzaqdan aydın görə bilmədiyi üçün onun yaxın gəlməsini tələb edir: “Yanıma gəl. Sənin ətinə göydəki quşlara və çöldəki heyvanlara yem edəcəm”. Və beləliklə, Basat da, Davud da düşməne qalib gəldilər.

Ədəbiyyat siyahısı

1. "Kitabi-Dədə Qorqud". Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər. Bakı, "Öndər nəşriyyat", 2004, 376 səh.
2. Müqəddəs Kitab. Əhdi-Ətiq və Əhdi-Cədid. Müqəddəs Kitab Şirkəti, Bakı, 2009, 1521 səh.

Fatimə Adgözəlli
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

NƏSİMİ YARADICILIĞINDA ŞƏRQ BƏLAĞƏTİ

Açar sözlər: Nəsimi, bəlağət, qəzəl, lirika, Şərq, poetika, söz, raddul-əc

Artıq altı yüz əlli ildir ki, dahi Azərbaycan şairi Nəsiminin adı Şərq və İslam aləmində öz əqidəsi uğrunda qeyri-adi sədaqət və cəsurluq rəmzinə çevrilib. Nəsimi anadilli şeirin mükəmməl nümunələrini yaradan, öz fəlsəfi fikirlərini yüksək bədii dillə, bəlağətli şəkildə ifadə etmək qüdrətinə sahib olan mütəfəkkir şairdir. Bu ifadə tərzini Nəsiminin nəinki anadilli şeirlərində, ərəb və fars dillərində yazdığı "Divan"larda da aydın nəzərə çarpır. İ.Nəsiminin bədii irsi nəzm və nəsrə yazılmış əsərlərdən ibarətdir. O, Azərbaycan ədəbiyyatında fəlsəfi lirikanın, xüsusən də qəzəlin banisi hesab edilir. Lakin belə dərin məmunlu əsərlərin geniş dinləyici auditoriyası qazanmasının səbəbi onun yüksək poetizmi olmuşdur. Şair dilə, qulağa yatımlı olan, qəlb oxşayan bu qəzəllərdə Şərq poetikasının çətin bədii fiqurlarından məharətlə bəhrələnmə bilmişdir

İslamdan əvvəl türkdilli poetikanın milli ənənələri mövcud olmuşdur. İslamdan sonrakı dövrlərdə Azərbaycanın söz xiridarları ərəb-müsəl-

man poetikasının ümumi prinsip və qanunlarından da faydalanmış, yüksək bədii sənət nümunələri yaratmışlar. Sözün əsil dəyərini, gücünü bilən Nəsimi aydın, təmiz, təsirli və xalqın təfəkkürünə, deyim tərzinə uyğun olan zəngin dil ehtiyatlarından istifadə etmişdir. Bir beytə nəzər salaq:

Küfrüm ol mahın qara zülfidir, imanım üzü,
Ey bilən imanü-küfrü, küfrə iman bulmuşam.

Burada tədbil-əks sənəti raddul-əcz poetik forması ilə işlənərək beytin düzümünü zənginləşdirib. Eyni-zamanda bənzəyən tərəfin əqli-xəyali, bənzədilən hissi məhfumla verilib (Küfr-saç, iman-üz).

Ədəbiyyat

1. İmadəddin Nəsimi. Seçilmiş əsərləri. 2 cildə. Bakı, 2004
2. Quliyeva M. Şərq poetikasının əsas kateqoriyaları. Bakı, 2010
3. www.academia.edu. Şıxıyeva S. Nəsiminin ədəbi-nəzəri görüşləri, 2017

Afət Zamanova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi

FÜZULİ LİRİKASINDA EŞQ VƏ MƏRİFƏT, YAXUD MƏCAZDAN HƏQİQƏTƏ

Açar sözlər: eşq, mərifət, Füzuli, lirika

Eşq elə bir anlayışdır ki, o, öz varlığını tamamilə qarşısındakına qurban etmək, sevgilisindən başqa bir şey görməyəcək qədər düşkünlük mənasını ifadə edir. “İman edənlər Allahu daha şiddətlə sevər” (Bəqərə/165) ayəsindəki şiddətli sevmək dedikdə məhz eşq nəzərdə tutulur. Eşq sözü ərəb sözü olan “aşeka” kəliməsindən götürülüb, mənası “sarmaşığ” deməkdir.

Böyük türk dünyasının görkəmli nümayəndəsi Füzuli ilk qəzəлиндən başlayaraq, bütün yarıdıclığı boyu, xüsusilə lirik əsərlərində eşq və ona rəqib olan ağıldan bəhs etmişdir.

Məndən, Füzuli, istəmə əşarü-mədhü zəmm,

Mən aşiqəm, həmişə sözüüm aşiqanədir.

Tədqiqatlarda Füzulinin yaradıclılığında eşqin mahiyyəti ilə bağlı mübahisəli məsələlər olmuşdur. Görkəmli ədəbiyyatşünas Mir Cəlal Paşayev Füzulinin yaradıclılığında hər iki eşqin olduğunu, ancaq dünyəvi eşqin həqiqi eşqdən üstün olduğunu qeyd etmişdir. Füzulinin qəhrəmanı

aşiq, sevgilisi isə Mütləq Həqiqət olmuş, Allaha qovuşmaq arzusu ilə yaşamışdır. "Leyli və Məcnun" məsnəvisində Məcnunun Leyliyə olan sevgisi də öncə maddi eşq olsa da, daha sonra ilahi eşqə çevrilmişdir yəni məcazdan həqiqətə gedən yol, təriq nur yoludur. Füzulinin Məcnunu da sonda Leyliyə olan məcazi eşqini rədd edərək, həqiqi eşqə qovuşur, yaxud öz məninə Tanrı varlığında yox edir.

Füzuli bəzi şeirlərində məcazi sevgilini nəzərdə tutmada, "Məcaz həqiqətin körpüsüdür" ifadəsi onun qayəsini tam şəkildə ifadə edir. Füzulinin fikrinə görə məcazi eşq həqiqi eşqə çatmaq üçün bir vasitədir. Füzuli lirikasında yaşadığımız maddi dünyanı rədd etmir, hətta onun gözəlliklərindən zövq almağa çağırır. Ancaq o, kainatdakı bu gözəlliklərin sahibi, yaradıcısı olan Allaha - həqiqi eşqə qovuşmağı özü üçün mərifət yolu hesab etmiş və bədiü düşüncəsini bu hikmət üzərində ifadə etmişdir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Cümşüdoğlu N. Füzulinin sənət və mərifət dünyası. Bakı-Tehran, Süruş Beynəlxalq nəşriyyatı, 1997, 386s.
2. Əliyev S. Füzuli qəzəllərinin şərhı. Bakı, 2004, 296 s.
3. Mir Cəlal Paşayev. Füzuli sənətkarlığı. Bakı, Çarşıoğlu, 2018, 346 s.

Aytən Şükürova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

AŞIQ ŞEİRİNDƏ TƏSƏVVÜF PROBLEMİ

Açar sözlər: Aşiq, təsəvvüf, dastan, məhəbbət, dərvişlik

Təsəvvüf və sufilik islamda geniş yayılmış fəlsəfi cərəyandır. Təsəvvüf İslam dinindəki mənəvi həyatın və əxlaqı dəyərlərin adıdır. Bu fəlsəfi dini təlimdə insanın nəfsi ilə mücadilə edərək onu islah və tərbiyə etməsi, öz varlığından və dünyadan keçərək, Allaha qovuşması məqsədi izləyir.

Təsəvvüf ideyalarına dastanlarda da rast gəlirik. Eşq və məhəbbət dastanlarında təsəvvüf qatı adlanan sahə mövcuddur. Məhəbbət və eşq dastanlarının özəlliyi aşiqə buta şəklində vergi verilməsidir. Bundan sonra aşiq fəaliyyətə başlayır. Elə bu dastanları qəhrəmanlıq dastanlarından fərqləndirən cəhət də sujet xəttini butanın təşkil etməsidir. İslamda buta ruzigarıdır. Buta əslində tamlıq, vəhdət rəmzidir. Dastanlarda Haqq ilə Haqq alma məsələsi də təsəvvüflə bağlıdır. Belə ki, tamlıq rəmzi olan buta

oğlana və qıza eyni anda verilir. İki bir-birinə qovuşmuş buta simvolik şəkildə makrokosmosun işarəsi rolunda çıxış edir. Ayrı-ayrılıqda mənası olmayan buta birləşdikdə varlığın funksional-semantik işarəsinə çevrilir. Bu halda eşq dastanları cüzdən-külə, zərrədən-tama, destruktivlikdən tarazlığa gedən yolun poetik variantıdır. Deməli eşq dastanlarımızın özəyində zahiri aləmi uyğun şəkli olan batini aləmin dərkə və dərkətmə prosesini eşqlə mümkünlüyü ideyası durur. Özünü dərk edən dərvişin tanrısını dərk etməsi türk təsəvvüfünün ana xəttini təşkil edir. Təkkə ədəbiyyatı təriqət ideyalarından başqa vəhdətə gedən yolu bəyan edir. Təkkə ədəbiyyatında dərviş-mürşid məsələləri eşq dastanlarındakı aşiq-məşuqə səviyyəsindədir. Dərvişin mənəvi yolu aşıqın real yoluna çevrilir. Vergi alıb gedən aşiq çoxlu sınaqlardan keçir, dünya nemətlərindən imtina edir, ilahi eşqi gözləyir. Bəşəriyyət məhəbbətdən üstün tutulur.

Aşıqların vergi alması özlərini haqq aşığı adlandırmaları təsəvvüflə bağlı idi. Aşıqlar bəktəşi, babai, qələndəri, hürufi, səfəvi, şəmsi təkkələrinə qonaq olur, bu təkkələrlə əməkdaşlıq edirdilər. Ən böyük fərq sufi termini ilə desək aşıqların münhib məqamında olmaları, yəni konkret bir şəkildə hər hansı şeyxə bağlanmayıb ancaq təsəvvüfə və təsəvvüf rəmzlərinə böyük sevgi duymalarıdır. Ancaq əhli halın (yəni saz şairlərinin) əhli həqqə (yəni sufilərə) çatması, vüsala qovuşması, fəna-fillahı olması, Tanrıda eriməsi yoxdur. Buradan belə nəticə çıxır ki, aşiq təlvin əhlidir. Haqq ilə Haqq olmuş vəli deyildir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Bayat F. Türk təkkə(təsəvvüf) ədəbiyyatı. Bakı, 2015.
2. Hacıyeva M., Rıhtım M. Folklor və təsəvvüf ədəbiyyatı sözlüyü. Bakı, 2009.
3. Nəbiyev A. Aşıq məktəbləri. Bakı, 2004.

Aytən Quliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Fiologiya və Jurnalistika fakültəsi

AX-VAX NAĞILINDA MİFOLOJİ TRANSFORMASIYA

Açar sözləri: Mifologiya, döngərlilik, transformasiya, nağıl

Azərbaycan folklorunda mifoloji transformasiya özünü daha çox nağıl janrında göstərir. Xalq demonologiyasındakı personajların başlıca əlamətlərindən biri onların zoomorfik cizgilər daşmasıdır. Qədim insan

tam əmindir ki, onu əhatə edən real aləmdən başqa bir sehrlı dünya da var. Bu sehrlı dünya ya yerin altında, ya dəryaların dərinliyində, ya da göyün yeddinci qatındadır.

Divlər, yeddi başlı əjdahalar, quru kəllələr, zümrüd quşları, yel qanadlı atlar, pəri donlu balıqlar və s. sehrlı dünyaya məxsus varlıqlardır.

Sehrlı nağılların bariz nümunələrindən biri də folklor ədəbiyyatının incilərindən olan “Oxxay və Əhməd” nağılıdır. Bu nağıl donunu, cildini dəyişmək epizodları üzərində qurulub. Həmin epizodlar hər kəsdən qabaq Oxxayla, Oxxayın sehrbazlığı ilə bağlıdır. Sudan baş qaldırıb adi bir insan gözüne görünən Oxxay yeraltı dünyanın sakinidir. Əhməd adlı bir oğlanı sənət öyrətmək adı ilə yeraltı dünyaya aparən Oxxayın bədxah qüvvə olduğunu Əhməd çox tez başa düşür: “Əhməd gəmiyə minib başlayır getməyə.

Yeddi gün, yeddi gecə suyun üzündə yol gedir. Bir də baxıb görür ki, qabağında bir elə divar durub ki, dibi dəryada başı göyün yeddi qatında. Divar tamam insan kəlləsindən hörülüb. Əhməd divara yaxınlaşan kimi doxsan doqquz yerdən səs gəlir: -Ey cavan, özünə yazığın gəlsin nə bədə gəmidən düşəsən. Ayağın yerə düşən kimi Oxxay səni də bizim günümüzə salacaq. Bu qalaçanın sirrini bir onun qızından başqa heç kim bilmir” Əhməd sirri öyrənir, daha sonra isə sehrlı obrazlarda transformasiya olaraq nağılın süjetini rəngləndirir. Əhmədin ata, dəvəyə, ceyrana, balığa, qoz ağacına, qızıl almaya, alcəhrəyə, qızılgül dəstəsinə, bir ovuc dəriyə, çaqqala dönüşməsi ilə magik dönərgərliyə nümunə ola bilər.

Bildiyimiz kimi folklor nümunələrinin başlıca xüsusiyyəti onun çoxvariantlılığıdır. Bu nağılın da bir neçə variant vardır.

Azərbaycan xalq nağılları 5 cildlik antologiyasının I cildində nağılın “Axvay” versiyası, V cildində isə “Oxxayla Əhməd” versiyası verilmişdir. Oxxay-Əhməd xəttində də, Axvay-Xanoğlan xəttində də baş qəhrəmanların mifoloji transformativlik məharətləri maraqlı şəkildə əks olunmuşdur. Əhməd sonda çaqqala,

Xanoğlan isə tüklüyə çevrilərək zalım cadugəri boğub öldürürlər.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan nağılları. 5 cildə. I cild. Bakı, 2005
2. Azərbaycan nağılları. 5 cildə. V cild. Bakı, 2005
3. Kazımoğlu M. Folklorda obrazın ikiləşməsi. Bakı, 2011

MİKAYIL MÜŞFİQ LİRİKASINDA KÜLƏK OBRAZININ GENEZİSİ

Açar sözlər: Külək, səba, aşiq, məşuqə, Mikayıl Müşfiq

Divan şeirində çox istifadə olunan bənzətmə elementlərindən biri də “səba”dır. Ərəbcə olan “səba” sözünün lüğətlərdə müxtəlif qarşılığı vardır:

1. Bahar fəslində əsən lətif və həzin yel, 2. Sevgilinin səmtindən əsən külək, 3. Aşiq və məşuqə arasında xəbərləşmə, 4. İlahi nəfəs.

Səba aşıqlar arasında daha çox qoxuya məxsus bir əlaqə qurur və səbanın bu xüsusiyyəti bəzi beytlərdə “can vermək”, “ilahi nəfəs” kimi qəbul olunur. Digər xüsusiyyətlərindən biri də toz ilə əlaqəsidir və bu daha çox məşuqənin ayağının dəydiyi yerdə gəzməsi ilə əlaqədardır.

Ədəbiyyatımızda səba obrazına Xətəinin “Dəhnamə”sində də təsdüf olunur. Burada aşıqın Səbanı çəmənlikdə tapması və onunla məşuqəyə məktub göndərməsi səbanı əsas səciyələndirən xüsusiyyətlərdəndir.

Külək obrazı Mikayıl Müşfiqin yaradıcılığında öz əksini bir sıra şeirlərində tapmışdır. “Küləklər”, “Su və külək”, “Tozanaq” və s. şeirləri Mikayıl Müşfiq yaradıcılığındakı “Külək” obrazının genezisini araşdırma ehtiyacını ortaya çıxarır.

Küləklər, küləklər, ey sərin küləklər

Sizdə var qoxusu hər yerin küləklər.

“Küləklər” şeirindən olan bu nümunədə Mikayıl Müşfiqin təsvir etdiyi külək obrazı divan şeirindən və ədəbiyyatımızda olan səba obrazının bir növ davamı kimi xarakterizə oluna bilər. Səba obrazının klassik xüsusiyyətlərindən əlavə bu şeirdə külək dünyanın hər yerini gəzib-dolaşan bir ünsür kimi əks olunub. Səba obrazlarının oxşar cəhəti də vardır ki, bu da hər iki halda həsrətin bitməsinə işarə verir. Mikayıl Müşfiqin “Tozanaq” şeirində isə külək mənfəi planda göstərilmişdir:

İstəməm, o küləklər pəncərəmi vurmasın

Sapsarı bir kölgənin qubarlı əllərilə!

“Su və külək” şeirində Mikayıl Müşfiq küləyin bütün təbiət hadisələrində əks olunduğunu və hər birinin qüvvətli olduğunu vurğulamışdır:

Yerüzündə sular var, Biz suları, küləkləri fəth edəriz
Sularda dalğalar var, Külək qüvvət
Dalğalarda rüzgar var, Su qüvvət, Nə genişdir təbiət

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Batislam D. Divan Şeirində Səba // Osmanlı Tarihi Araştırmaları, XXVI, Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu'na Armağan II, İstanbul 2005, s.1-21.
2. Mikayıl Müşfiq. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2004. 352 səh.
3. <https://az.m.wikisource.org/wiki/Tozanaq>

Nigar Vahablı
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və jurnalistika fakültəsi,

KAMAL ABDULLA YARADICILIĞINDA RUH ARXETİPİ

Açar sözləri: arxetip, demonik obrazlar, ruh, antik ənənə, kölgə

Çağdaş Azərbaycan nəsrinin obraz mənbələrindən ən işlək olanı arxetiplərdir. Arxetip anlayışının mahiyyətini bəsit formada izah etsək, deməliyik ki, arxetip mental model olaraq özündə mifoloji və əfsanələşərək daşlaşmış xüsusiyyətləri ehtiva edən obrazdır.

Arxetip termini yunan dilindəki arche "əvvəl", "başlanğıc" və tupos "obraz" sözlərinin birləşməsindən yaranmışdır və "ilkin obraz" mənasını verir.

A.Bolşakova özünün "Ədəbi arxetip" məqaləsində yazır: "Müasir ədəbiyyatşünaslıqda istifadə olunan arxetip polisemantik xüsusiyyətlidir və onun aşağıdakı formaları vardır:

1.Yazıçı fərdiliyi: Gələcək ədəbi prosesin yaranmasında bilavəsitə rol oynama; 2.Dünya ədəbiyyatı üçün əbədi yaxud daimi; 3.Xristian-tövrət tematikası, obraz və süjetlərin mənbəyi kimi;

"Ədəbi arxetip"in məhsuldar növlərindən biri "Ruh" arxetipidir. Ruhun müxtəlif şəkillərə transformasiya olunaraq arxetipləşməsi onun geniş yayılma səbəblərindən biridir.

Kölgə arxetipi insan həyatının qaranlıq tərəfi ilə eyniləşdirilir. Kamal Abdullanın yaradıcılığında ruh arxetipinə əsasən "Sehrbazlar Dərəsi", "Unutmağa kimsə yox" romanları, "Ruh" pyesi, "Göyəzən dağının ilahəsi" hekayəsində rastgəlinir. Kamal Abdullanın "Ruh" obrazına yanaşmasını əsasən iki formada izah etmək olar:

1.Səmavi kitablarda (xüsusən "Qurani Kərim"də) təsvir olunan ruha bənzər ruh obrazı; 2.Demonik obrazlar sisteminin bir elementi kimi "Sehrbazlar Dərəsi" romanında ruh bu səpkidə yaradılmışdır. Cinayətin izini açmaq üçün oğlu çağırdığı ruha sual verərkən aydın olur ki, atasının ruhu bu dünyada olan hadisələri xatırlamır.Çağırıldığına görə xeyli əsəbi olan" ruh" hər çağırıldığına gələ bilmədiyini qeyd edir.Eyni məqam "Qurani-Kərim"in "Mömin" surəsinin 15-ci ayəsində deyilir: "Dərəcələri yüksəldən Ərşin sahibi (Allah) "toplanma və görüşmə" gününü ilə xəbərdarlıq edib qorxutmaq üçün, öz əmrində olan "ruh"u qullarından istədiyinə endirir".

Kamal Abdulla yaradıcılığında ikinci ruh tipi isə daha demonik xarakterli olub aqressiv xüsusiyyətlidir. Ruh arxetipi Dünya və Azərbaycan ədəbiyyatlarında eyni cür işləndiyi halda, Kamal Abdulla yaradıcılığında ruh obrazı monoton deyil. Ruh arxetipini fərqli və maraqlı tərzdə işləmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Abdulla K. Ruh.Bakı: Azər nəşr,1997.
2. Большакова А. Литературный архетип // Литературная учеба. – 2001. – № 6. – С. 169-173
3. kamalabdulla.az

Nuranə Pirizadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Fiologiya və Jurnalistika fakültəs

AZƏRBAYCAN NAĞILLARINDA RƏNGLƏRİN SİMVOLİKASI

Açar sözlər: Rəng semantikasi, mifologiya, nağıl, simvolika

Rənglər struktur baxımından bir-birilə yaxından səsleşsə də, mahiyyət baxımından xeyli fərqlənir. Yəni hər bir rəng aid olduğu toplumda fərqli mənaya malikdir. Türk xalqları sarı, qırmızı və yaşıl rəngi öz inanclarına görə şərh edərək yaşılı-dirilik, təzəlik, gənclik, sarını-mərkəzi, hökmranlıq, qırmızını-tanrı, qoruyucu ruh, müstəqillik simvolu kimi izah etmişlər. Ağ rəng türklərin inancına görə ululuq, ədalət və güclülük mənasında işlənmişdir.

Ağ rənglə bağlı "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanlarında Oğuz bəylərindən bəhs edilərkən ağ sancaqlı və ağ aləmli ifadələrini istifadə edildiyi kimi Oğuz hökmdarlarından olan Bayandır xandan bəhs edərkən də "ağ

atlı Bayandır xan“ deyimindən istifadə olunurSarı rəng əgər qədim türklərdə yad mənasını ifadə edirdi.

“Kitabi-Dədə Qorqud”da Sarı Donlu Selcanxatun buna nümunə ola bilər. Nağıllarımızda 3 yol özünü göstərir ki, bunlar gedər-gələr, gedər-gəlməz, gedər-qalar yollardır. Məlikməmmədin nağılında bu əks olunmuşdur ki, o gedər-gəlməz yolu seçmişdir. Divin arxasınca getməsi onun çətin yola baş qoyması kimi qiymətləndirilir. Ağ qoç və qara qoç Məlikməmmədin nağılında simvolik məna ifadə edən rənglərdir. Məlikməmməd ağ qoçun üstünə minir, lakin ağ qoç onu qara qoçun üstünə atır. Ağ qoç yuxarıda da izah etdiyimiz kimi düzlüyü, ədaləti ifadə etdiyinə görə Məlikməmmədi asan yola qaçmağa qoymur.

“Üçbiğ kosa” nağılında qardaşların atalarının vəsiyyətini yerinə yetirməsi təsvir olunur. Lakin burada balaca qardaş daha güclü xarakterə malik bir obraz kimi verilmişdir. Məhz qırmızı, yaşıl və sarı rəngli atların onun əlinə keçməsi onu göstərir ki, o, digər qardaşlarından fərqli olaraq bu rənglərin ifadə etdiyi bütün xüsusiyyətlərin daşıyıcısıdır. Rənglərin simvolikası insan bədəninin quruluşu ilə də üst-üstə düşür. Məcəzlaşmış mənada insanın saçı qara olduğu üçün qara, ağız ağ, göz qırmızı rəng simvolikasında öz yerini tutur. Göy rəng - göy ilə əlaqələndiyi üçün tale qismət anlamında dəyərləndirilir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan nağılları. 5 cildə, III cild. Bakı, 2005.
2. Genc R. Türk inanışları ilə milli geleneklerinde renkler ve sarı-kırmızı-yeşil. Ankara, 1997.

Şafəq Hacıyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

İSİ MƏLİKZADƏ NƏSRİNDƏ FOLKLOR MOTİVLƏRİ **("GÜMÜŞGÖL ƏFSANƏSİ")**

Açar sözlər: mif, folklor, mifologiya, möcüzə

Ədəbiyyat-qüdrətli söz sənəti, misilsiz xəzinədir. Xalq müdriqliyini təcəssüm etdirən folklorda onu yaradanların adəti, mühiti, yenilməzliyi, dünyagörüşü, ürəkləri yandıran kədəri və.s əks olunur.

Məhz bu folklor motivlərindən öz əsərlərində mahiranə tərzdə istifadə edən söz sənətkarlarımızdan biri də İsi Məlikzadədir. Ədəbiyyatda heç kimə bənzəməyən, özünəməxsus deyim tərz, yolu və üslubu olan bir sənətkardır. İ.Məlikzadə bütün əsərlərində özünü yaradıb. "İki günün qonağı"da, "Quyu"da, "Yaşıl gecə"də, "Günəşli payız"da, "Dədə palıd"da, "Gümüşgöl əfsanəsi"ndə təsvir olunan qəhrəmanlar yazıcının mənəvi dünyasından güc almışlar. Keçən əsrin 50-90-cı illər Azərbaycan mənəvi mühiti, Azərbaycan ziyalısının və kəndlisinin həyat və məişəti bu əsərlərdə parlaq şəkildə təsvir olunmuşdur.

"Gümüşgöl əfsanəsi" povesti xalq əfsanəsi motivləri əsasında qələmə alınmışdır. Çapıqçaya kəndindəki zərif, saf bir qızın -Bənövşənin timsalında yazıçı dürüstlüyü, təmizliyi təsvir etmişdir. Bənövşə daxilən çox pak olduğu üçün Gümüşgölün üzərində gəzir və suda batmır. Məhz bu məqam folklor nümunəsi olan əfsanə janrının motivinin əsasını təşkil edir.

Nəticə: İsi Məlikzadə yazmış olduğu bütün əsərlərində xüsusən də "Gümüşgöl əfsanəsi" povestində xalqımıza məxsus, xalqımızın yaratmış olduğu folklor nümunələrindən yetərincə və doğru məqamda istifadə etmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. İsi Məlikzadə. Seçilmiş əsərləri. Bakı, "Şərq-Qərb", 2005
2. İsrəfil Abbaslı. Folklorşünaslıq axtarıqları. Bakı, "Elm", 2009

Zeynəb Aliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi

KLASSİK ŞEİRİN GƏNC NƏSLİN TƏLİM-TƏRBIYƏSİNDƏ ROLU (FÜZULİNİN YARADICILIĞI ƏSASINDA)

Açar sözlər: təlim, tərbiyə, klassik şeir, qəzəl, eşq, kamillik

Bədii ədəbiyyat insanın mənəvi-estetik, tərbiyəvi cəhətdən inkişafında böyük əhəmiyyətə malik bir sənət növüdür. Pedaqoji fikir çərçivəsində bədii ədəbiyyatın tərbiyəvi rolu məktəb proqramları ilə məhdudlaşdırılır. Amma ədəbiyyat çoxmiqyaslıdır, bütövlükdə təhsil sistemində sığışa bilməz. Tərbiyə prosesinin müxtəlif tərkib hissələri var: əqli, mənəvi və s.

Klassik şeirin böyük ustadlarından biri də M.Füzulidir. Orta məktəblərdə klassik şeirin məzmununun açılışı, dərin mənası ön plana gətirilmir. Füzulinin yaradıcılığı dərin fəlsəfi mənalara ilə seçilən örnəklərdir. Məs: eşq mövzusu Füzulinin əsas mövzularından biridir. Bu eşq aşiqin məşuqəyə duyduğu adi duyğu deyil. Burada söhbət ali eşqdən- insanın Allaha duyduğu yüksək hisslərdən gedir. Aşiq 7 məqamdan (tövbə , vərə, zöhd ...) keçdikdən sonra kamilləşir, mənəvi cəhətdən tərbiyələninir, təmizləninir və ali mərtəbəyə çatır. Hər mistikin yolu fərdidir. Hər məqamın özü-nəməxsus keyfiyyətləri, xüsusiyyətləri var.

Tədris prosesində Füzuli irsinə aid anlayışları mücərrəd məfhumlar kimi deyil, ilk olaraq yer üzünün, insan oğlunun həyatı, düşüncə tərzı kimi izah etmək lazımdır. Füzuli şeirləri hər bir fərdin formalaşmasında, iman-ın, vicdanın rolunu dəstəkləyərək onları “Ali Gözəlliyə” dəvət edir. Onun epik və epik-lirik əsərlərində saysız-hesabsız tərbiyəvi kəlamlar, öyüd və nəsihətlərlə qarşılaşırıq. Haqq şairi M.Füzuli insanlara hər işdə, hər vəziyyətdə düzgün qərar verməyi, ilahi sayıqlığı -yəni, halal-haram düşüncəsini və s. məsələləri təlqin edərək gənc nəslin tərbiyəsində xüsusi rola malik olur.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Məhəmməd Füzulinin seçilmiş əsərləri, II cild
2. Mir Cəlal Paşayev, Xəlilov P. Ədəbiyyatşünaslığın əsasları. Bakı, “Maarif”, 1972. 40 s.
3. Nəsim Cümşüdoğlu, Füzulinin sənət və mərifət dünyası. Bakı-Tehran: Süruş Beynəlxalq nəşriyyatı, 1997. 386 s.

Bilqeyis Məcidova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

AZƏRBAYCAN DİLİNİN DÖVLƏT DİLİ STATUSU QAZANILMASINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN XİDMƏTLƏRİ

Açar sözlər: H.Əliyev, İ.Mustafayev, Azərbaycan dili

Azərbaycan-türk dilinin dövlət dili olması tarixi yüz illər əvvəlki dövənlərə dayanır. 1918-ci ildə müstəqil dövlətini yaradan Azərbaycan xalqı Azərbaycan-türk dilini rəsmi dövlət dili elən etməklə yenidən ana dilimizə sahib çıxma bildi. Bolşevik işğalının ardından yenidən dilimiz sıxış-

dırıldı və dövlət dili statusunu itirmiş oldu. 1937-ci ildə Azərbaycan SSR-nin qəbul edilmiş konstitutsiyasında Azərbaycan dilindən bir kəlmə belə yox idi. 1953-cü ildə Stalinin ölmü ilə SSRİ-də başlanan mülayimləşmədən İ.Mustafayev məharətlə istifadə edə bildi. 1956-cı ildə Azərbaycan SSR konstitutsiyasına dəyişiklik edərək, rus dili ilə bərabər Azərbaycan dilinin dövlət dili olmasını ana qanuna əlavə etdi. 1959-cu ildə millətçilikdə ittiham edilərək İ.Mustafayev vəzifəsindən azad edilir və bunun ardınca Azərbaycan dili də dövlət dili statusunu itirir. Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, SSRİ Respublikaları içərisində yalnız Ermənistan və Gürcüstanın dövlət dili rus dili ilə bərabər öz ana dilləri idi. H.Əliyev deyirdi: Necə olur Cənubi Qafqazda ermənilərin və gürcülərin ana dilləri dövlət dili olur, azərbaycanlıların yox? Mərkəz isə məsələyə çox ehtiyatla yanaşır və bunu millətçiliyin oyanışı kimi qəbul edirdi. H.Əliyev isə necə deyirlər, Mərkəzi buna yavaş-yavaş hazırlayırdı. İlk olaraq Azərbaycan yazıçıları ilə Şüəlanda keçirdiyi görüşündə açıq şəkildə deyirdi: Niyə Azərbaycan dilində yazmırsınız?, Nədən qorxursunuz?, siz yazın, sizi mən müdafiə edəcəm. Ardınca Azərbaycan dili əsərinə dövlət mükafatı verməklə H.Əliyev bu yolda dönməz olduğunu və inadkarlığını nümayiş etdirmiş oldu. Məhkəmə qanunvericiliyi sahəsində də milliləşmənin aparılması bir zəncirin ayrı-ayrı həlqələri hesab edilə bilər. Nəhayət 1978-ci ildə qəbul edilmiş Azərbaycan SSR konstitutsiyasının 73-cü maddəsini dəyişərək, ora Azərbaycan SSR-nin rəsmi dövlət dili rus dili ilə bərabər Azərbaycan dilidir ifadəsini yazdırmağa nail olur. Niyə məhz 73-cü maddə dəyişdirilir?. 73-cü maddədə göstərirdi ki, Azərbaycan SSR ərazisində SSRİ qanunları hakimdir. Məhz bu maddə bilərəkdən H.Əliyev dəyişdirməyi və onun yerinə Azərbaycan SSR ərazisində Azərbaycan qanunları hakimdir. Azərbaycanın dövlət dili rus dili ilə bərabər Azərbaycan dilidir şəkildə yazdırmaqla əslində xalqın oyanışına və gələcəkdə yenidən müstəqilliyinə qovuşması üçün çox böyük iş görmüş oldu. H.Əliyev 1995-ci ildə qəbul olunmuş konstitutsiyamızda da Azərbaycan dilinin dövlət dili statusu alınmasına nail oldu.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Əliyev V. Ə. H.Əliyevin dil siyasəti. Bakı, «Nurlan», 2003, 100 s
2. Xudiyev N.M. Heydər Əliyev və Azərbaycan dili, Bakı, “Elm və Təhsil”, 2014, 312 s
3. Əhmədova S.A. Heydər Əliyevin dil siyasəti. Bakı, “İncə” nəşriyyat evi, 2010, 212

«ПОЧЕМУ НЕИЗВЕСТНОЕ В МАТЕМАТИКЕ ПРИНЯТО ОБОЗНАЧАТЬ БУКВОЙ Х?»

Ключевые слова: Буква «Х», неизвестное, алгебра

У меня есть ответ на вопрос, которым мы все задаёмся. В данном случае, наш вопрос заключается в том, почему буква «Х» представляет собой неизвестное? Я знаю мы изучали это в курсе математики еще со школьных лет. Но теперь это повсюду в культуре «Премия Х», «Проект Х», «Х файлы», «Айфон Х», «Люди Х» и так далее. Откуда же все это взялось? Написать слово или фразу, или предложение на арабском языке - это как составить формулу, потому что каждая часть чрезвычайно точна. И содержит много информации. Все что мы привыкли считать западным - науку, математику и инженерию, на деле было разработано в раннем средневековье персами, арабами и тюрками. Это называемую «аль-джабр», что можно приблизительно перевести как - «система согласования разрозненных частей». В итоге «аль-джабр» пришла в русский язык как алгебра. Арабские тексты, содержащие эту математическую мудрость, пришли в Европу - а именно в Испанию в 11-м и 12-м веках. В это время в странах Европы существовал огромный интерес к переводу этих мудростей на европейские языки, пришедших сюда с Востока. Однако были и проблемы тоже. Одной из них является наличие некоторых звуков в арабском языке, которые европейцам физически сложно произнести.

Кроме того, эти звуки как правило были представлены символами, которые также отсутствуют в европейских языках. Один из виновников является буква Sheen, звучащая для нашего уха как SH – «ш». Это также самая первая буква что означает «ничто», в точности как русское слово «что-то» – какая-либо неопределённая, неизвестная вещь. В арабском языке мы можем сделать её определённой путем добавления артикля «al». Таким образом al-shalan означает это неизвестная вещь Проблема средневековых испанских учёных, которым был поручен перевод этого материала, заключалась в том, что буква Sheen и слово shalan не могут быть отображены в испанском

языке, так как, на испанском нету того самого звука «ш». Они условились позаимствовать звук «СК» из классического греческого языка

в форме буквы «Kai» Позже, когда этот материал был переведён на общеевропейский язык, речь идёт о латыни, они просто заменили греческую букву Kai латинской буквой X. Как только этот материал стал доступен на латыни, он лёг в основу учебников математики на следующие почти 600 лет. Теперь мы получили ответ на наш вопрос. Почему X — это неизвестность. И я подумала что это заслуживает вашего внимания.

Литература:

1. Ted recommends www.ted.com

*Rəna Nəhmətova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq Münasibətlər və İdarəetmə*

ERMƏNİ ƏDƏBİYYATINDA TÜRK MƏNŞƏLİ SÖZLƏR

Açar sözlər: monoetnik, türk mənşəli sözlər, aşiq mahnıları, mədəniyyət

Ermənistan hal-hazırda monoetnik respublikadır. Ermənistanın qədim yerli əhalisi azərbaycanlılar olmuşdur. Qafqaza XIX əsrdə gələn ermənilər sonralar yerli əhalinin məişət və mədəniyyətini mənimsəmişlər və bunları özünüküləşdirməyə cəhd göstərmişlər.

Hal-hazırda erməni ədəbiyyatında çoxlu türk mənşəli sözlərə rast gəlinir. O cümlədən müasir erməni ədəbiyyatının banisi Xaçatur Abovyan, Hovhannes Tumanyan öz əsərlərində bir çox türk mənşəli sözlər işlətmişdir. Erməni aşığı – Sayat Nova öz aşiq şeirlərində Azərbaycan dilində sözlərdən istifadə etmişdir. Erməni aşığı mahnıları (şeirləri) ermənicə yox, türkcə yaradırlar. Erməni dilində oxumaq vərdisi hələ erməni aşıqlarının arasında yayılmamışdır.

Nəriman Nərimanovun "Bahadır və Sona" adlı əsəri türklərlə ermənilər arasındakı əlaqələrdən bəhs edən ilk iri çaplı əsərdir.

Xaçatur Abovyan: "Bizim xalq danışiq dilində nəinki azərbaycanca ancaq ayrı-ayrı sözləri, eləcə də bütöv cümlələri işlədir."

Xaçatur Abovyan: "Bizim yeni dilimizin yarısı türk və fars sözləridir. Onların dili bizim millətin ağzına o qədər dadlı gəlmişdir ki, ermənilər

öz dillərini buraxıb nəğmə, nağıl, zərb-məsəlləri türkcə deyir, səbəbi? Çünki buna adət etmişlər."

Xaçatur Abovyan: "Erməni xalq dili öz tərkibi, eləcə də öz forması etibarilə köhnədən tamamilə fərqlidir və hər şeydə tatar dilinə bənzəyir. Adi danışq zamanı xalqın ağzından nəinki bir-iki türk sözləri, hətta bütün ifadələr, cümlələr eşidirsən."

Ədəbiyyat siyahısı

1. Sayat Nova "Nəğmələr" (erməni dilində)
2. Hovhannes Tumanyan "Qıkor" hekayəsi (erməni dilində)

Nəzrin Əlizadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq münasibətlər və idarəetmə

ERMƏNİ VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ İSMİN HALLARININ MÜQAYİSƏSİ

Açar sözlər: qrammatika, ismin halı, oxşar xüsusiyyətlər

Erməni dili bəzi özəlliklərinə görə Hind-Avropa dil ailəsinin şərq qoluna aid edilir. Ancaq erməni dilinin yalnız Şərqi Avropa diliylə deyil, Altay və Yunan dili ilə əlaqələndirən xüsusiyyətləri vardır. **Erməni dilində ismin 7 halı var:**

1. Adlıq hal -Ուղղական հիղով ancaq hal və hərəkəti icra edəni bildirir. Məsələn: Yaz gəldi - ermənicə- Գարուն (ը) եկավ: Azərbaycan dilində olduğu kimi, erməni dilində ismin adlıq halında dəyişiklik olmur.

2. Yiyəlik halı Utəական հիղով əşyanın kiməsə, nəyəyə aid olmasını bildirir. Yiyəlik hal təyin etdiyi sözdən əvvəl işlənir. Məsələn: Şagirdin kitabları təzədir. -Աշակերտի գիրքերը նոր է: [Aşağerdi qırkeri nor e]

3. Yönlük halı -Տրական հիղով hərəkətin yönəldiyi şəxsi və ya obyektı bildirir. Məs: Tələbə sinfə daxil olur. Ուսանողը դասարան է մտնում: [usanoğı dasarane mdnum.]

4. Təsirlik halında-hայցական հիղով mübtədanın hərəkətinin üzərinə keçdiyi obyektı bildirir. kimi?, nəyi? suallarına cavab verir. Məs: O öz kitabını sevir. - ermənicə-Նա իր գիրքը սիրով է: [na ir qırkı sirum e]

5. Çıxışlıq halı -Բացառական հիղով hərəkətin hardan başladığı ismi bildirir və kimdən?, nədən? suallarına cavab verir. Çıxışlıq halı -իչ, - ուչ şəkilçisi ilə işlənir və Azərbaycan dilində dan/dən kimi tərcümə olu-

nur. Məs: Azad **anasından** hədiyyə aldı. - (ermənicə Ազադ **մորից** նվիր ստացաւ: [Azad morits nvir sdatsav.])

6. Birgəlik halı -Գործիական հիңը hal hərəketin hər hansı bir vasitəilə yerinə yetirilməsini bildirən ismin halıdır və kimlə? - (n'ıu htun-n'ıuñ- um hed-umov) sualına cavab verirMəs: Tələbə qələm ilə yazır. - (ermənicə)

7. Yerlik halı -Ներդրական հիңը hərəketin baş verdiyi yeri bildirir və kimdə?, harada? suallarına cavab verir. Erməni dilində - nıu şəkilçisi vasitəsilə düzəlidir.

Ədəbiyyat:

1. Qaffar Mehdiyev «Ermenice dersler» Հածերն դստեր Kayseri – 2013
2. Hüseyn Əsgərov «Erməni dilinin qrammatikası» Bakı - 2018
3. Маркосян Аида «Учебник армянского языка», Москва-2001.

Рустамли Лала
Азербайджанский университет языков
Факультет: образование

"ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ, ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ В УЧЕБНИКЕ CAMPUS 2 И ИХ ЭКВИВАЛЕНТ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ"

Ключевые слова: фразеологизм, фразеологическая единица, лексикализация

Фразеологизм, фразеологический оборот- свойственное только данному языку устойчивое сочетание слов, значение которого не определяется значением входящих в него слов, взятых по отдельности. Из-за того, что фразеологизмы зачастую невозможно перевести дословно (теряется смысл), среди иностранцев могут возникать трудности перевода и понимания. С другой стороны, такие фразеологизмы придают языку яркую эмоциональную окраску. Концепция фразеологических единиц (фр. *unité phraséologique*) впервые была сформулирована швейцарским лингвистом Шарлем Балли в работе «*Précis de stylistique*». Фразеологизм употребляется как некоторое целое, не подлежащее дальнейшему разложению и обычно не допускающее внутри себя перестановки своих частей. Превращение словосочетания в устойчивую фразеологическую единицу называется лексикализацией.

В учебнике Campus 2 использованы следующие фразеологизмы:
tomber en arrêt - остановиться на чём-либо
être en panne - быть в затруднительном положении
faire la queue – стоять в очереди
faire équipe – работать вместе
avoir chaud – погорячиться, вскипеть
grimper à l’arbre – попасться на удочку, наивно поверить

Литература:

1. Жаки Жирарде и Жак Пешё Campus 2/ г. 2003 стр. 15, 20, 29, 72
2. <https://ru.wikipedia.org/wiki/Фразеологизм>

Səbuhə Əmiraslanova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Tərcümə fakültəsi

SEFARD DİLİNİN YARANMASI

Açar sözlər; sefard, ladin, ispan

Sefard-İberiya yarımadasında yaşamış və 1492-ci ildə katolik kral ailəsi tərəfindən oradan sürgün edilmiş yəhudilərə verilən addır, qovulduqları dönmə ən çox məskunlaşdıqları ərazilər isə indiki Türkiyə, İsrail, Fransa və Argentina olmuşdur. Sözün mənşəyi yəhudi dilindəki, İncildə İberiya yarımadasını ifadə etmək üçün istifadə olunan sefarad sözündən gəlir.

Sefardlar tərəfindən danışılan dil isə ispan və yəhudi dillərinin qarışığından yaranmış ladin dilidir. Sefardlar İspaniya ərazisini artıq 527 ildir tərk etmiş olsalar da dillərinin əsas tərkibini qoruyub saxlaya bilmişlər. Yəne də köç etdikləri ölkələrin mədəniyyəti və dillərinin bu keçən yarım minillik ərzində bu dilə təsiri qaçınılmaz olmuşdur.

Ladin dili sefardların yaşadığı heç bir dövətdə rəsmi dil hesab olunmasa da, yəhudilər bu dili qorumağı çox gözəl bacarmışlar. Onların dillərinə və mədəniyyətlərinə olan bağlılığın nəticəsində ladin dilinin tədris olduğu institutlar yaradılmış; ladin dili və sefard mədəniyyətinin tədqiqi müasir dövrdə xeyli artmış və bu dildə çoxsaylı kitablar nəşr edilmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. “Sefardiweb” saytı: <http://sefardiweb.com/>
2. Wikipedia https://es.wikipedia.org/wiki/Idioma_judeoespa%C3%B1ol

İSPAN DİLİNDƏ ANQLİSİZMLƏR

Açar sözlər; anqlisizmlər, alınma sözlər, texniki sahəyə aid sözlər

Çox qədim və zəngin tarixə malik olan ispan dili, Hind-Avropa dil ailəsinə bağlı latın dillərindən biridir. Dünyada ən çox istifadə olunmasına görə ikinci yeri tutması ilə yanaşı həmçinin Kolumbiya, Paraqway, Kosta Rika və s kimi 20 ölkənin rəsmi dilidir. Bu qədər geniş əhatə dairəsi olduğu üçün bu dilə digər dillərdən də alınma sözlərin keçməsi təbii haldır. Buna misal olaraq isə 711-1609-cu illər arası ərəb işğalı dövründə ərəb dilinin güclü təsirini göstərmək olar. İspan filoloq Rafael Lapesanın verdiyi məlumata əsasən ispan leksikasında 4000-dən çox ərəb sözünün olduğu bilinir. Bundan başqa dünyanın ən aparıcı dillərindən biri olan ingilis dili də bir çox dillər kimi ispan dilinə öz böyük təsirini göstərmişdir.

İspanca qarşılığı olduğu halda ingilis sözlərindən istifadə olunmasına anqlisizm deyilir. Lakin bəzi hallarda ispanca qarşılığı olamaya da bilərlər. Buna daha çox texniki sahədə rast gəlmək olar. Məsələn, hardware, software, bluetooth kimi sözlərin ispan dilində bir qarşılığı olmadığına görə olduğu kimi istifadə olunur. Anqlisizmlərin yayılmasının bir digər səbəbi isə sosial şəbəkələrdir. Yeniyetmələr və gənclər arasında yaranan dil vasitəsi ilə bu hal vaxt keçdikcə artır. İspaniya Real Akademiyası isə məsləhət görür ki, həmin o ingilis sözlərinin ispanca qarşılığından istifadə edilsin. Məsələn, “chat” sözündən yaranan “chatear” feli yerinə “conversar” ya da “charlar”, “logo” yerinə “logotipo”, və yaxud “smartphone” yerinə “teléfono inteligente” və s. kimi sözlər.

İllər keçdikcə geyimdə dəb dəyişdiyi kimi, eləcə də danışq dili də müxtəlifləşir, yeni sözlər kəşf olunur (insanların danışq dilində özlərinin yaratdığı sözlər) və bu da dilin korlanmasına gətirib çıxarır. Buna görə də hər bir şəxs hər ilin dəbinə uyğun olanı yox, özünə yaraşanı edərək öz dilini qoruyub saxlamalıdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. “About español” saytı: <https://www.aboutespanol.com/anglicismos-2879601>
2. Wikipedia

M.ARAZIN POEZİYASINDA EMOSİONAL-EKSPRESSİV İFADƏLƏR (FRANSIZ DİLİNƏ TƏRCÜMƏ OLUNMUŞ ŞEİRLƏRİ ƏSASINDA)

Açar sözlər: fransız dili, poeziya, emosional-ekspressiv ifadələr

Bədii ədəbiyyatın dil-üslub xüsusiyyətlərinin müəyyən dövrün poetik dilində, individual üslubda təhlili müasir dövrdə böyük maraq doğurur. Bu baxımdan, bu tezisdə milli poeziyamızın inkişafında və bir sıra yeni poetik ənənələrin yaranmasında xüsusi poetik yolu olan, orijinal düşüncə və manerası, təfəkkürü və dünyagörüşü ilə seçilən M.Arazın fransız dilinə tərcümə olunmuş şeirlərində dil xüsusiyyətlərini təhlil etməyi əsas məqsəd kimi qarşıya qoyduq. Milli poeziyamızın uğur göstəricilərindən biri olan, yüksək yazı mədəniyyətinə, linqvopoetik bacarığa malik olan M. Arazın poeziyası öz mövzu, məzmun və formasına görə fərqlənir. Şeirlərində xalq sevgisini, vətən sevgisini ön plana çəkən Məmməd Araz öz yaradıcılığında Qərbə münasibəti, Qərbin təsviri məsələlərinə də (“*Sur la Tour Eiffel*”, “*Le continent de Victor Hugo*” və s. şeirlərində) yer vermiş, Paris, Marsel və Lion haqqındakı xatirələrini qələmə almışdır. M.Arazın şeirləri onun poetik leksikonunun strukturu və tərkibi haqqında təsəvvür yaratmağa imkan yaradır. Aydınlıq və sadəlik prinsipləri ilə qurulmuş bədii mətnlərdə ustalıqla işlənən anaforik və epizodik təkrarlar, sintaktik paralellizmlər, misraların xoş ahəngliyi şeirlərə xüsusi melodiklik və ritm əlvanlığı verir. “*Le monde est à*” sözünün yaratdığı melodiya, səs oyunu səviyyəsində təkrarı şeirə xüsusi ritm əlvanlığı verir. M.Arazın poeziyasını fərqləndirən əsas cəhətlərdən biri də məcazların istifadəsilə sözlərin rəngdər-rəngə salınmasıdır. O, öz şeirlərinin yığcam poetik strukturunda obrazlı dil faktlarından məharətlə istifadə etmiş, poetik təxəyyülü sayəsində sözü rəngdər-rəngə salmağı bacarmışdır. Bədii cəhətdən çox maraqlı olan “*Sur la tour Eiffel*” adlı şeirini oxuduqda Eyfel qülləsindən Parisin və dünyanın mənzərəsi gözlərimiz önündə canlanır. “*Sur la tour Eiffel*” şeirində şair Paris küçələrini *boyunbağışya*, binaları *mirvariyyə* bənzədir. M.Araz Parisdə belə öz xalqını, vətənini düşünür. “*Senaya baxıb Arazı görmək*” şairin orijinal düşüncəsindən, ədəbi-estetik fikir zənginliyindən xəbər verir. Onun

bədii əsərlərinin dili aydın və obrazlıdır, zəngin ifadə vasitələrinə və lüğət tərkibinə malik bir dildir. Dramaturqun bədii əsərlərinin dilindəki həzinlik, obrazlılıq, təbiilik və musiqilik onun böyük ədəbi istedadından xəbər verir. Aparılan təhlil nəticəsində belə bir qənaətə gəlmək olar ki, şair konkret və dəqiq leksikaya üstünlük verir və onları bədii obrazın elementləri kimi istifadə edir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Məmməd Araz. Dünya sənin, Dünya mənim... .Seçilmiş şeirləri. Bakı, “Elm və Təhsil”. 2011. Mammed Araz. Le Monde est à toi, Le Monde est à moi...Bakou: 2011.
2. Nizami Muradoğlu. Sözlün Məmməd Araz zirvəsi. “Elm və təhsil”. Bakı: 2013.

*Ханкишиева Назрин
Азербайджанский Университет Языков
Факультет: Образование*

ЗАИМСТВОВАННЫЕ СПОРТИВНЫЕ ТЕРМИНЫ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ

Ключевые слова: термины, заимствования, англицизмы

Заимствование является одним из важнейших факторов развития языка. «Заимствованиями называются элементы, которые язык в ходе своей истории получил из других языков. Во французском языке присутствие английского языка представлено очень широко.

Наиболее часто английские заимствования встречаются в сфере ежедневного бытового общения, в сфере культуры, спорта, туризма, эстрадной музыки, кулинарии, моды и бытовой техники, экономики и менеджмента, а так же информационных технологий. Установлено, что во французской спортивной терминологии присутствует большое количество англицизмов.

1. виды спорта: football, handball, rugby, beach-boll, box.
2. спортивные объекты: auto-moto, snowboard.
3. спортсмены (ки): sportsman, sportswoman, starter, boxer.
4. спортивные понятия: score, set, record, starter, goal.

В морфологическом плане мы встречаем в современном французском языке существительные с суффиксом, свойственным для английского языка –ing: tumbling, trekking, stretching, rafting, jogging, bowling.

Англицизмы во французском языке обладают более широкой семантикой либо совершенно иным значением: jogging (в английском языке- спортивный бег, во французском языке - одежду для этого вида спортивной деятельности). Следующую группу англицизмов, относящихся к области спорта, составляют сложные слова, соответствующие структуре nom+nom: boxer-short, home-trainer, mountain bike. Сейчас спортивных англицизмов можно ежедневно встретить в живой французской речи и в прессе: Ils jouent au tennis; Je fais du snowboard.

Таким образом, проведенный анализ выявил, что большинство заимствований во французской спортивной терминологии появилось благодаря англицизмам. Необходимо отметить, что некоторые англицизмы, переходя во французский язык, расширяют свое значение либо приобретают новую семантику.

Литература:

1. Гак, В.Г. Новый французско-русский словарь / В.Г.Гак, К.А. Ганшина. – М.: Русский язык, 2001. – 195 с.
2. <http://elib.bspu.by/bitstream/doc/pdf>
3. <https://french-online.ru/le-franglais/>

Гюнель Маммадова
Азербайджанский Университет Языков
Факультет: Образования

ОСОБЕННОСТИ РЕКЛАМНОГО ЯЗЫКА

Ключевые слова: реклама, языковые игры, рифмовка

Составление рекламы основывается всегда на научном подходе и стремится к максимальному воздействию на сознание и подсознание.

С точки зрения стилистики рекламные сообщения имеют некоторые особенности: сжатость текста, т.к. медийное пространство дорого, потенциальный клиент также не будет тратить много времени на разглядывание рекламы; рекламные тексты, благодаря своей компрессии, насыщены различными яркими лексическими оборотами, а также часто используют интересную игру слов или структуру фразы, которая бы лучше запоминалась.

Распоряжение от 4 августа 1994 года, или закон Тубона, устанавливает обязательное употребление фр. языка в названии товара, в

тексте письменной или устной рекламы, а также в описании способа применения, условий гарантии, в счетах и квитанциях. Но очень часто в них можно встретить нарушение этого закона, т.е. употребление иностранного, а в частности английского языка. Например: La parka High Route c'est l'outil indispensables à la vie outdoor. Употребление outdoor вместо extérieur- нарушение.

Высокая степень креативности рекламных сообщений достигается за счет языковых игр. Например: 1) Il n'y a que Maille qui m'aïlle; 2) Quand on s'y connaît c'est Connétable - построены по принципу звукового подобия. А один из распространенных способов организации рекламного девиза- рифмовка. К примеру: La différence, c'est l'indépendance; Moins d'égo, plus d'éco; Knorr, j'adore.

В текстах рекламы встречаются также случаи соположения контрастных слов, понятий и образов, именуемых антитезой. К примеру, реклама известной во всем мире французской автомобильной марки Renault: La France avance, Renault accélère. Слова "avance" и "accélère" располагаются в порядке усиливающегося значения.

Проанализировав современную французскую рекламу, можно констатировать как соответствие рекламной продукции государственным распоряжениям, так и их нарушение.

Литература:

1. Д.Ю.Гулинов - Языковой климат современной французской рекламы; г. Волгоград гос. ун-та. Языкознание 2013. - стр. 98-102

Эльвира Асадова
Азербайджанский Университет Языков
факультет: Образовательный

СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВЫРАЖЕНИЯ ОБРАЗА ОТЦА В ПРОИЗВЕДЕНИИ ПРОСПЕРА МЕРИМЕ «МАТТЕО ФАЛКОНЕ»

Ключевые слова: убийство, предательство, гостеприимство

Проспёр Меримé - французский писатель и переводчик. Во Франции он получил известность как один из первых мастеров

новелл. Говоря о его новеллах хочу привести примеры: «Таманго», «Федерико», «Двойная ошибка», «Маттео Фальконе».

Темой моего тезиса является «Маттео Фальконе» и я хочу написать об образе отца. Действия происходят на Корсике. Для корсиканцев тех времен имело большое значение честь, гостеприимство. Маттео Фальконе отец Фортунато тоже чтит эти традиции, но об этом чуть позже.

Маттео Фальконе рисуется нам не выглядящим на свой возраст мужчиной, до сих пор метко стреляющим и известным во всей округе хорошим другом и опасным врагом “*Son habileté au tir du fusil passait pour extraordinaire, meme dans son pays, où il y a tant de bons tireurs*”. Автор рисует его как «*un homme petit, mais robuste, avec des cheveux crépus, noirs comme le jais, un nez aquilin, les lèvres minces, les yeux grands et vifs, et un teint couleur de rever de botte* ». Он убивает своего десятилетнего сына Фортунато за предательство. Перед тем как выстрелить в сына он дает ему помолиться, а вернувшись домой, он говорит жене “*Il est mort en chrétien*”. Маттео, истинный корсиканец который нашел в себе силы, чтоб убить своего единственного сына и жить дальше зная, что он наказал появившегося в его роду предателя.

Хочу привести пример того, что не только во французской литературе говорится об убийстве сына отцом, но и в русской тоже. Иван Грозный, который в припадке гнева нанес смертельный удар своему сыну царевичу Ивану. По фактам, причина убийства в предательстве Ивана царевича, который был заодно с мятежниками.

Вывод: Новелла «Маттео Фальконе»- история о корсиканских нравах, суровых, чтущих законы гостеприимства. Все должны чтить и исполнять эти законы вне зависимости кто ты и сколько тебе лет. Фортунато нарушил закон гостеприимства и был наказан своим отцом.

Литература:

1. Prosper Mérimée, Nouvelles- Edition du progresse Moscou, 1976
2. Лопырёва Е. В кн.: «Проспер Мериме. Новеллы. «Художественная литература», 1978

СЛОВА, ОБРАЗОВАННЫЕ ПРИ ПОМОЩИ ГРЕКО- ЛАТИНСКИХ ПРЕФИКСОВ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ

Ключевые слова: словообразование, этимологические дублеты, производящая основа

Французский язык принадлежит к группе романских языков ведет свое начало от латинского языка Органически войдя во французскую лексику, латинизмы обогатили ее не только множеством целых слов но и книжными производящими основами, а также префиксами и суффиксами. Также нужно отметить, что префиксальный способ образование слова является более продуктивным, и используется способ чаще, по сравнению с суффиксальным способом. Такие префиксы, как *équi-*, *auto-*, *micro-*, *macro-*, *poly-*, *iso* и другие произошли от корней знаменательных слов латинского и греческого языков, лексическое значение которых еще не подверглось забвению. Другие префиксы типа *extra-*, *hyper-*, *super-*, *trans-*, *hypo-* и другие образовались от наречий и предлогов языка-источника. От перечисленных выше префиксов образовались такие слова, как :*extrant*, *micron*, *hypéron*, *téléast*, *archifou*, *hyper sensible*, *extra-fin*, *ultra-chic*. Среди префиксов, сообщающих предмету высшую степень качества, наиболее активными являются: *extra-*, получивший автономное употребление. Среди префиксов, не несущих идею интенсивности, наиболее распространены: *auto-*, *anti-*, *télé-*, *multi-*, *micro-*, *maxi-*, *mono-*, *mini-*. Отсюда происходят слова : *microphotographie*, *macrophotographie*, *autodirecteur*, *téléconference*. Префиксы *micro-*, *macro-*, *iso-*, *équi-* присоединяются большей частью к существительным французского языка книжного и народного происхождения. Некоторые префиксы, будучи малоупотребительными для образования слов терминологического характера, широко используются в языке прессы и в разговорной речи. К примеру в разговорной речи они выражают высокую (*archifou*, *hypersensible*, *extra-fin*, *ultra-chic*) или низкую (*mini-victoire*, *mini-tremblement*) степень качества или явления. Во французском языке существуют 3 главных способа обогащения словарного запаса

языка – словообразование при помощи префиксов и суффиксов является одним из основных способов. Так, префиксы послужили образованию новых слов.

Литература:

1. Dubois J., Guilbert L. La notion de degré dans le système morphologique du français moderne
2. Скрепина Л.М., Становая Л.А. История французского языка

Ayşən Abdullayeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

**FRANSIZ DİLİNDƏ İNSANIN FİZİKİ GÖSTƏRİCİLƏRİ İLƏ
ƏLAQƏDAR OLAN FRAZEOLoji İFADƏLƏRİN
AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ QARŞILIĞI**

Açar sözlər: Bədən üzvləri, frazeoloji ifadə, məcazi mənə

Frazeoloji birləşmələr nitqə ifadəlilik, obrazlılıq gətirən, fikri ifadəli edən dil vahidlərindəndir. Belə birləşmələrə sabit birləşmələr deyilir. Bir qayda olaraq, frazeoloji birləşmələr məcazi mənalı olur. Bu birləşmələrin tərkibi dəyişməz qalır və onlar dildə hazır şəkildə mövcud olur. Frazeoloji birləşmələrin tərkibinə daxil olan sözlər öz ilkin həqiqi mənalərini itirir və yalnız məcazi mənada işlənir. Bu birləşmələr bütöv leksik vahidlərdir, lüğətlərdə nitqə vahidi olaraq təhlil edilirlər. Fransız dilində də mövcud olan bir neçə belə sabit söz birləşməsinin təhlilinə, Azərbaycan və fransız dillərində ifadə olunduqları ekvivalentlərə nəzər yetirək. *La tête*: Ne plus savoir où donner de la tête = Être dépassé par les événements (Nə edəcəyini bilməmək, özünü itirmək) N'en faire qu'à sa tête = Ne pas écouter les conseils (Məsləhətlərə qulaq asmamaq) Se creuser la tête = Réfléchir intensément (Baş sındırmaq, güclü düşünmək): *Les yeux/ l'oeil*: Faire quelque chose en un clin d'œil = Faire quelque chose rapidement (Bir göz qırpımında nə isə etmək) Faire/obtenir quelque chose à l'œil = Faire/obtenir quelque chose gratuitement (Havayı nə isə etmək) *Les oreilles/l'oreille*: Les murs ont des oreilles (Yerin də qulağı var) *Le nez*: C'est au bout de ton nez ! = C'est juste devant toi ? (Burnunun ucunda olmaq) *La bouche*: Rester bouche bée = Être stupéfait (Mat qalmaq) *Les*

épaules :Avoir les épaules larges = Supporter beaucoup de chose (Çox şeyə sinə gərmək) *Le bras*: Avoir le bras long = Être influent (Hər yerə əli çatan olmaq)*Les coudes*: Jouer des coudes = Se frayer un chemin (Özünə yol açmaq) Être au coude à coude(Başabaş olmaq) *La main/les mains*: Être main dans la main = Être solidaires (Həmrəy olmaq, əl-ələ vermək)*Les doigts* :Savoir sa leçon sur le bout des doigts = Savoir sa leçon par cœur (İşini yaxşı bilmək)

Göründüyü kimi frazeoloji ifadələrin və bu ifadələrə ekvivalentlərin seçilməsi hər bir dilin öz ifadə imkanlarına görə fərqli olur. Bu ifadələrin tədrisdə öyrənilməsi dilin ifadə rəngarəngliyini üzə çıxarır və praktik ünsiyyətdə öz əksini taparaq situasiyaya daha gözəl bələd olmağa şərait yaradır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Новый большой французско-русский фразеологический словарь. Москва 2006
2. H.Bayramov. Azərbaycan dili frazeologiyasının əsasları. Maarif 1978

Həmayil Quliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

FRANSIZ VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ İNSANIN HƏYATI, YAŞAM TƏRZİ İLƏ BAĞLI FRAZEOLoji İFADƏLƏR

Açar sözlər: frazeoloji ifadə, tərz, yaşam

Frazeoloji birləşmələr elə qədim və sonsuz mövzudur ki, aid olduğu dilə zənginlik və çalarlıq gətirir. Elə bir dil yoxdur ki, frazeoloji birləşmələrdən istifadə olunmasın. Çox vaxt bu birləşmələr fikrin düzgün ifadə olunması üçün istifadə edilməsində böyük rol oynayır. Frazeoloji birləşmələr insanların həyat təcrübələrinin bir hissəsi olub, aid olduğu xalqın dünyagörüşünü, mentalitetini özündə əks etdirir. Hər bir dilin özünə uyğun frazeologiyası var. Ana dili ilə müqayisəli tədqiq ediləndə isə tərcümə prosesində bəzi məsələlər üzə çıxır ki, dillərin daxili məna imkanları, oxşar və fərqli cəhətlərinin olduğunu görürük. Müqayisəli tədqiqatda görünür ki, fransız dili analitik dil qrupuna daxil olduğuna görə; frazeoloji birləşmələr yaratdıqda sözlülərindən istifadə olunur. Sözlülərinin birləşdirici və yaradıcı funksiyası frazeologizmin istifadə edildiyi cümlədə özünü göstərir. Sözlüləri frazeologizmlərin tərkibində müxtəlif yerlərdə çıxış

edir. Bəziləri isə “avoir”; “être” köməkçi feillərin köməyi ilə yararır. Bu kateqoriyanın ifadəsi kimi isə Azərbaycan dilində hal şəkilçiləri, köməkçi sözlər istifadə olunur. Tərcümədə hərəkətin keçdiyi yol, baş verdiyi zaman iki dilin frazeoloji vahidlərinin tərcüməsində müəyyən fərq yaratmasına, obrazlı ifadəsinə gətirib çıxarır. İndi sizə təqdim edəcəyimiz frazeoloji birləşmələr bunun bir nümunəsidir.

1. être adroit comme un singe – hər işin ustası olmaq
2. peigner la giraffe – təmənnəsiz iş görmək
3. être copains comme cochons – dost olmaq
4. être malade comme un chien – ağır xəstə olmaq
5. avoir d'autres chats à fonetter – işi gücü olmamaq
6. finir en queue de poisson – bəxti gətirmək
7. tranter que comme un chien - it kimi rəftar eləmək
8. dormir comme l'oiseau une marmotte – ölü kimi yatmaq
9. vivre comme l'oiseau sur la branche – vətəni olmamaq
10. garder un chien de sa chienne – kin saxlamaq

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Nigar Babaxanova. Fransızca-azərbaycanca frazeoloji lüğət. Bakı, Proqres Nəşriyyatı, 2012. 212 s.
2. Gülnarə Sadıxova. Fransızca-Azərbaycanca müxtəsər atalar sözləri lüğəti. Bakı, 1999.
3. [http://www.fdlm.org/supplements/recherches et applications/](http://www.fdlm.org/supplements/recherches_et_applications/)
4. Sauvageot A. Les procédés expressifs du français contemporains. Paris, 1999

Şəbnəm Bəhramova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

FRANSIZ VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ DAVRANIŞLA BAĞLI İDİOMATİK İFADƏLƏR

Açar sözlər: frazeologiya, idiomatik ifadələr, leksikologiya

Frazeologiya leksikologiyanın xüsusi bir sahəsi olub hər hansı bir xalqın dilində mövcud olan bütün sabit söz birləşmələrini əhatə edir. İdiomatik ifadələr hər bir xalqın varlıq və zəkasının məhsulu olub onun daşı-

dığı dilin zənginliyini əks etdirir. İdiomatik ifadələr bir dildən başqa dilə olduğu kimi tərcümə edilmir. Ona görə də hər bir dilin idiomatik ifadələri dildaşıyıcısının zəngin xəzinəsi hesab edilməlidir. Dilini öyrəndiyimiz fransız dili də idiomatik ifadələrlə çox zəngindir. Bir xarici dilin öyrənilməsi yeni bir mədəniyyətlə tanış olmaq deməkdir. Ferdinand dö Sössürün dilincə desək, hər bir mədəniyyət özü də dildir. Fransız dilinin davranış və insan münasibətləri ilə bağlı idiomatik ifadələrinin sistemləşdirilərək Azərbaycan dilinə tərcümə edilməsi hər iki xalqın davranış mədəniyyəti ilə yaxından tanış olmağa və bununla yanaşı bu dillərin ifadə vasitələrinə bələd olmağa və ana dilimizin zənginliklərini ortaya qoymağa kömək edər. Aşağıda apardığımız semantik qruplaşmaları təqdim edirik:

Davranışla bağlı idiomatik ifadələrin semantik qrupları: **mərdlik, xeyirxahlıq:** ne pas avoir froid aux yeux – cəsarətli olmaq; **məharət, mətinlik, iradə:** avoir des doigts de fée – əlləri qızıl olmaq; **səmimiyyət və məsuliyyət:** annoncer la couleur – niyyətini açmaq; **sadəlövhlük, ehtiyatsızlıq:** couper l'arbre pour avoir le fruit – xeyri gələn yeri papağı ilə qapamaq; **diqqətsizlik, etinasızlıq:** se battre l'oeul de qch – gözünün ucu ilə belə baxmamaq; **çeviklik, sayıqlıq:** faire qch en un tour de main – bir işi göz qırpımında etmək; **narahatlıq:** avoir le diable au corps – vicvicə tutmaq; **hiyləgərlik:** dire tantôt blanc, tantôt noir – gah nala, gah mıxa vurmaq; **yalan, uydurma, lovğalıq, təkəbbürlülük:** mentir comme un arracheur de dent – gözünün içinə baxa-baxa yalan danışmaq; **xırdaçılıq:** chercher la petite bête – ucundan tutub ucuzluğa getmək ; **mübligə:** forcer la note – cızığından çıxmaq.

Misallardan mənasından da görüldüyü kimi, hər bir xalqa xas olan idiomatik ifadələr bu dilin mədəniyyətini formalaşdırır, xalqın dərin tarixi köklərə malik olmasından xəbər verir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. “Nouveau dictionnaire français-azerbaïdjanais”, (sous la direction de Tchemen Babakhanova), en 2 volumes, Bakou, éd. Kevsar, 2011.
2. Gülnarə Sadixova. Fransızca-Azərbaycanca müxtəsər atalar sözləri lüğəti. Bakı, 1999.
3. Les expressions idiomatiques. CLE International, 2008.

FRANSIZ VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ İNSAN MÜNASİBƏTLƏRİ BİLDİRƏN İDİOMATİK İFADƏLƏR

Açar sözlər: lüğət tərkibi, idiomlar, üslub, semantik qrup

Hər bir dilin lüğət tərkibində idiomlar xüsusi yer tutur. Fransız və Azərbaycan dillərində də bu ifadələr dilin bütün üslublarında geniş dairədə işlənir. İdiomatik ifadələri əmələ gətirən tərəflər cümlə daxilində öz əvələri mənalarını itirir və yeni məna çalarları yaradırlar. Onların əksəriyyəti məcazi məna daşıyır. İnsanın həyat tərzilə bağlı olan idiomlar hər iki dilin danışıq-məişət leksikasının böyük hissəsini təşkil etməklə fikrin obrazlı ifadəsinə şərait yaradır. Fransız dilini öyrənmə prosesində qarşımıza çıxan çətinliklər göstərir ki, hər iki dilin materialları müqayisəli və qarşılaşdırma yolu ilə nəzərdən keçirildikdə bu ifadələrin mənimsənilməsi və yadda qalması daha asan olur. Bu tezisdə insan münasibətləri bildirən idiomları hər iki dildə qarşılaşdırmağı nəzərdə tutmuşuq.

İnsan münasibətləri bildirən idiomatik ifadələrin semantik qrupları:

Müstəqillik: voler de ses propres ailes – öz ayaqları üstündə dayanmaq; **yalnızlıq:** rentrer dans sa coquille – özünə qapanmaq; **dostluq:** avoir qn à la bonne – kiməsə məhrini salmaq; **sadiqlik:** se jeter dans le feu pour qn – özünü oda-közə vurmaq; **nəzakət:** faire le joli coeur - özünü güləruz göstərmək; **evlilik:** monter en graine – evdə qarıyıb qalmaq; **pis niyyət:** couper de l'herbe sous les pieds de qn – sözünü ağzında qoymaq; **yalan:** jeter de la poudre aux yeux – gözünə kül üfürmək; **lağlağı:** mettre qn en boîte - kimisə ələ salmaq; **bədxahlıq:** se regarder en chiens de faïence – kimisə gözləri ilə yemək; **nifrət:** traiter qn par-dessus – adam yerinə qoymamaq; **danlaq:** chanter pouilles – söymək; **dava-dalaş:** chercher noise – dalaşmaq; chercher des poux à qn – öcəşmək; **zərbə:** se prendre aux cheveux – saçyolduya çıxmaq; **təsiretmə:** avoir le bras long – adamı olmaq; **tərif, yaltaqlıq:** porter qn aux nues – tərifini göylərə qaldırmaq.

Beləliklə fransız və Azərbaycan dilinin idiomları bu dillərin zəngin lüğət tərkibinə malik olmasını göstərir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. “Nouveau dictionnaire français-azerbaïdjanais”, (sous la direction de Tchemen Babakhanova), en 2 volumes, Bakou, éd. Kevsar, 2011.
2. Gülnarə Sadıxova. Fransızca-Azərbaycanca müxtəsər atalar sözləri lüğəti. Bakı, 1999.
3. Les expressions idiomatiques. CLE International, 2008.

Nigar Süleymanova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

“CAMPUS 2” DƏRSLİYİNDƏ EKOLOGİYAYA AİD SÖZ VƏ İFADƏLƏR

Açar sözlər: Campus 2, ekologiya, termin və lüğət vahidləri

Ekologiya canlı və cansız təbiətin qarşılıqlı münasibətini öyrənən elmdir. Bu ifadə ilk dəfə 1866-cı ildə alman bioloqu Ernst Hekkel tərəfindən işlədilmişdir. İnsan təbiətin bir hissəsi olub onunla sıx bağlıdır. Təbiət insanların yaşam mühitini təmin edir, onun vəziyyəti cəmiyyətin inkişaf səviyyəsini göstərir. Hazırda təbii mühitdə proseslərin qlobal dəyişməsi, o cümlədən, iqlimin istiləşməsi, atmosferin qaz tərkibinin pozulması, təbii fəlakətlərin artması baş verməkdədir. Məhz bu mövzulara dərs vəsaitlərindən olan Campus dərsliyində də qlobal bir problem olaraq toxunulur. Təqdim etdiyim araşdırmamda məhz Campus 2 dərsliyində rast gəlinən ekologiya termin və lüğət vahidlərinin təhlilini verməyə səy göstərilib.

Polluer/salır-çirkləndirmək; abîmer-çökmək; nettoyer təmizləmək; laver-yumaq; purifier-saflaşdırmaq; un produit polluant- ətraf mühiti çirkləndirən məhsul; être propre-təmiz olmaq; une station d'épuration-yenidən təmizlənmə; (se) dégrader-yıpranmaq; détruire-dağılmaq; diminuer-azaltmaq; réparaître-yenidən ortaya çıxmaq; la forêt risque de disparaître-məşənin yox olma təhlükəsi; protéger-qorumaq; défendre-müdafiə etmək; un volcan-vulkan; une éruption volcanique-vulkan püskürməsi, un glissement de terre- torpaq sürüşməsi; une avalanche-qar uçqunu; un tremblement de terre-zəlzələ; un ouragan-uraqan; la foudre-ildırım; un vent violent-güclü külək; une tempête-fırtına; le vent-külək; un paysage- peyzaj; un nuage-bulud; un air-hava; une eau-su; une pluie-yağış; un oxygène-oksigen; une rivière-çay; un lac-göl; un gaz-qaz; un ruisseau-axın; une source-mənbə;

une mer-dəniz; une cascade-şəlalə; une plage-çimərlik; une vallée-vad; un glacier-buzlaq; une crique-körfəz; une gorge-boğaz; une colline-təpə; une pente-yamac; un sommet-zirvə; une plaine-düzən; une montagne-dağ; une forêt-meşə; des végétaux-bitkilər; une falaise-qaya; un arbre-ağac. Dərslərdə ekolojiya terminlərinin tədrisi nəinki yeni lüğət vahidini öyrətməyə, eyni zamanda biz tələbələrin diqqətini bir daha global ekoloji qəzaların ətraf mühitə zərərləri və bu kimi sosial faktorların insan sağlamlığına təsirinə yönəltməyə və eyni zamanda bu işdə səfərbərliyə səsləyir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Məmmədov Q.Ş., Xəlilov M.Y."Ekolojiya ətraf mühit və insan". Bakı "Elm" 2006 608 s.
2. Jacky Girardet, Jacques Pécheur. Campus 2. Méthode de français. CLE international.

Fatimə Xaspoladova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq Münasibətlər və İdarəetmə

AZƏRBAYCAN-FRANSA MÜNASİBƏTLƏRİNDƏ MÜASİR FRANSIZ DİLİ

Açar sözlər: Müstəqillik dövründə Fransa-Azərbaycan Münasibətləri, Azərbaycan-Fransa münasibətlərində müasir Fransız dilinin rolu, Fransız dilinin tədrisinə qayğı

Fransa Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini tanıyan ikinci dövlətdir. Bakıda 19 mart 1992-ci il tarixindən etibarən Fransa səfirliyi fəaliyyət göstərir. O vaxtdan bəri Fransa ilə Azərbaycan arasındakı siyasi, iqtisadi, mədəni və s. əlaqələr ikitərəfli dostluq zəminində inkişaf edir. Bu günə kimi hər iki ölkənin nümayəndə heyətləri dəfələrlə qarşılıqlı rəsmi səfərlərdə iştirak etmişlər. İ.Əliyev də 2003-cü ildə prezident seçildikdən sonra ilk rəsmi və xarici səfərini məhz Fransaya etmişdir.

Müasir dövrdə Fransada erməni diasporu aktiv fəaliyyət göstərir. Onların ən böyük uğuru isə qondarma "erməni soyqırımı"nın Fransa parlamenti tərəfindən tanınmasıdır. Ermənilər Fransa ictimaiyyəti qarşısında bizi "zalım, qaniçən" obrazında göstərməyə çalışır. Biz isə tarixi reallıqla-

rı Fransa ictimaiyyətində işıqlandırmaq üçün qarşılıqlı əlaqələri hər sahədə inkişaf etdirməliyik. Bunun ilk şərtlərindən biri də ölkəmizdə müasir fransız dilinin tədrisinə qayğı göstərməkdir. Məlumdur ki, bir xalqı yaxından tanımağın ən asan yolu onun dilinə yiyələnməkdir.

Fransız dili Azərbaycan Respublikası daxilində ən çox tədris edilən 3-cü dildir. 1993-cü ildən etibarən 50-dən çox müəllim pedoqoji metodun yenilikləriylə tanış olsunlar deyə Fransada kursa aparılmışdır. Ölkəmizə də dəfələrlə Fransa səfirliyi vasitəsilə orta məktəblərə fransız dili müəllimləri dəvət olunmuşdur. Hazırda ölkəmizdə onlarla orta məktəbdə və 6 ali məktəbdə fransız dili tədris edilir (Azərbaycan Dillər Universiteti, Bakı Dövlət Universiteti, Gəncə Dövlət Universiteti, Naxçıvan Dövlət Universiteti, Azərbaycan Fransız Universiteti, Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin Bakı filialı). Bakının “Ağ Şəhər” adlanan ərazisində 12 sentyabr 2014-cü il tarixində Bakı Fransız Liseyinin açılışı olmuşdur. Bu lisey Fransa ilə Azərbaycan respublikalarının Xarici İşlər Nazirliklərinin əməkdaşlıqları nəticəsində fəaliyyətə başlamışdır. Liseyin yaradılmasında Heydər Əliyev Fondunun da dəstəyi olmuşdur. Bakı Fransız Liseyi Azərbaycanda yaşayan fransızdilli əcnəbi və Azərbaycan vətəndaşlarının təhsil alması məqsədiylə yaradılmışdır. Liseydə tədris planı uşaq bağçasından başlayır və on iki illik klassik fransız tədris planı əsasında ümumi orta təhsil həyata keçirilir. Liseydə bütün fənlər fransızdilli şagirdlər üçün fransız dilində tədris edilir. Həmçinin fransızdilli olmayan şagirdlər üçün də liseydə fransız dili xarici dil kimi yüksək səviyyədə öyrədilir. Dərslər Fransa Milli Təhsil Naziri tərəfindən sertifikatlaşdırılmış müəllimlər tərəfindən tədris edilir. Azərbaycan Təhsil Nazirliyinin təşəbbüsü nəticəsində orta məktəblər üçün Fransız dili dərslikləri nəşr olunur. Bu dərsliklərin müsbət cəhətlərindən biri də burada Azərbaycan-Fransa münasibətlərindən, eləcə də xalqlarımızın tarix və mədəniyyəti ilə bağlı məlumatların verilməsidir. Müasir fransız dili hazırda Azərbaycan Respublikasında ən çox qayğı göstərilən dillərdəndir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Əsgər Abdullayev. Müstəqil Azərbaycan və Fransa.
2. Newtimes.az
3. Az.ambafrance.org
4. Az.m.wikipedia.org
5. Azertag. Az

MULTİKULTURALİZMDƏ DİL AMİLİ VƏ KANADA FRANSIZCASI

Açar sözlər: *multikulturalizm, Kanada, fransız dili, qloballaşma, mədəniyyətlərarası müxtəliflik*

Multikulturalizm-müəyyən mənada müasir cəmiyyətlərin çoxçallığına ifadə etmək üçün tətbiq olunan anlayışdır. Bu, geriye dönüşü olmayan labüd prosesdir. Qloballaşma və multikulturalizmin ən çox üz-üzə gəldiyi məqam: milli-mədəni identikliyin qorunub saxlanması məsələsidir. Tarixi-siyasi irs, etnik köklər, ənənə, yaddaş, dil, din və s. bu kimi kollektiv yaddaşda milli-mədəni birliyin təcəssümü olan bu amillərdən insanın mədəni identikliyi formalaşır.

Bu gün fransızdilli ölkələrdə fransız dilində danışanların nitqinə fikir versək xeyli fərqliliklərin mövcudluğunun şahidi ola bilərik. Frankofon ölkələrdə standart fransız dilinin tətbiq olunmamasının əsas səbəbi də elə mədəniyyətlərarası müxtəliflikdən irəli gəlir ki, bu da özünü dil faktorunda göstərməyə bilməz. Kanadanın fransız dilində danışılan hissəsində nəinki kəskin tələffüz fərqlinin, özünəməxsus intonasiyanın şahidi ola bilərik, hətta onların özlərinə məxsus qrammatik qaydalar sistemi də var. Məsələn, sənət-peşə adlarından danışarkən görürük ki, bir qrup sənətlər var ki, onların qadın cinsi varinatı yoxdur. Lakin Kanadada, əsasən də Kvebekdə bəzi sənətlərin qadın cinsi forması mövcuddur.

Bütün bu yuxarıda göstərilənlər bir daha onu sübut edir ki, mədəniyyətlərarası müxtəliflik dil faktorundan da yan keçməmişdir. Belə ki, qaçılmaz qloballaşma prosesləri müstəvisində milli identikliyin başlıca göstəricisi və meyarı olan mədəniyyətin və mədəni təzahürlərin aktuallığı və əhəmiyyəti kəskin şəkildə artır. Odur ki, müasir dövrdə milli mədəniyyətin qorunması və inkişaf etdirilməsi kimi məsələlər artıq dövlət əhəmiyyətli məsələlərdən hesab olunur. Dünyada cərəyan edən sosial-iqtisadi və siyasi proseslər, habelə mahiyyət etibarilə mürəkkəb olan qloballaşma təzahürləri mədəniyyət siyasətinin qarşısında milli mənəvi dəyərlərin mühafizəsi, mədəni inteqrasiyanın optimal yollarının araşdırılması, mövcud nəzəri baxışların və yanaşmaların konseptual bir şəkllə gətirilməsi, mənəvi və

milli dəyərlərin təbliği və digər bu kimi vəzifələri müəyyən edir. Beynəlxalq münasibətlər sistemində cərəyan edən proseslər müstəvisində mədəniyyətlərarası dialoq bir mənalı olaraq dünya üçün siyasi dəyər kəsb edir. Mədəniyyətlərarası dialoq dünyada tolerantlığa, dözümlülüyə, dövlətlərarası etibarlı münasibətlərə və bütövlükdə demokratik prinsiplərin beynəlxalq münasibətlərdə bərqərar olunmasına xidmət edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Heydər Əliyev Mədəni İrsimizin keşiyində, I Bakı 2001 ,kitab 4405
2. Namiq Abbasov Mədəniyyət siyasəti və mənəvi dəyərlər Bakı 2009, 444

Gülşən Atakişiyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq münasibətlər və idarəetmə fakültəsi

İNGİLİS DİLİNİN BEYNƏLXALQ DİL KİMİ ROLU

Açar sözlər: beynəlxalq, ingilis dili, ünsiyyət, rəsmi

Elm və texnologiyanın inkişaf etdiyi müasir bir dövrdə xarici dillərin, xüsusilə də ingilis dilinin öyrənilməsi olduqca əhəmiyyətlidir. İngilis dili dünyanın ən geniş yayılmış dillərindən biridir. Dünya əhalisinin 20%-i ingilis dilində ünsiyyət qurur. Doğma dil kimi ingilis dilində təxminən 400 milyon, ikinci dil kimi isə 1 milyardan çox insan danışır.

Sovet dövründə ingilis dilinin öyrənilməsinə maraq elə də çox deyildi. O dövrdə demək olar ki, hər kəs rus dilini bilirdi. Rus dilini bilmək isə yaxşı iş imkanları əldə etmək üçün kifayət edirdi. Lakin Azərbaycan müstəqilliyini əldə etdikdən sonra başqa ölkələrlə iqtisadi, ticari, siyasi və mədəni əlaqələr qurulmağa başlandı. Bu səbəbdən də, respublikamızda ingilis dilinin öyrənilməsinə maraq artı. Bundan əlavə, cəmiyyətimizdə elə bir düşüncə formalaşmış ki, ingilis dilini bilsək xaricdə yaşaya və ya yaxşı iş imkanı əldə edə bilərik. Çünki hal hazırkı dövrdə gəlirli firmalarda işə düzəlmək üçün müraciət edənlərin qarşılaşdığı ilk suallardan biri, "İngilis dilini bilirsənmi?"- sualıdır. Məhz buna görə də, digər ölkələrdə olduğu kimi, ölkəmizdə də valideynlər lap kiçik yaşlardan övladlarının ingilis dili siniflərində təhsil alması üçün xüsusi səy göstərirlər.

İngilis dili dünyada universal dil olması ilə xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Dünyanın ən böyük təşkilat və qurumlarının (BMT, NATO,

YUNESKO) rəsmi dillərindən ingilis dili birinci yerdədir. Elektron məktubluların və yazışmaların 75%-i, telefon zənglərinin isə 60%-nin məhz ingilis dilində olması ingilis dilinin bir nömrəli qlobal ünsiyyət vasitəsi olmasına bir sübutdur. Müasir dövrümüzdə ölkələr arası siyasi danışıqlar, beynəlxalq biznes əlaqələri ingilis dilində qurulur, eləcədə əsas elmi və tibbi araşdırmalar da ingilis dilində aparılır. Zamanəmizdə nəşr olunan ədəbiyyatın və kütləvi mətbuatın əksəriyyəti ingilis dilində dərc olunur. Bütün bu deyilənlərə görə ingilis dilinin öyrənilməsi hər kəs üçün həyati zərurət kimi qarşıda durur.

Bütün dünyada ingilis dilini öyrənənlərin sayı gündən-günə artığından, ingilis dilini xarici dil kimi danışanların sayının, doğma dil kimi danışanların sayından daha da çox olaması ehtimal olunur. Bununla da, ingilis dili hələ uzun müddət dünyanın bir nömrəli dili olmağa davam edəcəkdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. www.lingualearnenglish.com
2. az.m.wikipedia.org

Кямран Мамедов
Азербайджанский Университет Языков
факультет Образования

СКЛОНЕНИЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Ключевые слова: Имя прилагательное, сильное склонение, слабое склонение, смешанное склонение

Прилагательное в немецком языке – это самостоятельная часть речи, отвечающая на вопросы *welche* (r или s) или *wie*. Наибольшую группу составляют качественные прилагательные, которые характеризуют качество предмета. Имена прилагательные в немецком языке склоняются тогда и только тогда, когда они стоят перед именем существительным.

Существует три типа склонения прилагательных: сильное склонение, слабое склонение, смешанное склонение. Как же понять, по какому типу склоняется то или иное прилагательное в конкретном случае? В первом случае – если прилагательное стоит перед существительным без сопровождающего слова, то оно склоняется по силь-

ному типу. Во втором случае – если сопровождающее слово есть, но неоднозначно показывает род, число и падеж, то прилагательное склоняется по смешанному типу. В третьем случае – если сопровождающее слово есть и однозначно показывает род, число и падеж, то прилагательное склоняется по слабому типу.

Список литературы:

1. Завьялова В.М. «практический курс немецкого языка «Имя прилагательное». Издательство КДУ Москва» 2010 с. 109

Elgünə İbrahimli
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

HƏSƏN BƏY ZƏRDABİNİN İCTİMAİ-SİYASİ FƏALİYYƏTİ

Açar sözlər: Həsən bəy Zərdabi, Əkinçi, milli teatr

Həsən bəy Zərdabi Məlikov 1842-ci ildə keçmiş Bakı quberniyasına daxil olan Göyçay qəzasının Zərdab kəndində bəy ailəsində anadan olmuşdur. Tiflis Qəza Gimnaziyası yanında Bla qarodnı pansionunu bitirdikdən sonra 1861-ci ildə Moskva Universitetinin fizika-riyaziyyat fakültəsinə qəbul olmuşdur. 1865-ci ildə bu ali təhsil ocağını bitirdikdən sonra vətənə qayıtmışdır. Həsən bəy Moskvada təhsil alarkən həmin universitetin rektoru tarixçi Sovalyev idi. Sovalyev şərq tarixinə və dillərinə böyük maraq göstərirdi. Həsən bəy də ərəb və fars dillərini mükəmməl bildiyindən rektor onu tez-tez kabinetinə çağırır və söhbətlər edirdi. Bir müddət keçdikdən sonra bunlar arasında olan münasibət daha da istiləşir və Sovalyev Həsən bəyi tez-tez evinə dəvət edir. Həsən bəy xatirələrində yazır ki, bir gün Sovalyev ona qızı ilə ailə qurmağı təklif etdi. Həsən bəy isə Moskvada məndən də savadlı gənclər var və ümüd edirəm ki, qızınız onlardan birini seçib öz xoşbəxt həyatını qura biləcəkdir. Mənə isə vətənimin böyük ehtiyacı var. Orada maarifin, elmin inkişafı üçün çalışmalıyam cavabını söyləyir. Azərbaycanın ucqar bir kəndindən çıxmış bir gənc üçün Moskva Universiteti kimi nüfuzlu bir ali təhsil ocağının rektorundan bu cür təklifi rədd etmək üçün gərək həqiqətən millət fədaisi, millət aşiqi olsan. Çəkinmədən və tərəddüd etmədən söyləyirəm ki, məhz Həsən bəy millət fədaisi idi.

Zərdabi xalqın, gənc nəslin tərbiyə edilib maariflənməsi işində teatrın da önəmli rolu olduğunu düşünürdü. Belə ki, 1873-cü ildə onun rəhbərliyi altında, Nəcəf bəy Vəzirovun və Əsgər bəy Adıgözəlovun yaxından iştirakı ilə Bakı Realını Gimnaziyasının otaqlarının birində böyük dramaturq M.F.Axundzadənin “Hacı Qara” komediyasının tamaşası göstərilmişdi. Bununla da, Azərbaycan milli teatrının əsası qoyulmuşdu. Zərdabi 1875-ci ilin 22 iyulunda uzun əziyyətlərdən sonra “Əkinçi” adlı qəzet nəşr edilmiş və Azərbaycan milli mətbuatının əsası qoyulmuşdu. 1898-ci ildən etibarən Bakıda Rus-tatar məktəblərinin açılması Zərdabinin maarifçilik fəaliyyətinin ən parlaq nümunələrindən idi.

1901-ci ildə messanant H.Z.Tağıyevin maliyyə dəstəyi ilə qız məktəbinin yaradılması da Həsən bəy və xanımı Hənifə xanımın adı ilə bağlıdır. Azərbaycanda rəsmi olaraq xeyriyyəçilik təşkilatının da yaradılması da məhz Zərdabinin adı ilə bağlıdır. XIX əsrin II yarısı və XX əsrin birinci onilliyində Azərbaycan mədəniyyətinin elə bir sahəsini tapmaq çətinidir ki, orada Həsən bəyin izinə rast gəlinməsin.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan maarifinin yorulmaz çarçısı: Həsən bəy Zərdabi – 170: metodik vəsait /tərt.ed. A.Abdullayeva; ixt. red. və bur. məs. K.Tahirov; red. G.Səfəraliyeva; M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanası.- Bakı, 2012.- 46 s.
2. Əkinçi [Mətn] /H.Zərdabi, F.Ağazadə; red. H.Həsənov; ərəb əlifbasından transliterasiya edən E.Qasımova; ön söz T.Aydınoğlu.- Bakı: Garisma, 2008.- 56 s.
3. Seçilmiş əsərləri [Mətn] /H.Zərdabi; tərt. ed. və qeyd. Z.Göyüşov; AzSSR EA, Fəlsəfə bölməsi.-Bakı: Azərnəşr, 1960.- 474 s.

Ülviyyə Poladxanlı
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi

EDVARD MUNK FƏALİYYƏTİNDƏ “EKSPRESSIONİZM”

Açar sözlər: Norveç incəsənəti, Edvard Munk, “Fəryad”, ekspressionizm

Ekspressionizm XX əsrin əvvəllərində, impressionizmə reaksiya olaraq ortaya çıxmış bir mədəni hərəkətdir.

Norveç mədəniyyətində ekspressionizmin meydana çıxması Edvard Munkun adı ilə bağlıdır. Edvard Munk XX əsrə əhatə edən ekspressionizmin ən görkəmli nümayəndəsi olmuşdur. Munkun fəaliyyətində ekspressionizmin özünü biruzə verməsi daha çox onun həyatında baş verən qəmgin hadisələrlə bağlıdır. İncəsənət fəaliyyətini əks etdirən şüarı isə “Mən nə görürəmsə onu yox, nə görmüşəmsə onu çəkirəm” olmuşdur.

Munkun fəaliyyətində ekspressionizm cərəyanı özünəməxsus yerə malikdir. Onun canlı rənglərdən istifadə etməsi, expressionist cərəyanın inkişafına təkan vermişdir. Munk ilk tablolarında açıq-tünd rəng və plastik effektlərdən istifadə etmişdir. Munkun şah əsərlərindən olan “Xəstə Uşaq” rəsmi realist motivlərdən azad olunmuş, Norveç incəsənətində modernizm cərəyanının ən istifadə olunduğu ilk əsərlərdən biri hesab olunur.

Munkun əsərləri içərisində ekspressionizmi təmsil edən ən məşhur tablosu, simvolik elementlərin olduğu “Fəryad” tablosudur. Ekspressionist cərəyanın bütün xüsusiyyətlərini özündə əks etdirən bu tablo, beynəlxalq aləmdə Munka ən çox şöhrət qazandıran əsər olmuşdur. Burada Munk həyat, sevgi, qorxu, ölüm və məyyusluq hissələrini araşdırmışdır. Edvard Munkun əsərləri çox zaman tənqidlərə məruz qalsa da, sonrakı illərdə onun əsərləri Norveç incəsənətinin əvəzedilməz bir hissəsi olmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Eva Maagerö & Birte Simonsen. Norveç Cəmiyyəti və Mədəniyyəti. Bakı: Portal Kitab Evi, 2013, 325 s.
2. Hovey Brock. Munch and expressionism.
3. <https://brooklynrail.org/2016/04/artseen/munch-and-expressionism>
4. Jean Selz. Edvard Munch. Crown Publishers, Inc-New York, 1974, 95 p.

Pərvin Həsənova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi

MAGİK REALİZMİN CON FAULZUN YARADICILIĞINDA YERİ

Açar sözlər: Con Faulz, postmodernizm, magik realizm, caduger

XX əsr dünyada ədəbiyyatında realizmin fərqli və müasir forması kimi təşəkkül tapan magik realizm metodu, bir neçə mədəniyyətlərin (Avropa və Cənubi Amerika) assimilyasiya prosesi nəticəsində formalaşan yeni bir düşüncə tərzidir.

XX əsr ingilis ədəbiyyatında magik realizmin inkişafı və formatlaşmasında postmodernist yazıçı Con Faulzun yaradıcılığının böyük rolu olmuşdur. Bədii əsərdə sehr elementlərini gerçək həyat hadisələri ilə əlaqələndirən yazıçı oxucusundan yüksək intellektual qabiliyyət, səviyyə, dünya görüşünə malik olmasını tələb edir. Mif nümunələrinə müraciət edən ədibin əsərlərində informaiyanın çoxluğu, psixoanaliz, mifologiya, erotika, pastiş, simvolika, sehr elementlərinin mövcudluğu əsərin süjet xəttinin bir çox mənbələrdən bəhrələnməsinə işarədir.

Yazıcının “Mantissa”, “Sehrbaz” romanlarını ingilis ədəbiyyatında magik realizm metoduyla yazılmış mükəmməl nümunə hesab etmək olar. Çox qarışıq mistik, dedektiv, intellektual tapmaca, paradoksal hadisələrin bir aya gəldiyi bu romanlarda, müəllifin oyun elementlərindən istifadə etdiyini görə bilərik. Harda oyun, harda həqiqətin əks olunduğu müəyyənləşməyən əsərdə zamanların bir-birini əvəzləməsi sanki hipnotik üsulla həyata keçirilir. İlk öncə real həyat təsvirlərinin, adi söhbətlərin yer aldığı roman, daha sonra mistika dolu hadisələrlə zənginləşir. Con Faulz əsərlərinin daha bir özünəməxsus xüsusiyyəti, əsərdə mürəkkəb sirlərin bağlı qalması, bəsitliyin, zəifliyin dəyərsizliyini göstərməyə çalışmasıdır. Bu göstəridə müəllif özü bəzən sehrbaz rolunu oynayır. O, öz qəhrəmanı kimi gah şaman, gah sehrbaz, gah da pis niyyətli cadugardır.

Ədəbiyyat:

1. edebiyat.k12.org.tr
2. Christiane Oliveira Busato. John Fowles's The Magus as a Postmodern Romance .pdf
3. gorgondergisi.org

*Püstə Əliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi*

POL OSTERİN “LEVİAFAN” ƏSƏRİNDƏ POSTMODERNİST ELEMENTLƏR

Açar sözlər: postmodernizm, roman, P.Oster, “Leviafan”

Məşhur Amerikalı yazıçı, şair və ssenarist Pol Oster bir çox postmodern əsərləri ustalıqla ərsəyə gətirmişdir. Yazıcının “Qaranlıqdakı adam”, “Nyu York trilogiyası”, “4321”, “Yalnızlığın kəşfi”, “Ay sarayı”,

“Qırmızı dəftər” və s. kimi əsərləri onun şəxsiyyətinin zənginliyindən və yüksək yazıçılıq intellektindən xəbər verir. Pol Osterin qələmindən çıxan ən məşhur romanlarından biri də “Leviafan” romanıdır. Əsər ilk baxışdan bir patlayışın nəticəsində parçalara ayrılmış Benjamin Saksın həyat hekayəsindən bəhs edilən kimi görünə də, əslində belə olmadığını görürük. Sənətkar üstün məharətləri ilə əslində demək istədiklərini üstüörtülü şəkildə çatdırma bilmişdir. Hadisələr üçüncü şəxsin (Benjaminin dostu yazıçı Peter Aaronun) dilindən danışılır və oxucu yazıçının gizli ironiya ilə protoqonistini necə terrorista çevirdiyini görür. Postmodernist əlamətlər bu əsərin təməl qatını təşkil edir. Biz burada postmodernizmə xas olan intertekstuallığın elementlərini görürük: mətn içində mətn. Belə ki, Peter Aaron partlama hadisəsindən sonra Saksın partlayışa qədər olan həyatını roman qismində qələmə alsada əsərdə bu mövzuya birbaşa aid olmayan kiçik hissələr var. P.Oster digər əsərlərindən fərqli olaraq bu romanında postmodernizmin ağır yazı üslubundan istifadə etməmişdir. Belə ki, əsərin dili sadə və oxunaqlıdır.

Postmodernist əsərlərin digər bir xüsusiyyəti olan süjetin düz xətt üzrə irəliləməməsidir: non-linear. Yəni romanda hadisələr bir birini izləmir, əsər indiki vaxtda başlayır, keçmişə qayıdır yenidən indiki zamana dönür. Romanın bəzi məqamlarında bir-birilə əlaqəli olmayan hadisələr kiçik fraqmentlər şəklində nəql olunur. Romanda bir sıra simvollarından istifadə edilmişdir ki, bu da əsərin nə qədər postmodernist xüsusiyyətlərlə zəngin olduğunu göstərir. Bu simvollarından biri elə məhz Azadlıq heykəlidir. Saks uşağ ikən anası ilə birlikdə Azadlıq heykəlini görməyə gedərkən anasının keçirdiyi hiss və həyəcan dolu anlar vasitəsilə azadlıq simvolizə edilir. Azadlığın simvolu qismində çıxış edərək azadlığa pillə-pillə addımlamağı və azadlığa gedən yolun necə məşəqqətli bir yol olduğunu göstərir.

Ədəbiyyat:

<https://www.livelib.ru/book/1000314903-leviafan-pol-oster>

https://www.youtube.com/watch?v=2sMxmp20_8E

BERNARD MALAMUDUN YARADICILIQ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: hekayə, yəhudi, motiv, realizm

XX əsrin ən tanınmış ingilisdilli yazıçılarından, amerikan-yəhudi ədəbiyyatının çox sevilən və çox oxunan nümayəndələrindən biri Bernard Malamuddur. Onun yaradıcılığı dünya ədəbiyyatı üçün ümumi olan problemlərlə çox bağlıdır. Heminqvey, F. O'Konor və s. yazarlar kimi Malamudun da xüsusi istedadları hekayə janrında öz təzahürünü tapmışdır, belə ki, onun ən tanınmış əsərlərindən “Şehirli çəllək”, “Axmaqlar öndə”, “Sonuncu Mohiqaq”, “Gümüş tac”, “Danışan at” hekayələrini göstərmək olar.

Malamud 1914-cü ildə Nyu-Yorka köçmüş yəhudi mühacirlərin ailəsində doğulmuşdur. Yazıçı mühacirlik həyatını, insanın ən çətin şəraitə alışa bilmə imkanlarını bir çox əsərlərində ifadə edə bilmişdir. Burada onun qarşısına qoyduğu əsas vəzifə insanların diqqətini dünyada baş verən hadisələrin mahiyyətinə və yəhudilərin başına gələnlərə yönəltməkdir. Bernard Malamud Amerikada yəhudi həyatının ən yaxşı bədii təsvirçisi kimi tanınırdı.

B.Malamud öz yaradıcılığı ilə doğma xalqına xidmət etməyə can atır. O, yəhudi xalqının arzu və istəklərini təmsil etmiş, dövrünün qabaqcıl ideyalarına əsaslanmış, yüksək bədii səviyyədə, oxucuların başa düşəcəyi dil və üslubda yazmışdır. O, eyni zamanda milli çərçivədə qalmayıb, yəhudi dünya duyumuna və düşüncə tərzinə xas olan dəyərləri bəşər mədəniyyəti səhnəsinə çıxarmışdır. Yazıçı əsərlərində həyatda rast gəldiyi, qonşu olduqları insanların tipik surətlərini yaratmağa nail olmuşdur.

Realizm və mif poetikasını bir araya gətirərək Malamud piştaxta sahibləri, dərziləri, qarovulçu, təmizlikçi və digər aşağı təbəqəli insanların həyatını təsvir etmişdir. Bu insanlar nə qədər yoxsulluq və mənəvi zəifliklərdən sıxılırsalar da, hər çətinliklə üzləşdikdə öz mənliliklərini qoruyub saxlayır, hətta bəzi hallarda uzun müddət səbr etməyin hesabına acı taleyə qalib gəlirlər. Onun yaradıcılıq dünyasında, bir yəhudi olmaq, sadəcə öz qüsurları ilə əzab çəkən və həyata uyğunlaşmağa çalışan bir insan olmaq deməkdir, lakin özü üçün olmasa da, ən azından uşaqları üçün xilas yolları qapalı deyil.

Yəhudi ruhu Malamud yaradıcılığının əsas motivini təşkil edir. Malamud əsərlərini ingilis dilində yazsa da, onun müraciət etdiyi mövzular

mütləq yəhudi həyatından alınır. Bernard Malamudun yaradıcılığı yalnız bir milli ədəbiyyatın çərçivəsi daxilinə sığmır. Onun yaradıcılığı nə qədər çox kontekstdə mövzuları əhatə edirsə, burada qoyulan problemlər öz qloballığı ilə daha da üzə çıxır. Nəticədə Malamud yaradıcılığı bu gün də aktual olaraq qalır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Daniel Stern. Bernard Malamud // The Art of Fiction, 1975, No. 52, p. 43-49
2. Solotaroff R. Bernard Malamud: A Study of the Short Fiction. Twayne's Studies in Short Fiction, Series No. 8. Boston: G.K. Hall, 1989, 200 p.
3. Bernard Malamud // <http://www.goodreads.com/author/>
4. Bernard Malamud Biography
5. // <http://www.notablebiographies.com/LoMa/Malamud-Bernard.html>

Mehriban Novruzova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi

ROALD DAHLİN “ÇARLI VƏ ŞOKALAD FABRİKİ” ƏSƏRİNDƏ UŞAQ PROBLEMI

Açar sözlər: Roald Dahl, uşaq ədəbiyyatı, səfalət, acgözlük, insan problemləri

XX əsr Britaniya ədəbiyyatının dahi yazıçısı Roald Dahl bədii yaradıcılıq dövründə müxtəlif üslublardan istifadə edərək əvəzolunmaz ədəbi nümunələr yaratmışdır. Uşaqılıq illərində xoşbəxtlikdən uzaq bir həyat yaşayan Dahl, bir çox əsərində uşaqların xoşbəxt olmaları fikrini irəli sürmüşdür. Həmin əsərlərdən biri 1964-cü ildə qələmə alınmış “Çarli və Şokalad fabriki” əsəridir. Roald Dahl uşaq ədəbiyyatına olan marağını öz uşaqılıq illərinin pis keçməsi ilə əlaqələndirir. O, bildirdirdi ki: “Öz uşaqlarım olmasa idi, mən uşaqlar haqqında yazmazdım, yaza bilməzdim”.

Roald Dahlin şəhərdənkənar bir yerdə yaşaması, onun “Çarli və Şokalad fabriki” əsərinə böyük təsir göstərmişdir. Əsərin baş qəhrəmanı Çarli boz rəngli şəhərin qurtaracağında, balaca və sökükcük bir daxmada ailəsi ilə birgə yaşayır. Səfalət içində ömür sürmələrinə baxmayaraq, birlikdə çox xoşbəxt dirlər. Şokaladı çox sevməsinə rəğmən, Çarlinin ailəsi ildə sadəcə bir dəfə şokalad ala biləcək imkana sahibdirlər. Həmin il şəhərin məşhur şokaladçısı Villi Vonka, illərdir bağlı olan nəhəng şokalad fabrikinin qapı-

larını ən şanslı beş uşaq üçün açacağına elan edir. Şans Çarlinin üzünə gülür və Çarli şokalad fabrikinə daxil olmaq imkanı əldə edir.

Roald Dahl bu əsərdə müasir dövrün bir çox problemlərini yetkin yaşlı oxuyuculara çatdırmağa cəhd göstərmişdir. Belə ki, fabriyə daxil olan uşaqlardan biri, Avqust Qlup acgözlüyü təmsil edir. Mayl Tivi televizorda oyunlar oynamaq həvəskarıdır. Zorakılığı təmsil edən bu uşaq vasitəsi ilə Dahl, yeni nəslin necə yetişdiyi nəzərə çatdırır. Müasir dövrdə uşaqların televizorlardan asılı olmasından şikayətlənən yazar, öz fikirlərini Villi Vonka vasitəsi ilə oxuyucularına çatdırır. "Bu qorxunc canavarlar kəşf edilmədən öncə uşaqların nələr etdiyini unutdunuzmu? Xatırladım sizə. Uşaqlar durmadan kitab oxuyardılar, birini bitirib yenisinə başlayardılar. Gec olmadan, evinizə gedib televizorları pəncərədən atın. Onun yerinə isə gözəl bir kitab rəfi yerləşdirin və onu ən gözəl kitablarla doldurun".

Beləliklə, Roald Dahl sadəcə uşaqlar tərəfindən oxunulacaq bir əsər deyil, böyüklərin üstündə düşünəcəkləri bir mövzu yaradır. Əsər bütün dövrlərin qaçınılmaz insan problemləri ilə zəngindir. İnsanlara çatdırmaq istədiyi fikirlərini Roald Dahl "Çarli və Şokalad fabriki" əsərində mükəmməl şəkildə əks etdirmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Roald Dahl - Charlie and the Chocolate Factory. NY. 2007.
2. Səadət Əliyeva, Şahin Xəlilli - Britaniya uşaq ədəbiyyatı. Bakı. 2018.
3. www.roalddahl.com
4. www.biyografi.net.tr

Fidan Rəhimli
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi

UİLYAM FOLKNERİN "MÜQƏDDƏS YER" ROMANININ BƏDİ VƏ MƏZMUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: Uilyam Folkner, "Müqəddəs yer", Amerika ədəbiyyatı, qadın azadlığı, müsbət və mənfi qəhrəmanlar

Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı Uilyam Katbert Folkner XX əsr Amerika ədəbiyyatının məşhur yazıçılarındanıdır. "Memfisın ağ qızılıgülü", "Səs-küy və qəzəb", "Müqəddəs yer" əsərləri müəllifin ədəbi

şöhrətini artırmışdır. Müəllifin 1931-ci il fevral ayında yayımlanan "Müqəddəs yer" (Sanctuary) əsəri böyük qalmaqallara səbəb olur. Tənqidçilər Folkneri ədəbsizlikdə, pozğunluqda, kəskin naturalizm meyillərində günahlandırırsalar da, yazıçının bu kitabı digərlərindən yaxşı satılır. Romanda gənc qadının acı həyatından bəhs edilir. O, roman qanqsterlər tərəfindən təcavüzə uğramış, əxlaqsız qadın və kişilərin topladığı bir məkana düşmüşdür. Əsər Popeyenin bulağın kənarında Benbo adlı bir vəkillə qarşılaşması ilə başlayır. O, Benboyu Qudvinin məkanına aparır. Benbo növbəti gün bacısının evinə gedir. O, bacısının evində subay bir adam Qoven Stevan ilə tanış olur və növbəti gecə ata evinə qayıdır. Stevan Ceffersonda Temppla tanış olur. Bir gün Stevan içkili halda Temppla birgə Qudvinin məkanına gedib çıxırlar. Əsərdəki cinayətlər, zorakılıqlar elə bundan sonra başlayır. İçki aludəçiliyi Stevan, Popoeye və Qudvinin içki qaçaqçılığı tayfasının üzvlərindən olan Tomminin həyatında böyük faciələrə səbəb olur. Popeye Temppla təcavüz edir və Temppla əlaqəsi olan Redi öldürür. Tomminin də ölümünə səbəb olan Popeye onu qoyub qaçarkən polislər gəlib cəsədin başı üstündə Stevanı görüb həbs edirlər. "Müqəddəs yer" (Sanctuary), əsasən, faciəvi bir əsərdir. Romanda qadınların acı taleyi, məişət pozğunluğu, iqtidar, rüşvətçilik, zorakılıq, təcavüz və əxlaqsız insanların özbaşınalıqları ilə güneyə xas bir həyat gözlər önündə canlanır. Hüquq bərabərsizliyi, qadın azadlığı və əxlaqlı insanların az olduğu cəmiyyətdə insanlar xoşbəxt ola bilməz...

İstifadə olunan ədəbiyyat:

1. Uilyam Folkner - "Emili üçün qızılgül", Bakı, Qanun, 2013
2. William Faulkner - "Kutsal Sığınak", İstanbul, Umut matbaacılık, Cem yayın evi, 1997
3. [https://en.wikipedia.org/wiki/Sanctuary_\(Faulkner_nove\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Sanctuary_(Faulkner_nove))
4. <http://www.edebiyat.biz/forums/post/587>
5. <https://www.coursehero.com/file/27908305/022-William-Faulkner-Kutsal-S%C4%B1%C4%9F%C4%B1nakpdf/>

QABRIEL QARSIYA MARKESİN “PATRIARXIN PAYIZI” ROMANINDA HAKİMİYYƏT PROBLEMI

Açar sözlər: əsər, diktator, quruluş, roman

Latin Amerikasıda ədəbiyyatında Magik realizmin nümayəndəsi, ən görkəmli yazıçılardan biri olan Qabriel Qarsiya Markes 6 mart 1927–ci ildə Kolumbiyanın Arakataka şəhərində anadan olmuşdur. “Yüz ilin tənhalığı”, “Patriarxın payızı”, “Gözlənilən bir qətlin tarixçəsi” kimi romanların müəllifi olan Markes ilk əsərlərini Kafkanın təsiri ilə qələmə almışdır. İlk hekayələrini 1940–cı illərin sonlarında yazmağa başlamışdır. Hüquq Fakültəsində olan təhsilini sonuna qədər davam etdirmir və həyatını ədəbiyyat həsr edir. Jurnalist və siyasi xadim kimi də fəaliyyət göstərmişdir. Əsərlərində olaylar reallığın və fantastikanın birləşdirilməsi fonunda təsvir edilir. Bu onun roman və ya hekayələrinin ən başlıca xüsusiyyətlərindən biridir. Ədəbiyyat dünyasında əsərləri ilə özünəxas yeri olan yazıçı 1982–ci ildə ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı almışdır.

Qabriel Qarsia Markesin yaradıcılığında önəmli yer tutan əsərlər içərisində “Patriarxın payızı” romanını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Bu romanda diktatorluğun hökm sürdüyü bir quruluşda siyasət və dövlət anlayışları və bu quruluşun mövcudluğunun insanların yaşamını, eləcə də toplumu təşkil edən əsaslar üzərində hansı dağıdıcı təsirlərə malik olduğu problemi əks olunmuşdur. Markes yaradıcılığının özünəməxsus ruhunu bu əsərdə də aydın şəkildə görmək mümkündür. Əsər iyirminci əsr ədəbiyyatının ən önəmli və parlaq nümunələrindən biri hesab edilir. Romanda zaman və məkan anlayışı yoxdur. Yazıçı təsvir etdiyi mühitin olaylarına bir-birindən müxtəlif zaman və baxış bucağından nəzər salmışdır. Romanda gerçəkliklərə dayanaraq öz istəkləri naminə bütün bir toplumu heçə sayan və bu yolda heç bir çirkinlikdən uzaq qalmayan diktator siması yaradılmışdır. Canlandırılan patriarx obrazı bir çox insanı səbəbsiz yerə günahlandırır və onları müxtəlif işgəncə üsulları ilə edam etdirir. Dünyada tək dəyərli olan insan onun üçün anasıdır və anasının ölümündən sonra onu bütün ölkənin anası elan edir, onun üçün insanlar öldürür və vergi toplayır. Həyatı ona qarşı çıxan insanları yox etmək, daim iqtidarını qorumaq

və tək hakimiyyəti üçün duyduğu qorxu və narahatlıq hisləri ilə keçər. Hər an özünə qarşı bir üsyanın baş verəcəyi qorxusu ilə yaşayar. Qarsia Markes bu rejimin yaratdığı fəlakətləri və onların səbəbkarı olan patriarx və ya “ölməz diktator” obrazını canlandırmış və bu tip quruluşun qurbanı olan toplumların ümumi acı taleyini təsvir etmişdir.

Ədəbiyyat

1. <https://www.ilmvemedeniyyet.com/gabriel-g-marquezin-baskan-babamizin-sonbahari-adli-romaninda-diktatorluk-ve-fasizm.html>
2. https://www.turkedebiyati.org/yazarlar/gabriel_garcia_marquez.html
3. https://tr.wikipedia.org/wiki/Gabriel_Garc%C3%ADa_M%C3%A1rquez

*Əlibabalı Aysel
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və jurnalistika*

HAROLD PİNTERİN “XƏYANƏT” PYESİNDƏ DAXİLİ SÜKUT

Açar sözlər: absurd, pyes, sükut, Pinter

Modernizm ədəbi cərəyanının bu gün dünya ədəbiyyatında ən böyük simalarından biri də ingilis yazıçısı Harold Pinterdir. Pinterin qəhrəmanları lakonik, qısa və konkret cavablarla çıxış edirlər. Cümlələri izləyənlər üçün sükut isə sadə görünən cümlələrə anlaşılmazlıq, qeyri-müəyyənlik yaradır. Yazıçının yaratmış olduğu bu sükut içindəki qorxu oxucuda gərginliyi artırmaqla yanaşı, eyni zamanda nəyinsə gizləndiyinə işarə verir. Pinterin əsərlərinin əsas mövzusu məhz sükut içində gizlənməmişdir. Yazıçının əsərlərindəki sükut həm də bir yalana işarədir. Pinterin bütün qəhrəmanlarının sükut içində yalanı var. İki dost, ər ilə arvad arasında bu yalan özünü sükutda göstərir. Lakin bəzi hallarda yalan sirr deyilmiş, sükut sadəcə olaraq bir “pərdə” rolunu oynaymış. Pinter bununla onu göstərməyə çalışır ki, real aləmində insanlar məhz münasibətləri qorumaq naminə yalanı sükutda necə pərdələyir. Bununla da insanlar arasında az və ya çox dərəcədə sükut yəni yalan mövcuddur. Bu gün dünya ədəbiyyatına, xüsusilə də ingilis ədəbiyyatına müraciət edənlər Harold Pinteri daha çox “Ad günü”, “Xəyanət” pyesləri ilə tanıyır və oxuyur. “Xəyanət” pyesində inkişaf edən hadisələr əsasən üç surətin – Emma, Cerri və Robertin üzərində cəmlənir. Bu pyesin əsas mövzusu adından görüldüyü kimi xəyanətdir. Harold Pin-

ter “Xəyanət “ əsərində qərb həyatının, qərb mədəniyyətinin bir neçə mənfi tərəfini ustalıqla açib göstərmişdir. “Xəyanət” əsərində qəhrəmanların tez-tez sükut etməsi də bəzi hallarda oxucularda əsəb gərginliyi yaradır. Buna baxmayaraq oxucu əsəri sevir, çünki bu sükutlar surətlərin psixologiyasını açmaq baxımından faydalıdır. Əsər nikbin sonluqla bitir. Bir sərsəri, bir xəyanət həyatı yaşasalar da sonda əsl ailənin xəyanət üzərində deyil, pak, ülvi bir məhəbbətin üzərində qurula biləcəyini etiraf edirlər. Bu günün özündə də H.Pinterin əsərləri oxunaqlıq, aktualıq baxımından öndə gedən əsərlərdəndir. Fikrimcə, bu əsəri hər bir Azərbaycan oxucusu oxumalıdır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Məmmədova X.Harold Pinter. Xəyanət. Bakı, 2006, 138s
2. www.kitabyurdu.org/kitab/dunya-edebiyati/1039-harold-pinter-secilmis-eserleri

Ələkbərova Aydan
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

CEK LONDONUN “MARTİN İDEN” ROMANINDA İSTEDADLI İNSANIN MƏHVİ PROBLEMI

Açar sözlər: C.London, Avtobioqrafik roman, mənəviyyat

Bu kitabda şəxsi azadlıq, məqsədə doğru addımlamaq üçün həyata qarşı mücadələ, ağır zəhmət, sevgi və s vacib mövzulara müəllif çox incəliklə toxunub.

Martin İden romanı şəxsiyyətin mənəvi süqutunu sərgiləyir. Əsərdə əsas qəhrəmanın sevdiyi qızın ürəyini fəth etmək üçün yazıçı olmağa çalışsan Martin, digər tərəfdən isə təhsilə önəm verən və Martinidə bu yola yönəldən, lakin sonradan onun fikir və düşüncələrinin dərinliyini anlamayan - Ruf. Martin İden mənsub olduğu sosial təbəqədən qopub yad cisim kimi burjuva dünyasına düşür, Morzlar ailəsi onun mənəvi aləmini tar-mar edir. Martin Rufa yaxın olmaq üçün onun sevdiyi şeyləri etməyə çalışır. Rufda həmçinin buna biganə qalmır. Martin gecə-gündüz çalışır, qarşısına bir məqsəd qoyubdu. Axı o Rufa söz vermişdi, sadəcə iki il səbr etməyini istəmişdi. O buna inanırdı, o bacaracaqdı. Həyat onun yoluna bə qədər əngəl çıxarsa da o öz iradəsindən dönmürdü. O Martin ki qısa bir müddətdə çalışqanlıq, əzmi istedadı sayəsində cəmiyyətin aşağı təbəqəsindən yük-

sək burjuaların səviyyəsinə qalxmağı bacarır. 21 yaşlı, savadsız matrosdan dövrünün ən məşhur yazıçısına çevrilir. Lakin bütün bunlar keçmiş həyatını, cənnətini birdəfəlik itirmiş, yeni dünyasında isə cənnəti tapa bilməyən Martinin içindəki yaranmış nəhəng boşluğu doldura bilmir. Yüksək zəkası, məntiqi, dərin düşüncəsi ilə dənizçi dostları arasında uçurum yaranır. Ona çevrəsində hörmət edənlərin sayı gündən-günə artır. Bu öz şəxsi nüfuzuna görə yox, Hər gün artan bank hesabındakı məbləğə görədir. Onlar elə əvvəllər məhz yazılarını dəyərsiz, boş, mənasız adlandıranlardır. Cəmiyyətin yüksək təbəqəsi öz timsalında hər parıldayanın qızıl olmayacağı həqiqətini dəfələrlə Martinin üzünə vururdu. Daha çox xəyalında ideallaşdırdığı, obrazını sevdiyi burjua dünyasının dar çərçivəsinə qapanan Ruf isə savadına rəğmən müdrikcəsinə düşünüb Martinin yazıçı ruhunun özülündə duran yüksək idrakı anlaya bilmir onunla özü arasında yaranan yeni uçurumu dərk etmirdi. O, Martinə ədəbi axtarışlarında kömək etməyə səy göstərmir, hətta onu ədəbi yoldan daşıdıraraq, hökümət qulluğuna sövq etdirməyə çalışırdı. Ruf və Martinin münasibətlərindəki bu uyğunsuzluq romanda baş qəhrəmanların şəxsi münasibətləri çərçivəsindən kənara çıxaraq, artıq müasir cəmiyyətdəki münasibətlərin təsvirinə dönür.

Bütün bu baş verənlər Martinin bu vaxta qədər həyatının hərəkətverici qüvvələrinin sadəcə boş xülya olduğunu düşünməsinə, özünə inamının itməsinə səbəb olur. Baş verən bu psixoloji böhran dövründə məyusluq fırtınasına qərq olmuş Martinin həyatın sıxıcı olduğu qənaətinə gəlir. Onun üçün artıq zəngin, məşhur olmağın heç bir önəmi yoxdur. Həyatda əsl sevgi olmadan yaşamağın bir mənasının olmadığını düşünür. Və sonda cənubə getmək üçün axırıncı dəfə gəmiyə minir. Gəmidə Suinbernin şeirlərini oxuduqdan sonra çıxış yolunu intiharda- bu asan yolda, dənizə atmaqda görür. Hərçənd ki, Martinin yaşamaq uğrunda mübarizəyə qalxmışdı, ölmək uğrunda yox.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Pcc.az , kitabuyurdu.org , kayzen.az Bakı 2009. 397 səhifə

CON APDAYKIN " KENTAVR " ROMANINDA MİF ELEMENTLƏRİ

Açar sözlər: Con Apdayk, "Kentavr", mif

Con Hoyer Apdayk XX əsr Amerika ədəbiyyatının görkəmli söz ustasıdır. Yazıcının ən məşhur əsərləri bunlardır: "Dovşan qaç", "Kentavr" və "İstfud İfritələri". Con Apdaykın əsərlərində mif motivləri, mifik obrazlar üstünlük təşkil edir. Apdaykın 1963- cü ildə yazmış olduğu "Kentavr" romanı həm quruluşuna görə, həm də məzmununa görə son dərəcə orijinaldır. Apdaykın bu əsərində oğul və atasının hekayəsi ilə Xiron haqqında olan Kentavr mifi təsvir edilir. Hadisələr tək övlad olan valideynləri və babası Pop Kramer ilə fermada yaşayan Piter Korduelin dilindən nəql olunur. Corc Korduel məktəbdə biologiya müəlimi üzgüçülük məşqçisidir. Anormallıq dərəcəsinə çatan sadələvh müəllim bəzən qərribə xudbinliyi ilə də diqqət çəkir. "Çörək yeyənin fağırı olmur" – ifadəsində bunu görmək mümkündür. Ətrafda hamının, hətta şagirdlərin belə gülüş hədəfinə çevrilmiş müəllim, oğlunun dərəcə içtimai nəqliyyatda getməyini özü üçün təhqir sayır. Heç kimin xətrinə dəyməyən, bəzən dələduz, qeyri-ciddi, islaholunmaz əyyaşlara belə səbir, hövsələ nümayiş etdirən müəllimin daxilində çox vaxt təlatümlərin coşduğundan heç kimin xəbəri yoxdur. Mifik səviyədə öz məsuliyyətlərindən əziyyət çəkən ata, Xiron Kentavr kimi yarı insan, yarı at kimi təsvir edilir. Yunan mifologiyasından götürülmüş motivlər əsərin qəhrəmanı Korduelin simasında öz əksini tapır və Corc Korduel yunan mifologiyasındakı Xironun, oğlu Piter isə Promoteyi xatırladır. Mifologiyada zəhərli oxla yaralanan Xiron, həyatını Promoteyə verərək, ömrünü yaşamaqdan yorulmuş adı öləri insan kimi başa vurmaq istəyir. Əsərdə eynilə yaşamaq həvəsi sönmüş Corc Kordueldə öz həyatını oğluna verərək ölür.

Ədəbiyyat

1. <https://literariness.org/2018/06/30/analysis-of-john-updikes-novels/>
2. <https://www.kitabyurdu.org/kitab/dunya-edebiyati/1031-con-apdayk-secilmis-eserleri.html>

OSKAR UAYLD DRAMATURGIYASINDA QADINA QARŞI ƏDALƏTSİZLİK PROBLEMİ

Açar sözlər: Oskar Uayld, dramaturgiya, qadın problemi

Əslən İrland əsilli ingilis yazıçı O.Uayld XX əsrin sonlarından başlayaraq dünya ədəbiyyatında ən görkəmli şəxsiyyətlərdən birinə çevrilmişdir. O, dövrünün problemlərini incə yumor hissi və sarkazmla işıqlandıırmağa çalışır, cəmiyyətin dəyərlərinə, prinsiplərinə qarşı meydan oxuyur, obrazlarda öz dövrünün zadəgan həyatını, ictimai-sosial problemlərini əks etdirmişdir. Həmçinin o, öz yaradıcılığında müasir dövrün də qlobal problemi olan qadına qarşı ədalətsizliklərdən danışır. Bu problemin ən yaxşı nümunəsi kimi “Diqqətdən kənar qalan qadın” əsərində qadına qarşı ədalətsizliyi “Missis Arbetnot” obrazının simasında görə bilərik. Keçmişdə etdiyi səhvinə görə bu qadın həyatının qalan hissəsində daim əməlinin cəzasını çəkir, özünü günahlandırır, ətraf mühitdən təcrid edirdi. Bütün olanlara baxmayaraq, onu ayaqda tuta bilən tək varlıq, oğlu Cerald Arbetnot idi. O, həyatını “günahının, sevgisinin meyvəsi” olan oğluna həsr etmiş və onun üçün həyata tutunmuşdur. Bu günahın tək əziyyət çəkən, qınaqlara tuş gələn tərəfi yalnız zavallı qadın olmuşdur. Lakin onun günah ortağı kişi öz həyatını qurmuş, heç nə olmamış kimi həyatına davam etmişdir. O, Lordluq rütbəsinə çatmış, kübar həyatın əsas fiqurlarından olmuşdur. Halbuki, günah meyvəsini dadmış iki tərəfdən yalnız biri cəmiyyətin eyhamlarına məruz qalmış, digərləri tərəfindən alçaldılmışdır. Əsərdə olan obraz amerikalı qız Miss Ester Vorsleyin dediyi kimi: “Sizin İngiltərədə qadınlara qarşı çox böyük bir ədalətsizlik hökm sürür. Bir şeyi də qeyd edim: nə qədər ki, siz qadının namussuzluğunu kişinin də namussuzluğu kimi qəbul edib boynunuza almasanız, siz hər zaman ədalətsiz olacaqsınız”. Qadına qarşı ədalətsizlik təkcə İngilis cəmiyyətinin problemi kimi göstərilə də, əslində bütün bəşəriyyətin qlobal problemidir və hələ də davam etməkdədir. Qadın cəmiyyətin ən dəyərli varlığı olsa belə, hədsiz dərəcədə ədalətsizliklərə, qınaqlara tuş gəlir. Doğrudur gerek qadın həyatı boyu öz iffətini qorusun, şərəf və ləyaqətini yüksəkdə saxlasın. Lakin günaha batdıqda bunun altında ən çox əzilən, həyatdan kəsən tərəf də olmasın.

Ədəbiyyat

1. <https://gaiadergi.com/celiskili-bir-donemin-kadini-olmak/>
2. Oskar Uayld. Seçilmiş əsərləri/Bakı, “Şərq-Qərb” nəşriyyat evi, 2013

Gülnarə Vəlizadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistatura şöbəsi

CEYN OSTİN YARADICILIĞINDA İNSAN VƏ CƏMİYYƏT PROBLEMİ

Açar sözlər: Viktorian dövr, Ceyn Ostin, roman, gender problemi

Viktoriya dövrü- Böyük Britaniya kraliçası I Viktoriyanın hakimiyyət illərini (1837-1901) əhatə edən dövrdür. Bu dövr ədəbiyyata ədəbiyyata əsaslı dərəcədə təsir göstərmişdir. Viktorian dövrünün özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır. Bu dövrdə qadınların azadlığı məhdudlaşmışdı. İnsan deyilərkən kişi cinsini nəzərdə tuturdular. Qadın ikinci dərəcəli olmuşdu, qadının təhsil alması qəbul edilmirdi, bu dövrdə əsas qadının evləndirilməsi idi. Bütün bunlar gender probleminə səbəb oldu.

Gender problemi-Bioloji fərqlər əsasında müəyyənləşdirilən cinsdən fərqli olaraq, gender kişi və qadınların ictimai münasibətlər çərçivəsində (məsələn, ailədə, məktəbdə, iş kollektivində) formalaşan rol və vəzifələrini əhatə edir. Bu problem Viktorian dövrünün yazıçılarının əsas mövzusu idi. Bu problemlərdən bəhs edən yazıçılardan biri də Ceyn Ostindir. Ceyn Ostin Viktorian dövrünün görkəmli nümayəndələrindən biri olmuşdur. Ceyn Ostin dövründəki problemləri əsərlərində ustalıqla təsvir etmişdir. Bu problemlərdən biri də gender problemidir. Gender problemi dedikdə ilk ağla gələn Ceyn Ostin əsərləridir. Biz gender probleminə Ceyn Ostinin "Sense and Sensibility", "Pride and Prejudice", "Emma" kimi əsərlərində şahidi oluruq. Ceyn Ostin əsərlərində Viktorian dövrünün spesifik xüsusiyyətlərini göstərmişdir. Bura qadın savadsızlığı, qadınların təhsil almasına pis baxılması və qəbul edilməməsi, evliliyin ön planda olması kimi problemlər əsərlərində öz əksini tapmışdır. Bütün bunları Ceyn Ostin əsərlərində görmək mümkündür. Bütün bu problemlərə baxmayaraq, əsərləri xoşbəxt sonluqla tamamlanır. Ceyn Ostin əsərlərində bu problemləri təsvir edərək, çıxış yolu axtarmağa çalışmışdı. Bu problemin həllini isə gender probleminin aradan qaldırılmasında, sinfi təbəqə arasında araseçkinliyin götürülməsində, təhsilin ön plana çəkilməsində görürdü.

Ədəbiyyat

1. <https://gaiadergi.com/celiskili-bir-donemin-kadini-olmak/>
2. <https://gaiadergi.com/celiskili-bir-donemin-kadini-olmak/>

Aygün Orucova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi

FEY UELDON YARADICILIĞI VƏ MÜASİR İNGİLİS ƏDƏBİYYATI

Açar sözlər: feminizm, patriarxal cəmiyyət, gözəllik məfhumu

Fey Ueldon İngiltərənin ən məşhur yazıçılarından biridir. O novelist, dramaturq, esseist və ssenarist kimi tanınır. Fey Ueldon qadınların həyatı və cəmiyyətdəki mövqeyini, ailə-nikah məsələlərinə münasibətini, gender problemlərini özündə əks etdirən çoxsaylı romanları ilə məşhurdur. Yazıçı feminist mövqedən çıxış edərək patriarxal cəmiyyətdə qadının yeri və statusu problemini qaldırır və romanlarında əsasən kişilərlə qadınlar arasındakı qarşıdurmaların yaratdığı mənəvi-psixoloji fəsadlardan bəhs edir. Fey Ueldon patriarxal cəmiyyətin qadınlara yaratdığı süni maneələri tənqid edir və əsrlər boyu mövcud olan düşüncə tərzinin dəyişdirilməsinin vacibliyini irəli sürür. Məsələn, “Praxis” romanında, Ueldon qadın şəxsiyyəti və onun cəmiyyətdəki mübarizəsi ilə əlaqədar yeni-yeni məqamları ortaya çıxarır. Əsas xarakterlər, o cümlədən Praxis qadınların patriarxal cəmiyyətin nəzarəti altında yaşadığı çətinlikləri nümayiş etdirir. Beləcə, azadlıq və bərabərliyin qadınların həyatındakı əhəmiyyəti, Praxis’in təcrübələri və patriarxal cəmiyyətlə olan əlaqəsi vasitəsilə vurğulanır. Ueldonun əsərlərinin əsas məqsədi ilk növbədə yaratdığı qadın obrazları vasitəsilə patriarxal cəmiyyət tərəfindən sıxışdırılan, təzyiqlə göstərilən və qadağalar qoyulan qadınları cəsarətlə öz həyatlarına sahib çıxmağa səsləməsindən ibarətdir.

Fey Ueldonun məşhur “Bir Dişi Şeytanın Həyatı və Eşqləri” romanında fərqli pəri nağılı motivlərini və strukturlarını istifadə edərək, pəri nağıllarının son dövrdə qazandığı gücü oxucuya təqdim edir. Bu əsər bir çox pəri nağılının ən əhəmiyyətli paradigmalardan biri olan və müasir fərdlərin ən əhəmiyyətli qayğılarından biri halına gəlmiş gözəllik elementinə diqqət yetirir. Yalnız pəri nağıllarında deyil günümüzdə də gözəllik nor-

maları və mükəmmələ çatma səyi bir çox qadınlar üçün böyük problemə çevrilmişdir. O, nağıllarda iştirak edən basqın gözəllik ideologiyasını izah edərkən, hakim mədəniyyətdə qadın bədəninə və gözəlliyinə aid edilən ölçüsüz əhəmiyyəti sorğulayır. Fey Ueldon əsərlərində gözəlliyin aldadıcı olduğunu və fərdin şəxsiyyətində yol açdığı mənfi təsirləri təqdim edir.

Ədəbiyyat

1. Weldon, Fay (2003). Auto da Fay. New York : Grove Press. p.218
2. https://en.m.wikipedia.org/wiki/Fay_Weldon
3. <https://literature.britishcouncil.org/writer/fay-weldon>
4. <https://scholarcommons.usf.edu/etd/639/>.

Mehri Həniyəeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi

HENRİ DEYVİD TORONUN YARADICILIGINDA TƏBİƏT FƏLSƏFƏSİ

Açar sözlər: təbiət, fəlsəfə, insan

Henri Deyvid Toro Amerikan idealist filosofu və yazıçısı, Ralf Uold Emersonun başçılıq etdiyi Transsendentalistlər dərnəyinin üzvü olmuşdur. Henri Deyvid Toro çoxları tərəfindən ətraf mühitin qorunması naminə başlamış yaşıl hərəkatının atası hesab olunur. Müəllim, alim, tarixçi, tələbə, yazıçı və təbiətçi kimi Toro ekoloji hərəkatın başlanılması üçün bir sıra mühüm addımlar atmışdır. Onun nəşr olunan əsərləri bu günə qədər davam edən ‘Amerika ətraf mühitin qorunması’ hərəkatının başlanılmasına kömək etmişdir. Uolden gölü kənarında kiçik daxmasında keçirdiyi iki il ərzində Toro özünün ən məşhur “Uolden və ya Meşədə Həyat” adlı əsərini yazır. Toro iddia edirdi ki, onun Ualden gölünə qaçışı heç də ağaclar arasında hüzura çatmaq arzusundan qaynaqlanmırdı. Toro inanırdı ki, insanlar öz yaşayış formalarına çox aludə olmaqla, əslində “təbii həyat”dan qaçır, digər mövcudluq formalarını görə bilmirlər. Kiçik daxmasında bir müddət keçirdikdən sonra Toro fərqli, daha şüurlu yaşayışın mövcud olduğunu kəşf edir.

Toro inanırdı ki, biz təbiəti dərindən müşahidə etməliyik çünki təbiət zəngin qaynaqlarla doludur. “Əgər biz təbiətdə Tanrını tapmaq istəyiriksə, biz daim gözü açıq olmalıyıq”. Toro düşünürdü ki, heyvanlar, me-

şələr, çaylar yalnız gözəl olduqları üçün yox, həm də ekosistemin vacib bir hissi kimi dəyərlidirlər. O, deyirdi ki: “çəmənliklər tamamilə vəhşi təbiətin öz öhdəsinə buraxılışdı, daha yaxşı olardı, çünki biz özümüzədən çəmənlik salaraq düşünürük ki, təbiətin yarada biləcəyindən daha gözəlini yarada bilərik”.(3) Biz özümüzü təbiətin bir hissəsi kimi görməliyik. Biz özümüzü “təbiətin təbiətə baxışı” kimi qəbul etməliyik

Ədəbiyyat sıyahısı:

1. Walden.by Hanry David Thoreau
2. www.biography.com
3. www.philosophermail.com

Ceylan Bayramova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi

ERNEST HEMİNQUEYİN “ƏCƏL ZƏNGİ” ƏSƏRİNDƏ İSPAN MÖVZUSU

Açar sözlər: İspanya, müharibə, roman, Robert Jordan

Amerikan roman və qısa hekayələr yazıçısı, eyni zamanda jurnalist olan Ernest Heminquey öz əsərlərini həyat təcrübəsinə əsasən yazmışdır. Onun yaşadığı dövr müharibə illərinə təsadüf edir. “Əcəl zəngi” əsəri Ernest Heminquey tərəfindən 1940-cı ildə yazılmış bir müharibə romanıdır. Onun bu əsərində İspanya Vətəndaş müharibəsi dövründə dağlarda mübarizə aparan partizan dəstələri arasında olan Amerikalı bir professorun gözündən müharibənin mənasızlığını dilə gətirməkdir. Bu roman Heminqueyın həyat hekayəsi və xatirələrinin izlərini daşıyan bir rommandır.

Roman öz istəkləri uğrunda ölümü gözə alan insanların duyğularını və qəhrəmanlıqlarını romantik üslubla ələ almışdır. Romanda ölüm, qorxu, sevinc mövzuları müharibə atmosferi içində ustalıqla qələmə alınmışdır.

İspanya Vətəndaş müharibəsi dövründə faşizmə qarşı partizanlara qoşulan Robert Jordan partlatmaq işində mütəxəssisdir. Robert Jordana Segovia şəhərinə olacaq hücum üçün bir körpünün partlatılması vəzifəsi verilmişdir. O, xalq işi uğrunda fədakarlıqla vuruşan bir qəhrəmandır. Romandakı obrazlar bu vəzifənin onların ölümünə səbəb olacaqlarını düşündürdülər. Robert Jordanın İspanya gözəli Mariyaya aşiq olması da baş verən hadisələrin daha da qarışmasına yol açır. Roman ən pis vəziyyətlərdə

ölüm qorxusu ilə üz-üzə olanda belə sevgi, ümid, qorxu hisslərinin insanların düşüncələrini və duyğularını canlı bir şəkildə dilə gətirməsi ilə diqqəti cəlb edir. Əsərin digər bir xüsusiyyəti isə vətəndaş müharibəsi dövründə həm partizanların həm də hökumət tərəfdarlarının ortaya qoyduğu nailiyyətidir.

Ədəbiyyat:

1. Ernest Heminqvey "Əcəl zəngi" əsəri
2. <https://edebiyatvesanatakademisi.com/kitap-ozetleri-ve-elestirileri/canlar-kimin-icin-caliyor-romani-ve-hakkinda-bilgiler-ernest-hemingway/34018>
3. https://www.academia.edu/35360440/SAVAŞA_KATILAN_YABANCI_YAZARLARIN_GÖZÜNDEN_İSPANYOL_İÇ_SAVAŞI

Cəvahir Səfərova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və jurnalistika fakültəsi

“TOMAS HARDİNİN “DÖBERVİLLƏR NƏSLİNDƏN OLAN TESS” ƏSƏRİNDƏ GENDER PROBLEMİ

Açar sözlər: Tomas Hardi, Viktorian dövrü, Tess, kölə qadın

Tomas Hardi 1840-cı ildə İngiltərənin Dorçester kəndində dülgər oğlu olaraq dünyaya gəlmişdir. Uşaqlığından şeir yazan Hardi sonradan roman janrına üstünlük vermiş və ilk romanı olan "Yoxsul adam və xanım" əsərini 1868-ci ildə tamamlamışdır. Tənqidi üslublu və sosializm dünyagörüşlü olduğundan nəşirlər əsəri nəşr etmədilər. Hardinin nəşr olunan ilk kitabı "Ümitsiz çarələr" romanıdır. Kitab 1871-ci ildə imzasız nəşr olunmuşdur. Bundan sonra onun "Dəfnə ağacı altında" kitabı çap olundu. 1878-1895-ci illərdə yazdığı "Yuvaya dönüş", "Trompet başçısı", "Tess" və "Üsyankar qəlblər" romanları ilə məşhurluq qazandı. Tomas Hardinin ən çox rəğbət doğuran əsərlərindən biri "D'urbervill nəslindən olan Tess" romanıdır. Romanın əsas mövzusu gözəl sima və hissiyyatlı ürəyə malik bir qızın kədərli taleyidir. Lənətlənmiş Tess qüdrətli əcdadlarının günahını yumağa məhkum edilir.

Əsərin baş qəhrəmanı Tess Tomas Hardinin müasir cəmiyyətində dəyişiklik üçün can atan bir simvolik obrazdır. Unikal qabiliyyəti olan Hardi, qadınlardan gözlənilənlərin arxasında duran həqiqəti göstərməyə

çalışır. Bir qadının şəxsiyyəti və psixoloji mübarizələrinə daha yaxından nəzər salaraq, Hardi bunlara malik olmayan və ya özünü ifadə edə bilməyənlərə səslənməyə çalışır. Bunu etməklə, o, çoxsaylı təxribatlara, xüsusilə də cinsi təxribatlara diqqəti yönəldir.

Viktoriyən İngiltərəsində cinsi və sosial həyat bir-birilə dərinədən əlaqəli idi, kişilər və qadınlar üçün fərqli olan sosial konvensiyalar və sosial rolların mahiyyətində yanlış seksual fikirlər dururdu və bu səbəbdən cinsi repressiyalara köklənirdi. Bu, böyük psixoloji təzyiqlər dövrü idi: cinsi məsələlər barədə çox tez-tez düşünölmüş olsa da, bu haqda danışmaq olmazdı.

Qadınlar üçün, bu repressiya şübhəsiz ki, daha çox əhəmiyyət kəsb edirdi, çünki bu dövrdə yaxşı qadın hesab edilmək üçün bir qadının, xüsusilə də orta təbəqəyə məxsus qadınların malik olması lazım olan bir neçə aspekt var idi. Qadınlar bu aspektlərə uyğun təqdim olunmağa təhrik edilirdilər və ümumilikdə cəmiyyət tərəfindən ittiham olunurdular. Nəticədə qadınların ictimai mədəniyyətə, təhsilə və istirahətə çıxışı çox məhdud idi və bu problem müxtəlif mübahisələrə səbəb olurdu.

Bu dövrdə, qadınları kölə kimi görmək, az etiraz və ciddi əsaslandırma tapan bir reallıq idi. Əslində, qadın azadlığı uğrunda mübarizə aparənlər üçün belə bu bir ikili faktordur: qadınların hüquqları və qadınlar və kişilər arasında bərabərlik üçün mübarizə etmələrinə baxmayaraq, cinsi ittihamə olan münasibətə etiraz etmək çətin idi.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. https://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Hardy
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Victorian_literature
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Tess_of_the_dUrbervilles

*Səmədli Arzu
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi*

EMİLİ BRONTE “UĞULTULU TƏPƏLƏR” ƏSƏRİNDƏ EROS VƏ TANATOS

Açar sözlər: Eros, Tanatos, Hitsklif

Emili Bronte İngilis ədəbiyyatında Bronte bacıları olaraq məşhurlaşan, əsərləri ingilis və dünya klassikləri arasında yer alan, Şarlotta, Emili,

Ənn bacılarının ortancılıdır. Emili Bronteyə daha çox məşhurluq gətirən əsəri “Uğultulu Təpələr” romanıdır. Qeyd edək ki, bu əsər yazıcının yazdığı yeganə romandır.

Əsər Mister Ernşonun Liverpul şəhərində küçədən taparaq evə gətirdiyi oğlan uşağı haqqındadır. Ailədə Hitsklif adı verilən bu uşağa qarşı münasibət birmənalı olmur. Mister Ernşonun qızı Ketrin və Hitsklif arasında olan bacı-qardaş münasibəti sevgi münasibətlərinə çevrilir. Lakin bu münasibət onlara xoşbəxtlik gətirmir.

Əsərdə müəllifin psixologizmlərdən geniş istifadə etməsinin şahidi oluruq. Əsəri Freydin psixoanaliz nəzəriyyəsinə əsasən təhlil etməklə Əsərin baş qəhrəmanı Hitsklifdə Eros və Tanatosun mübarizəsini, Tanatosun Eros üzərində qələbəsini görürük. Əsərin əvvəlində yaxşı işlər görməyə çalışan, sevdiyi qadına görə bütün əziyyətlərə, təhqirlərə dözən Hitsklif, sonradan tamamilə mənfi bir obraza çevrilir. Qəhrəmanın sevgi hissi onun intiqam hissəsinə qalın gələ bilər.

Əsər bütünlükdə eros və tonatosun mübarizəsidir və sonda Eros tonatos üzərində qalib gəlir. Belə ki, kiçik Ketrin və Herton evlənilər və özlərinə yeni bir həyat qururlar. Freydə görə sonda həmişə Erosun qalib gəlməsi labüddür.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Bronte E. “Tufanlı Yoxuşlar”.(Azərbaycan dilinə tərcümə edən A.Əhmədov), “Qanun nəşriyyatı”, Bakı,2017; 440 səh.
2. Bronte E. “Wuthering Heights”. London: Penguin, 2015

İnternet mənbələri:

<https://www.verywellmind.com/psychology/history-and-biographies/biographies>

Əliyeva Elvira
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi

“SAKİT AMERİKALI” ƏSƏRİNDƏ VYETNAM MÜHARİBƏSİNİN TƏSVİRİ

Açar sözlər: tarixi əsər, Vyetnam müharibəsi, müstəmləkə, hərbiçi

Məşhur ingilis yazıçısı Qrem Qrinin (1904-1991) "Sakit Amerikalı" romanı 1955-ci ildə yazılmışdır. Yazıçı ABŞ-ın Vyetnamdakı xarici siya-

sətini tənqid edir. Əsər həqiqi hadisələrə əsaslanır, ancaq bunları dəqiq ifadə etmir: "tarixi təhriflərə yol verdiyimi etiraf edirəm, çünki mən roman yazdım, tarixi əsər deyil ...".

Romanın başlıca hadisələri ABŞ-ın Vyetnam və Fransız müstəmləkəçiliyinə qarşı çıxmaq üçün General Txe-nin rəhbərliyi altında "üçüncü qüvvə" yaratmaq cəhdi ətrafında mərkəzləşmişdir.

Sayqonda terror hücumları təşkil edən və kommunistləri günahlandıran Amerika, bu vəziyyəti General Txi tərəfindən şəhərin ələ keçirilməsi üçün istifadə edir və ona haqq qazandırır (oxşarhadisələr 1952-ci ildə Qrin şəhərdə olarkən baş vermişdir). Qrem Qrinbelə hesab edirdi ki, əslində partlayışlar Txe və onun amerikalı məsləhətçilərinin işi idi.

Vyetnam müharibəsində böyük əksəriyyəti Vyetnamın dinc əhalisi olmaqla, 3 milyon insan (58 000 amerikalı) həlak olmuşdur.

Ümumilikdə, ABŞ hərbi qüvvələrinin regionda əsas məqsədi bölgənin təhlükəsizliyini təmin etmək deyil, mümkün qədər daha çox düşmən əsgəri öldürmək olan zəiflətmə siyasəti idi. Günahsız insanların ölümünü Q. Qrin "Sakit Amerikalı" əsərində bu cür təsvir etmişdir: "They killed him because he was too innocent to live. He was young and ignorant and silly and he got involved. He had no more of a notion than any of you what the whole affair's about . . ." "Onlar onu öldürdülər, çünki o, yaşamaq üçün çox saf idi. O gənc, cahil və ağılsız idi. Lakin müharibəyə qoşulmuşdu. O işin əsil mahiyyətini heç kimdən yaxşı bilmirdi. . . "

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Yelizarova M. Y. XIX əsr xarici ədəbiyyat tarixi, Bakı,
2. "Azəueçpedqiz", 1964. S520-529
3. Reed, Walter L. "Heathcliff: The Hero Out of Time" *Heathcliff*. Ed. Harold Bloom. New York, Philadelphia: Chelsea House Publishers, 1993. 70-91
4. On Strategy: A Critical Analysis of the Vietnam War Paperback
5. June 1, 1995/ Harry G. Summers
6. https://ru.wikipedia.org/wiki/Тихий_американец

“DOKTOR CEKİL VƏ MİSTER HAYDIN QƏRİBƏ ƏHVALATI” VƏ ZİQMUND FREYD NƏZƏRİYYƏSİ

Açar sözlər: psixoanaliz, İd, Ego, Super-Ego, freydizm

Görkəmli yazıçı Robert Luis Stivenson hələ gənclik çağlarında insan təbiətinin ikililiyi mövzusunda çox danışdı. 1886-cı ilin yanvarında kitab dükanlarının rəflərində bir şillinq dəyərində “Doktor Cekil və Mister Haydın qəribə əhvalatı” adlı kiçik broşura peyda oldu. Günümüzə qədər bu hekayə Stivensonun ən tanınmış əsəridir.

Özündə vəhşilik və qadağan olunmuş hisslərə meyillilik olduğunu aşkar edən varlı varis Cekil daha ikili həyat yaşaya bilmir və o nəticəyə gəlir ki, onda iki şəxsiyyət mövcuddur: biri kübar, digəri iyrenc. Doktorun ixtira etdiyi kimyəvi qarışıq ona imkan verir ki, ikinci “mən”-ə azadlıq versin və o öz arzularını həyata keçirə bilsin. Mister Hayd elə ikinci “mən” idi. Lakin tədricən doktor Cekilin qəddar “Kölgə”si onun humanist əksinə üstün gəlməyə başladı – o artıq dərmanın köməyi olmadan təkbaşına alçaq Hayda çevrilməyə başlayırdı, dərman isə Cekilə ancaq bir müddət yardım etdi. Ona görə də doktor Cekil bir qərar qəbul edir ki, özünü öldürməklə kölgəsini də məhv etsin.

Tədqiqatçıların fikrincə, əsər mürəkkəb məzmununa malikdir. Stivenson əsər üzərində işləyərkən, Vyana şəhərində də bir yəhudi həkim-nevropotoloq problemlə xəstələrlə bağlı əsər yazırdı. Bu həkim qalmaqallı nəzəriyyələrini bütün dünyaya eşitdirərək bir çox sahələrdə XX əsrin təkə tarixini deyil, həm də ədəbiyyatını (fantastika daxil olmaqla) müəyyən edəcəkdidi. Onun adı Ziqmund Freyd idi. Freydə görə, Şəxsiyyətin strukturu üç hissədən ibarətdir: Ono – İd, Mən – Ego, Fövqəl-Mən– Super-Ego. Əsərdə isə Cekil Eqonu, Hayd isə İdi ifadə edir. Bununla da, Robert Luis Stivenson öz kiçik həcmli hekayəsi ilə Z.Freydi qabaqlamağa nail olmuş, qısa və vizual formada praktiki olaraq onun bütün nəzəriyyəsini öncədən söyləmişdi.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. “Doktor Cekil və Mister Haydın qəribə əhvalatı” R.L.Stivenson. Azərbaycan dilinə tərcüməçi: M.Əsgərov, TEAS press, Türkiyə,2018; 135səh

2. "Strange case of Doctor Jekyll and Mister Hyde", 1886 available at: <https://www.planetebook.com/free-ebooks/the-strange-case-of-dr-jekyll.pdf>
3. S.Freud "İnterpretation of Dreams" 1900, available at: <https://psychclassics.yorku.ca/Freud/Dreams/dreams.pdf>
4. Ziqmund Freyd "Psixooanalizlə ilkin tanışlıq", Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2016, 344 səh.

Samirə Əbişzadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

PER LAQERKVİSTİN "VARAVVA" ƏSƏRİNDƏ DİN MÖVZUSU

Açar sözlər: İncil mövzusu, İsa Məsih, cəza, din

"Cırdan", "Xaos", "Əbədi təbəssüm" kimi əsərləri ilə məşhur olan və yaradıcılığındakı mistik xüsusiyyətlərinə görə Frans Kafka və Albert Kamyu kimi sənətkarlarla müqayisə edilən məşhur İsveç romançısı, şairi və dramaturqu Per Fabian Laqerkvist 1891-ci ildə Cənubi İsveçin Veskö şəhərində anadan olmuşdur. Modern cərəyanlarla maraqlanan Nobel mükafatlı Laqerkvist fovistlər və kubistlərin təsiri altına düşür. Əsərlərində sənətkarın dərin pessimizmi öz əksini tapır və bu iyirminci illərə qədər davam edir. Bundan sonra onun pessimizmi yumşalır və yazı üslubu bir qədər konkretləşir.

İncil mövzusunda müraciətlə yazılmış romanı "Varavva" Laqerkvist yaradıcılığının zirvəsi hesab olunur. Əsərin mərkəzində İsa Məsihin çarmıxa çəkilməsi ilə bağlı əfsanə durur. "Camaatı üsyana təşviq etmək" üstə həbs olunan İsa Məsih xalqın seçiminə əsasən çarmıxa çəkilməli dustaq olur. Azad olan digər dustaq isə Laqerkvistin əsərdə baş qəhrəmanı Varavva, orjinalda isə Barabbas idi.

Peyğəmbərin edam, oğrunun azad olduğu romanda əfsanələrdə və din tarixində adı qeyd olunan, üzü çapıqlı qəhrəman, Varavvanın azad olduqdan sonrakı taleyindən danışılır. Əsərdə Müəllim obrazı hər kəs tərəfindən Tanrı oğlu kimi adlandırılır və onun yaratdığı möcüzələrdən bəhs olunur. Hətta onun şagirdləri Müəllimlərinin 3 gün sonra diriləcəyini söyləyikdə bundan heyrətlənən və hadisəni öz gözləri ilə görmək istəyən Varavva daha sonra o anlayır ki, bu dirilmə deyil, onun şagirdləri nəşini oğurlayıblar. Bu hadisədən sonra artıq o, hamının Məsih haqqında inan-

dığı əfsanələrin əslində yalan olduğunu başa düşür, lakin vicdanı onu ömürlük susmağa məhkum edir.

Varavva əsərdə adi, soyuq, biganə insan olmaqla, ateizmin, inancsızlığın simvolikası kimi çıxış edir. Ölümə nifrət edən Varavvanın bu dünyaya olan sevgisi onda yaşamaq hissi oyadır, lakin bunun əskinə, göylər səltənətini üstün tutan Məsih çarmıxa çəkilir. Hər iki halda onlar Allah tərəfindən öz arzularına çatmış olurlar.

Per Laqerkvist bədii ədəbiyyatda dəfələrlə toxunulmuş İsa Məsih məsələsi üzərində öz üslubuna uyğun şəkildə işləmiş və müəmmalı hadisələri obrazlar vasitəsilə göstərmişdir.

Ədəbiyyat

1. <http://artkaspi.az/az/varavvanin-carmixdan-sonraki-mehkumluu-ferid-huseyn-yazir/#.XHg1uqSEaaP>
2. <https://www.google.az/amp/s/kitabsever.wordpress.com/2015/02/28/321/amp/>
3. <https://parafr.az/oxu.php?id=2812>
4. https://az.m.wikipedia.org/wiki/Per_Laqerkvist

Sevinc Məsimova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və jurnalistika fakültəsi

CEYMS COYSUN YARADICILIĞINDA İNSAN KONSEPSİYASI (DUBLİNLİLƏR TOPLUSU ƏSASINDA)

Açar sözlər: Ceyms Coys, insan, qəhrəman, modernizm, „Dublinlilər“

XX əsr dünya ədəbiyyatının ən görkəmli nümayəndələrindən və modernizm cərəyanının mühüm simalarından biri də Ceyms Coysdur. Ceyms Coysun ən məşhur əsərlərinə “Uliss” romanını, “Dublinlilər” hekayələr toplusunu və başqalarını misal göstərmək olar. Yazıçı tərəfindən 1904-cü ildə yazılan hekayələr yalnız 1914-cü ildə “Dublinlilər” kitabı adı altında toplanmışdır. “Dublinlilər” toplusuna 15 hekayə daxildir və Dublində yaşayan adi insanların hekayələrindən ibarətdir, amma bütün hekayələrin əsl qəhrəmanı şəhərin özüdür. Bütün təsvir və dialoqlarda şəhərin səsi eşidilir. Müəllif Dublini insan kimi yaşadır. İlk hekayələrdə Dublinin uşaqlığından bəhs edərək işə başlayır. Sonra gəncliyini, yetkinliyini, ən son da ictimai həyatdakı yerini qələmə alır. İlk baxışda son dərəcə önəm-siz və adi görünən “kiçik insanların həyatları”ndan yola çıxaraq daha dərinlərdəki “böyük” və ekzistensial problemləri vurğulayır.

Burada ədəbiyyatın insan talelərinin, insan münasibətlərinin məcmusu olduğunu qeyd etmək yerinə düşərdi. Ədəbiyyatda insan problemi eyni zamanda qəhrəman problemidir və insan konsepsiyası çox mürəkkəb anlayışdır. C.Coys yaradıcılığında da bu mürəkkəb anlayışı görmək mümkündür. Müəllifin “Dublinlilər” toplusundakı qəhrəmanları mənəvi cəhətdən tənhadırlar. Yazıçı onların daxili aləminə enməyi bacarır. Qəhrəmanlar özlərini xoşbəxt insan kimi göstərməyə çalışırlar. Biz bunu demək olar ki, kitabın bütün qəhrəmanlarında görə bilərik: bu istər “Painful case” (Kədərli hadisə) qəhrəmanı olan mr.Daffi, istər “the Dead”(Ölülər) qəhrəmanları Qabriel və Qretta, istərsə də digər qəhrəmanların da hər birinə aiddir. Qabriel obrazı hər zaman xoşbəxt ailəsinin olduğunu düşünür, amma sonda bəlli olur ki o heç də xoşbəxt deyil. Çünki yoldaşı onu sevmir və hələ də illər öncə vəfat etmiş Mayk haqqında düşünür. “Ölülər”dəki Meri Ceyn, Culiya obrazlarının da daxili aləminə enməyi bacaran yazıçı burada da insanın tək olduğuna, başqaları tərəfindən anlaşılmadığına, yalnızlığına toxunur.

Coys yaradıcılığında insanın bütün təkliyini çılpaqlığı ilə vurğulanır. O istifadə etdiyi modernizm üsürləri, yazı üslubu ilə yeni ədəbiyyat yaradıb, həyat həqiqətlərini olduğu kimi əks etdirmişdir. Onun nəsrinin bu forması real həyatın və ən çox insanın daxili aləminin daha dəqiq inikasidir.

Ədəbiyyat:

1. Ceyms Coys. “Dublinlilər”. Bakı
2. <http://nigarshahsuvarova.blogspot.com/2018/09/ceyms-coys-dublinlir.html>
3. <https://www.gradesaver.com/dubliners>

Kəmalə Həsənova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Fiologiya və Jurnalistika fakültəsi

TOM STOPPARDUN “15 DƏQİQƏLİK HAMLET” ƏSƏRİ POSTMODERN DRAMI KİMİ

Açar sözləri: Postmodern dram, jest, mimika, replika

Amerika postmodern dramın ən görkəmli nümayəndələrindən biri olan T.Stoppardın yaradıcılığında postmodern dramın bir çox ünsürünü

Şekspirin “Hamlet” əsəri əsasında yazdığı “On beş dəqiqəlik Hamlet” dramında da görə bilirik.

Ümumiyyətlə, iki əsəri müqayisə edəndə ilk nəzərimizə obrazları canlandıran aktyorların replikalarını ifadə etmək şəkillərindəki fərqliliklər çarpır. Stoppardın “Hamlet” əsərində aktyorlar replikaları xüsusi bir pafosla səsləndirirlər. Bununla da tamaşaya komediya ünsürlərini gətirmiş olurlar. Səs tonlarındakı fərqlilik jest və mimikalardakı fərqliliklərlə ahəngələnir. Postmodern dram janrında yazılan əsərləri teatrda canlandırılan zaman səs tonları, jest və mimikalar, səhnə və işıq effektlərinə xüsusi olaraq diqqət yetirilir. Çünki bunlar postmodern dramın digər dram əsərlərindən fərqləndirən əsas xüsusiyyətlərdir.

Əsərdəki bir digər fərq isə üstü örtülü şəkildə verilən fikirlərin açıq-aşkar şəkildə əks olunmasıdır. Bunu Hamletin atasının cinayətindəki həqiqəti öyrənməklə bağlı hazırladı tamaşada daha aydın özünü göstərir. Şekspirin “Hamlet” əsərindən fərqli olaraq, Stoppardın əsərində isə Hamletin hazırladığı tamaşa canlanmır. Sadəcə saraydakılar oturub nəyisə seyr etdikləri göstərilir və sonra Claudis obrazını canlandıran aktyor: “Tamaşanı saxlayın”, - deyib qaçmağa başlayır. Bu isə həm komik bir epizod yaradır, həm də Şekspirin üstü qapalı şəkildə vermək istədiyi fikri artıq Stoppard açıq şəkildə tamaşaçılara çatdırır.

Əsərdə Ophelianın ölümünün təsvirində də fərqli xüsusiyyətlər var idi. Şekspirdən fərqli olaraq, Stoppardın əsərində Ophelia səhnəyə əlində iki gül ilə daxil olur. Gülün birini qardaşı Leartesə, bir digərini isə kral Claudisə verir. Daha sonra səhnənin bir kənarına yığılır və ölür. Stoppard bununla tamaşaçılara obrazın gülləri verməkdəki əsas səbəbi dəli olduğu üçün deyil də, ölümə getməsi düşüncəsini çatdırır. Həm də Ophelianın ardınca əvvəl qardaşı Leartes, daha sonra isə kral Claudisində öləcəyini qabaqcadan tamaşaçılara işarə vermiş olur.

Əsərdəki bir digər fərq isə Hamletin Claudisi öldürmək səhnəsi idi. Şekspirin əksinə Stoppardın qəhrəmanı heç bir tərəddüd keçirmədən əmissini öldürür. Bununla da Stoppard tamaşaçıya bu fikri çatdırmaq istəyir ki, Poloniusu və Laerti öldürən Hamlet bütün cinayətlərin səbəbkarı və günahkarı olan Claudisi öldürməkdə də heç bir tərəddüd etməməlidir.

Tom Stoppardın “Hamlet” əsərində Şekspirin əsərindən fərqli olaraq tamaşa bitdikdən sonra bütün əsərin qısa və sürətli şəkildə canlandırılması baş verir. Bu isə keçmişə baxış xüsusiyyətini özündə əks etdirir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. 1.Page 1”The Fifteen Minute Hamlet” a play Tom Stoppard pdf.
2. Tom Stoppard – literature
3. Şekspirin “Hamlet” əsəri pdf.

Aysel Nəsirova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi

CON FAULZUN “FRANSIZ LEYTENANTININ XANIMI” ROMANINDA AZADLIQ PROBLEMİ

Açar sözlər: Con Faulz fransız leytenantının xanımı, Viktorian dövrü, azadlıq problemi

Məşhur ingilis yazıçısı Con Faulz modernizm və postmodernizm arasında tənqidi mövqeyə sahib olan beynəlxalq səviyyəli yazıçı idi. Digər yazıçılardan fərqli olaraq, Con Faulzun əsərlərində XX əsrin böyük mütəfəkkirləri və filosofları olan Jan Pol Sartr və Albert Kemusun ideyaları və təsiri açıq-aşkar şəkildə özünü göstərir. Dahi yazıçı “Möcüzə” (“The Magus”), “Kolleksiyaçı” (“The Collector”), “Fransız leytenantının xanımı” (“The french lieutenant’s woman”) əsərləri ilə öz şöhrətinin zirvəsinə qalxdı. Onun üçüncü nəşr olunmuş “Fransız leytenantının xanımı” əsəri həvəskar təbiətşünas Çarlzla köhnə mürəbbiyə Sara Vudraf arasındakı qarışıq sevgi əlaqələrindən bəhs edir. Əsərdə postmodernizm dövrünün bir çox problemlərinə toxunulmuşdur. Bu problemlərdən başlıcası əsərin bütün fəsillərində özünü göstərən azadlıq problemidir. Viktorian erası sosial məhdudiyyətlər dövrü kimi tanınır və əsərin əsas konfliktlərindən biri də əsərin baş qəhrəmanları Çarlz və Saranın mövcud köhnə adətlərə qarşı mübarizəsidir. Onların hər ikisi bu cəmiyyətdə arzu etdikləri kimi yaşamaq üçün bir yol axtarırlar. Əsərdəki azadlıq ideyasının ən qabarıq formasını biz 60-cı fəsildə görürük. Saranın rahat, çox qapalı olmayan geyimi, artıq kişilərlə ünsiyyətdə olduğu bir işdə işləməsi, evlənməyi bir kişidən “asılı olmaq” kimi görməsi bu ideyanı təsdiq edir. Bütün bu sadalananlar Viktorian dövründə yaşayan bir qadın üçün əlçatmaz arzular idi. Con Faulz Saranın timsalında XIX əsrdə mövcud olan məhdudiyyətləri, köhnə fikirləri tənqid edir. Roman Viktorian ədəbiyyatında Con Faulzun görkəmli yərə malik olduğunu bir daha sübut edir.

İstifadə olunan ədəbiyyat:

1. John Fowles – “Fransız teğmenin kadını”, Az Book Ordering
2. https://en.wikipedia.org/wiki/John_Fowles
3. <https://www.litcharts.com/lit/the-french-lieutenant-s-woman/themes/convention-vs-freedom>
4. <https://ffilms.org/the-french-lieutenants-woman-1981/>

*Aydan Qasımzadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi*

CEYN OSTİNİN “QÜRUR VƏ QƏRƏZ” ROMANINDA OBRAZLAR QALEREYASI

Açar sözlər: Ceyn Ostin, özünəməxsusluq, yanılma, rəngarənglik

Həyatı haqqında sağ qalan məktublardan və ailə üzvlərinin yazdığı kiçik bioqrafik notlardan əlavə məlumat olmayan Ceyn Ostinin il olaraq “Eşq və yaşam” adlı kitabı nəşr edilmiş, daha sonra isə bu siyahını “Qürur və qərəz”, “Mansfild parkı”, “Emma” davam etdirmişdir. “Qürur və qərəz” romanının özünəməxsusluğu onun bütün mədəniyyətlər və cəmiyyətlər üçün xarakterik obrazlara sahib olmasındadır. İnsanların daxili dünyaları haqqında mülahizələr yürüdərək onları anlamağa çalışan, lakin öz qərəz hissindən xilas ola bilməyən Elizabet Darsiyə qarşı olan düşüncələrinə böyük yanılma ilə üzleşir. Qüruru onu Elizabetə qarşı sevgisini məhv etməyə təhrik edən mister Darsi də eyni yanılma hissi ilə üzleşir. Lakin sonda yalnız sevginin və mərhəmətli, ədalətli insan məziyyətlərinin qalibiyyəti mümkünləşir. Mister Binqli və Ceyn oxuculara rahatlıqla təsir altına düşə bilən, eyni zamanda saf və öz hisslərinin ifadəsində sərbəstlikdən mərhum obrazlar kimi təqdim edilir. Missis Bennet qızlarının xoşbəxtliyi üçün yalnız öz prioritetlərini əsas götürür və beləliklə də əsərdəki bir sıra xoşagəlməz olaylarda səbəbkar kimi çıxış edir. Onun əksinə olaraq mister Bennet bütün cahil və gərəksiz düşüncələrdən azaddır, lakin öz qızları Kitti və Lidiyanın şöhrətpərəstlik və dəbdəbəli həyat arzuları ədəbsizlik səviyyəsinə çatana qədər onu ciddi şəkildə narahat etmirdi. Darsiyə qarşı xəyanətkarlığı ilə canlandırılan Uikhem, öz saflığı, səmimi davranışları ilə rəğbət qazanan missis Darsi, maraq dairəsi yalnız musiqi və kitablar olan Meri, hökmranlığını əhatəsində olan hər kəs üzərində həyata keçirməyə

çalışan Ledi Ketrin, yaltaqlıq və ikiüzlülüüyü ilə ikrah hissi oyadan Kol-linz, dövrün tələbləri və ailə vəziyyəti üzündən ona uyğun olmayan ad-dımlar atmağa məcbur qalan Şarlotta, mister Binqlinin özündənrazı və başqalarının hissələrinə önəm verməyən bacıları, missis Bennetin həm özü kimi, həm də tamamilə fərqli qohumları əsərin obrazlar qalereyasında rən-garənglik yaradır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Jane Austen. "Gurur və Önyargı". "Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları". xxx. basım Ekim 2018, İstanbul. 411 s.
2. Internet saytı: https://az.m.wikipedia.org/wiki/Ceyn_Ostin

Sevinc Yusifova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

**HARPER LİNİN "BÜLBÜLÜ ÖLDÜRMƏK" ƏSƏRİNDƏ
İRQİ PROBLEMƏ İKİLİ YANAŞMA**

Açar sözlər: Harper Li, Attikus Finç, Tom Robinson, bərabərsizlik, irqçilik

"Bülbülü öldürmək" əsəri 1960-cı ildə Harper Li tərəfindən yazıl-mış və qısa müddət ərzində Pulitzer mükafatına layiq görülmüşdür. Əsər-də hadisələr Amerikanın cənubunda yerləşən Alabama ştatının Meykom şəhərində baş verir. Romanın əsas obrazları Luis Finç, qardaşı Ceremi Finç və atası Attikus Finçdir. Hadisələr Luis Finç tərəfindən nəql edilir və ədalət, azadlıq, sosial bərabərsizlik, cinsi ayrı-seçkilik, irqçilik kimi bu gün də aktual olan problemlərə toxunulub. Lakin irqçilik ən çox diqqət mərkəzinə çəkilən problemdir.

Romanın əvvəllərində Meykom əhalisinin sakit bir həyat yaşadığını görürük. Bir müddət sonra gözlənilməyən hadisələr baş verir. Attikus Finç vəkildir və məhkəmədə üstünə böhtan atılmış qaradərili bir gənc Tom Ro-binsonu müdafiə edir. Bu da Meykom əhalisi tərəfindən yaxşı qarşılanmır. Bir qaradərili qoruduğu üçün Attikus "zənci dostu" adlandırılır. Tom Robinson ağdərili bir qıza təcavüz etməkdə günahlandırılırdı. Meykom əhalisi hələ məhkəməsi başlamamış Tom Robinsonu günahkar elan etmiş və tezliklə edam edilməsini tələb edirdilər.

Məhkəmə günündə baş verən hadisələr romanın ana xəttini təşkil edir. Attikus məhkəmədə ağdərili qız Mayella Evelin Tom Robinson tərə-

findən deyil, alkoqol atası Bob Evel tərəfindən döyüldüyünü sübut edən bir sıra faktlar irəli sürsə də, Tom Robinson günahkar hesab edilirdi. Məhkəmənin gedişatında ədalətin bərqərar olacağı, günahsız Tom Robinsonun bəraət qazanacağı güman edilsə də, XX əsrdə Amerikada belə ədalət gözləntisi bir xəyal idi. Həmin günə qədər Cem və Skot özlərinin uşaq dünyalarında yaşayırdılar. Məhkəməni izlədikdən və Tom Robinsonun günahsız yerə həbs olunduğunu gördükdən sonra insanların ədalətsiz və irqçi tərəfləri ilə qarşılaşdılar.

Romanda bir gün hər şeyin düzələcəyinə, insanlar arasında bərabərsizliyin yox olacağına ümid var. Bir neçə il əvvəl qaradərililər məhkəmə olmadan həbs olunurdular, lakin Tom Robinsonun məhkəməsi çox vaxt almış və bu məsələ ətrafında çox düşünülmüşdü.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Harper Lee. Bülbülü öldürmək. "Altın kitablar", 2013, 303 s.

Nuranə Əhmədova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika Fakültəsi

MURİEL SPARKİN HEKAYƏLƏRİNDƏ QARA YUMOR

Açar sözləri: qara, əsər, uşaq, yumor, insanlar

Şotlandiyalı roman yazıçısı Muriyel Spark 1918-ci ildə Edinburqda dünyaya gəlib. Onun atası şotland, anası ingilis idi. Ceyms Cillespi kollecinə oxuyan Muriyel Spark çox istedadlı tələbə olmuşdur. Hələ 12 yaşı olarkən şeir yazmış, və bu şeirinə görə “Uolter Skot” mükafatına layiq görülmüşdür. M. Sparkın əsərlərini 2 qrupa bölmək olar: elmi və bədii. Elmi əsərlərinə bioqrafiya və tənqidi məqalələrini, bədii əsərlərinə isə pyeslər, şeirlər, romanlar, qısa hekayələrini aid etmək olar.

Qara yumor – zorakılıq, xəstəlik, cinayət və s. bunun kimi ciddi və xalqın həssaslıqla yanaşdığı mövzuları seçir və gülüş obyektinə çevirir. Başqa dillə desək, bu, əsər hər nə qədər gülməli olsa da əslində gülməməli olduğumuz yumorun bir növüdür. Bundan əlavə, bədii əsər yumor və gülüslə bol olsa da, janr öz ciddiliyini qoruya bilməlidir.

Qara yumor deyimini ilk dəfə Andre Breton 1935-ci ildə işlədib. Bu termin yalnız 1960-cı illərdə ümumi işlək halını alıb.

Muriyel Spark da öz hekayələrində qara yumordan geniş istifadə edib. Onların arasında ən çox nəzərə çarpan “Qara Madonna” hekayəsidir. Əsərin süjeti bir neçə obrazdan ibarətdir və onlar qeyri-adi xarakterə sahibdirlər. Hadisələr, əsasən, Liverpulun kiçik şəhəri olan Uitney Kleydə baş verir. Bu şəhərin katolik kilsəsində “Qara Madonna” adı verilmiş və insanlar tərəfindən qeyri-adi hesab edilən bir sənət əsəri yaradılmışdır. Madonnanın sehirləyici gücləri olduğu fərz edilir, insanlar onun yanına gələrək dua edir və gerçəkləşməsinə inanırdılar. Hətta qəzetlərin birində Madonnanın bir uşağın xəstəliyini müalicə etdiyi yazılırdı. Baş qəhrəmanlar Raymond və Lou Parker cütünü sözügedən şəhərdə yaşayırdılar. Bu cütlük bir növ istisna idi, onlar yaşadıkları binada katolik olub uşağı olmayan cütlüklüklərdən biri idilər. Amma onlar xoşbəxt idilər. Raymond və Lou uşaqları olmadığı üçün özlərini anormal hiss edirdilər. Bu gerçək onları cəmiyyətdəki norma və standartlardan fərqləndirirdi. Onlar uşaq sahibi olmaq istəyir, tibbi testlərdən keçir, ama uğursuz olurdular. Nəhayət, qəzetdə Qara Madonnanın cütlüklərin uşaq sahibi olmasına kömək etdiyini görürlər. Altı həftə dua etdikdən sonra arzularına çatırlar və uşağın yolunu səbirsizliklə gözləməyə başlayırlar. Lakin uşaq qara dərilili doğulduqda onlar çox heyrətlənirlər. Onların ilk reaksiyası uşağın öz uşaqları olduğunu qəbul etməmək olur. Bundan sonra Raymond Louni qara dərilili dostları camaykalı Henri Pirs və ya Oksford Conla əlaqəsinin olmasında günahlandırır. Qara dərililər cəmiyyətdə yüksək hesab edilmirdilər. Hətta Lounin qara dərilili qohumlarının olduğunu öyrənsələr də onlar uşağı sevmirlər. Əsər uşağın övladlıq verilməsi ilə sonlanır.

Muriyel Spark bu hekayədə qara yumordan istifadə edərək 1950-ci illərdə ingilislərin gizli irqçiliyinin tənqidini verir. Əsər həmçinin özünü dindar kimi göstərən, lakin belə davranmayan insanların tənqidi olaraq da başa düşülür.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Muriel Spark, *The Public Image» Stories*. Progress Publishers, Moscow, 1976. - p.3-15.
2. Муравьев В.С. Мюриэл Спарк. Выселение. Современная художественная литература за рубежом, М., 1979, Ж.с.18-20.
3. https://en.wikipedia.org/wiki/Muriel_Spark
4. <https://www.grin.com/document/164357>

UİLYAM SOMERSET MOYEMİN “BOYALI DUVAQ” ƏSƏRİNDƏ KONFLİKT VƏ XARAKTER

Açar sözlər: Somerset Moyem, Uolter Feyn, Kiti, xəyanət

Dünya ədəbiyyatının incilərindən biri, ingilisdilli roman, pyes və hekayə yazıçısı Somerset Moyem uzunömürlü, dərin həyatı və yaradıcılığı boyu yazıçılıq mədəniyyətinə sadıqlıq, vəfa nümayiş etdirmişdir. O, qələmə aldığı əsərlərdə oxucuya çatdırmaq istədiyi ideyanın sirrini özünəməxsus şəkildə anlada bilmişdir. Bu yöndən yazıçının “Boyalı Duvaq” əsəri xüsusilə fərqlənir. 1920-ci illərdə London... Hər iki qızını yaşadığı cəmiyyətdəki mövqelərini yüksəltmək niyyəti ilə evləndirmək istəyən bir ana obrazı canlandırılır. Baş obrazlardan olan Kiti də anasının təkidi ilə dövlət laboratoriyasında işləyən, fiziki və mənəvi cəhətdən heç bir yaxınlıq hiss etmədiyi bakterioloq Uolter Feynlə evlənir. Feyn həyat yoldaşına qarşı dərin sevgi hiss etsə də, Kitinin Uolterə olan sevgisi dostluq və məthəmətdən başqa bir şey deyildi. Uolter və Kiti arasında olan konflikt ilk buradan başlamışdı. Qəlbinin ən dərin nöqtələrində əsl sevgi hissini yaranmasına ehtiyac duyan Kiti yaraşqlı və evli bir şəxs olan Çarli Tausendə aşiq olur. Həyat yoldaşının və Çarlinin xəyanətini öyrənən Uolter onlara iki seçim haqqını təklif edir. Bu, əslində Uolterin dərin zəkasına işarədir və məhz Uolter Kitiyə Çarlinin necə biri olduğunu sübut edir. Çarli Uolterdən fərqli olaraq şöhrətpərəst, cəmiyyətdəki duruşuna önəm verən obrazdır. Bütün bu xüsusiyyətlər onların xarakterlərindəki fərqlilikləri göstərirdi.

Çarli tərəfindən üstüörtülü şəkildə rədd edilən Kiti Uolterlə birlikdə vəba zonası olan Mey-Tan-Fuya getməyə qərar verir və əslində Kitinin başqa çarəsi yoxdur. Kiti monastrda yetim qalmış uşaqlara analıq edən rahi-bələrle tanışır və tədricən həyatı bütün incəlikləri ilə görməsinə əngəl olan “boyalı duvaq”dan qurtulur. Əsərin sonunda Uolter vəba xəstəliyinə tutulur və qəfildən ölür. Uolterin son sözləri həm Kiti, həm də oxucu üçün dərin bir mənə daşıyır. “Ölən it olur” misrası Oliver Qoldsmitin elegiyasının son misrasıdır. “ Heç bir şey göründüyü kimi deyildir. Şər bildiyimiz biri, əslində, bir çox yaxşıdan daha xeyirlidir. Ya da çox yaxşı biri tək bir hərəkətiylə ən ölümcül günahı işləyə bilər. İç dünya heç də kənardan göründüyü kimi deyildir”. (1)

Ədəbiyyat siyahısı

1. W.S.Maugham - "The Painted Veil", United Kingdom, Cosmopolitan, 1924-1925

Arzu Tağıyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və jurnalistika fakültəsi

DEN BRAUNUN "DA VİNÇİ ŞİFRƏSİ" ƏSƏRİNDƏ GİZLİ TƏŞKİLATLAR

Açar sözlər: Sion Prioratı, Tampliyerlər Ordeni, Qraal, müqəddəs qadın başlanğıcı

Yer üzündəki qədim gizli cəmiyyətlərdən biri olan Sion Prioratı Fransada yerləşir və Avropanın nüfuzlu insanların hər zaman özünə cəlb edir. Əsası 1099-cu ildə fransız kralı Qodfrua De Buyon tərəfindən Yeruşəlimin işğalından sonra bu şəhərdə qoyulub. Əfsanələrə görə, kral Qodfrua fəvqəladə mühüm sirrə malik imiş. Ölümündən sonra sirrini itəcəyindən qorxan kral gizli cəmiyyətin əsasını qoydu və ona sirri qorumağı, nə sildən-nəslə ötürməyi tapşırırdı. Priorat Qodfruanın sirrini təsdiq edən Sanqril sənədlərini əldə edə bilmək üçün 9 cəngavərdən ibarət Tampliyerlər ordenini yaratdı. Əldə edilən sirrini əhəmiyyəti Papanın cəngavərlərə sonsuz hakimiyyət verməsi ilə sübut oluna bilər. 1975-ci ildə Paris milli kitabxanasında "Lees Dossiers Secrets" ("Gizli Dosyələr") adlı əlyazmaların üzə çıxması Sion Prioratının tarixi mövcudluğunu qəti şəkildə təsdiqləmiş oldu. Cəmiyyətin indiki üzvlərinin adı gizli saxlanılır, amma Parisdə tapılmış tarix boyu yaşamış bir çox sənətkarın da adlarının arasında olduğu Priorat üzvlərinin siyahısı insanlar qarşısında bir çox suallar qoydu. Təşkilatın böyük ustadları arasında ən diqqət çəkən şəxsiyyətlərdən başlıcası Leonardo Da Vinçi olmuşdur. Sion Prioratı hesab edirdi ki, Konstantin və onun təbəələri dünyanı matriarxal büt-pərəstlikdən uzaqlaşdırıb, patriarxal xristianlığa sövq etdilər. Onların ideyaları "qadın başlanğıcını" dəyərdən salır, "kişi başlanğıcını" göylərə qaldırırdı. Təbiət aləminə şübhəli maraq göstərən istənilən qadın inkvizisiyaya cəlb olunurdu. Təbliğət və zorakılıq öz bəhrəsini verdi. Bugünkü dünya buna canlı sübutdur. Roma imperatoru Konstantin Ümumdünya Kilsə Məclisini çağıraraq hazırda hökm sürən xristian ənənələrinin başlanğıcını qoymuşdur. Məhz onun irəli

sürdüyü güman edilən “İsanın ilahiliyi fikri” Sion Prioratı tərəfindən ağlasığmaz şəkildə inkar edilir. “Qraal axtarışı” itirilmiş “müqəddəs qadın başlanğıcının” kilsə tərəfindən qadağan edilmiş axtarışı barədə tarixçədir. İsanı Allahın oğlu kimi qələmə verən kilsə Onunla Mariya Maqdalina arasındakı niğah əlaqəsini tarixdən silməyə çalışaraq Maqdalinanı küfr əməllər törədən qadın kimi göstərmişdir. Əslində isə, Qraal Məsihin nəslini davam etdirən qadın bətninə – Mariya Maqdalınaya işarə idi.

Ədəbiyyat

1.Den Braun. Da Vinçi şifrəsi. Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2018, 520 s.

*Aygün Həsənlı
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və jurnalistika fakültəsi*

AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI NÜMUNƏLƏRİNİN İNGİLİS DİLİNƏ TƏRCÜMƏSİNDƏ REALİYALARIN VERİLMƏSİ YOLLARI

Açar sözlər: realiya, poeziya tərcüməsi, spesifik sözlər

Hər bir xalqın dilində müəyyən anlayış, əşya bildirən söz və ifadələr vardır ki, başqa dillərə tərcümə edilə bilmir. Belə sözlər realiya adlanır. Realiyalar termin xarakteri daşımır, orijinalın dilində işlənən spesifik ifadə kimi müəyyən məna çalarına malik olur, konkret informasiya daşıyır və obrazlılıq yaratmağa xidmət edir.

Söz və ifadələrin realiya xarakteri tərcümə zamanı üzə çıxır. “Dilimizdə olan əsərləri ingilis dilinə çevirən tərcüməçilər tez-tez orijinalda işlənən realiyanın qarşılığının tapılması problemi ilə qarşı-qarşıya qalırlar. Adətən tərcüməçilər ənənəvi-transliterasiya yolundan istifadə edirlər. Yəni, Azərbaycan dilində geniş yayılmış realiyalar ingilis əlifbası ilə yazılır.” M.Müşfiqin “Oxu, tar” şeirinin O.Moisiyenko tərəfindən ingilis dilinə tərcümə edilmiş bir neçə misrasına diqqət yetirək:

Orijinal: “Səsini dinləmiş şahların, xanların sarayı
Səsinlə birlikdə işlənmiş əsirlər alayı.”

Tərcümə: “Numbers of people all heard how you groaned,
Palaces heard you of Shahs and of Khans.”

Tərcüməçi digər misralarda məna təhriflərinə yol versə də, bu misraları uğurla tərcümə etmiş, realiya xarakteri daşıyan “şah” və “xan” sözlərini olduğu kimi saxlamış və həm “tar” anlayışı üçün müəyyən tarixi kontekst yaratmış, həm də milli koloriti coğrafi koloritdə ümumiləşdirmişdir.

Çoxsaylı araşdırmalar realiyaların, əsasən, üç cür tərcümə edildiyini göstərir: 1) transliterasiya yolu ilə edilən tərcümə; 2) realıyanı əvəz edən yeni söz, yaxud söz birləşməsi yaratmaq yolu ilə tərcümə; 3) tərcümə edilən dildən orijinaldakı realiyaya mənacə yaxın olan sözdən istifadə yolu ilə tərcümə.

“Transliterasiya ilə edilən tərcümə orijinaldakı özünəməxsusluğun qorunmasına xidmət edir. Bu səbəbdən ilk yol geniş yayılmışdır. Azərbaycan dilindən ingiliscəyə tərcümələrdə bu prinsipdən geniş istifadə edilməsinin rolu böyükdür.” Bunun sayəsində dilimizdə işlənən realiyalar ingilis dilli oxucu tərəfindən daha yaxşı qavranılır, yaddaşlara həkk olunur.

Ədəbiyyat

1. Nağıyeva Ş.B. Bədii tərcümə: nəzəriyyə və praktika, Bakı, “Azərnəşr”, 2009, 224 səh.
2. Nağıyeva Ş.B. Poeziya tərcüməsinin bəzi məsələləri. Dərs vəsaiti, Bakı, “Azərnəşr”, 2011, 208 səh.

Nazənin Eyubova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və jurnalistika fakültəsi

ANTUAN DE SENT EKZÜPERİNİN "BALACA ŞAHZADƏ" ƏSƏRİNDƏ DÜNYANIN MODELİ

Açar sözlər: Antuan de Sent Ekzüperi, balaca şahzadə, dünya

XX əsr dünya, eləcə də fransız ədəbiyyatında öz sözünü demiş yazıçı Antuan de Sent Ekzüperi çoxsaylı romanlar müəllifidir. Onun ən məşhur əsəri "Balaca Şahzadə" alleqorik hekayəsidir. "Balaca Şahzadə" əsərində bir uşağın gözündən böyükklərin dünyası şərh edilir. Səhra çölünə düşən pilotun balaca şahzadə ilə qarşılaşması ilə başlayan kitab 27 hissədən ibarətdir. Dünya problemi, dünya ilə bağlı olan məqamlar xüsusilə balaca şahzadənin öz doğma planetindən ayrılıb yeddi ayrı planetə etdiyi səyahətlərdən danışan hissələrdə xüsusilə nəzərə çarpır. Yeddi ayrı planet dünyanı, dünyadakı ayrı ayrı ölkələri təmsil edir. Bu hissələrdə bəzi tipik

böyüklərin yaşam tərzi tənqid edilir. Kralın planeti hakimiyyət ehtirasının, şöhrətpərəstin planeti təkəbbürlüyün və şöhrətpərəstin cəmiyyətlə itirmiş olduğu ünsiyyətsizliyin, sərxoşun planeti ümitsizliyin və buna söykənən unutmaq istəyinin, işbaz adamın yaşadığı planet məqsədsiz sahib olma ehtirasının, fənərçinin planeti mənasız və səbəbini soruşmadan yerinə yetirilən vəzifə duyğusunun, coğrafiyaşünas alimin yaşadığı planet isə elmi kimin üçün etdiyini unudan elm adamının rəmzidir. Hər hissənin sonunda balaca şahzadənin bu insanlara münasibəti bir cümlə ilə ifadə olunur. Bu əslində onun dünyaya münasibəti idi. Ən sonda balaca şahzadə bizim planetə – yerə gəlir. Bura digər planetlərə nisbətən daha fərqlidir. İnsanlar burda bir-birlərinə görünüşlərinə görə dəyər verir. Əsərdə baobab ağacları faşizmi – Hitler Almaniyasını təmsil edir. Almanlar XX əsrdə iki dünya müharibəsinin başlamasına səbəb olmuşdular. Yazıçı öz oxucularına "Uşaqlar, özünüzü baobabdan gözləyin!" deyər müraciət edir. Bəlkə də yazıçı gizli yolla özünüzü təhlükədən qoruyun demək istəmişdir. Bu əsərin qəhrəmanı sonda öz balaca şahzadəsini itirir. Sonra da ömrünün sonuna kimi onu axtarmaqla məşğul olur. Burada da mənə görə gizli bir fikir ifadə olunmuşdur. Balaca şahzadə əslində ümid idi, bəlkə də xoşbəxtlik. Ümid və xoşbəxtlik insanın bu dünyadakı ən yaxın dostudur. Bəzən elə olur ki, insan ümidini itirir ama onu yenə də tapacağına inanır.

Ədəbiyyat:

1. Ekzuperi A.S. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Şərq-Qərb, 2015, 376 s.
2. <https://www.bildirchin.az/yazici-v%C9%99-pesakar-pilot-antuan-de-sent-ekzuperi/>
3. <https://kayzen.az/blog/yazar/20319/antuan-de-sent-ekz%C3%BCperi.html>

*Nazəni Məmmədova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi*

F.KAFKANIN „MƏHKƏMƏ“ ƏSƏRİNDƏ „QANUN KEŞİKÇİLƏRİ“ AZADLIQ PROBLEMİ

Açar sözlər: Məhkəmə, Frans Kafka, Qanun keşikçisi

Zavallı bəşər övladının dərkolunmaz sirli qüvvələr qarşısında acizliyi, həmişə onların qurbanına çevrilməsi Frans Kafkanın “Məhkəmə”

(1914) romanının əsas ideyasını təşkil edir. "Məhkəmə" artıq bir neçə nəşirdir ki, bürokratiyanın totalitarizmini bütün çılpıqlığı ilə əks etdirən eqzistensial romandır. Otuz yaşı tamam olan günü, heç bir günah işlətməyə də, vicdanlı, işgüzar bank məmuru Yozef K. həbs olunur və iş gedib məhkəməyə çıxır. Yozef K. günahsız olduğunu bilsə də, baş verənlərə soyuq-qanlılıqla yanaşmağa çalışsa da, bu xəbərdən sonra nə yaşadığı evdə, nə də işdə rahatlıq tapa bilmir, daim bu gizli, qeyri-adi məhkəmə barədə düşünür. Sirlə məhkəmə çoxmərtəbəli bir binanın çardağında yerləşir, işçilərinin, eləcə də mühakimə etdiyi adamların sayı-hesabı yoxdur. Burada hamı günahkardır və heç kəsin günahı üzünə oxunmasa da, hamı cəzasını çəkməlidir. İlk günlər bu məhkəmədən lap tezliklə canını qurtaracağına əmin olan Yozef yalnız özünü müdafiə etməklə kifayətlənmir, oradakıları cəsarətlə tənqid edir, "qanun keşikçilərini" qanunsuzluqda günahlandırır. Səhnələrin birində Yozefin kilsədə təsadüfən rastlaşdığı həbsxana keşişi ona idarə qarşısında düzgünlüyünü sübut etməyi rəmzi ifadə edən "qanun qarşısında" əfsanəvi əhvalat danışır. Uzun sürən məhkəmə prosesindən sonra, Yozefə ölüm hökmü kəsilir. Onun 31 yaşı tamam olduğu gün idarə məmurları tərəfindən yenə də həbs olunaraq aparılır. O müqavimət göstərmək istəyir, ancaq sonra fikrini dəyişərək özü onlarla gedir. O bir daşlığa gətirilir və döşünə bıçaq vurulmaq qətlə yetirilir. Məmurların gözü qarşısında Yozef əzabla ölür. Şübhəsiz ki, "Məhkəmə" əsəri də eyni qayda ilə yazıçının hansısa real həyat təcrübəsinə əsaslanır. Ola bilsin, o, özü bilavasitə hansısa bürokratik əngəllərdən və ya məhkəmə proseslərindən əziyyət çəkib və bunu öz möhtəşəm yazıçı təxəyyülü ilə digər insanlara çatdırmaq istəyib.

Ədəbiyyat:

1. Bakı, Şərq-Qərb, 2010
2. Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2012.

C.K.ROULİNQİN “HARRİ POTTER” ƏSƏRİNDƏ XEYİR VƏ ŞƏR MÖVZUSU

Açar sözlər: xeyir, şəər, əsər, sevgi, dünya

Dünyaşöhrətli ingilis yazıçısı Coan Ketlin Roulinq uşaq ədəbiyyatının ən məşhur silsilə kitabları olan “Harri Potter” romanlarının müəllifidir. Müvəffəqiyyətə aparan yolda yazıçının əsərdəki obrazları həyatındakı “prototiplər”lə əsaslandırması da doğru seçimdir. Müasir ədəbiyyatda xeyir və şəər mövzusu əsərlərin böyük bir qismini əhatə edir ki, bu mövzu Harri Potter kimi uşaq ədəbiyyatının incisi olan bir əsərdə də əksini tapmışdır. Harrinin əsas rəqibi olan, adının çəkilməsindən imtina edilən Lord Voldemort bir şagird kimi qaranlıq sənətlərdə təcrübəli olmaq üçün böyüdü və nəticədə Albus Dambldordan başqa bütün sehrbazlar dünyasında ən güclü sehrbaza çevrildi. Lili və Ceyms Potterdən sonra Voldemort Harrini də öldürməyə cəhd göstərir, lakin valideynlərinin məhəbbəti onu qoruyur. Romanda şərin daha çox qorxduğu bir gücdən bəhs edilir ki, bu da xeyir deyil, sevgidir. Professor Dambldor deyir ki, dünyada Lord Voldemortun verə bilməyəcəyi bir şey varsa o da sevgidir. Voldemort anasının Harri üçün hiss etdiyi sonsuz sevginin onu qoruduğunu anlaya bilmir. Çünki bu sevgi bir yara izi deyildi ki, görünsün. Birisi tərəfindən çox sevilirsinizsə, deməli sizi sevən insan ölmüş belə olsa, sonsuzadək onun qoruması altında olacaqsınız, Harri kimi... Voldemortdan fərqli olaraq Harrinin əxlaqi dəyərləri, sevgisi onun varlığının təməlidir və Harri də bunlar üçün savaştığı üçün hər zaman Voldemortu məğlub edir. Belə ki, Voldemort Harrinin sevgi qalxanından çıxmasından sonra hakimiyyətə geri qayıdaraq yenidən Harrini öldürməyə cəhd göstərir, lakin qanun yenə pozulmur: Harri xeyir qüvvələrin təmsili olaraq şəərə daim qalib gəlir. Ədəbiyyatın yarandığı ta qədim dövrlərdən günümüzədək aktuallığını daim qoruyub saxlayan xeyir və şəər mövzusu uşaq ədəbiyyatının öndə gedən nümunələrindən biri olan “Harri Potter” əsərində də əsas mövzu obyektivi olub, sonda xeyirin şəər üzərində qələbəsi ilə tamamlanaraq əsəri dünya ədəbiyyatında öz sözünü demiş silsilə romanlarından birinə çevirmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Xəlili Şahin, Əliyeva Səadət. Britaniya uşaq ədəbiyyatı. Bakı: Azərbaycan Universiteti, 2018 səh.462
2. human.snauka.ru/2012/03/732
3. [https:// www.aish.com/ci/a/48930092.html](https://www.aish.com/ci/a/48930092.html)

Qurbanova Zəhra
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və jurnalistika fakültəsi

LÜİS KEROLLUN “ALİSA MÖCÜZƏLƏR ÖLKƏSİNDƏ” ƏSƏRİNDƏ BƏDİİ PORTRET VƏ XARAKTER

Açar sözlər: əsər, hekayə, ölkə, dovşan

Lüis Keroll (Lewis Carrol) ədəbi təxəllüsü ilə dünyaca məşhur “Alisa möcüzələr ölkəsində” əsərinin yaradıcısı olan Çarlz Lutvic Docson 1832-ci ildə Böyük Britaniyada doğulmuşdur. Həmçinin Lüis Keroll başqa nağıl-povest və şeirlərini çap etdirsə də, onlar “Alisa” qədər məşhurlaşmamışdı.

Alisa hekayənin yeddi yaşlı protoqonisti, baş qəhrəmanıdır. Onun dünyanın pozulmaz sabitlik və əmin-amanlıq içində olduğuna, müəyyən qayda-qanunlar çərçivəsində inkişaf etdiyinə dair güclü inamı və ətrafında baş verənlərə qarşı böyük marağı vardır. Alisa Ağ Dovşanın arxasınca dovşan yuvasına daxil olur və özünü təxəyyül və fantaziyalarla idarə olunan möcüzələr ölkəsində tapır. Bu əsrarəngiz dünyaya daxil olduğu ilk anlardan etibarən əslində absurd olan bir sıra hadisələr ona olduqca təbii görünür. Həddindən artıq maraqlı düşüncə tərzinə malik bu qızın möcüzələr ölkəsində yaşadıkları dünya ilə bağlı düşüncələrinə meydan oxuyur və qavradığı məlumatları alt-üst edir. Əslində, əsərin süjet xətti boyunca Alisanın yaşadıklarına təkan verən onun ətrafda baş verənləri anlamağa çalışma marağı olur. Belə güman olunur ki, Alisanın möcüzələr ölkəsində başına gələn hadisələr, əslində, böyüdükcə onun üzləşməli olduğu çətinliklərlə bağlı geniş bir metaforadır. O, çox sayda qapının olduğu bir otaqda sıxışmış qaldıqda, dünənkindən fərqli olduğunu, dəyişdiyini hiss edir və “Mən kiməm?” sualına cavab tapmağa çalışır. Özünün sosial mövqeyinə və biliyinə olduqca güvənən Alisa özünü Mabel adlı bir qızla müqayisə edir, ondan daha çox biliyə malik olduğunu qeyd edərək onun yaşadığı yeri “narahət kiçik ev” adlandırır. Bundan başqa, ünsiyyətdə olduğu bir çox varlığın onları anlamadığı üçün Alisanı dəfələrlə aşağı gördüyünü müşahidə etmək olar. Əsərlə bağlı bir başqa maraqlı fakt odur ki, Lüis Kerollun “Alisa mö-

cüzələr ölkəsində” əsərindəki Alisa obrazı ilə, əsərinin davamı olan 1871-ci ildə nəşr etdirdiyi “Güzgü arxasında” əsərində adı keçən Alisa fərqli şəxslərin prototipidir. O, ilk əsəri Kraysst Çörç ruhani kollecinin dekanının qızı olan üç yaşlı Alisaya ithaf etmişdisə, ikinci əsərdəki Alisa Reyks adlı bir başqa qızıdır. Əsərdə alleqoriyadan geniş istifadə olunmuşdur, belə ki Alisanın qarşılaşdığı obrazların çoxu alleqorik obrazlardır. Ağ Dovşan Alisanı möcüzələr ölkəsinə aparən əhəmiyyətli obrazlardandır.

Şlyapaçı, Mart Dovşanı və Yuxucul çay süfrəsində oturan dəlisov obrazlardandır. O, həmişə çay içmələrinin səbəbini Alisaya danışdıqda deyir ki, Vaxt onun üçün işləməkdən imtina etmişdir, buna görə də o gündən etibarən onların saati həmişə altını göstərir. Alisa onların rəftarına qəzəblənir və süfrəni tərək edir. Qırmızıtoxmaq Kraliça qəddar, acımasız bir obrazdır. Tez-tez kiminsə boynunun vurulmasını əmr edir. Sonda Alisa nəhəng bir qıza çevrildikdə Kraliçanın qorxu və hədələri öz əhəmiyyətini itirir. Kraliçanın əmri ilə Kartların Alisaya hücumundan sonra onun bacısının yanında olduğu, hər şeyin bir yuxu olduğu ortaya çıxır. Sonda oxucu əmin edilir ki, Alisa rahat və nizamlı - real dünyada, ailəsinin yanındadır. Gördükləri hər şey isə təxəyyüldən ibarətdir.

Lüis Keroll əsərdəki bir çox obrazda prototipdən istifadə etmişdir. Sonrakı tədqiqatlarda ortaya çıxmış “Alisa Möcüzələr ölkəsində (Todd Sindromu)” da bunu sübut edən amillərdəndir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Xəlili Şahin, Əliyeva Səadət. Britaniya uşaq ədəbiyyatı. Bakı:Azərbaycan Universiteti, 2018 səh.462
2. (<https://www.gradesaver.com/alice-in-wonderland/study-guide/character-list>)
3. (<http://www.sparknotes.com/lit/alice/character/alice/>)

Ситара Гусейнзаде
Азербайджанский Университет Языков
Переводческий факультет

ПРОБЛЕМА ПЕРЕДАЧИ ВУЛЬГАРИЗМОВ В РАССКАЗЕ ЭРНЕСТА ХЕМИНГУЭЯ «НЕДОЛГОЕ СЧАСТЬЕ ФРЭНСИСА МАКОМБЕРА» НА РУССКИЙ ЯЗЫК

Ключевые слова: перевод, вульгаризмы, вульгарные слова

Одним из основных проблем при переводе с одного языка на другой может оказаться адекватный перевод вульгаризмов. Несмотря

на то, что многие вульгарные слова вполне понятны переводчику и их с легкостью можно передавать и на ПЯ, ввиду некоторых причин (наличие цензуры, господство определенной идеологии и т. д.) эти слова могут быть опущены, компенсированы или же с точностью переданы с ИЯ на ПЯ.

Словарь Вебстера определяет термин вульгаризм следующим образом: «грубое выражение, или такое выражение, которое употребляется только в разговорной речи и особенно в речи некультурных и необразованных людей». Но И. Р. Гальперин считает вульгарными слова, характерным признаком, которых является та степень грубости, которая граничит с непристойностью.

Если тщательно проанализировать вульгарные слова, которыми изобилует речь профессионального охотника Р. Уилсона и Ф. Макombera в рассказе «Недолгое счастье Фрэнсиса Макombera» в ИЯ и ПЯ, то можно заметить, что многие вульгаризмы ИЯ или опущены, или компенсированы или же переданы с наименьшей эмоциональной окраской.

Р. Уилсон часто употребляет слова “damned”, “damn”, “hell of”, “bloody”, которые или опущены или же переданы словами «ужасный, черт, черт побери» и т. д.

1. “...got a damned fine lion” - «Вот убили замечательного льва».
2. “It is that damned roaring”- «Этот рев, черт бы его побрал».

Хотя некоторые восклицания типа “My God”, “Good God” переданы вульгаризмами “О, черт”, “черт” и т. д., что вполне может быть оправдано, если принять во внимание общую эмоциональную окраску текста оригинала.

Список литературы:

1. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. - Москва: Изд-во лит-ры на иностр. яз., 1958 – 459 с.
2. Хемингуэй, Эрнест. Старик и море: повесть. Рассказы перевод с английского / Эрнест Хемингуэй. - Москва: Издательство АСТ, 2018.- 256 с.- (Зарубежная классика)

İNGİLİS DİLİNDƏ ETNONİM TƏRKİBLİ İDİOMLAR

Açar sözlər: onomastika, onomastik vahidlər, idiom, etnonimlər

Dilçilikdə xüsusi adların tədqiqi ilə məşğul olan elm sahəsi onomastikadır. Onomastik vahidlər-antroponimlər, toponimlər, etnonimlərdən və s. ibarətdir. Onomastik vahidlər dildə məcazi mənə əldə etməklə üslubi-emosional çalarlıqlar əldə edərək, ingilis, o cümlədən Azərbaycan dilinin leksikasında təsirli üslubi ifadələrin yaranmasına səbəb olur. Antroponim insana aid hər hansı xüsusi adları, toponim isə məkana, coğrafi əraziyə aid xüsusi adları öyrəndiyi halda, etnonimlər xalqları, millətləri və onların etnik tarixini öyrənməkdə mühüm əhəmiyyətə malikdir. Antroponimlər və toponimlər ictimai həyatın sosial, mədəni və digər hadisələrindən asılı olaraq dəyişsələr də, etnonimlər min illər boyu dəyişmədən eynilə qala bilirlər. İctimai həyatın bəzi sahələrində olduğu kimi yeni yaranan etnonimlərdə də baş verən bütün dəyişikliklər dildə öz əksini tapır. Müxtəlif tarixi dövrlərdə çoxlu sayda onomastik vahidlər dilə daxil olur. Tarixən bir çox millətlərin nümayəndələri ilə əlaqələri olmuş ingilislər onların bu və ya digər etnik xüsusiyyətlərinə əsaslanaraq onların milli adını məcaziləşmiş emosional çalarlıqla idiomlara çevirmişlər. Məsələn, öz döyüşçüləri ilə məşhur olan Spartalılar adı həyat tərzinə üstünlük vermiş, var-dövlət marağında olmamışlar. Geniş mənada istifadə olunan “A Spartan life” idiomu “adi həyat tərzinə üstünlük vermək” mənasını ifadə edir. Yunan dilini başa düşməyən ingilislər “Greek” etnonimi ilə “başə düşülməmək”, “anlaşıqsız olmaq” məfhumlarını eyniləşdirmişlər. Məsələn, “It’s all Greek to me” yumoristik tərzdə “nəyi isə qətiyyənlə anlamamaq” mənasında işlənir. “Greek” etnonimi başqa bir idiomda “düşmən xalq”, “etibarsız xalq” kimi tarixi mənaları ifadə edir. “Greekgifts” sözünə əsasən tarixdə troya-yunan düşmənçiliyi nəticəsində düşmən hədiyyəsinin təhlükəli ola bilməsi ideyası formalaşmışdır.

Göründüyü kimi, ingilis dilində millət adları əsasında yaranan idiomlar bəzi səbəblərlə əlaqədar müəyyən məcazi mənalar əldə etmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Bakı: 2007 5. Gözəlova K. Əsl ingilis mənşəli frazeoloji birləşmələr
2. Reaney P.H. The Origin of English place- names. London 1960.

Qasumlu Nərmin
Azərbaycan Dillər Universiteti
BMI fakultəsi

İNGİLİS DİLİNİN QRAMMATİKASININ ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ MÜASİR TEXNOLOGİYANIN ROLU

Açar sözlər: qrammatika, texnologiya, internet, video

Müasir texnoloji vasitələr elmin bütün sahələrinə olduğu kimi dillərin öyrənilməsinə də tətbiq edilir. Dilin ən vacib elementlərindən olan qrammatikanın öyrənilməsində onların rolu daha böyükdür və tədqiqinə ehtiyac duyulan bir sahədir.

Qrammatikanın yalnız qaydalar və nümunə cümlələrlə izahı dilin kommunikativ aspektdə öyrənilməsi baxımından maraqsız və kifayət qədər faydalı deyildir. Bu baxımdan həm əyani, həm də audio məzmunlu multimedia vasitələrindən istifadə etməklə biz qrammatikanı daha səriştəli şəkildə öyrənə bilərik. **Məsələn:**

İnternet səhifələri – Tələbələr internet vasitəsilə ilə bütün qrammatik materialları tapa, müxtəlif tipli çalışmalar yerinə yetirə və seçilmiş qrammatikaya aid dil nümunələri ilə tanış ola bilərlər.

Videolar – Videoların başlıca xüsusiyyətləri onların müxtəlifliyi, geniş imkanlara malik olması, yaradıcılığı inkişaf etdirməsi, və dərs zamanı interaktivliyi və marağı artırmasıdır.

Təlim bloqları -Təlim bloqları qrammatika ilə bağlı hər cür məlumatın öyrənilməsi, müəllimlər və tələbələrin həm dərs zamanı, həm də auditoriyadan kənar məlumatları bir-birinə ötürməsi və eləcə də, istənilən mövzunun müzakirəsini aparmaq üçün geniş imkanlar yaradır.

Mobil telefonlar - Mobil telefonlar tələbələrin ən çox istifadə etdikləri bir texnoloji vasitə olaraq dilin, xüsusilə də qrammatikanın öyrənilməsində onlara geniş imkanlar yaradır. Tələblər istənilən qrammatik mövzuya dair materiallarını mobil telefonlar vasitəsilə tapır və müxtəlif çalışmalar və oyunlar təşkil edə bilərlər.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Crawford, J. (2002). The role of materials in the language classroom:
2. Kervin, L. & Derwianka, B. (2011). New technologies to support language learning.
3. Motteram G. (2011). Developing language-learning materials with technology, Cambridge, (pp. 303-327)

*Alışanlı Cəmilə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakultəsi*

İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ "0" ARTIKLIN İŞLƏNMƏSİ

Açar sözlər: artıqlıq, sıfır, mücərrəd

İngilis dilində bəzi isimlərin qarşısında situasiyaya uyğun olaraq artıqlıqdan istifadə olunur. Müasir ingilis dilində qeyri müəyyən və müəyyən artıqlıqlarla yanaşı "sıfır artıqlıq" anlayışı da vardır. Artıqlıqsız işlənən isimlər ya maddi, ya da mücərrəd isimlərdir. Bu isimlərin artıqlıqsız işlənməsinin əsas səbəbini həmin isimlərin öz məna və qrammatik xüsusiyyətləri ilə müəyyənləşir.

Sıfır artıqlığın işlənməsi:

* Ümumi mənaya malik cəm və sayılmayan isimlərdən öncə: students; advice; salt.

* Qəzet başlıqları, xəbərdarlıqlarla: Plane crashes on House; Keep Area Clean.

* Dağ zirvələri: Everest ;Makalu.

* Xüsusi isimlərlə: September; Mary.

* Küçə, bağ, meydan adları ilə: Nizami Street; Trafalgar Square.

* Bəzi coğrafi adlar və qitə adları ilə: London; America.

* "Language" sözü işlədilmədikdə dil adları ilə: She can speak English.

Müasir Azərbaycan türkcəsində artıqlıq adlanan ayrıca bir nitq hissəsi mövcud deyildir. Buna görə də müasir ingilis dilinə xas olan artıqlığın bildirdiyi mənalar Azərbaycan türkcəsində müxtəlif vasitələrlə ifadə edilir. Bu o deməkdir ki ,ingilis dili artıqlıqlarının dilimizdə müxtəlif qarşılıqları mövcuddur. Kitablarda müəyyən və qeyri müəyyən artıqlıqların dilimizdə

bəzi ifadə formaları göstərilib. “Sıfır artıqlı” anlayışı isə ümumiyyətlə “artıqlı” anlayışının özü qəbul edilmədiyi üçün dilimizdə işədilmir.

Ədəbiyyat

1. Məmmədova M., Yunusov D. İngilis dilinin qrammatikası. Bakı: Adiloğlu, 2011, 450 səh.
2. Musayev O., İngilis dilinin qrammatikası .Bakı: Qismət, 2007, 608 səh.

*Ахунбейли Ляман
Азербайджанский Университет Языков
Факультет "образование"*

ОСОБЕННОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ УСЛОВНЫХ ПРИДАТОЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В АНГЛИЙСКОЙ РЕЧИ

Ключевые слова: условие, тип, событие, действие

В английском языке условные предложения состоят из двух частей главной и if-части. Эти предложения используются для выражения в настоящее время не реальных, воображаемых или возможных ситуаций. В них if-часть идет первой, после нее следует запятая. В английском языке существует 5 типов условных предложений:

1 Условные предложения нулевого типа. Этот тип показывает условие, которое является правдой: научные факты, законы природы, общепринятые или очевидные утверждения. Схема: **IF + PresentSimple, PresentSimple** (во второй части может повелительное наклонение).

Н-р: Она уйдет, если ты не придешь.

2 Условные предложения первого типа. - описывают ситуацию, которая возможно произойдет в будущем времени, при каком-то условии. Схема: **IF + PresentSimple, will + V₁**.

Н-р: Мы успеем на урок если она придет.

3 Условные предложения второго типа - обозначают нереальные события, которые относятся к настоящему или будущему времени. Схема: **IF + PastSimple, would + V₁**.

Н-р: Если бы у меня был миллион, я купил бы дом.

4 Условные предложения третьего типа - обозначают нереальные события, относящиеся к прошедшему времени. Схема: **IF + PastPerfect, would + have + V₃**.

Н-р: **Если бы** он выучил, он бы не получил два.

5 Условные предложения смешанного типа. *Первый тип смешанных условных предложений*. Схема: **IF + PastPerfect, would + V₁**. Также можно обозначить как **3 + 2**. Мы получаем нереальное действие в прошлом и нереальный результат в настоящем. Н-р: **Если бы он вчера выиграл** в лотерею, **то сегодня катался бы** на сноуборде

Второй тип смешанных условных предложений. Схема: **IF + PastSimple, would + have + V₃**. Эту схему так же можно обозначить как **2+3**. Н-р: **Если бы он был миллиардером он бы вчера купил бы это кольцо**. Из вышеуказанного понятно, что эти предложения часто используются в разговорной речи.

Литература:

1. English conditionals L.K.Xəlilova, Грамматика английского языка В.Л.Каушанская, Gullu Mammadova English grammar rules and exercises.

*Aytac Baxşızadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi*

“MAY” MODAL FEİLİ VƏ ONUN MƏNA ÇALARLARI

Açar sözlər: modal feil, məna, ifadə etmək

İngilis dilində “may” modal feilinin iki zaman forması var: 1) May – indiki zaman forması, məsələn: You may take my book. May modal feilinin indiki zaman forması gələcəyə aid hərəkətlər də ifadə edə bilər, məsələn: Adelaide may forgive her parents one day. 2) Might – keçmiş zaman forması, məsələn: Kate might lose her job because she argued with her boss.

Digər zaman formalarında “may” modal feilini “to be allowed”, “to be permitted” ifadələri əvəz edir, məsələn: My mother has been allowed to

participate in a live show.; The prisoners will be permitted to meet their relatives.

“May” modal feilinin inkar formasını düzəltmək üçün “not” inkar ədatından istifadə olunur: may not / mayn’t və might not / mightn’t. Məsələn: He may not take my pen.; She might not come with me.

“May” (might) modal feili aşağıdakı hallarda işlədilir:

1. İcəzə mənasını bildirmək üçün (təsdiq formasında olan nəqli cümlələrdə), məsələn: Catherine may join her friends after the lessons.; Students may have a party at the hall.

2. Xahiş ifadə etmək üçün (sual cümlələrində), məsələn: May I borrow your pencil? May I wait for Emma here?

3. Güman, şübhə, qeyri-müəyyənlik mənası bildirmək üçün, məsələn: Mr.White may arrive next week.; Leonardo might not be at the office.

4. Qadağa ifadə etmək üçün (inkar formasında olan nəqli cümlələrdə), məsələn: You may not eat at the department.; She said that children might not be alone there.

5. Mümkünlük mənasını bildirmək üçün (təsdiq formasında olan nəqli cümlələrdə), məsələn: You may get ready for your lessons in the library. You may feel dizzy after this medicine.

6. Göstəriş, məsləhət, danlaq, məzəmmət bildirmək üçün, bir qayda olaraq, bu modal feilin keçmiş zaman forması “might” işlənir, məsələn: Julia might come a bit early. Arzu olunan göstərişin və ya məsləhətin keçmişdə baş tutmadığını ifadə etmək üçün isə “might” modal feilindən sonra məsdərin bitmiş forması işlədilir, məsələn: You might have shared your decision with me before.; You might have visited your ill friend.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Məmmədova M., Yunusov D. İngilis dilinin qrammatikası. Bakı: Adiloğlu, 2011, 450 səh.
2. Musayev O. İngilis dilinin qrammatikası. Bakı: Qismət, 2007, 608 səh.

BASIC SENTENCE STRUCTURE IN ENGLISH

Key words: *Sentence, Structure, Clause, Basic*

To be able to speak in any foreign language we need to know sentence structure of this language. Regarding to this I would like to research basic English sentence structure. The main parts of the sentence are subject and verb. The subject is noun, that described in the sentence. The verb is action noun. There are two types of clauses: independent and dependent clauses. Independent clauses are same as complete sentences. Independent clause help dependent clause to complete idea. There are four types of sentences in English: simple sentence, compound sentence, complex sentence, complex-compound sentence or compound-complex sentence.

Simple sentence structure contains only one clause, which consists of one subject and one verb. For example: I run

A compound sentence is created from two simple sentences. The clauses are joined with comma, conjunction and linking words such as, but, so, yet. For example: Competition started on time, but fans arrived late.

Complex sentence join an independent clause or one more dependent clause. For example: His car was late, he lost contest

In compound –complex sentences, independent clause joins two sentences and it serves as both the ending of complex sentence and beginning of compound sentence.

In conclusion, if we want to speak English fluently, we need to know the right word order.

Literature:

1. http://www.butte.edu/departments/cas/tipsheets/grammar/sentence_structure.html
2. <https://learnenglish.britishcouncil.org/english-grammar/sentence-structure>
3. <https://www.really-learn-english.com/sentence-structure.html>

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ “MUST” MODAL FEİLİNİN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: modal feil, məna, modal ifadə

“Must” modal feilinin yalnız bir zaman forması – indiki zaman forması var, məsələn: You must drive carefully. Bu forma gələcək zamana aid də işlənə bilər, məsələn: I must return to my country tomorrow. Digər zamanlarda isə “must” feilinin əvəzinə onunla təqribi eyni məna daşıyan “to have to”, “to be to” və ya “to be obliged to” modal ifadələrdən istifadə edilir, məsələn:

1) gələcək zamanda: Olivia will have to come home.

2) keçmiş zamanda: My mother said that I hadn't to do it. “Must” feilinin inkar forması “must not” və ya “mustn't” şəkillərində işlənir.

“Must” modal feili aşağıdakı hallarda işlədilir:

1) Vaciblik, məcburiyyət mənası ifadə etmək üçün, məsələn: I must do this exercise.; Noah must give up smoking.

2) Qadağan, əmr mənası ifadə etmək üçün, məsələn: You mustn't do that.; She mustn't read this story aloud.

3) Qətilik, zərurət mənası ifadə etmək üçün, məsələn: Teachers must wear school suits every day.; Pupils must obey their teachers.

4) Güman və ya ehtimal mənası ifadə etmək üçün. Bu mənalarda “must” modal feili növbəti iki vəziyyətdə təstiqləndirildikdə işlənir:

- əgər ehtimal olunan, güman edilən hərəkət indiki zamana aiddirsə, “must” modal feilindən sonra məsdər qeyri-müəyyən və ya davamedici formada işlədilir, məsələn: Jack must be at home.; He must be doing hard work.

- ehtimal olunan hərəkət keçmiş aiddirsə, “must” feilindən sonra məsdərin bitmiş və ya davam edib bitmiş forması işlədilir, məsələn: She must have followed my advice. Güman mənası inkar cümlə ilə ifadə edilərkən “must” feilinin qarşılığında “evidently” modal sözündən istifadə olunur, məsələn: Evidently, the children didn't go to school, otherwise they would have called their chauffeur. Ehtimal olunan hərəkət gələcək zamana aiddirsə, “must” modal feilinin qarşılığında “probably” modal

sözü və ya “to be likely” modal ifadəsindən istifadə olunur, məsələn: Our relatives will probably return to their country tomorrow.; She is likely to go to the store.

Ədəbiyyat

1. Məmmədova M., Yunusov D. İngilis dilinin qrammatikası. Bakı: Adiloğlu, 2011, 450 səh.
2. Musayev O. İngilis dilinin qrammatikası. Bakı: Qismət, 2007, 608 səh.

*Bahar Məmmədova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi*

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ PASSİV KONSTRUKSİYALAR VƏ ONLARIN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏ YOLLARI

Açar sözlər: vasitəsiz passiv, vasitəli passiv, sözlü passiv

Xəbəri məchul növdə olan cümlələr passiv konstruksiya adlanır. A.Xolodoviçə görə, passiv konstruksiyanın mübtədası

İngilis dilində passiv konstruksiyalara, əsasən, təsirli feillər işlədilər cümlələrdə rast gəlinir və təsirli feillər öz növbəsində aşağıdakı qruplara cümlənin semantik mübtədasına uyğun gəlmir. ayrılır:

1. Yalnız bir vasitəsiz tamamlıq tələb edən, bu feillər linqvistik ədəbiyyatda “monotransitive verbs” adlanır: *to take* “götürmək”, *to wash* “yumaq” və s.

2. İki tamamlıq tələb edən feillər. Bu tamamlıqların, biri vasitəsiz, digəri isə vasitəli olur. Bu feillər “ditransitive verbs” adlanır: *to give* “vermək” və s.

3. İki tamamlıq tələb edən feillər. Bu feillər əvvəlkilərdən onunla fərqlənir ki, vasitəsiz tamamlıqla birlikdə sözlü vasitəli tamamlıq da tələb edirlər. Lakin bu feillərin fərqli cəhətləri ondan ibarətdir ki, onlar yalnız bir passiv konstruksiya düzəldə bilirlər: *to explain* “izah etmək” və s.

4. Yalnız sözlü vasitəsiz tamamlıq tələb edən feillər; *to look at smb./for smth./after smb.* və s.

Azərbaycan dili ilə müqayisədə müasir ingilis dilində məchul növün nitqdə işlənmə tezliyi yüksəkdir. İngilis dilindəki passiv konstruksiya dilimizə, əsasən, iki yol-la tərcümə edilir: 1) feilin məchul növü vasitəsilə, məsələn: *The letter was sent.* “Məktub göndərildi”. 2) feilin məlum

növü ilə. Bu zaman məchul növdə olan cümlələr dilimizə qeyri-müəyyən şəxslə cümlələrlə tərcümə edilir, məsələn: a) *I was shown a movie*. “Mənə yeni film göstərdilər”. b) *He is said to have forgotten his promise*. “Deyirlər ki, o, vədini unudub”.

Ədəbiyyat

1. Мельчук И.А. О синтаксическом нуле // Типология пассивных конструкции Диатезы и залого / Отв. Ред. А.А. Холодович, Л., 1994
2. Musayev O.İ. İngilis dilinin qrammatikası, B., Qismət, 2007, 587 səh.

Fidan İsmayılzadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

MÜASİR İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ SİFƏTİN DƏRƏCƏ KATEQORİYASI

Açar sözlər: sifət, adi dərəcə, müqayisə dərəcəsi, üstünlük dərəcəsi, azaltma və çoxaltma dərəcələri

N.M.Vasilevskaya, İ.Smirnitski, V.L.Kaushanskaya və b. dilçilər belə hesab edirdilər ki, sifətin adi dərəcəsi heç bir dərəcə mənası və müqayisə ifadə etmir (1, s.90). Buna görə də adi dərəcəni sifətin dərəcə forması hesab etmək olmaz. Qeyd edilən dilçilər ingilis dilində sifətin iki dərəcə formasının olduğunu deyirdilər: müqayisə dərəcəsi və üstünlük dərəcəsi.

O.Musayev isə hesab edir ki, müasir ingilis dilində sifətin üç dərəcəsi var: adi, müqayisə və üstünlük dərəcəsi .

İngilis dilində sifətin dərəcə kateqoriyası müxtəlif vasitələrlə ifadə olunur: 1. Analitik-*more/most*; 2. Sintetik-er; est.

3. Supletiv-*good, better, best*. Müasir ingilis dilində sifət adi dərəcədə heç bir morfoloji formaya malik olmur. Sifətlər adi dərəcədə də *as...as* və *not so (as)...as* bağlayıcıları ilə işlənə bilər. Məsələn: *Her bag is as nice as yours. My book is not as interesting as yours*. İngilis dilində bəzi sifətlərin dərəcə formaları supletiv yolla düzəlir: *good-better-best; bad-worse-worst; little -less - least; much/many - more/most; far - father/farthest, further/furthest*.

Azərbaycan dilində sifətin yeddi, sonralar isə beş dərəcəsinin olması barədə bir çox fikirlər olmuşdur. Lakin müasir Azərbaycan dilində

sifətin üç dərəcəsi vardır: adi dərəcə, çoxaltma dərəcəsi, azaltma dərəcəsi. Adi dərəcə bütün dərəcələr üçün meyar hesab olunur. Məsələn: *böyük bacı, yaşlı qadın*, və s. Üstünlük dərəcəsi analitik yolla formalaşır. Bu zaman *ən, lap, çox* sözlərindən; şiddətləndirmə növüdə *m, p, r, s* samitlərindən, eləcə də *düm, zil, tünd* sözlərindən istifadə edilir. Azaltma dərəcəsi iki yolla əmələ gəlir: sintetik yolla *-mtıl; -raq; -sov; -şın* şəkilçiləri və analitik yolla *-ala, təhər, açıq* sözlərindən istifadə etməklə.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Hüseynov A. İngilis dilinin nəzəri qrammatikası üzrə mühazirələr toplusu. Bakı: Mürtəcim, 2015.
2. Hüseynzadə M. Müasir Azərbaycan dili. Morfologiya. Bakı: Şərq-qərb, 2007.
3. Türksevər O.İ., Hajiyev E.L., Hüseynov A.R. A Practical Grammar of Contemporary English. Bakı: KM, 2014.
4. Kaushanskaya V.L., Kovner R.L., Kojevnikova O.N. A Grammar of the English Language. Leningrad, 1973.

Arzu İsgəndərova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

SUAL CÜMLƏLƏRİNDƏ SÖZ SIRASI

Açar sözlər: sual cümlələri, söz sırası, intonasiya

Müasir ingilis dilində sözlərin sıralanma tərzii cümlənin kommunikativ növündən asılı olur. Sual cümlələrinin özünəməxsus sintaktik quruluşu, başqa sözlə desək, söz sırası var. Sual cümlələrinin növündən asılı olaraq onların malik olduğu söz sırası da fərqli olur.

1. İngilis dili ümumi sual cümlələrində sözlər belə düzülür: xəbərin köməkçi, yaxud yarım-köməkçi fel hissəsi+ mübtəda+ xəbərin əsas hissəsi+ ikinci dərəcəli üzvlər.

Xəbəri ancaq (to be) və ya (to have) felləri ilə ifadə edilən ümumi suallarda sözlər belə düzülür: xəbər+ mübtəda+ ikinci dərəcəli üzvlər. Bəzən, xüsusən şifahi nitqdə, ümumi suallara xas olan bu söz sırası pozulur. Bu halda ümumi suallara xas olan bu söz sırası nəqli cümlədəki söz sırası ilə eyniyyət təşkil edir. Bu halda sual cümləsinə xas olan kommunikativ yük, xüsusən, şifahi nitqdə bütövlükdə intonasiyanın üzərinə düşür,

intonasiya sualın yeganə ifadə vasitəsi olur. Sual cümlələrindəki bu növ söz sırasını biz inversiya hesab edirik.

2. Xüsusi sualları söz sırası baxımından 2 yarımqrupa bölmək olar: 1)mübtədə və onun təyininə aid olan suallar 2)cümlənin qalan üzvlərinə aid olan suallar.

Birinci yarımqrupa daxil olan xüsusi suallarda, yəni mübtədə və onun təyininə aid olan sual cümlələrində sözlər, nəqli cümlədə olduğu kimi, yəni mübtədə+ xəbər+ ikinci dərəcəli üzvlər şəklində düzülür.

İkinci yarımqrupa daxil olan xüsusi suallarda, yəni digər cümlə üzvlərinə aid olan sual cümlələrində sözlər belə düzülür: sual əvəzliyi yaxud sual zərfi+ xəbərin köməkçi yaxud yarım-köməkçi fel hissəsi+ mübtədə+ xəbərin əsas hissəsi+ ikinci dərəcəli üzvlər. Bu yarım-qrupa daxil olan və xəbəri ancaq (to be) və ya (to have) feili ilə ifadə olunan xüsusi suallarda sözlər belə düzülür: Sual əvəzliyi(yaxud sual zərfi)+ xəbər+ mübtədə+ ikinci dərəcəli üzvlər.

Ədəbiyyat:

1. Musayev O.İ. İngilis dilinin qrammatikası.,Bakı, 2007.
2. İlyish B. The Structure of Modern English. M.,L., 1965.

Sevinc Əsədova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ “CAN VƏ MAY” MODAL FEİLLƏRİ

Açar sözlər: modallıq, can modal feili, may modal feili, əsli modal feillər

Müasir ingilis dilində modallıq kateqoriyası bir sıra vasitələrlə ifadə edilir. Bunlardan biri də modal feillərdir.

Müasir ingilis dilində modallıq ifadə edən feilləri işlənmə xüsusiyyətlərinə əsasən iki yarımqrupa bölürlər və onlardan biri də “əsli modal feillər” yarımqrupudur. Müasir ingilis dilində olan əsli modal feillərə “can və may modal feilləri” də daxildir. Can və could modal feillərinin məsdər və feili sifət forması yoxdur. Buna görə də məsdər və feili sifət formaları üçün başqa feildən istifadə olunur: to be able to. Can modal feilinin bir sıra işlənmə halları vardır.

Can modal feili fiziki, əqli qabiliyyət və bacarıq bildirir. Bu halda can feilindən sonra məsdər qeyri-müəyyən formada işlədilir. Hərəkətin

mümkünlüyünü və ya qeyri-mümkünlüyünü bildirdikdə can modal feilində məsdər qeyri-müəyyən formada işlədilir. Təəccüb, şübhə və inamsızlıq bildirdikdə can feilindən sonra məsdərin bütün formaları işlədilə bilər. Məzəmmət və tənbeh bildirdikdə yalnız could istifadə olunur və bu halda might ilə birbaşa dəyişə bilər.

May modal feilin indiki zaman forması gələcəyə aid də işlədilə bilər. May və might modal feillərinin məsdər və feili sifət forması yoxdur. Buna görə də to be allowed to, to be able to feillərindən istifadə olunur. May modal feilin bir sıra işlənmə məqamları vardır. May modal feili icazə mənasını bildirmək üçün istifadə oluna bilər. Güman mənasını ifadə etdikdə ondan sonra məsdərin bütün formaları işlədilə bilər. Mümkünlük mənasını bildirdikdə isə may modal feilindən sonra gələn məsdər qeyri-müəyyən formada işlədilir. Göstəriş, danlaq, məsləhət bildirdikdə may feili bir qayda olaraq keçmiş zaman formasında işlədilir.

May və can modal feilləri icazə və ehtimal mənasında işlənmələrinə görə paraleldirlər. Lakin onlar hələ də bütün hallarda dəyişdirilə bilməz. İcazə mənasında onlar arasında fərq demək olar ki yoxdur. May modal feili daha çox rəsmi, can modal feili daha çox ümumi danışığda istifadə olunur.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. O.T.Musayev. "İngilis dilinin qrammatikası". Bakı-2007, s.226.
2. M.A.Ganshina. N.M.Vasilevskaya. "English grammar". Higher school publishing house-1964, s.230-233.
3. G.Mammadova. "English grammar rules". Bakı-2013

Gülzarə Məmmədova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ İSMİN KƏMIYYƏT KATEQORİYALARI

Açar sözlər: sadə, düzəltmə, mürəkkəb, quruluş, kəmiyyət

İsim əsas nitq hissəsi olub, əşyanın (konkret, mücərrəd məfhumlar, keyfiyyət, əlamət, hərəkət adları) adını bildirir.

İsmlər quruluşuna görə sadə (simple), düzəltmə (derivative), mürəkkəb (compound); mənasına görə xüsusi (proper), ümumi (common); kəmiyyətə görə tək (singular), cəm (plural) olur.

İsim əşyanın kəmiyyətindən asılı olaraq tək və ya cəm formada işlənir. Tək isimlər heç bir xüsusi şəkilçiyə malik olmur (a table, a fox, a bench). İsimlərin cəm forması “-s,-es” şəkilçisi ilə düzəldilir.

“s, ss, sh, ch, tch, x” ilə bitən isimlərin cəmi “-es” ilə düzəlir (a box - boxes, a bench - benches, a bus - buses).

İngilis dilində 7 ismin cəm forması kökdəki saitın dəyişməsi ilə (arxaik üsulla) düzəlir (a man – men; a woman – women; a foot – feet; a tooth – teeth; a goose – geese; a mouse – mice; a louse – lice). İki ismin cəmi qədim İngilis dilində mövcud olan “-en” şəkilçisi ilə düzəldilir (a child – children; an ox – oxen).

• Tərkibində “man, woman” sözü olan mürəkkəb isimlərin cəmində “man - men, woman - women” sözünə çevrilir (postman-postmen); “man” morfemi olan (German, Roman, Norman) sözlərin cəmi “-s” ilə düzəlir (German - Germans).

• Sonu “f, fe” ilə bitən isimlər cəmləndikdə “f, fe – v” çevrilir, “-es” əlavə edilir (a leaf – leaves [li:vz]). “f, ff” ilə bitən bəzi isimlər cəmləndikdə sonuna “-s” artırılır, “f, ff” dəyişmir (a roof - roofs; cliff – cliffs; a handkerchief – handkerchiefs). Bəzi isimlərin isə iki cür cəm forması var (hoof - hoofs - hooves; scarf - scarfs - scarves). “o” ilə bitən isimlərin cəmi “-es” ilə düzəlir (potato - potatoes, hero - heroes). İstisnalar: radio - radios; piano - pianos; solo - solos; zero - zeros; photo - photos; zoo - zoos; video - videos. Samit+“y” formasında bitən ismin cəmində sondakı “y”– “i” ilə əvəzlənir, lakin Sait+“y” formasında bitərsə “y” dəyişmir, “-s” artırılır (baby- babies; a toy – toys).

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Turksever (Musayev) O.I. English Grammar. Baku, Qismat, 2007.
2. Jafarova L., Husseyinov A., Mirzayeva M., Mamadova G., Mustafayeva S.. English Grambridge. Science and Education. Part 2. Baki – 2012.
3. Kaushanskaya V. L. and the others. English Grammar. Leningrad, “Prosveshenie”, 1997

MƏHKƏMƏ DİSKURSUNDA SUAL CÜMLƏLƏRİNİN TƏTBİQİ VƏ ONLARIN TİPOLOGİYASI

Açar sözlər: məhkəmə diskursu, pragmatik keyfiyyət, prosodik sual cümləsi, parçalanmış sual cümləsi, dindirilmə

Məhkəmə diskursu mahiyyət etibarını ilə dialoq, daha dəqiq desək dialoqlar məcmusudur ki, onun da başlıca formasını sorğu-sual, yəni dindirilmə təşkil edir. İştirakçılardan hər birinin dialoqundakı replikalar sual-cavab formasında olaraq spesifik sonluğa malik olur. Bu isə öz növbəsində danışan şəxsin mövqeyini əks etdirir. Məhz bunun sayəsində ona cavab hazırlanır və yenidən qarşı tərəfin mövqeyi bəlli olur. Hər bir fikir sanki digər fikirlər zəncirinin bir halqasını təşkil edir. Məhkəmə dindirilməsi oradakı iştirakçıların nöqtəyi-nəzərlərində replikalar mübadiləsi ilə həyata keçən bir dialoqdur. Məhkəmə dinləmələri zamanı dialoqlar assimetrik münasibətdə olur. Suallar sübuta yetirmədə və faktları aşkarlamaqda yeganə və aparıcı rola malikdir. Hüquqşünas müəyyən tip qrammatik sualları düşünülmüş şəkildə seçməklə dəlillərin effektiv təqdim olunmasına nail olmuş olur. Daha sonra isə sual tiplərinin mətn daxilində paylaşmasına baxmaq lazımdır. Belə ki, onların işlənmə tezlikləri məhkəmə situasiyalarının spesifik kontekstindən asılıdır. Sual cümlələri *açıq* və *qapalı* olmaqla 2 əsas tipə bölünür.

Birinci tip, yəni *açıq sual cümlələrində* ünvanlanan şəxsdən sözü gedən hadisə və ya obyekt haqqında bir qədər müfəssəl məlumat vermək tələb olunur. Bu zaman fransız dilində ən çox istifadə olunan sual əvəzlilərinə müraciət olunur. Məsələn, hadisənin nə zaman baş verməsini bilmək üçün “quand-nə zaman” sual əvəzliyindən, hadisənin harada baş verdiyini bilmək üçün “où-harada” sual əvəzliyindən və ya necə baş verməsini bilmək üçün “comment-necə” sual əvəzliyindən istifadə olunur. Belə suallar əsasən əlavə və tamamlayıcı məlumat əldə etmək üçün verilir. Məsələn, 1984-cü ildə bütün Fransanı sarsıdan bir cinayət işini özündə əks etdirən real hadisələr əsasında çəkilmiş “Vilmənin işi” (2-ci hissə) filmində müstəntiqin dirdirmə zamanı gənc qıza verdiyi suallardan bəzilərini nəzərdən keçirək.

L'inspecteur: La voiture est garée où? -Avtomobil harada dayandı? 5 :46
L'inspecteur: Comment s'était habillé cet enfant? -Həmin uşaq necə geyinmişdi ? 6 :32

L'inspecteur: Il était comment Bernard? -Bernar necə idi ? 7 :49

İkinci tip, yəni *qapalı tip sual cümlələri* isə ünvanlanan şəxsdən ona verilən sualla razılaşıb, razılaşmadığını bildirmək məqsədi ilə verilir.

Ədəbiyyat

1. М.М.Бахтин, Проблема речевых жанров: Собрание сочинений: В семи томах. М., 1996, С. 198.
2. <https://www.youtube.com/watch?v=ftvqOi5rf88>

Mehriban Heydərova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

EVERYBODY, EVERYTHING TƏYİNİ ƏVƏZLİKLƏRİNİN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: Əvəzlik, növlər, təyini əvəzlilər

Adlandırmadan obyektlər və onların kəmiyyət və keyfiyyətlərini əvəz edən əsas nitq hissəsi əvəzlik adlanır.

Təyini əvəzlilər. İnsan və ya əşya qruplarını göstərmək üçün istifadə olunan əvəzlilər təyini əvəzlilər adlanır. Müasir ingilis dilində təyini əvəzlilərə aşağıdakılar aiddir: all, each, every, everybody, everyone, everything, either, both, other, another, the other.

Everybody əvəzliyi əvvəlcədən adı çəkilən insan qruplarının bütün üzvlərinə müraciət olunarkən istifadə olunur. Bu əvəzliyin 2 halı vardır: Adlıq hal və yiyəlik hal.

Adlıq halı cümlədə mübtəda və tamamlıq vəzifəsində işlənir. Mübtəda kimi işlənərsə xəbəri təkdə olur.

Everybody plays the game who is there.(mübtəda)

I didn't invited everybody to the party.(tamamlıq)

Yiyəlik halı isə təyin kimi işlənir.

Everybody's thought is different for this situation.(təyin)

Bu əvəzlik dilimizə “ hər kəs, hamı” kimi tərcümə olunur.

Everything əvəzliyi əşya, heyvan və mücərrəd anlayışları bildirə bilər.

Cümlədə mübtədə, ismi xəbər və tamamlıq kimi işlənə bilər. Mübtədə kimi işləndikdə xəbəri təkdə olur.

Everything is ready.

It's everything for me.

He has already known everything.

Everything əvəzliyi dilimizə “ hər şey ” kimi tərcümə olunur.

Nəticə. Mənim fikrimcə qrup şəklində olan insan və ya əşyaların adlarını tək-tək sadalamaq əvəzinə bu əvəzlilərdən istifadə etmək daha əlverişlidir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Turcksever (Musayev) O.I. English Grammar. Baku, Qismat, 2007.
2. Jafarova L., Husseyinov A., Mirzayeva M., Mamadova G., Mustafayeva S.. English Grambridge. Science and Education. Part 2. Baki – 2012.
3. Kaushanskaya V. L. and the others. English Grammar. Leningrad, “Prosveshenie”, 1997

*Aytac Məmmədşadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi*

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ MÜRƏKKƏB SINTAKTİK BÜTÖV ANLAYIŞI

Açar sözlər: Dilçiliyin obyektı, mətn dilçiliyi, kommunikatıv kompleks, sintaktik əlaqə

Mətn dedikdə (latınca textum - əlaqə, birləşmə deməkdir) möhkəm daxili struktur əlaqələri olan müxtəlif hadisələrin birliyi nəzərdə tutulur. Hökmən dilçiliyin obyektı olan mətni və mətn dilçiliyinin obyektı olan mətni bir-birindən fərqləndirmək lazımdır. Dilçilik nöqtəyi-nəzərindən ən müxtəlif profilli mətnlər tədqiqatə cəlb oluna bilər. Məsələn, hər hansı ədəbi mətn prinsip etibarilə həm sintaktik, həm fonetik, həm leksik, həm də morfoloji aspektlərdən təhlilə cəlb oluna bilər. “Mətn” termininin bir neçə işləmə növü var. Bir tərəfdən, “mətn” anlayışı, danışanın fikrinə əsasən, özlərində bitmiş mənanı ehtiva edən bir, yaxud bir neçə cümlədən ibarət hər hansı bir söyləmi təyin etmək üçün işlənilir. Digər tərəfdən isə bu terminlə hekayə, roman, məqalə və s. kimi əsərləri adlandırırılar. Ümumi qəbul olunan mülahizəyə görə, mətn bir sıra vahidlərdən ibarət olan,

əlaqəlilik, bitkinlik və daxili təşkilatlanma təzahürlərinə malik spesifik bir quruluş kimi başa düşülür.

Mətnin ən azı iki cümlədən ibarət olması haqqında fikirlər çoxluq təşkil edir. Çünki bir cümlə yalnız bir elementar predikativ məzmunundan ibarət müəyyən bir bütövdür, digər tərəfdən isə, mətni yazıda fiksasiya olunmuş nitq əsəri kimi qəbul etsək, cümləni də mətn hesab etmək olar. Mətn haqqında cümlə üzərində struktur mənada üstünlük təşkil edən bir vahid kimi təsəvvürümüz bizim intuitiv, qeyri-elmi təsəvvürlərimizə söykənir. Cümləni struktur-semantik planda cilalanmış hesab etsək, buradan belə nəticəyə gəlmək olar ki, mətn cümlədən daha böyük bir vahiddir. Bunu mətnin aşağı sərhədləri haqqında mülahizələrin məntiqi nəticəsi hesab etmək olar.

K.Abdullayev kimi, biz də cümlənin məna nöqteyi- nəzərindən nisbi qeyri-bitkinliyini, müəyyən semantik çatışmazlığını aradan qaldıran kommunikativ kompleks kimi baxırıq. Bu kompleks tam məna bitkinliyi nümayiş etdirir və semantik informasiyanın ötürülməsi və qəbul edilməsi prosesində əsas faktor, məsələn, cümlə kimi sintaktik iyerarxiya sistemə daxil olur. Başqa sözlə desək, digər linqvistik kateqoriyalarla onun arasında konkret qarşılıqlı münasibətlər zənciri qurulur. Və əslində mürəkkəb sintaktik bütöv özünü cümləyə nisbətən daha yüksəkdə duran sintaktik vahid kimi aparır. Çünki o, cümləyə münasibətdə həm struktur, həm də semantik planlarda daha geniş şaxəli mürəkkəblilik nümayiş etdirir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Abdullayev K.M. Azərbaycan dili sintaksinin nəzəri problemləri. Bakı: Maarif, 1998, səh 284.
2. Axundov A.A. Azərbaycan dilində üslub məsələləri. Bakı: Gənclik, 1970, səh 104
3. Allahverdiyeva F.M. Bədii mətnin formalaşmasında sintaktik əlaqə vasitələri. Bakı: Maarif, 2011 səh 9-20
4. Mirzadə H. Azərbaycan dilinin tarixi sintaksisi. Bakı: Maarif, 1968, səh 162.

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ BİTMİŞ ZAMAN FORMALARININ AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ QARŞILIĞI

Açar sözlər: indiki bitmiş zaman, keçmiş bitmiş zaman, gələcək bitmiş zaman

Müasir ingilis dilinə xas olan indiki zamanın bitmiş forması bildirdiyi hərəkətin tərzindən asılı olaraq Azərbaycan dilinə iki cür tərcümə edilir: danışığ anına qədər icra edilib bitmiş hərəkətləri bildirdikdə felin nəqli keçmiş zaman forması və keçmişdə müəyyən bir vaxtda başlanaraq hal-hazırda da davam edən hərəkətləri bildirərkən isə felin indiki zaman forması vasitəsilə tərcümə edilir, məsələn: I have prepared my lessons- Mən dərslərimi hazırlamışam. I have known him for five years – Mən onu beş ildir ki, tanıyıram.

Müasir ingilis dilinə xas olan keçmiş zamanın bitmiş forması Azərbaycan dilinə, adətən, uzaq keçmiş zaman forması ilə tərcümə edilir, məsələn: We had finished our work before the rain began yesterday – Dünən yağış başlayana kimi biz işimizi qurtarmışdıq.

Müasir ingilis dilində işlənən gələcək zamanın bitmiş forması Azərbaycan dilinə felin mış,miş,muş,müş+olacaq perifrastik forması vasitəsilə tərcümə edilir,məsələn:The workers will have built a new school in our village by the end of this year–Bu ilin sonunacan fəhlələr bizim kənddə yeni məktəb tikmiş olacaqlar.I shall have packed my things before you come tomorrow–Sən sabah gəlməzdən əvvəl mən şeylərimi qablaşdırmış olacağam.

Ədəbiyyat siyahısı

1. İ.İ.Rəhimov, T. Hidayətzadə İngilis dilinin praktik qrammatikası, Bakı “Maarif” 1966
2. И.П.Иванова, В.В.Бурлакова, Г.Г.Почепцов Теоретическая грамматика современного английского языка 1981
3. Каушанская А Grammar of the English Language, 2008
4. Musayev.О İngilis dilini qrammatikası, Bakı “Maarif”, 1996

ЭКВИВАЛЕНТЫ МЕСТОИМЕНИЙ OTHER/ANOTHER В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Ключевые слова: местоимение, other, another

Местоимение – это часть речи обозначающая, но не называющая прямо, предметы, лица, их свойства и отношения.

По своему значению местоимения в английском языке делятся на следующие группы: личные, притяжательные, указательные, возвратные, взаимные, вопросительные, относительные, неопределенные, отрицательные, определительные, соединительные. Местоимения other, others, another относятся к определительным.

Other и another: Они могут быть местоимениями – прилагательными и местоимениями-существительными, а others – всегда местоимениями-существительными.

- Some children are naughtier than others. – Некоторые дети более капризные по сравнению с другими.

Other используется перед существительными в единственном числе и во множественном числе.

- What other books by Walter Scott have you read? — Какие другие книги Вальтера Скотта вы читали? Сочетание “What other” обычно переводится как «Какие еще?».

После other можно использовать существительные как в единственном, так и во множественном числе, а после others существительные не используются. Со словом other/others может употребляться определенный артикль the, и тогда the other будет обозначать «другой, второй» — если речь идет о двух лицах или предметах, или двух частях одного предмета, а the others – «другие, остальные» - I have two brothers. One is an engineer, the other (brother) is a pilot. – У меня два брата. Один инженер, а другой (второй) – пилот.

Another Что касается another, это слово означает «дополнительный, еще один такой же». Another используется с существительными только в единственном числе, поскольку another – это все

равно что an+other. I want another cup of coffee — Я хочу еще одну чашку кофе.

Список литературы:

1. Musayev O. – İngilis dilinin qrammatikası. Bakı, 1996. 2. Kachalova K.N., Israilevich E.E. – English Grammar. Moscow, 1998.
2. Лебедева А.Я., Денисова В.С., Блок М.Я. – Упражнения по английской грамматике. Москва 1985.

*Səadət Quluzadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi*

İNGİLİS DİLİNDƏ PAST PERFECT SUBJUNCTIVE MOOD-UN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: şəkil, budaq cümlə, sadə cümlə

Müasir ingilis dilçiliyində Past Perfect Subjunctive Mood (Şəkil) geniş tədqiq olunan məsələlərdəndir. Past Perfect Subjunctive Mood reallığa ziddiyət ifadə edən bəzi budaq və sadə cümlələrdə işlənir. Felin Past Perfect Subjunctive şəkli analitik formaya malikdir və felin Past Perfect zaman forması ilə eynilik təşkil edir. Past Perfect Subjunctive Mood hərəkəti keçmiş zamana aid edir və keçmiş zaman zərflikləri ilə (then, yesterday, ago, last week etc.) işlənir.

Past Perfect Subjunctive Mood aşağıdakı hallarda işlənir:

1) “If” ilə başlayan qeyri-real şərt budaq cümlələrində, məsələn: If my father had come on time, we should have gone to the concert.; If I had known that you were coming, I would meet you at the airport.

2) “To wish” feili ilə arzu ifadə edən baş cümlədən sonra gələn tamamlıq budaq cümlələrində, məsələn: I wish I hadn’t eaten that chocolate.; I wish he had participated at the meeting last year.

3) “As if”, “as though” ilə bağlanan müqayisə budaq cümlələrində, məsələn: You spoke as if you had known the answer.; Tom acted as though he had been offended.

4) To be, to seem, to look, to feel, to sound bağlayıcı feillərdən sonra “as if”, “as though” bağlayıcıları ilə işlənən xəbər budaq cümlələrin-

də, məsələn: They felt as though they had been given false information.; Tony seemed as if he had slept several hours.

5) “Even if”, “even though” bağlayıcıları ilə işlənən güzəşt budaq cümlələrində, məsələn: Even if she had been there yesterday, she wouldn’t have helped them.; Even though Lisa had been ill, she wouldn’t have taken medications.

6) “If only”, “Oh, that”, “Oh, if” ilə başlayan sadə cümlələrdə, məsələn: If only Anna had been able to come.; Oh, if Marie hadn’t refused to sign those documents then.; Oh, that Abigail had passed the placement test.

Ədəbiyyat

1. Jafarova L., Huseynov A., Mirzayeva M., Mammadova G., Mustafayeva S. Englis Grambridge (Manual). Bakı: Science and Education, 2012, 368 p.
2. Khanbutayeva L.M. The Analysis of the Subjunctive Mood. Bakı: Science and Education, 2015, 232 p.

Leyla Abbasova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

THE OBJECTIVE-WITH-THE-INFINITIVE CONSTRUCTION

Key words: the infinitive, the object, the noun, the predicate

The Objective-with-the-Infinitive is a construction in which the infinitive is in predicate relation to a noun in the common case or a pronoun in the objective case. In the sentence this construction has the function of a complex object.

I see the boy (him) run.

The Objective- with-the-Infinitive Construction is used:

A) After verbs denoting sense perception, feeling and emotion : to hear, to see, to watch, to hate, to love etc.

I haven’t heard anyone call me.

After verbs of sense percepton only the Indefinite Active is used. If the meaning is passive we use Participle II.

B) After verbs denoting mental activity: to know, to imagine, to expect, to believe, to trust etc.

After verbs of mental activity in the Objective-with-the-Infinitive Construction the verb to be is generally used. The use of this construction after most verbs of mental activity is more characteristic of literary than of colloquial style.

I know you to be the most honest, spotless creature that ever lived.

C) After verbs of declaring: to pronounce, to declare, to report.

The surgeon pronounced the wound to be a slight one.

D) After verbs denoting wish and intention: to want, to wish, to desire etc.

I want you to come and dine with me.

E) After verbs denoting order and permission: to order, to allow, to suffer etc.

He ordered the boy to be put on the bed.

F) After verbs denoting compulsion: to make, to cause, to get etc.

I cannot get her to finish her lessons.

Literature:

1. Musayev O.I., Hajiyeve E.I., Huseynov A.R. "A practical grammar of contemporary English", Bakı 2009.
2. Ganshina M., Vasilevskaya N., "English grammar", Moscow 1953

***Qasımova Fidan**
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi*

CONDITIONAL MOOD VƏ ONUN İŞLƏNMƏ ÇALARLARI

Açar sözlər: mood, should, would, present, past

Müasir ingilis dilində Conditional Mood (Şəkil) geniş şəkildə istifadə edilir. Conditional Mood qeyri-reallıq bildirən baş və sadə cümlələrdə işlənir. Felin analitik formasına malik olan Conditional şəklinin iki zaman forması var: indiki və keçmiş. Present Conditional Mood hərəkəti indiki və gələcək zamana aid edir və bu zaman formalarının zərfləri (now, today, tomorrow, next week, etc.) ilə işlənir. İndiki zaman formasında Conditional Mood köməkçi fellər olan should (birinci şəxsin tək və cəmində), would və could, might ilə qeyri-müəyyən və yaxud davamedici məsdər formasında düzəlir. Past Conditional Mood hərəkəti keçmiş za-

mana aid edir və bu zaman formasının zərfləri (yesterday, ago, last week, last year, etc.) ilə işlənir. Keçmiş zaman formasında Conditional Mood köməkçi fellər olan should, would və could, might ilə bitmiş və yaxud bitmiş davamedici məsdər formasında düzəlir.

Conditional Mood aşağıdakı hallarda işlənir:

1) “ If ” ilə başlayan qeyri-real şərt budaq cümlələrində, məsələn: If I were you, I should answer the question.; If we have had enough money, we could have bought these books yesterday. 2)“Even if”, “even though” bağlayıcıları ilə işlənən güzəşt budaq cümlələrində, məsələn: Even if he were here, I shouldn’t say any word.; Even though they have had a lot of time, they wouldn’t have done their work. 3) “But for” ilə başlayan qeyri-real şərt bildiren sadə cümlələrdə, məsələn: But for the wind, the fire wouldn’t spread.; But for her advice, I should have failed this exam. 4) “Or”, “or else”, “otherwise” bağlayıcıları ilə bağlanan tabesiz mürəkkəb cümlələrdə, məsələn: Go to school, otherwise you would be late.; Take your umbrella, or else you would get wet. 5) Cerund və məsdərlə başlayan sadə cümlələrdə, məsələn: To live abroad would change his life a lot.; Having seen the letter from his mother would have made him happy.

Ədəbiyyat

1. Jafarova L., Huseynov A., Mirzayeva M., Mammadova G., Mustafayeva S. English Grambridge (Manual). Bakı: Science and Education, 2012, 368 p.
2. Khanbutayeva L.M. The Analysis of the Subjunctive Mood. Bakı: Science and Education, 2015, 232 p.

Fidan Əsgərzadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ NİSBİ, BAĞLAYICI, SUAL ƏVƏZLİKLƏRİ

Açar sözlər: əvəzlik, cümlə, sual, bağlayıcı, nisbi

Əvəzlik şəxsləri, əşyaları və onlara xas olan əlamət və keyfiyyətləri adlandırmadan bildiren nitq hissəsidir.

Sual əvəzliləri (Interrogative pronouns): Müasir ingilis dilində sual əvəzliləri bunlardır: who, whose, what, which. Sual əvəzliləri xüsusi

sualların yaranmasında iştirak edir. Who - canlılara aid olur və hal kateqoriyasına görə 2 forması var.

1) adlıq hal (the nominative case): who. Cümlədə mübtədə kimi çıxış edir. 2) obyekt hal (the objective case) : whom. Cümlədə tamamlıq kimi çıxış edir. Whose - cümlədə mənsubiyyət, sahiblik ifadə edir və təyin etdiyi isimdən əvvəl gəlir. (Whose goals are we talking about here, mine or yours?). What - adətən cansızlara aid olur. (What does it mean?) Lakin şəxsin sənət və peşəsini öyrənmək məqsədilə verilən sualda what canlılara aid olur. Which - həm canlılara, həm də cansızlara aid etmək olar. Bu əvəzlik müəyyən qrup, şəxs və ya əşyadan birini ayırd etmək məqsədilə işlədilir.

Bağlayıcı əvəzlilər (Conjunctive pronouns): Bağlayıcı əvəzlilər sual əvəzliləri ilə eynidir: who, what, whose, which. Onlar mübtədə, xəbər, tamamlıq budaq cümlələrini baş cümləyə bağlayır və həmin cümlələrdə mübtədə, mürəkkəb xəbərin ad hissəsi (predicative), tamamlıq, habelə təyin funksiyasında olur. Məsələn: This is what I have learned. (xəbər budaq cümləsi)

Nisbi əvəzlilər (Relative pronouns): Nisbi əvəzlilər bunlardır: who, which, that, whose, as. Nisbi əvəzlilər baş cümləni budaq cümlə ilə bağlamaqla bərabər, budaq cümlənin bir üzvü kimi çıxış edir və təyin budaq cümləsi ilə işlədilir. Who (whom) - insanlara və heyvanlara aid olur. (The boy who has brought the book is my brother) Which - cansızlara və heyvanlara aid olur. (I have read the article which you have translated) That - əsasən canlılara və cansızlara aid olur. (The man that you saw with me is our neighbour) Whose - əsasən insanlara və heyvanlara aid olur. Lakin bu əvəzliyi bəzən cansızlara da aid etmək olar. As - həm canlılara, həm də cansızlara aid olur.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Kaushanskaya V.L. and the others, A Grammar of the English Language, Baku-2013.
2. L.Jafarova, A.Hüseynov, M.Mirzəyeva, S.Mustafayeva, English Grambridge "Science and Education", Baku, 2012.
3. 3.O.İ.Turksever (Musayev), E.İ.Hajiyev, A.R.Hüseynov, A Practical Grammar of Contemporary English, Bakı, Qismət, 2009.

ƏMR CÜMLƏSİNİN VASİTƏLİ NİTQDƏN VASİTƏSİZ NİTQƏ ÇEVRİLMƏSİ

Açar sözlər: vasitəli, vasitəsiz, cümlə, nitq, feil

Danışarkən və ya yazarkən başqasının dinləyiciyə, oxucuya çatdırdığı nitq 2 üsulla verilə bilər: *vasitəli* və *vasitəsiz*

Vasitəsiz nitq- başqasının nitqində heç bir sözü dəyişmədən verilən nitqə deyilir. Vasitəsiz nitqi fərqləndirmək üçün dırnaq və tiredən istifadə olunur və cümlənin istənilən yerində işləyə bilər.

M.Qorki demişdir: “Gələcək uşaqlara məxsusdur”

Vasitəli nitq - başqasının nitqində müəyyən dəyişikliklər edilərək onun məzmunu çatdırılır.

Aslan dedi ki, hazırdır.

Vasitəsiz nitqdən vasitəli nitqə çevirmək üçün dırnaq və tire işarələri atılır, ki bağlayıcısı əlavə olunur. Şəxs və işarə əvəzlilikləri, zaman, yer zərflilikləri dəyişir:

There-here the next day-today and etc.

Vasitəli və vasitəsiz nitq nəqli, sual, əmr, nida cümlələrində işlənir. Əmr, xahiş, təklif, məsləhət ifadə edən cümlələrə *əmr cümlələri* deyilir. Əmr cümləsini vasitəsiz nitqdən vasitəliyə çevirərkən. *to say, to tell* feilləri *to ask, to advise, to order* və s feilləri ilə əvəz olunur. Feilin feilin əmr şəkli məsdər forması ilə əvəz olunur. Əmr cümləsinin inkar formasını düzəltmək üçün *not+to* istifadə olunur.

Vasitəsiz: He said to his servant: “Clean the room”

Vasitəli: He ordered his servant to clean the room

Zamanların uzlaşması qaydası vasitəsiz nitqdən vasitəli nitqə çevrilərkən mühüm rol oynayır:

Present Simple	Past Simple
Present Continuous	Past Continuous
Future Simple	Future Simple in the Past

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Turksever (Musayev) O.I. English Grammar. Baku, Qismat, 2007.
2. Jafarova L., Husseyinov A., Mirzayeva M., Mamadova G., Mustafayeva S.. English Grambridge. Science and Education. Part 2. Baki – 2012.
3. Kaushanskaya V. L. and the others. English Grammar. Leningrad, “Prosveshenie”, 1997

Fatimə Zamanova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

PAST VƏ PAST PERFECT SUBJUNCTIVE MOOD

Açar sözlər: sintetik və analitik forma, budaq cümlə, sadə cümlə

Müasir ingilis dilində Past və Past Perfect Subjunctive Mood (Şəkil) geniş istifadə edilir. Felin bu iki şəkli reallığa ziddiyət ifadə edir. Past və Past Perfect Subjunctive Mood bir sıra budaq və sadə cümlələrdə işlənir. Past Subjunctive mood sintetik formaya malik olub, hərəkəti indiki və ya gələcək zamana aid edir və indiki və ya gələcək zaman zərflikləri ilə işlənir. Past Perfect Subjunctive Mood isə analitik formaya malikdir, hərəkəti keçmiş zamana aid edir və keçmiş zaman zərflikləri ilə işlənir.

Past və Past Perfect Subjunctive Mood aşağıdakı hallarda işlənir: 1) “To wish” felindən sonra gələn tamamlıq budaq cümlələrində, məsələn: My parents wish I were a cardiologist.; My parents wish I had been a cardiologist. 2) “If” ilə başlayan qeyri-real şərt budaq cümlələrində, məsələn: If I were you, I should apologize to him.; If I had been you, I should have apologized to him. 3) “As if” və ya “as though” ilə bağlanan müqayisə budaq cümlələrində, məsələn: Emily speaks as if she knew Alice.; Emily spoke as if she had known Alice for a long time. 4) “It is (was) time”, “It is high time” və “It is about time” ilə başlayan təyin budaq cümlələrində bir qayda olaraq yalnız felin Past Subjunctive şəkli işlənir, məsələn: It is high time we left for the airport. 5) To be, to sound, to look, to feel, to seem bağlayıcı fellərdən sonra “as if” və ya “as though” ilə bağlanan xəbər budaq cümlələrində, məsələn: They sounded as if they were fully satisfied.; They sounded as though they had been fully satisfied. 6) “Even if” və ya “even though” bağlayıcıları ilə işlənən güzəşt budaq cümlələrində, məsələn: Even if Oliver saw the accident with his

own eyes, he wouldn't believe.; Even though Oliver had seen the accident with his own eyes, he wouldn't have believed. 7) "If only", "Oh, that" və ya "Oh, if" ilə başlayan sadə cümlələrdə, məsələn: Oh, that Charlie acknowledged his guilt.; Oh, that Charlie had acknowledged his guilt then. 8) "Had better" ilə məsləhət ifadə edən sadə cümlələrdə fəlin yalnız Past Subjunctive şəkli işlədilir, məsələn: You had better forgive her and live a happy life. 9) "Would rather", "would sooner", "had rather" və ya "had sooner" ilə üstünlük ifadə edən sadə cümlələrdə yalnız Past Subjunctive Mood işlənir, məsələn: Young people had much rather be positive.

Ədəbiyyat

1. Jafarova L., Huseynov A., Mirzayeva M., Mammadova G., Mustafayeva S. Englis Grambridge (Manual). Baku: Science and Education, 2012, 368 p.

QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURALİZM MODELLƏRİ

Nasir Bəşirov
ADPU Cəlilabad filialı

QAFAQZDA AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZM MODELİ

Açar sözlər: multikulturalizm, etnik, tolerantlıq, mədəniyyət, milli dəyər

Multikulturalizm çox mədəniyyətlilik, bir çox fərqli mədəniyyətlərin bir arada yaşadığı cəmiyyəti təyin edən sözdür. Ayrıca götürülmüş ölkədə və bütövlükdə dünyada müxtəlif millətlərə və məzhəblərə məxsus insanların mədəni müxtəlifliklərinin qorunması, inkişafı və harmoniyasına, azsaylı xalqların, dövlətlərin milli mədəniyyətinə inteqrasiyasına yönəlmişdir. Humanist və demokratik nəzəriyyədir. Həm də o bir ideologiyadır. Tolerantlıq təcəssümüdür. İnsanlar arasında qarşılıqlı anlaşmaya, zənginləşməyə, dostluq və əməkdaşlığa xidmət edir.

Hazırda Azərbaycanda müsəlman icmaları ilə paralel şəkildə qeydə alınmış 21 qeyri müsəlman dini icmaların fəaliyyətini təmin edən “Dini etiqad azadlığı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu və bu qanunun icrasını həyata keçirən Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi mövcuddur. Komitənin əsas vəzifəsi isə ölkədə müxtəlif din və konfessiyalara bərabər imkanlar və şərait yaratmaqdan ibarətdir. Milli azlıqların hüquq və azadlıqlarının qorunması Azərbaycan dövlətinin yürütdüyü siyasətin əsas istiqamətlərindən biridir və tolerantlıq baxımından örnək bir dövlət kimi özünü təsdiqləyən Azərbaycan hazırda burada yaşayan bütün xalqların, bütün dinlərə etiqad edənlərin azad yaşadığı bir dövlətdir. İrqiindən, milliyyətindən, dinindən, dilindən, cinsindən, mənşəyindən və mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, bütün vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının bərabərliyini təmin edən milli siyasətin əsas müddəaları Azərbaycan Konstitusiyasında (maddə 25, 44.) göstərilmişdir. Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin məlumatına görə, Azərbaycan ərazisində 1802 məscid, 5 pravoslav, 1 katolik, 4 gürcü-pravoslav kilsəsi, 6 sinaqoq və digər ibadət yerləri fəaliyyət göstərir. Ölkə əhalisinin 96 faizini müsəlmanlar, 4 faizini isə xristianlar, yəhudilər və digər dinlərin təmsilçiləri təşkil edir.

Hazırda, Azərbaycanda onlarla milli azlığın nümayəndəsi yaşayır: Onlar öz dillərindən istifadə edir, maddi-mənəvi mədəniyyətlərini qoruyub saxlayır, özlərinin milli-mədəni birliklərini, assosiasiyalarını və itti-faqlarını yaradırlar. adət-ənənələrinin, milli rəqs və mahnılarının təbliği sahəsində böyük rolu vardır... Sülh üçün isə xalqlar arasında barış körpüsü qoymaq gərəkdir. Bu isə humanist və multikultural əlaqələrin gücü ilə ola bilər. Əlbəttə ki, dünya xalqları terror və işğala son deməklə bu addımı ata bilsələr Yer üzündə sülh qərarlaşa bilər.

İstifadə olunan ədəbiyyat

1. AMEA Azərbaycan multikulturalizmi, 2016
2. Mustafa Ə. Azərbaycan Qərb və Şərq arasında tolerantlıq və multikulturalizm körpüsüdür, 2014
3. Tahirov K. Azərbaycanda multikulturalizm, 2013

Gülnar Rəhimli
Sumqayıt Dövlət Universiteti,
Tarix və coğrafiya fakültəsi

AZƏRBAYCANDA TOLERANTLIQ

Açar sözlər: tolerantlıq, multikulturalizm, vicdan azadlığı

Azərbaycan ilk insan məskənlərindən biri olmaqla yanaşı, həm də dözümlülük mədəniyyətinin formalaşdığı ərazi və tolerantlığın beşiyidir. Bu fakt onu deməyə əsas verir ki, Azərbaycanda min illər öncə formalaşmış tolerantlıq ənənələri zaman keçdikcə yeni xüsusiyyətlər qazanmış və bu coğrafiyada yaşayan insanların başlıca keyfiyyətinə çevrilmişdir. Ölkəmizdə dövlət-din münasibətlərinin tənzimlənməsi, dini sahədə sabitliyə nail olunması, konfessiyalar arasında dözümlülük mühitinin dövlət səviyyəsində qorunub saxlanılması məhz Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Onun ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdışından sonra tolerantlıq mühiti dövlət-din konsepsiyasına uyğun daha da möhkəmlənmiş, bu sahə də dövlət siyasətinin prioritet istiqamətinə çevrilmişdir. Tarixən dinlərin və mədəniyyətlərin qovşağı olmuş Azərbaycan bu gün də eyni funksiyanı uğurla yerinə yetirir. Hazırda Azərbaycan əhalisinin həm etnik, həm dini, həm də məzhəb baxımından zəngindir. Amma xoşbəxtlikdən müxtəlif dinlərin və dini fəlsəfi cərəyanların yayıldığı Azərbaycanda bütün tarixi dövrlərdə etnik və dini icmalar arasında möhkəm dözümlülük əlaqələri formalaşmış,

milli, irqi və dini zəmində heç bir ayrı-seçkilik faktı qeydə alınmamışdır. Müxtəlif tarixi dövrlərdə Azərbaycan ərazisində məskunlaşmış dini-etnik qruplar burada özlərini nəinki yad hesan etməmiş, qohumluq əlaqələri qurmuşlar. Fərqli dini konfessiyaların nümayəndələri hər zaman Azərbaycan xalqı ilə həmrəy olmuş, və vətənimizin azadlığı və firəvanlığı uğrunda mübarizə aparmışlar. Azərbaycan “tolerant ölkədən tolerant dünyaya doğru” şüarının reallaşdırılmasını özünün hədəfi kimi müəyyənləşdirib.

Eyni zamanda, Azərbaycan hökuməti tolerantlıq, multikulturalizm, dinlər və mədəniyyətlərarası dialoq sahəsində müxtəlif tərəflərin bir araya gəlməsi istiqamətində kifayət qədər tədbirlər həyata keçirib. Azərbaycan son on ildə bu sahədə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən dini konfessiyalar arasında tarixən formalaşmamış tolerant münasibət mövcuddur. Vətəndaşlarımızın vicdan azadlığı hüququ birbaşa Konstitusiyamızda, geniş şəkildə isə “Dini etiqad azadlığı haqqında” Qanunda təsbit olunmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycanda multikulturalizmin ədəbi-bədii qaynaqları. Bakı: Mütərcim, 2016, 287 s.
2. Mehdiyev R.Ə. Azərbaycan: qloballaşma dövrünün tələbləri. Bakı: XXI – Yeni nəşrlər evi, 2005, 464 s.

Ceyhun Əskərov
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Tarix və coğrafiya fakültəsi

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİ

Açar sözlər: multikulturalizm, Heydər Əliyev Fondu, UNESCO, tolerantlıq, din

Multikulturalizm Azərbaycanda əsrlərdən bəri formalaşan, eyni zamanda ictimai-bədii, psixoloji-mənəvi müstəvidən kənara çıxmayan dəyərlər toplusu kimi, xüsusilə sovet ideologiyasının hökmranlıq etdiyi illərdə kifayət qədər systemsiz və spontan mahiyyətə malik idi. Onun sanki bütün vacib özəllikləri mövcud idi. Tolerantlıq və mənəvi potensial, dini loyallıq və milli özünəməxsusluq, psixoloji səbat və bəşəri dəyərlərə açıqlıq Azərbaycan insanını multikultural bir rejimin içinə salmağa hazır idi. Bu və bu kimi xüsusiyyətlər Azərbaycan ədəbi-bədii düşüncə müstəvisində həm tarixən, həm də bu gün kifayət qədər görümlü və təsiredicidir. "Kita-

bi-Dədə Qorqud" dastanından, şifahi və yazılı ədəbiyyatımızdan keçən bariz nümunələr uzaq keçmişdən bugününümüzədək multikultural ənənələrin mövcudluğunu aşkar şəkildə sübut edir. Bunun fonunda müasir dövrdə həllini tapası yalnız bir əsas məsələ qalırdı: hüquqi və siyasi müstəvidə multikulturalizmin yerini müəyyən etmək. Və bunu Ulu Öndər Heydər Əliyev etdi. O, Azərbaycanın gələcək uğurlu inkişafı üçün dəqiq ideoloji hədəf seçdi və öz uzaqgörən, müdrik siyasəti ilə əsrlər boyu formalaşmış çoxmədəniyyətlik ənənəsini inkişaf etdirərək onu keyfiyyətə yeni mərhələyə qaldırdı. Bu mərhələ siyasi mərhələ idi. Azərbaycanın multikultural ənənələrinin dövlət tərəfindən qorunması işində ən vacib məqamlardan biridə ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə bu məsələnin hüquqi sənədlərdə, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında əks olunmasıdır. Belə ki, multikulturalizm siyasətinin əsasını təşkil edən tolerantlıq prinsipi Azərbaycan Konstitusiyasının bir sıra maddələrində aydın şəkildə təsbit edilib. Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında ölkəmizdə Azərbaycan xalqının multikultural ənənələrinin qorunması və inkişaf etdirilməsi sahəsində həyata keçirilən siyasi istiqamət yeni mərhələdə onun layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla inkişaf etdirilir. Bu gün artıq Yer kürəsinin hər yerində ədalətsevər insanlar ölkəmizi sarsılmaz multikultural dövlət imici əldə etmiş mərkəz kimi tanıyır. Qətiyyətlə demək olar ki, Azərbaycan multikulturalizmi ölkəmizin siyasi simasının əsas cizgilərindən birinə çevrilmişdir.

Ədəbiyyat:

1. http://www.elibrary.az/docs/jurnal/jrn2016_1035.pdf
2. <http://www.anl.az/down/meqale/azerbaycan/2014/iyul/384752>
3. <http://mehribanalıyeva.preslib.az/media-64e77a402c.html>

Bəxtilə Cavadlı
Sumqayıt Dövlət Universiteti
Tarix və coğrafiya fakültəsinin magistrantı

QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURALİZM MODELLƏRİ

Açar sözlər: tolerant, ənənə, azadlıq, milli dəyərlər

XX əsrin II yarısında etibarən dnlərəarası dialoq, tolerantlıq, multikulturalizm, dini etiqad azadlığı dünyada xüsusi əhəmiyyət kəsb etməyə

başladı. Dözümlülük ideyası haqqında ilk fikirlər XVI-XVII əsrlərdə Avropada meydana gəlmişdir. 1648-ci ildə imzalanmış Vestfal sülhü dini dözümlülüklə bağlı ilk sənəd kimi qəbul edilir.

Multikulturalizm ideyaları yarandıqdan sonra ilk dəfə qərb cəmiyyətində tətbiq olunmağa başladı. Qərb ölkələri bu yeni modeli heç də uğurlu hesab etmədilər və səmərəsiz model kimi qiymətləndirdilər.

Milliyətçi qüvvələrin fəallaşması, məzhəb ixtilafı fonunda baş verən bu münaqişələr müasir dövrdə özünü kəskin formada göstərir. Yaxın Şərqdə, o cümlədən, Suriya və İraqda radikal sünni-şiə insidentləri daxili etnik gərginliyin ən pik həddinə yüksələrək məscidlərin partladılmasına, çoxsaylı insan ölümünə səbəb olur. Yalnız Yaxın Şərqdə deyil, Asiyada da xüsusən də, Çində Uyğur türkləri din amilinə görə, kütləvi soyqırma, sürgünə məruz qalırlar. Özündə demokratik dövlət imicini formalaşdıran Amerikanın müxtəlif ştatlarında, qaradərililərin polis əməkdaşları tərəfindən zorakılığa məruz qalması, İslam inancılı şəxslərin təhqir olunması dini-irqi ayrısı seçkilik nəticəsində baş verir.

Avropa ölkələrində də multikulturalizm prinsipləri ciddi böhran keçirir. Müsəlman dünyası ilə xristian aləminin kəsişmə nöqtəsində yerləşən Azərbaycan çoxmədəniyyətliliyi tərənnüm edən azsaylı ölkələrdəndir.

Bu mənada, 2014-cü ildə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılması, 2016-cı ilin isə ölkədə "Multikulturalizm ili"nin elan edilməsi ölkə prezidenti İlham Əliyevin böyük siyasi iradə nümayiş etdirərək həyata keçirilən fəaliyyətə ciddi şəkildə dəstək verdiyini bir daha sübut edir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Multikulturalizminin ədəbi-bədii qaynaqları. Bakı-2016,s.288
2. turuz.com Multikulturalizmə Giriş
3. wikipedia.org.aztolerantlıq.

QLOBALLAŞMA ŞƏRAİTİNDƏ MİLLİ MƏDƏNİYYƏTİMİZİN QORUNUB SAXLANILMASINDA ULU ÖNDƏR, H.ƏLİYEVİN ROLU

Açar sözlər: mədəniyyət, qloballaşma, inilis dili, multikulturalizm

Qloballaşma, milli dövlətlərin və regionların qarşılıqlı asılılığını gücləndirərək, dünya birliyini yaradır və, tədricən onların hamısı üçün eyni olan iqtisadi, mədəni, siyasi davranış qaydaları və normaları olan vahid sistemdə inteqrasiyasını təmin edir. Bu proses özünə mədəni toqquşmanı və ziddiyyəti də daxil edir. Bu zaman, istisnasız bütün mədəniyyətlər, o cümlədən, inkişaf etmiş ölkələrin də mədəniyyəti əziyyət çəkir. Xalqların mədəniyyətinin varlığını və unikallığını qoruyub saxlanılması aktual məsələyə çevrilir, mədəniyyətlər səslərinin eşidilməsi, qorunub saxlanılmaları üçün Qərbi mədəniyyətinə bənzəməyə çalışırlar. Bənzətmə isə milli mədəniyyətin öz varlığının mövcudluğunu sıxışdırır və milli mədəniyyətin öz varlığından heç bir əsər qalmır. Azərbaycanda milli ideologiyanın, azərbaycançılığın, onun ayrılmaz tərkib hissəsi olan milli-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanılması, mənimsənilməsi və inkişaf etdirilməsində Ulu Öndər Heydər Əliyevin əvəzsiz rolu olmuşdur. O, milli-mənəvi dəyərlərin tərkibinə dili, milli adət-ənənələri, milli bayramları daxil etməklə azərbaycançılığı yüksəkliyə qaldırmaq, milli-mənəvi dəyərləri daim yaşatmaq istəyirdi. Heydər Əliyev qloballaşmanın xalqların milli fərqliliklərini qəbul etməsini və müsbət nəticələri haqqında belə deyirdi: "Qarşılıqlı etimad və ümumbəşəri dəyərlərə sədaqət-lə yanaşı, milli fərqlərin də qəbul olunması bu prosesin müəyyən edici istiqamətləri olmalıdır. Azərbaycan qloballaşmanın müsbət mənada inkişafına öz töhfəsini verir. Mənim ölkəm...Şərqlə Qərbi arasında zəngin tarixi keçmişdən başlanan və gələcəyə istiqamətlənən körpü rolunu həyata keçirir."

Ulu Öndər Heydər Əliyev bütün dünya azərbaycanlılarını birləşdirən əsas amilin azərbaycançılıqla vəhdətdə olan milli-mənəvi dəyərlər olduğunu dönmə-dönə qeyd edirdi: "Bizim hamımızı birləşdirən həmrəy edən azərbaycançılıq ideyasıdır, azərbaycançılıqdır."

Ədəbiyyat

1. Səs qəzeti, 10.02.2012
2. <https://www.google.com/>

MULTİKULTURALİZMƏ MÜXTƏLİF YANAŞMALAR

Açar sözlər: tolerantlıq, etnik, insan hüquqları

Azərbaycan müxtəlif sivilizasiyaların kəsişdiyi bir nöqtə olduğuna görə, tarixən bir çox mədəniyyətlərə, dinlərə, adət və ənənələrə ev sahibliyi etmişdir. Bu günkü gündə milli kimliyindən, irqindən, dilindən və dinindən asılı olmayaraq hər bir insan bərabər hüquqlara malik olmaqla multikultural mühit və tolerantlıq modeli formalaşdırmışdır.

Azərbaycanda multikulturalizm, dini loyallıq və tolerantlığının dövlət siyasəti səviyyəsində inkişaf etdirilməsinin səbəbi ölkənin qədim dövlətçilik tarixi və bu ənənələrin inkişafı hesab olunur. Cücərməyə başlayan multikultural dəyərlər sonradan Ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən bir ideologiyaya çevrilmişdir.

Multikultural mühitin yaradılması və inkişafı bəzi sosial amillərlə müəyyənlanmışdır. Ümumiyyətlə onu qeyd etmək lazımdır ki, demokratiya belə bir cəmiyyətin qurulmasına münbit şərait yaradır.. Həmin ölkələrdəki tolerantlığın, əxlaqi dəyərlərin mühitə uyğunluğu və demokratiyanın yüksək tendensiyası orada multikulturalizmin ideyalarının yayılması üçün zəmin yaratmışdır.

Fərqli mədəniyyətlərə sahib cəmiyyətlərin hər birinin həyata keçirdiyi özünəməxsus xarici və daxili siyasət, və bu siyasət əsasında həyata keçirilən multikulturalizm modeli vardır. Dövlətlərin tarixi inkişafındakı müxtəlifliyə uyğun olaraq, multikulturalizmin müxtəlif modelləri meydana gəlmişdir

Multikulturalizmin İsveç modelinin başlıca istiqamətləri - dil və təhsil sahələrində həyata keçirilən tədbirlərdir. Bu tədbirlər əcnəbiləri həm öz doğma dillərini, həm də İsveç dilini öyrənməyə sövq edir.

Yerli xalqlar ilə bağlı Kanada və Avstraliyadakı aborjenlər, Amerikadakı Qızıldərililər üçün 1960-cı illərin axırlarından etibarən torpaq mülkiyyəti haqları, muxtariyyət, öz ənənəvi hüquqlarının tanınması istiqamətində multikultural vətəndaşlıq modelləri ortaya çıxmışdır. Hələ o dövrdə Kanada hökuməti əhalinin irqi, etnik və dini müxtəlifliyini qəbul etmişdir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı

1. <http://bakuforum.az/az/multikulturalizm-nailiyyetler-ve-problemler>
2. Niyazi Niftiyev Azərəcanda birgəyaşayış və multikulturalim (Bakı-2015)
3. <https://paralel.az/article/az/92414>
4. Sevda Ağamirzə qızı Əhədova – Müasir dünyada mədəniyyətlərəarası münasibətlər (Bakı-2014)

Murad Mənsurov
Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin
Heydər Əliyev adına Akademiyası

AZƏRBAYCANDA DİNİ TƏHLÜKƏSİZLİK VƏ TOLERANTLIQ

Açar sözlər: din, tolerantlıq, təhlükəsizlik, dünyagörüşü

“İslam sivilizasiyası Qafqazda” mövzusunda Beynəlxalq simpoziumda Azərbaycanın ümummilli lideri Heydər Əliyev demişdir: "Dünyada bir çox böyük dinlər mövcuddur. Hər dinin özünəməxsus yeri var. Biz azərbaycanlılar islam dini ilə fəxr edərək, eyni zamanda heç vaxt başqa dinlərə qarşı mənfi münasibət göstərməmişik, düşmənçilik etməmişik, ədavət aparmamışıq. Azərbaycanda islam dini ilə yanaşı xristian dini də, yəhudi dini də əsrlər boyu yaşayıb və indi də yaşayır".

Tolerantlıq fərqli bir dünyagörüşünə, həyat tərzinə, fərqli adətlərə və fərqli davranışa dözümlülük ifadə edən bir sosioloji termindir. Bu fərqli dünyagörüşünü və ya həyat tərzini mənimsəmək demək deyil, başqalarına öz dünyagörüşünə uyğun yaşamaq hüququnu verməkdir.

Tolerantlıq özünə inamın və öz mövqelərinin etibarlılığını ifadə edən, öz baxışlarını digər baxışlarla müqayisə etməkdən və mənəvi rəqabətdən çəkinməyən bir münasibətdir.

Separatçı təşkilatların fəaliyyətlərinin təhlili göstərir ki, onlar Azərbaycan Respublikasının konstitusiyaya qaydasına, suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə, ölkədəki ictimai münasibətlərə təhlükə yaradırlar. Dini təhlükəsizlik bütövlükdə milli təhlükəsizliyin bir hissəsidir. Azərbaycan Respublikasının müəyyən bir sahədə dövlətin strategiyasını müəyyən edən bir çox sənədləri dini təhlükəsizliyin vacibliyini vurğulayır. Hər hansı bir insan fəaliyyətinin effektivliyi, milli təhlükəsizlik fəaliyyətləri də daxil olmaqla, bir çox faktordan asılıdır. Azərbaycan dövlətinin bu gün cəmiyyət-

də formalaşdırdığı Azərbaycanda dini təhlükəsizlik və tolerantlıq nümunəsi aparılan müvafiq dövlət siyasəti, hüquqi çərçivə və qanunların düzgün tətbiqi nəticəsində formalaşmışdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı

1. azerbaijan.az/portal/General/.../traditionReligion_03_a.html?
2. az.wikisource.org/.../Azərbaycan Respublikasının_Mi.
3. www.mdi.gov.az/files/.../Milli_tahlukasizlik_konsepsiyasi.do.

Nərgizxatun Həsənova
Azərbaycan İlahiyyat İnstitutunun
Dinşünaslıq ixtisasının magistrantı

AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİ

Açar sözlər: multikulturalizm, Azərbaycanda multikulturalizmi

Məlumdur ki, multikulturalizm cəmiyyət həyatının bir çox sahəsində müşahidə olunmaqdadır. Həmçinin multikulturalizmin siyasi, iqtisadi, ictimai həm də mədəni sahələrə də təsiri böyükdür. Multikulturalizm latın sözü olub mənası “çoxmədəniyyətlik” deməkdir. Yəni, fərqli dil, din, irqə sahib insanların birlikdə yaşaması və birlikdə fəaliyyət göstərməsi ilə əlaqəlidir. Multikulturalizm sözü elmi ədəbiyyata təxminən XX əsrin 60-70-ci illərində daxil olmuş, “multikultural cəmiyyət” ifadəsi isə ilk dəfə İsveçrədə 1957-ci ildə istifadə olunmuşdur. Multikulturalizm dünya dövlətlərinin bir çoxunda tarixi prosesin inkişafının nəticəsi olan eyni zamanda obyektiv xarakter daşıyan etnik, dini, mədəni və irqi müxtəlifliklərin tənzimlənməsinin mühüm bir vasitəsidir .

Azərbaycanda multikulturalizm siyasətinin əsası isə Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur. Heydər Əliyev Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisi hesab olunur. Hüquqi və siyasi sahədə multikulturalizmin yerini müəyyən edən Ulu Öndər onu Azərbaycanın uğurlu gələcəyi üçün mühüm ideoloji hədəf olaraq müəyyənləşdirdi. Heydər Əliyevin uğurlu siyasəti əsrlər boyu mövcud olmuş çoxmədəniyyətlik ənənəsini daha da inkişaf etdirərək yeni bir siyasi mərhələyə çatdırdı. Ümummilli lider bu barədə deyirdi: “Azərbaycan əhalisinin çoxmilli tərkibi bizim sərvətimizdir, üstünlüyümüzdür. Biz bunu qiymətləndiririk və qoruyub saxlayacağıq” .

Müasir dövrdə Azərbaycan siyasi multikulturalizminin uğurlu inkişafı üçün olduqca mühüm işlər həyata keçirən ölkə prezidenti İlham Əliyev etnik-mədəni müxtəlifliklərin tənzimlənməsinə böyük önəm verir. Bu sahədə ən əhəmiyyətli hadisələrdən biri şübhəsiz ki, Prezident İlham Əliyevin 11 yanvar 2016-cı il tarixli sərəncamı ilə 2016-cı ili Azərbaycanda “Multikulturalizm ili” elan etməsidir (1, 52; 3, 5; 4, 70). Multikulturalizm həmçinin müxtəlif mədəniyyətlərin bərabərhüquqlu inkişafına, ictimai həyatın bütün sahələrin-dəki müxtəlif əhali qruplarına münasibətdə ayrı-seçkiliyin aradan qaldırıl-masına yönəlmiş fəaliyyətlərin kompleksi kimi də ifadə olunur.

Kərim Kərimov
Azərbaycan Dövlət İxtisad Universiteti
Maliyyə və mühasibat fakültəsi

MULTİKULTURALİZMİN AZƏRBAYCAN MODELİ

Açar sözlər: Multikulturalizm, tolerantlıq, dövlət, siyasət, milli mənsubiyyə

Müxtəlif sivilizasiyaların qovuşduğu məkan Azərbaycan, əsrlər boyu milli-mədəni rəngarənglik mühitinin formalaşdığı, ayrı-ayrı millətlərin və konfessiyaların nümayəndələrinin sülh, əmin-amanlıq, qarşılıqlı anlaşma və dialoq şəraitində yaşadığı diyar kimi tanınmışdır. Multikulturalizm və tolerantlıq tarixən azərbaycanlıların həyat tərzini olmuş, bu gün isə milli kimliyindən, dilindən, dinindən asılı olmayaraq Azərbaycan dövlətinin hər bir vətəndaşının gündəlik həyat tərzinə çevrilmişdir. Azərbaycan xalqının zəngin multikultural keçmişi təkcə xalqımızın bugünkü tolerant yaşam tərzini deyil, həm də yaratmış olduğu ədəbi-bədii, elmi-fəlsəfi, siyasi-hüquqi qaynaqlarda, sənədlərdə yaşayır.

Multikulturalizm ingilis dilindən tərcümədə “çoxlu mədəniyyətlər” deməkdir.

Multikulturalizm ayrıca götürülmüş ayrıca götürülmüş ölkədə və ya dünyada müxtəlif millətlərə və müxtəlif dinlərə məxsus insanların mədəni müxtəlifliklərinin qorunması və harmonizasiyasına yönəlmişdir.

Multikulturalizm modeli dedikdə, bir dövlətin sərhədləri daxilində müxtəlif etnomədəni tərəflərin dinc yanaşı yaşaması və öz mədəni xüsusiyyətlərini, həyat tərzini rəsmən ifadə etmək və qoruyub saxlamaq hüququna malik olması nəzərdə tutulur. Multikulturalizm mədəniyyətlərin və sivilizasiyaların dialoqunun zəruri alətidir.

Ədəbiyyat

1. Multikulturalizmə giriş.Hacıyev Akif Novruz oğlu, Cəfərova Esmira Hilal qızı, Məmmədov İlham Məbud oğlu.Bakı 2018.
2. Multikulturalizm Azərbaycanın həyat tərzidir: metodik tövsiyələr.

Orxan Eyvazlı
Azərbaycan Universiteti,
Tərcümə ixtisası

QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURALİZM MODELLƏRİ

Acar sözlər: Multikulturalizm, mədəniyyət, tolerant

1967-ci ildən başlayaraq dünya miqyasında baş verən ümumi prosesləri izah etmək üçün "qloballaşma" terminindən ilk dəfə istifadə edilmişdir. Qloballaşma yalnız 1980-ci illərin ortalarından Elmi cəmiyyət tərəfindən qəbul olunmuşdur. İlk dəfə istifadə edilməsi professor Teodor Levitin adıyla bağlıdır. Alim 1983-cü ildə "Harvard biznes revyu" jurnalında çap etdirdiyi "Bazarların qloballaşması" məqaləsində bu terminlə transmilli fərqli korporasyaların istehsal etdiyi ayrı-ayrı məhsulların bir-birinə qovuşması fenomenini ifadə etmişdir. "Qloballaşma" anlayışının daha çox yayılmasında amerikalı sosioloq R.Robertsonun rolunu qeyd etmək lazımdır.Qloballaşmanın ilk dəqiq işlənmiş elmi formaları 1980-1990-cı illərdə ortaya qoyulmuşdur. Azərbaycan alimlərindən akademik Ramiz Mehdiyev, professorlar Ağayar Şükürov, Səlahəddin Xəlilov və Rövşən Mustafayev qloballaşmanın müxtəlif formalarını əhatə edən mühim tədqiqat əsərləri yazmışlar. Son illər istər Azərbaycanda, istərsə də xarici ölkələrdə qloballaşma mövzusunda çox müxtəlif şəkildə əsərlər çap olunmuşdur. Bu problem üzrə ölkəmizdə nəşr olunan ən sanballı əsər Ramiz Mehdiyevin "Azərbaycan: qloballaşma dövrünün tələbləri" adlı monoqrafiyasıdır.

Dünya artıq qloballaşır, insanlar bir-biriylə daha sıx əlaqə yaradırlar. 20-ci əsrdə elm və texnoloji cəhətdən əldə edilən nailiyyətlər də qloballaşmanı sürətləndirir. Artıq bütün xalqların bir-biriylə əlaqələri mövcuttur. İxrac etdiyi məhsullarla dünyada aparıcı yerlərdən birini tutan Çin illik dövriyyəsinin 70-faizindən çoxu Amerika və Avropa ölkələrinin payına düşür.

Azərbaycan müasir dünyanın ən tolerant və multikultural ölkələrindən biridir. Vətənimiz müstəqilliyini elan etdiyi 1991-ci il dekabrın 29-dan bu yana böyük məsafə qət etmişdir. Müstəqilliyimizin ilk illərində baş verən hadisələr dövlət kimi varlığımızı təhlükəyə atsa da Ümumilli lider Heydər Əliyevin müdrik siyasəti nəticəsində Azərbaycan dünyada tanınan multikultural bir dövlətə çevrilmişdir. Bütün dünyada bu gün Azərbaycan bir çox parametrlərinə görə multikulturalizmə sahib ən yaxşı dövlət olaraq tanınır. İnsanların şəxsiyyət və dini azadlıqları, iqtisadi maraqları Dövlətin qəbul etdiyi qanunlarla qorunur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Teodor Levitin-Bazarların Qloballaşması məqaləsi.
2. K.M.Abdullayevin-Multikulturalizm haqqında məqaləsi

Ханум Азимова

Школа № 167 имени И. Ибрагимова

КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА

Ключевые слова: синтез, мировая культура, ЮНЕСКО

Культура это синтез наилучших достижений всех национальных культур различных народов, населяющих нашу планету. Отличие друг от друга их разнообразных световых гамм и красок несомненно определяется своеобразием, неповторимостью. Значит, будучи частью мировой культуры, в отдельности культура каждого народа является завершающей, дополняющей и обогащающей формой духовного проявления. Сама национальная культура синтез культуры всего народа, различных классов, социальных слоев.

Голландский путешественник XVII века Ян Стрейтс сообщает о попоне на лошади правителя Шамахи, сотканной золотыми нитями и украшенной жемчугами и драгоценными камнями. В средневековых письменных источниках встречаются интересные сведения об азербайджанских коврах и их художественных особенностях. В работе "Границы мира" неизвестного автора X века сообщается о паласах и попонах, изготовлявшихся в Мугани, о нахчыванских коврах в стиле "зили". В эпосе "Китаби Деде Горгуд" воспеваются азербайджанские шелковые ковры, а в произведениях Абул-Улы Гянджеви, Низами и Хагани (XII век) - ворсистые и безворсные ковры. В XIII-XIV

вв. из Азербайджана в зарубежные страны экспортировалось большое количество ковров и ковровой продукции. Эти ковры, привлекавшие внимание тонким орнаментом, нежными и изысканными узорами, нашли свое отражение в произведениях и миниатюрах известных европейских художников. Например, в табло "Мария со своим младенцем" нидерландского художника XV века Ханса Мемлинга дано изображение ширванского ковра, в работе Ван Эйка "Святая Мария" - зейвинского ковра, а в произведении немецкого художника XV века Ханса Холбейна "Сваты" - газакского ковра. Исследование отдельных видов театра, кино, музыки и народного искусства, прошедшего сложный и длительный путь развития, свидетельствует о высоком культурном наследии азербайджанского народа. Об этом наглядно и красноречиво свидетельствуют следующие факты: по инициативе ЮНЕСКО азербайджанский мугам включен в список культурного наследия человечества, образцы рукоделия и ковров, сотканных народными мастерами в разные времена, хранятся в самых известных музеях мира.

Литература

1. Нариман Гасанзаде «Культурология». Баку 2017.
2. <https://www.academia.edu/>
3. <http://mct.gov.az/ru/azerbaydjanskaya-kultura>

Firuzə İsmayıl
Bakı Xoreoqrafiya Akademiyası
Tam orta məktəb

MULTİKULTURALİZM DƏYƏRLƏRİ: AZƏRBAYCANDAN DÜNYAYA

Açar sözlər: Multikulturalizm, çox mədəniyyətlik, dini inanclar

Ölkəmiz tarix boyu sivilizasiyaların və mədəniyyətlərin qovuşduğu yerdə yerləşib, Asiya ilə Avropa arasında körpü olması burada mədəniyyət müxtəlifliyinin yaranmasında mühüm rol oynayıb. Azərbaycan çoxmillətli, qonaqpərvər bir diyardır. Burada tarixən birgə yaşayan xalqlar, toplumlar özlərini azad, fəravan hiss ediblər, çünki onlar özlərinə həmişə tolerant münasibət görüb, sıxılmadan yaşayıb, yaşayıb və mədəniyyətlərini yaşadırlar. Bu gün ölkəmizdə başqa xalqların nümayəndələri öz ana dillərində

təhsil ala bilir, öz dini inanclarına, ibadət edir, heç bir ögey münasibətlə üzləşmədən müxtəlif sahələrdə öz töhfələrini verirlər. Bu da onu deməyə əsas verir ki, Azərbaycan multikulturalizmin əsas məkanlarından biridir. Məzmunca multikulturalizm Azərbaycanda əsrlər boyu həmişə mövcud olub. Multikulturalizm eyni bir ölkədə yaşayan müxtəlif xalqların nümayəndələrinin mədəniyyət hüquqlarını tanıyan humanist dünya görüşü olan siyasətdir. Multikulturalizmin əsasını tolerantlıq, qanunlara, azadlığa hörmət hissi təşkil edir.

Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində Ümummilli Lider Heydər Əliyevin siyasi iradəsi Azərbaycanda tolerantlıq və multikulturalizm ənənələrinin bərpa olunmasını təmin edib. Heydər Əliyev ilk dəfə olaraq multikulturalizmi azərbaycançılıq ideyasının tərkib hissəsi kimi təqdim etdi və Azərbaycanın çox mədəniyyətlik ənənəsini inkişaf etdirib onun inkişafına zəmin yaratdı. “Dinindən, dilindən, irqindən asılı olmayaraq Azərbaycanın bütün vətəndaşları eyni hüquqa malikdirlər və bu hüquqlar qorunmalıdır”. Azərbaycan əhalisinin çoxmilli tərkibi bizim sərvətimizdir, üstünlüyümüzdür. Biz bunu qiymətləndiririk və qoruyub saxlayacağıq. Ulu Öndər Heydər Əliyev bununla ilk növbədə multikulturalizm modelinin assimilyasiya və izolyasiya, kimi digər mümkün siyasi modellərdən üstün olduğunu bütün dünyaya göstərmişdi. Azərbaycan nadir ölkələrdən biridir ki, eyni zamanda, həm İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının, həm də Avropa Şurasının üzvüdür. Azərbaycan dünyəvi müsəlman ölkəsidir. İslam bizim müqəddəs dinimizdir və biz öz dinimizə, ənənələrimizə, köklərimizə böyük hörmətlə yanaşırıq. Dünyanın ən qədim məscidlərindən biri olan, 743-cü ildə tikilmiş məscid Azərbaycanın Şamaxı şəhərində yerləşir. Dünyanın ən qədim kilsələrindən biri olan Qafqaz Alban kilsəsi Azərbaycanın digər çoxəsrlik tarixə malik Şəki şəhərinin yaxınlığında yerləşir.

Multikulturalizm siyasəti Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən də uğurla inkişaf etdirilir. Ölkə başçısı müxtəlif tədbirlərdə, irimiqyaslı beynəlxalq toplantılarda çıxışı zamanı mütləq multikulturalizm məsələsinə yer ayırır və bunun vacibliyini vurğulayır. Dövlət başçısının qərarı ilə 15 may 2014-cü ildə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi yaradıldı.

Bu gün Multikulturalizm fənni kimi bir sıra universitetlərdə Litva, Gürcüstan, Rusiya, Belarus, Çexiya universitetlərində, eləcə də ölkəmizin bir çox ali məktəblərində tədris olunur. Azərbaycan Multikulturalizmi fənninin böyük siyasi, ideoloji, mənəvi əhəmiyyəti vardır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Filologiya elmləri namizədi Sevinc ƏLƏKBƏRZADƏ
2. 525-ci qəzet.- 2015.- 20 oktyabr.- S.5.Nicat Məmmədli Bakı 2016

Nargiz Pasha
Baku State University
Lyceum "Young Talents"

MULTICULTURALISM MODELS IN THE GLOBALIZED WORLD

Keywords: *multiculturalism, human rights, rule of law, globalization, models of multiculturalism*

Prominent among the challenges facing leaders in the 21st century is multiculturalism. Historical experience regarding multiculturalism is not encouraging. All religious, ethnic, national and cultural particularity are risk factors. In the quality of the solution of this crisis is the transition to such a state that guarantees equal rights for all, is a „blind” in relation to cultural diversity, and at the same time recognizing the individual rights and freedoms

The globalized world brings with itself great calls: pluralism of cultures, national and political conflicts, terrorism threat, possibility of the conflict of civilizations, even question of human rights. The prospects based on transformations of an order of the world of the people and the states on the earth decrease. The philosophy has to be engaged not only in the present, but also images of the possible future. There is a need of such philosophical vision of the future in which the morals have to take a certain and essential place at last.

Different models of multiculturalism:

- denial
- assimilationism
- affirmative action
- valuing diversity
- managing diversity
- global multiculturalism
- humanistic multiculturalism

Literature

1. Berghe, P. v. (2002). Multicultural democracy: can it work? Nations and Nationalism, 433-449.
2. Fraser, N. (1998). From Redistribution to Recognition. In C. W. (Editor), Theorizing Multiculturalism, A Guide to the Current Debate (pp. 19-49). Oxford: Blackwell Publishers.
3. Gutman, A. (1994). Introduction. In C. Taylor, Multiculturalism, Examining the politics of recognition (pp. 3-24). Gutman, Amy. 1994. "Introduction". str. 3-24 in Multiculturalism, Princeton, New Jersey.: Princeton University Press.

*Günəş Əhmədada
Gənc İstedadlar Liseyi*

QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURALİZM MODELLƏRİ

Açar sözlər: Multikulturalizm, modellər, milli mədəniyyət

Multikulturalizm – çox mədənilik, bir çox fərqli mədəniyyətin bir arada yaşadığı cəmiyyəti təyin edən sözdür. Multikulturalizm həm də cəmiyyətin milli özünüdərkidir. Humanist və demokratik nəzəriyyə yaxud ideologiya olaraq multikulturalizm, tolerantlığın təcəssümüdür ki, onsuz humanizm, yüksək fərdi və beynəlxalq münasibətlər mədəniyyəti, insanlar arasında qarşılıqlı anlaşma, qarşılıqlı zənginləşmə, dostluq və əməkdaşlıq mümkün deyil.

Multikulturalizm bir neçə model əsasında təşəkkül tapmışdır: I model mədəni-etnik müxtəlifliyin assimilyasiyasıdır. Bu modelə görə milli azlıqlar dominant mədəni-etnik birliklər içərisində qaynayıb-qarışırlar. Məsələn, Fransada olduğu kimi.

II model - integrativ model olaraq hər bir etno-mədəni birliyin öz identikliyinə qorunub-saxlanması prinsipinə əsaslanır. Bu model öz növbəsində ictimai-siyasi sferada ciddi bölgüyə əsaslanır. Bu prinsip ilk növbədə cəmiyyətin ictimai-siyasi sferada ardıcıl olaraq hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsini təmin edir.

Multikulturalizmin III modeli Kanada və ABŞ-da formalaşmışdır. Bu model əvvəlki modellərdən fərqli olaraq mədəni, dini və milli məsələlərə fərqli yanaşma təqdim edir. Mədəni müxtəliflik təkcə etnik müxtəliflik deyil, həm yaşamın, həm mədəni orientasiyasının, mədəni tendensiyaların

müxtəlifliyidir. Mədəniyyət mədəni həmrəyliyin mövcud olması üçün məqsəd yox vasitədir və mədəni həmrəyliyin yaranmasına zəmin yaradır.

Hər bir xalqın milli mədəniyyəti ümumbəşəri mədəniyyətin tərkib hissəsidir. Mədəniyyət hər bir xalqın milli kimliyinin irsən qoruyucusudur. Bu gün multikulturalizmin Azərbaycan modeli dünya miqyasında qəbul edilmiş birgə yaşayış formasıdır Azərbaycan da çoxmillətli bir ölkə olaraq multikulturalizm ideologiyasını dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri elan etməklə, ölkəmizi dünyaya yeni rəkursdan tanıtdı. Azərbaycan multikulturalizmi Ulu Öndər Heydər Əliyev tərəfindən yaradılmış və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən layiqincə davam etdirilən azərbaycançılıq fəlsəfəsi əsasında təşəkkül tapmışdır. Günümüzdə “Azərbaycan multikulturalizmi” fənni bir çox yerli və xarici universitetlərin tədris proqramlarına salınmaqla, bu layihə çərçivəsində aparılan məqsədyönlü işlər Azərbaycanın dünyada multikultural və tolerant ölkə kimi tanındılmasında əhəmiyyətli rol oynamaqdadır.

Ədəbiyyat

1. Məmmədov N. Multikulturalizm, Bakı-2016

Vəlizadə Fidan

Ağdam 1 nömrəli köçkün tam orta məktəb

QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTUKULTRALİZM MODELLƏRİ

Açar sözlər: xalq, tolerant, cəmiyyət, bərabərlik, azadlıq

Azərbaycan tarixən multukultralizim dəyərinə sahib olan ölkə kimi tanınır. Müasir dünyada inteqrasiya prosesinin dərinləşdiyi bir zamanda bu özünü aydın büruzə verir.

Nədir multukultralizim? – Fərqli mədəniyyətlərin, adət-ənənələrin, fərqli inanclara, fərqli irqlərə mənsub olan insanların bir arada yaşadığı cəmiyyətdir. Hansı ki, hər birinin məzhəbləri müstəqillikləri humanistcəsinə qorunur. Multukulturalizim tolerantlığın təcəssürümüdür. O insanlar arasında qarşılıqlı anlaşma, dostluq, əməkdaşlıq, yüksək mədəni münasibətlər əsasında qoyulur. Multukulturalizim silvizasiyaların mədəni dialoqudur. O, başqa xalqların mədəniyyətini, tarixini, adətlərini bilmək və hörmətlə yanaşmaqdır. Multukulturalizim sülh-əmin amaniyyət, harmoniya, gözəllik, münasibətlik, dünyanı qorumaq deməkdir.

Bəzi xalqlar, və ya nümayəndələri digər dövlətlərin milli mədəniyyətinə nə assimiliyaya nə də inteqrasiya etməyi arzu etmirlər. Onlar başqa dövlətin tərkibində yaşamaqla bərabər öz milli kimliklərini, öz tarixlərini, adət-ənənələrini, dini inanclarını qorumaq istəyirlər. Azərbaycan isə həmişə başqa xalqların mədəniyyətlərinə çox hörmətlə yanaşmış, onların adət-ənənələrini milli kimliklərini qorunması üçün əlverişli siyasi, iqtisadi mədəni mühit yaratmışdır. Bu həm də ölkənin özünün sabit tarazlığının pozulmaması üçün lazımdır. Olobal dünyada getdikcə anlaşılmaz olan münasibətlərin onsuzda həlli çətinləşən problemlərin, gərgin siyasi mühitin heç olmasa azalması üçün bu münasibətlər saxlanılmalıdır.

Əks təqdirdə bəzi hallarda qarşıdurmaya, fobiya milli, dini, siyasi münaqişələrə aparar yol olar.

Azərbaycan şərqdə ilk demokratik dövlət olunmuşdur. Özünün qədimliliyi, yüksək milli-mədəni dəyərləri, adət-ənənələri, sənətkarlığı, keçmiş, münasibətləri ilə həmişə başqa xalqlara nümunə olunmuş, digər etnik qrupların bu dövlətdə yaşamaları, öz mədəniyyətlərinə adət-ənənələrinə sadıq qalmaları üçün şərait yaratmışdır. Elə bu məqsədlə 15 may 2014-cü il Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi yaradılmışdır. Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə dövlət müasiri Kamal Abdullayevdir.

2014-cü ilin aprelində Moskvada Yahudi muzeyi və Tolerantlıq mərkəzində “Azərbaycan tolerantlıq məkanı” adlı fotosərgi keçirilmişdir. Sərgidə “Tolerantlığın ünvanı - Azərbaycan” layihəsi çərçivəsində Azərbaycana dəfələrlə yaradıcı səfərlər etmiş fotoqraf Reza Deqatinin Azərbaycanda dini telarantlığı əks etdirən fotosəkillər sərgilənmişdir.

Prezident İlham Əliyevin Yaponiyaya rəsmi səfəri zamanı Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunda görüşündə Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin güya etnik zəmində olması barədə təbliğatın düzgün olmadığını söyləmiş, ölkəmizdə müxtəlif dinlərin və etnik azlığın nümayəndələrinin sülh şəraitində yaşadıklarını, heç vaxt dini problemlər olmadığını və olmayacağını bildirmişdir.

İstifadə edilən ədəbiyyat siyahısı

1. Kərim Tahirov “Azərbaycanda multikulturalizm” 2016
2. “Azərbaycanın Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev multikulturalizm” Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi -2017
3. Nigar Vəliyeva “Qloballaşan dünyada multikulturalizm” Bakı -2017
4. Niyaz Niftiyev “Mətbuatda multikulturalizm” Bakı -2017

QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTRALİZM MODELLƏRİ

Açar sözlər: Multikulturalizm, irqçilik

Multikulturalizm elə bir siyasətdir ki, o, mədəni plüralizmi qəbul edir və onun inkişafına şərait yaradır. Multikultural cəmiyyətdə hər bir vətəndaş öz mədəniyyətini, dilini, ənənəsini, etnik və dini dəyərlərini inkişaf etdirmək, ana dilində məktəb açmaq, qəzet və jurnal dərc etdirmək sahələrində bərabər hüquqlara malikdir. Multikulturalizm siyasəti assimilyasiyanı inkar edən inteqrasiyaya aparır. Məhz buna görə də bu siyasəti tək cəsiyasi elita deyil, eyni zamanda millətin yüksək vəzifə tutmayan digər nümayəndələri ilə yanaşı həm də milli və dini azlıqlar da dəstəkləyirlər.

Multikulturalizmin nəzəri əsasını liberalizm, xüsusən də liberalizmin azadlıq, bərabərlik və qarqışıq kimi dəyərləri təşkil edir. Bu səbəbdən də multikultural cəmiyyətdə nəinki sosial ədalətsizliyi aradan qaldırmağa nail olmaq mümkündür, həm də burda irqçiliklə bağlı ədalətsizliyə qətiyyətlə yol verilmir. Lakin multikulturalizmlə liberalizm arasında bir mühüm fərq vardır. Liberalizmdən fərqli olaraq multikulturalizm fərdlərin deyil, qrupların hüquqlarını ön plana çəkir.

XX əsrin sonlarında məlum siyasi hadisələr postsovet məkanında o cümlədən, Cənubi Qafqaz respublikalarında multikulturalizmin yeni modellərinin formalaşmasına gətirib çıxardı.

Azərbaycanda multikulturalizm problemləri filosofların, mədəniyyətşünasların, politoloqların və digərlərinin diqqət mərkəzindədir. Multikulturalizm problematikasının aktuallığı anlayışı bizim üçün müəyyən dərəcədə onunla izah olunur ki, biz onun dövlətlərarası münasibətlərdə kəsikliyi ilə hələ 80-ci illərin sonlarında rastlaşmışdıq.

Azərbaycanda digər submədəniyyətləri özündə birləşdirən mədəniyyəti qəbul etmək ənənəsi formalaşmışdır. Yəqin buna görə də kütləvi şüurda multikulturalizmə münasibət ümumilikdə pozitivdir. Lakin digər cəmiyyətlərin bizə münasibətində müəyyən inamsızlıq mövcuddur. Müasir informasiya texnologiyalarına dərinlən yiyələnmək «mozaik şüur» adlanan anlayışı genişləndirir, halbuki universal şeylər getdikcə daha çox arxaikləşir. Doqquzuncu, sosioloqlar çox vaxt bir insanda bir neçə bənzərliyi müəyyən edirlər: etnik, dini, peşəkar, cinsi və s. Onların hər biri konkret bir mə-

qamda əsas kimi qəbul oluna, sonra isə onu digəri əvəz edə bilər. Bir çox sosioloji tədqiqatlar göstərir ki, diasporlarda etniklik, vətəndaşlıq, dini etniklik, ruhani diaspora anlayışları işlədilir.

Nəhayət, qeyd etmək lazımdır ki, multikulturalizmin həm empirizmə, həm nəzəriyyəyə, həm də fəlsəfəyə ehtiyacı var. Multikulturalizmin fəlsəfəsi mədəniyyətdə, insanların şüurunda rasionallığın təsdiqinə can atmalı, bu anlayışı müxtəlif mədəniyyətlərdə müqayisə edib genişləndirməklə humanizm ideallarını təsdiq etməlidir. Buna görə də fəlsəfə müxtəlif təcrübələrin məlumatlarını özündə birləşdirən metadil kimi çıxış etməlidir.

İstifadə olunan ədəbiyyat

1. 525-ci qəzet, 10.10.2017

Xətayə Aslanova
Cəbrayıl rayon N.Aslanov adına
Cocuq Mərcanlı kənd tam orta məktəbi

QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTUKULTRALİZM MODELLƏRİ

Açar sözlər: tolerantlıq, multikulturalizm, din və mədəniyyət

Dünyadakı münaqişələrin aparıcı faktorlarından hesab olunan dini və etnik qarşıdurmalar dövlətlərarası böhranı daha da dərinləşdirir. Milliyətçi qüvvələrin fəallaşması, məzhəb ixtilafları fonunda baş verən bu münaqişələr müasir dövrdə özünü kəskin formada göstərir. Yaxın Şərqdə, o cümlədən, Suriya və İraqda radikal sünni-şiə insidentləri daxili etnik gərginliyin ən pik həddinə yüksələrək kütləvi davalara, məscidlərin partladılmasına, çoxsaylı insan ölümünə səbəb olur. Yalnız Yaxın Şərqdə deyil, Asiyada da xüsusən də, Myanmada Rohinca müsəlmanları, Çində Uyğur türkləri din amilinə görə, kütləvi soyqırma, sürgünə məruz qalırlar.. Amerikanın müxtəlif ştatlarında qaradərililərin polis əməkdaşları tərəfindən zorakılığa məruz qalması, bəzi hallarda isə öldürülməsi, Şimali Karolinada müsəlman tələbələrin dini zəmində baş verən iğtişaşlar zamanı qətlə yetirilməsi, İslam inancılı şəxslərin təhqir olunması dini-irqi ayrı-seçkilik nəticəsində baş verir.

Multikulturalizm siyasətinin əsasını təşkil edən tolerantlıq prinsipi də məscidlərin, kilsələrin və sinaqoqların çoxluğunda, müxtəlif millətlərin mehriban qonşuluq prinsipi əsasında birgəyaşayışında özünü göstərir.

Azərbaycanda tolerantlıq və multikulturalizm kimi amillərin inkişafı ölkədə mədəniyyətlərarası dialoqu yaxşılaşdırır, milli, dini tolerantlığı gücləndirir. Ölkəmizdə bu ali dəyərlərin xalqımızın həyat tərzinə çevrilməsinə baxmayaraq, dövlət səviyyəsində də bir sıra addımların atılması, dünya üçün nümunə hesab oluna biləcək islahatların həyata keçirilməsi multikultural siyasətin daha geniş şəkildə təbliğ olunmasına imkan verir. Bildiyiniz kimi, 2014-cü ildə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılmışdır və hörmətli akademikimiz Kamal Abdulla həmin vaxtdan mərkəzin Himayəçilik Şurasının sədri seçilmiş daha sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri təyin edilmişdir. 2016-cı ilin isə ölkədə "Multikulturalizm ili"nin elan edilməsi ölkə prezidenti cənab İlham Əliyevin böyük siyasi iradə nümayiş etdirərək həyata keçirilən fəaliyyətə ciddi şəkildə dəstək verdiyini bir daha sübut edir.

Azərbaycan bu sahədə apardığı siyasətlə dünyanın diqqət mərkəzindədir: Azərbaycan son bir neçə ildə Şərq aləmində ən böyük konfranslara, mötəbər tədbirlərə ev sahibliyi edir. Bakı, Naxçıvan və Gəncə şəhəri İslam mədəniyyətinin və mənəviyyatının mərkəzinə çevrilib. Bütün bunlar əbəs yerə deyil. Azərbaycan dünyəvi ölkə olsa da, dövlət daima dinə yardım edir. Hər il dövlət başçısı ölkədə mövcud olan bütün dini icmalara maliyyəyə yardımı göstərir. Azərbaycanda müstəqillik dövrü ərzində tikilmiş məscidlərin sayı keçmiş sovet dövlətlərində tikilən məscidlərdən çoxdur.

Mən fikirləşirəm ki, Qərb "demokratiya" deyib qışqırsa da, həqiqi demokratiya bu ölkədədir. Azərbaycan azsaylı ölkələrdəndir ki, fərqli din və ya millət qarşıdurmasına rast gəlinməyib. Tarixə nəzər saldıqda da bunun şahidi oluruq. Yalnız fərqli dinlər arasında deyil, məzhəb münaqişəsinə də rast gəlinmir. Halbuki bir çox müsəlman ölkələrində dindaxili qarşıdurmaları, sünni-şiə münaqişəsini görürük. Hesab edirəm ki, bu sabitliyi qorumaq üçün yalnız dövlətin deyil, fərqli din və mədəniyyət daşıyıcılarının da üzərinə böyük məsuliyyət düşür.

İstifadə olunan ədəbiyyat

1. internet materialları.

AZƏRBAYCAN-İSRAİL İKİTƏRƏFLİ ƏLAQƏLƏRİNDƏ YƏHUDİ LOBBİSİNİN ROLU

Açar sözlər: yəhudi diasporu, yəhudi lobbiciliyi, yəhudi icması

Çağdaş dövəndə yəhudi diasporunun beynəlxalq ələmdə baş verən hadisələrə mühüm təsir imkanları vardır. Elə bu səbəbdən də demək olar ki, yəhudi lobbisi müəyyən mənada Azərbaycan diasporunun inkişafı üçün nümunə ola bilər.

1991-ci ildə Azərbaycan dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra buradakı yəhudi icmalarının fəaliyyəti üçün imkanlar artmış, beynəlxalq yəhudi təşkilatları ilə əlaqələri genişlənmiş, respublikada yəhudi dini məktəbləri – yeşivalar, mədəniyyət mərkəzləri, cəmiyyətləri, klubları, mətbuat orqanları yaranmışdır. “Soxnut” yəhudi agentliyi, “Coynt” və “Vaad – 1 – Hetzola” yəhudi komitələri Azərbaycan yəhudiləri arasında yəhudi ənənələrini qoruyub saxlamaq, mədəniyyət tədbirləri təşkil etmək istiqamətində fəaliyyət göstərirlər

Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsinin sədri N.İbrahimov 2006-cı ilin mayında Birləşmiş Ştatlara səfəri zamanı bu ölkədəki yəhudi icmalarının rəhbərləri ilə görüşdə bildirmişdi ki, ermənilərin sözdə soyqırım iddialarının tarixi əsaslardan məhrum olduğunu sübut etmək, habelə bu ölkənin Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasəti yürütdüyünü göstərmək üçün diasporlar arasında əlaqələrin gücləndirilməsinə ehtiyac vardır

İsraildə fəaliyyət göstərən “Hayfa-Bakı” cəmiyyətinin sədri Miron Fel 2006-cı ilin iyul ayında Hayfa şəhərinin meri Yona Yaavla görüşmüşdü. Hayfa şəhərinin meri dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi sahəsindəki xidmətlərinə görə Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən “Tərəqqi” medalı ilə təltif edilmiş Miron Feli təbrik etmişdi

Azərbaycan rəhbərliyinin Azərbaycandan İsrailə gedən yəhudiləri “Azərbaycan diasporu” adlandırmasının obyektiv səbəbləri vardır, Azərbaycanlabağlı hər şey onlar üçün doğmadır. ABŞ Konqresi tərəfindən qəbul olunmuş məlum “907-ci düzəliş”in dondurulmasında Amerikadakı yəhudi lobbisi də mühüm rol oynamışdı.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan diasporunun yəhudi lobbisi ilə əməkdaşlığı yeni mərhələdə, www.diaspora.gov.az
2. Azərbaycanda Yəhudi İcmaları Haqqında Məlumat, scwra.gov.az
3. Director of the Azerbaijani Cultural Center at the International Association “Israel-Azerbaijan” Egyana Salman, vestnikkavkaza.net

Aydan Hacıyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika

MULTİKULTURALİZM SİYASƏTİ - AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASININ TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ

Açar sözlər: multikulturalizm, siyasət, azərbaycançılıq

Multikulturalizm dünyada qəbul olunmuş siyasət növlərindən biridir. Həmin siyasətin Amerika, Kanada, Avstraliya və s. kimi modelləri də vardır. Təbii ki, hər bir dövlət həmin siyasəti öz prinsiplərinə uyğun şəkildə həyata keçir. Əgər söhbət Multikulturalizmin Azərbaycan modelindən gedirsə, həmin siyasətin əsasında dinindən və etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq hər kəsə eyni hüquq və azadlıqların verilməsi, hamıya demokratik prinsiplərlə yanaşmaq və s. kimi amillər nəzərdə tutulur. Tarixi keçmişimizə nəzər salsaq, bu amillər tariximizdə türkçülüüyü, islamçılığı, müasirliyi əks etdirən azərbaycançılıq ideologiyası ilə təzahür etmişdir. Bu baxımdan da, multikultural görüşlər bizə heç də yad olmamışdır. Hələ Cümhuriyyət dövründə rəsmi şəkildə öz təsdiqini tapan, eyni zamanda da Milli Azərbaycançılıq kimi tarixə öz möhrünü vuran bu siyasətin, ümum-millili liderimiz Heydər Əliyevin hakimiyyəti illərində siyasi azərbaycançılıq adı ilə tanınması və inkişafı təsadüfi bir hal deyildi. Belə ki, 1995-ci il 12 Noyabr Konstitusiyasının qəbulu, siyasi azərbaycançılığın rəsmi şəkildə təsdiqi, həmçinin də onun dövlət səviyyəsində bir siyasət növü olduğunun isbatı idi. Eyni zamanda da, diasporaların yaradılması həmin prosesin davamı kimi qiymətləndirilə bilər.

Əlbəttə ki, multikulturalizm siyasəti ilə azərbaycançılıq ideologiyasını müqayisə etsək, hər ikisi arasında olan oxşar cəhət, həmin anlayışların tolerantlığa nisbətən geniş mahiyyət daşımaları olacaqdır. Təbii olaraq, bu aydındır ki, multikulturalizm siyasəti modellər əsasında fəaliyyət göstərir

və həmin modellərin hansı idealar əsasında formalaşmağı isə dövlət idarəçisindən asılıdır. Multikulturalizmin Azərbaycan modelindən danışırıqsa, o zaman ilk öncə onu xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, bu siyasətin əsasında azərbaycançılıq ideologiyası dayanır. Bunu bir neçə faktla bu cür əsaslandırmaq olar. Əvvəla, 2016-cı il Dünya Azərbaycanlılarının 4-cü qurultayından sonra Multikulturalizmin Azərbaycan modeli ölkə prezidenti İlham Əliyev tərəfindən siyasətin bir növü kimi ölkəyə tətbiq edildi. 2016-cı ilin ölkədə Multikulturalizm ili elan olunması buna ən bariz nümunədir. Azərbaycançılıq ideologiyasından qaynaqlanan və artıq bir şüara çevrilən bu ifadə: “Multikulturalizm bizdə siyasət növü deyil, bir yaşam tərzidir” anlayışı Multikulturalizmin Azərbaycan modelində azərbaycançılığın yeri və rolu olduğunun isbatıdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Məmməd Əlizadə (bakı 2001)
2. Mübariz Qurbanlı (bakı 2001)
3. Xan Hüseyin Kazımlı (bakı 2001)

*Türkan Gülməmmədli
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi*

QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTİRALİZMİN TƏBLİĞİNDƏ TƏHSİLİN ROLU

Açar sözlər: qloballaşma, multikulturalizm, multikultural cəmiyyət, təhsil, “Azərbaycan multikulturalizmi”, “multikultural müəllim”

Dövrün ən mühüm əlamətdar hadisələrindən olan, obyektiv və qanunauyğun xarakter daşıyan qloballaşmanın əsas fərqləndirici xüsusiyyətlərindən biri cəmiyyətdə etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklərin artmasıdır. Bu gün dünyanın bir çox ölkəsində, o cümlədən Azərbaycanda mədəniyyətlərarası ünsiyyətə həsr olunmuş jurnal, almanax, dərslik və monoqrafiyalar çap olunur, təhsil, mədəniyyət işçilərinin bu sahədə hazırlığının təmin olunması üçün məqsədyönlü işlər həyata keçirilir.

Multikulturalizmin təbliğində təhsilin önəmini nəzərə alan Azərbaycan hökuməti hazırda 38 yerli və dünyanın tanınmış 15 universitetində “Multikulturalizmə giriş” və “Azərbaycan multikulturalizmi” fənlərinin tədrisini həyata keçirir. Fənnin əsas məqsədi tələbələrə Azərbaycan Res-

publikasının multikulturalizm siyasətinin mahiyyətini, onun xüsusiyyətlərini və bu siyasətin ölkədə uğurla həyata keçirilməsinin səbəblərini izah etməkdir. Multikultural cəmiyyətlərdə uzlaşma və stabillik prinsiplərinə əməl olunmasında, mədəni plüralizmin dəstəklənməsində, xüsusilə də təhsil sistemində mədəni müxtəlifliyin qorunmasında multikulturalizmi tədris və təbliğ edən müəllimlərin (qısaca “multikultural müəllim”) üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Mədəni plüralizmi qəbul edən və aktiv şəkildə onu dəstəkləyən, milli-mədəni müxtəlifliyi qorumağa can atan “multikultural müəllim” tələbələrin multikulturalizmin məqsəd və vəzifələrini mənimsəməsinə, onların multikultural şəxsiyyətinin formalaşmasına çalışmalıdır. İstənilən sahədə Azərbaycan gerçəkliyinin gənclərə aşılması, xalqın zəngin multikultural keçmişinin, dövlətin mədəni müxtəlifliyin qorunması istiqamətində atdığı addımların təbliği multikultural gələcəyin təminatıdır.

Ədəbiyyat

1. Abdullayev Kamal, Azərbaycan multikulturalizmi, Bakı, 2016.
2. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası // <http://www.president.az/articles/9779>.

Ramilə Yusifova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

ИДЕИ ТОЛЕРАНТНОСТИ В ФИЛОСОФСКОЙ МЫСЛИ АЗЕРБАЙДЖАНА

Ключевые слова: Толерантность, мультикультуральная среда, культурное наследие

Азербайджан в течение многих столетий является многоконфессиональной страной, в которой мирно уживаются и сосуществуют различные религии. Самым ранним письменным памятником и свидетельством, как история мультикультурализма в героическом эпосе азербайджанцев, прежде всего, является старейший литературный памятник «Китаби Деде Коркуд». Образы, которые принесли многокультурную атмосферу древним азербайджанцам, также были созданы великим азербайджанским поэтом и мыслителем Низами Гянджеви. Также нужно отметить, что в своем произведении «Сокровищница тайн», поэт напоминает нам об Иисусе Христе в качестве

примера пророчества. Другим источником, который упоминает Иисуса Христа для азербайджанского народа, является поэма «Лейли и Меджнун» нашего поэта Мухаммеда Физули. Место пророка Иисуса Христа в мультикультурной интеллигенции Азербайджана настолько ярко, что мы можем видеть один пример этого по прозвищу выдающегося представителя азербайджанского поэта XVII века Рукнадина Масуда. Мультикультурализм азербайджанцев успешно преуспел в последующие периоды, когда они подвергались российской оккупации. В нашей стране во все периоды существовали различные народности и конфессии. Причиной этому было служение Азербайджана коридором между Европой и Азией в «Великом Шелковом пути», благоприятный климат, военно-стратегическое положение и т.д.

Литература

1. Камал Абдулла, Этибар Наджафов,. Азербайджанский мультикультурализм. Баку – 2017.
2. Китаби-Дэдэ Горгуд (аз) // Азербайджанская советская энциклопедия / Под ред. Дж. Кулиева. — Б.: Главная редакция Азербайджанской советской энциклопедии, 1981. — Т. V. — С. 408.
3. Куропятник А.И. Мультикультурализм. Проблема социальной стабильности полиэтничных обществ.
4. Низами Гянджеви. Сокровищница тайн. Отрывки из поэмы. Пер. Г. Птицына. «Литературный Азербайджан», 1939, № 3, стр. 57-59.
5. Мухаммед Физули. Произведения = Məhəmməd Füzuli. Əsərləri / Под ред. Т. Керимли. — Б.: Şərq-Qərb, 2005. — Т. II. — 336 с.

Rüqayyə Abıyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

AZƏRBAYCAN MİLLİ XARAKTERİNİN FORMALAŞMASINDA MULTİKULTURALİZMİN ROLU

Açar sözlər: multikulturalizm, milli dəyərlər, məhəbbət

Azərbaycan müxtəlif sivilizasiyaların qovuşduğu məkan olaraq, əsrlər boyu milli-mədəni rəngarənglik mühitinin formalaşdığı, ayrı-ayrı millətlərin və konfessiyaların nümayəndələrinin sülh, əmin-amanlıq, qarşılıqlı anlaşma və dialoq şəraitində yaşadığı diyar kimi tanınmışdır.

Multikulturalizm və tolerantlıq tarixən azərbaycanlıların həyat tərzii olmuş, bu gün isə milli kimliyindən, dilindən, dinindən asılı olmayaraq Azərbaycan dövlətinin hər bir vətəndaşının gündəlik həyat tərzinə çevrilmişdir. Azərbaycan milli xarakterinin formalaşmasında iştirak edən təbi-coğrafi, etnik-siyasi, sosial-mədəni, dini-mənəvi, ictimai-iqtisadi və əxlaqi tip faktorlar içərisində multimedəni dəyərlərin, həmçinin tolerantlıq motivlərinin xüsusi yeri və rolu vardır. Bu ümumbəşəri ideyalar şanlı Azərbaycan tarixinin bütün dövrlərində təzahür edən ictimai-fəlsəfi dünyagörüşündə, yeni dini baxışlarda, bədii əsərlərdə, dramaturgiyada öz əksini tapmışdır. Məhz bu səbəbdən əsrlərin olduqca çətin və sərt sınaqlarından keçib gəlmiş müasir Azərbaycan millətinin ən xarakterik cizgilərini tolerantlıq, humanizm, qonaqpərvərlik, mərhəmət, yardım etmək arzusu, sədaqət, vəfadarlıq və s. kimi ümumbəşəri dəyərlər təşkil edir.

Dahi Nəsirəddin Tusinin “Əxlaqi-Nasiri” kitabında insan, ailə, cəmiyyət, əxlaq, din, ictimai münasibətlər barədə dolğun təsəvvürləri, etik-fəlsəfi fikirləri yer alıb. Əsərin beşinci bölməsində, bütövlükdə insan arzularının və istəklərinin müsbət və mənfi tərəfləri təhlil olunur və hər fərdin özəl, yalnız ona məxsus olan bəzi xüsusiyyətlərə malik olması göstərilir.

Nizami Gəncəvinin yaradıcılığına məxsus olan insanları ədalətə, təmizliyə, birliyə, ilahi məhəbbətə çağırış, insan məhəbbətinin bütün dini, əxlaqi, sosial, etnik-mədəni özəllikləri və məhdudiyyətləri aşaraq, ən təmiz insani münasibətlərdə təzahür etməsi, İmadəddin Nəsiminin insanlığı tərənnüm edərək insana mənəvi kamilliyinə və pak əməllərinə görə qiymət verilməsini zəruri sayması, Hüseyn Cavidin dərin inamına görə “Məhəbbətdir ən böyük din!” deməsi Azərbaycan ədəbiyyatında multikultural düşüncənin, ümumbəşəri baxışların ən yüksək zirvəsinə çatan ideyalardır.

Bütün bunlar öz növbəsində, Azərbaycan ədəbiyyatında milli dəyərlərlə yanaşı, bəşəri meyarları da qüvvətləndirmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Hacıyev A.N., Cəfərova E.H., Məmmədov İ.M. Multikulturalizmə giriş. Bakı: Mütərcim, 2018

AZƏRBAYCAN TOLERANTLIQ ƏNƏNƏLƏRİNDƏN MULTİKULTURALİZMƏ KEÇİD

Açar sözlər: tolerantlıq, multikulturalizm, din, forum

Tolerantlıq ruhu “Azərbaycan” adlı bədəndə mükəmməl tarazlıq və harmoniya halında minillərdir ki yaşayır və inkişaf edir. Dünyanın bütün xalqları kimi Azərbaycan xalqı da bu günə tarixin çox çətin və rəhmsiz sınaqlarından keçərək gəlib çatmışdır. Lakin “azərbaycanlı” adlanan etnik-mədəni fenomen heç vaxt başqasının yurduna, malına, elinə göz dikməyib, xor baxmayıb. Belə bir fakta nəzər salaraq, 2016-cı il aprel döyüşləri zamanı rus jurnalisti erməni qızlardan soruşur: “Azərbaycan ordusunun Xankəndinə girəcəyi sizi qorxutmur?”. Onların cavabı isə belə olur, “Yox, çünki Azərbaycan əsgərləri qadınlara, qocalara və uşaqlara toxunmurlar”.

Ən qədim zamanlardan ölkəmizin ərazisində dünyanın müxtəlif dini əqidələrinə sitayiş edən insanlar yaşamışdır. Lakin tarix boyu bu məmləkətdə bir dəfə də olsun etnik müxtəliflik zəmnində ayrışdırıcılıq aktı baş verməmişdir. XIX əsrdə Azərbaycan maarifçiləri Şərqlə tarixində ilk dəfə olaraq islam ideologiyasının Avropa elm və texnologiyaları ilə birgə mövcudluğunun və harmoniyasının mümkün olduğunu və vacibliyini elan etmiş, islamda ən mübahisəli məqamlardan biri olan “cihad” fenomenini “insanın şəxsi cahilliyinə qarşı müharibə elan etməsi” kimi qiymətləndirmişlər.

Beləliklə, XX əsrin 90-cı illərində Azərbaycan milli xarakterinin ən mütərəqqi elementi olan tolerantlıq multikulturalizm siyasəti səviyyəsinə yüksəlir. Bu gün Azərbaycan tolerantlıq və multikulturalizm ideyalarını yaymaq məqsədilə beynəlxalq arenada BMT, ATƏT, UNESCO və digər təşkilatlarla əməkdaşlıq edir. 2010-cu il aprelin 26-27-də Azərbaycanda baş tutmuş “Dini liderlərin Bakı sammiti” Azərbaycanın din siyasətinin təbliği üçün möhtəşəm imkanlar yaratdı. Bu tədbirdə rus pravoslav kilsəsinin, gürcü pravoslav kilsəsinin habelə, erməni qriqorian kilsəsinin və digər dini icmaların nümayəndələri iştirak edirdilər. Bakıda həyata keçirilən “Mədəniyyətlərarası dialoq üzrə Beynəlxalq forumların” özəl çəkisi və əhəmiyyəti vardır. Bu və digər beynəlxalq tədbirlərin məhz Azərbaycanda həyata keçirilməsi ölkəmizdə yüksək təşəkküllü tolerant və multikultural mühitin mövcud olmasının parlaq göstəricisidir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Hacıyev A.N., Cəfərova E.H., Məmmədov İ.M. Multikulturalizmə giriş. Bakı: Mütərcim, 2018

İlkənə Quluyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

MULTİKULTURALİZM AZƏRBAYCAN MODELİ - GƏLƏCƏK TƏHLÜKƏSİZLİYİN QARANTI KİMİ

Açar sözlər: qlobal siyasət, təhlükəsizlik, multikulturalizm

Bəşəriyyəti daim gələcəyin tarixinin necə olacağı kimi əbədi sual narahat edir. Bir həqiqət danılmazdır - gələcək labüddür və bugünkü bəşəriyyət bu gələcəyi mütləq yaşayacaqdır. Fəlsəfədə də davamlı polemika obyektinə olan məsələlərdən biri “gələcək” anlayışı ilə bağlı olmuş və bu məsələ heç bir vaxt öz daimi aktuallığını itirməmişdir.

Qlobalizasiya şəraitində ən müxtəlif etnik-millət mədəniyyətlərinin və birliklərin taleyinin necə olacağı sualına multikulturalizm ətrafında cavablar verir. O, politnik dövlətlərin hüdudlarında etnoslararası münasibətlərə yüksək səviyyədə liberal məzmun qatmağı nəzərdə tutur. Bu yeni siyasət ictimai-siyasi, etnik-mədəni münasibətlər sistemində münaqişə potensialının sıfıra endirilməsi deməkdir.

Bəşəriyyətin inkişafının yalnız təbii-zəruri tarixi ssenarisindən başqa sivilizasiyaların taleyini müəyyən edən bəzi süni faktorlar da mövcuddur. Onlar tarixi prosesi qlobal siyasətin maraqlarına tabe etdirir, xalqları və millətləri alternativ ssenari üzrə yaşamağa məcbur edirlər. Bu ssenariyə görə, ümumdünya tarixinin yaxın və uzaq perspektivlərində etnosların yeri və rolu, onların tərtib etdiyi layihə üzrə deyil, qlobal siyasətin taktiki və strateji planlarına uyğun olaraq müəyyən edilir. Belə məlum olur ki, Yer kürəsində yaşayan heç bir xalq, millət və etnik qrup qlobal siyasətin dağıdıcı təsirindən sığortalanmamışdır. Sosiumda etnik, dini, milli və sosial zəmində narazı subyektlərin sayını minimuma endirmək üçün alternativ olmayan təhlükəsizlik sistemi kimi özünü təsdiq etmiş multikulturalizm strategiyasına müraciət etmək şərtidir.

Multikulturalizm müasir Avropada dalana dirənmiş strategiya kimi qiymətləndirilir. Azərbaycan multikulturalizminin gücü ondan ibarətdir ki,

o, hansısa süni tədbirlərə əsaslanmır və bütün fəaliyyətini Azərbaycana üzvi şəkildə xas olan əsl tolerant təbiət üzərində qurur. Məhz Azərbaycan multikulturalizminin bu xarakteri ona təhlükəsiz və tam zamanət altına alınmış gələcək qurmağa real imkan verir. Beləliklə, Azərbaycan multikulturalizmi kimi təhlükəsiz gələcəyə hesablanmış mədəni siyasətdən Azərbaycanı təmsil edən müasir və tolerant cəmiyyətin ruhani strukturunu dəyişdirmək deyil, onun intellektual səviyyəsini daha da inkişaf etdirmək tələb olunur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Hacıyev A.N., Cəfərova E.H., Məmmədov İ.M. Multikulturalizmə giriş. Bakı: Mütərcim, 2018

Nigar Mirzəyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi

MULTİKULTURALİZMİN AZƏRBAYCAN MODELİNİN SPESİFİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Açar sözlər: multikulturalizm, etnos, siyasət

Şərq ilə Qərbin kəsişdiyi bir məkan olan Azərbaycanda tarixən formalaşmış tolerantlıq, mədəni müxtəliflik, mədəniyyətlərarası birlik, qarşılıqlı anlaşma kimi dəyərləri XX əsrdə də davamlı şəkildə qorumaq, inkişaf etdirmək və siyasi müstəviyə çıxarmaq tarixi zərurətə çevrildi. Belə bir vacib vəzifəni isə Azərbaycanın ümummilli lideri Heydər Əliyev öz üzərinə götürdü. O, multikulturalizmin alternativini olmayan siyasət olmasını hələ XX əsrin 60-cı illərində dərk etmiş və Azərbaycana birinci rəhbərliyi dövründən etibarən (1969-1982) ölkədə yaşayan bütün xalqlara öz mədəni dəyərlərinin inkişafı üçün şərait yaratmışdı.

Azərbaycan multikulturalizmi ölkə ərazisində yaşayan bütün xalqların və etnik azlıqların “Vahid Azərbaycan” məfkurəsi altında əbədi və sarsılmaz birliyini nəzərdə tutur. Bəs bu məkanda çoxlu sayda etnik və dini müxtəlifliyi mükəmməl şəkildə birləşdirən sehri qüvvə nədir? Çünki onlar Azərbaycan ailəsinə azərbaycanlı olaraq bağlıdırlar. Buna sübut olaraq talışların irandilli xalq kimi minilliklər ərzində məhz Böyük Azərbaycan ailəsində təmsil olunmalarını vurğulaya bilərik. Ləzgilər, avarlar, saxurlar

və Azərbaycan ailəsinə daxil olan bütün başqa Qafqaz etnosları da qədim Qafqaz xalqları kimi əsrlər ərzində Ümumazərbaycan arealına qovuşmuşlar. Tatlara, yəhudilərə, xınalıqlara, udinlərə, ingiloylara gəldikdə isə onlar 2000 il ərzində Azərbaycan etnik-mədəni məkanında öz ənənələri ilə Qafqaz və Azərbaycan mədəni və linqvistik özəlliklərini sintez etmiş və unikal etnik-mədəni nümunə yaratmış fenomenlərdir. Azərbaycan ailəsində kürd və gürcü etnosları da tarixi proses nəticəsində özünəməxsus yer tutmuşlar. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında Azərbaycan dilinin rəsmi dövlət dili elan olunmasına baxmayaraq, ölkə əhalisinin digər dillərdən də azad şəkildə istifadəsi və onların inkişaf etdirilməsi üçün şərait yaradılması təsbit olunmuşdur. Multikulturalizm siyasəti ilk növbədə diskriminasiyaya, əsarətə qarşı qoyulur. Təsadüfi deyil ki, ölkəmizin multikulturalizm modelinin ən ali prinsipi mədəni plüralizmin etibarlı mühafizəsi və inkişafıdır. Azərbaycanda həyata keçirilən düşünülmüş, uzaqgörən tədbirlərə əsaslanan multikulturalizm öz növbəsində bütün neqativ ünsürlərdən azaddır və burada etnik, milli, mədəni, siyasi və tarixi ənənələrə əsaslanan multikultural atmosferə yeni siyasi nizam qatılır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Heydər Əliyev və Azərbaycanda din siyasəti: gerçəkliklər və perspektivlər. Bakı, 2007

Sevinc Paşayeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq Münasibətlər və İdarəetmə

MULTİKULTURALİZM: AVROPANIN PRİZMASINDAN AZƏRBAYCAN MODELİ

Açar sözlər: Georgsfeld, “Ümumavropa evi” konsepsiyası, ayrı-seçkilik, etnik tərkib

Müasir alman filosofu Yürgen Habermasın dediyi kimi, multikulturalizmin əsas prinsipi “mədəni həyatın müxtəlif formalarının bərabər hüquqlarla yanaşı mövcud olması”, yəni azlıqla çoxluğun bərabər hüquqlara malik olmasıdır. Ümumiyyətlə, azlığın dəstəklənməsi proqramının dövlət siyasətinin sadəcə bir xəttinə yox, ümumən bütün sosial-siyasi sistemin tərkib hissəsinə çevrilməsi vacibdir.

Hələ XVIII-XIX əsrlərdə Avropada savaşların gətirdiyi bir vaxtda çoxlu sayda alman dünyanın müxtəlif qitə, region və ölkələrinə miqrasiya etməyə başladılar. 1917-ci ildə Şimali Qafqazdakı 200-dən artıq alman koloniyasında 160 mindən çox alman yaşayırdı. 1819-cu ildən sonra Azərbaycanda 194 alman miqrant ailəsinin yerləşdirilməsindən sonra çoxlu koloniya yaradıldı: məsələn, “Annenfeld”, “Helenendorf”, “Georqsfeld”, “Qrünfeld”, “Ayxenfeld” və “Traubenfeld”.

1918-ci ilə qədər bütün Azərbaycan ərazisindəki almanların ümumi sayı 6 min nəfər idi. Azərbaycanda yaşayan almanlar dini baxımdan Protestantlığa etiqad edir və çox rahat şəkildə dini ibadətlerini həyata keçirə bilirdilər. Ən əsası isə, 1857-ci ildə Helenendorf, 1868-ci ildə Gədəbəy, 1869-cu ildə Şamaxı, 1897-ci ildə Bakı və 1911-ci ildə isə Annenfeldə almanlar tərəfindən kilsələr inşa olunmuşdu.

Ümumiyyətlə, “Ümumavropa evi” konsepsiyasının mənəvi əsaslarını təşkil edən multikulturalizm ideyasından rəsmi şəkildə imtina edilməsi mahiyyət etibarilə Avropanın immiqrasiya siyasətində fikirlərin toqquşması hallarının artmasına gətirib çıxardı. Multikulturalizmin paradığına uyğun olaraq, mədəni müxtəliflikləri dərk etmək ədalətin əsas şərtidir. Multikulturalizmin təzadı isə nəzəri postulatlarla onların realizasiyasının praktik gerçəklikləri arasındakı uyğunsuzluq nəticəsində yaranır. Multikulturalizm cəmiyyətin etnomədəni, dini və s. təməllərə söykənən sosial strukturların qarşılıqlı əlaqəsi üzərində qurulmasını nəzərdə tutur. Multikulturalizmin alternativini assimilyasiya, etnik-milli xüsusiyyətlərdən könüllü, çox vaxt isə məcburi imtina və sənə qəbul edən cəmiyyətin xüsusiyyətlərini mənimsəməkdir.

Əsirlər boyu inkişaf keçərək püxtələşən və hər bir ölkəyə nümunə ola biləcək multikulturalizmin artıq “Azərbaycan Modeli” var. Əslində multikulturalizm və assimilyasiya eyni problemin - cəmiyyətin parçalanmasının həlli üçün irəli sürülən müxtəlif strategiyalardır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Multikulturalizmi. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı BBMM 2017.
2. Community cohesion: A report of the Independent review team chaired Ted cantle. L., 2001.- 80p.
3. Süleymanlı M. Əhməd Ağaoğlunun “İslama görə və İslamiyyətdə qadın” əsərinə tənqidi yanaşmalar. Bakı, 2008, 148s.

ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEV AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİNİN SİYASİ BANİSİ KİMİ

Açar sözlər: tolerantlıq, Azərbaycançılıq prinsipi, beynəlxalq təşkilatlar, Azərbaycan Konstitusiyası

Multikulturalizm Azərbaycanda uzaq keçmişdən bugünədək mövcud olmuşdur. Onu siyasi mərhələyə qaldıran isə Ulu öndər Heydər Əliyev oldu. O, ilk növbədə, multikulturalizm siyasi modelini assimiliyaya və izolyasiya kimi digər mümkün siyasi modellərdən üstün olduğunu bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Ümummilli liderin rəhbərliyi altında etnik və dini məsuliyyətdən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlara birlik hissi aşılamağa başladı. Ümummilli lider H.Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycan multikultural ənənələrinin dövlət tərəfindən qorunması məsələsi Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında əks olunmuşdur. Multikulturalizm siyasətinin əsasını təşkil edən toleantlıq (dözümlülük) prinsipi Konstitusiyanın bir sıra maddələrində aydın şəkildə təsbit edilmişdir. “Dil və dövlət”, “Bərabərlik hüququ”, “Fikir və söz azadlığı”, “Vidən azadlığı”, “Ana dili” və s. Ulu öndər multikulturalizm siyasətini ölkənin demokratik inkişafının tərkib hissəsi hesab edirdi. O, Azərbaycan xalqının və cəmiyyətinin, eyni zamanda, Azərbaycan millətçiliyinin yüksəlişini şərtləndirən Azərbaycançılıq prinsipini milli ideologiyaya kimi irəli sürdü. Azərbaycan multikulturalizminin siyasi banisi kimi ümummilli lider bu siyasətinin həyata keçirilməsində BMT, ATƏT, AŞ, Avropa İttifaqı, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı və digər nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığa xüsusi əhəmiyyət verirdi. Ölkəmiz insan haqları və milli azlıqların müdafiəsi ilə bağlı bir çox beynəlxalq konvensiyalara qoşulmuşdur. Belə konvensiyalardan “Milli azlıqların müdafiəsi haqqında çərçivə konvensiyası”nı göstərmək olar. Beləliklə, Ulu öndər Heydər Əliyev multikulturalizmin Azərbaycançılıq ideologiyasının tərkib hissəsi kimi təqdim etməklə ölkəmizdə multikulturalizm siyasətinin əsasını qoymuşdur. Bu siyasəti isə müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev davam etdirir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Multikulturalizmi: Ali məktəblər üçün dərslik: s.47-49

ABŞ-DA MULTİKULTURALİZM

Açar sözləri: multikulturalizm, ABŞ, əridən qazan siyasəti

Multikulturalizm bütövlükdə dünyada və yaxud bir ölkə daxilində yaşayan xalqların nümayəndələrinin hüquq və azadlıqlarını tanıyan humanist dünyagörüşüdür. Dünya xalqlarının daha çox sayda təmsil olduğu ABŞ-a bugün də kütləvi axın, immiqrasiyalar davam edir. Qızıl axtarışında olanları, dini və siyasi təqiblərdən qaçanları, xoşbəxt və azad həyat arzusunda olan hər kəsi bu ölkə özünə cəlb etməyi bacarmışdır və hələ də bacarır. Amerikaya multikulturalizm XX əsrin 70- ci illərində gəlsə də, müxtəliflik və fərqlilik problemi kimi əzəli olaraq onların ənənələrinin özündə bərqərar olunmuşdu. Lakin digər ölkələrdən fərqli olaraq burada "Əridən qazan" ideologiyası və plüralist milli identifikasiya üstünlük təşkil edir. Bu gün nəzər salsaq görürük ki, ABŞ demokratiya, siyasi plüralizm və tolerantlığın nümunəsi kimi dünyada tanınır.

"Əridən qazan" termini britaniyalı jurnalist və dramaturqu İsrail Zaqvenin eyni adlı əsərindən götürülüb.

Əridən qazan siyasətinin çox dərin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, ölkədə yaşayan çoxsaylı xalqlar arasında etnik, dini, siyasi zəmində yaranan problemlərin ilk həlli prosesini özündə əks etdirirdi. Bu siyasət burada yaşayan etnosların öz milli mənəvi dəyərlərini unudaraq, assimilyasiyasını deyil, zaman etibarı ilə etnik qrupların mədəni, dil ,dini və bunun kimi bir çox xüsusiyyətlərinin sadəcə təkamül nəticəsi ilə inteqrasiyanı nəzərdə tuturdu. Lakin bu siyasətin bir çatışmazlığı ondan ibarət idi ki, Amerikanın yerli xalqları olan hindular və afroamerikalılar bu məfhumdan kənar qalırdılar. Zaman keçdikcə Amerika siyasi gündəmində afroamerikalıların özlərinin haqq və hüquqlarını tələb etməsi, bu məqsədlə hərəkatlara başlamalarının müsbət nəticələri oldu. "Əridən qazan" multikulturalizm ideologiyası ilə əvəz olundu. Buna səbəb 2 mühüm qanunun, 1964-cü ildə "Vətəndaşların hüquqlarına dair Qanun" və 1965-ci ildə "İmmiqrasiya Haqqında Qanun"unun qəbul edilməsi olmuşdur. Birinci qanun vətəndaşlar arasında istənilən növ ayrışdırıcılığın qarşısını almaq üçün nəzərdə tutulmuşdur və bu dövrdən sonra Amerikada anqlo-saksonların hakimiyyəti-

ni zəiflətməklə, burada yaşayan bütün millətlərin bərabərliyini təmin edirdi. İkinci qanun isə ölkəyə gələn miqrasiya axınını daha da sürətləndirdi .

Bugün multikulturalizm ideologiyasının uğurudur ki, Amerika vətəndaşı olan hər kəs öz milli mənsubiyyətinə, həm də amerikalı olduğuna görə eyni qürur hissini keçirir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Kamal Abdulla, Etibar Nəcəfov .Azərbaycan Multikulturalizmi . Ali Məktəblər üçün dərslik . Bakı -2017, s 366-373
2. Qəzənfər Kazımov, İlham İsmayılov . Multikulturalizmə Giriş. Bakı Mütərcim-2018, s 230-234
3. http://www.elibrary.az/docs/QAZET/qzt2015_10222.htm

*Böyükxanım Hüseynzadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq münasibətlər və idarəetmə fakültəsi*

İSLAMDA TOLERANTLIQ İDEYALARI

Açar sözlər: islam, din, tolerantlıq

Tolerantlıq sözü ərəb dilində “semaha” kökündən əmələ gələn bağıqlamaq, əfv etmək mənalarına gəlir. Latın dilində isə “tolerare” feilindən törəyərək, dözmək, səbirli olmaq kimi mənalara gəlir. Tolerantlıq xoşniyyətli insanların ətrafındakı hər kəsə ayrı-seçkilik etmədən tətbiq etdikləri davranışdır. Tolerantlıq susmaq çəkinmək deyil. Tolerantlıq qarşısındakına insan olduğu üçün dəyər verməkdir.

1995-ci il noyabrın 16-da UNESCO Baş Konfransının 28-ci sessiyasında, 50-ci il dönümü ilə əlaqədar olaraq Tolerantlıq prinsiplərinə aid bəyannamə qəbul olundu. Nəticədə hər ilin noyabrın 16-da tolerantlıq günü kimi qeyd olunur.

Səmavi dinlərin hər bir kitabına, Davudun “Zeburundan” başlamış sanın “Tövratı”, İsanın “incili” və Məhəmməd Peyğəmbər (s.ə.a.s) sitəsilə Allah tərəfindən bizə nazil olunmuş “Qurani-Kərimə” baxsaq, onlarda qardaşlıq, bərabərlik, sülh ideyalarını görə bilərik. Bu dini kitabların ən təkmiili təbii ki, “Qurani-Kərim”-dir. İslamın əsas mənbəyi olan Quranda Allah belə buyurur: “Sizin dininiz sizə, mənim dinim mənə aiddir” (Kafi-

run surəsi, 6). Bu qayədə insanların müxtəlif inamda və fikirdə ola biləcəyi, eləcə də onlara qarşı münasibətin necə formalaşacağı aydın görünür.

Allahın əmrinə hörmət və yaratdıqlarına mərhəmət, yaradılanı yaradandan ötrü sevmək İslamın əsaslarından biridir. Məhəmməd Peyğəmbər düşmənçilik yerinə, dostluq əlaqələrinin, kin, nifrət yerinə isə xoş xasiyyətli olmağı ön plana çıxarmışdır. Hz. Peyğəmbər “kim bir zimmiyi incidərsə, məni incitmiş olar.” Hər bir insan öz həyatı üçün məsuliyyət daşıyır. Allah insanı azad yaratmışdır. Beləliklə, dini inanc hər bir insanın azad seçimindən irəli gəlməlidir. Quranda deyilir: “Dində məcburiyyət yoxdur.” (2 (inək): 256). Ancaq bu azadlıq o demək deyil ki, hər kəs istədiyini edə bilər. İslama görə tolerantlıq müxtəlif inançlı insanlar arasında olan bir körpüdür.

Allah insanlara həmişə tolerant olmağı, dözümlü olmağı əmr edir. Tolerant olmağın əsas şərtlərinə aid bir neçə ayələri qeyd edə bilərik. İnsanların qüsurlarını örtmək: Hz. Peyğəmbər buyurub: “Kim bu dünyada bir qulun ayıbını örtərsə Allah da onun ayıbını örtər.” (Müslim, Birr, 12). İnsanlara lağ etməmək: “Ey iman edənlər! Sizdən bir qrup digər bir qrupa lağ etməsin. Bəlkə onlardan daha yaxşıdırlar.” (Hücurat 12). Səbirli olmaq: Qurani-Kərimdə yetmişdən çox ayədə səbrdən bəhs olunur: “Səbr edin, çünki Allah səbr edənlərlədir. (Enfal, 46)

İslam dininə görə ailədə tolerantlıq xanımlara qarşı yaxşı davranmaq, uşaqlara sevgi və mərhəmətlə yaxınlaşmaq, ana və atanın razılığını almaqla, onlara xidmət etməklə həyata keçir.

Dünyada yaşayan 7 milyardan çox insan var. Bu insanların hamısının barmaq izləri fərqli olduğu kimi hətta eyni hüceyrədən doğulan əkilər arasında da fərqlərin olması insanların təkrarsız olduğunu bizə göstərir. İnsanların eyni olmaması, tolerant olmağı da bir növ şərtləndirir. İslama görə müxtəliflik dünya imtahanının zərurətidir.

Quran tolerant olmaq üçün ədalətli olmağımızı əmr edir: “Söz söylədiyiniz zaman qohumunuz olsa belə, ədalətli olun...” (Ənam, 152)

Ədəbiyyat

1. www.az.trend.az
2. www.anl.az
3. www.sonpeygamber.info
4. www.al-ilsam.org
5. www.islamqa.info

AZƏRBAYCANIN XARİCİ SİYASƏTİNDƏ MULTİKULTURALİZM VƏ TOLERANTLIQ

Açar sözlər: multikulturalizm, toleranqlıq, xarici siyasət

Hər bir dövlətin qlobal aləmdə tanınması onun siyasi xəttinin prioriteti olmalıdır. Müasir dövrdə formalaşan informasiya cəmiyyəti informasiya mübadiləsini artırıdıcə dünyada irqçilik, ayrı-seçicilik sədaları azalır və multikulturalıq və tolerantlıq prinsipləri yayılmağa başlayır.

Dövlətin xarici siyasətində multikulturalıq və tolerantlıq istiqamətləri Azərbaycan Respublikası üçün də xasdır. Dünyada bəzi inkişaf etmiş ölkələrdə iflasa uğrayan tolerantlıq və multikulturalizmin Azərbaycan modeli bütün dünya üçün nümunədir. İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikasının millətlərərası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə dövlət müşavirliyini, Bakı Multikulturalizm Mərkəzini yaratması multikulturalizmin dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılması deməkdir.

Azərbaycanda keçirilən beynəlxalq forumlar onun xarici siyasətindəki multikulturalizmi və tolerantlığı nümayiş etdirir. 2011-ci ildə ilk dəfə keçirilən “I Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumu”da 20-dən çox dövlət 7 dəyirmi masada multikulturalizmin nəaliyyətləri və problemləri, inkişafın iqtisadi modellərinin humanitar aspektləri, postmodernist dövlətlərin ənənəvi dəyərləri və s kimi mövzular müzakirə etmişdir. 2012, 2013, 2014, 2016, 2018-ci illərdə bu form davam etmişdir. Sonuncu keçirilən forum 97 ölkədən, 580 nəfəri, 24 beynəlxalq təşkilatı özündə birləşdirirdi. “Bakı Prosesi”nin bu mənada əhəmiyyətini vurğulamaq lazımdır. 2008-ci il 2-3 Dekabr Azərbaycan və Avropa şurasına üzv olan dövlətlər və ona qonşu dövlətlərin mədəniyyət nazirləri arasında 48 ölkənin, 8 beynəlxalq təşkilatının və bir sıra beynəlxalq QHT-lərin yüksək səviyyəli nümayəndələrinin iştirak etdiyi bu konfransda mədəniyyətlərərası dialoqunun təşviqinə dair “Bakı Bəyannaməsi” qəbul edildi. “Bakı Prosesi” daxilində “Ümumdünya Mədəniyyət Formu”, “5A-Mədəniyyətlərərası Əməkdaşlıq Platforması” təsis olundu və ümumilikdə Bakının qloballaşma hərəkətinin mərkəzinə çevrilməsinə zəmin yaradıldı.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycanca Multikulturalizm kitabı (BAKI-2016)
2. <http://bakuprocess.az/>
3. <http://bakuforum.az/ru/>
4. <http://www.dqdk.gov.az/az/view/news/8357/ilham-eliyevin-mukemmel-multikulturalizm-ve-tolerantliq-modeli>

*Ülviyyə Məmmədza
Azərbaycan Dillər Universiteti,
Təhsil fakültəsi*

AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİ DÖVRÜNDƏ MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏR

Açar sözlər: Multikulturalizm, tolerantlıq, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti multikultural dəyərlərə qiymət verən bir dövlət olmuşdur. 1918-ci il mayın 28-də “İstiqlaliyyəti haqqında aktı”nı qəbul edən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövlətin ərazisində yaşayan bütün insanlara hüquq bərabərliyi vermişdi. Bu addım türk-müsəlmanlarla yanaşı, digər xalqlara da göstərilən hörmət və diqqətin təzahürü idi.

Yarandığı zamandan etibarən ölkənin ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizə aparan AXC rəhbərliyi Azərbaycan xalqının tolerantlıq ənənələrindən imtina etməyərək dövlətin qanunverici orqanı olan parlamenti formalaşdırdığı zaman ölkənin sosial-siyasi həyatında xidməti olan azsaylı xalqlara, eyni zamanda Rusiya imperiyası dövründə əhalinin etno-konf-es-sional tərkibində müəyyən çəki yükü əldə edə bilmiş rus və ermənilərə də müəyyən yer ayırmışdı.

Cumhuriyyət rəhbərliyi ölkə daxilində yaşayan bütün xalqların nümayəndələri arasında heç bir fərq qoymadan onlara yardım göstərir, taleləri ilə maraqlanırdı. Onlara dövlət tərəfindən müavinətlər kəsilir, yaşayış üçün zəruri avadanlıqlar verilir, iş yerləri açılırdı. Bu baxımdan, Azərbaycan xalq cümhuriyyəti dövrünü insanlara qarşı dövlət səviyyəsində tolerant dəyərlərin formalaşdırdığı dönmə hesab etmək olar.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan tarixi. 7 cildə. V cild. Bakı, 2008
2. <https://ebooks.azlibnet.az/book/17nat221217.pdf>
3. <https://az.wikipedia.org/wiki/Multikulturalizm>
4. <http://ek.anl.az/lib/item?id=chamo:552556&theme=ekatalog>

SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAF VƏ MULTİKULTURALİZM

Açar sözlər: multikulturalizm, sosial-iqtisadi inkişaf

Ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı onun mənəvi-mədəni inkişafına səbəb olan əsas amillərdən biridir.

İqtisadi inkişaf ictimai dəyişiklərin təkamülündə başlıca rol oynayaraq insanların yaşayış səviyyəsinin yüksəlməsinə öz təsirini göstərir. Müasir dünyada maddi dəyərlər qeyri-maddi dəyərlərlə qarışaraq, iqtisadi inkişafın istiqamətlərini müəyyən edir. Zaman keçdikcə cəmiyyətin iqtisadi vəziyyətini mənəviyyat səviyyəsindən asılı olduğunu təsdiqləyir.

Hazırda çoxmədəniyyətlik məhfumunun sinonimi kimi istifadə edilən multikulturalizm, sözün dar mənasında o, cəmiyyətdə mövcud olan etnik, irqi, dini və mədəni müxtəlifliklərə münasibətdə dövlətin apardığı konkret siyasəti əks etdirir. Uğurlu multikulturalizm siyasəti həyata keçirə bilməyən ölkələrdə iqtisadi və siyasi sabitliyi, sosial-iqtisadi inkişafı təmin etmək mümkün deyildir. Multikulturalizm siyasəti dedikdə, bir dövlətin sərhədləri çərçivəsində müxtəlif mədəniyyətlərin qorunması, inkişafı və təbliğinə yönəlmiş humanist və demokratik dövlət siyasəti nəzərdə tutulur.

Ölkəmizdə multikulturalizm siyasətinin banisi Ulu öndər Heydər Əliyevdir. Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm siyasətinin uğurla həyata keçirilməsi Ulu öndərin layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyevin adı ilə bağlıdır. Ölkəmizdə multikultural dəyərlərin uğurla inkişaf etdirilməsinə imkan verən başlıca şərt və maddi əsas sosial-iqtisadi inkişafdır. Çünki sosial-iqtisadi inkişaf prioritet istiqamətlidir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq sərəncamları ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası regionlarının 2004-2008-ci, 2009-2013-cü və 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramlarında milli azlıqların da kompakt yaşadığı regionlarda fəaliyyət istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Ölkəmizin nail olduğu bu uğurların əldə edilməsində multikulturalizm siyasətini böyük əhəmiyyəti vardır. Çünki ölkə daxilində siyasi sabitlik olmadan uğurlu iqtisadi inkişafa nail olmaq mümkün deyildir. Bu baxımdan sosial iqtisadi parametrlər Azərbaycanın dövlət səviyyəsində hə-

yata keçirdiyi uğurlu multikulturalizm siyasətini xarakterizə edən göstəricilərdəndir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. “Azərbaycan multikulturalizmi” Kamal Abdulla.

Gülsüm Quluyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və jurnalistika fakültəsi

İLHAM ƏLİYEV SİYASİ MULTİKULTURALİZMİN DAVAMÇISI KİMİ

Açar sözlər: Multikulturalizm, İlham Əliyev, siyasət

Azərbaycan tarixən etnik, dini və milli mənsubiyyət baxımından müxtəlif sivilizasiyaların, mədəniyyətlərin birləşdiyi bir məkandır. Multikulturalizm Azərbaycan xalqının tarixi ənənəsi, həyat tərzidir. Min illər boyu var olan bu ənənəni ümumilli liderimiz Heydər Əliyev dövlətin daxili siyasətinin mühüm prioritet istiqamətlərindən biri kimi yüksək qiymətləndirmişdir. Multikulturalizm siyasətində çox mühüm və dəyərli addımlar atmış Heydər Əliyevin bu siyasətdə layiqli davamçısı Prezident İlham Əliyevin dövründə də bu siyasətlə bağlı uğurlu tədbirlər görülür və görülməkdir. İlham Əliyev hakimiyyətə gəldiyi gündən bu günədək multikulturalizm siyasətinin inkişafı üçün çox mühüm tədbirlər həyata keçirmişdir. Ölkənin tolerant mühitinə rifahı naminə gördüyü bütün tədbirlər multikultural durumun möhkəmləndirilməsinə səbəb olmuşdur. Multikultural rifahın daha da möhkəmləndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edən tədbirləri nəzərdən keçirək.

Azərbaycan Respublikasında millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşavirliyi 2014-cü ilin 28 fevral tarixində yaradılmışdır. Dövlət müşavirliyinin yaradılmasının əsas məqsədi milli azlıqların hüquq və azadlıqlarının dövlət təminatının həyata keçirilməsi, ölkəmizin multikultural mühitinə öyrənilməsi və dünyada təbliğ edilməsi, dövlət-din siyasətinin tənzimlənməsinə nəzarət etməkdən ibarətdir. Dövlət Müşavirliyi Bakı Multikulturalizm Mərkəzi (15 may 2014-cü il) ilə çox sıx əməkdaşlıq etmişdir. Bakı Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılmasının əsas məqsədi isə dözümlülüyün və etnik, milli və mədəni müxtəlifliyin qorunmasını təmin etmək, Azərbaycanı multikulturalizm ocağı kimi tanı-

maq, multikulturalizmin fərqli modellərini aşkara çıxarmaqdan ibarətdir. İlham Əliyevin 11 yanvar tarixli sərəncamına əsasən 2016-cı il “Multikulturalizm ili” elan olunmuşdur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. K.M.Abdullayev və E.Ə.Nəcəfov – “Azərbaycan multikulturalizmi” - Bakı: BBMM, 2017- 416 səh
2. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev multikulturalizmin Azərbaycan modeli haqqında: Seçilmiş fikirlər (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində) - Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi, 2017- 528 səh
3. http://multiculturalism.preslib.az/az_about.html

Ləman Rövsənova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və jurnalistika fakültəsi

MULTİKULTURALİZMİN AZƏRBAYCAN MODELİ

Açar sözlər: tolerant düşüncə, multikulturalizm siyasəti, çoxmillətlik

Azərbaycanda multikultural dəyərlər, etnik-dini mühit həmişə mövcud olmuşdur. Tarixən formalaşmış bu dəyərləri XX əsrdə inkişaf etdirmək, siyasi müstəviyə çıxarmaq günün tələbinə çevrildi. Belə bir vacib tarixi vəzifəni öz üzərinə Azərbaycanın ümumilli lideri Heydər Əliyev götürdü. Heydər Əliyev Azərbaycanın təhlükəsiz gələcəyini multikultural dəyərlərə əsaslanan vahid Azərbaycanın yaradılmasında görürdü. Ümumilli lider Heydər Əliyevə məxsus bu sözlər, onun Azərbaycanda yaşayan bütün xalqlara ən səmimi atalıq qayğısının ifadəsidir: “Azərbaycan əhalisinin çoxmilli tərkibi bizim sərvətimizdir, üstünlüyümüzdür. Biz bunu qiymətləndiririk və qoruyub saxlayacağıq”.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında Azərbaycan dilinin rəsmi dövlət dilinin rəsmi dövlət dili elan olunmasına baxmayaraq, ölkə əhalisinin danışdığı digər dillərdən də azad şəkildə istifadə olunması və onların inkişaf etdirilməsi üçün şəraitin yaradılması təsbit olunmuşdur.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Azərbaycanın multikulturalizm modelinin olduqca dəqiq və qısa tərifini vermişdir: “... hər bir cəmiyyətin gücü onun dini və milli müxtəlifliyindədir... Əlbəttə, bunun üçün

ənənələr lazımdır, eyni zamanda, dövlət siyasəti də lazımı səviyyədə aparılmalıdır. Azərbaycanda hər iki amil mövcuddur”.

Multikulturalizm bu gün Azərbaycanda gedən demokratik proseslərin və dövlət siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsi, Azərbaycan xalqının işə həyat tərzidir. Bu çərçivədə keçirilən tədbirlər və görülən işlər işə ölkəmizdə multikultural təhlükəsizliyin intellektual göstəricilərinin artıq formalaşdığını təsdiqləyir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Abdullayev Kamal. “Azərbaycan Multikulturalizmi” – Bakı: BBMM, 2017. Səh., 63.
2. Hacıyev A.N., Cəfərova E.H., Məmmədov İ.M. “Multikulturalizmə giriş”. Bakı, Mütərcim, 2018. Səh., 342, 344-345.
3. Sadıqov T.K. “Multikulturalizm Azərbaycan xalqının həyat tərzidir: bibliografik göstərici”, C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanası, Bakı, 2016. Səh., 6 və 9.

Nəzrin Əliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

AZƏRBAYCAN MULTIKULTURALİZMINİN KONSTITUSIYA – HÜQUQİ ƏSASLARI

Açar sözlər: multikulturalizm modeli, hüquq, etnokonfessional

“Multikulturalizm” sözü hərfi mənada “çoxmədəniyyətlilik” anlamına gəlir. Multikulturalizm modeli dedikdə, dövlətin sərhədlərinin hüdudlarında etnomədəni tərəflərin milli–mədəni dinc yaşaması və qoruyub saxlamaq hüququna malik olması nəzərdə tutulur.

Azərbaycan multikulturalizminin siyasi və hüquqi banisi Ümum-milli lider Heydər Əliyevdir. Həyata keçirdiyi islahatlar nəticəsində multikulturalizm ideyası Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında və digər normativ hüquqi aktlarda əksini tapıb.

Multikulturalizmin tərkib hissəsi olan sosial tolerantlıq digər sosial qrupların adət-ənənələrinə və dini etiqadlarına hörmətlə yanaşmanı ehtiva edir.

Tolerantlıq ideyası konstitusiyanın müvafiq normalarında öz əksini tapıb. Belə ki 44-cü maddə milli mənsubiyyət hüququ, 45-ci maddə ana

dilindən istifadə hüququ, 47-ci maddə fikir və söz azadlığı kimi təsbit olunmuşdur. Dövlətin sosial tolerantlıq prinsipinin düzgün tətbiqi baxımından hər kəsin milli mənsubiyyətini qorumaq, istədiyi dildə təhsil almaq, yaradıcılıqla məşğul olmaq hüququ var. Dini, irqi, milli, sosial ədavətin və düşmənçilik oyadan təşviqatın qadağan edilməsi kimi həyat tərzi müəyyən etməklə dövlətin multikultural dəyərlərinin qorunması və inkişaf etdirilməsinin hüquqi əsasları müəyyən olundu.

Azərbaycanda din dövlətdən ayrılır və rəsmi dövlət dini qəbul edilməmişdir. Bütün dini etiqadlar qanun qarşısında bərabərdir. ARK 48-ci maddəsi vicdan azadlığını bəyan edərək “hər kəsin dinə münasibətini müstəqil müəyyən etmək, təkbaşına və ya başqaları ilə birlikdə etiqad etmək, yaxud heç bir dinə etiqad etməmək və dini əqidəsini yaymaq hüququna malikdir”.

ARK-nın 127-ci maddəsi həmçinin Cinayət Prosesual Məcəlləsində cinayət mühakimə icraatının AR-nın dövlət dilində və ya müvafiq ərazinin əhalisinin çoxluq təşkil edən hissəsini dilində aparılması da müəyyən olunub.

ARK və digər hüquqi aktlar ölkəmizdə multikulturalizmin Azərbaycan modelinin formalaşması üçün müvafiq hüquqi zəmin yaratmışdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Həbil Qurbanov. Azərbaycan multikulturalizminin konstitusiyası əsasları. Xalq qəzeti

Ceyran Əsgərova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

MULTİKULTURALİZM VƏ AZƏRBAYCANIN DAXİLİ SİYASƏTİ

Açar sözlər: inteqrasiya, tolerantlıq, ikili standartlar

Multikulturalizm sözünün terminaloji mənası “çoxmədəniyyətlilik” deməkdir. Azərbaycan Respublikası multikulturalizmi bir dövlət siyasəti kimi qəbul edən nadir dövlətlərdəndir.

Ölkəmizdə dini-konfessional münasibətlər 4 istiqamətdə özünü göstərir;

1. Ölkəmizdə dini azadlıqlar təmin edilir.
2. Bütün dinlər və konfessiyalar qanun qarşısında bərabərdir.
3. Dini icmaların fəaliyyətinə dövlət dəstəyi göstərilir.
4. Dinlərarası münasibətlər qarşılıqlı hörmət və əməkdaşlıq əsasında qurulmuşdur.

Dini etiqad azadlığı ARK–nın (25), bərabərlik hüququ (48), vicdan azadlığı, habelə “Dini etiqad azadlığı haqqında qanunda” əks olunub. Konstitusiyanın 48-ci maddəsinə görə “hər kəsin vicdan azadlığı var və dinə münasibətini müstəqil müəyyən edə bilər, tək və ya başqaları ilə birgə etiqad etmək və ya etməmək, dinə münasibətdə əqidəsini ifadə etmək və yaymaq hüququ var”.

Məlumdur ki, islamın şiə və sünni məzhəblərinə bölünməsi tarixən müsəlman dünyasında bir çox münaqişələrə səbəb olmuş və sosial–iqtisadi, siyasi, hərbi sahələrdə geriliyin əsas səbəblərindən biri olmuşdur. Azərbaycan nadir ölkələrdəndir ki, burada şiə–sünni qarşılıqlı rəqabəti yoxdur. Bunun bariz nümunəsi budur ki, hər iki məzhəb nümayəndələri bir məsələyə birləşərək ibadət edirlər.

Multikulturalizmin Azərbaycanın daxili siyasətinin olmasının digər göstəricisi ölkədəki xalqların və etnik qrupların öz etno–mədəni dəyərlərini qoruması və onların cəmiyyətə inteqrasiyasıdır. Azərbaycanda 60–dan çox milli azlıqların nümayəndələri yaşayır.

Hazırda Azərbaycanda tədrisi rus dilində olan 300–dən çox məktəb, dövlət və özəl ali məktəblər, ləzgi dilində 108, talış dilində 225 məktəb fəaliyyət göstərir. Azərbaycan Respublikasında antisemitizm mövcud deyil.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamına əsasən 15 may 2014–cü il tarixli fərmanına əsasən “Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi” yaradılmış, 2016–cı il Azərbaycanda “Multikulturalizm ili” elan olunmuşdur.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Abdullayev Kamal “Azərbaycan Multikulturalizmi”. Bakı: BBMM, 2017

*Fidan Nəcəfova
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi*

MƏDƏNİYYƏTLƏRARASI MÜXTƏLİFLİK VƏ ONUN DİL KONTEKSTİNDƏ TƏHLİLİ

Açar sözlər: multikulturalizm, mədəniyyət, dil, Qərb, Şərq

*“Dünyanın gələcəyini formalaşdıracaq ölkələrin yalnız
Qərb ölkələrindən ibarət olmayacağını yaxşı anlayırıq”.*

(Türk filosofu)

Dünyanın düşünən beyinləri çoxdan dərk etməyə başlayıblar ki, bəşəriyyətin müxtəlif mədəni qütbləri arasında dialoq və anlaşmanın alternativləri yoxdur. “Sivil insan” faktorunun tarixdə önə çıxmağa başladığı dönmədən bəri baş verən proses və olaylar bu məqamın aktuallığını bir daha ön plana çəkir.

Şərq – ənənəvilinin, Qərb isə müasirliyin simvolu kimi başa düşülür. Şərq və Qərbi fərqləndirən ən mühüm amil münasibətlərin şəxsi, yoxsa ictimai miqyasda qurulmasıdır. Belə ki, Şərq düşüncəsində məqsəd *insanın kamilləşməsi*, Qərb düşüncəsində isə – cəmiyyətin təkmilləşdirilməsidir. Şərq dedikdə, insana əzəldən xas olan, onun mahiyyətini ifadə edən mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlər, Qərb dedikdə isə, insanın yeni dövrdə əldə etmiş olduğu intellektual və texnoloji uğurlar yada düşür. Müasir dünyada mədəniyyətlərarası müxtəlifliyin idarə edilməsində iki model mövcuddur: multikulturalizm modeli və mədəniyyətlərarası istiqamətlərin təyini.

Mədəniyyətlərarası yaxınlıq başqalarını eyniləşdirmək məqsədi daşımır. Mədəniyyətlərarası səriştə hər hansı bir əcnəbi ilə, yəni fərqli milliyətə və fərqli mədəniyyətə malik fərdlə dialoqa girməyə imkan verən səriştə deyil. Burada məqsəd digər bir ölkənin mədəniyyətini deyil, onunla tanışlığı öyrənməkdir. Fəaliyyətlər zaman kəsiyində ardıcıl və bir-birindən ayrılmış şəkildə təşkil oluna bilər. Digər mədəni qruplarda isə hadisələr bir vaxtı, bir dövrü izləyir. Günün hər bir saati təkrarlanır: gün, həftə, ay, fəsil, il... Mədəniyyətlərarası dialoqa daxil olarkən belə hesab edilir ki, hər bir fərd vahid bir mədəniyyətin daşıyıcısıdır. Bu baxımdan da qlobal (milli) mədəniyyət özünün bütün cəzb etmə bacarığını itirir.

Dilin, milli tarix və adət-ənənə ilə əlaqəsi probleminin ilk tədqiqatçılarından biri alman filosofu İ.Q.Herder olmuşdur. XX yüzillikdə isə F.Baas dillə kultürün əlaqəsinə dair yeni fikirlər irəli sürmüşdür. O, Amerika hindularının kultür və məişətini, adət və ənənəsini tədqiq edərək bu nəticəyə gəlmişdir ki, dil necədirsə, kultür də elədir.

Bütün bu göstərilənlər bir daha onu sübut edir ki, mədəniyyətlərarası müxtəliflik dil faktorundan da yan keçməmişdir. Belə ki, qaçılmaz qloballaşma prosesləri müstəvisində milli identikliyin başlıca göstəricisi və meyarı olan mədəniyyətin və mədəni təzahürlərin aktuallığı və əhəmiyyəti kəskin şəkildə artır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Heydər Əliyev mədəni irsimizin keşiyində. I kitab. Bakı, 2001, 440 s.
2. Qubatoğlu B. Mədəniyyət tarixi iki cildə, II cild. Bakı: Nasir, 2002, 252 s.
3. Abbasov N. Mədəniyyət siyasəti və mənəvi dəyərlər. Bakı, 2009, 444 s.

NƏSİMİ İRSİNDƏ MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏR

Açar sözlər: humanizm, multikultural dəyərlər, tolerantlıq, hürufilik ideyaları, kamil insan

Azərbaycan tarixən müxtəlif mədəniyyətlərin qovuşduğu, milli-mədəni rəngarənglik mühitinin formalaşdığı, fərqli millətlərin nümayəndələrinin birlikdə sülh şəraitində yaşadığı məkan kimi tanınmışdır. Bir çox şair və yazarlarımızın yaradıcılıqlarında müxtəlif dinlərə, dillərə mənsub olan xalqlara qarşı hörmət duyub səmimi dostluq və sevgi münasibəti bəsləmək, hər cür ayrışdırmalıqdan uzaq olmaq xüsusi yer tutur.

Yaradıcılığında multikulturalizm ideyalarına geniş yer verən klassik anadilli Azərbaycan ədəbiyyatının ən parlaq nümayəndələrindən biri, filosof şair Seyid Əli İmaməddin Nəsimi 1369-cu ildə Şamaxıda anadan olmuşdur. Azərbaycan xalqının dünya mədəniyyətinə bəxş etdiyi qüdrətli söz ustası daim insan əzəmətinə, məhəbbətinə və şəxsiyyət azadlığını tərənnüm etmiş, baş qəhrəmanı olan kamil insanı yer üzündə hər şeydən üstün tutmuşdur. Nəsimi, əsaslı Fəzlullah Nəimi tərəfindən qoyulmuş, “ənəlhəq” ideyalarının davamı olan hürufilik təriqətinin ən məşhur təbliğatçısı olmuşdur. Bütün Yaxın Şərqlə yayılmış hürufilik ideyaları xalqımızın mədəni xarakterinin formalaşmasında böyük rol oynamışdır. Nəsimi yaradıcılığında sufizmin və hürufizmin multikultural mahiyyəti və tolerantlığı xüsusilə nəzərə çarpır. Nəsimi tərəfindən inkişaf etdirilmiş bu hürufilik ideyaları bütövlükdə maarifçiliyə, kamilliyə, mərhəmətə, insansevərliyə, mədəni plüralizmə, cəhalətin qarşısını almağa, humanizm və bəşəri dəyərlərin təbliğinə, təsvirinə geniş yer vermiş, qılıncın gücü ilə deyil, əqlin qüdrəti ilə yeni insanın tərbiyə olunmasına yönəlmişdir.

Xalqımızın çoxəsrlik ənənələrə malik bədii-fəlsəfi fikrində dərin iz qoymuş mütəfəkkir şair Nəsiminin zəngin irsi bu gün də insanların mənəvi-əxlaqi kamilləşməsində mühüm rol oynayır. Nəsimi sənəti bütövlükdə insan gözəlliyinə, insan qüdrətinə heyranlıqla dolu bir himn kimi səslənir. Artıq altı əsrdir ki, böyük Azərbaycan şairi İmadəddin Nəsiminin adı Yaxın Şərqlə mərdlik, fədakarlıq və iradə rəmzi kimi hörmətlə çəkilir.

Elə bu səbəblərdəndir ki, Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab İlham Əliyev 2019-cu ili Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri İmadəddin

din Nəsiminin anadan olmasının 650 illiyinə həsr edərək “Nəsimi İli” elan etmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Araslı H., İ. Nəsiminin seçilmiş əsərləri. Bakı : 2004
2. Hacıyev A. N., Multikulturalizmə giriş. Bakı: 2018.
3. Kamal Abdulla, Azərbaycan multikulturalizminin ədəbi-bədii qaynaqları. Bakı: 2016.

Asya Məmmədli
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi

İNDONEZİYADA BUDDİZM

Açar sözlər: Buddizm, İndoneziya, Vaisak bayramı, məbədlər

İndoneziyadakı müxtəlifliyin təzahürünü dini aspektdə də görmək mümkündür. İndoneziya, əhalisinin əksəriyyətinin müsəlman olması ilə seçilsə də, ölkədə buddizm, hinduizm, xristianlıq və konfutsçiliyə də rast gəlinir.

VII əsrdə Suvarnavipa (Sumatra) Şrivicaya krallığının dövründən başlayaraq İndoneziyada buddizm yayılmağa başlamışdır. Tarumanegara səltənəti, qədim Mataram krallığı və sairə kimi digər buddist krallıqları İndoneziyada buddizmin mərkəzi hesab olunmuşdur. İndoneziyaya islam yayılmamışdan əvvəl, bir çox indoneziyalılar hinduizmə və buddizmə etiqad edirdilər.

İndoneziyada təxminən 6 əsr hökmranlıq edən din olaraq buddizm, ölkədə geniş yayılan buddist məbədlərinə görə də seçilmişdir. Dünyanın ən böyük buddist məbədi olan Borobudur, məhz İndoneziyada yerləşir. Məbəddə 500-dən çox budda heykəlinin olması onun möhtəşəmliyini vurğulayır.

Məlumdur ki, İndoneziyada Hollandiya və Yaponiya müstəmləkəçiliyi dövründə buddizmin təsiri olduqca azalmışdır. Belə ki, Taoizm və Tionqoa adətləri (İndoneziyada yaşayan Çin) özünü buddist bayramlarında, adətlərində göstərməyə başladı. Məsələn: Khonghucu adəti çinlilərin, xüsusilə Tionqoa etnik qrupuna aid təlimdir. Bu zaman onlar hər il qəbirsənliyə dua etməyə gedirlər. Etnik çinlilər üçün, bu gün əcdadlarını xatırlamaq və şərəfləndirmək üçün bir gündür. Taoist adətlərinin İndoneziyaya

təsiri də məhz Tionqoa etnik qrupunun İndoneziyaya gəlməsi ilə əlaqədardır. Buna görə İndoneziyada buddizm ənənəvi buddizmdən çox fərqlənir. Buddist əhali İndoneziyanın yalnız 1%-ni təşkil etsə də, bütün ölkə ərazisində buddizmlə bağlı bayramlar təntənəli şəkildə qeyd olunur. Buddanın doğum günü kimi tanınan Vaisak bayramı, İndoneziyada da qeyd olunur.

Ədəbiyyat

1. Aina Fathiya, Ciri Karakteristik Candi Buddha Di Indonesia Dan Contohnya, 2016 // <http://sejarahindonesiadahulu.blogspot.com/2016/12/ciri-karakteristik-candi-buddha-di.html>
2. Desni Marina, Awal Sejarah Masuknya Agama Buddha di Indonesia, 2015 // <https://www.buddha.id/2015/08/awal-sejarah-masuknya-agama-buddha-di.html>

Ayşən İsmaylova
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi

POLŞA MULTİKULTURAL CƏMİYYƏTİNDƏ LPKA TATARLARI

Açar sözlər: etnik qruplar, müsəlman, tatar, məscid, abidə

Dünyada digər dövlətlər kimi Polşa da multikulturalizm siyasətini həyata keçirir. Polşa ərazisində yaşayan Lipka tatarlarına yaradılan şərait də Polşanın multikulturalizm siyasətini əks etdirir.

"Polşa tatarları" adlı məşhur etnik qrup bir yerdə sülh şəraitində, aralarında heç bir ixtilaf olmadan yaşamışlar. Polşalılar tez-tez tatarları "müsəlmanlarımız" adlandırırlar və onların mövcudluğu ölkənin tarixi ilə sıx bağlıdır. XIV əsrdə Qızıl Orda xanı Toxtamış Polşa ərazisinə yürüşlər etmişdir. Bu hadisədən sonra, əsrlər boyu tatarların Polşa-Litva torpaqlarına köç prosesi başlamışdır. Tatarlar müasir Polşanın şimal-şərq ərazisində məskən salmışlar. XVII əsrdə Polşada yaşayan tatarlar yerli dildə danışsalar da öz dinlərini qoruyub saxlayırdılar. XVIII əsrin sonlarında Polşanın Prussiya, Avstriya və Rusiya arasında bölünməsindən sonra, onlar itirilmiş vətənlərinə sadıq qalmağa davam edir və yeni hökmdarlara qarşı çoxsaylı qiyamlarda iştirak edirdilər. Birinci Dünya müharibəsi başa çatdıqdan sonra Polşa öz müstəqilliyini bərpa etdi və 5500-ə yaxın tatar yeni formalaşan dövlətin vətəndaşları oldu.

1939-cu ildən 1945-ci ilə qədər, ən təhsilli və istedadlı minə yaxın Polşalı müsəlman, sovet düşərgələrində həlak oldu. NKVD həm burada, həm də SSRİ-də qaydalara əməl edirdi: “Ziyalılar Daxili İşlər Komissarlığı çərçivəsinə uyğun gəlmir və səylə məhv edilməlidir”. Polşada bu gün çox az sayda - 4 min tatar yaşayır. Əsasən tatarlar Qdansk, Poznan, Bialystok ərazilərində məskunlaşmışlar.

Varşava müsəlman icmasının sədri Pan Əli, Polşada yerləşən məscidlərin vəziyyəti ilə tanış olmuş, yararsız vəziyyətdə olan məscidlərin bərpası üzrə müəyyən tədbirlər həyata keçirmişdir. Gələcəkdə Bialystok və Qdansk şəhərlərində yeni məscidlərin tikintisi nəzərdə tutulur.

Ədəbiyyat

1. Hacıyeva M., Alışova N. Multikulturalizm Azərbaycanın həyat tərzidir, Bakı, 2016, səh. 4
2. И.Мухамеджанов. Татары Польши – история и современность, 4 июля 2014 // <http://islam-today.ru/istoria/tatary-polski-istoria-i-sovremennost/>

Aytac Hüseynəliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi

İSRAİLİN TƏHSİL SİSTEMİ

Açar sözlər: Təhsil sistemi, azadlıq, tolerantlıq

İsrail təhsil sistemində varislik prinsipinə ciddi şəkildə əməl olunur. Ənənələrə sadıq qalmaqla inkişaf etdirilən təhsil sistemi uşaqları müxtəlif etnik, dini, mədəni və siyasi mənsubiyyəti təmsil edən insanların birgə yaşadığı demokratik, plüralist cəmiyyətin üzvü kimi hazırlamaq məqsədlərinə xidmət edir. İsrail təhsilinin ana xəttini vətənə sevgi, azadlıq və tolerantlıq ideyaları təşkil edir. Ölkənin davamlı inkişafı naminə elmi və texniki bacarıqlara əsaslanan yüksək səviyyəli, əhatəli biliklər vermək İsrail təhsil sistemini xarakterizə edən başlıca xüsusiyyətlərdəndir.

İsrail Təhsil Nazirliyi təhsil standartlarının gender bərabərliyi, müəllimlərin statusunun yüksəldilməsi, elm və texnologiyanın inkişafı sahəsində beynəlxalq və müasir pedaqoji təcrübənin tətbiqi proseslərinə rəhbərlik edir. Nazirliyin əsas strategiyası bütün uşaqlar üçün bərabər təhsil imkanının yaradılması və ali təhsil alanların sayının artırılmasından

ibarətdir. İsraildə uşaqların ictimai mühitə uyğunlaşması və dil baxımından inkişafının möhkəm təməl üzərində qurulması üçün təhsilə erkən yaşlarından başlanılır. 2 yaşlı uşaqların əksəriyyəti, 3-4 yaşlı uşaqların isə demək olar ki, hamısı məktəbəqədər təhsilə cəlb olunub. Ölkədə 6 yaşından 18 yaşına qədər uşaqlar üçün təhsil pulsuz və icbaridir. İsrail cəmiyyətinin milli mənəvi dəyərlərə üstünlük verməsi ölkənin təhsil sistemində də əksini tapır. Ölkədə məktəblər 4 qrupa bölünür: I - şagirdlərin əksəriyyətinin oxuduğu dövlət məktəbləri, II - iudaizm dininə, adət və ənənələrinə əsaslanan dövlət dini məktəbləri, III - ərəb və Druz tarixinin, dininin, və mədəniyyətinin tədris olunduğu ərəbdilli məktəblər, IV - müxtəlif dini və beynəlxalq təşkilatların dəstəyi ilə fəaliyyət göstərən özəl məktəblər.

Şagirdlərin vətənpərvərlik tərbiyəsinə xüsusi diqqət yetirilir. Belə ki, məktəblilərə hər il milli ideyalardan bəhs edən bir mövzu əhatəli şəkildə tədris olunur. Buraya demokratik dəyərlər, ivrit dili, immiqrasiya, Yerusəlim, sülh, sənaye və digər müvafiq mövzular daxildir. Hərbi hazırlıq məktəblərində isə İsrail Müdafiə Qüvvələri tərəfindən tələb olunan spesifik sahələr üzrə kadrlar və texniklər hazırlanır. Qız və oğlanların ayrıca oxuması üçün nəzərdə tutulmuş Yeşiva (yəhudi) məktəblərində dini biliklər daha dərinləndirilir. Bütün ali təhsil müəssisələri Ali Təhsil Şurasına tabedir.

Ədəbiyyat

1. Education: Primary and Secondary, 2013 // <https://mfa.gov.il/mfa/aboutisrael/education>
2. Education system Israel, Nuffic 1st edition, December 2013 version 2, March 2017.

Fatma Yusifova
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi

MİNANQKABAU ADƏT-ƏNƏNƏLƏRİ

Açar sözlər: anaxətti, panqhulu, toy, adət-ənənələr

Hər bir xalqın özünəməxsus xüsusiyyətləri və adət-ənənələri vardır. Adət-ənənələri ilə seçilən xalqlardan biri də minanqkabaudur. Minanq kimi də tanınan Minanqkabau etnosu İndoneziyanın Qərbi Sumatra əyalətinin dağlıq hissəsində yaşayır. Minanqkabau İndoneziyada 140 ən böyük etnosdan biridir.

“Minanqkabau” sözünün mənşəyi haqqında müxtəlif fikirlər vardır. İndoneziyalı alim M.Nasrun hesab edir ki, bu söz *menang (minang) kabau* “öküzə qalib gələn” və ya *mainang kabau* “öküz yetişdirən” sözlərindən yaranmışdır.

Minanqkabau etnosunun önəmli xüsusiyyətlərindən biri hələ də ana xəttinin qorunub saxlanmasıdır. İndoneziyanın Qərbi Sumatra əyalətinə səfər edən hər kəs yalnız göllər və dağların gözəlliyinə deyil, Minanqkabau cəmiyyətində həyatın, demək olar ki, bütün sahələrində qadınların roluna təəccüblənir.

Minanqkabauda bayram adət-ənənələri, toy, yas və digər mərasimlər islam dininə uyğun həyatə keçirilir. Hər bir xalqın həyatında olduğu kimi, minanqkabauların həyatında da toy mərasiminin xüsusi yeri vardır. Onların toy şənlikləri qədim və zəngin xalq adət-ənənələrinə söykənir. Ana öz övladlarına uyğun həyat yoldaşı tapılmasında əsas rol oynayır. Toy mərasimi adətən iki həftə davam edir. Toy geyimləri çox mürəkkəbdir.

Bütün dövrlərdə adət və ənənələrin yaradıcısı, onu qoruyub zənginləşdirən və gələcək nəsillərə çatdıran məhz xalqdır. Minanqkabau cəmiyyəti müsəlman icmalarının mədəni müxtəlifliyi və integrativ mədəniyyət nümunələrini anlamaq üçün gözəl bir nümunədir.

Ədəbiyyat

1. Зарбалиев Х.М. Язык минангкабау.М.: Наука, 1987
2. Indonesia's Minangkabau culture promotes empowered Muslim women // <http://theconversation.com/indonesias-minangkabau-culture-promotes-empowered-muslim-women-68077>
3. Upacara Adat Minangkabau // <http://coretananakminang.blogspot.com/2014/04/upacara-adat-minangkabau.html>

Fidan Əliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi

BÖYÜK BRİTANİYADA MÜSƏLMAN İCMALARININ FORMALAŞMASI TARİXİNDƏN

Açar sözlər: multikulturalizm, islam, Avropa, integrasiya, immiqrasiya

Birləşmiş Krallıq və müsəlman ölkələri arasında dialoqun tarixi XI əsrə və xaç yürüşlərinə dayanır. Lakin müsəlmanların Britaniyaya ilk

böyük köçü 300 il bundan əvvələ təsadüf edir. Müsəlmanların ikinci və daha böyük immiqrasiya dalgası 1869-cu ildə Süveyş kanalının açılışı ilə baş tutur.

Ümumiyyətlə, XVIII-XIX əsrlərdə Krallıqda yerli əhali, xüsusilə də yüksək təbəqənin nümayəndələri arasında islam dini yayılırdı. Onlardan biri Liverpulda varlı bir ailədə doğulmuş, sonralar Abdullah Killiam adını qəbul etmiş Uilliam Henri Killiam idi. O, ilk müsəlman icması sayılan Britaniya Müsəlmanları Assosiasiyasının (1889) və Liverpul məscidinin banisi sayılır.

XX əsrin ilk yarısında əhəmiyyətli müsəlman institutları yaranır. Onların məqsədi müsəlmanları Britaniya cəmiyyətinin bir hissəsi kimi təqdim etmək, onların həyat şəraitini əks etdirmək və integrasiya prosesinə dəstək olmaq idi.

XX əsrin sonlarında müsəlmanlar daha da təşkilatlanmış, mübarizənin qanuni və siyasi yollarına üstünlük vermiş, özləri də Britaniya cəmiyyəti və mədəniyyətinin təsiri ilə ideoloji dəyişikliklərə uğramışdılar. Lakin XXI əsrin başlanğıcında, 11 sentyabr 2001-ci il hadisəsindən sonra nəinki Britaniyada, bütün dünyada antiterror və islamofobiya dalgası ilə yanaşı müsəlmanların da narahatçılığı artmağa başlayır. Nəticədə, son 20 il ərzində uzun inkişaf yolu qət etmiş müsəlman icmasının başlanğıcda əsas marağı öz mədəniyyət və həyat tərzini qorumaq idisə, indi onların məqsədi Britaniyanın sosial-siyasi həyatının bütün sahələrini əhatə edən qərarların qəbulunda iştirak etməkdir.

Ədəbiyyat

1. Siddiqui Ataullah. Muslims in Britain: Past and Present. 1995 // <http://www.islamfortoday.com/britain.htm>
2. The Association of British Muslims. History of Islam in the United Kingdom, 2017 // <http://www.aobm.org/history>
3. Пинюгина Елена Викторовна. Исламизация Великобритании: социально-политические последствия, 5 октября 2014 // <https://topwar.ru/59574-islamizaciya-velikobritanii-socialno-politicheskie-posledstviya.html>

FRANSADA YƏHUDİLƏR VƏ YƏHUDİ İCMALARI

Açar sözlər: din, yəhudilər, icmalar

Fransada yayılmış monoteist dinlərdən biri də iudaizmdir. Fransada yəhudilər hələ e.ə. I əsrdə məskunlaşmışdılar. Müasir dövrdə Fransada əhalinin 1,2 %-ni yəhudilər təşkil edir (2011-ci il). Belə ki, Fransa yəhudi diasporasının ən güclü olduğu Avropa dövlətidir. Fransada yəhudilərin həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması və onların hüquqlarının qorunması üçün bir çox təşkilat fəaliyyət göstərir.

Ümumdünya Yəhudi İttifaqı 1860-cı ildə dövlət xadimi Adolf Kremiö tərəfindən dünya yəhudilərinin hüquqlarının müdafiəsi üçün təsis olunmuş və hazırda Parisdə yerləşən beynəlxalq yəhudi təşkilatıdır.

XIX əsrin sonları və XX əsrin əvvəllərində Aralıq dənizi regionunda yəhudi uşaqları üçün fransız dil məktəblərinin yaradılmasına başlandı. Təşkilatın şüarında bütün yəhudiləri həmrəylik içində yaşamağa dəvətdən bəhs olunurdu.

Müasir Yəhudi Sənədlər Mərkəzi İkinci dünya müharibəsi zamanı İsaak Şnerzon tərəfindən yaradılmış təşkilatdır. Məqsədi müharibə zamanı yəhudilərin üzləşdiyi soyqırımı dünyada tanımaq, yəhudi icmasına qarşı soyqırım faktlarını toplamaq və qorumaqdır. İsaak Şnerzonun tələbi ilə Nürnberq məhkəmələri 1945-ci ilin noyabrında işə başlamışdır. Nürnberqdə dəlilləri olan bir çox sənədin üstü açılmış, fotosəkillər və sənədlərin arxivlərinin təqdimatı olmuşdur. Bunlar Klaus Barbi, Moris Papon və başqalarının müharibə cinayətləri ilə bağlı işlərini əks etdirirdi. Mərkəz böyük kitabxanaya malikdir və yəhudilərin soyqırımı ilə əlaqəli bir sıra sənədləri dərc etdirmişdir.

Fransa Yəhudi Tələbə Birliyi 1944-cü ildə Fransada yəhudi Müqavimət Quruluşuna bağlı olan, Fransadakı yəhudi gəncləri təmsil edən bir qurumdur. Bu təşkilat Paris ərazisində çox aktivdir. Başlıca fəaliyyətləri İsrail dövlətinin müdafiəsi və xarici dövlətlərdə irqçilik və antisemitizmlə mübarizədə iştirak etməkdir.

Ədəbiyyat

1. Anette Uieviorca, *Le procès de Nuremberg*, Liana Levi coll. « Piccolo histoire», 2006
2. France: les Juifs constituent 0,5% de la population, Mardi, 1 janvier 2013.
3. <http://philosemitismeblog.blogspot.com/2013/01/france-les-juifs-constituent-05-de-la.html>

*Könül İsmayilzadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi*

QƏDİM ƏRƏB QƏBİLƏLƏRİ VƏ ONLARIN DİNİ İNANCLARI

Açar sözlər: qədim, ərəb qəbilələri, dini inanclar, büt-pərəstlik

Qədim zamanlardan Ərəbistan yarımadasında yaşayan ərəblər ədnani və himyəri olmaqla iki böyük qola bölünmüşdür. Ədnanilər şimalda Hicaz bölgəsində, himyərilər isə cənubda Yəmən ərazisində yaşayırdılar. Şimalda yaşayan ədnanilərin az hissəsi Məkkədə oturaq əhali kimi, əksəriyyəti isə köçəri həyat tərzini sürmüşdür. Bu ərəblər bədəvi, yəni köçəri ərəblər adlanırlar.

Ümumilikdə, islamdan əvvəl Ərəbistanda dini olan və olmayan məzhəblər yayılmışdır. Ərəblərin bir qismi zamana, təbiətə və təbiət qüvvələrinə inanmış, bir qismi Allaha inanmış, axirəti inkar etmiş, digər bir qismi də axirətə inanmış, peyğəmbərliyə inanmamışdır. O cümlədən, ərəblər islama qədər qonşu millətlərin də dinlərini qəbul etmişlər. İslama qədərki dövrdə Ərəbistanda mövcud olan dinlərə iudaizm, xristianlıq, məcusilik, sabiilik, haniflik, büt-pərəstlik aiddir.

Bu dövrdə ən çox yayılan dini inanc büt-pərəstlik idi. Büt-pərəstlik Samilərə xas inancın ən qədim və ibtidai şəklini təmsil edir. Ərəbləri erkən dövrlərdə büt-lərə sitayiş etsələr də, yaradıcı Tanrını ifadə etmək üçün “Allah” deyə çağırılan üstün Tanrının varlığını qəbul edirdilər. Ərəblərin inandığı 3 əsas büt var idi. Bunlara “Əl-Lat”, “Əl-Menat” və “Əl-Uzza” adlanan büt-lər aid idi. Ərəblər Allahı baş tanrı sayır, Əl-Lat, Əl-Menat və Əl-Uzzanı Allahın qızları hesab edirdilər. Qeyd etdiyimiz büt-lərlə yanaşı, Məkkədə 360 büt mövcud idi. Herodotun "Tarix" əsərində ərəblərin iki əsas tanrısının – Oratal və Alilatın adı çəkilir. Şərqsünaslar birinci adın Allah-Təalanın təhrif olunmuş şəklini olduğunu bildirirlər. Onu

da qeyd etmək lazımdır ki, bəzi şərqşünaslar Allah və Əl-Lat sözləri arasında bir yaxınlıq görürlər.

Bütün sadalananlara baxmayaraq, ərəblərin İslama qədər sitayiş etdikləri dinlər uzun ömürlü olmamış, bunun başlıca səbəbi də region əhalisinin bu dinlərin yayılmasında istifadə olunan müqəddəs kitabları oxuya bilməməsi idi.

Ədəbiyyat

1. Çağatay Neş'et. İslâm Öncəsi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı, 1971.
2. Özcan. İslamiyyət öncəsi (Cahiliyyə devri) arap kültüründe rivayət ya da tarix bilinci // Tarih okulu, sayı XI, 2011.
3. Ünalın. Risalet öncesinde Arap yarımadasındaki dinler ve bir peygamber beklentisi // İlahiyyat fakültesi dergisi, 2011

Mədinə Əsgərova
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi

ALMANİYADA SEKULYARİZM

Açar sözlər: Sekulyarizm, dünyəviləşdirmə, azadfikirlilik, sekulyarizasiya

Teokratik dövlətdən demokratiyaya keçərkən dinin qüdrəti ilə dinin nüfuzu məhdudlaşdırılmış, sekulyarizm klassik demokratiyanın mövcudluğunun vacib bir zərurətinə çevrilmişdi. Buna görə bu anlayış müasirləşmə və insan haqları ilə eyniləşdirilir. Hüquqi təlimlərə görə ən geniş yayılmış tərifi, dövlət ilə dinin ayrılmasıdır.

Sekulyarizm sözünü ilk dəfə istifadə edən Goerge Jacob Holyoake sekulyarizmə "inancdan qaynaqlanan bütün düşüncələrin təcrid edilməsinə əsaslanan doktrina" deyərək istinad etmişdir. Əslində sekulyarizm bir xristian düşüncə tərzidir də deyilə bilər. Bizans dövründə kilsə o qədər dövlət işlərinə qarışırdı ki, bu mübahisələrə və münaqişələrə gətirib çıxarırdı. Bütün bunların qarşısını almağa çalışan V əsrin son papalarından olan 1-ci Gelasius belə bir fikir irəli sürdü. Bu fikrə görə Tanrı İsağa biri dini, biri dövləti idarə etmək üçün iki ədəd qılınc vermişdi. Bu qılıncların hər ikisi yalnız yerin və göyün sahibi sayılan İsağa aid ola bilər deyərək fikir yürüdülməyə başlandı. Beləliklə də dini işlər papaya, dövlət işləri krala verilərək, iki qurum bir-birindən ayrıldı. Xüsusilə, müasir dövrdə sekulyar dövlət anlayışını müdafiə edən xristian fərdlər və cəmiyyətlər xristianlığın

əsasında sekulyar dövlət anlayışının mənimsənildiyini irəli sürürdülər. Bu mövzuda İncil təlimlərindən müxtəlif dəstəkləyici ünsürlər irəli sürürdülər ki, bunlardan ən çox nəzərə çarpan Luka incili 20-ci bölmə, 25-ci ayətidir.

Almaniya sekulyarizmi qəbul etmiş bir ölkədir. Almaniya Federativ konstitusiyasında sekulyarizm prinsipi, qanunu tərtib edilmişdir. Hələ konstitusiyanın başlanğıc hissəsində yəni başlanğıc prinsiplərində bu fikir yer almışdır: “Tanrı və insanlar qarşısındakı məsuliyyətin fərqi olan Alman milləti öz konstitusiyalarını yaratma səlahiyyətinə əsaslanaraq, Alman konstitusiyasını qəbul etmişdir”.

Ədəbiyyat

1. Alman tipli laiklik, 20 haziran, 2001, <http://www.yenisafak.com/gundem/alman-tipi-laiklik-644510>
2. Michael Lawton. Almanyada laiklik tartışması, 2010, <http://www.dw.com/tr/almanyada-laiklik-tart%C4%B1%C5%9Fmas%C4%B1/a-6140514>

*Məhincac İbrahimova
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi*

YAPONİYADA XRİSTİANLIQ VƏ İSLAM DİNİNƏ MÜNASİBƏT

Açar sözlər: Yaponiya, islam, xristianlıq

Xristianlıq və islam dini İbrahimi dinlərə aid olan ən qədim tarixə malik dinlər sırasındadırlar. Hazırda dünya əhalisinin 31%-nə yaxın xristian dininə, 23%-nə yaxın isə islam dininə sitayiş edir. Dinlər yayılma areallarına görə dünyanın dörd bir tərəfinə o cümlədən, Uzaq Şərqi Asiya dövlətlərinə, xüsusilə Yaponiyada da yayılmışdır.

Xristianlıq müasir Yaponiyada yayılmış bir neçə dindən biridir. Bu dinlər yapon təhsilinin və yeni dövrün sosial və siyasi düşüncəsinin formalaşmasına da öz təsirini göstərmişdir. 21-ci əsrin əvvəllərindən etibarən Yaponiyada 9 min xristian icması və təxminən 2,5 milyon qeydiyyatdan keçmiş mömin var. Yaponiyada xristianlığın ən böyük istiqaməti protestanlıq, təxminən 1 milyon insanı özündə birləşdirir. Xristianlıq 16-cı əsrin ortalarından Yaponiyada yayılmağa başlasa da, iki əsr ərzində yayılmasına və etiqad edilməsinə qadağa qoyulmuşdur. Bu

qadağa yalnız 1873-cü ildə öz əhəmiyyətini itirdi. Bundan sonra da Yaponiyada xristianlıq daha da genişlənməyə başladı və gizlin şəkildə ibadət edənlər artıq aşkara çıxdılar.

İslam dini isə son dövrlərdə Yaponiyada daha da genişlənməmişdir. Yaponiyada islamın yayılması Ərtoğrul gəmisinin tarixi ilə bağlıdır. Meiji dövrü bərpa olana qədər (1868-1889) Yaponiyada İslam demək olar ki, yayılmamışdır. Hal-hazırda etnik yapon müsəlmanlarının sayı artmaqdadır. Bu dinə ibadət edən möminlərin böyük qismi ölkədə yaşayan əcnəbilərdir.

İlk əvvəllər yaponların İslam dininə qarşı münasibəti bir mənalı deyildi. Bunun səbəbi, media vasitəsilə aparılan anti-islam təbliğatı olmuşdur. Ancaq son dövrlərdə bu fikir öz mahiyyətini itirmişdir. Hətta bəzi islam dininə aid olan mərasimlərdə yaponların özləri də iştirak edirlər. İslam tədqiqatları ilə bağlı bir çox araşdırma yalnız Vaseda Universiteti kitabxanasının xüsusi arxivində saxlanılır. Beynəlxalq şöhrət qazanmış yeganə yapon islam alimi İzutsu Toshihiko idi.

Ədəbiyyat

1. В Японии уже давно нет «подпольных» христиан, но есть «скрытые» <http://www.blagovest.info.ru/index.php?ss=2&s=4&id=79613>
2. Ислам в Японии. Как японцы относятся к Исламу? // https://islam-today.ru/islam_v_mire/ostalnoj-mir/islam_v_yaponii_kak_yaponcy_otnosyatsya_k_islamu/
3. Крупнейшая мечеть в Японии - токийская Джамии // <https://www.nippon.com/ru/features/c01301/>

Nərminə Həsənova
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi

İNDONEZİYADA HİNDUİZM DİNİ

Açar sözlər: ibadət, Nyepi bayramı, hinduizm dini, tanrılar

Hinduizm təqribən 900 mln. etiqadçısı ilə islam və xristianlıqdan sonra dünyada ən çox insan tərəfindən etiqad edilən üçüncü dindir. Hinduizmə dünya əhalisinin təqribən 15%-i etiqad edir. Hinduların Şiva, Vişnu, Ganeşa kimi milyonlarla tanrısı var.

Bali adası hinduizm dininə etiqad edən əhalinin sıx məskunlaşdığı bir adadır. Balililər mədəniyyəti şəxsiyyətin mühüm elementi hesab etdikləri üçün olduqca dindardırlar. İslam dini ərəb tacirləri tərəfindən İndoneziyada yayılmamışdan burada hinduizm dini hökm sürmüşdür. Lakin sonralar hinduizm dini zəifləmişdir. Bugün hinduizm dini yalnız Bali adasında hökm sürür. Bali hinduizmi əslində hinduizm və buddizm dininin qarışığıdır. Bu xüsusiyyətinə görə Hindistandakı hinduizm dinindən olduqca fərqlənir. Baliyə “10 000 məbəd diyarı” da deyirlər. Balidəki məbədlərə girməzdən öncə həm kişilər, həm də qadınlar məcburi şəkildə “sarung” alıb geyinməlidir. Prambanan məbədi IX əsrdə İndoneziyada Mataram krallığı dövründə Rakai Pikatan tərəfindən inşa edilmiş ən böyük hindu məbədidir. Trimurti məbədi üç əsas tanrı - Brahma, Vişnu və Şiva üçün inşa edilmişdi. Bu məbədin adı sanskrit dilində “Şivanın evi” deməkdir. Hinduizm dinində tanrılar üçün edilən kiçik hədiyyələr və edilən dualar çox vacib bir nüansdır. Hətta günün hər saati mağazaların və evlərin qarışısında kiçik səbət qablarda tanrılar üçün qoyulmuş meyvə, peçenye, çiçək və s. görmək mümkündür. Dini mərasimlərdə bu səbətlər böyük olur və həmin səbətləri qadınlar məbədə qədər başlarının üzərində daşıyırlar.

Nyepi bayramı səbəbiylə bütün ölkə ümumilikdə rəsmi tətil elan edir. Hinduizm dininə etiqad edənlərin çox olduğu Bali adasında həyat demək olar ki donur. Onlar bu günün şeytanın göydən yerə endiyi gün olduğuna inanır. Ona görə də həmin gün heç kim evindən çölə çıxmamalı və heç bir elektron cihazdan istifadə etməməli, yalnız oruc tutub, dualar etməlidirlər. Adada hinduizm dininə inanmayanlar da “küçəyə çıxmaq olmaz” qadağasına əməl etməlidir.

Ədəbiyyat

1. Endonezya'da bir hindu tağımağı: Prambanan. <http://travelgoddess.blogcu.com/endonezya-da-bir-hindu-tapinagi-prambanan/9845087>
2. NYEPI: Bali's day of silence. <https://www.tinggily.com/journal/nyepi-balis-day-of-silence/>

ODİN NƏZƏRİYYƏSİ VƏ AZƏRBAYCAN

Açar sözlər: Odin nəzəriyyəsi, petroqliflər, aserlər, sivilizasiya mərkəzi, qayalıq təsvirləri

Məşhur Norveç tədqiqatçısı və səyyahı Tur Heyerdal ömrünün çox hissəsini dünyanı gəzib dolaşmış, ömrünün son illərində marağını Azərbaycana yönəldərək ölkəmizin dünya mədəniyyətinin beşiyi olduğunu göstərən nəzəriyyə - “Odin nəzəriyyəsini” ərsəyə gətirmişdir.

Qobustan qayaüstü rəsmləri haqqında məlumat əldə edən Heyerdal bu təsvirləri öz gözləri ilə görmək üçün 1981-ci ildə ilk dəfə Azərbaycana gələrək petroqlifləri gördükdə heyrtlənmiş, bu qayalıqları Azərbaycan xalqının keçmişi adlandırmışdır.

O, ikinci dəfə Azərbaycana 1994-cü ildə gələrkən belə qeyd edirdi: **“Azərbaycan, onun Xəzərboyu sahilləri avropalıların, xüsusilə Skandinaviya xalqlarının vətəni olmuş, Avropa mədəniyyətinin kökü də məhz bu diyardan başlanmışdır”.**

Qədim saqaları, qayıq təsvirlərini, eləcə də yunan tarixçisi Herodotun qatlanan qayıqlar haqqında qeydlərini müqayisəli şəkildə nəzərdən keçirən Heyerdal belə nəzəriyyə irəli sürür ki, indiki Azərbaycan xalqı və əsirlərin kökü, Qobustanda və Norveçdə aşkarlanmış qayıq rəsmləri eynidir.

Tur Heyerdal isveçli xəritəçəkən Per Lillieström ilə birgə Odin nəzəriyyəsini daha da təkmilləşdirmək məqsədi ilə 1999-cu ildə “Sərhədsiz” və 2001-ci ildə “Odinin axtarışında: keçmişimizin izi ilə” adlı iki kitab yazır. Bu kitabların hər ikisi Heyerdal və Lillieström arasındakı qədim tarixi mənbələrlə bağlı müzakirəli dialoq formasında yazılmışdır. Əslində kitablar akademik mənbə hesab oluna bilməz, bu kitablar mütəxəssislər üçün deyil, geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Əliyev T. “Tur Heyerdal və Azərbaycan”, Azərbaycan arxeologiyası, Bakı 2002.
2. Əfəndiyeva V. “Məşhur Norveç tədqiqatçısı və səyyahı Tur Heyerdalın Azərbaycana səfərləri və Odin nəzəriyyəsinin yaranması”, Qərb Universiteti-Elmi xəbərlər jurnalı, Bakı 2017/2-ci say

3. Heyerdahl T. "The Azerbaijan Connection: Challenging Euro-Centric Theories of Migration", Azerbaijan International, yaz buraxılışı 1995.

Fidan Mustafayeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURALİZMİN TƏBLİĞİNDƏ TƏHSİLİN ROLU

Açar sözlər: qloballaşma, multikulturalizm, multikultural cəmiyyət, təhsil, Azərbaycan multikulturalizmi, multikultural müəllim

Müasir cəmiyyətlərin bütün fəaliyyət sahələrini birbaşa və ya dolaylı yolla öz təsiri altına alan qloballaşma milli-mənəvi dəyərlər və mədəni özünəməxsusluq kimi vacib məsələlərdən də yan keçmir. Hazırda dünyada milli mədəniyyətlərin "yuyulub təmizlənməsi", onlar arasındakı sərhədlərin aradan qaldırılması tendensiyası müşahidə olunur. Bunun nəticəsində bir çox ölkələrin əhalisi tərəfindən, demək olar ki, eyni mədəniyyət modeli mənimsənilir. Bu proses, xüsusilə Qərbin kosmopolit meqapolislərində nəzərə çarpmaqdadır. Onlar əhalisinin tərkibinin müxtəlifliyi və vahid dəyərlər sisteminin, davranış qaydalarının hökmranlığı ilə seçilir. Bir sıra tədqiqatçıların fikrincə, qloballaşmanı "sosial və mədəni sistemlər arasındakı coğrafi sərhədlərin silinməsi" prosesi kimi xarakterizə etmək olar. Bəzi alimlər isə qloballaşma prosesinin başlanğıcını XX əsrin ikinci yarısına deyil, Avropa dövlətlərinin Amerika, Asiya, Afrika qitələrində müstəmləkə ekspansiyasına və onların nəzarəti altında olan qlobal iqtisadi sistemin formalaşmasına təkan verən "Böyük coğrafi kəşflər" dövrünə aid edirlər. Qloballaşma nəticəsində xalqlar arasındakı mədəni müxtəlifliyin aradan qalxmasının sosial vəziyyətindən, siyasi baxışlarından asılı olmayaraq, həm tərəfdarları, həm də əleyhdarları vardır. Multikulturalizmin təbliğində təhsilin önəmini nəzərə alan Azərbaycan hökuməti hazırda 38 yerli və dünyanın tanınmış 15 universitetində "Multikulturalizmə giriş" və "Azərbaycan multikulturalizmi" fənlərinin tədrisini həyata keçirir. Fənnin əsas məqsədi tələbələrə Azərbaycan Respublikasının multikulturalizm siyasətinin mahiyyətini, onun xüsusiyyətlərini və bu siyasətin ölkədə uğurla həyata keçirilməsinin səbəblərini izah etməklə yanaşı,

multikulturalizmin tarixi, onun ədəbi-bədii, fəlsəfi, publisistik, siyasi və hüquqi qaynaqları, multikulturalizmin Azərbaycan modelinin digər mövcud modellərdən fərqli cəhətləri haqqında məlumat verməkdən ibarətdir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası // <http://www.president.az/articles/9779>

*İlduzə Vəlizadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi*

AZƏRBAYCANIN MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏRİ

Açar sözlər: multikultural, milli dəyərlər, tolerantlıq

Multikulturalizm modeli dedikdə, bir dövlətin sərhədləri daxilində müxtəlif etnomədəni tərəflərin dinc yanaşı yaşaması və öz mədəni xüsusiyyətlərini, həyat tərzini rəsmən ifadə etmək və qoruyub saxlamaq hüququna malik olması nəzərdə tutulur.

Azərbaycanda multikulturalizm, tolerantlıq və dini dözümlülüyün dövlət siyasəti səviyyəsində inkişaf etdirilməsinin əsaslarını ölkənin qədim dövlətçilik tarixi və bu ənənələrin inkişafı təşkil edir. Tarixə nəzər salsaq, görürük ki, istər Səfəvilər dövləti, istərsə də Xalq Cümhuriyyəti dövründə Azərbaycan ərazisində yaşayan digər etnik xalqlar və dini qrupların nümayəndələrini özündə cəmləyən bu siyasi davranış XX əsrin sonlarında Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən dövlətçilik ideologiyası formasına çevrilmişdir. Azərbaycan multikulturalizminin siyasi əsasları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının bəndlərində, qanunvericilik aktlarında, fərman və sərəncamlarda öz əksini tapmışdır. Bildiyimiz kimi, Prezident İlham Əliyev 2016-cı ili respublikamızda “Multikulturalizm ili” elan edib və bu illə bağlı Tədbirlər Planını təsdiqləmişdir. Həmin Tədbirlər Planına uyğun olaraq ölkəmizdə və xaricdə bu illə bağlı çoxsaylı tədbirlər təşkil olunmuşdur. 2016-cı ildə “Multikulturalizm ili” ilə əlaqədar Tədbirlər Planında il ərzində həm ölkə daxilində, həm də xaricdə tədbirlərin keçirilmişdir. Belə tədbirlərdən biri də Gənclər və İdman Nazirliyinin təşkilatçılığı ilə həmin ilin iyun ayında gənclər təşkilatları üçün təşkil olunmuş “Multikultural dəyərlər

vətolerantlıq Azərbaycanın ən qiymətli sərvətlərindəndir” mövzusunda konfrans idi. Bundan başqa bölgələrdə “Multikultural və tolerant dəyərlərimiz: tarixilik, varislik, müasirlik” mövzusunda vaxtaşırı regional konfranslar təşkil olunmuşdur. Xalqımızın Ümummilli lideri Heydər Əliyevin söylədiyi “Hər bir xalqın milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir. Mən fəxr edirəm ki, Azərbaycanlıyam!” ifadəsi bu gün hər bir ləyaqətli ölkə vətəndaşının həyat düsturuna çevrilib.

Ədəbiyyat

1. http://multiculturalism.preslib.az/az_a1.html
2. <http://yap.org.az/az/view/interview/311/multikultural-ve-3.tolerant-deyerler-azerbaycanin-menevi-servetidir>
3. <https://metbuat.az/news/354917/tolerantliq-multikultural-deyerler-azerbaycanin-qiymetli-ser.html>

Çinarə Zülfüqarova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq Münasibətlər və İdarəetmə fakültəsi

FRANSIZ DİLİNDƏ MULTİKULTURALİZMİN YENİ ASPEKTLƏRİ

Açar sözlər: Fransada multikulturalizm, etnik və mədəni qrupların assimilyasiyası, Fransız dilində tolerantlıq

Multikulturalizm elə bir siyasətdir ki, o, ölkə əhalisinin etnik irqi və dini müxtəlifliyindən asılı olmayaraq, onların hamısının hüquq və azadlıqlarına hörmətlə yanaşır və mədəni plüralizmi qəbul edir. Avropalıların bir çoxu 30 il əvvəl multikulturalizmə, yəni müxtəlif mədəniyyətlərdən olan insanların bir cəmiyyətdə yaşamasının dəstəklənməsinə Avropanın sosial problemlərinin həlli yolu kimi baxırdı. Bu gün isə getdikcə daha çox insan multikulturalizmi həmin problemlərin səbəbi hesab edir.

Fransada multikulturalizm siyasətini nəzərdən keçirək: Fransanın etnik və mədəni qrupların assimilyasiyası siyasəti, adətən, multikulturalizmin əks qütbü hesab olunur. Fransa siyasətçiləri isə bu fikri qəbul etmir. Fransa Avropanın digər ölkələrindən fərqli olaraq, hər bir şəxsə ayrı bir irqi, etnik və ya mədəni qrupun üzvü kimi yox, vətəndaş kimi münasibət göstərir.

Bizim məqaləmizdə əsas məqsəd Avropanın qədim dövlətçilik ənənələrinə malik olan Fransız dilində multikulturalizmin yeni aspektlərini, tolerantlığın tarixi aspektini və müasir vəziyyətini təhlil etməkdir. Fransız dilində “tolérance” məfhumu müxtəlif elm sahələrində, xüsusən də dəqiq elmlərdə geniş işlənir. Sosial elmlərdə işlənən tolerantlıq termini latın dilindəki “tolerare” sözündən olub, insanın qəbul etmədiyi, razılaşmadığı anlayışlara qarşı dözümlülük göstərməsi mənasına gəlir.

Fransanın keçmiş Prezidenti Nikola Sarkozi multikulturalizmin məğlubiyyətə uğramasında fərqli mədəniyyət daşıyıcılarını, xüsusən də İslam həyat tərzini ittiham edir. O, bildirirdi ki, "əgər insan Fransaya gəlibsə o, fransız xalqının bir hissəsi olmalıdır, əgər bunu istəmirsə burda ona yer yoxdur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Etibar Nəcəfov – professor, Bakı Slavyan Universiteti. Multikulturalizm: nailiyyətlər və problemlər.
2. <https://news.milli.az/society/11352.html>
3. <http://newtimes.az/az/politics/1064/>

MÜASİR AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ

*Ruslan Ağakışiyev
Azərbaycan Universiteti,
Tarix ixtisası*

AZƏRBAYCANIN RUSİYA İLƏ MÜNASİBƏTLƏRİNDƏ NEFT AMİLİ

Acar sözlər: Xəzər dənizi, Əsrin müqaviləsi, neft

Azərbaycan müstəqil olduqdan sonra ölkə iqtisadi və siyasi cəhətdən çətin bir dövr keçirirdi. İlkin olaraq yeni müstəqil dövlət olan Azərbaycanın qarşısında duran əsas məsələ ölkənin daxilindəki siyasi və iqtisadi problemləri həll etmək, ölkənin xaricə siyasi, iqtisadi və digər sahələrdə inteqrasiyasını təşkil və təmin etmək idi. Azərbaycan müstəqil olduqdan sonra Rusiyanın Azərbaycanın müstəqilliyini tanımamasına baxmayaraq, iki dövlət arasındakı iqtisadi – ticari əlaqələrdə Rusiya əsas amil kimi çıxış edirdi və bu prosesdə ilk yerlərdə idi. Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra əsas təbii sərvəti olan neft amilindən səmərəli şəkildə istifadə etməsi üçün Azərbaycan neftinin xarici bazarlara çıxarılmasında maraqlı idi. Ancaq bu prosesdə əsas daxili amil olaraq, Ermənistanla müharibə və ölkənin siyasi – iqtisadi siferada baş verən hadisələr, həmçinin, ən önəmlisi, xarici amil kimi Rusiyanın təzyiqi və təsirini göstərmək olar.

Xəzərin statusuna dair problem istər XIX isdər XX əsrdə davam etmişdir. Xəzər bölünməsi uğrunda hər zaman Rusiya və İran mövqeləri toqquşurdu. Azərbaycan müstəqil olduqdan sonrada Rusiya bu problemin həllinə hər zaman mane olmuş, həttdə bu məsələdə Əsrin müqaviləsinin bağlanması da bəhanə kimi, istifadə etmişdir. Ancaq 1996-cı ildə Bakı Novorosiski kəmərinin açılması Rusiya Azərbaycan əlaqələrində ilk addım oldu. Bundan sonra 1998-ci ildə ilk dəfə Rusiya Xəzərin status barədə razılışma yolunu tutdu. Bağlanmış 1998, 2001 və 2003 müqavilələri məsələnin həllində ilk addım oldu. Uzun sürən danışıqlar nəticəsində 2002-ci ildən bu tərəfə Xəzərin statusuna dair keçirilən 4 iclas və nəhayət 2018-ci il avqustun 12-də Aktauda Keçirilmiş 5-ci iclasda bu tarixi problemin həlli yolunda ciddi addımlar atıldı Xəzərin dibinin bölünməsində sözü ge-

dən iclasın misilsiz rolu oldu. Bu razılaşma Azərbaycan və Rusiya sovetlərinin yaxınlaşması və siyasi- iqtisadi əlaqələrin möhkəmlənməsinə və Xəzərdən neft və qaz yataqlarının istifadəsində həyata keçirilən tarixi bir addım oldu.

Bu konvensiya inanırıq ki, gələcək Rusiya Azərbaycan və Azərbaycan xəzəryanı ölkələr arasında daimi sülh və əməkdaşlığı bir daha möhkəmlənməsinə gətirib çıxardacaq.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. E.Məmmədov, Müasir dövrdə Azərbaycan və Rusiya əlaqələri, 2014 il
2. A.Aslanlı, Xəzərin statusu və transxəzər əməkdaşlığı kontekstində İran-Azərbaycan münasibətləri.c

Tünzalə Kazımova
Azərbaycan Universiteti,
Tarix ixtisası

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ AVROPAYA İNTEQRASIYASI

Acar sözlər: NATO, inteqrasiya, GUAM

XX əsrin əvvəllərindən dünyada gedən siyasi prosesləri dəyərləndirsək böyük dəyişikliklərin baş verdiyinin qənaətinə gəlmək mümkündür. Sənaye çevrilişinin başa çatması ilə əlaqədar olaraq iqtisadi sahədə canlanma digər qonşu dövlətlərlə bu səviyyədə münasibətlərin qurulmasına şərait yaratmışdır. İkinci Dünya Müharibəsindən sonra Qərbi Avropada yaranan inteqrasiya prosesi keçən əsrin sonlarından etibarən demək olar ki, müasir dünyanın bütün regionlarında yayılmağa başlamışdır. İnteqrasiya – ölkələrin təsərrüfatlarının, ümumi mənafeyə əsaslanan mövqelərinin obyektiv birləşməsidir. Avropaya inteqrasiya məsələsində dünyanın aparıcı dövlətləri ilə əməkdaşlığı inkişaf etdirən Azərbaycan Respublikası bu məqsədlə konkret addımlar atır, ölkələr arasında bərabərhüquqlu əlaqələrin təmin edilməsində daxili işlərin nizamlanmasına qarışmamaq şərti ilə bu birliyə öz tövhəsini verir.

Azərbaycan Respublikası 1993-cü ilin sentyabrından Müstəqil Dövlətlər Birliyinin (MDB) üzvüdür. 9 may 2006-cı ildə Respublikamız Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) insan haqları komitəsinə üzv seçilmişdir.

Mədəni sahədəki inteqrasiyanın bir hissəsi də təhsillə bilavasitə bağlıdır. 2009-cu ildən Azərbaycan məktəblərində tətbiq olunan kurikulum sistemi də Avropadan mənimsənilənlər sırasındadır. Sistemin Azərbaycanda işlənməsi ilə bağlı fərqli düşüncələr mövcuddur. Sistemin cəmiyyətə savadlı kadrların qazandıracağına inanan insanların düşüncəsinə qarşı bu metodun işə yaramadığını bildiren fikirlər də çoxluq təşkil etməkdədir. Kurikulum sistemindən nəinki şagirdlər hətta valideynlər və bəzən müəllimlər də əziyyət çəkirlər. Bunlara əsaslanaraq əldə edilən nəticələr qənaətbəxş olmadığından kurikulum sistemi ilə tədrisin ləğv ediləcəyi fikirləri də söylənilmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. M.Qasımlı, Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti (1991-2003)
2. Ə.Həsənov, Müasir Beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti, Bakı 2005.

*İlkin Abdullayev
Bakı Avrasiya Universiteti*

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MÜASİR BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏRDƏ

Açar sözlər: soyuq müharibə, beynəlxalq təşkilatlar, NATO

Soyuq müharibənin başa çatması, dünya sosializm sisteminin və SSRİ-nin dağılması beynəlxalq münasibətlərdə yeni bir dövrün başlanğını qoydu. Yaranmış beynəlxalq vəziyyət müstəqilliyini bərpa etmiş Azərbaycan Respublikasının daxili və xarici siyasəti qarşısında yeni tələblər və vəzifələr qoyurdu. Gərgin daxili siyasi və iqtisadi vəziyyətə, qonşu Ermənistanın işğalçılıq siyasətinə baxmayaraq qısa müddətdə gənc respublika həm regionda, həm də dünyada özünü etibarlı tərəfdaş dövlət kimi tanıdı. Avropa və Amerika, Asiya və Afrika ölkələri ilə ikitərəfli əlaqələr qurdu, BMT, ATƏT, AŞ, İƏT kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlara üzvlüyə qəbul edildi, NATO ilə tərəfdaşlıq münasibətləri yaratdı, Aİ ilə müxtəlif saziş, proqram və layihələrdə iştirak etdi. Yerləşdiyi coğrafi məkan ölkəmizə regional və qlobal əhəmiyyətli enerji və nəqliyyat layihələrində həlledici həlqə rolunu oynamağa imkan verir.

Azərbaycan Respublikası beynəlxalq təhlükəsizlik sahəsində beynəlxalq təşkilatlarla kollektiv şəkildə, eləcə də dünyanın və regionun apa-

rıcı dövlətləri ilə ikitərəfli əməkdaşlıq çərçivəsində terrorizmə və narkotiklərin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı, mütəşəkkil cinayətkarlıq və çirkli pulların yuyulması ilə, qeyri-qanuni miqrasiya və insan alveri ilə mübarizə aparır, silahlar üzərində nəzarət və onların yayılmaması, münafişələrin nizamlanması və sülhməramlı fəaliyyət sahəsində fəal iştirak edir.

Azərbaycan dövləti eyni zamanda Ermənistan Respublikasının təcavüzü nəticəsində işğal olunmuş torpaqlarda sülhün bərqərar olması uğrunda ATƏT-in Minsk qrupu ilə birlikdə diplomatik mübarizə aparır.

Ədəbiyyatın siyahısı

1. Həsənov Ə. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı, 2005
2. <http://www.mfa.gov.az/>

Cəfərova Fatmaxanım
Bakı Avrasiya Universiteti

ABŞ VƏ AZƏRBAYCAN MÜNASİBƏTLƏRİ MÜASİR DÖVRDƏ

Açar sözlər: Azərbaycan, ABŞ, iqtisadi münasibətlər

Azərbaycanın düçar olduğu çoxsaylı problemlərin müvəffəqiyyətli həlli planetin güc mərkəzi olan dövlətləri ilə qurabiləcəyi əlaqələrin keyfiyyət göstəricisindən xeyli asılıdır. Bu baxımdan, ABŞ öz potensialı ilə Azərbaycanın milli dövlətçilik maraqları dairəsinə daxildir. ABŞ-ın respublikamıza marağının artmasında ölkəmizdə demokratik inkişaf yolunun seçilməsi, iqtisadi islahatların aparılması və bazar iqtisadiyyatına keçilməsinin də böyük əhəmiyyəti vardır. 1991-ci il dekabrın 25-də ABŞ Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini tanımış və 1992-ci il martın 18-dən etibarən bu dövlətlər arasında diplomatik münasibətlər qurulmuşdur. Azərbaycan-ABŞ münasibətlərinin tədqiq etdiyimiz dövr tarixinin ən ziddiyətli məsələsi 1992-ci il oktyabrın 24-də Konqresin 102-ci çağırışının 2-ci sessiyasının qəbul etdiyi və keçmiş SSRİ-nin Azərbaycandan savayı digər 11 respublikasına demokratiyanın inkişafı və bazar iqtisadiyyatına keçid məqsədilə 460 milyon dollar həcmində yardımını nəzərdə tutan və ona “907-ci əlavə”nin qəbulu oldu. Azərbaycana qarşı iqtisadi yardıma qadağa aksiyasının məzmunu belədir: “Bu və ya digər qanunvericilik aktları çərçivəsində Birləşmiş Ştatların Azərbaycana iqtisadi yardımını o zamana qə-

dər mümkün olmayacaq ki, ABŞ prezidenti müəyyən etmiş olsun və bu haqda Konqresə xəbər çatdırsın ki, Azərbaycan hökuməti bütün blokada-ları, Ermənistan və Dağlıq Qarabağa qarşı zor gücünün istifadəsini dayan-dırmaq üçün əməli iş görür”. Keçmiş sovetlər birliyinin yenicə müstəqillik qazanmış respublikaları içərisində niyə məhz Azərbaycana iqtisadi qadağa qoyulmasının səbəblərini araşdırmağa çalışaq. ABŞ-da güclü erməni lob-bisi və diasporunun mövcudluğunu və ABŞ-da məskunlaşmış Azərbaycan icmasının zəifliyini mühüm səbəblər kimi qeyd etmək olar.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı

1. Fətəliyev M., Qasımlı M. Avropa və Amerika ölkələrinin müasir tarixi. 2 hissədə. II hissə. Bakı. 2008, 343 s
2. Mustafazadə T. Ümumi tarix. III cild. Bakı. 1997, 393 s

*Dünya Abbasova
Bakı Slavyan Universiteti,
Beynəlxalq münasibətlər və Regionşünaslıq fakültəsi*

AZƏRBAYCAN VƏ QƏRBİ AVROPA ARASINDA XARİCİ SİYASƏTİN BİR SIRA MƏQAMLARI

Açar sözlər: müstəqil siyasət, dövlət quruculuğu, beynəlxalq münasibətlər, Azərbaycan-Aİ diplomatik əlaqələrinin inkişafı

Müstəqillik əldə edilən ilk dövrlərdən sonra Azərbaycan Respubli-kası siyasi, sosial-iqtisadi problemləri həll etmək üçün sərf etdiyi güc, özünün beynəlxalq aləmdəki mövqeyini daha da gücləndirdi və siyasi çə-kisinə görə fərqlənən dövlətlərlə beynəlxalq əlaqələr inkişaf etməyə başla-dı. Dövlətimizin siyasi arenada tutduğu yer, həmçinin Qərbi Avropa ölkə-ləri ilə də əlaqələrin inkişafında müsbət rol oynayırdı.

Qərbi Avropa dövlətləri də həmçinin, öz növbəsində beynəlxalq aləmdə öndə gedən problemlərin həllində xüsusi çəkisi olan ölkələr siya-hısına daxildir. Buna misal olaraq, BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının beş üzvündən məhz ikisi –Fransa və Böyük Britaniya, həmçinin yüksək poten-sialına görə lider dövlətlərdən hesab olunan İtaliya və Almaniya Avropa-nın aparıcı dövlətlərindəndir.

Respublikamız özünün çiçəklənən dövründə aparıcı dövlətlərlə iki-tərəfli əlaqədə olmuşdur. Ümummillə liderimiz Heydər Əliyev hakimi-yətin ilk illərindən aparıcı dövlətlərlə qarşılıqlı əlaqələr qurmaq üçün mü-

hüm addımlar atmışdır. 1993-cü ilin dekabr ayında Prezident Heydər Əliyev Fransaya rəsmi səfər etmiş, bununla da Qərbi Avropa dövlətləri ilə əlaqələrin başlanğıcını qoymuşdur. Azərbaycanın güclü xarici siyasət yürütməsi və digər amillər nəticəsində Qərb ölkələrinin diqqətini daha artırdı. Bunun nəticəsində Prezident Heydər Əliyev 1994-cü ildə Böyük Britaniyaya rəsmi səfər etmişdir. Səfər nəticəsində mühüm sazişlər imzalanmış, qarşılıqlı əlaqələr inkişaf etdirilmişdir. Daha bir rəsmi səfər 1996-cı ildə Norveçə və Almaniyaya olmuşdur. 1997-ci ildə İtaliyaya, Vatikana, Fransaya və 2001-ci ildə yenidən Fransaya rəsmi səfəri olmuşdur. Ümumiyyətlə, Azərbaycanın coğrafi məkan cəhətdən yerləşməsi, aparılan uğurlu siyasəti həmişə Qərb ölkələrinin diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu gün Heydər Əliyevin uğurlu siyasət kursunu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, cənab İlham Əliyev uğurla davam etdirir. Azərbaycanın bugünkü, sosial-iqtisadi, siyasi vəziyyəti dövlətimizin inkişaf yolunun uğurlu göstəricisidir. Bu yolu biz Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevə borcluuyq!

Ədəbiyyat

1. Həsənov.Ə. “Müasir Beynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Xarici Siyasəti “, Azərnaşr, Bakı, 2005
2. Mehdiyev R. ”Азербайджан..Вызовы глобализации” Bakı, Azərnaşr, 2004

Elnur Baharov
Bakı Slavyan Universiteti,
Beynəlxalq Münasibətlər və Regionşünaslıq fakültəsi

HEYDƏR ƏLİYEVİN XARİCİ SİYASƏT STRATEGİYASI

Açar sözlər: Azərbaycan, Heydər Əliyev, xarici siyasət

SSRİ-nin süqutundan sonra beynəlxalq aləmə tam müstəqil bir aktor kimi inteqrasiya etməyə başlayan gənc dövlətlərdən biri də Azərbaycan Respublikası (AR) idi. Ölkəmizin olduqca əlverişli geosiyasi məkan da, həm də dünyanın super güclərinin barışmaz maraqlarının kəsişdiyi regionda yerləşməsi milli dövlətçilik prinsiplərinə, müstəqilliyin və suverenliyin qorunmasına xidmət edəcək dayanıqlı xarici siyasi strategiyanın hazırlanmasını və tətbiqini tələb edirdi. Müstəqilliyin ilk illərində Azərbaycanın xarici siyasətinin yalnız bir istiqaməti nəzərə çarpırdı. Çünki sırf Rusiyameyilli xarici siyasətin həyata keçirilməsi Azərbaycanın dövlət mənafeələrini beynəlxalq münasibətlərin inkişaf tendensiyası ilə uzlaşdırmağa

imkan vermirdi. Sonrakı xarici siyasət kursu da bir istiqamətli oldu. Yəni bu dəfə yalnız Türkiyə ilə diplomatik əlaqələrin qurulması prioritet kimi müəyyənləşdirildi. Yalnız 1993-cü ildən başlayaraq, yəni Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra milli maraqların təmin olunmasına, beynəlxalq aləmlə sıx inteqrasiyaya istiqamətlənən xarici siyasəti strategiya formalaşmağa başladı. Balanslaşdırılan siyasətə söykənən bu strategiya Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində yeri və rolunun təşəkkül tapmasına xidmət edirdi. Özünün ilk andiçmə mərasimində (1993-cü il, 10 oktyabr) həmin məqama da toxunan mərhum H.Əliyev demişdir: “...Bizim xarici siyasətimiz, birinci növbədə, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini təmin etməyə yönəldilməlidir. Vəzifəmiz dünyanın bütün dövlətləri ilə bərabər hüquqlu, qarşılıqlı-faydalı əlaqələr yaratmaq və inkişaf etdirməkdən, bu əlaqələrlə Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq mövqelərini möhkəmlətməkdən ibarətdir”. 20 il bundan qabaq ölkəmizi dünya birliyinə təqdim edən mərhum H.Əliyevin balanslaşdırılmış çoxşaxəli siyasətini bugün uğurla davam etdirən cənab İlham Əliyevin düşünülmüş strategiya və gərgin diplomatik səyləri nəticəsində müasir Azərbaycan Respublikası beynəlxalq münasibətlərin tamhüquqlu subyektinə çevrilmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri (1991-2016) /məqalələr toplusu/ Bakı 2007, 904s.
2. Ə.Həsənov Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycan xarici siyasəti. Bakı, 2005. 631s.
3. M.Qasımlı Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti (1991-2003). Bakı 2015. 663s.

Emiliya Ağayeva
Bakı Slavyan Universiteti
Beynəlxalq münasibətlər və Regionşünaslıq fakültəsi

**ОТНОШЕНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА И РОССИИ В СФЕРЕ
ОБРАЗОВАНИЯ**

Açar sözlər: Образование, Азербайджан, Россия, Высшее учебное заведение, школа

Четверть века дружбы и тесного разностороннего сотрудничества. На протяжении многих веков между Россией и Азербайджаном

ном сложились прочные дружественные отношения. На сегодняшний день страны объединяют как тесные политические, так и масштабные проекты разного плана в области экономики, в общественной жизни, энергетике, сферах культуры и образования. Руководители двух государств хотят, чтобы продолжалось сотрудничество между школами, между высшими учебными заведениями и между организациями культуры. Одной из основ такого взаимодействия, является русский язык. Обучению русскому языку и литературе в Азербайджане уделяется особое внимание. В настоящее время более 90,000 учащихся в 340 средних школах получают образование на русском языке.

При поддержке государственной власти в Баку были созданы филиалы двух престижных российских вузов: Московский Государственный Университет имени Ломоносова (МГУ) и Первый Московский Государственный Медицинский Университет имени Сеченова.

Филиал Московского Государственного Университета в городе Баку был создан Постановлением Президента Азербайджанской Республики 15 января 2008 года и приказом ректора МГУ имени Ломоносова от 25 сентября 2007 года. Официальное открытие состоялось 27 февраля 2009 года.

15 сентября 2015 года открылся Бакинский филиал Первого Московского государственного медицинского университета имени Сеченова на основании распоряжения главы государства Азербайджанской республики и приказа Министерства здравоохранения России.

Сейчас в высших учебных заведениях России обучается более 14 тысяч азербайджанских студентов. В 2018 году более 200 азербайджанских граждан стали студентами Российских вузов.

Так же реализуются программы обмена, для учащихся и преподавателей. С 12 по 15 декабря 2018 года в Баку прошел педагогический практикум Русского мира, который был

Источники:

1. <http://sakha.ru/yakutia/7928-rossiya-i-azerbaydzhan-dogovorilis-rasshiryat-sotrudnichestvo-v-oblasti-obrazovaniya.html>
2. <https://arma.az/>
3. <https://www.trend.az/azerbaijan/society/2963825.html>
4. <http://aze.rs.gov.ru/ru>
5. <http://xn----ctbsbzhbctieai.ru-an.info>
6. <https://www.uchitelrusdili.ru/single-post>

AZƏRBAYCAN-RUSİYA ƏLAQƏLƏRİ

Açar sözlər: Azərbaycan Respublikası, Rusiya Federasiyası, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi

Azərbaycan Respublikası və Rusiya Federasiyası arasında diplomatik əlaqələr 4 aprel 1992-ci ildə qurulmuşdur. 1992-ci ildə hər iki dövlətin qarşılıqlı surətdə səfirlikləri açılmışdır.

Dövlətlərarası münasibətlərdəki problemlərin bir qisminin aradan qaldırılmasında Ümummilli liderimiz H.Əliyevin 1997-ci il 2-3 iyul tarixlərində Rusiyaya ilk rəsmi səfərinin mühüm əhəmiyyəti olmuşdur. Səfərin gedişində aparılan çoxşahəli danışıqlarda bəzi məsələlər üzrə mövqələrdə yaxınlaşma özünü göstərmiş, xüsusilə də Cənubi Qafqazda təhlükəsizlik, ərəzi-etnik münaqişələrin nizamlanması, Xəzərin hüquqi statusu və onun karbohidrogen ehtiyatlarının istismarı-nəqli və digər mübahisəli məsələlərdə müəyyən uzlaşma əldə edilmişdir.

Ümumiyyətlə, “Dostluq, əməkdaşlıq və qarşılıqlı təhlükəsizlik haqqında müqavilə” (3 iyul 1997-ci il), Bakı Bəyannaməsi (9 yanvar 2001-ci il), Moskva Bəyannaməsi (6 fevral 2004-cü il) və “Dostluq və strateji tərəfdaşlıq haqqında Bəyannamə” (3 iyul 2008-ci il) Azərbaycan və Rusiya arasındakı strateji tərəfdaşlığı təmin edən mühüm sənədlərdir.

Azərbaycan-Rusiya münasibətlərini təhlil edərkən Dağlıq Qarabağ münaqişəsindən yan keçmək mümkün deyil. Rusiyanın bu münaqişənin həlli istiqamətində aparıcı mövqeyə malik olması hamıya məlumdur. Rusiya ATƏT-in Minsk qrupunun 3 həmsədr ölkəsindən biridir. Bu amil onun problemin həllində daha böyük rol oynamağa imkan verir. Rusiyanın Qafqazda və Qafqazın cənubundakı regionlarda geosiyasi maraqlarını nəzərə alan Azərbaycan Rusiya ilə qarşılıqlı münasibətlərdə elə bir səviyyənin təmin olunmasına çalışır ki, bu, ən azı Moskvanın Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində Ermənistanın tərəfindən birbaşa hərbi-siyasi iştirakdan imtinasına zəmanət versin.

Ümumilikdə hər iki tərəf hər sahədə əməkdaşlıqda maraqlıdır və münasibətlərin daim müsbət istiqamətdə inkişafına çalışır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Ə.Həsənov Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycan xarici siyasəti. Bakı, 2005. 631s.
2. M.Qasımlı Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti (1991-2003). Bakı 2015. 663s.
3. www.mfa.gov.az

Nərmin Kərimova
Bakı Slavyan Universiteti
Beynəlxalq Münasibətlər və Regionşünaslıq fakültəsi

ОТНОШЕНИЕ ЯПОНИИ И АЗЕРБАЙДЖАНА

Ключевые слова: личность, среда, воспитание

2 марта 1992 года Азербайджанская Республика, получившая за короткое время признание ряда стран мира, была принята в члены ООН. Последовательное признание Азербайджана государствами мира в конце 1991-начале 1992 годов и создание дипломатических отношений открыли широкую дорогу для его системной интеграции в мировое сообщество.

«Контракт века» и подписанные позже многочисленные нефтяные контракты углубляли интеграцию Азербайджана в мировое сообщество, демонстрировали наличие широкой сети общих точек соприкосновения для развития взаимовыгодных отношений.

«Контракт века» был подписан 20 сентября 1994 года в Баку во дворце «Гюлистан». Этот контракт о разработке месторождений «Азери», «Чираг», «Гюнешли», находящихся на глубине моря и паевом распределении продукта был составлен на 4 языках на 400 страницах. В «Контракте века» участвовало 13 компаний из 8 стран, среди которых была Япония.

"История связей между Японией и Кавказом охватывает более полутора тысяч лет", - посол Японии Терюки Каторе на мероприятии по случаю дня рождению императора Японии сказал дипломат, добавив, что по Великому Шелковому Пути в Японию из этого региона прибывали музыкальные инструменты и ювелирные изделия. Посол отметил, что между двумя странами установилось успешное сотрудничество во многих сферах.

Об успешном сотрудничестве также отметил посол Азербайджана в Японии Гюрсея Исмаилзаде:

"Отношения между Азербайджаном и Японией находятся на подъеме, этому способствует эффективный политический диалог. Мы также успешно сотрудничаем в рамках международных организаций".

Литература

1. Гасанов А. Современные международные отношения и внешняя политика Азербайджан – Баку, 2013
2. http://cbc.az/ru/v_story/video1512565837
3. <https://vestikavkaza.ru/tags>

Yaqubzadə Sədi
Bakı Slavyan Universiteti

ПЕРИОДЫ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В СБ ООН (2012-2013Г)

Ключевые слова: Азербайджан, ООН, сотрудничество, Совет Безопасности

Организация Объединенных Наций не только занимает центральное место в системе межгосударственных организаций, но и играет исключительную роль в современном международно-политическом развитии. Сотрудничество между Азербайджанской Республикой и ООН была установлена сразу же после распада Советского Союза. Азербайджанская Республика была принята в члены ООН 2-го марта 1992 года, и 6-го мая 1992 года было открыто постоянное представительство Азербайджана при ООН. Начиная с первого дня сотрудничества с ООН, Азербайджанская Республика через платформу ООН старалась привлечь внимание международной общественности к армяно-азербайджанскому конфликту, и достичь мирного договора, используя потенциальные возможности ООН. Совет Безопасности ООН подтверждая территориальную неприкосновенность Азербайджана, выдвигали требования немедленного объявления прекращения огня, прекращения военных действий и вывода оккупационных сил с территорий Азербайджанской Республики. В течение 1992-1996 годов Председатель СБ ООН и Генеральный Секретарь

ООН выступали с рядом заявлений по конфликту, в которых они подтверждали территориальную целостность, суверенитет Азербайджанской Республики и поддерживали усилие Минской группы ОБСЕ, направленной на мирное урегулирование конфликта.

Азербайджан 25 октября 2011 года на пленарном заседании Генеральной Ассамблеи ООН был избран непостоянным членом в Совете Безопасности на 2 года, которая стала первой страной в регионе Южного Кавказа и Центральной Азии. За Азербайджан проголосовал 155 стран, 24 страны воздержались, а 13 государств проголосовало за Словению. В мае 2012 года и в октябре 2013 года Азербайджан председательствовал в Совете Безопасности ООН

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı, 2005. 631 s.
2. Гасанов. А «Современные международные отношения и внешняя политика Азербайджана» Баку, 2013
3. <https://azerbaijan.mid.ru>

İsmayilova Vüsala
Bakı Slavyan Universiteti

İLHAM ƏLİYEVİN XARİCİ SİYASƏT STRATEGİYASI

Açar sözlər: İlham Əliyev, Dağlıq Qarabağ, xarici siyasət, Xocalı soyqırımı, dövrün tələbləri

Qloballaşan dünyada Azərbaycan sürətlə beynəlxalq aləmə inteqrasiya olur. Sürətli və dinamik inkişaf yolunda inamla irəliləyən Azərbaycan hazırda regionun qüdrətli dövlətinə çevrilmişdir. Beynəlxalq aləmdə reytingi getdikcə artan ölkəmizin sosial-siyasi, iqtisadi sahələrdə əldə etdiyi uğurların təməlinə Ümumillik lider Heydər Əliyev tərəfindən əsas qoyulan və bu gün İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilən xarici və daxili siyasət strategiyası dayanır. Prezident İlham Əliyevin həyata keçirdiyi siyasət nəticəsində bu gün ölkəmizin siyasi, sosial, iqtisadi inkişafı və dünya təsərrüfat sistemində inteqrasiyası sahəsində çox böyük nailiyyətlər əldə olunmuşdur. Xarici siyasət sahəsində əldə olunan uğurlar Azərbaycanın Avropaya və dünya birliyinə inteqrasiyasını daha da sürətləndirdi. Bu gün ölkəmiz beynəlxalq təşkilatların fəal üzvüdür. Azərbaycanla daha da sıx münasibətlər qurmaq istəyən ölkələrin sayı ildən-ilə artır. İnamlı deyər

bilərik ki, Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin həyata keçirdiyi müstəqil xarici siyasət məhz bu əsaslar üzərində qurulmuş, ölkəmizin beynəlxalq münasibətlər sistemində yeri daha da möhkəmlənmiş, bütün bunlar isə diplomatik reallıqlar fonunda respublikamızın imicini xeyli yüksəltmişdir. Prezident İlham Əliyevin xarici siyasət konsepsiyasında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həlli xüsusilə mühüm yer tutur. Aparılan uğurlu diplomatiya nəticəsində nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar haqqın və ədalətin Azərbaycanın tərəfində olduğunu etiraf edir, Ermənistanı təcavüzkar dövlət kimi tanıyırlar. Azərbaycanın nəinki regionda, ümumən dünya siyasətində əsas söz sahibi olan bütün ölkələrlə əlaqələrini son illərdə daha da inkişaf etdirməsi, sülh, sabitlik və iqtisadi əməkdaşlıq təşəbbüslərini fəal şəkildə dəstəkləməsi artıq bir reallıqdır. Prezident İlham Əliyevin xarici siyasət konsepsiyasında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ədalətli həlli xüsusilə mühüm yer tutur. Aparılan uğurlu diplomatiya nəticəsində nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar haqqın və ədalətin Azərbaycanın tərəfində olduğunu etiraf edir, Ermənistanı təcavüzkar dövlət kimi tanıyırlar. "Xarici siyasətlə bağlı digər mühüm vəzifə, - o da bu məsələ ilə bilavasitə bağlı olan məsələdir, - Xocalı soyqırımını dünyada tanıtdırmaqdır". Prezident İlham Əliyev bu haqda danışıarkən demişdir: "Mən hesab edirəm ki, biz bu istiqamətdə çox uğurlu siyasət aparmışıq və qısa müddət ərzində üç ölkənin parlamenti Xocalı qırğını soyqırım kimi qəbul edib. Ona görə mən hesab edirəm ki, bu siyasət davam etdirilməlidir. Bizim səfirlər, səfirliklərin nümayəndələri bu məsələni harada mümkündür qaldırmalıdırlar. Onların, səfirliklərin çalışdıqları ölkələrin qanunvericilik orqanlarında Xocalı soyqırımını məsələsi qaldırılmalıdır. Çalışmalıyıq ki, bu soyqırımı müxtəlif səviyyələrdə tanın-sın. Əldə edilmiş nəticələr, əlbəttə ki, bizi ruhlandırır, göstərir ki, bu, mümkündür. Bu barədə fikirlərini bölüşən Prezident İlham Əliyev əminliyini ifadə etmişdir ki, Meksika, Pakistan və Kolumbiya kimi digər ölkələr də gələcəkdə soyqırımı tanıyacaqdır. Beləliklə, Azərbaycan xalqının ulu öndəri Heydər Əliyev tərəfindən əsası qoyulmuş, bu gün də davam və inkişaf etdirilən uğurlu xarici siyasət strategiyası respublikamızın beynəlxalq arenadakı nüfuzunun gündən-günə artması, dövlətimizin etibarlı tərəfdaş kimi tanınması, beynəlxalq təşkilatların fəal üzvü, habelə regionumuz və bütünlükdə beynəlxalq ictimaiyyət üçün əhəmiyyətli olan tədbir və layihələrin təşəbbüskarı kimi çıxış etməsinə gətirib çıxarmışdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri(1991-2016) /məqalələr toplusu.
2. Ə.M.Həsənov Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycan xarici siyasəti. Bakı, 2005.
3. Musa Qasımlı Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti(1991-2003).

Xəlilzadə Nəsrin
Bakı Slavyan Universiteti,
Beynəlxalq münasibətlər və Regionşünaslıq fakültəsi

AZƏRBAYCAN-İSLAM ƏMƏKDAŞLIQ TƏŞKİLATI MÜNASİBƏTLƏRİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

Açar sözlər: Azərbaycan, İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı, Dağlıq Qarabağ münasibəti, İƏT-in qətnamələri

Hazırda müsəlman ölkələrini birləşdirən ən nüfuzlu beynəlxalq təşkilat İslam Əməkdaşlıq Təşkilatıdır. Azərbaycan Respublikası 1991-ci il dekabrın 8-də İƏT-in Dakarda keçirilən dövlət və hökumət başçılarının V zirvə görüşündə üzv kimi təşkilata qəbul olunmuşdur.

Azərbaycanın İƏT ilə əlaqələri 1993-cü ilin ortalarından etibarən – Ümummilli lider Heydər Əliyev ali rəhbərliyə qayıtdıqdan sonra daha da intensivləşmişdir. 1994-cü il dekabrın 13-dən 15-dək Prezident H.Əliyev İƏT-ə üzv ölkələrin Dövlət və Hökumət başçılarının Mərakeşin Kasablanka şəhərində keçirilən VII konfransında iştirak etmişdir. Bu, islam ölkələri toplantısında Azərbaycan rəhbərinin iştirak etdiyi ilk sammit, Azərbaycan həqiqətlərini bu ölkələrin rəhbərlərinə çatdırmaq üçün əldə olunmuş ilk geniş imkan idi. İƏT-ə üzv ölkələrin xarici işlər nazirlərinin Cakarta 1996-cı ildə keçirilən 24-cü konfransında ilk dəfə olaraq, İƏT-in 1993-cü ildən etibarən Ermənistan-Azərbaycan münasibətinə dair qəbul etdiyi qətnamələrin adı dəyişdirilmiş, “Ermənistan Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında münasibət haqqında qətnamə” əvəzinə, “Ermənistan Respublikasının Azərbaycan Respublikasına qarşı təcavüzü haqqında qətnamə” adlandırılmışdır.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra da bu qurumla qarşılıqlı əlaqələrimiz yüksələn xətt üzrə inkişaf etmişdir.

İƏT-in möhtəşəm idman hadisəsi - 4-cü İslam Həmrəyliyi Oyunları da 2017-ci ilin mayında Bakıda keçirilmişdir.

Azərbaycan-İƏT əlaqələrinin və respublikamızın ona daxil olan ayrı-ayrı dövlətlərlə əməkdaşlığının inkişafına Azərbaycanın Birinci xanımı M.Əliyevanın İSESKO-nun Xoşməramlı səfəri seçilməsinin də müsbət təsiri vardır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri (1991-2016) /məqalələr toplusu/. Bakı 2017, 904 s.
2. Ə.M.Həsənov. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı, 2005. 631 s.
3. <http://islamworld.preslib.az/page/CSE416AaIV>

Əsədov Cavid
Dövlət Təhlükəsizliyi Xidmətinin
Heydər Əliyev adına Akademiyası

HEYDƏR ƏLİYEV AZƏRBAYCANIN MÜSTƏQİL XARİCİ SİYASƏTİNİN QURUCUSUDUR

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Azərbaycan, beynəlxalq, dövlət

Azərbaycan Respublikası müstəqil xarici siyasətini 1991-ci ildə dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra həyata keçirməyə başladı. Bu siyasət Azərbaycan dövlətçiliyini müntəzəm şəkildə möhkəmləndirib, inkişaf etdirməyə və milli mənafeləri qorumağa yönəlmişdir. Azərbaycan öz xarici siyasətini beynəlxalq hüquq norma və prinsipləri, o cümlədən dövlətlərin suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət, daxili işlərə müdaxilə edilməməsi prinsipləri əsasında həyata keçirir.

Bu gün Azərbaycan Respublikası müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulmasına, transmilli layihələrin reallaşmasına, Avropa enerji təhlükəsizliyinə öz töhfəsini verən fəal və güclü dövlət kimi qəbul edilir. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin xarici siyasətinin konseptual əsasları, məqsədi, prinsipləri və əsas xüsusiyyətləri 1995-ci il noyabrın 12-də qəbul edilmiş Konstitusiyada öz əksini tapmışdır. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 10-cu maddəsində gös-

tərilir ki, Azərbaycan başqa dövlətlərlə və xarici aləmlə əlaqələrini ölkənin maraqlarını nəzərdə tutan prinsiplər əsasında qurur.

Dəyərli ömrünü Azərbaycana həsr etmiş ümumilli lider Heydər Əliyevin yeritdiyi neft və enerji siyasəti ölkəmizin xarici əlaqələrini və beynəlxalq aləmdə nüfuzunu xeyli gücləndirmişdir. Məhz Heydər Əliyevin yaratdığı bu strategiya nəticəsində respublikamız hər bir sahədə Cənubi Qafqaz regionunun ən güclü dövlətinə çevrilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində dünya dövlətləri ilə ikitərəfli münasibətlərin inkişaf etdirilməsi ilə yanaşı beynəlxalq və regional təşkilatlar çərçivəsində çoxtərəfli əməkdaşlığın genişləndirilməsi mühüm yer tutur. Respublikamız beynəlxalq sistemdə müstəqil dövlət kimi BMT, ATƏT, AŞ, İKT, MDB və digər beynəlxalq təşkilatların üzvü olmaqla yanaşı GUAM regional qrupunun təsisçilərindən biridir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. Əli Həsənov. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı, 2005
2. <https://interaztv.com/politics/13272>

*Aytac Eynullayeva
Lənkəran Dövlət Universiteti
İqtisadiyyat və idarəetmə fakültəsi*

BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏRDƏ DƏYİŞƏN REALLIQLARIN TURİZMƏ TƏSİRLƏRİNDƏN BƏZİLƏRİ

Açar sözlər: beynəlxalq turizm, beynəlxalq münasibətlər, Havalimanı, Azad iqtisadi Zona (AİZ)

Beynəlxalq münasibətlər öz spesifikliyi, rəngarəngliliyi, çevikliyi və eləcə də müasirləşərək təbiilikdən kənarlaşmalar arta -arta dahada fərqliləşərək çox mürəkkəb bir sistemdir. Turizm vasitəsi ilə fərqli adətlər və mədəniyyətlər tanış olmağın sülhü və beynəlxalq anlayışı möhkəmləndirməkdə vacib bir faktor olduğuna və sülhün və təhlükəsizliyin turizmin uğurlu şəkildə inkişaf etməsinə inanaraq qəbul edilməyə başlayan bir Osa-ka deklarasiyasını nəzərə alsaq beynəlxalq münasibətlərin insanların həyatında səyahət, turizm anlayışlarının inkişafında insanların daha təhlükəsiz

bir dünya da yaşamağının iqtisadi mənada da onlara necədə nüsbət təsir etdiyini anlayama bəhs edər.

Dünyada hərbi münaqişələr, təbii fəlakətlər,inqilablar və digər sosial kataklizmlərin baş verməsinəbeynəlxalq turizm sənayesinin inkişafına təsir etmir. Beynəlxalq turizmin inkişafında Azad turizm zonalarından turizm zonalarının inkişafında göstərmək olar,ki bu cür AİZ-lərin spesifik xüsusiyyətləri onların 200-1000 hektar ərazidə yaradılması və turizmin inkişafını sürətləndirilməsi ilə bağlıdır.

Beynəlxalq turizm turizmin xüsusi bir sahəsi olmaqla insanların xarici ölkələrdə turizm sənayesinin xidmətlərindən istifadəsini şərtləndirən və həmin ölkəyə birbaşa pul axınıni təşkil edən turizmin əsas qoludur. Beynəlxalq turizm beynəlxalq iqtisadiyyatın dinamik inkişaf edən, biznes sahəsinin ən gəlirli növlərindən biridir, böyük həcmdə maliyyə cəlb edən, yeni iş yerlərinə olan tələbatı ödəməyə çalışan sahələrindən biridir.

Son 10-20 il periodunda Misir,İraq,Suriyə və Livanda baş verənlər Ərəb ölkələrinə nəinki siyasi,sosial və mədəni ziyanlar vurmuş həm də onların dünya turizm coğrafiyasında olan nüfuzunada xələl gətirmişdir,bu vaxt artıq yeni turizm məkanları ortaya çıxmış vəya turizmdən dövlət büdcəsinin ən azı 10-15 faizini formalaşdıran ölkələrə turizm axını artmışdır. Əlbətdə bir qrup turist varki onlar üçün təhlükəli yerlərdə olmaq daha cəzbedicidir.

İqtisadi hadisələrin turizmə əsasəndə beynəlxalq turizmə təsiri heçdə siyasi hadisələrdən az deyildir, burada müvafiq olaraq yüksək infilyasiya, devalivasiya, revalivasiya, defolt ölkələrin cəlediciliyinə təsir göstərir və bununlada turistləri bəzi hadisələr cəlbəttdiyi kimi bəziləridə ölkənin turizm sənayesinin inkişafını ləngidir.

Son olaraq nəqliyyatın inkişafının beynəlxalq turizmə təsirlərin araşdıraraq. Havalimanlarında sənişin artımında turistlərin rolu,hava nəqliyyatının daha tez və daha rahat başa gəlməsi onları cəlbədir, əlbətdəki kruiz kimi günlərlə gedib fərqli ölkə və şəhərlərdən keçərək onları görmək və gəmidən,dənizdən həzz almaq imkanında bəzi turistlərə həyəcan verir. 2018-ci ilin on ayı ərzində Heydər Əliyev Beynəlxalq Aeroportu ümumilikdə 3,8 milyon sənişinə xidmət göstərmiş (3).Bu göstərici ilə və hətda bunun keçən ilin eyni dövrinə göstəricisindən 10 faiz çox olduğunu bilərək bu nəqliyyat növünün və ölkəmizin beynəlxalq arenada artıq özünü təsdiq etmək yolunda olduğunu görüb sadəcə qürurlanmaq olar.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Az.RES.Təh.nazirliyi.Sumqayıt dövlət universiteti Azad İqtisadi Zonalar Dərslik Şəfa Əliyev sumqayıt 2013
2. Осакаская декларация тысячелетия Принята Конференцией лидеров туризма Тысячелетия. 30 сентября — 1 октября 2001 года г. Осако (Япония)
3. stat.gov.az

*Əliyev Məlik
Lənkəran Dövlət Universiteti
İqtisadiyyat və idarəetmə fakultəsi*

BEYNƏLXALQ VALYUTA FONDUNUN AZƏRBAYCAN İQTİSADIYYATINDA ROLU

Açar sözlər: Beynəlxalq Valyuta Fondu, Neft Fondu, beynəlxalq maliyyə qurumu, kvota, SDR, investisiya, kredit

Azərbaycan BVF ilə 1992-ci il sentyabrın 18-dən əməkdaşlıq edir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev bu beynəlxalq maliyyə qurumu ilə əməkdaşlığa böyük önəm verib.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilən və yeni çalarlarla zənginləşdirilmiş sosial-iqtisadi siyasətin strateji məqsədləri sərbəst bazar münasibətlərinə və özünü-inkişaf qabiliyyətinə malik olan sosialyönümlü, diversifikasiya olunmuş milli iqtisadiyyatın formalaşdırılması və dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiyasının təmin olunmasıdır.

Hazırda 2014-2018-ci illər üçün regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı, “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı”, “2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə etibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı” və bir sıra sahəvi inkişaf proqramları təsdiq edilmiş və uğurla icra olunur.

Azərbaycan Beynəlxalq Valyuta Fondunda (BVF) kvotanı 160,9 milyon SDR-dən (224,34 milyon dollar) 391,7 milyon SDR-dək (546,14 milyon dollar) artırıb.

Trend-in BVF-nin saytına istinadən verdiyi məlumata görə, Azərbaycanın kvotasının 44 faizi (173,1 milyon SDR və ya 377,7 milyon manat milli valyutada yerləşdirilə bilər).

Yaxın gələcəkdə Azərbaycanın inkişaf perspektivləri müsbətdir. 2018-ci ildə dövlət investisiya xərclərinin və sosial xərclərin genişləndirilməsi ilə qeyri-neft sektorunda 4 faizlik artım gözlənilir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan iqtisadiyyatı haqqında ümumi məlumat
http://azerbaijan.az/portal/Economy/General/general_a.html
2. Azərbaycan BVF-də kvotanı xeyli artırıb.
<https://az.trend.az/business/economy/2491890.html>

Mirsaleh Abbaszadə
Lənkəran Dövlət Universiteti

MÜASİR AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ MALİYYƏ-KREDİT TƏŞKİLATLARINDA

Açar sözlər: Beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatı, Beynəlxalq Valyuta Fondu, iqtisadi inkişaf

Müasir dövrdə Azərbaycan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə dünyanın modernləşən dövlətinə çevrilmişdir. Əldə edilən uğurlar respublikamızın beynəlxalq aləmdə mövqeyini gücləndirməkdə davam edir. Azərbaycanın dinamik inkişafı onun qlobal mərkəzə çevirməkdə olması ilə sıx bağlıdır. Belə ki, 2011-ci ildə Azərbaycanın 155 ölkənin dəstəyi ilə BMT Təhlükəsizlik Şurasına qeyri-daimi üzv seçilməsini nümunə göstərmək olar. Yerləşdiyi regionun təhlükəsizlik qaranlığı olan Azərbaycan Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında böyük rol oynayır. Ölkəmiz regionda lider dövlətə, qlobal miqyasda isə etibarlı tərəfdaşa çevrilmişdir. Müasir dövrdə qloballaşma şəraitində beynəlxalq münasibətlər sisteminin vəziyyətini təhlil edərkən ən çox maliyyə-iqtisadi məsələlər daha çox aktualıq kəsb edir. Azərbaycan Respublikası dövlət müstəqilliyini qazandıqdan sonra onun xarici iqtisadi siyasətinin mühüm istiqamətlərindən birini beynəlxalq maliyyə-kredit və iqtisadi qurumlarla əlaqələr təşkil etmişdir. Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə təşkilatlarıyla əlaqələrinin əsasları XX əsrin son on illiyindən-Azərbaycanın müstəqilliyi bərpa olunduqdan sonra başlayır. Belə ki, ilk olaraq 18 sentyabr 1992-ci ildə Azərbaycan Beynəlxalq Valyuta Fonduna üzv olmuşdur. Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə təşkilatlarına üzvlüyünün qanunvericilik bazası təkmil hala gətirilmişdir. Buna misal “Beynəlxalq müqavilələrin bağlanması, icra olunması və ləğvi

qaydaları haqqında” 13 iyun 1995 -ci il tarixli 1057 N-li Azərbaycan Respublikası Qanunu (AR Prezidentinin 14 iyul 2010 - cu il tarixli 295 N-li Fərmanı ilə dəyişikliklər olunmuşdur), “AR-nın beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması yaxud ləğv olunması haqqında təkliflərin mərkəzi hakimiyyət orqanları və dövlət müəssisələri tərəfindən verilməsi Qaydaları”nın təsdiqi haqqında AR Prezidentinin 19 yanvar 2011 - ci il tarixli 373 N-li Fərmanı, “Beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatlarında AR nümayəndələrinin təyin olunması haqqında prezidentin 20 fevral 2003 - cü il tarixli Fərmanı” nı qeyd etmək olar.

Ədəbiyyat siyahısı

1. R.A.Bəşirov Bank işi Bakı 2007
2. Dr.Zahid Məmmədov .Pul kredit və banklar Dərslük Bakı 2015 3Fərrux .Pul kredit və banklar Dərslük Bakı 2004

*Mubariz İmanov
Lənkəran Dövlət Universiteti,
İqtisadiyyat və idarəetmə fakültəsi*

**MÜASİR ŞƏRAİTDƏ AZƏRBAYCANIN DÜNYA BANKI İLƏ
ƏMƏKDAŞLIĞI**

Açar sözlər: Dünya Bankı, beynəlxalq maliyyə təşkilatı, maliyyələşdirilmə

Azərbaycan Dünya Bankı ilə əməkdaşlığa 1992-ci ildə başlanılmışdır. 1996-cı ildə Bankın Azərbaycanda yerli nümayəndəliyi açılmışdır. Azərbaycan və Dünya Bankı ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərindən dəyəri 4 milyard dollardan çox olan təqribən 50 layihə həyata keçiriblər. Bu, iki-tərəfli əməkdaşlığın uğurlu göstəricisidir. Müair dövrdə Dünya Bankı tərəfindən Azərbaycanda həyata keçirilməkdə davam edən layihələr əsasən aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.

Dünya Bankı tərəfindən Azərbaycanda həyata keçirilməkdə davam edən layihələr

1	Magistral yol – III üzrə Əlavə maliyyələşdirmə layihəsi	Benefisia“Azəravtoyol” ASC Müddəti: 2016-2019-cu illər.
2	Məcburi köçkünlərin yaşayış şəraiti və gəlir imkanlarının dəstəklənməsi layihəsi	Benefisiar: Məcburi Köçkünlərin Sosial İnkişaf Fondu Müddəti: 2012-2020-ci illər.

3	Məcburi köçkünlərin yaşayış şəraiti və gəlir imkanlarının dəstəklənməsi üzrə Əlavə maliyyələşdirmə layihəsi	Benefisiar: Məcburi Köçkünlərin Sosial İnkişaf Fondu Müddəti: 2016-2020-ci illər.
4	“Cənub Qaz Dəhlizi” layihəsi	Benefisiar: “Cənub Qaz Dəhlizi” QSC Müddəti: 2014 – 2020-ci illər.

Dünya Bankı cənab Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə reallaşdırılan regional əhəmiyyətli Cənub Qaz Dəhlizinin maliyyələşdirilməsinə ilk dəstək verən beynəlxalq maliyyə təşkilatı olub.

2010-cu illərin əvvəllərində DB ilə keçirilən yüksək səviyyəli forumlarda qarşıda duran strateji məsələlər üzrə müzakirələr “Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış” konsepsiyasının qəbul edilməsinə öz töhfəsini vermişdir. Rəqabətqabiliyyətli özəl sektorun inkişafının dəstəklənməsi, insan kapitalının daha sürətlə inkişaf etdirilməsi, əmək məhsuldarlığının artırılmasının dəstəklənməsi, biznes mühitinin daha da təkmilləşdirilməsi, KOS-lara dəstəyin sistemləşdirilməsi, innovasiya ekosisteminin qurulması əsas hədəflərdən hesab edilir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. worldbank.org
2. Elnur Sadiqov. Bank əməliyyatları dərş vəsaiti Bakı 2010-2012
3. R.M.Rzayev Pul, kredit, banklar dərş vəsaiti

*Şəbnəm İbadzadə
Lənkəran Dövlət Universiteti,
İqtisadiyyat və idarəetmə fakültəsi*

“ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ”NİN AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ NEFT STRATEGİYASINA TƏSİRİ

Açar sözlər: neft, Əsrin müqaviləsi, inkişaf, strategiya

Azərbaycan Respublikasının ən qiymətli sərvəti neftdir. Neftin hasilatının başlanıldığı tarixdən bu günə qədər keçən illər ərzində neft iqtisadiyyatımızda mühüm rol oynayır və ölkənin əsas gəlir mənbəyi, ixrac mallarının qaynağı sayılır. Ölkəmizin inkişafı, atılacaq perspektiv addımlar birbaşa neft sektorunun güclənməsi ilə bağlıdır. Azərbaycanda enerji ehtiyatlarının kəşfindən və inkişafına yönləndirilən strategiyadan sonra imzalanan müqavilələr tarixi baxımdan həm iqtisadi, həm də siyasi cəhət-

dən dövlət strukturunu möhkəmləndirib. İmzalanan müqavilələrin ən əhəmiyyətli neft sektoruna yeni stimül verən “Əsrin müqaviləsi” Azərbaycan reallığında böyük iqtisadi əhəmiyyətə malikdir. 1994-cü il 20 sentyabr tarixində Bakıda Xəzərin Azərbaycan sektorundakı neftin birgə işlənməsi haqqında, dəyəri 7.4 mlrd.dollar olan “məhsulun pay bölgüsü” tipli müqavilə imzalandı. Müqavilə öz tarixi, siyasi və beynəlxalq əhəmiyyətinə görə “Əsrin müqaviləsi” adlandırılmışdır. “Əsrin müqaviləsi”ndə dünyanın 8 ölkəsinin 13 ən məşhur neft şirkəti iştirak etmişdir. Bununla da “Yeni neft strategiyası” və doktorinası uğurla həyata keçirilməyə başlandı.

Əvəzolunmaz şəxsiyyət, dünya şöhrətli siyasi xadim, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin uzaqgörən məqsədyönlü siyasəti nəticəsində “Əsrin müqaviləsi” dövlətin iqtisadi gücü baxımından, neft strategiyası baxımından güclü mövqə tutmasına nail oldu. Neft strategiyasının inkişafı istiqamətində böyük layihələrin nəticəsi olaraq xarici investorların maraqları kəskin şəkildə artdı və müsbət istiqamətdə dəyişdi. Müqavilə sayəsində elm, texnika, texnologiya inkişaf etmiş, istər neft, istərsə də sənaye sektorları standartlara cavab verən ən müasir avadanlıqlar və maşınlarla təhciz edilmişdir.

Neft sektorunun bu qədər inkişaf etməsi nəticəsində qeyri - neft sektorlarına, özəl müəssisələrə də diqqət artmışdır. Bu sahələrin də inkişaf etdirilməsi Azərbaycanın iqtisadi siyasətinin mühüm tərkib hissəsidir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. “Əsrin müqaviləsi” üzrə ilkin neftin çıxarılması münasibətilə keçirilən təntənəli tədbirdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin nitqi – 12 noyabr 1997 – ci il.
2. İ.Aliyev, A.Əsədov. “Əsrin müqaviləsi” – davamlı iqtisadi inkişafa aparan yol. Xalq qəzeti.-2009.-13 sentyabr.-s, 1; 3.

Sevər Qaribova
Lənkəran Dövlət Universiteti,
İqtisadiyyat və idarəetmə fakültəsi

XARİCİ KAPİTALIN CƏLB OLUNMASINDA DÖVLƏTİN İNVESTİSİYA SİYASƏTİNİN REALLAŞDIRILMASI

Açar sözlər: xarici investisiya, inkişaf, dövlət

Azərbaycan iqtisadiyyatı dünya təsərrüfatına sürətlə inteqrasiya edir və onun beynəlxalq iqtisadi əlaqələri genişlənir. Bu istiqamətdə xarici in-

vestisiyaların milli iqtisadiyyata cəlb edilməsi aktualıq kəsb edir. Xarici investisiyaların ölkə iqtisadiyyatına cəlb edilməsi Azərbaycan dövlətinin müəyyən etdiyi iqtisadi inkişaf strategiyasının mühüm tərkib hissəsidir. Ölkədəki siyasi sabitlik və iqtisadi inkişaf xarici dövlətlərin Azərbaycan iqtisadiyyatının müxtəlif sahələrinə investisiya qoymaq marağını daha da artırmışdır.

Hal-hazırkı dövrə qədər ölkəmizdə istər daxili, istərsə də xarici investorların hüquq və mənafeələrinin qorunması ilə bağlı qanunlar qəbul edilmiş, bu istiqamətdə mühüm əhəmiyyət kəsb edən hüquqi baza yaradılmışdır (“Xarici investisiyaların qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu-15 yanvar 1992-ci il).

Azərbaycan şəraitində xarici investorların mənafeyinə uyğun aşağıdakı bir-sıra üstünlüklər vardır:

- xarici investisiyalar üçün münbit şərait;
- sürətlə inkişaf edən və açıq iqtisadiyyat;
- qeyri-neft sektorunda geniş imkanlar;
- təbii ehtiyatlar: faydalı qazıntılar və münbit torpaq;
- əlverişli geosiyasi və strateji mövqe;
- rəqabət qabiliyyətinə malik olan yerli işçi qüvvəsi

Məlumdur ki, investisiya siyasəti iqtisadi siyasətin vacib tərkib hissəsidir. milli iqtisadiyyatda xarici kapitalın cəlb olunması sahəsində dövlətin investisiya siyasətində rolu aşağıdakı əsas prinsip və istiqamətlər üzrə reallaşdırılmalıdır: konkret layihə üçün xarici investisiyaların cəlb olunmasının daha səmərəli formalarının istifadə edilməsi; ölkədə xarici investisiyanın sığortalanması və müdafiə edilməsi; xarici investisiyalar üzrə girov əməliyyatının təşkili; beynəlxalq maliyyə institutları və təşkilatları ilə investisiya əməkdaşlığının inkişafı; ölkədən daşınan kapitalın təhlükəsizlik və maneəsiz qaytarılmasını təmin edən əlverişli şəraitin yaradılması; xarici banklarla əməkdaşlığı genişləndirmək və s.

Ədəbiyyat siyahısı

1. “Xarici investisiyaların qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 15 yanvar 1992.
2. Namazova C. İntestisiyalar. Bakı, 2014.
3. Zeynalov V.Z. Azərbaycanca invaestisiya siyasəti. Bakı, 2012.

AZƏRBAYCANIN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ YERİ VƏ ONUN BEYNƏLXALQ HESABATLARDA MÖVQEYİNİN TƏHLİLİ

Açar sözlər: İqtisadi inkişaf, innovasiya potensialı, rəqabət, indikator, beynəlxalq hesabat

XXI əsrin ilk illərində ölkəmizdə aparılan genişmiqyaslı islahatların daha da dərinləşdirilməsi, cəmiyyətimizin daha yüksək sosial-iqtisadi inkişaf pilləsinə yüksəlməsinə şərait yaratmışdır. Ölkədə investisiya mühitinin yaxşılaşdırılmasında mühüm addımlar atılmış, dövlət idarəçiliyi müasir meyarlara uyğun yenidən qurulmuşdur [1]. Müasir iqtisadi şəraitdə ölkəmizin regionda əsas iqtisadi güc mərkəzinə çevrilməsi müasir Azərbaycanın qurucusu, ümummillə lider Heydər Əliyevin fəaliyyəti, xüsusilə də onun dövlət quruculuğu və iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi sahəsində atdığı strateji addımların nəticəsində mümkün olmuşdur. Dövlətimizin modernləşməsi və daha da güclənməsi, milli iqtisadiyyatımızın sürətli inkişafı, beynəlxalq münasibətlər sistemində artan mövqeyi Prezident İlham Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Müasir iqtisadi şəraitdə Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində ölkəmizin mövqeyi onun rəqabət qabiliyyəti ilə ölçülür ki, “Global Rəqabət Qabiliyyəti 2017-2018” hesabatında Azərbaycan iqtisadiyyatı rəqabət qabiliyyətinə görə 137 ölkə arasında 35-ci yerdədir. Azərbaycan Prezidentinin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən islahatlar, öz növbəsində, “Doing Business 2019” hesabatında Azərbaycanın ümumi reytingdə yeni rekordda imza atmasına, eləcə də əksər indikatorlar üzrə mövqeyinin daha üst səviyyəyə qalxmasına imkan verib. Dünya Bankı və Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının dərc etdiyi növbəti “Doing Business 2019” hesabatında Azərbaycan dünyanın 10 ən islahatçı dövləti siyahısına daxil edilərək dünyanın ən çox islahat aparan ölkəsi elan olunub.

Fikrimizcə iqtisadi siyasətdə çevikliyin təmin edilməsi, struktur dəyişiklikləri ilə institusional islahatların paralel aparılması, konkret hədəflərə və maliyyə mənbəyinə əsaslanan proqramlı idarəetmə Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində mövqeyini gələcəkdə də artırmağa əsas verir.

Ədəbiyyat:

1. “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” inkişaf konsepsiyası.

Züleyxa Mustafayeva
Qərbi Kaspi Universitetinin,
magistr, Siyasi və ictimai elmlər fakültəsi

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MƏDƏNİ DİPLOMATİYASI

Açar sözlər: diplomatiya, mədəni diplomatiya, siyasət, qloballaşma

Diplomatiya xarici siyasətin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Xarici siyasət diplomatiyanın məqsəd və vəzifələrini müəyyənləşdirir, diplomatiya isə xarici siyasətin həyata keçirilməsi üçün istifadə edilən praktiki tədbirlərin, həmçinin formalar, metodlar və vasitələrin məcmusunu cəmləşdirir. Mədəni diplomatiya fikir, bilik, adət-ənənə, incəsənət, eləcə də dini və dünyəvi dəyərlər mübadiləsinə, xalqlar, dövlətlər, sivilizasiyalar arasında əlaqələrin inkişafına, stabilliyin, sülhün bərqərar olmasına yardım edən vasitədir.

Qloballaşan dünyada dövlətlərarası münasibətlərlə yanaşı həm də millətlərarası, mədəniyyətlərarası, sivilizasiyalar, dinlərarası əlaqələr inkişaf edir. Bu münasibətlər BMT və YUNESKO–nun əsas prioritet istiqamətləridir. 2017-ci ilin 5 may tarixində Bakıda “Mədəniyyətlərarası dialoqun inkişafı: İnsan təhlükəsizliyi, sülh və davamlı inkişaf üçün yeni imkanlar” mövzusunda IV Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu keçirilmişdir. Forumun əsas tərəfdaşları qismində YUNESKO, BMT-nin Sivilizasiyalar Alyansı, Avropa Şurası, Avropa Şurası, İSESKO, BMT-nin Dünya Turizm Təşkilatı kimi beynəlxalq qurumlar çıxış etmişlər.

Heydər Əliyevin bütün sahələrdə misilsiz xidmətləri var və onun siyasi kursunun davamçısı Prezident İlham Əliyevin apardığı daxili və xarici siyasəti, mədəni əlaqələrin inkişafı Azərbaycanın son illərdəki beynəlxalq münasibətlərdə inkişaf göstəricisidir. Mehriban Əliyeva isə Azərbaycanın “mədəni diplomatiya”sının səlahiyyətli nümayəndəsidir. Azərbaycanın mədəniyyətinin, ənənələrinin, incəsənətinin, musiqisinin xarici ölkələrdə təbliğ edilməsi, mədəni mübadilənin təşviq olunması məqsədilə müxtəmədi olaraq tədbirlər təşkil edilir. Azərbaycan mədəniyyətinin, zəngin tarixi-mədəni irsinin təbliğinə çox böyük töhfədir.

Ədəbiyyat

1. Həsənov Ə.M. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Dərslik. Bakı, “Azərbaycan” nəşriyyatı, 2005.
2. Manafova M.J. Mədəniyyət tarixi və nəzəriyyəsi. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı: Sabah nəşriyyatı 2010.

AZƏRBAYCAN – İSRAİL MÜNASİBƏTLƏRİ

Açar sözlər: Azərbaycan, İsrail, diplomatik əlaqə, əməkdaşlıq

İsrail Dövləti Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyini 1991-ci il dekabrın 25-də tanıdı. İki ölkə arasındakı diplomatik əlaqələr 1992-ci il aprelin 6-da quruldu. Az sonra İsrail Bakıda səfirliyini açdı. 1993-cü ildə Ümummillə lider Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra Azərbaycan – İsrail münasibətlərinə xüsusi diqqət yetirmiş, iki dövlət arasında əməkdaşlıq əlaqələri genişlənməmişdir. Azərbaycan tərəfi İsrailə münasibətlərində yeni texnologiyaların ölkəyə gətirilməsi və müdafiə sənayesi sahəsində əməkdaşlıqda maraqlı idi. 1997-ci il avqustun 29-da İsrailin Baş Naziri Benyamin Netanyahu Azərbaycana qısamüddətli səfərə gəlmiş, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev ilə görüşərək ikitərəfli münasibətlərin inkişaf etdirilməsi məsələlərini müzakirə etmişdir. Məlum olduğu kimi, Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində yaradılmış Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli məsələsi Azərbaycan diplomiyasının qarşısında çox mühüm vəzifələr qoymuşdur. Bu vəzifələri həyata keçirmək üçün Azərbaycan Respublikası İsrail dövləti ilə əməkdaşlığı da bir vasitə olaraq görmüşdür. İsrail dövləti də geosiyasi və ticarət-iqtisadi maraqlarını və enerji təhlükəsizliyini təmin etmək istiqamətində Azərbaycan ilə əməkdaşlıqdan faydalanmışdır. Azərbaycan Respublikası İsrail ilə qarşılıqlı münasibətlərini Yaxın və Orta Şərqi müsəlman ölkələri ilə əməkdaşlığa xələl gətirmədən inkişaf etdirməyə çalışır. Azərbaycan və İsrail arasında əlaqələr beynəlxalq normalara əsaslanır. Prezident İlham Əliyev iki ölkə arasında əməkdaşlığı yüksək qiymətləndirir. Azərbaycan-İsrail əməkdaşlığı yüksələn xətt üzrə inkişaf edir. Hazırda Azərbaycanda çoxminli yəhudi icması, İsraildə isə on minlərlə Azərbaycan əsilli yəhudi yaşayır. Azərbaycanın İsrailə münasibətləri, eyni zamanda, tolerantlığın siyasi nümunəsi kimi də yüksək dəyərə malikdir.

Ədəbiyyat

1. Qasımlı. M.C. Azərbaycan Respublikasının diplomatiya tarixi / Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti (1991-2003): 2 hissədə. 1-ci hissə. - Bakı: Mütərcim, 2015. 664 s.
2. Əliyev İ.H. İnkişaf məqsədimizdir. I kitab. 2003 avqust-oktyabr. Bakı, 2009, 166 s.

AZƏRBAYCAN VƏ QAZAXISTAN SİYASİ MÜNASİBƏTLƏRİ

Açar sözlər: Siyasi, diplomatiya, etnik, müstəqillik, xalq

Azərbaycan və Qazaxıstan xalqları türksöylü xalqlar olmaqla etnik, dil, din və mədəniyyət baxımından bir-birlərinə çox yaxındırlar. 70 illik SSRİ hakimiyyəti zamanı bu iki xalq siyasi və mədəni cəhətdən daha da yaxınlaşmışlardı. Ulu öndər Heydər Əliyevin 1969-cu ildə Azərbaycan SSRİ Mərkəzi Komitəsinin Birinci Katibi seçilməsindən sonra hər iki qardaş xalqın yaxınlaşması prosesi gücləndi. SSRİ süqutu ilə hər iki respublika dövlət müstəqilliklərini elan etdilər. Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında diplomatik əlaqələrin 30 avqust 1992-ci ildə yaranmasına baxmayaraq, hər iki ölkənin daxili sosial-iqtisadi və siyasi problemlərin doğurduğu səbəblər üzündən əlaqələr inkişaf etməmişdi. Qazaxıstanın Azərbaycanda diplomatik səfirliyi öz fəaliyyətinə 1993-cü ilin yanvar ayının 9-da, Azərbaycanın Qazaxıstandakı səfirliyi isə 1 mart 2004-cü ildə başlamışdır. 1993-cü ildə Azərbaycan xalqının Ulu öndəri, Ümummillilider Heydər Əliyevin hakimiyyətə 2-ci dəfə qayıdışından sonra əlaqələr daha da sürətləndi. Prezidentlər və dövlət rəhbərləri arasında rəsmi səfərlər başladı. Ulu öndərlə Qazaxıstan prezidenti Nursultan Nazarbayev arasında ilk rəsmi görüşlərdən biri 19 oktyabr 1994-cü ildə olmuşdur. Türk dövlətləri başçılarından ikinci zirvə görüşündə iştirak edən Heydər Əliyev və Nursultan Nazarbayev görüşmüş və ikitərəfli əlaqələrin inkişaf etdirilməsinin hər iki qardaş xalq üçün mühüm olduğunu dönə-dönə vurğulamışdılar. 1995-ci il 9 fevral tarixində Almatıda keçirilən MDB ölkələri dövlət başçılarından Zirvə toplantısında və həmin il 25 oktyabr tarixində BMT-nin 50 illik yubileyi ilə bağlı keçirilən tədbirdə iki lider yenidən bir araya gəlmiş və ikili münasibətlərin inkişafı perspektivi haqqında müzakirələr aparmışdılar. 1996-cı il 16 sentyabr tarixində Nursultan Nazarbayev Bakıya rəsmi səfər etmiş və hər iki ölkə prezidentinin rəhbərliyi altında dövlət rəsmilərinin görüşü keçirilmişdir. Azərbaycan ilə Qazaxıstan arasında bir sıra sənədlər imzalanmışdır. Qazaxıstan Respublikası Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıyır və ölkəmizin haqq səsinini dünya ictimaiyyətinə tanıdır. Hal-hazırda hər iki qardaş dövlətlər arasında əlaqələr sürətlə inkişaf edir.

Ədəbiyyat:

1. <http://lib.aliyev-heritage.org/az/549420.html>
2. <http://www.mfa.gov.az>

*Natavan Quliyeva
Sumqayıt Dövlət Universiteti,
Tarix və Coğrafiya fakültəsinin magistrantu*

AZƏRBAYCANIN BMT İLƏ TƏHSİL, ELM VƏ MƏDƏNİ SAHƏLƏRDƏ ƏMƏKDAŞLIĞI

Açar sözlər: UNESCO, Fond, Komissiya, İrs, Təşkilat

1992-ci il martın 2-də BMT Baş Məclisinin 46-cı sessiyasında Azərbaycan BMT-yə üzv seçildi. Bu, Azərbaycan xalqının müstəqil və suveren dövlətə sahib olmasının dünya tərəfindən hüquqi olaraq tanınması demək idi. Bu təşkilat Azərbaycan mədəniyyətini, folklorunu, xalqın psixologiyasında tolerantlığı, adət-ənənəmizi dünyada təbliğ etməkdə və tanımaqda əvəzsiz rol oynayır. Məhz Prezident İlham Əliyev və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsləri ilə Azərbaycan BMT-nin elm, təhsil və mədəniyyətlə bağlı olan qurumları ilə geniş əməkdaşlıq layihələri həyata keçirir. Bu, UNESCO çərçivəsində daha çox nəzərə çarpır. Keçən müddət ərzində Azərbaycanın UNESCO nəzdində Milli Komissiyası təsis edilib.

Azərbaycan 1995-ci ildən başlayaraq BMT-nin bir sıra komissiyalarına qoşulmuşdur. Azərbaycan mədəniyyətinin BMT xətti ilə dünyada tanıtılmasında çox əhəmiyyətli addımlar atılır. 1996-cı ildə dahi Azərbaycan şairi və mütəfəkkiri Məhəmməd Füzulinin anadan olmasının 500 illik yubileyi Parisdə – UNESCO-nun qərargahında qeyd edilmişdi. 2000-ci ildə isə "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illik yubileyi orada təşkil edildi. Mehriban Əliyeva UNESCO-nun ideyalarına göstərdiyi sadıqlıq görə 2004-cü ilin sentyabrında onun xoşməramlı səfiri adına layiq görüldü. 2010-cu ildə isə Mehriban xanım Əliyeva UNESCO-nun "Qızıl Motosart" medalı ilə təltif edilib. Məhz Mehriban Əliyevanın fəaliyyəti sayəsində Azərbaycanın maddi-mədəni irs nümunələri – UNESCO-nun Ümumdünya İrs Siyahısına daxil edilib. Bundan başqa, Azərbaycan muğamı, aşıq sənəti, Novruz bayramı, xalçaçılıq sənəti, eləcə də tar və onun ifaçılıq sənəti Qeyri-maddi Mədəni İrsin Reprerentativ Siyahısına salınıb. Çovkən

ənənəvi atüstü oyunu da UNESCO-nun Təcili qorunmaya ehtiyacı olan Qeyri-maddi Mədəni İrs Siyahısına daxil edilib. Çovkən ənənəvi atüstü oyunu da UNESCO-nun Təcili qorunmaya ehtiyacı olan Qeyri-maddi Mədəni İrs Siyahısına daxil edilib.

Ədəbiyyat

1. Fərmanova A. Azərbaycan-UNESCO əməkdaşlığı dinamik şəkildə inkişaf etdirilir. "İki sahil" qəz., Bakı, 2014, 17 may, s.8; 11.
2. <http://newtimes.az/az/relations/5082/>

Barat Sadıqov
Azərbaycan Respublikası DİN-in
Polis Akademiyasının

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏRDƏ

Açar sözlər: beynəlxalq münasibətlər, integrasiya, status

1991-ci il 18 oktyabr tarixində müstəqilliyinə qovuşmuş Azərbaycan Respublikası hüquqi, dünyəvi, demokratik dövlət quruculuğu yolunu seçərək dünya birliyinə sürətlə integrasiya etməyə başladı. Qısa müddət ərzində Azərbaycan Respublikası dünya birliyinin tam bərabərhüquqlu üzvünə çevrildi.

Azərbaycan Respublikası 1992-ci ilin martından BMT-nin, 2001-ci ilin yanvarından isə AŞ-ın üzvüdür. Bu günə kimi Azərbaycan Respublikası 200-dən artıq beynəlxalq müqavilənin iştirakçısıdır.

Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas vəzifələri və prioritetləri Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında əks olunmuşdur. Dövlət başçısı Konstitusiyanın tələblərindən çıxış edərək hər bir konkret zaman, məkan və şərait çərçivəsində xarici siyasət prioritetlərini müəyyənləşdirir, onun həyata keçirilməsini təmin edir. Məhz bundan irəli gələrək ümumillər lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin və beynəlxalq münasibətlər sistemində təmsilçiliyinin strateji və cari vəzifələri xarici aləmdə əlaqənin konturları, prioritetləri müəyyən edildi.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 10-cu maddəsi beynəlxalq münasibətlərin prinsiplərini müəyyən edir. Belə ki, həmin maddə

yə əsasən Azərbaycan Respublikası başqa dövlətlərlə münasibətlərini həmişəlik qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normalarında nəzərdə tutulan prinsiplər əsasında qurur.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. E-qanun.az
2. Google.az
3. AR-nın “Beynəlxalq xüsusi hüquq haqqında” Qanunu
4. Kayzen.az

Azər Xəlilov
ADPU Cəlilabad filialı

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MÜASİR XARİCİ
SİYASƏTİNDƏ ƏSAS PRİORİTETLƏR**

Açar sözlər: xarici siyasət, prioritet, inteqrasiya, diplomatiya

Müasir Azərbaycan dünya birliyinə inteqrasiya edən, demokratik prinsiplərə sadıq olan dövlətdir. Yeni şərait milli dövlət quruculuğuna yeni ideyalar gətirmişdir. Bu zəruri olan şərtlərdir ki, etibarlı dəyərlər bazasını və kollektiv mənlilik şüurunu tələb edir. Xalqımız əsrlər boyu öz milli identikliyinə və dövlətçilik ənənələrini qorumuşdur. Azərbaycan öz geosiyasi məkanında həmişə sülhsevərliyi və dinc yanaşı yaşama prinsiplərinə sadıqlığı ilə seçilmişdir. Bu mənada dövlətimizin xarici siyasəti də bu prinsiplər əsasında qurulmuşdur. Azərbaycanın xarici siyasəti Azərbaycan dövlətinin xarici məsələlərdə yalnız Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn müddəalarla məhdudlaşır.

1995-ci ilin 12 noyabrında yeni və daha qərarlı inkişaf yoluna çıxmış Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası qəbul edildi. Azərbaycan da dövlət quruculuğu, qanunların qəbulu, daxili və xarici siyasətin təsnifatlaşdırılması həyata keçirildi. O zamandan Azərbaycan həm qonşuluq siyasətində, həm də digər region ölkələri ilə olan münasibətlərində balanslaşdırılmış siyasət yürütməkdədir. Bütün dövlətlərlə eyni cür məsafə saxlamaq, ilk olaraq Azərbaycanın milli maraqlarını önə çəkmək əsas olaraq götürülür.

Dövlətimizin xarici siyasətində əsas prioritetlər bunlardır: Azərbaycanın müstəqilliyinə qarşı yönələn bütün təhlükələrin aradan qaldırılması, milli təhlükəsizliyin təmin edilməsi, Ermənistan tərəfindən həyata keçiri-

lən separatizm və işğalçılıq siyasətinin qarşısının alınması və bu məqsədlə bölgədə və dünyada müttəfiqlərin qazanılması. Region dövlətlərlə maraqların üst-üstə düşməsinə təmin etmə və qarşılıqlı əməkdaşlıq çərçivəsində hərəkət etmək.

Üçüncü minillikdə Azərbaycanın xarici siyasətinə yeni əməkdaşlıq formatı əlavə olunmuşdur. Müstəqilliyin ilk illərindən etibarən beynəlxalq münasibətlər sistemində ikitərəfli və çoxtərəfli formatda əməkdaşlıq prioritet olmuşdur. Bu yanaşma Azərbaycanın təcavüzkar Ermənistanı çıxmaq şərtilə bütün qonşuları ilə qarşılıqlı faydalı münasibətlərə verdiyi əhəmiyyəti göstərir. Xaricdə çalışan Azərbaycan diplomatlarının ümumi sayı 600-ə yaxındır. 177 ölkə ilə diplomatik münasibətlər qurmuş Azərbaycan xarici ölkələrdə və beynəlxalq təşkilatlar yanında 91 diplomatik missiya da təsis etmişdir. Eyni zamanda, bu gün Bakıda 62 ölkənin diplomatik missiyası fəaliyyət göstərir.

İstifadə olunan ədəbiyyat:

1. Həsənov Ə. Müasir Beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti, 2013
2. Nəsimov E. Azərbaycanın xarici siyasəti, 2006
3. Nəsimzadə N. Azərbaycanın xarici siyasəti, 2005

*Pənah Piraliev
Azərbaycan Universiteti,
Tarix ixtisası*

“QAFQAZ EVİ” VƏ AZƏRBAYCAN

Acar sözlər: Qafqaz evi, Difahi, Qafqaz komitəsi

“Qafqaz evi” ideyası ilə bağlı çox fikirlər bildirilib. Liberal yönüm daim belə bir ideya irəli sürür ki, Azərbaycanın torpaq işğalları ilə bağlı münaqişə Qafqaz xalqları arasında sülhün bərqərar olmasına ən böyük maneədir. Siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru Zaur Əliyevin tədqiqatlarına görə, bu ideyanı ilk dəfə Qafqazda Mirzə Fətəli Axundov irəli sürüb. M.F.Axundovdan başqa Gürcüstandan İlya Çavçavadze, Qərbi Azərbaycana köçürülmüş ermənilər içərisindən Xaçatur Abovyan “etnik millətçilik” ideyası üzərində işləyirdilər.

“Qafqaz Evi” ideyası Osmanlı dövlətinin marağında da dururdu və əsas amil kimi Qafqazın müsəlman əhalisi nəzərdə tutulurdu. 1915-ci ildə

Türkiyədə marşal Fuad paşanın rəhbərliyi altında “Qafqaz Evi” adlanan siyasi təşkilatın Prezidiumunda Səlim bəy Behbudov Azərbaycanı təmsil edirdi.

Qeyd edək ki, “Difahi” partiyasını da əsas qayəsi bu idi. Yəni, Qafqaz müsəlman dövlətinin yaradılması ideyası. Hətta Aslan xan Xoyski tərəfindən 1915-ci ilin fevralında gizli şəkildə Ənvər Paşaya belə bir dövlətin yaradılması layihəsi verilmişdir. Layihə təsdiqləndi. Lakin Sarıqamış məğlubiyyəti və sonrakı gedişat buna imkan vermədi. Rusiyada Oktyabr çevrilişi Qafqazda Azərbaycan, Gürcüstan, “Ermənistan” daxil olmaqla qısamüddətli Qafqaz federasiyası yaradıldı. Bu, Qafqaz evinin yaradılmasının ilk cəhdi idi. Bu plan da müstəqil dövlətlərin yaradılması ilə başa çatdı. Plan süquta uğradı.

Üzeyir Hacıbəyovun “Biz hamımız Qafqazlı balasıyıq” adlı məqaləsində də ideyanın region üçün əhəmiyyətli olduğu qeyd edilirdi. Azərbaycan, Gürcüstan, “Ermənistan” və Rusiyanın yanında Çeçenistan istisna olmaqla Qafqaz evi yaradılmalı idi.

Beləliklə, nəticə budur ki, “Qafqaz evi” ideyası yalnız və yalnız “ermənistan” adlı qondarma qurumun mövqeyinə görə reallaşa bilmir. Faktiki “ermənistan” adlı qurum “Qafqaz evi” ideyası altına Rusiya tərəfindən qoyulan bombadır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. X.İbrahimli, Azərbaycan mühacirət tarixi, Bakı-2012, əsh.289-303.
2. Şərq qəzeti, Qafqaz evi, 20.02.2019
3. ASSU NEWS, Az Qafqaz evi

Fatimə Muğalova
Bakı şəhəri 27 Nəli tam orta məktəb

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASI

Açar sözlər: azərbaycançılıq, ümummillilər lideri, ideologiya

Heydər Əliyev Azərbaycan tarixinin yetişdirdiyi ən nadir simalardan biri, türk dünyasının və ümumən sivil dünyanın qüdrətli şəxsiyyətidir. Tarixə Azərbaycan xalqının ümummillilər lideri kimi daxil olmuş bu əvəzolunmaz insan liderlərə məxsus ən ali keyfiyyətlərə malik idi. Tanrı ona hər bir üstünlüyü bəxş etmişdi: yaraşlıq boy-buxun, təbəssüm və sərtliyi sintez edən sima, gələcəyi dəqiq müəyyənləşdirən, tarixin nizamını təmin edən tə-

fəkkür, parlaq natiqlik məharəti, qüdrətli siyasi iradə, güclü dövlətçilik duyğusu, çevik idarəetmə məharəti, insanların qəlbinə yol tapmaq, xalqın qüdrətinə arxalanmaq bacarığı! Bir sözlə, Heydər Əliyev qalibiyyət əzmi ilə yaşayan və dövləti cəsarətlə idarə edən qüdrətli bir şəxsiyyət idi. Ümummillili lider Heydər Əliyev Azərbaycan üçün çox böyük tarixi nailiyyətlər, tarixi uğurlar və tükənməz dövlətçilik təcrübələri - müstəqil Azərbaycan, əbədi azadlıq qoyub getdi. Heydər Əliyevin azərbaycançılıq təlimində dövlətçiliyimizin və ideoloji düşüncəmizin tarixi ənənələri səylə nəzərə alınır. Bununla belə, onun konsepsiyasında tarixiliklə müasirliyin nəzəri vəhdəti əsas yer tutur ki, bu da həmin təlimin gələcəyə yönəlməsini təmin edir. Azərbaycançılıq öz milli mənsubiyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamaq, eyni zamanda onların ümumbəşəri dəyərlərlə sintezindən, inteqrasiyasından bəhrələnmək və hər bir insanın inkişafının təmin olunması deməkdir". Qurultaydakı məruzəsində Heydər Əliyev bu məsələni siyasi dövlətçilik baxımından bir qədər də dəqiqləşdirir: "Hər bir insan üçün onun milli mənsubiyyəti onun qürur mənbəyidir. Həmişə fəxr etmişəm, bu gün də fəxr edirəm ki, mən azərbaycanlıyam. Müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası azərbaycançılıqdır. Hər bir azərbaycanlı öz milli mənsubiyyətinə görə qürur hissi keçirməlidir və biz azərbaycançılığı - Azərbaycan dilini, mədəniyyətini, milli-mənəvi dəyərlərini, adət-ənənələrini yaşatmalıyıq".

Heydər Əliyev azərbaycançılıq ideyasına tamamilə yeni bir məzmun verərək onu Azərbaycanın milli-etnik xüsusiyyətlərinə, müasir dövrün tələblərinə və dünyanın müasir şəraitinə uyğunlaşdırdı. Odur ki, Heydər Əliyevi müasir azərbaycançılıq ideologiyasının - dövrün, zamanın tələblərini, dövlətçiliyin əsaslarını, milli-etnik şəraiti nəzərə alan milli təlimin banisi hesab etmək olar. Heydər Əliyevin bəhs etdiyi azərbaycançılıq ideologiyası və onun məzmununa daxil edilmiş əsas prinsiplər həm də 1995-ci ildə ümumxalq referendumu ilə qəbul edilmiş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında öz əksini tapmışdır. Bu ideologiya artıq hansısa siyasi liderin, partiyanın, yaxud siyasi təşkilatın deyil, bütün xalqın ümumi marağının ifadəsinə çevrilmişdir. Ölkə başçısı Azərbaycan xalqının zamanın sınaqlarına sinə gərərək, müasir dünya xalqları sırasında layiqli yer tutmasını öz dili və mədəniyyətini qoruması, milli-mənəvi dəyərlərinə arxalanması ilə sıx bağlı olduğunu qeyd edir. Buna görə də bu gün elm və mədəniyyətə, vətənpərvərlik tərbiyəsinə, xalqımızın tarixi irsinə yetirilən diqqət dövlət quruculuğu siyasətinin tərkib hissəsi olub Heydər Əliyevin dövlətçilik təliminin yaradıcı şəkildə inkişafının təzahürü kimi özünü göstərir.

Ədəbiyyat

1. Əli Həsənov. Heydər Əliyev və milli dövlətçilik təlimi-azərbaycançılıq// “Xalq qəzeti”-2010-9 may, №100, səh 3-4.
2. Müstəqilliyimiz əbədidir. Azər nəşr-2007-səh 6-7.
3. Mübariz Qurbanlı. Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyətində azərbaycançılıq ideologiyası // “Xalq qəzeti” -2016-11 dekabr № 275-səh 4

*Джебраилов Имран
Баки Дöвлат Университети,
Лицей «Юные Таланты»*

СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Ключевые слова: методы, общение, время, опыт

Изучение языков на данный момент является одной из самых часто встречаемых проблем, особенно у молодежи, которую, однако, несложно решить. Большинство людей ориентируются на старые методы обучения языков, которые являются неэффективными в современных реалиях. Запоминание слов при помощи словаря и изучение грамматики без практики общения отнимает много сил и времени, при этом человек не учится думать и разговаривать на этом языке.

На данный момент имеются новые методы изучения языка, которые по всем параметрам лучше старых методов. При этом можно различить самостоятельные и групповые методы обучения. Групповым методом является способ изучения языка путём дискуссий, обсуждений в определенной компании заинтересованных в изучении языка людей. Это учит нас выражать свои мысли и понимать чужую речь. При самостоятельном изучении языка очень полезно делать презентации, слушать музыку, смотреть фильмы на нужном нам языке. Для запоминания слов можно прикреплять листочки со словами в каждом уголке дома, офиса и других помещений, чтобы непроизвольно запоминать слова. Самым эффективным, но при этом трудно-выполнимым способом является полный переход в нужную языковую среду, т.е. переезд в страну с активным использованием этого языка жителями государства. Происходит полная реформация восприятия окружающего нас мира. При таком изучении человек полу-

чает удовольствие, расширяет кругозор и набирается жизненного опыта.

Современные методы обучения имеют определённые преимущества перед старыми методами. Первым хотелось бы отметить то, что в современном мире, где каждая секунда имеет свое значение, нужно максимально эффективно это время распределять, чему как раз способствуют новые методы. Также немаловажно сказать, что при заучивании слов из словаря мы не применяем их и, следовательно, в скором времени забываем. При старых методах обучения мы ищем время для обучения, когда при новых – язык становится неотъемлемой частью нашей жизни.

Я считаю, что в современном высокотехнологичном мире следует использовать возможности электронных устройств для изучения языков. Нас повсюду окружают «умные» устройства: смартфоны, компьютеры, часы, браслеты, бытовая техника. Поэтому я считаю одним из лучших способов создание специальных приложений для популярных на данный момент платформ, например, Android, iOS, Windows и т.д. Эти приложения будут регулярно по мере использования стационарных и мобильных устройств задавать вопросы, давать различные задания. Таким способом можно будет легко, не сильно меня повседневную жизнь упростить обучение. При этом моё видение решения не является отдельным способом, а должно идти параллельно обычному изучению языка одним из вышеперечисленных методов.

Как мы могли понять из прочитанного, преимущества современных методов перед старыми методами очевидны. Всегда нужно исследовать, находить новые удобные лично для Вас способы. Никогда не останавливайтесь, так как изучения языка – легко, полезно и очень увлекательно!

Ədəbiyyat siyahısı

1. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. - М., 2003.
2. Горлова Н.А. Личностно-деятельностный метод обучения иностранным языкам дошкольников, младших школьников и подростков. - М, 2010.
3. Рогова Г.В. Methods of teaching. - Л., 1975.
4. Скалкин В.Л. Обучение диалогической речи (на материале английского языка). – М., 1989.

MÜASİR AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ

Açar sözlər: dövlət, müstəqillik, Cümhuriyyət

SSRİ-nin süqutundan sonra beynəlxalq aləmə tam müstəqil bir aktor kimi inteqrasiya etməyə başlayan gənc dövlətlərdən biri də Azərbaycan Respublikası (AR) idi. Müstəqil Azərbaycanın müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində yeri və rolunun araşdırılması üçün ölkəmizin beynəlxalq aləmlə ilkin əlaqələr qurduğu şəraitə nəzər salmalıyıq. Çünki müasir AR-nin beynəlxalq münasibətlər sisteminin bərabərhüquqlu iştirakçısına çevrilməsi prosesində rastlaşdığı problemlər Cümhuriyyət dövründəki (1918-1920-ci illər), erməni şovinistlərinin "Böyük Ermənistan" yaratmaq xülyası da daxil olmaqla, analoji proseslərin davamı idi. Ümumiyyətlə, Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində fəaliyyətə başlamasının əsası İstanbul konfransında (1918-ci il) qoyulub. Müstəqilliyin ilk illərində Azərbaycanın xarici siyasətinin yalnız bir istiqaməti nəzərə çarpırdı. Belə yanaşma müstəqil dövlət quruculuğu və beynəlxalq münasibətlər sistemində hər hansı yer və rolu qeyri-mümkün edirdi. Çünki sırf Rusiyameyilli xarici siyasətin həyata keçirilməsi Azərbaycanın dövlət mənafeələrini beynəlxalq münasibətlərin inkişaf tendensiyası ilə uzlaşmağa imkan vermirdi. Təbii ki, belə yanaşma da Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində özünəməxsus yer və adını mümkün edirdi. Yalnız 1993-cü ildən başlayaraq, yəni Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra milli maraqların təmin olunmasına, beynəlxalq aləmlə sıx inteqrasiyaya istiqamətlənən xarici siyasi strategiya formalaşmağa başladı. Balanslaşdırılan siyasətə söykənən bu strategiya Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlər sistemində yeri və rolunun təşəkkül tapmasına xidmət edirdi. Özünün ilk andiçmə mərasimində (1993-cü il, 10 oktyabr) həmin məqama da toxunan mərhum Heydər Əliyev deyib: "... Bizim xarici siyasətimiz, birinci növbədə, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini təmin etməyə yönəldilməlidir. Vəzifə Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq mövqelərini möhkəmlətməkdən ibarətdir. AR-nin beynəlxalq münasibətlər sistemində məxsusi rol və yerinin gerçəkləşməsində ölkəmizə qərəzli münasibət bəsləyən, Ermənistanın təcavüzkar maraqlarını dəstəkləyən dövlətlərlə sıx diplomatik əlaqələrimiz də təsirsiz ötüşmədi. Belə ki, Fransanın Ermənistanı təsir imkanla-

rını nəzərə alan Prezident Heydər Əliyev xarici dövlətlərə ilk rəsmi səfərini məhz Fransaya etdi. İndi olduğu kimi, o vaxt da İranla yaxın qonşuluq əlaqələrinin qurulmasına xüsusi önəm verildi. Göründüyü kimi, Heydər Əliyev ilk öncə region dövlətləri, sonra isə dünyanın digər nüfuzlu dövlətləri ilə ikitərəfli və çoxtərəfli qarşılıqlı əlaqələr qurmaqla respublikamızın beynəlxalq münasibətlər sistemində özünə layiq yer tutması üçün etibarlı zəmin hazırladı. İlk dəfədir ki, müstəqil Azərbaycanın Prezidenti dünya birliyi tərəfindən tanınmış və bərabər hüquqlarla onun tərkibinə daxil olmuş ölkəsini dünya birliyinə təqdim edir.” 20 il bundan qabaq ölkəmizi dünya birliyinə təqdim edən Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin balanslaşdırılmış çoxşaxəli siyasətini uğurla davam etdirən cənab İlham Əliyevin düşünülmüş strategiya və gərgin diplomatik səyləri nəticəsində müasir Azərbaycan Respublikası beynəlxalq münasibətlərin tamhüquqlu subyektinə çevrilib.

İstifadə olunan ədəbiyyat:

Əli Həsənov 2005-ci il elektron kataloq və kitabxana

Xətayə Aslanova

Cəbrayıl rayon N.Aslanov adına

Cocuq Mərcanlı kənd tam orta məktəbi

QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURALİZM MODELLƏRİ

Açar sözlər: tolerantlıq, multikulturalizm, din və mədəniyyət

Dünyadakı münaqişələrin aparıcı faktorlarından hesab olunan dini və etnik qarşıdurmalar dövlətlərarası böhranı daha da dərinləşdirir. Milliyətçi qüvvələrin fəallaşması, məzhəb ittilafları fonunda baş verən bu münaqişələr müasir dövrdə özünü kəskin formada göstərir. Yaxın Şərqdə, o cümlədən, Suriya və İraqda radikal sünni-şiə insidentləri daxili etnik gərginliyin ən pik həddinə yüksələrək kütləvi davalara, məscidlərin partladılmasına, çoxsaylı insan ölümünə səbəb olur. Yalnız Yaxın Şərqdə deyil, Asiyada da xüsusən də, Myanmada Rohinca müsəlmanları, Çində Uyğur türkləri din amilinə görə, kütləvi soyqırma, sürgünə məruz qalırlar.. Amerikanın müxtəlif ştatlarında qaradərililərin polis əməkdaşları tərəfindən zorakılığa məruz qalması, bəzi hallarda isə öldürülməsi, Şimali Karolinada müsəlman tələbələrin dini zəmində baş verən iğtişaşlar zamanı qətlə

yetirilməsi, İslam inanlı şəxslərin təhqir olunması dini-irqi ayrı-seçkilik nəticəsində baş verir.

Multikulturalizm siyasətinin əsasını təşkil edən tolerantlıq prinsipi də məscidlərin, kilsələrin və sinaqoqların çoxluğunda, müxtəlif millətlərin mehriban qonşuluq prinsipi əsasında birgəyəşayışında özünü göstərir.

Azərbaycanda tolerantlıq və multikulturalizm kimi amillərin inkişafı ölkədə mədəniyyətlərarası dialoqu yaxşılaşdırır, milli, dini tolerantlığı gücləndirir. Ölkəmizdə bu ali dəyərlərin xalqımızın həyat tərzinə çevrilməsinə baxmayaraq, dövlət səviyyəsində də bir sıra addımların atılması, dünya üçün nümunə hesab oluna biləcək islahatların həyata keçirilməsi multikultural siyasətin daha geniş şəkildə təbliğ olunmasına imkan verib. Bildiyiniz kimi, 2014-cü ildə Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzinin yaradılmışdır və hörmətli akademikimiz Kamal Abdulla həmin vaxtdan mərkəzin Himayəçilik Şurasının sədri seçilmiş daha sonra Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri təyin edilmişdir. 2016-cı ilin isə ölkədə "Multikulturalizm ili"nin elan edilməsi ölkə prezidenti cənab İlham Əliyevin böyük siyasi iradə nümayiş etdirərək həyata keçirilən fəaliyyətə ciddi şəkildə dəstək verdiyini bir daha sübut edir.

Azərbaycan bu sahədə apardığı siyasətlə dünyanın diqqət mərkəzindədir: Azərbaycan son bir neçə ildə Şərq aləmində ən böyük konfranslara, mötəbər tədbirlərə ev sahibliyi edir. Bakı, Naxçıvan və Gəncə şəhəri İslam mədəniyyətinin və mənəviyyatının mərkəzinə çevrilib. Bütün bunlar əbəs yerə deyil. Azərbaycan dünyəvi ölkə olsa da, dövlət daima dinə yardım edir. Hər il dövlət başçısı ölkədə mövcud olan bütün dini icmalara maliyyə yardımı göstərir. Azərbaycanda müstəqillik dövrü ərzində tikilmiş məscidlərin sayı keçmiş sovet dövlətlərində tikilən məscidlərdən çoxdur.

Mən fikirləşirəm ki, Qərb "demokratiya" deyib qışqırsa da, həqiqi demokratiya bu ölkədədir. Azərbaycan azsaylı ölkələrdəndir ki, fərqli din və ya millət qarşılıqlı rəqabətə rast gəlinməyib. Tarixə nəzər saldıqda da bunun şahidi oluruq. Yalnız fərqli dinlər arasında deyil, məzhəb münaqişəsinə də rast gəlinmir. Halbuki bir çox müsəlman ölkələrində dindaxili qarşıdurmaları, sünni-şiə münaqişəsini görürük. Hesab edirəm ki, bu sabitliyi qorumaq üçün yalnız dövlətin deyil, fərqli din və mədəniyyət daşıyıcılarının da üzərinə böyük məsuliyyət düşür.

İstifadə olunan ədəbiyyat:

1. internet materialları.

СБАЛАНСИРОВАННАЯ ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА АЗЕРБАЙДЖАНА ПРИ МЕНЯЮЩЕМСЯ ХАРАКТЕРЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Ключевые слова: Азербайджан, сбалансированная политика, характер международных отношений

Умение держать баланс является неотъемлемым качеством не только хорошего эквилибриста, но и важным атрибутом государственной политики. Неслучайно, что даже во время холодной войны наибольшую выгоду получили ни страны коммунистического лагеря, ни страны капиталистического блока, а те страны, которые прагматично оценивали свои национальные интересы. Так Б.Корани отметил, что в 1970-е гг. Алжир в военно-политической сфере был сторонником сотрудничества с СССР, а свои экономические отношения африканское государство строило, ориентируясь на США.

Вектор сбалансированной внешней политики, намеченный Г.Алиевым и в продолженный Президентом И. Алиевым, позволил стране акцентировать внимание на укрепление своей государственности и поднятии национальной экономики.

При этом необходимо отметить, что текущий и грядущий характер международных отношений отличается и будет отличаться от ситуации, которая царил в конце XX в. Подобное положение делает необходимым сделать некоторые коррективы в рамках проводимой политики.

Выводы: 1. Если в конце XX и начале XXI вв. Азербайджану, в основном, необходимо было лавировать между единым Западом и Россией, то в последнее время. ЕС показывает, что он готов не словом, а делом защищать свои интересы, если даже они не совпадают с мнением США. 2. Сама Россия, имея принципиальные расхождения с Западом, должна корректировать свою политику, что не может не интересоваться ее ближайших соседей. 3. По прогнозам к 2032 г. Китай по номинальному ВВП обойдет США, что вызывает необходимость «посмотреть на Восток».

Литература:

1. The World Economic League Table: / CEBR
2. Цыганков П.А. Теория международных отношений: учебник. Москва, Гардарика, 2009, 562

ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN, DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİNƏ BÖYÜK BRİTANIYANIN MÜNASİBƏTİ

Açar sözlər: Dağlıq Qarabağ, Böyük Britaniya, Tomas de Vaal, Kerzon hökuməti

SSRİ-nin dağılması ilə müstəqillik əldə etmiş Azərbaycanın diplomatik münasibət qurduğu dövlətlərdən biri də Böyük Britaniyadır. Böyük Britaniya Azərbaycanın müstəqilliyini 1991-ci il dekabr ayında tanıdı və 1992-ci il mart ayında iki ölkə arasında diplomatic əlaqələr quruldu. Ölkələr arasında qurulan diplomatik və iqtisadi əlaqələrlə yanaşı Böyük Britaniya rəsmilərinin Dağlıq Qarabağ münaqişəsinə münasibəti Azərbaycanın beynəlxalq əlaqələr sistemində böyük əhəmiyyət daşıyır. Belə ki, xarici işlər və Birlik ölkələri ilə bağlı məsələlər üzrə nazirliyin diplomatik xidmətinin rəhbəri Saymon Makdonald Britaniyanın münaqişənin həlli ilə bağlı danışıqları dəstəklədiyini, tərəflərin razılaşma əldə edəcəyinə inandığını bildirmişdir. Avropa və Amerika məsələləri üzrə dövlət naziri Alan Dunikan ölkəsinin hüququn aliliyi prinsipini dəstəklədiyini, bir dövlətin digər dövlətin ərazisinə müdaxiləsini qınadığını bildirmişdir. Qafqaz üzrə ixtisaslaşmış britaniyalı ekspert və "Qarabağ: Ermənistan və Azərbaycan sülh və savaş yollarında" kitabının müəllifi Tomas de Vaal münaqişənin həlli yolunda atılan addımları müsbət qiymətləndirsə də neytral mövqe göstərməyə çalışmışdır. Avropa məsələləri üzrə dövlət naziri David Lidinqton isə, Böyük Britaniyanın Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləməyə davam edəcəyini, sözügedən bölgədə separatçı rejimi tanımadığını və bu rejimlə rəsmi səviyyədə heç bir əlaqəsi olmadığını bəyan etmişdir. Müasir dövrdə Britaniya tərəfsiz mövqe nümayiş etdirsə də, AXC dövründə Kerzon hökuməti erməniləri "ürəyə yatmayan adam" adlandırmış və Britaniyanın Balkanlardakı ordusunun baş komandiri general Corc Milnise ermənilərin rus milli şurası ilə əlbir olaraq tatarlardan (azərbaycanlılardan) intiqam aldıklarını qeyd etmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Cəmil Həsənlı-AXC-nin xarici siyasəti, 1918-1920.
2. <http://mfa.gov.az/news/909/5158>
3. <https://nyupress.org/books/9780814760321/>
4. <https://www.azernews.az/nation/92900.html>

MÜASİR AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ

Açar sözlər: beynəlxalq münasibətlər, xarici siyasət, beynəlxalq təşkilatlar

Bildiyimiz kimi bu gün beynəlxalq arenada nüfuzlu dövlətlərdən biri olan, regional əməkdaşlığı inkişaf etdirmək üçün bir çox böyük lahiyələrin təşəbbüskarı və fəal iştirakçısı olan məşhur dövlətlərdən biri də Azərbaycandır. Azərbaycan dövlətinin ən ali məqsədlərindən biri də təhlükəsizliyin təmin olunması prinsipidir. Bunun üçün dövlətimiz beynəlxalq və regional təşkilatlarla sıx əlaqə quraraq həm də bu təşkilatların işində fəal iştirak edərək xarici siyasətdə uğurlu addımlar atır. Bu baxımdan universal və regional beynəlxalq təşkilatların mövcudluğu, inkişafı və müasir dünyada baş verən dəyişikliklərə uyğunlaşması Azərbaycan Respublikası üçün əhəmiyyətlidir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası müstəqil dövlət kimi bir sıra beynəlxalq təşkilatlara - İslam Konfransı Təşkilatı (1991), Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (1992), Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (1992), Müstəqil Dövlətlər Birliyi (1993), Avropa Şurası (2001) və s. digər təşkilatlara üzv olub. Azərbaycan həmçinin NATO və Avropa Birliyi kimi böyük qurumlarla olan əməkdaşlığı, eləcə də anti-terror koalisiyası tərkibində fəaliyyətini durmadan inkişaf etdirərək öz ali məqsədinə çatmaq üçün uğurla addımlayır. Son 13 ildə Böyük siyasətçi Prezident İlham Əliyevin fəaliyyəti nəticəsində dövlətimiz həm siyasi həm də iqtisadi cəhətdən çox güclü inkişaf etmiş və beynəlxalq arenada böyük uğurlar əldə edərək öz mövqeyini gücləndirmişdir. Bütün bu uğurlar isə ölkə daxilində aparılan məqsədyönlü, uğurlu daxili siyasət hesabına baş verir. Buna görə də biz deyirik ki, hər bir ölkənin daxili siyasəti onun beynəlxalq aləmdəki güzgüsüdür. İqtisadi sıçrayış dövrünü yaşayan Azərbaycan hazırda müstəqil dövlət kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlarda özünün maraq və mənafeyini maksimum dərəcədə təmin edərək, beynəlxalq aləmə uğurla inteqrasiya etmiş, dünya ölkələri ilə qarşılıqlı hörmətə və əməkdaşlığa əsaslanan çoxtərəfli və ikitərəfli əlaqələr qurmuşdur.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Babaoğlu H. Azərbaycan Respublikasının müasir dünya siyasətində yeri və rolu. 2009. 328s.
2. <https://interaztv.com/politics/13272>

*Nəsiməddin Nazim oğlu
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi*

M.Ə.RƏSULZADƏNİN İCTİMAİ-SİYASİ VƏZİYYƏTİ

Açar sözlər: "Açıq söz", M.Ə.Rəsulzadə, AXC

M.Ə.Rəsulzadə 31 yanvar 1884-cü ildə Bakı quberniyası Bakı qəzasının Novxanı kəndində Axund həacı Molla Ələkbərin ailəsində dünyaya gəlib. İlk təhsilini 1901-1903 cü illərdə bu kəndin axundu olan atasında almışdır. Sonradan Bakı şəhərində Sultan Məcid Qənizadənin ilk dəfə əsasını qoyduğu və müdirlik etdiyi 2-ci "Müsəlman və Rusi" məktəbində, eləcə də Bakı Texniki məktəbində rus dilində təhsil alıb. 1902-ci ildə on yeddi yaşında olan M.Ə.Rəsulzadə "Müsəlman gənclik təşkilatı"nı yaratmışdır. Bu, XX əsrdə Azərbaycanda rus müstəmləkə üsul-idarəsinə qarşı gizli mübarizə aparən ilk siyasi təşkilat idi. 1904-cü ildə Hümmət təşkilatının qurulmasında yaxından iştirak edir. Amma təşkilatın daha çox bəşərvizmi təbliğ etdiyini görüb ondan uzaqlaşır. 1908-ci ilin axırında M.Ə. Rəsulzadə çar üsul-idarəsi tərəfindən onun həbs olunması təhlükəsi ilə əlaqədar olaraq Bakını tərk edərək İrana yola düşür. Rəsulzadə burada Seyid Həsən Tağızadə, Hüseynqulu xan Nəvvab, Süleyman Mirzə, Seyid Məhəmməd Rza və b. ilə birlikdə 1910-cu ilin sentyabr ayında İran demokrat partiyasının əsasını qoyur. O, "İrane Nou" və "İrane Ahat" qəzetlərinin baş redaktoru olur. O, öz qələmi ilə İranda Avropa tipli jurnalist sənətinin əsasını qoymuşdur. M.Ə.Rəsulzadə Tehranda 1910-cu ildə fars dilində "Tənqidi-firqeyi-etidalıyyun" adlı kitabını çap etdirmişdir. 1911-ci ildə isə Ərdəbildə müəllifin farsca "Səadəti-bəşər" adlı kitabı nəşr olunmuşdur. 1911-ci il oktyabr-M.Ə.Rəsulzadənin dostlarına yazdığı məktublardakı fikirləri də əsas götürülərək, Bakıda Məhəmməd Əli Rəsuloğlu, Tağı Nağıoğlu və Abbasqulu Kazımzadə tərəfindən "Müsəlman Demokratik Partiyası-Müsavat" yaradılır. Bakıya qayıtdıqdan sonra Rəsulzadə partiyanın liderinə çevrilir.

1915-ci il 2 oktyabrında “Açıq söz” qəzeti onun redaktorluğu ilə nəşrə başlayır. Rəsulzadənin ən mühüm xidmətlərindən biri Azərbaycan xalqının kimlik məsələsinin müəyyənləşdirməsi idi. Əli bəy Hüseynzadənin və Əhməd bəy Ağaoğlunun mücərrəd türkçülüyündən daha konkret azərbaycançılığa keçid də məhz onun adı ilə bağlıdır. Geniş mənada Rəsulzadənin ən böyük əsəri AXC idi. Bu dövlətin ideoloqu məhz Rəsulzadə idi. Rəsulzadə həmçinin Milli Şuranın sədri idi ki, bu da indiki prezident statusuna uyğun gəlir. 1919-cu ildə ilk ali təhsil ocağının yaradılmasında da onun xidmətləri böyükdür. AXC süqut etdikdən sonra da Rəsulzadə müstəqil Azərbaycan uğrunda mübarizəsini sürdürmüşdür.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Balayev A. Məmmədəmin Rəsulzadə (1884-1955). Bakı, “Çıraq” nəşriyyatı, 2012, 286 s
2. Yaqublu N. Azərbaycan milli istiqlal mübarizəsi və Məhəmmədəmin Rəsulzadə. Bakı, “Çıraq” nəşriyyatı, 1999.90 s
3. Rəsulzadə M.Ə. Bir türk milliyətçisinin Stalinlə ixtilal xatirələri Bakı: “Qanun nəşriyyatı”, 2010, 132 səh.

Айтан Катибли

*Азербайджанский Университет иностранных языков
Факультет: Перевод и культурология*

КОРЕЯ ВО ВРЕМЕНА ЯПОНСКОЙ ОККУПАЦИИ

Ключевые слова: «Корея», «оккупация», «гнет», «ассимиляция»

Еще в 19 веке Японская империя положила глаз на Корейский полуостров, но ввиду отсутствия необходимых для захвата сил, так как Корея находилась под сильным влиянием со стороны Китая и России, не решалась на захват вплоть до 20 века.

После успешных итогов японо-китайской и русско-японской войн Япония подписала с Кореей договор в 1905 году, по которому Корея входила под протекторат Японской империи. В 1910 году корейский император полностью и бессрочно отрекся от престола в пользу японского императора. На смену местному императору пришли японские генерал-губернаторы.

Первого марта 1919 года произошло восстание, которое в истории Кореи запомнили как «Движение 1 марта». В нем приняли

участие более 2 миллионов корейцев. Восстание было подавлено, но политика в Корее приобрела более либеральный характер.

Японская колонизация также способствовала развитию индустриализации в стране и повышению уровня образованности.

С приходом военных к власти в Японии в Корее начинается насильственная ассимиляция. Обучение корейскому языку и истории воспрещалось, поощрялось обращение в синтоизм. В 1939 году был издан Указ о смене имени, разрешавший корейцам сменить корейское имя на японское. Отказавшиеся менять имена корейцы подвергались гонению. Девушек обращали в сексуальное рабство, и они удовлетворяли потребности японских солдат в военных борделях – «станциях утешения».

Окончание японского гнета пришло с завершением Второй мировой войны. В сентябре 1945 года Японская империя была вынуждена капитулировать, и Корея обрела формальную независимость. Так завершился 35-летний период японского господства в Корее.

Литература:

1. Ресурсы интернета (Стэнфордская энциклопедия)
2. Интервью пострадавших по времена японской оккупации

*Кёнуль Халилова
Азербайджанский Университет иностранных языков
Факультет: образование*

«ВЫДАЮЩИЕСЯ ЖЕНЩИНЫ В ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА»

«Женщина живёт в тени мужчины»: так высказался Курбан Сеид в своем романе «Али и Нино». Я уверена, многие не согласятся с этим выражением. Дабы доказать свою правоту, я хочу привести несколько примеров, о том как женщина играла активную роль в общественно-политической жизни Азербайджанских государств. Стоит только упомянуть имя царицы саков-массагетов Томирис, как сразу же человека охватывает чувство гордости. Легендарный рассказ о героической войне Томирис с персидским царём Киром III приводит древнегреческий историк Геродот. Именно благодаря её мужеству, воинственной отваге, а самое главное преданности своему

народу, на долгое время саки-массагеты обезопасили свои границы от персов. Царица Томирис является символом женской отваги и бесстрашия по сей день.

Восхищение вызывает и деятельность Сары-хатун, первой азербайджанской женщины-дипломата. На протяжении большей части своей жизни она играла активную роль в общественно-политической жизни родины. Как известно, Сара-хатун вела успешные переговоры с завоевавшим Стамбул османским султаном Мехмедом II Завоевателем.

Нельзя не упомянуть Зулейху Сеидмамедову и Лейлу Мамедбекову, двух азербайджанских женщин, носящих имена первых боевых лётчиц из Кавказа. Сложно представить, с какой отвагой и героизмом представительницы «слабого пола» бились во имя победы во Второй мировой войне .

Это лишь малейшая часть выдающихся женщин-азербайджанок, которые сумели вписать золотыми буквами свои имена в фундамент истории нашей страны. Символом успеха является первый вице-президент Азербайджана, супруга президента Азербайджана Ильхама Алиева, депутат Милли Меджлиса Азербайджана, президент Фонда Гейдара Алиева и Фонда друзей культуры Азербайджана, посол доброй воли ЮНЕСКО и ИСЕСКО, Мехрибан Алиева.

Таким образом, мне удалось опровергнуть вышеуказанное высказывание писателя о том, что женщина живёт в тени мужчин.

Список литературы:

1. «История Азербайджана» Сулейман Алиярлы
2. «История Азербайджана» 11 класс Ягуб Махмудлу.

Рушан Мухамеджанов
Азербайджанский Университет иностранных языков
Факультет образования

ФРАНЦИЯ ВО ВРЕМЕНА ПРАВЛЕНИЯ ШАРЛЯ ДЕ ГОЛЛЯ

Ключевые слова: Франция, Шарль де Голль

28 апреля 1969 года ушел в отставку президент Франции Шарль де Голль. Будущий политик родился в 1890 году в многодет-

ной католической семье. Получив военное образование, он быстро продвинулся по службе и уже к 1940 году был произведен в чин бригадного генерала. После оккупации Северной Франции фашистской Германией де Голль эмигрировал в Британию. Там он основал движение «Свободная Франция», ставшее частью антигитлеровской коалиции. Уже после освобождения Парижа (25 августа 1944 года) генерала назначили главой Временного правительства. Под умелым руководством Шарля де Голля Франция постепенно выходит из состояния упадка и стагнации, в 1946 году он уходит в отставку, передавая бразды правления новым политикам. Несмотря на некоторые успехи в экономике, новая власть не смогла прийти к компромиссу. Начался политический кризис и в 1947 году де Голль решает вернуться в большую политику с новой партией «Объединение французского народа». Генерал подверг политическое устройство резкой критике – он считал, что во Франции должна быть не парламентская, а президентская республика с сильным президентом во главе. В 1959 году в результате выборов де Голль становится президентом страны. Во внешней политике генерал желал видеть Францию независимым игроком на мировой арене. Де Голль всеми силами пытался ослабить влияние в Европе, США и Англии – главного союзника американцев. При этом он пошел на сближение с СССР для создания противовеса. Несмотря на желание видеть Францию великой, генерал начал процесс деколонизации. В 1965 году Шарль де Голль был переизбран – победу он одержал во втором туре выборов. Но его правление оказалось относительно недолгим. К отставке президента привело майское восстание 1968 года. Де Голль прожил 80 лет и умер в 1970 году. В историю он вошел как создатель Пятой Республики, которая действует во Франции и поныне.

Список использованной литературы:

1. Максимов В.Г. «Де Голль и голлисты».
2. Молчанов Н.Н. «Генерал де Голль».
3. Пейрефит А. «Таким был де Голль»

ИСТОРИЯ ФОТОГРАФИИ

Ключевые слова: гелиография, дагеротипия, калотипия

Первая известная попытка фиксации изображения химическим способом была предпринята Томасом Веджвудом и Гемфри Дэви. В 1802 году они могли получать фотограммы при помощи солей серебра, но они не знали способа их закрепления.

Некому французу Жозефом Нисефором Ньепсом в 1822 году удалось получить первое устойчивое изображение: он покрыл стекло битумом, нанес на него гравюру и выставил на солнечный свет. Там, где свет проходил через линии гравюры, битум затвердел, в результате чего изображение сохранилось. Спустя 4 года, в 1826 году, с помощью камеры-обскуры получил фотографию пейзажа под названием «Вид из окна в ЛеГра». Этот ранний фотографический процесс назвали *гелиографией*.

Спустя некоторое время Жозеф Нисефор договорился о дальнейшей совместной работе с Луи Дагер – химиком изобретателем, который в 1838 опубликовал способ получения изображения на медной пластине, покрытой серебром. Свой процесс получения фотографии он назвал - дагеротипия. В тот же период англичанин Уильям Генри Фокс Тальбот изобрёл новый способ получения фотографий, которую назвал «калотипия». В качестве носителя изображения он использовал бумагу, пропитанную хлористым серебром, благодаря этому фотографирование занимало всего 1 минуту. Джордж Истмен основатель компании «Кодак» в 1888 году изобрел простую портативную камеру, в которую заранее заправлялась пленка. Она была очень удобна тем, что ее можно было носить с собой. В 1900 году началась первая массовая продажа фотоаппарата, т.к стоил он всего 1 доллар.

Основываясь на теории цветоощущения, созданной в 1855 году Джеймсом Максвеллом, Томас Саттон в 1861 году снял первый устойчивый цветной фотоснимок «Тартановая лента». Ленту последовательно сфотографировали через три фильтра: зеленый, красный и синий, затем с помощью проектора три изображения на экране свели в одно.

В 1907 году в свободную продажу поступили фотопластинки «Автохром» братьев Люмьер, позволяющие получать цветные фотографии обычным фотоаппаратом.

Литература

1. wikipedia.org

*Narın Hacıyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi*

TÜRKMƏNÇAY MÜQAVİLƏSİNİ AZƏRBAYCAN ÜÇÜN NƏTİCƏLƏRİ

Açar sözlər: Türkmənçay, erməni, nəticə, köçürmə

10 fevral 1828-ci ildə çar Rusiyası və Qacar İranı arasında imzalanmış Türkmənçay müqaviləsi preamble və 16 maddədən ibarət idi. Gülistan müqaviləsinin ayrı-ayrı maddələrinin məzmunu Türkmənçayda əks olunmuş, onun 9 və 10 maddələrində nəzərdə tutulmuş məsələlərə aid xüsusi ticarət aktı imzalanmışdı. Türkmənçay müqaviləsi Azərbaycanın və xalqımızın taleyində ağır iz buraxdı. Müqavilə Azərbaycan xalqını regionda olduqca mürəkkəb və ziddiyətli, beynəlxalq aləmdə isə kəskin dəyişikliklər dövründə yaxaladı. Sülh Azərbaycana misilsiz çətinliklər və faciələr gətirdi. Türkmənçay müqaviləsi haqqında manifest özünü çox gözlətmədi. 1828 martın 21-də İranla müharibənin başa çatması və Rusiya ilə İran arasında sülh bağlanması haqqında manifest verildi.

Türkmənçay müqaviləsinin tarixi xronikasından aydın olan bəzi nəticələrinə diqqət yetirək:

-Çarizmin Cənubi Qafqazda işğalçı fəaliyyəti ermənilərin Azərbaycan torpaqları əsasında dövlət qurmaq iddiasını fəallaşdırdı, Rusiyanın yaxından köməyi ilə bu iddianın reallaşmasına çalışan yeni erməni "ideoloqları", "hərbçiləri", məmur dəstəsi yetişdirildi.

-Ermənilər köçürüldükləri Şimali Azərbaycan torpaqlarında mərkəzləşmiş, bir millət kimi konsolidasiya olmuş, yaranan imkanları Azərbaycan və Türkiyəyə qarşı yeni iddialara (ərazi) çevirmişlər.

-Təxmini hesablamalara görə, ermənilərin köçürülməsi İrana, əsasən Cənubi Azərbaycana 32 mln. manat ziyan vurmuş, bunun bütün ağırlığı yerli əhalinin üzərinə düşmüşdür. Köçürülmə Şimali Azərbaycanda da

azərbaycanlıların ən məhsuldar torpaqlarının əllərindən çıxması ilə nəticələnmişdi.

-Azərbaycanın şimalı Rusiyanın, Arazdan cənubdakı torpaqlar İranın tərkibinə keçdi. Şimalda dövlətçilik bərpa edilsə də Cənubi Azərbaycan haqqında bunu demək mümkün deyil.

-Müqavilənin ayrı ayrı maddələri (6,7,8,9,12,14-cü maddələri) müxtəlif səbəblərdən qüvvədən düşmüş olsa da, müqavilə ilə əsası qoyulan parçalanma bu günədək davam etməkdədir.

Tarix boyu Azərbaycanın torpaqları uğrunda amansız müharibələr olmuş, hətta onun bölüşdürülməsi də baş vermişdir. Lakin xalq onun nəticələrini aradan qaldırmağa nail ola bilməmişdi. Azərbaycan xalqı bütün bunların qarşısında baş əymədi, öz varlığını quruyub saxladı. Ərazi bütövlüyünün pozulmasına baxmayaraq, millət kimi təşəkkül tapdı və 1918-ci ildə öz istiqlalını bərpa etdi.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Şükürov K. Türkmənçay 1828 –Tarixi xronika. Bakı 2006.
2. Əliyərli S. “Azərbaycan tarixi üzrə qaynaqlar”. Bakı 2007

Mədinə Məmmədova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

MƏHƏMMƏD ƏMİN RƏSULZADƏ – İSTİQLAL MÜCAHİDİ

Açar sözlər: Rəsulzadə, istiqlal, azadlıq, mühacirət

XX əsr istiqlal hərəkatının böyük ideoloqu, görkəmli dövlət və ictimai xadimi, publisist və Azərbaycan siyasi mühacirətinin liderlərindən biri olan Məhəmmədəmin Rəsulzadə 1902-ci ildən 17-18 yaşlarından başlayaraq ömrünün bütün hissəsini Azərbaycan milli istiqlal mübarizəsinə həsr edib. 1902-ci ildə on yeddi yaşında olan M. Ə. Rəsulzadənin yaratdığı “Müsəlman gənclik təşkilatı” müəyyən fəaliyyət dövründən sonra Rusiya hökumətindən milli mədəni hüquqlar almaq ümidində idi. Bu XX əsrdə Azərbaycanda rus müstəmləkə üsul-idarəsinə qarşı gizli mübarizə aparan ilk siyasi təşkilat idi. M.Ə.Rəsulzadənin ilk mətbuu yazısı 1903-cü ildə Tiflisdə M.Şaxtaxtinskiyin redaktorluğu ilə nəşr edilən “Şərqi Rus” qəzetində çap olundu. “Bakıdan məktub” başlığı altında nəşr edilən bu məqalədə M.Ə.Rəsulzadə elmin, təhsilin, məktəbin vacibliyinə toxunurdu. Cəha-

lət qaranlığında əzab çəkən xalqın nicat yolunun yalnız elmdə, tərəqqidə, hüriyyətin təntənəsində olduğu göstərilirdi. M.Ə.Rəsulzadənin fikrincə beş formada hurriyyət vardır: birincisi -söz azadlığı; ikincisi-mətbuat azadlığı; üçüncüsü-cəmiyyət və ittifaq azadlığı; dördüncüsü-vicdan azadlığı; beşincisi-malın və canın mühafizə olunması azadlığı. Rəsulzadənin 1908-ci il dekabrın 5-də tamaşaya qoyulmuş “Qaranlıqda işıqlar” adlı pyesinin ana xəttini milli oyanış və istiqlal hərəkatının təbliği təşkil edirdi. Onun bu pyesi Azərbaycanda milli-istiqlal hərəkatı ilə tam bağlı olan ilk dram əsəridir. M.Ə.Rəsulzadə çar üsul - idarəsi tərəfindən onun həbs olunması təhlükəsi ilə əlaqədar olaraq Bakını tərk edərək İrana, daha sonra isə Türkiyəyə getməyə məcbur olmuşdur. 1913-cü ildə vətənə qayıdan Rəsulzadə hələ İstanbulda olarkən onun göstərişi yaradılmış “Müsavət” partiyasına daxil olmuş və tezliklə onun rəhbərinə çevrilmişdir. 1918-ci ildə Azərbaycan Cümhuriyyətinin elanında böyük pay sahibi olmuş M.Ə.Rəsulzadə 1920-ci ildə “100 ildən bəri əsarətində olduğumuz Rusiyanı biz daha yaxşı tanıyıırıq. Onlar hiylə ilə gəlib, sonra bizi əzəcəklər” deyərək, Sovet Rusiyasının işğalına qarşı çıxmışdır. Mühacirətdə olarkən də o, öz gücünü Azərbaycanın istiqlalına qovuşması üçün istifadə etmişdir. Rəsulzadə 1953-cü il 28 may tarixli çıxışında (Amerikanını səsi qəzet) Azərbaycanın yenidən öz dövlət müstəqilliyini qazanacağını əvvəlcədən duyaraq deyirdi: “Şübhəsiz ki, bir gün həqiqət pırıldayacaq, azadlıq əsasını, Birləşmiş Millətlər prinsipini və insan haqqlarını tutan tərəf qalib gələcəkdir. Bu qalibiyyət günəşi, qızıl istibdad zülmü altında inliyən əziz vətənimizdə 1918-in 28 Mayısı kimi yenidən doğacaqdır. Buna qətiyyəən şübhə etmiyiniz”.

Ədəbiyyat siyahısı

1. N.Yaqublu. Azərbaycan milli istiqlal mübarizəsi və Məhəmməd Əmin Rəsulzadə. Bakı 2001, 154 s.
2. N.Yaqublu. Cümhuriyyət Qurucuları. Bakı,2018.504 s.
3. F.Ələkbərov. Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin dünyagörüşü. Bakı 2007. 270 s.

AZƏRBAYCAN MİLLİ-AZADLIQ HƏRƏKATINDA Ə.ƏLİYEV ŞƏXSİYYƏTİ

Açar sözlər: Ə.Əliyev, azadlıq, təbliğat

Sovet hakimiyyətinə qarşı ölkəmizdə müxtəlif gizli təşkilatlar, ayrı-ayrı şəxslər müxtəlif şəkildə mübarizə aparıblar. Bu mübarizədə Əbülfəz Əliyevin də mühüm rolu olmuşdur. Hələ tələbəlik illərindən sovet rejiminin müstəmləkə siyasətinə qarşı mübarizə aparan Ə.Əliyev gizli tələbə dərnəkləri yaradıb, azadlıq ideyalarını yaymağa başlayıb. Öz yaxın çevrəsilə Azərbaycan türkcəsinin tətbiqindəki nöqsanları, Sovet İttifaqı tərkibində Azərbaycanın hüquqi statusu, vətənin iki hissəyə parçalanması, rus şovinizminin qarşısının alınması yolları və s. məsələləri müzakirə, mübahisə mövzusunda çevirərək yeni bir düşüncə sistemi yaratmaq niyyətini ortaya qoyub. 1968-ci ildən Azərbaycan Dövlət Universitetinin Asiya və Afrika ölkələri kafedrasında müəllim işləyən Əbülfəz bəy eyni zamanda gizli siyasi fəaliyyətini davam etdirib. Dərs vaxtı tələbələrə sovet rejiminin mahiyyətini ifşa edən söhbətlər edir, Azərbaycanın parçalanması problemi və vətənin birləşdirilməsi haqqında müzakirələrə aparıb. Əbülfəz bəyin fəaliyyəti tezliklə fakültə dekanlığının, partiya təşkilatının, kefadra rəhbərliyinin diqqətini cəlb edir. 1969-cu ildə Əbülfəz bəyə xəbərdarlıq olunub. O, 1970-ci ildən başlayaraq 3,5,7,9 nəfərlik ayrı-ayrı gizli qruplar yaradaraq təbliğat çalışmalarını daha da gücləndirib. Gizli təbliğat əsasən Şimali Azərbaycanda müstəmləkə siyasəti, Azərbaycanın Güneyindəki fars əsarəti, türk dünyasının geosiyasi vəziyyəti və s. haqqında xüsusi məruzələr hazırlayaraq onların ətrafında fikir mübadiləsi aparmaq, Azərbaycanın bütövlüyü problemini, türk millətçiliyi ideyasını geniş xalq kütlələri arasında təbliğ etmək idi. Bu qruplar 1974-cü ilədək Azərbaycanda milli şüurun formalaşması üçün ciddi təbliğat fəaliyyət göstərdilər. 1974-cü ilin əvvəlində bir neçə dəfə DTK-ya çağırılan Əbülfəz bəyə xəbərdarlıq edilib, hətta “islah olunmaq” üçün vaxt da verildi və bu da nəticəsiz qalıb, əksinə o təbliğatı və təşkilatlanmanı daha da gücləndirib. Siyasi baxışlarına görə 1975-ci ilin yanvar ayından 1976-cı ilin iyul ayınadək həbsxanada yatan Əbülfəz bəy əslində Azərbaycanda dissident hərəkatının başlanğıcını qo-

yub. 1980-ci illərin sonunda Sovet imperiyasına qarşı xalq hərəkatı geniş vüsət aldığı bir dövrdə Ə.Əliyev AXС-ə sədr seçildi. Sabir Rüstəmханlı Ə.Əliyevi azadlıq və müstəqillik simvolu kimi xarakterizə edir. Ə. Əliyev Azərbaycanın azadlığı ilə bağlı deyirdi: “Azərbaycanın azadlığı, demokratişləşməsi və Bütöv Azərbaycan dövlətinin qurulması bizim üçün idealdır”. Elçibəyin bir illik hakimiyyət dövrü (1992-1993) rus ordusunu Azərbaycandan çıxarılması və ilk dəfə test üsulunu tətbiqi ilə yadda qaldı.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Əmrahov M. XX əsrdə Azərbaycanda milli-azadlıq hərəkatı. Bakı 2009, 371 s.
2. Elçibəy Ə. Bütöv Azərbaycan Yolunda. Çapa hazırlayan Ədalət Tahirzadə. Bakı 2004, 376 s.
3. Yaqublu N. Azərbaycan milli azadlıq hərəkatı ensiklopediyası. Sovet rejiminə qarşı mübarizə 1920-1991. Bakı, Qanun 2018, 831 s.

Алиса Мамедова
Азербайджанский Университет Языков
Факультет Филологии и Журналистики

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЛИЗЫ МУХТАРОВОЙ

Ключевые слова: благотворительность, помощь, Лиза Мухтарова

Первое женское азербайджанское благотворительное общество было создано в 1908 году. В деятельности общества сыграла важную роль Лиза ханум Мухтарова. Живя в Баку, Лиза ханум занималась широкомасштабной благотворительной деятельностью. Ее имя часто упоминается в справочниках и календарях того времени. Вместе с докторами Бахрам-беком Ахундовым, Л.Л.Гоциридзе, Еленой Георгиевной Мартыновой (женой бакинского градоначальника) Мухтарова входила в правление Бакинского отдела Кавказского общества борьбы с туберкулезом. Она была одним из активных членов благотворительного общества "*Детская больница*", организованного в 1913 году, помогала в создании специальной детской лечебницы в Баку. У Мухтаровых не было своих детей, а усыновленный мальчик умер в младенчестве.

Лиза организовала в своем роскошном дворце на Персидской улице (ныне улица Мухтарова) пансион, где обучались и воспитывались девочки из бедных семей, сироты.

Лиза Мухтарова, входившая в правление акционерного общества "Муртуза Мухтаров", была связана с Бакинским Мусульманским просветительским обществом "Ниджат" ("Спасение"). В 1914 году она возглавила основанное на его базе Мусульманское Дамское благотворительное общество. Общество оказывало содействие бедным девочкам-мусульманкам в получении образования. Члены организации вели большую просветительскую работу, устраивали многочисленные благотворительные собрания, так называемые "Дни белой ромашки", обеды, сборы от которых шли на нужды малоимущих, бедных детей, сирот.

Список литературы:

1. Azərbaycan tarixi. 7 cildə. V cild. Bakı, 2008
2. http://www.gender-az.org/index.shtml?id_doc=2042
3. http://sara-ashurbeyli.info/article.php?num_a=192
4. <http://azerhistory.com/?p=5059>

Lumu İsrəfilli
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi

AZƏRBAYCANIN QANADLI QADINI

Açar sözlər: təyyarə, qadın, Züleyxa Seyidməmmədova

Qadın böyük qüvvədir. Onun zərif biləklərindəki gücü tarix boyunca müxtəlif qadınların təmsalında görmüşük. Onların arasında ilklərə imza atanlar da çoxdur. Haqqında danışacağım qadın da məhz onlardan biridir. Onun yaşındakı qızların xəyalı evlənmək, övlad sahibi olmaq olduğu halda, onun xəyal dünyasını bəzəyən tək istəyi havada qanad çalmaq, uçmaq idi. O, Azərbaycanın ilk qadın hərbi təyyarəçisi Züleyxa Seyidməmmədovadır. O, 22 mart 1919-cu il tarixində Bakı şəhərində anadan olub. Sovet hökuməti qurulduqdan sonra atası Mirhəbib ağanın ikimərtəbəli evi və bağ evi əlindən alındı. Bu bağ evini həm Mirhəbib ağa, həm də ailəsi çox sevirdi. Ən əsas da Züleyxa xanım. Çünki bu ev balaca qızın təyyarəçiliyə sevgisinin yarandığı yer idi. O, burada evlərinin üstündən uçan təyyarələri görür, qollarını açıb həyətdə təyyarə kimi dövrə vururdu. Ailəsi istəyirdi ki, Züleyxa xanım ali təhsil alsın, neft mühəndisi olsun. Bununla bağlı o, öz qeydlərində yazır ki, tələyin hökmü başqa imiş. Daha doğrusu o özü

taleyini müəyyənləşdirib, başqa bir yolu seçib. Bu cəsur qadın öz qeydlərində yazırdı: “Yer səthindən bu qədər yüksəklikdə mavi səmanın ənginliklərində tək-tənha uçan o qoçaq insanın kim olmasını təsəvvür etməyə çalışdım. Düşünürdüm ki, görəsən, göyün ənginliklərində quşdan da yüksəkdə belə cəsarətlə pərvaz edən kimdir?” Züleyxa xanım 1935-ci ildə Azərbaycan qızları arasında paraşütdən tullanmaq üzrə birinci oldu. O, hətta imtahan verərək Moskvada Jukovski adına Hərbi-Hava Akademiyasına qəbul olunan ilk şturman qız olub. İkinci Dünya Müharibəsi dövründə qırıcı təyyarəçi və qadınlardan ibarət qırıcı aviasiya polkunun şturmanı olmuşdur. Voronej, Kostroma üzərində gedən döyüşlərdə, Korsun-Şevçenovsk əməliyyatında Züleyxa Seyidməmmədova tək-cə alayın şturmanı kimi deyil, bilavasitə təyyarəçi kimi iştirak edirdi. O, həm də Azərbaycanın ilk qadın sosial təminat naziri olmuşdur. Təbii ki, onun xidmətlərinin bir qarşılığı olmalı idi. Lenin ordeni, 2-i dərəcəli “Vətən müharibəsi”, 2 “Qırmızı Əmək Bayrağı” və 2 “Şərəf nişanı” ordenləri və bir çox medal-larla təltif edilmişdir. 1999-cu ildə vəfat edən Z.Seyidməmmədova vəsiyyətinə uyğun olaraq Şüvəlanda dəfn edilib.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan tarixi. 7 cildə. VI cild. Bakı, 2008
2. <http://www.anl.az/down/meqale/respublika/2010/may/119090>.
3. <http://qadin.net/index.php?newsid=254> “Təyyarəçinin qeydləri”, Z.Seyidməmmədova <https://www.youtube.com/watch?v=4ixXiz36S90>

*Gültac Əmiraslanova
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi*

HƏRBİ SAHƏDƏ AZƏRBAYCAN-İSRAİL ƏMƏKDAŞLIĞI

Açar sözlər: Azərbaycan, İsrail, hərbi sahə, münasibət, hərbi əməliyyat

İsrail həm Avropa, həm də Asiya ölkələri ilə sıx əməkdaşlıq edir. İsrail ilə xüsusi strateji əlaqələri olan və Cənubi Qafqazın lideri olan bir neçə ölkə var ki, onlardan biri də Azərbaycandır. Qonşu Ermənistanla müharibə şəraitində olan Azərbaycan, daha çox İsraildən silah almaqda maraqlıdır, buna görə də İsrail – Azərbaycan hərbi əməkdaşlığı illərdir inkişaf etməyə davam edir. İsrailin hərbi müəssisələri ilə bir sıra hərbi sazişlər imzalanıb və prezident Peresin Bakıya səfəri zamanı bu məsələ xüsusi ilə

gündəmdə olmuşdur. İsrailin "Elta Systems" elektron müdafiə şirkəti Azərbaycana istənilən hava şəraitində yüksək keyfiyyətli fotosəkil çəkə biləcək TecSAR peyk sistemi istehsal etməyə kömək edir. İki hökumət, həmçinin, "kəşfiyyat və hərbi pilotsuz nəqliyyat vasitələri istehsalı" üçün Azərbaycanda zavod tikmək razılığına gəlmişdir.

Azərbaycanın İsrail ilə hərbi əməkdaşlığı artıq effektivliyini sübut edib. Məsələn, 2016-cı ilin aprel ayında Azərbaycan – Ermənistan cəbhəsində uğurlu hərbi əməliyyatlar zamanı erməni tank və BMP-lərinin yalnız dördü Azərbaycan silahı ilə məhv edilib. Qalanları İsrail istehsalı olan SPIKE-LR tank əleyhinə raket sistemləri ilə məhv edilmişdir. İsrailin hazırladığı HAROP kamikaze-dronları da həmçinin effektiv olmuşdur - real müharibə vəziyyətində ilk dəfə test edilmiş, yeddi erməni hədəfi, o cümlədən bir komandanlıq postu, özüyəriyən artilleriya heyəti, hava limanında uçuş zolağı və ön cəbhəyə gedən erməni könüllüləri olan avtobus məhv edilmişdir.

Ümumiyyətlə, araşdırma göstərir ki, gələcəkdə hər sahədə olduğu kimi hərbi sahədə də ikitərəfli əlaqələr inkişaf edəcək və bu əlaqələr beynəlxalq arenada hər iki dövlətə uğurlar qazandıracaqdır.

Ədəbiyyat:

1. Abilov Ş. The Azerbaijan-Israel relations: A non-diplomatic, but strategic partnership. 2009.
2. <https://www.jpost.com/Blogs/News-from-Arye-Gut/Why-did-Israel-choose-Azerbaijan-504474>

Sevinc Əliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq Münasibətlər və İdarəetmə fakültəsi,

ERMƏNİSTAN – AZƏRBAYCAN, DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİNƏ ATƏT-İN MÜNASİBƏTİ

Açar sözlər: Minsk qrupu, Lissabon zirvə toplantısı, "Praqa prosesi

Azərbaycan ATƏM-in üzvlüyünə 1992-ci ilin 30 yanvarında qəbul olunmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, ATƏM Azərbaycanın daxil olduğu ilk Avropa təşkilatı olmuşdur. 1992-ci ildən başlayaraq Ermənistan – Azərbaycan münaqişəsi ATƏM-in prinsiplərinə uyğun olaraq üzv olan dövlətlərin daha çox diqqət obyektinə çevrildi. Fevralın 27-28-də ATƏM-

in YVŞ Komitəsinin iclasında ilk dəfə olaraq Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi ilə bağlı müzakirələr aparıldı. Dağlıq Qarabağın Azərbaycan Respublikasına mənsub olunmasını təsdiq edən sənəddə, sərhədlərin dəyişdirilməməsi şərti ilə, münaqişənin sülh yolu ilə həllinə çağırış öz əksini tapdı. 1992-ci ilin ATƏM-in XİN Şurasının birinci əlavə görüşündə Dağlıq Qarabağda vəziyyət müzakirə olundu. Görüşdə ATƏM-in Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həll edilməsinə dair Minsk konfransının çağırılması haqqında qərar qəbul edildi. 1996-cı il ATƏT-in Lisabonda keçirilən Zirvə toplantısında qəbul edilən sənəd Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsini ədalətlə aradan qaldırmaq yolunda siyasi nailiyyət sayıla bilər. Zirvə toplantısı zamanı Prezident H.Əliyevin gərgin əməyi və diplomatik istedadı sayəsində münaqişənin həllinin siyasi-hüquqi çərçivələrini müəyyənləşdirən xüsusi bir bəyanat qəbul edildi. 2004-cü ildən “Praqa prosesi” çərçivəsində iki prezidentin, eləcə də xarici işlər nazirlərinin dialoq təcrübəsi nəticəsində münaqişənin həllinə dair yeni sülh təklifi formalaşdı. Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllinin əsas prinsipləri haqqında müvafiq sənəd 2007-ci il ATƏT-in Madrid zirvə toplantısında münaqişə tərəflərinə təqdim edildi. ATƏT Avropada sülhün qorunub saxlanılmasına və dövlətlərarası əməkdaşlığın genişləndirilməsinə xidmət edən bir təşkilat kimi bu günə qədər Ermənistan Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində vasitəçilik missiyasını yerinə yetirsə də, heç bir konkret addım atmağa nail olmayıb. Təşkilatın münaqişənin həllini sürətləndirmək üçün konkret mexanizmlərinin olmaması burada müəyyən rol oynasa da, etiraf etmək lazımdır ki, ATƏT-in işğalçı dövlətə qarşı müəyyən təzyiqlər göstərmək və dünya birliyini bu prosesə cəlb etmək imkanları var.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan beynəlxalq aləmdə, (pdf versiyası)- <http://files.preslib.az/projects/azerbaijan/gl9.pdf>
2. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri (1991-2016) /məqalələr toplusu/. Bakı: “Poliart” MMC, 2017, səh 71.
3. ATƏT-in Minsk Qrupunun yaradılması və fəaliyyəti.
4. “Səs” qəzeti, 2013, 4 iyul.

AZƏRBAYCANIN İNVESTİSİYA SİYASƏTİNİN ONUN BEYNƏLXALQ ARENADA NÜFUZUNA TƏSİRİ

Açar sözlər: investisiya; enerji təhlükəsizliyi; qonşu ölkələr

İqtisadi və siyasi cəhətdən davamlı olaraq güclənən böyük uğurlarla nəticələnən siyasi islahatlar aparan Azərbaycan həm də beynəlxalq miqyasda qazandığı nüfuzunun yüksəlməsinə nail olur. Beynəlxalq sferada ölkəmizin mövqelərinin mütəmadi güclənməsinə təkan verən amillərdən biri global enerji təhlükəsizliyi sahəsində Azərbaycanın artan rolu və həyata keçirdiyi fəal investisiya siyasətidir. Polşa Azərbaycanı burada keçirilən özəlləşdirmə prosesində iştirak etməyə dəvət edir, həmçinin, kənd təsərrüfatı və aqrar sənaye kompleksi məhsullarının emalı da daxil olmaqla, Azərbaycanla əməkdaşlıqda maraqlıdır. Ukrayna, Moldova, Gürcüstan, Türkiyə də böyük miqdarda Azərbaycan sərmayəsinin gəlişində maraqlı olduqlarını açıq bəyan edirlər. Azərbaycanın sərmayə yatırdığı dövlətlər sırasında qonşu ölkələrin ilk yerdə olması təsadüfi deyil. Azərbaycanın dünya enerji bazarına çıxışının təminatı baxımından əsas tranzit ölkələr sırasında Gürcüstan və Türkiyə çıxış edir və ölkəmiz bu dövlətlərdə enerji infrastrukturuna böyük sərmayələr yatırır. Azərbaycanın "SOCAR TurcasInjaz" şirkətlər alyansı Türkiyənin "Petkim" neft-kimya kompleksinin həlledici hissəsinin sahibidir. Perspektivdə ARDNŞ Ceyhanda neft emalı və neft-kimya kompleksinin inşasını planlaşdırır. Prezident İlham Əliyev bununla bağlı demişdir: "Xaricə qoyduğumuz milyardlarla ölçülən investisiyalar Azərbaycanın maraqlarını təmin edir. Gələcəkdə bu, bizə ondan da çox gəlir gətirəcəkdir. Bunlar kommersiya yönümlü investisiyalardır. Bu, Azərbaycanın gələcəyinə qoyulan vəsaitdir. Gələcək nəsillər bu gün qoyulan o sərmayənin nəticələrini görəcəklər."

Ədəbiyyat

1. <http://www.anl.az/down/meqale/azerbaycan/2010/dekabr/146052.htm>
2. http://musavat.com/news/azerbaycanin-ve-azerbaycanlilarin-xaricdeki-yatirimlari_566159.html

AZƏRBAYCANIN XARİCİ SİYASƏTİ VƏ BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNƏ QATILMASI

Açar sözlər: Azərbaycanın Xarici siyasəti, Müasir Beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycan

Azərbaycanın müstəqil, dünyəvi bir dövlət kimi ümumdünya beynəlxalq münasibətlər sistemində de-fakto tanınmasının ilk addımları 1918-ci il mayın 28-də müstəqil dövlətin yaranmasından sonra atılmışdır. Azərbaycan Xarici İşlər Nazirliyi Osmanlı hökumətinin Xarici İşlər Nazirliyinə Azərbaycan Milli Şurasının və F.X.Xoyskinin başçılıq etdiyi hökumət kabinəsinin yaradılması haqqında məlumat verdi. Mayın 30-da isə Nazirlər Şurasının sədri F.X.Xoyskinin Azərbaycan Respublikasının yaranması ilə bağlı məlumatı radioteleqrafla bütün ölkələrin Xarici İşlər Nazirliklərinə göndərildi.

1920-ci ildə bolşevik Rusiyası tərəfindən işğal olunan Azərbaycan böyük çətinliklərə baxmayaraq 70 il sonra, 1991-ci il oktyabrın 18-də yenidən öz müstəqilliyini bərpa etdi. Qısa müddət ərzində dünyanın bir sıra dövlətləri tərəfindən rəsmi surətdə tanınmış Azərbaycan Respublikası 1992-ci il martın 2-də BMT-nin üzvlüyünə qəbul edildi. 1991-ci ilin sonu-1992-ci ildə Azərbaycanın dünya dövlətləri tərəfindən ardıcıl şəkildə tanınması və diplomatik münasibətlərin yaradılması onun dünya birliyinə sistemli surətdə inteqrasiyasına geniş yol açdı. Qarşılıqlı faydalı iqtisadi əməkdaşlıq isə öz növbəsində siyasi münasibətlərin dərinləşməsi, qarşılıqlı etimadın güclənməsi yolunda mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorundakı neft yataqlarının istismarına dair 1994-cü il sentyabrın 20-də imzalanmış "Əsrin müqaviləsi" Azərbaycanın dünya ölkələri ilə qarşılıqlı əlaqələrinin genişlənməsinə və beynəlxalq mövqelərinin möhkəmlənməsinə güclü təkan verdi.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Əli Həsənov Müasir Beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın Xarici siyasəti. Bakı, 2005.

BAKİ-TBİLİSİ-QARS DƏMİR YOL LAHİYƏSİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Açar sözlər: BTQ dəmir yol lahiyəsinin danışıqları, lahiyədə iştirak edən ölkələrin maraqları, BTQ-nın əhəmiyyəti

Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolu layihəsinin Trans-Avropa və Trans-Asiya dəmir yolu magistrallarının birləşməsinə təmin edən bağlantı kimi qəbul edilməsi təklif edilmişdir.

Avrasiyanın əsas tranzit ölkələrindən biri olaraq, Azərbaycan Şərq-Qərb ticarət, enerji-yanacaq və nəqliyyat-kommunikasiya əlaqələrinin mərkəzində dayanır. Dövlətimiz digər mühüm məsələlərdə olduğu kimi, bu layihənin də reallaşmasında öz qəti mövqeyini açıq şəkildə ortaya qoydu. Nəhayət, 2017-ci il oktyabrın 30-da Bakı-Tbilisi-Qars dəmir yolunun təntənəli açılış mərasimi reallaşdı. Dəmir yolu xəttinin inşasının başlanması 2005-ci ildə nəzərdə tutulsa da, həmin dövrdə maliyyə mənbələrinin olmaması səbəbindən tikintinin başlanması ləngimişdir. ABŞ və Avropa İttifaqı dəmir yolu xəttinin Ermənistandan kənar keçdiyinə görə ona qarşı çıxmış və tikintinin maliyyələşdirilməsindən imtina edərək bunun əvəzində bağlı qalmış Qars-Gümrü-Tbilisi dəmir yolu xəttinin açılmasını təkid etmişlər. Təbii ki, Ermənistanın məlum təcavüzü səbəbindən bu tələblər rədd edilmiş və dəmir yolu xəttinin tikintisinin maliyyələşdirilməsini Azərbaycan və Türkiyə öz üzərlərinə götürmüşdü.

Layihəni cəlbədicə edən əsas amil onun tarixi İpək Yolu üzərində qurulması, yəni zamanda, bu coğrafiyada yerləşən türkdilli dövlətlərin inteqrasiyasında mühüm əhəmiyyət daşımasıdır. NATO ölkələri üçün bütün tərəfdaşlarla qoşunların Əfqanıstandan daha qənaətli və təhlükəsiz yolla çıxarılmasında Bakı-Tbilisi-Qars xəttindən istifadə olunması gündəmdədir.

Göründüyü kimi, nəinki region ölkələri, eləcə də, Avropa və Asiya dövlətləri üçün böyük əhəmiyyətə malik olan layihənin reallaşdırılması Azərbaycanın qarşıya qoyduğu iradə və onun dövlət başçısı Prezident İlham Əliyevin əzmkarlığı nəticəsində mümkün oldu. Şübhəsiz, demək mümkündür ki, Bakı-Tbilisi-Qars region dövlətlərinə sülh, rifah, sabitlik bəxş edəcək, xalqların daha da yaxınlaşmasına və iqtisadi inkişafına daha çox töhfələr verəcəkdir.

Ədəbiyyat

1. <https://sputnik.az/economy/20171030/412539559/baki-tbilisi-qars-demir-yolu-xetti-bu-gunden-ise-dusur.html>
2. <http://georgiatoday.ge/news/1380/Passenger-Trains-for-Baku-Tbilisi-Kars-Railway-to-Launch-2016->

Fatimə Baxşəliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

HEYDƏR ƏLİYEV XARİCİ SİYASƏTİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ

Açar sözlər: Heydər Əliyev, siyasət, beynəlxalq əlaqələr

1993-cü ilin ikinci yarısında Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə qayıdışı Azərbaycan Respublikası tarixində əsaslı dönüş yaratdı. Bu dövrdən həyata keçirilən xarici siyasətimiz də məhz H.Əliyevin adıyla bağlıdır. H.Əliyev yeni xarici siyasət kursu istiqamətlərini müəyyənləşdirdi və təxirəsalınmaz vəzifələrin yerinə yetirilməsi məqsədini qarşıya qoydu. Həmin vəzifələrdən biri və ən mühümü də Azərbaycanı beynəlxalq aləmdəki təcrid siyasətindən çıxarmaq, ölkəmiz haqqında yaradılmış mənfi ictimai rəyi dağıtmaq idi. Eyni zamanda Azərbaycanın elmini, tarixini, mədəniyyətini dünya dövlətlərinə tanıtmmaq, əcnəbi ölkələrlə bərabərhüquqlu münasibətlər yaratmaq və Qarabağ problemini həll etmək xarici siyasətdə həllini gözləyən əsas məsələlərdən idi. Qonşu dövlətlərlə münasibətləri qaydaya salmaq üçün digər dövlətlərlə Azərbaycan arasında iqtisadi, siyasi cəhətdən əməkdaşlıq yaradıldı. 1994-cü ildə Ermənistanla Atəşkəs imzalanması nəticəsində uğurlu xarici siyasətin həyata keçirilməsi üçün heç bir maneə qalmadı. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətində dünya birliyinə inteqrasiya, ikitərəfli və çoxtərəfli münasibətlər, beynəlxalq və regional təşkilatlarla əlaqələrin yaradılması ümumilli liderin fəaliyyətinin başlıca istiqamətlərindən idi. Beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələrin genişlənməsində 1994-cü ilin 4 mayında “Sülh naminə tərəfdaşlıq” proqramının çərçivə sənədinin imzalanması böyük addım oldu. H.Əliyevin uğurlu siyasəti nəticəsində Rusiya ilə münasibətlər yaxşılaşdı. Xəzərin statusu məsələsində Rusiya Azərbaycanı müdafiə etdi. Qərb və Amerika üfqləri ilə xarici siyasi əlaqələrin yaradılması böyük əhəmiyyətə malik idi. Bu əlaqə-

lərin yaradılması ilə H.Əliyevin xarici siyasətində qərb siyasəti dövrü başlanır. “Dünyanın bütün dahilərindən-Nehrudan, Bismarkdan, de Qolldan fərqli olaraq Heydər Əliyevin arxasında güclü iqtisadi, hərbi, etnosiyasi, ərazi potensialı yox idi.”

Ədəbiyyat:

1. Heydər Əliyevin inkişaf strategiyası və Naxçıvan Muxtar Respublikası. Bakı, “Təhsil”, 2009, 320 səh.
2. <http://kaspi.az/ulu-nder-heyder-eliyevin-xarici-siyaset-kursu-ve-azerbaycanin-diplomatik-uurlri/pages/q.pdf>
3. [http://haydaraliyevcenter.wordpress.com/heyder-eliyev/heyder-əliyev-və-xarici-siyasət/](http://haydaraliyevcenter.wordpress.com/heyder-eliyev/heyder-eliyev-və-xarici-siyasət/)

*Гюльчин Сафарова
Азербайджанский Университет Языков
Магистратура*

ОПИСАНИЕ АЗЕРБАЙДЖАНА В НЕМЕЦКИХ ЭНЦИКЛОПЕДИЯХ XIX ВЕКА

Ключевые слова: Азербайджан, Германия, энциклопедия, международные отношения

Азербайджан и Германия исторически имеют экономические и культурные связи, которые развиваются по сей день. Поэтому становится актуальным изучение представлений и восприятия нашего государства Германией в начале развития азербайджано-немецких отношений. Для этого я решила обратиться к самым древним энциклопедиям, которые мне удалось отыскать в архивах национальной библиотеки Азербайджана. Самая старинная энциклопедия находящаяся в Национальной Библиотеке это «Лексикон Брокгауза» („Brockhaus Konversations-Lexikon“) 1895 года. Сведения об Азербайджане даются в первом томе под именем „Aserbeidschan“ (Азербайджан) и охватывают целую страницу. В статье дается подробное описание территории южного Азербайджана, его границ, географического положения, флоры и фауны, населения и языка.

За «Лексиконом Брокгауза» следует энциклопедический сборник Мейера (Meyers Konversations – Lexikon) 1896 года содержащий

подробное описание города Баку в двух статьях: «губерния Баку» и «столица Баку».

Следующая и последняя энциклопедия XIX века, находящаяся в Национальной Библиотеке – это «Лексикон Мейера» 1897 года. Статья «Нахичевань – столица Ереванской губернии» содержит краткое описание Нахичевани, с указанием территории, численности населения и ее состава, географического положения, а также архитектуры.

В заключение, следует отметить, что несмотря на то что, информация в данных энциклопедиях, в целом, является достаточно подробной, тем не менее, имеются некоторые неточности, без разъяснения которых, можно совсем иначе истолковать историю нашей страны.

Список литературы:

1. Энциклопедия Брокгауза. Лейпциг 1895 год
2. Энциклопедия Мейера. Лейпциг и Вена, 1896 год
3. Энциклопедия Мейера. Лейпциг и Вена, 1897 год

Dünya Əhmədova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və Jurnalistika fakültəsi

HEYDƏR ƏLİYEV SİYASƏTİ UĞURLU İNKİŞAFIN TƏMƏLİ KİMİ

Açar sözlər: azərbaycançılıq, milli birlik, həmrəylik

Ulu öndər Heydər Əliyevin prezidentliyi dövründə çoxsaylı azərbaycanlının dövlət işlərinə cəlb olunması nəticəsində xalqımızın ictimai, elmi, ziyalı elitar təbəqəsi formalaşdı. O, hələ sovet dönəmində xalqımızın, dövlətimizin bütövlüyünü təşkil edən ideologiyanın bünövrəsini qoymuşdu. İlk addım kimi 1991-ci il dekabrın 16-da dünya azərbaycanlılarını vahid məqsəd ətrafında birləşdirmək məqsədində stimül rolunu oynayacaq “Hər il dekabrın 31-də Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəylik və Milli Birlik gününün keçirilməsi haqqında” cəsarətli bir qərarı qəbul etdi. Heydər Əliyevin Azərbaycan Prezidenti kimi rəsmi və işgüzar səfərləri çərçivəsində xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla görüşməsi, onların fəaliyyətləri ilə tanış olması, soydaşlarımızı Azərbaycanda investisiya layihələrində iştirak etməyə dəvət etməsi bu istiqamətdə göstərilən diqqətin bariz

nümunəsidir. Diaspor nümayəndələri ilə görüşmək, onların Azərbaycana gəlməsini təşviq etmək ənənəsinin əsasını qoyan ilk dövlət başçımız Heydər Əliyev olmuşdu. Prezident seçildikdən üç ay sonra o, Almaniya da yaşayan soydaşlarımızın bir qrupunu qəbul etməklə böyük bir ənənənin əsasını qoymuşdu.

Azərbaycan müstəqillik uğrunda əmin addımlarla irəlilədiyi ilk illərdə ümumilli lider Heydər Əliyevin ölkənin bütövlüyünü təmin etməyin ən uğurlu modeli kimi azərbaycançılığı dövlət siyasətinə gətirəməsi, həmçinin beynəlxalq aləmdə iqtisadi-siyasi sferada dayanıqlılığı təmin edən multikulturalizmi dövlət siyasətinin mühüm istiqamətlərindən birinə çevirməsi onun dönüş xarakterli nailiyyətlərindən biridir.

Bu və bu kimi başqa amillər Heydər Əliyevin azərbaycançılıq ideologiyasının əsasında apardığı uğurlu siyasətin nəticəsidir.

Ədəbiyyat:

1. <http://ayna.az/2013/heyder-eliyev-azerbaycanciliq-ideologiyasinin-trateqi-kimi/>
2. <http://femida.az/az/news/13993>
3. <http://modern.az/az/news/38469#gsc.tab=0>

Həcər Təhməzova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq Münasibətlər və İdarəetmə

AZƏRBAYCAN-ABŞ ƏLAQƏLƏRİNDƏ HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU

Açar sözlər: Azərbaycan, ABŞ, Ümumilli lider, beynəlxalq əlaqələr

Azərbaycan beynəlxalq aləmdə sülhsevər, demokratik prinsiplərin inkişafına xüsusi önəm verən bir ölkə kimi tanınır. Ölkəmizin bu uğurları dünya dövlətlərinin daim diqqətində olmuşdur.

Azərbaycan-ABŞ arasında münasibətlərin yüksələn xətt üzrə inkişafı da bu baxımdan diqqəti daha çox cəlb edir. Bu gün ABŞ və Azərbaycan strateji tərəfdaş olmaqla yanaşı, tərəflər arasında bir çox istiqamətləri əhatə edən yüksək səviyyəli münasibətlər mövcuddur.

ABŞ ilə münasibətlərin qurulmasında və daim yüksələn xətlə inkişaf etdirilməsində Heydər Əliyevin xidmətləri misilsizdir. Heydər Əliyevin uğulu xarici siyasəti ABŞ-ın respublikamıza olan etimadını gücləndirdi və 1992-ci ildə iki ölkənin əlaqələrinin daha da genişlənməsinə səbəb oldu.

Azərbaycan ilə ABŞ arasındakı ikitərəfli iqtisadi əməkdaşlığın müxtəlif aspektlərini müzakirə etmək məqsədi ilə çoxsaylı rəsmi görüşlər keçirilmişdir. Bu görüşlər arasında 1999-cu il avqustun 18-də ABŞ-ın energetika naziri olan V.Riçardsonun Azərbaycana səfəri, daha sonra 2002-ci il yanvarın 29-da dövlət katibinin Avrasiya məsələləri üzrə köməkçisi olan E.Consun Bakıya səfəri, xüsusi ilə 2003-cü il fevralın 23-də ABŞ prezidenti Corc Buşun dəvəti ilə ABŞ-a səfər etmiş Heydər Əliyev iki ölkə arasında olan iqtisadi əlaqələri daha da inkişaf etdirdi

2013-cü il aprelin 29-30-da keçirilən “ABŞ-Azərbaycan: Gələcəyə baxış” Forumu ABŞ-Azərbaycan münasibətlərinin əsasını qoydu. Forum Heydər Əliyevin anadan olmasının 91-ci il dönümünə həsr olunmuşdu. Forumda Heydər Əliyevin uğurları, ölkəmizə qazandırdığı nailiyyətləri vurğulanmışdır. Bu Forum Azərbaycanın mövcud vəziyyətinin beynəlxalq aləmdə söz sahibi olmasının təsdiqi kimi tarixə yazıldı.

Ədəbiyyat

1. Musa Qasimli, Azərbaycan Respublikasının xarici siyasəti (1991-2003), s 151-152
2. Şəfəq Abdullayeva, ABŞ-ın müasir iqtisadiyyatı və inkişaf perspektivləri, s 263-264, s 266-268

Aytac Hüseynova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq münasibətlər və idarəetmə fakültəsi

XARİCİ İNVESTİSİYALARIN BEYNƏLXALQ ARENADA AZƏRBAYCANIN NÜFUZUNA TƏSİRİ

Açar sözlər: Xarici investisiyalar; “açıq qapı” siyasəti; investisiya qanunları

Azərbaycan beynəlxalq aləmdə yüksək nüfuza malikdir. İqtisadi cəhətdən sürətlə güclənən, paralel şəkildə böyük uğurlarla nəticələnən siyasi islahatlar aparan Azərbaycan həm də beynəlxalq miqyasda qazandığı nüfuzunun yüksəlməsinə nail olur. Ölkə iqtisadiyyatına investisiyaların cəlb olunması məqsədlə hökumət tərəfindən "açıq qapı" siyasəti həyata keçirilir. Bu, ölkəmizdə yatırılan sərmayələrin ümumi həcmnin davamlı artmasına yol açır, Azərbaycan iqtisadiyyatını daha güclü hala gətirir. Məlumdur ki, investisiya imkanları ölkənin iqtisadi inkişafını xarakterizə edən göstəricilərdən biridir. Bu baxımından Azərbaycan nəliyyətlərinin gələ-

cəkdəki inkişafı ümidvericidir. Müstəqillik əldə etdikdən sonra iqtisadiyyata yatırılan investisiyanın çoxu xarici investisiyaların payına düşür. Beynəlxalq təşkilatlarda olan məlumata görə postsovet məkanında xarici investisiyaların ən yüksək göstəricisi Azərbaycanın payına düşür. Ölkəmizin milli mənafehlərin qorunmasına xidmət edən xarici siyasət kursunun hazırlanması, gerçəkləşdirməsi Ümummilli lider Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Onun güclü dövlətçilik duyğusu, beynəlxalq əlaqələrin qurulmasına düzgün yanaşmanı müəyyən etməyə imkan yaratdı. Müstəqil Azərbaycan iqtisadiyyatına xarici investisiyaların daxil olmasına 1995-ci ildən başladığını demək olar. Bu gün də Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən Azərbaycanın xarici siyasəti dünya ictimaiyyətinin bütün xoşməramlı üzvlərilə qarşılıqlı münasibətlərin hərtərəfli inkişafına öz möhkəm sadiqliyini nümayiş etdirməkdədir və Azərbaycanın çiçəklənməsi, davamlı tərəqqi və əhalinin rifahının təmin edilməsinə yönəldilmişdir.

Ədəbiyyat:

1. http://azerbaijan.az/_WorldCommunity/_GeneralInfo/_generalInfo_a.html
2. <http://www.anl.az/down/meqale/azerbaycan/2010/dekabr/146052.htm>
3. <http://experts.m.com/az/bazarlar/investments>
4. <http://fed.az/az/news/read/49583>

*Jalə Nəcəfova
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi*

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MÜASİR BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ

Açar sözlər: Azərbaycan, dövlət, xarici siyasət

Dövlət müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra Azərbaycan müstəqil xarici siyasət həyata keçirir. Bu siyasət Azərbaycan dövlətçiliyini müntəzəm şəkildə möhkəmləndirib inkişaf etdirməyə və milli mənafehləri qorumağa yönəlib. Azərbaycan öz xarici siyasətini beynəlxalq hüquq norma və prinsipləri, o cümlədən, dövlətlərin suverenliyi və ərazi bütövlüyünə hörmət, daxili işlərə müdaxilə edilməməsi prinsipləri əsasında qurub.

Azərbaycan müstəqil dövlət kimi bir sıra beynəlxalq təşkilatlara, o cümlədən, BMT, AŞ, İKT, MDB və digər təşkilatlara üzv olub. Azərbaycan həmçinin NATO və AB kimi qurumlarla əməkdaşlığı, eləcə də anti-terror koalisiyası tərkibində fəaliyyətini inkişaf etdirir. Az.R həm də

GUAM-ın təsisçilərindən biridir. Bu təşkilatlarda və regional təşəbbüslərdə iştirakı ilə Az.R öz milli maraqlarını gerçəkləşdirir. Bu gün Azərbaycan Respublikası müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulmasına, transmilli layihələrin reallaşdırıcısı, qlobal təhlükəsizlik məsələlərinə, Avropanın enerji təhlükəsizliyinə öz töhfəsini və rən regional güc kimi qəbul edilməkdədir.

Azərbaycanın Qərb və Şərq sivilizasiyaları, eyni zamanda, Şimal və Cənub arasında dəhliz rolunu oynaması əhəmiyyətli ölkə kimi onun nüfuzunu ortaya qoymuş olur. Əlbəttə ki, Azərbaycanın bu cür nailiyyətlərinin xarici siyasət kursu nəticəsində əldə olunduğu da hər kəsə bəllidir. Azərbaycan ayrı-ayrı xarici dövlətlər, o cümlədən, qonşu ölkələrlə ikitərəfli münasibətlərinə xüsusi əhəmiyyət verir.

Prezident İlham Əliyevin həyata keçirilən çoxşaxəli və balanslaşdırılmış xarici siyasət kursu Azərbaycan Respublikasının milli dövlət kimi müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində gücünü və nüfuzunu artıran mexanizm qismində çıxış etməkdədir. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə iqtisadi sıçrayış dövrünü yaşayan Azərbaycan həm də dünya birliyinin fəal və nüfuzlu aktorlarından birinə çevrilib. Rəsmi Bakı ABŞ, Rusiya, Türkiyə, Aİ, İslam ölkələri ilə bərabərhuquqlu əməkdaşlıq edir. 2011-ci ildə 155 ölkənin səsini qazanaraq BMT Təhlükəsizlik Şurasının qeyri-daimi üzvü seçilən Azərbaycan qlobal məsələlərin həllində, dünyada sülh və təhlükəsizliyin təmin olunmasında yaxından iştirak edərək beynəlxalq münasibətlər sisteminin fəal üzvü imicini möhkəmləndirib.

Ədəbiyyat:

1. Həsənov Ə. Müasir beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı, 2005 [səh. 32, 33, 35, 44]

*Leyla Məmmədzadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Təhsil fakültəsi*

MÜASİR AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ

Açar sözlər: beynəlxalq münasibətlər; regional təhlükəsizlik

Postsovet məkanında meydana çıxan yeni müstəqil dövlətlərin bilavasitə beynəlxalq münasibətlər sistemində qatılması və öz maraqlarını ifadə

edən xarici siyasət kursunu həyata keçirməyə başlaması dünyada dövlətlərarası münasibətlərin yeni düzümünün formalaşmasına gətirib çıxardı. Bu, bir tərəfdən, beynəlxalq aləmdə siyasi gərginliyin azalması, qlobal qarşıdurmanın aradan qalxması ilə səciyyələnirdisə, digər tərəfdən, siyasi, iqtisadi və hərbi baxımdan strateji əhəmiyyət kəsb edən və mənafehlərin kəsişdiyi məntəqələrə çevrilən bir sıra məhəlli mərkəzlərin meydana çıxması ilə müşayiət olunurdu.

SSRİ-nin süqutundan sonra beynəlxalq aləmə tam müstəqil bir aktor kimi inteqrasiya etməyə başlayan gənc dövlətlərdən biri də Azərbaycan Respublikası idi. Ölkəmizin olduqca əlverişli geosiyasi məkanda, həm də dünyanın super güclərinin barışmaz maraqlarının kəsişdiyi regionda yerləşməsi milli dövlətçilik prinsiplərinə, müstəqilliyin və suverenliyin qorunmasına xidmət edəcək dayanıqlı xarici siyasi strategiyanın hazırlanmasını və tətbiqini tələb edirdi.

Hazırda Prezident İlham Əliyevin beynəlxalq aləmdə milli maraqlarımızın qorunması istiqamətində gördüyü çoxşaxəli işlər, apardığı müstəqil xarici siyasəti ölkəmizin rolunun daha da artmasını mümkün edib. Bunu ölkəmizin BMT TŞ-də 2 dəfə sədrlik etməsi, beynəlxalq kosmik kluba üzv olması, BMT TŞ-də Rusiyanın Kırımı zəbt etməsilə əlaqədar Azərbaycanın işğal əleyhinə səs verməsi və s. faktlar da sübut edir. BMT BA-nın 1994-cü ildə keçirilən 49-cu sessiyasında çıxış edən Heydər Əliyev deyib: "Ən mötəbər beynəlxalq məclisin tribunasından sizin qarşınızda qurur hissi ilə çıxış edirəm. İlk dəfədir ki, müstəqil Azərbaycanın Prezidenti dünya birliyi tərəfindən tanınmış və bərabər hüquqlarla onun tərkibinə daxil olmuş ölkəsini dünya birliyinə təqdim edir".

Ulu öndər Heydər Əliyevin çoxşaxəli siyasətini uğurla davam etdirən cənab İlham Əliyevin düşünülmüş strategiya və gərgin diplomatik söyləri nəticəsində müasir Azərbaycan Respublikası beynəlxalq münasibətlərin tamhüquqlu subyektinə çevrilib. Sürətli iqtisadi inkişaf və dövlətlərarası münasibətlərdə beynəlxalq hüquq normalarına sadıqlıq nümayiş etdirməsi isə ölkəmizi regional lider dövlətinə çevirib və beynəlxalq aləmdə etibarlı tərəfdaş kimi tanıdıb. Ölkəmizin beynəlxalq aləmdə xüsusi yer və rolunu şərtləndirən də məhz bu amillərdir.

Beləliklə, qloballaşmanın dərinləşdiyi bir vaxtda Azərbaycan Qərblə Şərqlə arasında həm enerji, həm nəqliyyat, həm də informasiya texnologiyaları dəhlizlərinin mərkəzi olma mövqeyini qoruyub saxlamaqla, regional təhlükəsizliyin təminatçısı mövqeyini uğurla davam etdirir.

Ədəbiyyat:

1. Həsənov Ə.M. Heydər Əliyev və Azərbaycanın xarici siyasət fəaliyyətinin formalaşması //Heydər Əliyev və müasir Azərbaycan. Bakı, 2003.
2. Həsənov Ə.M. Heydər Əliyev və Azərbaycanın xarici siyasət prioritetlərinin müəyyənəlməsi //Heydər Əliyev irsi və Azərbaycan dövlətçiliyi. Bakı, 2005. s.571-582.
3. Qasımov M. Azərbaycanın xarici siyasəti (konsepsiya məsələləri). Bakı, 1997
4. Аббасбеҗли А., Гасанов А. Азербайджан в системе международных и региональных организаций. Баку,
5. Мəммədov А. Бəйнəлхəлq мүнəсibəтлэр. Бəкi, 2002.

Nuranə Quliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq münasibətlər və idarəetmə fakültəsi

XƏZƏRİN HÜQUQİ STATUSUNUN TƏNZİMLƏNMƏSİNİN REGIONAL TƏHLÜKƏSİZLİYƏ TÖHFƏSİ

Açar sözlər: Xəzərin hüquqi statusu, Zirvə toplantıları, Azərbaycan, Türkmənistan, Rusiya, Qazaxıstan, İran

Əlverişli geosiyasi mövqeyə malik təbii sərvətlərlə zəngin olan Xəzər dənizi Azərbaycan, Rusiya, Qazaxıstan, Türkmənistan və İranla əhatə olunmuşdur. Xəzər dənizi 370,000 km²-lik sahəni əhatə edir, şimaldan cənuba uzunluğu 1200 km, ortalama eni isə 320 km-ə bərabərdir.

Xəzər dənizinin 2018-ci ilə qədər olan hüquqi statusu 1921-ci il Rusiya-İran və 1940-cı SSRİ-İran razılaşmalarına əsaslanıb. Türkmənistan prezidenti Qurbanqulu Berdiməhəmmədovun 2010-cu ildə Prezident İlham Əliyevin “Gənclik” iqamətgahında keçirilən Xəzəryanı Ölkələrin III Zirvə toplantısında qeyd etdiyi kimi, bu məsələyə siyasi deyil, hüquqi qiymət vermək əhəmiyyətlidir. III Zirvə toplantısına qədər keçirilən görüşlərdə çoxtərəfli əməkdaşlığı təmin etmək mümkün olmasa da, Rusiya - Azərbaycan, Rusiya - Qazaxıstan və Qazaxıstan - Azərbaycan arasında ikitərəfli sövdələşmələrə nail olunmuşdu. III Zirvə toplantısında yeni hüquqi statusun yaradılmasına dair sonlanmayan danışıqlar prosesi 2018-ci il avqustun 12-də Qazaxıstanın Aktau şəhərində keçirilən V Zirvə toplantısında başa çatdırıldı. Tərəflər arasında Xəzərin yeni hüquqi statusu ilə bağlı Konvensiya daha yeddi sənəd imzalandı. Bu konvensiya fundamen-

tal normativ sənəd kimi Xəzər dənizinin hüquqi rejimini müəyyən etdiyi üçün onun imzalanması Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin çıxışında da qeyd etdiyi kimi, “mühüm tarixi hadisə”dir. Qəbul edilmiş Konvensiyaya görə, Xəzərin bütün su səthi tərəflərin ümumi istifadəsində qalır, dibi və təki isə qonşu dövlətlərin razılaşmasına əsasən, beynəlxalq hüquq əsasında onlar arasında bölünür.

Ədəbiyyat

1. https://www.researchgate.net/publication/320183299_LEGAL_STATUS_OF_THE_CASPIAN
2. <http://www.anl.az/down/meqale/ses/2010/noyabr/141570.htm>

Pərviz Musayev
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq münasibətlər və idarəetmə fakültəsi

AZƏRBAYCANIN TÜRKİYƏ İLƏ STRATEJİ TƏRƏFDAŞLIĞINI ŞƏRTLƏNDİRƏN AMİLLƏR

Açar sözlər: Azərbaycan, Türkiyə, Strateji tərəfdaşlıq

1991-ci ildə Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini yenidən bərpa etdikdən sonra noyabrın 9-da onu ilk tanıyan dövlət Türkiyə Respublikası olmuşdu. 8-10 fevral 1994-cü il tarixlərində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Türkiyəyə rəsmi səfəri ilə münasibətlər yeni mərhələyə qədəm qoydu. Heydər Əliyev Türkiyə – Azərbaycan münasibətləri haqqında “Bir millət, iki dövlət” şüarını ilk dəfə bu səfərdə bəyan etmişdi. Azərbaycan -Türkiyə münasibətlərinin yeni səviyyəyə qalxmasında 1994-cü il sentyabrın 20-də “Əsrin müqaviləsi” nin imzalanması mühüm rol oynadı. Bu müqavilə iki dövlət arasında strateji tərəfdaşlığı şərtləndirən yeni amillərin təməlini qoydu. 2003-cü il oktyabrın 31-də prezident seçilməsi münasibətilə keçirilən rəsmi qəbulda İlham Əliyev Türkiyə-Azərbaycan münasibətləri haqqında “Türkiyə haradadır, Azərbaycan da oradadır, Azərbaycan haradadır, Türkiyə də oradadır” fikrini ifadə edərək münasibətlərin gələcək istiqamətini göstərmişdir.

2006-cı ildə Heydər Əliyevin adını daşıyan Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəmərinin açılış mərasimi keçirildi. 2007-ci ildə qəbul olunan Azərbaycan Respublikasının Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyasında Türkiyə-Azərbaycan münasibətlərinin strateji tərəfdaşlıq səviyyəsində ol-

duğu qeyd olunurdu.2014-cü il sentyabrın 20-də Avropanın ən böyük infrastruktur layihəsi olan “Cənub qaz” dəhlizinin təmali qoyuldu.

2018-ci ildə TANAP qaz borusunun açılış mərasimi keçirildi. Açılış mərasimində çıxış edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev deyib: "TANAP Türkiyə - Azərbaycan qardaşlığının növbəti zəfəridir". Əlaqələrin inkişafında Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev ilə Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan arasında şəxsi dostluğun da böyük təsiri olmuşdur. İki lider birinə "qardaşım " deyə xitab edirlər.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri (1991-2016). Məqalələr toplusu. Bakı: Poliart, 2017.
2. <https://www.bizimyol.info/az/news/101869.html>

Şahverən Babayev
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi

NATO – AZƏRBAYCAN ƏLAQƏLƏRİ

Açar sözlər: NATO, Azərbaycan, Şimali Atlantika İttifaqı

Azərbaycan - NATO münasibətləri 1992-ci ilin martında Azərbaycanın bu təşkilatın Şimali Atlantika Əməkdaşlıq Şurası qurumuna üzv qəbul edilməsi ilə formalaşmağa başlayıb. Azərbaycan nümayəndə heyəti ilk dəfə olaraq 1992-ci ilin oktyabrında Türkiyədə NATO üzvü olan ölkələrin seminarında iştirak edib və NATO-nun Baş katibi Manfred Vernerlə görüşüb.

Şimali Atlantika İttifaqı ilə Azərbaycanın yüksək səviyyədə əməkdaşlığının əsası isə 1994-cü ildə qoyulub. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev 4 may 1994-cü ildə Brüsselə səfəri zamanı NATO-nun keçmiş sovet respublikaları ilə əməkdaşlığını nəzərdə tutan "Sülh naminə tərəfdaşlıq" (SNT) sazişini imzalayıb. Azərbaycan NATO ilə tərəfdaşlığında əsas istiqamətlər siyasi dialoq, sülhü dəstəkləmə əməliyyatları, meydana gələn təhlükəsizlik təhdidləri və əsas vurğusu müdafiə məsələlərinə yönələn geniş spektrli məsələlər üzrə praktiki əməkdaşlıqdan ibarətdir. Qeyri-sabitliyin, münaqişələrin və təhdidlərin aradan qaldırılmasında Azərbaycanın qarşılıqlı maraqlar əsasında NATO ilə əməkdaşlıq məsələsi təhlil olunmuşdur. Azərbaycanın NATO ilə əməkdaşlığında Mülki Fövqəladə Planlama (MFP) xüsusi yer tutur və son illər bu sahədə

əməkdaşlıq genişlənməkdədir. Bu format fikir mübadiləsi, qarşılıqlı anlaşmanın qurulması və milli təcrübə üçün müvafiq alət və rəhbər sənədlərin hazırlanması üçün faydalı forum təşkil edir.

2018-ci il iyulun 9-da Varşavada NATO Sammiti çərçivəsində “Dövlət və hökumət başçıları səviyyəsində “Qətiyyətli dəstək” missiyası çərçivəsində aparılan əməliyyatlarda iştirak edən tərəfdaş dövlətlərlə Əfqanıstan üzrə görüş” keçirilib. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tədbirdə iştirak edib. Əfqanıstanda sülhün və təhlükəsizliyin təmin olunması istiqamətində dünya birliyinin irəli sürdüyü təşəbbüslərə Azərbaycan da öz dəstəyini verir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. http://republic.preslib.az/az_a7-9.html
2. <http://mfa.gov.az/content/560>
3. <https://www.bizimiyol.info/az/news/83093.html>

Leyla Səfərli
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq münasibətlər və idarəetmə fakültəsi

MÜASİR MƏRHƏLƏDƏ AZƏRBAYCAN – YAPONİYA MÜNASİBƏTLƏRİ

Açar sözlər: Yaponiya, Azərbaycan münasibətlər, rəsmi səfər

Müstəqillik dövrünə qədər Yaponiya-Azərbaycan münasibətləri yalnız mədəni və elmi sahədə inkişafı etmişdi. 1991-ci il dekabrın 28-də Yaponiya Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini tanıdı. 1992-ci ildən başlayaraq Yaponiya Azərbaycan Respublikasının inkişafı üçün qrantlar ayırmış və yardımlar etmişdir.

“İnpeks” və “İtoçi” şirkətləri “Əsrin müqaviləsi” və digər böyük neft layihələrində iştirak etmişdir.

Ulu Öndər Heydər Əliyevin 1998-ci il fevralın 24-dən 28-nə qədər Yaponiyaya ilk rəsmi səfəri yalnız iki ölkə arasında qarşılıqlı münasibətlərdə deyil, həmçinin Azərbaycanın Cənub-Şərqi Asiya dövlətləri ilə siyasi və iqtisadi əlaqələr tarixində də yeni bir səhifə açmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ölkəmizə rəhbərliyi dövründə bu xətt daha da inkişaf etdirilmiş, Yaponiya-Azərbaycan münasibətlərində yeni bir mərhələ başlanmışdır. 2005-ci il oktyabrın 12-də

Azərbaycan Respublikasının Yaponiyada səfirliyi açılmışdır. Sonrakı mərhələdə Prezident İlham Əliyevin 7-10 mart 2006-cı il tarixində Yaponiyaya rəsmi səfəri ölkələrarası münasibətləri yeni səviyyəyə yüksəltmişdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Həsənov Ə. Müasir Beynəlxalq münasibətlər və Azərbaycanın xarici siyasəti. Bakı, 2005.
2. <https://www.az.emb-japan.go.jp/003az.html>
3. K.G.Henshall. A history of Japan from stone age to superpower, 2nd edition. Nyu-York.2004

Səma Abbaszadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq münasibətlər və İdarəetmə fakültəsi

**AZƏRBAYCANIN BMT TƏHLÜKƏSİZLİK ŞURASININ
QEYRİ-DAİMİ ÜZVÜ KİMİ BEYNƏLXALQ TƏHLÜKƏSİZLİYİN
TƏMİN EDİLMƏSİ İSTİQAMƏTİNDƏ FƏALİYYƏTİ
(2012-2013-CÜ İLLƏR)**

*Açar sözlər: Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Təhlükəsizlik Şurası,
Azərbaycanın qeyri-daimi üzv kimi fəaliyyəti*

BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası, BMT Nizamnaməsinə əsasən beynəlxalq sülh və təhlükəsizliyi qoruyan, təmin edən əsas orqandır. BMT Baş Assambleyası, prosedur qaydaları arasında 142-ci qaydaya uyğun olaraq hər il TŞ-nin 5 qeyri-daimi üzvünü seçir. 92 və 83-cü qaydalar isə müvafiq olaraq gizli səsvermənin keçirilməsini və TŞ-nin qeyri-daimi üzvlərinin 2/3 səs çoxluğu ilə seçilməsini şərtləndirir.

Ölkəmiz 2011-ci il 24 oktyabr tarixində BMT TŞ kimi dünyada sülhün və təhlükəsizliyin qorunmasına nəzarət edən bir orqanın qeyri-daimi üzvlüyünə seçildi. Oktyabrın 21-dən başlayan 17 raundluq səsvermə zamanı Azərbaycanın rəqibləri Sloveniya və Macarıstan idi. 9-cu raunddan sonra mübarizədən Macarıstan uzaqlaşır və Azərbaycanla Sloveniya arasında rəqabət başlayır. Yekunda Azərbaycan 155 səslə BMT Təhlükəsizlik Şurasına 2 illik müddətə qeyri-daimi üzv seçildi. Azərbaycanın artan iqtisadi inkişafı, dövlətlər arasında əməkdaşlığa böyük önəm verməsi onun regional və qlobal təhlükəsizliyin təmin edilməsi istiqamətində fəaliyyətinin mühüm olduğunun göstəricisidir.

Mayın 4-ü 2012-ci ildə Prezident İlham Əliyevin başçılığı ilə keçirilən, Pan Qi Mun və digər yüksək səviyyəli nümayəndələrin iştirak etdiyi konfransda terrorçuluğa qarşı mübarizəyə dair öhdəliyin təmin olunması yolu ilə beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsi barədə müzakirələr aparılmış, yekunda bəyanat qəbul olunmuşdu. 28 oktyabr 2013-cü ildə Azərbaycan BMT və İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında əməkdaşlığın genişləndirilməsi mövzusunda yüksək səviyyəli görüşün təşkilini həyata keçirmişdi. 2012-2013-cü illər ərzində ölkəmiz Suriya, Əfqanıstan və Afrikanın bəzi dövlətlərindəki vəziyyət, BMT və regional təşkilatlar arasında əməkdaşlıq, Orta Şərqdə sülh prosesi, konfliktlərin həlli yolları kimi məsələlərə daha çox diqqət yetirmişdi.

Ədəbiyyat:

1. http://www.un.org/en/ga/62/plenary/election_sc/bkg.shtml
2. http://biweekly.ada.edu.az/vol_4_no_21/Azerbaijan_wins_election_to_the_UN_Security_Council.htm
3. <https://www.azernews.az/nation/63167.html>

Həmidə Əliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Filologiya və jurnalistika fakültəsi

AZƏRBAYCAN BMT-NİN ÜZVÜ KİMİ

Açar sözlər: Azərbaycan, BMT, Təhlükəsizlik Şurası

Azərbaycan Respublikası və BMT arasında əməkdaşlıq Sovet İttifaqının dağılması və Azərbaycanın öz müstəqilliyini bərpa etməsindən dərhal sonra bərqərar olmuşdur. Azərbaycan Respublikası 1992-ci il 2 mart BMT-nin üzvlüyünə qəbul edilmiş və 1992-ci il mayın 6-da Azərbaycanın BMT nəzdində Daimi Nümayəndəliyi açılmışdır. BMT ilə əməkdaşlığın birinci günündən başlayaraq, Azərbaycan BMT platformasından beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətini Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə cəlb etməyə və BMT-nin potensial imkanlarından istifadə etməklə sülh sazişinin əldə olunmasına çalışmışdır. 1993-cü il ərzində BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə dair 822, 853, 874, 884 sayılı qətnamələr qəbul etmişdir. Bu qətnamələr Azərbaycanın ərazi toxunulmazlığını yenidən təsdiq edərək, dərhal atəşkəs elan olunması, işğalçı qüvvələrin Azərbaycan Respublikası ərazisindən çıxarılması tələblərini

irəli sürmüşdür. 1995-ci ilin oktyabrında iclasda iştirak edən Heydər Əliyev bu qurumun yüksək kürsüsündən dünya dövlətlərinə müraciət edərək, mövcud qlobal problemlərə dair Azərbaycan dövlətinin prinsipial mövqeyini açıqlamış, xüsusilə Ermənistanın təcavüzünün aradan qaldırılması ilə bağlı beynəlxalq səylərin artırılmasına çağırmışdır. 2003-cü ilin sentyabrında BMT Baş Məclisinin 58-ci sessiyasında iştirak edən Azərbaycan Respublikasının Baş naziri İlham Əliyev çıxışında beynəlxalq aləmdə mürəkkəb proseslərin cərəyan etdiyi dövrdə üzvlərin arasında qarşılıqlı anlaşılmaqların meydana çıxmasına görə, BMT Təhlükəsizlik Şurasının şəraitə uyğun çevik və adekvat münasibət göstərə bilməsi üçün mövcud BMT mexanizmlərinin zamanın tələbinə cavab vermədiyini vurğulamış və bununla bağlı təşkilat daxilində islahatların vacib məsələyə çevrildiyini bildirmişdir. 2013-cü ilin oktyabrından etibarən Təhlükəsizlik Şurasında başlayan ikinci sədrlik dövründə BMT tarixində ilk dəfə olaraq ölkəmizin təşəbbüsü ilə oktyabrın 28-də qurumun “Birləşmiş Millətlər Təşkilatı və İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında tərəfdaşlıq əlaqələrinin gücləndirilməsi” mövzusunda yüksək səviyyəli iclası keçirilmişdir. Azərbaycan BMT-nin XXI əsrdə olacaq problemlərə qarşı mübarizə apara bilməsi üçün BMT çərçivəsində islahatların aparılması ideyasını dəstəkləyir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. http://azerbaijan.az/portal/WorldCommunity/InterOrg/interOrg_01_a.html
2. https://azertag.az/xeber/Azərbaycanın_BMT_ye_uzv_qebul_olunmasından_22_il_otur-56185

Fatimə Şarifova
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi

BEYNƏXALQ TERRORİZM VƏ AZƏRBAYCANIN TERRORİZMƏ QARŞI MÜBARİZƏSİ

Açar sözlər: dünya, terrorizm, təhlükə mənbəyi, mübarizə

Beynəlxalq hüquq qaydalarına və beynəlxalq təhlükəsizliyə mənfi təsir göstərən qlobal problemlərdən biri də beynəlxalq terrorizmdir. Beynəlxalq terrorizmin səbəb və şəraitinin araşdırılmasında kriminoloji metodla yanaşı sosial və siyasi aspektlər də nəzərə alınmalıdır. Terrorizm növlərinin rəngarəngliyi, inkişaf dinamikliyi onlara qarşı mübarizədə dün-

ya birliyinin və onların hüquq-mühafizə orqanlarının işini çətinləşdirir. 11 sentyabr 2001-ci ildə ABŞ-da törədilmiş terror aktları beynəlxalq terrorçuluğa qarşı mübarizə sahəsində universal hüquqi və təşkilati diqqəti artırmışdır. Yaxın illərdə bir çox ölkələrdə dəhşətli terror aktları həyata keçirilməsi antiterror koalisiyasının səmərəsizliyini göstərir. Bu gün terrorizmin hədəfləri dəyişmişdir. Hazırda terrorçu təşkilatlar daha böyük siyasi məqsədlərə - hakimiyyətin ələ keçirilməsinə, yenidən bölüşdürülməsinə, yerli əhalinin oradan qovulmasına yönəlmişlər.

Azərbaycanın nümunəsi bu cəhətdən səciyyəvidir. Azərbaycanın anti-terrorizm siyasətinin əsas tərkib hissəsi Ermənistanın işğalçı siyasətinə qarşı aparılan tədbirlər, atılan addımlardır. Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində ölkəmizin ərazisinin 20 faizi işğal olunmuş, bir milyona yaxın insan qaçqın və məcburi köçkünə çevrilmişdir. Terrorçuluğa qarşı Tərəfdaşlıq Əməliyyat Planında iştirak edərək Azərbaycan terrorçuluğa qarşı mübarizəyə töhfə verir. Azərbaycan NATO ilə terror təhlükəsi ilə bağlı kəşfiyyat mübadiləsi həyata keçirir, siyasi müzakirələrdə iştirak edir və milli qabiliyyətlərin inkişaf etdirilməsi sahəsində əməkdaşlıq həyata keçirir. Lakin bütün bu tədbirlərə baxmayaraq təəssüflər olsun ki, dünyada heç bir dövlət bu təhlükədən sığortalanmamışdır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Azərbaycan beynəlxalq arenada (pdf versiyası səh 3, 42)
2. http://www.elibrary.az/docs/JURNAL/jrn2008_603j.htm
3. <https://az.trend.az/azerbaijan/politics/2486836.html>

Nəzrin Cəfərova
Azərbaycan Dillər Universiteti,
BM və İdarəetmə fakültəsi

AZƏRBAYCAN-İSRAİL MÜNASİBƏTLƏRİNƏ MÜASİR BAXIŞ

Açar sözlər: Azərbaycan, İsrail, tarixi əlaqə, yəhudi lobbisi

Azərbaycan və İsrail arasında tarixi cəhətdən qədim köklərə malik əlaqələr mövcuddur. Tarixən Azərbaycan ərazisində yaşayan yəhudilər özlərinə qarşı heç zaman milli-etnik dözümsüzlüklə və ya bəzi postsovet ölkələrində olduğu kimi antisemitizm təzahürləri ilə qarşılaşmamışlar. Bütün bunlar yəhudilərin ən çox uyğunlaşdığı ölkələrdən biri kimi Azərbaycanı da qeyd etməyə imkan verir. Hal-hazırda dağ yəhudilərinin iri icma-

sının məskunlaşdığı yer Quba rayonundakı Qırmızı Qəsəbədir. Bakı şəhərində isə yəhudilərin 3 sinaqoqu mövcuddur.

Yaxın tarixə nəzər saldıqda onu da görmək olur ki, Qarabağ uğrunda gedən döyüşlərdə ilk qəhrəman olanlar sırasında milliyyətçə yəhudi Albert Aqarunov da var idi. Ona “yəhudiləri Azərbaycan torpağını qorumağa nə məcbur edir?” sualı ünvanlandıqda o, belə bir cavab verir “Mən burada doğulmuşam, burda yaşayıram və mənə heçnə məcbur etmir. Bir vətəndaş kim öz borcumu torpağı qorumaqda görürəm.”

İsrail Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini ilk tanıyan dövlətlərdəndir. 25 dekabr 1991-ci il tarixində rəsmi olaraq müstəqilliyimiz tanınmış, iki ölkə arasındakı diplomatik münasibətlər isə 6 aprel 1992-ci il tarixində qurulmuşdur.

Ümummillî lider Heydər Əliyev İsrailə siyasi əlaqələrin inkişafına xüsusi diqqət ayırmaqla yanaşı, beynəlxalq yəhudi lobbisi ilə Azərbaycan diasporunun əlaqələrinin möhkəmlənməsinə də böyük önəm verirdi. Məhz bu uzaqgörən siyasət nəticəsində Azərbaycanla İsrail strateji tərəfdaş ölkələrə çevrilib və beynəlxalq aləmdə bir-birlərinə qarşılıqlı dəstəklərini nümayiş etdirirlər. Siyasi əlaqələrin möhkəmliyi ilə yanaşı, İsrail və Azərbaycan xalqları arasında yaranan sıx dostluq əlaqələri də bu tərəfdaşlığın əhəmiyyətini artırır. Azərbaycanda yaşayan 20 minlik yəhudi icmasının və İsraildə yaşayan 70 minlik azərbaycanlı icmasının müxtəlif məsələlərdə birlik nümayiş etdirməsi hər zaman müşahidə edilir.

Ədəbiyyat

1. <http://newtimes.az/az/pulse/4664/>
2. <https://report.az/diaspor/i-srail-knessetinde-azerbaycana-hesr-olunmus-iclas-kecirilib/>
2. <http://www.aztv.az/readnews.php?lang=az&id=25992>

İnci Rzayeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
Magistratura şöbəsi

CƏNUB QAZ DƏHLİZİ VƏ ONUN AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ÜÇÜN PERSPEKTİVLƏRİ

Açar sözlər: TAP, TANAP, enerji, təbii qaz

Cənub Qaz Dəhlizi (CQD) özündə dörd böyük qaz layihəsini birləşdirən genişmiqyaslı enerji layihəsidir. CQD çərçivəsində Xəzər Dənizinin

Azərbaycan sektorundakı “Şahdəniz-2” qaz yatağından hasil edilən təbii qazın boru kəmərləri vasitəsilə Türkiyəyə və oradan da Avropaya nəql edilməsi nəzərdə tutulur. Coğrafi baxımdan bu layihə Qafqazın cənubu, Türkiyə və Avropanı əhatə edir. özündə 7 hökuməti və 11 şirkəti birləşdirir. Bu nəhəng layihənin investisiya dəyəri isə 40 milyard dollardır. 2018-ci il mayın 29-u Səngəçal terminalında CQD-nin açılış mərasimi keçirildi və Azərbaycan qazı CQD sisteminə vuruldu.

CQD qeyd etdiyimiz kimi özündə 4 layihəni əhatə edir:

1. Şahdəniz qaz-kondensat yatağının istismarı və tammiqyaslı işlənilməsi,

2. Cənubi Qafqaz Boru Kəmərinin istismarı (“SCP” layihəsi) və genişləndirilməsi,

3. Trans-Anadolu Boru Kəmərinin (“TANAP” layihəsi) inşası,

4. Trans-Adriatik Boru Kəmərinin (“TAP” layihəsi) inşası.

CQD Azərbaycan Respublikasının yerləşdiyi əlverişli strateji mövqeyin əhəmiyyətini bir daha göz önünə gətirir. Yaxın keçmişdə baş verən hadisələrə nəzər saldıqda, Avropa İttifaqı Rusiyadan olan enerji asılılığının onun varlığı üçün həyati təhlükəyə malik olduğunun fərqi vardı. Bu asılılığın minimuma endirilməsi üçün Azərbaycan Respublikası məhz potensial enerji partnyoruna çevrildi. Zəngin təbii qaz və neft yataqlarının mövcudluğu ona imkan verir ki, Azərbaycan Avropanı enerji ilə təmin etsin. İstər Mərkəzi Asiyadan, istərsə də Xəzər regionundan çəkilməsi nəzərdə tutulan enerji marşrutları məhz tranzit ölkə kimi Azərbaycan Respublikasının əhəmiyyətini artırır.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Cənub Qaz Dəhlizi. Əməliyyatlar və layihələr. // https://www.bp.com/az_az/caspian/operationsprojects/Shahdeniz/SouthernGasCorridor.html
2. "Cənub Qaz Dəhlizi"nin açılışı: uğurlu siyasətin beynəlxalq etirafı. // <http://newtimes.az/az/politics/5671/>

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MƏRKƏZİ ASİYA VƏ XƏZƏR DƏNİZ HÖVZƏSİ ÖLKƏLƏRİ İLƏ İKİTƏRƏFLİ ƏLAQƏLƏRİ

Açar sözlər: Qazaxıstan, Özbəkistan, Türkmənistan, Tacikistan, Qırğızıstan

Mərkəzi Asiya dedikdə, Qazaxıstan, Özbəkistan, Qırğızıstan, Türkmənistan və Tacikistanın bir qisimindən ibarət olan bölgə nəzərdə tutulur. Bu ölkələr Tacikistandan başqa türk dilli dövlətlərdir. Qazaxıstan və Türkmənistan ilə həm də Azərbaycanın su sərhədləri mövcuddur ki, bu da qarşılıqlı iqtisadi münasibətlərə müsbət təsir göstərir. Mərkəzi Asiya ölkələrindən ərazisinə görə ən böyüyü Qazaxıstan Respublikasıdır. Azərbaycan öz müstəqilliyini elan edəndən sonra Qazaxıstanla mövcud olan əvvəlki əlaqələr yeni istiqamətlərdə daha da inkişaf etdirilirdi. 1991-ci il dekabr ayının 21-də Qazaxıstan Azərbaycanın müstəqilliyini tanıdı. 1992-ci ildə dövlətlər arasında diplomatik əlaqələr yaradılmışdır. Qazaxıstan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanmasında birmənalı şəkildə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıyır və beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycanı dəstəkləyir. Bu iki dövlət arasındakı ən mühüm məsələlər Qazaxıstan neftinin Azərbaycan vasitəsi ilə daşınması və nəqliyyat məsələləridir. Xəzər məsələsi Azərbaycanla Qazaxıstan arasında diplomatik münasibətlərdə əsas yeri tutur. Türkmənistan ilə Azərbaycan arasında irqi, dini, milli bağlılıq olsa da siyasi cəhətdən aralarında müəyyən gərginliklər vardır. Belə ki, hər iki dövlət Xəzərdəki bəzi mübahisəli yataqlar barəsində fikir ayrılığı yaşamışlar. Azərbaycanın xarici siyasətdə Özbəkistanla münasibətləri də diqqəti cəlb edir. Hər iki dövlət arasındakı dərin tarixi kökləri olan münasibətlər müasir dövrdə daha da möhkəmlənmişdir. 1995-ci ildə Özbəkistan və Azərbaycan arasında diplomatik əlaqələr qurulmuşdur. 1992-ci ildə Azərbaycanın diplomatik münasibətlər yaratdığı dövlətlərdən biri də Qırğızıstandır. Azərbaycan və Qırğızıstan əlaqələri çoxtərəfli əməkdaşlıq formasında həyata keçirilir. Müstəqillik illərində hər iki dövlət arasında iyirmiyyə yaxın saziş, müqavilə imzalanıb. Tacikistanla Azərbaycan arasında qurulan əlaqələr ilk başda sırf formal xarakter daşmasına baxmayaraq Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi ilə bu münasibətlərin məcrası de-

mək olar ki, tamam dəyişdi. Heydər Əliyevin apardığı siyasət ölkənin daxili sabitliyi kimi xarici siyasətdə də özünü göstərdi.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Darabadi P.Q., Əliyev N.A. Xəzər bölgəsində geosiyasi rəqabət və Azərbaycan (Qədim dövrlərdən XX əsrin sonuna qədər). Bakı, 2001
3. Həsənov Ə.M. “Müasir Beynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Xarici Siyasəti”. Bakı, 2005
4. Həsənov S. Dövlətlərarası münasibətlərdə Xəzərin statusu məsələsi. “Elm”, Bakı, 2002.

Aydan Nəbizadə
Azərbaycan Dillər Universiteti
Beynəlxalq münasibətlər və İdarəetmə fakültəsi

AZƏRBAYCAN – YUNESKO ƏMƏKDAŞLIĞI MÜASİR DÖVRDƏ

Açar sözlər: əməkdaşlıq, YUNESKO, çoxtərəfli beynəlxalq mədəni əlaqələr

Müasir dövrdə Azərbaycan –YUNESKO münasibətlərinin inkişafında və onun genişlənməsində Azərbaycanın birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın əvəzolunmaz rolu vardır.

Mehriban xanım Əliyeva 2004-cü ilin sentyabrında ənənəvi musiqinin, ədəbiyyat və poeziyanın inkişafına verdiyi töhfələrə, musiqi təhsili və dünya mədəniyyətlərinin mübadiləsi sahəsindəki xidmətlərinə və YUNESKO-nun ideyalarına sadıqlığına görə bu təşkilatın şifahi ənənələr və musiqi ənənələri sahəsində xoşməramlı səfiri adına layiq görülmüşdür.

2008-ci il iyunun 10-11-də Bakıda “Mədəniyyətlərarası dialoqda qadınların rolunun genişləndirilməsi”, eləcə də mədəniyyətlərarası dialoqa dair dörd möhtəşəm tədbirin keçirilməsi, xüsusilə 2011-ci il aprelin 7-8-də Bakıda Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumunun reallaşdırılması, həmçinin Bakının 2009-cu ildə İslam mədəniyyətinin paytaxtı elan edilməsi ilə bağlı qərar da, İKT ilə əməkdaşlığın bəhrəsi və Azərbaycanın birinci xanımının yorulmaz fəaliyyətinin nəticəsidir.

2010-cu il iyulun 30-da Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban xanım Əliyevaya YUNESKO-nun baş direktoru İrina Bokova tərəfindən “Qızıl Motsart” medalı təqdim olunmuşdur.

Azərbaycan –YUNESKO əlaqələrinin 25 illiyi ilə əlaqədar olaraq Prezident Kitabxanasında “Azərbaycan – YUNESKO əlaqələri” adlı elektron layihə hazırlanmışdır.

2013-cü il iyulun 18-də YUNESKO-nun baş qərargahında Azərbaycanın YUNESKO-ya üzv olmasının 20 illik yubileyi ilə əlaqədar, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban Əliyevanın iştirakı ilə təntənəli tədbirlər keçirilmişdir. Azərbaycan hökuməti tərəfindən 20 illik yubiley münasibətilə təşkilatın daxili həyətində yerləşdirilmiş daş at və daş qoç abidələrinin, eləcə də Azərbaycanda daş sənətinə həsr edilmiş sərginin açılış mərasimi keçirilmişdir.

2014-cü il sentyabrın 15-18-də YUNESKO-nun baş qərargahında Heydər Əliyev Fondunun, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin və Azərbaycanın YUNESKO yanında Daimi Nümayəndəliyinin təşkilatçılığı ilə Qobustan həftəsi keçirilmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. https://azertag.az/xeber/Azərbaycan___UNESCO_emekdasligi_dinamik_s_ekilde_inkisaf_etdirilir-66360
2. <http://unesco.preslib.az>

Əsmar Vəliyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi

AZƏRBAYCAN – YUNESKO ƏLAQƏLƏRİ

Açar sözlər: Azərbaycan, YUNESKO, əməkdaşlıq

Azərbaycan Respublikasının əməkdaşlıq etdiyi beynəlxalq təşkilatlar içərisində BMT-nin təhsil, elm və mədəniyyət təşkilatı olan YUNESKO-nun özünəməxsus yeri var. Azərbaycan YUNESKO-ya 13 iyun 1992-ci il tarixində üzv qəbul olunub. Bu əlaqələrin genişləndirilməsi 1993-cü ildən, Ümummilli lider Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə qayıdışından sonra başlamışdır. Azərbaycan xalqına məxsus mədəni irsin, maddi və mənəvi mədəniyyət nümunələrinin qorunmasına diqqət yetirən Prezident İlham Əliyev YUNESKO ilə əlaqələrin möhkəmlənməsi istiqamətində tədbirləri genişləndirməkdədir.

YUNESKO ilə Azərbaycan arasındakı əlaqələrin yüksək səviyyəyə çatmasında, Heydər Əliyev fondunun prezidenti, YUNESKO-nun və

İSESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyevanın böyük rolu olmuşdur. Onun fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycanın maddi və qeyri-maddi-mədəni irs nümunələri YUNESKO-nun irs siyahılarında yer almışdır. Azərbaycandan YUNESKO-nun Ümumdünya maddi-mədəni irs siyahısına Şirvanşahlar sarayı, Qız qalası, 2000-ci ildə İçəri şəhər memarlıq kompleksi və 2007-ci ildə Qobustan dövlət tarixi bədii qoruğu əlavə edilmişdir. Hazırda qeyri-maddi mədəni irs siyahısında 13 irs nümunəsi daxildir. İlk nümunə olan Azərbaycan muğamı 2008-ci ildə qəbul olunub. Ardınca bu siyahıya Azərbaycan aşıq sənəti, Novruz bayramı, Azərbaycan xalçaçılıq sənəti, Azərbaycan tar ifaçılıq sənəti, Qarabağ atüstü oyun ənənəsi Çövkən, Azərbaycan kələğayı sənəti, Lahıc misgərlik sənəti, Lavaş, Azərbaycan dolması, Kamança, Yallı(Köçəri, Tənzərə): Naxçıvanın ənənəvi qrup rəqsləri, Dədə Qorqud irsi: Dastan mədəniyyəti, xalq nağılları və musiqisi əlavə edilib. Azərbaycanın hələ bu siyahıya salınacaq xeyli abidələri var və yaxın gələcəkdə həmin siyahı milli-mənəvi dəyərlərimizin böyük bir qismini özündə əks etdirəcək.

Ədəbiyyat:

1. <http://mehribanaliyeva.preslib.az/media-5b170a3095.html>
2. <http://unesco.preslib.az/>
3. <http://unesco.preslib.az/az/page/W5QC9jOEy3>

*Səbinə Tanrıverdiyeva
Azərbaycan Dillər Universiteti
BM və İdarəetmə fakültəsi*

ÇİN-AZƏRBAYCAN ƏLAQƏLƏRİ

Açar sözlər: TRASEKA, Ermenistan-Azərbaycan münaqişəsi

1991-ci ildə Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsiylə Çinlə bütün əlaqələrin yenidən qurulması prosesi də başlanmışdır. 1991-ci il dekabrın 27-də Çin Xalq Respublikası Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyini tanıdı. 1992-ci ilin aprelində isə iki dövlət arasında diplomatik əlaqələr quruldu.

1994-cü il 7-10 mart tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Çin Xalq Respublikasında rəsmi səfərdə olmuşdur. Prezident Çin Xalq Respublikasının Sədri Tszyan Tszemın, Baş naziri Li

Pen ilə rəsmi görüşlər keçirib. Səfər zamanı iki dövlət arasında səkkiz müqavilə imzalanmışdır.

1997-ci il 27-30 avqust arasında Çin Xalq Respublikasının Ümumçin Xalq Nümayəndələri Məclisinin sədr müavini Van Bintsyanın başçılığı ilə nümayəndə heyəti Azərbaycana səfər edib. Səfər zamanı iki ölkə arasında iqtisadi əməkdaşlığın möhkəmləndirilməsinə, Azərbaycan və Çin parlamentləri arasında əlaqələrin daha da inkişaf etdirilməsi barədə görüşlər keçirib.

1998-ci il sentyabrın 8-də Bakıda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti H.Əliyevin təşəbbüsü ilə tarixi Böyük İpək yolunun bərpası üzrə TRASEKA proqramı çərçivəsində Avropa və Asiya dövlət başçı-larının zirvə görüşünə həsr olunmuş beynəlxalq konfrans keçirilib. Çin, Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsində Azərbaycanın suverenliyini və ərazi bütövlüyünü dəstəkləyir, tərəfləri BMT Təhlükəsizlik Şurasının müvafiq qətnamələrinə riayət etməyə və beynəlxalq cəmiyyətin dəstəyi ilə münaqişənin sülh yolu ilə həlli etməyə çağırır. Azərbaycan da öz növbəsində Çinin suverenliyini və ərazi bütövlüyünü dəstəkləyir, Tayvanla heç bir rəsmi görüşlər keçirmir və mərkəzi Çin hökumətini tanıyır. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 2005-ci ildə Çinə səfəri çərçivəsində Çinin Kommer-siya Nazirliyi, Azərbaycanın İqtisadi İnkişaf Nazirliyi və ölkəmizin Çindəki səfirinin təşkilatçılığı ilə keçirilən forumda respublikamızın 40 və Çinin 400-dək şirkətinin nümayəndələri iştirak etmişdi. Azərbaycan ilə ÇXR-sı arasında iqtisadi əlaqələrin genişləndirilməsi, bu sahədəki problemlərin həlli məqsədilə Hökumətlərarası İqtisadi Komissiya yaradılmışdır. Komissiyanın ilk iclası 2009-cu il 27 may tarixində keçirilmişdir. Çin Milli Neft Korporasiyasının vitse-prezidenti Çou Dzipinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətinin 2004-cü il iyul ayında Azərbaycana səfər etməsi bunu təsdiqləyən faktır.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Həsənova M.Çin Xalq Respublikası. B.,2005 160s.
2. Əhmədov M. Azərbaycan - Çin münasibətlərinin strategiyası və perspektivləri. B.,1999.152s.
3. Azərbaycan - Çin dostluq sərhədləri aşır. B., 2000,149 s.
4. Çin Azərbaycanlıların gözü ilə. B., 2013, 238 s.

MÜNDƏRİCAT

KONFRANSIN TƏŞKİLAT KOMİTƏSİ.....	3
BÖLMƏLƏR	5

AZƏRBAYCAN TƏHSİL SİSTEMİ DÜNYA TƏHSİL MƏKANINDA

Dürdanə Vəliyeva HEYDƏR ƏLİYEV VƏ MÜASİR AZƏRBAYCAN TƏHSİLİ	6
Könül Mollayeva HEYDƏR ƏLİYEV MÜASİR AZƏRBACAN TƏHSİLİNİN HİMAYƏDARIDIR.....	7
Tahir Həsənov ALİ TƏHSİL STRATEJİ HƏDƏF KİMİ	8
Leyla Mehdiyeva AZƏRBAYCAN DİLİ DƏRSLƏRİNDƏ DİAQNOSTİK QIYMƏTLƏNDİRMƏ	9
Mina Qarayeva HEYDƏR ƏLİYEVİN TƏHSİL SİYASƏTİ	10
Rüfanə Əliyeva İBTİDAİ SİNİFLƏRDƏ DÜZGÜN OXU STRATEGİYALARININ SEÇİLMƏSİ.....	11
Günay Mahmudova İBTİDAİ SİNİFLƏRDƏ SÖZ EHTİYATININ ZƏNGİNLƏŞDİRİLMƏSİ	13
Vəfa Yusifkənan BƏDƏN DİLİ BİR ÜNSİYYƏT VASİTƏSİ KİMİ.....	14
Arzu Teymurova MÜASİR TEXNOLOGİYALARIN İNSAN HƏYATINDA MÜSBƏT VƏ MƏNFİ CƏHƏTLƏRİ.....	15
Айсель Байрамова ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОВМЕСТНОЙ РАБОТЫ ШКОЛЫ И СЕМЬИ	16
Нигяр Наджафзаде СОВРЕМЕННЫЙ УРОК И ТРЕБОВАНИЯ ПРЕДЪЯВЛЯЕМЫЕ К НИМ.....	17
Фатима Гасанова КАК ЯЗЫК ВЛИЯЕТ НА НАШЕ МЫШЛЕНИЕ	18

Камилла Маммедова	
СОВРЕМЕННАЯ ШКОЛА КАК ОБЪЕКТ УПРАВЛЕНИЯ	20
Вусал Гасанов	
РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ОБЩЕСТВЕ.....	21
Наргиз Керимова	
ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ	
ЛИЧНОСТИ.....	23
Шамс Азизова	
ОСОБЕННОСТИ РАБОТЫ КЛАССНОГО РУКОВОДИТЕЛЯ.....	24
Айгюн Камалзаде	
СПОСОБНЫЙ РЕБЕНОК. ФОРМА РАБОТЫ С ТАЛАНТЛИВЫМИ	
ДЕТЬМИ	25
Сархан Бояхчари	
ПРЕЗЕНТАЦИЯ КАК СРЕДСТВО ОБУЧЕНИЯ	26
Али Мовсумов	
ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРЫ ЯЗЫКА НА МЫСЛИТЕЛЬНУЮ И	
ПЕРЦЕПТИВНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА.....	27
Нəyət Həciyeva	
KAMAL ABDULLANIN “KÖLGƏ” HEKAYƏSİNDƏ ARXETİPLƏRİN	
PSIXOLOJİ TƏHLİLİ	28
Selcan Cəbrayilova	
CƏNUBİ KOREYA TƏHSİL SİSTEMİ	29
Elvira Tağıyeva	
MƏKTƏBDƏ NATAMAM AİLƏLƏRDƏN OLAN ŞAGİRDRLƏRLƏ İŞ	30
Sədaqət İsmayilzadə	
NARKOMANİYAYA QARŞI OLAN MÜBARİZƏ	31
Nuranə Nəsirova	
MƏKTƏBLİLƏRİN ÖZÜNÜTƏRBİYƏYƏ İSTİQAMƏTLƏNDİRİLMƏSİ	32
Fidan Sadıqova	
PSIXOLİNQVİSTİKA.....	33
Əslİ Qəhrəmanova	
İNKLÜZİV TƏHSİL HUMANİSTLƏŞMƏNİN TƏLƏBİDİR	35
Aysel Bayramova	
BƏDİİ ƏDƏBİYYATDAN TƏLİM-TƏRBİYƏ PROSESİNDƏ İSTİFADƏ	
OLUNMASI.....	36
Cəmilə İsmayilova	
ELMİ-TEHNİKİ İNKİŞAFIN TƏHSİL SİSTEMİNİN	
GƏLƏCƏYİNƏ TƏSİRİ	37

Nubar Tağızadə	
GƏNCLƏRİN MÜSTƏQİL FİKİR BİLDİRMƏLƏRİNƏ NƏLƏR MANE OLUR?	38
Şəfiqə Əlizadə	
ÇƏTİN TƏRBIYƏ OLUNAN UŞAQLARIN PEDOQOJİ TƏRBIYƏ ÜSULLARI.....	39
Türkanə Əsədova	
XARİCİ DİL DƏRSLƏRİNDƏ İNKLUZİVLİYİN TƏŞKİLİ.....	40
Səkinə Rəsulova	
AZƏRBAYCANÇILIQ MİLLİ İDEALOGİYASI ƏDƏBİ-ESTETİK TƏLİM KİMİ	41
Laləzar Cəfərova	
AZƏRBAYCANÇILIQ VƏ VƏTƏNPƏRVƏRLİK TƏRBIYƏSİ	42
Ləman Şükürova	
İNKLUZİV TƏLİMİN TƏŞKİLİNDƏ MÜƏLLİMİN VƏZİFƏLƏRİ	43
Nazpəri Əmirahova	
ŞAGİRD ŞƏXSİYYƏTİNİN FORMALAŞMASININ İMKAN VƏ YOLLARI	44
Aydan Baxşiyeva	
TƏLİMƏ MÜASİR BAXIŞLAR NECƏ OLMALIDIR	46
Fidan Vələdova	
TƏHSİL BLOQLARININ MAHİYYƏTİ	47
Nigar Əlizadə	
MÜASİR TƏHSİLDƏ İKT-NİN TƏTBİQİ.....	48
Şəfiqə Abduləzizova	
TƏHSİLİMİZ BU GÜN.....	49
Nəzrin Mamedova	
İNTERAKTİV TƏLİM METODLARI İLƏ KEÇİRİLƏN DƏRSLƏRİN SƏCİYYƏVİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	50
Reyhan Maqsudova	
İNKLUZİV TƏHSİL.....	51
Ləman Nağıyeva	
MƏNƏVİ KEYFİYYƏTLƏRİN FORMALAŞMASINDA MÜHİT AMİLLƏRİNİN ROLU	52
Sevil Vəliyeva	
TƏLƏBƏLƏRİN MÜSTƏQİL FİKİR BİLDİRMƏLƏRİNƏ NƏ MANE OLUR	53
Mahirə Quluzadə	
TƏLİM PROSESİNDƏ TƏFƏKKÜRÜN FƏALLAŞDIRILMASINDA YENİ METODLARIN ÜSTÜNLÜKLƏRİ	54

Gülçin Zeynalova	
İNTELLEKTUAL VƏ YARADICILIQ QABİLİYYƏTLƏRİNİN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNDƏ “BEYİN XƏRİTƏSİ”NİN ROLU	55
Şəhanə Kərimli	
İNKLÜZİV TƏHSİL.....	56
Elnarə Murad zad	
İNKLÜZİV TƏHSİL VƏ ONUN ƏHƏMİYYƏTİ.....	58
Ləman Bayramova	
TƏHSİLDƏ MARKETİNQ FƏALİYYƏTİ	59
Murad Əliyev	
İSTEDADLI UŞAQLARLA TƏLİM-TƏRBIYƏ İŞİNİN TƏŞKİLİ	60
Aytac Kərimova	
MÜASİR TƏLƏBƏDƏ ƏMƏYƏ DÜZGÜN MÜNASİBƏTİ NECƏ YARATMAQ OLAR?	61
Nərminə Əliyeva	
AUTİZM SİNDROMLU UŞAQLARIN TƏHSİLİ	62

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR

Ayxan Əliyev	
THE IMPORTANCE OF ENGLISH IN THE FIELD OF IT	64
Günay Əkbərova	
İNGİLİS DİLİ DƏRSLƏRİNDƏ SMARTFONLARDAN İSTİFADƏ	65
Dünya Abdullayeva	
İNGİLİS DİLİNİN FƏAL TƏLİM METODLARI	66
Günəl Rəhimli	
XARİCİ DİL TƏDRİSİNİN MƏQSƏD VƏ VƏZİFƏLƏRİNİN MÜƏYYƏNLƏŞDİRİLMƏSİ.....	67
Сона Мирзаханова	
ЭТАПЫ ЭФФЕКТИВНОЙ РЕАЛИЗАЦИИ ПРЕДМЕТНО ИНТЕГРИРОВАННОГО ПОДХОДА.....	68
Fidan Əgərli	
İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİ ZAMANI ŞAGİRDŁƏRDƏ LÜĞƏT ƏHTİYATININ ZƏNGİNLƏŞDİRİLMƏSİ YOLLARI.....	69
Sübhan Quliyev	
FLUENCY STRATEGIES	70
Nazpəri Qədiməliyeva	
SPEED READING TECHNIQUES.....	71
Səma Quliyeva	
NEW APPROACHES ON TEACHING A FOREIGN LANGUAGE	72

Nigar Əliyeva	
XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİ ZAMANI MƏZMUNA ƏSASLANAN DİL TƏLİMİNİN TƏTBİQİ ÜSULLARI	74
Gülərə Məlikzadə	
İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ PLANLAŞDIRMANIN ƏHƏMİYYƏTİ .	75
Nərmin Kərimova	
XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNDƏ İNNOVATİV METODLAR VƏ YANAŞMALAR.....	76
Эдель Романова	
СОВРЕМЕННЫЕ СПОСОБЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ	77
Марьям Мурадзаде	
НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА В КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ	78

TƏRCÜMƏ VƏ MƏDƏNİYYƏTŞÜNASLIĞIN AKTUAL PROBLEMLƏRİ

Elmira Cahangirli	
TƏRCÜMƏNİN UĞURLU OLMASINA KÖMƏK EDƏN AMİLLƏR	80
Sabina Mirzoyeva	
MODERN APPROACHES TO FOREIGN LANGUAGE TEACHING	81
Nuray Qurbanova	
XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR.....	83
Nuray Kərimli	
XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR.....	83
Nazrin Taba-Tabai	
XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR.....	84
Nərmin Orucova	
XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR.....	86
Məxluqə Yusubova	
XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR.....	87
Güllü Qəhrəmanlı	
XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR.....	88
Fidan Qurbanova	
XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR.....	90
Fəridə Səfərova	
XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR.....	91
Ayxan Mustafayev	
XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR.....	92

Amin Zeynalov	
XARİCİ DİLİNİN TƏDRİSİNİN MƏQSƏDLƏRİ VƏ MƏSƏLƏLƏRİ	93
Arzu Həsənova	
XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNİN ELMİ-PRAKTİK ƏHƏMİYYƏTİ.....	94
Emin Əzimov	
XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNƏ MÜASİR YANAŞMALAR.....	95
Aytən Rəhimova	
MÜASİR AZƏRBAYCAN CƏMİYYƏTİNDƏ TƏRCÜMƏ	
PROBLEMLƏRİ.....	97
Nərmin Əliyeva	
TRANSLATION RULES AND DIFFICULTIES.....	98
Ксения Личманенко	
СТЕПЕНЬ АДЕКВАТНОСТИ ПЕРЕВОДА ФОНЕТИЧЕСКИХ ПРИЕМОВ	
НА РУССКИЙ ЯЗЫК В РАССКАЗЕ Э.ХЕМИНГУЭЯ «НЕДОЛГОЕ	
СЧАСТЬЕ ФРЭНСИСА МАКОМБЕРА».....	99
Xəyalə Rzayeva	
KULTURAL İFADƏLƏRİN AZƏRBAYCAN DİLİNDƏN İNGİLİS DİLİNƏ	
TƏRCÜMƏSİ ZAMANI YARANAN PROBLEMLƏR.....	100
Firəngiz Əzizova	
İNGİLİS VƏ AMERİKA QƏZETLƏRİNİN TƏRCÜMƏ	
XÜSUSİYYƏTLƏRİ.....	101
Samirə İsmayılova	
TİBBİ TƏRCÜMƏDƏ FRAZEOLÖJİ VƏ TERMİNOLOJİ	
ÇƏTİNLİKLƏR.....	102
Нурай Гайдарова	
ТРУДНОСТИ И ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА КОМИКСОВ.....	103
Aidə Hüseynova	
TƏRCÜMƏDƏ MƏTNİN TƏHLİLİ.....	104
Jalə Ələkbərli	
HÜQUQİ TƏRCÜMƏ ZAMANI YARANAN ÇƏTİNLİKLƏR.....	105
Nigar Yəhyazadə	
DEN BRAUNUN “DA VİNÇİ ŞİFRƏSİ” ƏSƏRİNİN TƏRCÜMƏSİNDƏ	
YOL VERİLƏN SƏHVLƏR.....	106
Aydan Əlizadə	
TƏRCÜMƏ ZAMANI KOMPUTERDƏN İSTİFADƏ	107
Aytac Əliyeva	
ATALAR SÖZÜ VƏ ONLARIN TƏRCÜMƏ PRİNSİPLƏRİ.....	108
Xanım Mehdiyeva	
TƏRCÜMƏ ZAMANI QARŞIYA ÇIXAN ÇƏTİNLİKLƏR.....	109

Anara Məmmədova	
FRAZEOLÖJİ İFADƏLƏRİN TƏRCÜMƏSİNDƏ EKVİVALENTLİK MƏSƏLƏSİ	110
Джейхун Мирзоев	
ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПОЛЬЗОВАНИЯ ИНТЕРНЕТ ПЕРЕВОДЧИКОВ .	112
Самира Кязимова	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АРГО В СОВРЕМЕННОЙ ФРАНЦУЗСКОЙ ПРЕССЕ И СПОСОБЫ ИХ ПЕРЕВОДА	113
Gülənə Həbibova	
M.DE SERVANTESİN DON KİXOT ROMANINDA REALİLƏR VƏ ONLARIN TƏRCÜMƏSİ	114
Şövnəziyyə Səlimova	
PİO BAROJA "EL ARBOL DE LA CIENCIA" ƏSƏRİNDƏKİ ÜSLUBİ PRİYOMLAR VƏ ONLARIN İSPAN DİLİNDƏN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏ YOLLARI	115
Aytac Əliyeva	
TƏRCÜMƏNİN LEKSİK-FRAZEOLÖJİ PROBLEMLƏRİ	116
Назрин Джафарова	
ОБРАЗНЫЕ ВЫРАЖЕНИЯ И ТРУДНОСТИ ПРИ ИХ ПЕРЕВОДЕ	117
Nəzrin Həbibova	
YAZILI VƏ ŞİFAHİ TƏRCÜMƏNİN FƏRQLİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	118

DİL VƏ ƏDƏBİYYAT

Nərgiz İbrahimova	
LANGUAGE AND LITERATURE.....	120
Narmina Hüseynova	
LANGUAGE AND LITERATURE.....	121
Qüdrət Cəfərov	
“DİL VƏ ƏDƏBİYYAT”	122
Gülhəsən Muradov	
AZƏRBAYCAN DİLİ VƏ ƏDƏBİYYATI.....	123
Pərvin Salahlı	
DİL VƏ ƏDƏBİYYAT	125
Aynur Mustafayeva	
CÜMLƏ VƏ ONU ƏMƏLƏ GƏTİRƏN VASİTƏLƏR	126
Ayşən Məmmədova	
İNGİLİS DİLİNDƏ İŞLƏNƏN İDİOMLAR.....	127
Təzəgül Məmmədova	
TÜRKMƏN DİLİNİN ÜMUMİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	128

Əfsanə Aydınzadə	
HOMONYMY OF PREPOSITIONS	129
Şəfəq Qubadova	
AZƏRBAYCAN DİLİ DƏRSLƏRİNDƏ İDRAKI TAKSONOMİYANIN ROLU	130
Tünzalə Əmiraslanova	
AZƏRBAYCAN DİLİ DƏRSLİKLƏRİNDƏ SAİTLƏR SİSTEMİ HAQQINDA (TƏLİM RUS DİLİNDƏ OLAN MƏKTƏBLƏRDƏ)	131
Xatirə Cəlilzadə	
KOQNİTİV DİLÇİLİK VƏ ONUN MƏRHƏLƏLƏRİ	132
Günəl Abbasova	
TEODOR DRAYZERIN “CENNI HERHARDT” ROMANINDA ŞƏXSİYYƏTİN FACİƏSİ	134
Könül Tağızadə	
QIQORIY PETROV VƏ ONUN UTOPIYASI	135
Emil Ağayev	
TAHİR SALAHOV YARADICILIĞINDA “KOROĞLU” OBRAZI	136
Piriyyəvə Könül	
BƏDİİ ƏSƏRLƏRDƏ ANTİTEZANIN ÜSLUBİ İMKANLARI	137
Zəhra Rəsulzadə	
ANA LAYLASININ POETİK SİRRİ	138
Sarvan Əliyev	
F.KƏRİMZADƏNİN “XUDAFƏRİN KÖRPÜSÜ” ƏSƏRİNDƏ TOPONİMLƏR	139
Aygün Əliyeva	
ESSE: JANRIN NƏZƏRİ ÜFÜQLƏRİ	140
Gülnur Haxverdiyeva	
ANADİLLİ EPİK ƏDƏBİYYATIMIZIN İLK NÜMUNƏLƏRİNDƏN BİRİ “MEHRİ VƏ VƏFA”	141
Raziyyə Həsənova	
AĞARƏHİM RƏHİMOV: SONU OLMAYAN “GİRDAB”DA ƏXLAQ KODEKSİNİN TƏZAHÜRÜ	143
Rəhimxanım Mürvətova	
İFADƏLİ OXUNUN ƏDƏBİYYAT DƏRSLƏRİNDƏ ƏHƏMİYYƏTİ	144
Ayan Ələkbərli	
KAMAL ABDULLANIN “YARIMÇIQ ƏLYAZMA” ROMANINDA ÜSLUBİ ANTONİMLƏRİN XARAKTERİSTİKASI	145
Aytac İsmayılı	
“YAŞIL GECƏ” POVESTİNDƏ İNSAN VƏ TƏBİƏT PROBLEMİ	146

Şəbnəm Babayeva	
FATMA XANIM KƏMİNƏ İLƏ NƏVVABIN ƏDƏBİ ƏLAQƏLƏRİ.....	147
Seyidnisə Mənəfova	
XX ƏSRİN ƏVVƏLLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA POLİQAMİYA	148
Gülnaz Budaqlı	
AKADEMİK BƏKİR NƏBİYEVİN “HEYDƏR ƏLİYEV HAQQINDA ETÜDLƏR” MƏQALƏSİNƏ DAİR	149
Günəl Haqverdi	
FƏRHAD ZEYNALOVUN ELMİ YARADICILIĞINDA BAĞLAYICILAR.....	150
Leyla Ağayeva	
HÜSEYN CAVID YARADICILIĞINDA ORTAQ TÜRK DILI.....	151
Muğdət Abdullayev	
NİZAMİNİN “XOSROV VƏ ŞİRİN” POEMASINDA ATƏSPƏRƏSTLİYİN İZLƏRİ	153
Səkinə Nağızadə	
ƏŞRƏF VEYSƏLLİNİN LİRİKASINDA QARABAĞ MÖVZUSU.....	154
Tahir Məmmədov	
MƏSUD ƏLİOĞLU. ATALAR VƏ OĞULLAR PROBLEMİ.....	155
Türkan Mahmudzadə	
MEHMET AKİF ƏRSOYUN “ÇANAQQALA ŞƏHİDLƏRİNƏ” ŞEİRİNDƏ VƏTƏNPƏRVƏRLİYİN TƏRƏNNÜMÜ	156
Fəranə Mikayılova	
“SƏRGÜZƏŞTİ-MƏRDİ-XƏSİS” (HACI QARA) KOMEDİYASINDA HACI QARANIN XƏSİSLİYİNİN ÜZ ÇIXDĞI MƏQAMLAR	157
Амелия Мурадзаде	
THE POTTER BOOKS IN IMPROVING ENGLISH	158
Азиз Аббасов	
АНАЛИЗ СОДЕРЖАНИЯ АНГЛИЙСКИХ НАДПИСЕЙ НА ФУТБОЛКАХ ПОДРОСТКОВ	159
Fatimə Məmmədli	
МОЙ ОПЫТ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА ЧЕРЕЗ МУЛЬТФИЛЬМЫ.....	160
Fatimə Mirzəyeva	
CHANGING OLD GRAMMAR RULES	161
Nuray Bayramlı	
NİZAMİ GƏNCƏVİ AZƏRBAYCANIN BƏŞƏRİYYƏTƏ BƏXŞ ETDİYİ BİR İNCİSİDİR.....	162

Фидан Азимова АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЯЗЫК	164
Lalə Muradova “DƏLİ KÜR” ROMANINDA SAHANDAR AĞA OBRAZI.....	165
Медина Алиева АНГЛИЦИЗМЫ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ	166
Leyla Quluzadə HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN DİLİ	167
Gediz Kardelen ÖZDƏMİR ASƏFİN ÖMÜR YOLU	168
Şəhanə Cəfərova HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN DİLİ	169
Yeganə Abbasova HEYDƏR ƏLİYEVİN DİL SİYASƏTİ	171
Rəhman Osmanlı ANA DİLİMİZ MİLLİ SƏRVƏTİMİZDİR.....	172
Amil Hacıyev CƏFƏR CABBARLININ DRAMATURGİYASI	173
Aysel İsmayılova NƏSİMİ DİLİ	174
Aysel Səfərova CƏLİL MƏMMƏDQULUZADƏNİN ƏDƏBİ İCTİMAİ FƏALİYYƏTİNDƏ “MOLLA NƏSRƏDDİN” JURNALININ ROLU	176
Насиханым Вахидова ABDULLA ŞAIQ VƏ UŞAQ ƏDƏBİYYATI	177
Mələk Alxanova NƏSİMİ YARADICILIĞINDA FƏLSƏFİ FİKİRLƏR	178
Osman Mecidov M.Ə.SABİR VƏ UŞAQ ƏDƏBİYYATI	180
Qəribə Osmanova SEYİD İMƏDƏDDİN NƏSİMİNİN DİNİ BAXIŞLARI	181
Səbirə Məmmədova ANA DİLİMİZ VARLIĞIMIZDIR	183
Sevda Badurayeva NƏSİMİ YARADICILIĞINDA TANRIYA İNAM	184
Turanə Eyvazlı ANA DİLİ MÜSTƏQİL AZƏRBAYCANIN MİLLİ SƏRVƏTİDİR (H.ƏLİYEV)	185
Zəfər Babayev SEYİD ƏZİM ŞİRVANİ VƏ UŞAQ ƏDƏBİYYATI	186

Zərifə Babaşova C.MƏMMƏDQULUZADƏNİN TƏHKİYƏ KOMEDİYALARI	188
Qumru Qəmbərli İ.NƏSİMİ YARADICILIĞINDA İNSAN KONSEPSİYASI	189
Zəhraxanım İsmayılova HAQQ AŞIĞI YUNUS ƏMRƏ	190
Ləman Əsədzadə MƏNİM ANA DİLİM	191
Ruslan Məmmədli B.VAHABZADƏNİN “POEZİYANIN NALİYƏTİ” ADLANDIRDIĞI ŞEİRLƏRİN MÜƏLLİFİ.....	193
Şahmar Əkbərzadə PRONUNCIATION DIFFERENCES BETWEEN BRITISH ENGLISH AND AMERICAN ENGLISH	194
Mirmehdi Ağzadə XIX ƏSR NORVEÇ MİLLİ ROMANTİZMİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ	195
Гусейнзаде Ситара ПРОБЛЕМА ПЕРЕДАЧИ ВУЛЬГАРИЗМОВ В РАССКАЗЕ ЭРНЕСТА ХЕМИНГУЭЯ «НЕДОЛГОЕ СЧАСТЬЕ ФРЭНСИСА МАКОМБЕРА» НА РУССКИЙ ЯЗЫК	197
Fidan Aslanova ANTROPONİMLƏRİN FRANSIZ DİLİNDƏ TRANSFORMASİYASI	198
Aynur Şirəliyeva MÜASİR ALMAN DİLİNDƏ “ FÜR” SÖZÖNÜNÜN ÇOXMƏNALILIĞI	199
Nəzmin Maarifzadə XARİCİ DİL DƏRSLƏRİNDƏ OYUNLARDAN İSTİFADƏ	200
Nihad Əsədov FRANSIZDİLLİ SİYASİ DİSKURSLARDA MİQRASIYA İLƏ BAĞLI EMOSİONAL-QIYMƏTLƏNDİRİCİ LEKSİKA	201
Səkinə Ələmşahova GENDER PROBLEMİ, KİMDİR GÜNAHKAR VƏ ONUN HƏLLİ	202
Hilalə Ələkbərli İNGİLİS XALQININ ADƏT-ƏNƏNƏSİNİ ÖZÜNDƏ ƏKS ETDİRƏN FRAZEOLOJİ BİRLƏŞMƏLƏR.....	203
Sevinc Səlimova ALMAN DİLİNDƏ ÜSLUBİ SİNONİMLƏR VƏ ONLARIN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	204
Гурбанлы Фахранда ИСТОЧНИКИ КРЫЛАТЫХ ВЫРАЖЕНИЙ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ....	206

Məleykə Bağışova	
İNGİLİS DİLİNDƏ HEKANIN STRUKTUR KOMPONENTLƏRİ	207
Aytac Cəbiyeva	
İNGİLİS DİLİNDƏ BƏZİ FONETİK HADİSƏLƏRƏ DAİR (BURUN PARTLAYIŞI, DİLYANI PARTLAYIŞ, PARTLAYIŞIN İTMƏSİ)	208
Cəmalə Quliyeva	
EASY WAYS TO IMPROVE AND EXPAND VOCABULARY	209
Фатима Джафарова	
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НИСХОДЯЩЕГО ТОНА В РАЗЛИЧНЫХ КОММУНИКАТИВНЫХ ТИПАХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ.....	210
Ханум Исаева	
РЕДУКЦИЯ – ПРОЦЕСС АНГЛИЙСКИХ ГЛАСНЫХ	212
Gültən Nuriyeva	
İNGİLİS DİLİNDƏ [I] VƏ [U] SAİTLƏRİNİN VARIATİVLİYİ	213
Zinyət Əliyeva	
M.DE SERVANTESİN “DON KİXOT ƏSƏRİNDƏKİ” FRAZEOLOJİ BİRLƏŞMƏLƏR	214
Mınayə Hacıyeva	
JAVIER MARIASIN “TODAS LAS ALMAS” ƏSƏRİNDƏ “EL MODO DE SUBJUNTIVO” ŞƏKLİ VƏ ONUN İSPAN DİLİNDƏN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏ YOLLARI.....	215
Afat Cəfərova	
TƏBİƏT HADİSƏLƏRİ İLƏ BAĞLI FRAZEOLOJİ BİRLƏŞMƏLƏR VƏ ONLARIN AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ QARŞILIĞI.....	217
Fatimə Əsgərli	
AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ YENİ TERMİNLƏRİN YARADILMASINDA QARŞIYA ÇIXAN ÇƏTİNLİKLƏR.....	218
Kəmalə Həsənova	
“QILINC VƏ QƏLƏM” ROMANINDA TEMA VƏ REMA MƏNTİQİ MÜNASİBƏTLƏR	219
Kənan Abdullayev	
XIX-XX ƏSRLƏRDƏ AZƏRBAYCAN MƏTBUATINDA DİL MƏSƏLƏLƏRİ.....	220
Aysun Ahmadzada	
FRENCH BORROWINGS IN ENGLISH	221
Səbinə Namazova	
İNGİLİS DİLİ DƏRSLƏRİNDƏ PROBLEMLƏRƏ ƏSASLANAN DİL TƏLİMİNİN TƏTBİQİ.....	222
Nəzrin Hüseynli	
XARİCİ DİL DƏRSLƏRİNƏ VERİLƏN MÜASİR TƏLƏBLƏR	223

Aytac Hüseyinli İNGİLİS DİLİ DƏRSLƏRİNDƏ TƏLƏBƏ FƏALLIĞININ TƏMİN OLUNMASI YOLLARI	225
Gülər Abdullayeva İNGİLİS DİLİNDƏ EVFEMİZMLƏR	226
Ülvira Məmmədli XARİCİ DİL DƏRSLƏRİNİN TƏŞKİLİNDƏ MOTİVASIYANIN ROLU..	227
Aytən Rəhimli THE DIFFERENCES BETWEEN AMERICAN ENGLISH AND BRITISH ENGLISH.....	228
Həqiqi Müzəffəri AMERİKA VƏ BRİTANİYA İNGİLİSCƏSİ ARASINDA LEKSİK FƏRQLƏR	230
Fidan Javadova LEARNING ENGLISH THROUGH SONGS	231
Esmira Qurbanova HOW TO USE TED TALKS TO IMPROVE YOUR ENGLISH.....	232
Zəhra Yassırı MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ MƏTBƏX MÖVZUSUNDA ALINMALAR	233
Sərfinaz Məmmədova METAFORA VƏ METONİMİYA ARASINDA FƏRQLİ VƏ OXŞAR XÜSUSİYYƏTLƏR	234
Aytac Mirzalıyeva MƏTNİN KOHEZİYASI.....	235
Zəri Təbrizli İNGİLİS POEZİYASINDA ANTROPONİMLƏRİN ÜSLUBİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	236
Sevinc Babayeva İNGİLİS DİLİNDƏ EVFEMİZMLƏRİN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	237
Səkinə Muradlı QISALTMƏ (SHORTENING)	238
Sevda Rəhimova İNGİLİS DİLİNDƏ CİNAYƏT İFADƏ EDƏN SÖZLƏRİN İDİOMLARLA İFADƏSİ.....	239
Айзанат Алиева АРХАИЗМЫ	240
Севиндж Кабулзаде SEMANTIC STRUCTURE OF WORD	241
Айтадж Юсифзаде НЕОЛОГИЗМЫ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ	242

Zəhra Hüseynova İLHAM ƏLİYEV NİTQİNİN ÜSLUBİ LİNGVİSTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ	243
Günəl Əliyeva DİL VƏ MƏDƏNİYYƏTİN QARŞILIQLI ƏLAQƏSİ	245
Çiçək Hüseynova FEDERİKO QARSİYA LORKANIN AZADLIĞA BAXIŞI	246
Xədicə Süleymanova DİL VƏ ƏDƏBİYYAT	247
Mələk Qədirli “BASATIN TƏPƏGÖZÜ ÖLDÜRDÜYÜ BOY”DA İSLAMAQƏDƏRKİ CİZGİLƏR	248
Fatimə Adgözəlli NƏSİMİ YARADICILIĞINDA ŞƏRQ BƏLAĞƏTİ	249
Afət Zamanova FÜZULİ LİRİKASINDA EŞQ VƏ MƏRİFƏT, YAXUD MƏCAZDAN HƏQİQƏTƏ	250
Aytən Şükürova AŞIQ ŞEİRİNDƏ TƏSƏVVUF PROBLEMİ	251
Aytən Quliyeva AX-VAX NAĞİLİNDƏ MİFOLOJİ TARNŞFORMASIYA	252
Nazənin Rəhimli MİKAYIL MÜŞFİQ LİRİKASINDA KÜLƏK OBRAZININ GENEZİSİ	254
Nigar Vahablı KAMAL ABDULLA YARADICILIĞINDA RUH ARXETİPİ	255
Nuranə Pirizadə AZƏRBAYCAN NAĞİLLARINDA RƏNGLƏRİN SİMVOLİKASI	256
Şəfəq Hacıyeva İSİ MƏLİKZADƏ NƏSRİNDƏ FOLKLOR MOTİVLƏRİ ("GÜMÜŞGÖL ƏFSANƏSİ")	257
Zeynəb Ahiyeva KLASSİK ŞEİRİN GƏNC NƏSLİN TƏLİM-TƏRBİYESİNDƏ ROLU (FÜZULİNİN YARADICILIĞI ƏSASINDA)	258
Bilqeyis Məcidova AZƏRBAYCAN DİLİNİN DÖVLƏT DİLİ STATUSU QAZANILMASINDA HEYDƏR ƏLİYEVİN XİDMƏTLƏRİ	259
Гюнель Мамедов «ПОЧЕМУ НЕИЗВЕСТНОЕ В МАТЕМАТИКЕ ПРИНЯТО ОБОЗНАЧАТЬ БУКВОЙ X?»	261
Rəna Nəhmətova ERMƏNİ ƏDƏBİYYATINDA TÜRK MƏNŞƏLİ SÖZLƏR	262

Nəzrin Əlizadə ERMƏNİ VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ İSMİN HALLARININ MÜQAYİSƏSİ.....	263
Лала Рустамли "ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ, ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ В УЧЕБНИКЕ CAMPUS 2 И ИХ ЭКВИВАЛЕНТ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ".....	264
Səbuhə Əmiraslanova SEFARD DİLİNİN YARANMASI	265
Ayişə Əskərova İSPAN DİLİNDƏ ANQLİSİZMLƏR.....	266
Hənifə Əhmədova M.ARAZIN POEZİYASINDA EMOSİONAL-EKSPRESSİV İFADƏLƏR (FRANSIZ DİLİNƏ TƏRCÜMƏ OLUNMUŞ SEİRLƏRİ ƏSASINDA).....	267
Ханкишиева Назрин ЗАИМСТВОВАННЫЕ СПОРТИВНЫЕ ТЕРМИНЫ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ.....	268
Гюнэль Маммадова ОСОБЕННОСТИ РЕКЛАМНОГО ЯЗЫКА	269
Эльвира Асадова СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВЫРАЖЕНИЯ ОБРАЗА ОТЦА В ПРОИЗВЕДЕНИИ ПРОСПЕРА МЕРИМЕ «МАТТЕО ФАЛКОНЕ»....	270
Дениз Эфендизадə СЛОВА, ОБРАЗОВАННЫЕ ПРИ ПОМОЩИ ГРЕКО-ЛАТИНСКИХ ПРЕФИКСОВ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ	272
Ayşən Abdullayeva FRANSIZ DİLİNDƏ İNSANIN FİZİKİ GÖSTƏRİCİLƏRİ İLƏ ƏLAQƏDAR OLAN FRAZEOLÖJİ İFADƏLƏRİN AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ QARŞILIGI	273
Həmayil Quliyeva FRANSIZ VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ İNSANIN HƏYATI, YAŞAM TƏRZİ İLƏ BAĞLI FRAZEOLÖJİ İFADƏLƏR	274
Şəbnəm Bəhramova FRANSIZ VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ DAVRANIŞLA BAĞLI İDİOMATİK İFADƏLƏR	275
Günay Baxşiyeva FRANSIZ VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ İNSAN MÜNASİBƏTLƏRİ BİLDİRƏN İDİOMATİK İFADƏLƏR	277
Nigar Süleymanova “CAMPUS 2” DƏRSLİYİNDƏ EKOLOGİYAYA AİD SÖZ VƏ İFADƏLƏR	278

Fatimə Xaspoladova	
AZƏRBAYCAN-FRANSA MÜNASİBƏTLƏRİNDƏ MÜASİR FRANSIZ DİLİ	279
Elmar Rüstənzadə	
MULTİKULTURALİZMDƏ DİL AMİLİ VƏ KANADA FRANSIZCASI ..	281
Gülşən Atakişiyeva	
İNGİLİS DİLİNİN BEYNƏLXALQ DİL KİMİ ROLU	282
Кямран Мамедов	
СКЛОНЕНИЯ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ.....	283
Elgünə İbrahimli	
HƏSƏN BƏY ZƏRDABİNİN İCTİMAİ-SİYASİ FƏALİYYƏTİ	284
Ülviyyə Poladxanlı	
EDVARD MUNK FƏALİYYƏTİNDƏ “EKSPRESSİONİZM”	285
Pərvin Həsənova	
MAGİK REALİZMİN CON FAULZUN YARADICILIĞINDA YERİ	286
Püstə Əliyeva	
POL ÖSTERİN “LEVİAFAN” ƏSƏRİNDƏ POSTMODERNİST ELEMENTLƏR	287
Şəbnəm İsayeva	
BERNARD MALAMUDUN YARADICILIQ XÜSUSİYYƏTLƏRİ.....	289
Mehriban Novruzova	
ROALD DAHLİN “ÇARLI VƏ ŞOKALAD FABRİKİ” ƏSƏRİNDƏ UŞAQ PROBLEMİ.....	290
Fidan Rəhimli	
UİLYAM FOLKNERİN "MÜQƏDDƏS YER" ROMANININ BƏDİİ VƏ MƏZMUN XÜSUSİYYƏTLƏRİ.....	291
Nigar Əmrahova	
QABRİEL QARSIYA MARKESİN “PATRİARXIN PAYIZI” ROMANINDA HAKİMİYYƏT PROBLEMİ.....	293
Əlibablı Aysel	
HAROLD PİNTERİN “XƏYANƏT” PYESİNDƏ DAXİLİ SÜKUT	294
Ələkbərova Aydan	
CEK LONDONUN “MARTİN İDEN” ROMANINDA İSTEDADLI İNSANIN MƏHVİ PROBLEMİ.....	295
Vəfa Məmmədova	
CON APDAYKİN " KENTAVR " ROMANINDA MİF ELEMENTLƏRİ ...	297
Hüseynli Ceyran	
OSKAR UAYLD DRAMATURGİYASINDA QADINA QARŞI ƏDALƏTSİZLİK PROBLEMİ.....	298

Gülnarə Vəlizadə	
CEYİN OSTİN YARADICILIĞINDA İNSAN VƏ CƏMİYYƏT PROBLEMİ	299
Aygün Orucova	
FEY UELDON YARADICILIĞI VƏ MÜASİR İNGİLİS ƏDƏBİYYATI ...	300
Mehri Hənifəyeva	
HENRİ DEYVİD TORONUN YARADICILIĞINDA TƏBİƏT FƏLSƏFƏSİ	301
Ceylan Bəyramova	
ERNEST HEMİNQUEYİN “ƏCƏL ZƏNGİ” ƏSƏRİNDƏ İSPAN MÖVZUSU	302
Cəvahir Səfərova	
“TOMAS HARDİNİN “DÖBERVİLLƏR NƏSLİNDƏN OLAN TESS” ƏSƏRİNDƏ GENDER PROBLEMİ	303
Səmədli Arzu	
EMİLİ BRONTE “UĞULTULU TƏPƏLƏR” ƏSƏRİNDƏ EROS VƏ TANATOS	304
Əliyeva Elvira	
“SAKİT AMERİKALI” ƏSƏRİNDƏ VYETNAM MÜHARİBƏSİNİN TƏSVİRİ	305
Günay Abdullayeva	
“DOKTOR CEKİL VƏ MİSTER HAYDIN QƏRİBƏ ƏHVALATI” VƏ ZİQMUND FREYD NƏZƏRİYYƏSİ	307
Samirə Əbişzadə	
PER LAQERKVİSTİN “VARAVVA” ƏSƏRİNDƏ DİN MÖVZUSU	308
Sevinc Məsimova	
CEYMS COYSUN YARADICILIĞINDA İNSAN KONSEPSİYASI (DUBLİNLİLƏR TOPLUSU ƏSASINDA)	309
Kəmalə Həsənova	
TOM STOPPARDUN “15 DƏQİQƏLİK HAMLET” ƏSƏRİ POSTMODERN DRAMI KİMİ	310
Aysel Nəsirova	
CON FAULZUN “FRANSIZ LEYTENANTININ XANIMI” ROMANINDA AZADLIQ PROBLEMİ	312
Aydan Qasımsadə	
CEYİN OSTİNİN “QÜRUR VƏ QƏRƏZ” ROMANINDA OBRAZLAR QALEREYASI	313
Sevinc Yusifova	
HARPER LİNİN “BÜLBÜLÜ ÖLDÜRMƏK” ƏSƏRİNDƏ İRQİ PROBLEMƏ İKİLİ YANAŞMA	314

Nuranə Əhmədova MURIEL SPARKİN HEKAYƏLƏRİNDƏ QARA YUMOR.....	315
Məryəm Abdullayeva UİLYAM SOMERSET MOYEMİN “BOYALI DUVAQ” ƏSƏRİNDƏ KONFLİKT VƏ XARAKTER	317
Arzu Tağıyeva DEN BRAUNUN “DA VİNÇİ ŞİFRƏSİ” ƏSƏRİNDƏ GİZLİ TƏŞKİLATLAR	318
Aygün Həsənlı AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI NÜMUNƏLƏRİNİN İNGİLİS DİLİNƏ TƏRCÜMƏSİNDƏ REALİYALARIN VERİLMƏSİ YOLLARI	319
Nazənin Eyubova ANTUAN DE SENT EKZÜPERİNİN "BALACA ŞAHZADƏ" ƏSƏRİNDƏ DÜNYANIN MODELİ.....	320
Nazəni Məmmədova F.KAFKANIN „MƏHKƏMƏ" ƏSƏRİNDƏ „QANUN KEŞİKÇİLƏRİ" AZADLIQ PROBLEMİ.....	321
Həsənlı Sara C.K.ROULİNQİN “HARRİ POTTER” ƏSƏRİNDƏ XEYİR VƏ ŞƏR MÖVZUSU	323
Qurbanova Zəhra LÜİS KEROLLUN “ALİSA MÖCÜZƏLƏR ÖLKƏSİNDƏ” ƏSƏRİNDƏ BƏDİİ PORTRET VƏ XARAKTER.....	324
Ситара Гусейнзаде ПРОБЛЕМА ПЕРЕДАЧИ ВУЛЬГАРИЗМОВ В РАССКАЗЕ ЭРНЕСТА ХЕМИНГУЭЯ «НЕДОЛГОЕ СЧАСТЬЕ ФРЭНСИСА МАКОМБЕРА» НА РУССКИЙ ЯЗЫК	325
Ayşən Süleymanova İNGİLİS DİLİNDƏ ETNONİM TƏRKİBLİ İDİOMLAR	327
Qasımlı Nərmın İNGİLİS DİLİNİN QRAMMATİKASININ ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ MÜASİR TEKNOLOGİYANIN ROLU	328
Alışanlı Cəmilə İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ "0" ARTİKLİN İŞLƏNMƏSİ.....	329
Aхунбейли Ляман ОСОБЕННОСТИ УПОТРЕБЛЕНИЯ УСЛОВНЫХ ПРИДАТОЧНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В АНГЛИЙСКОЙ РЕЧИ	330
Aytac Вахşızadə “May” modal feili və onun məna çarları.....	331

Zeynəb Bayramova	
BASIC SENTENCE STRUCTURE IN ENGLISH	333
Lamiyə Əkbərova	
MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ “MUST” MODAL FEİLİNİN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	334
Bahar Məmmədova	
MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ PASSİV KONSTRUKSIYALAR VƏ ONLARIN AZƏRBAYCAN DİLİNƏ TƏRCÜMƏ YOLLARI.....	335
Fidan İsmayılzadə	
MÜASİR İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ SİFƏTİN DƏRƏCƏ KATEQORİYASI	336
Arzu İsgəndərova	
SUAL CÜMLƏLƏRİNDƏ SÖZ SIRASI	337
Sevinc Əsədova	
MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ “CAN VƏ MAY” MODAL FEİLLƏRİ	338
Gülnarə Məmmədova	
MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ İSMİN KƏMİYYƏT KATEQORİYALARI .	339
Hacıyev Polad	
MƏHKƏMƏ DİSKURSUNDA SUAL CÜMLƏLƏRİNİN TƏTBİQİ VƏ ONLARIN TİPOLOGİYASI	341
Mehriban Heydərova	
EVERYBODY, EVERYTHING TƏYİNİ ƏVƏZLİKLƏRİNİN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ	342
Aytac Məmmədzadə	
MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ MÜRƏKKƏB SİNTAKTİK BÜTÖV ANLAYIŞI	343
Şəms Cəfərova	
MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ BİTMİŞ ZAMAN FORMALARININ AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ QARŞILIĞI.....	345
Наргиз Касимова	
ЭКВИВАЛЕНТЫ МЕСТОИМЕНИЙ OTHER/ANOTHER В РУССКОМ ЯЗЫКЕ	346
Səadət Quluzadə	
İNGİLİS DİLİNDƏ PAST PERFECT SUBJUNCTIVE MOOD-UN İŞLƏNMƏ XÜSUSİYYƏTLƏRİ.....	347
Leyla Abbasova	
THE OBJECTIVE-WITH-THE-INFINITIVE CONSTRUCTION	348
Qasımova Fidan	
CONDITIONAL MOOD VƏ ONUN İŞLƏNMƏ ÇALARLARI	349

Fidan Əsgərzadə	
MÜASİR İNGİLİS DİLİNDƏ NİSBİ, BAĞLAYICI, SUAL ƏVƏZLİKLƏRİ	350
Gültəkin Mehdixanlı	
ƏMR CÜMLƏSİNİN VASİTƏLİ NİTQDƏN VASİTƏSİZ NİTQƏ ÇEVİRLMƏSİ	352
Fatimə Zamanova	
PAST VƏ PAST PERFECT SUBJUNCTIVE MOOD	353

QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURALİZM MODELƏRİ

Nasir Bəşirov	
QAFQAZDA AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZM MODELİ.....	355
Gülınar Rəhimli	
AZƏRBAYCANDA TOLERANTLIQ	356
Ceyhun Əskərov	
HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİ.....	357
Bəxtilə Cavadlı	
QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURALİZM MODELƏRİ....	358
Bəxtiyar Əliyev	
QLOBALLAŞMA ŞƏRAİTİNDƏ MİLLİ MƏDƏNİYYƏTİMİZİN QORUNUB SAXLANILMASINDA ULU ÖNDƏR, H.ƏLİYEVİN ROLU.	360
Rusif Süleymanlı	
MULTİKULTURALİZMƏ MÜXTƏLİF YANAŞMALAR	361
Murad Mənsurov	
AZƏRBAYCANDA DİNİ TƏHLÜKƏSİZLİK VƏ TOLERANTLIQ	362
Nərgizxatun Həsənova	
AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİ.....	363
Kərim Kərimov	
MULTİKULTURALİZMİN AZƏRBAYCAN MODELİ	364
Orxan Eyvəzli	
QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURALİZM MODELƏRİ....	365
Ханум Азимова	
КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА.....	366
Firuzə İsmayıl	
MULTİKULTURALİZM DƏYƏRLƏRİ: AZƏRBAYCANDAN DÜNYAYA	367
Nargiz Pasha	
MULTICULTURALISM MODELS IN THE GLOBALIZED WORLD	369

Günəş Əhmədzadə	
QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURALİZM MODELƏRİ....	370
Vəlizadə Fidan	
QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTUKULTRALİZM MODELƏRİ	371
Rəvanə Qarayeva	
QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTRALİZM MODELƏRİ.....	373
Xətayə Aslanova	
QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTUKULTRALİZM MODELƏRİ	374
Nərmin Rəcəbova	
AZƏRBAYCAN-İSRAİL İKİTƏRƏFLİ ƏLAQƏLƏRİNDƏ YƏHUDİ LOBBİSİNİN ROLU	376
Aydan Hacıyeva	
MULTİKULTURALİZM SİYASƏTİ - AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASININ TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ.....	377
Türkan Gülməmmədli	
QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTİRALİZMİN TƏBLİĞİNDƏ TƏHSİLİN ROLU	378
Ramilə Yusifova	
ИДЕИ ТОЛЕРАНТНОСТИ В ФИЛОСОФСКОЙ МЫСЛИ АЗЕРБАЙДЖАНА	379
Rüqayyə Abıyeva	
AZƏRBAYCAN MİLLİ XARAKTERİNİN FORMALAŞMASINDA MULTİKULTURALİZMİN ROLU	380
Yaqut Qurbanzadə	
AZƏRBAYCAN TOLERANTLIQ ƏNƏNƏLƏRİNDƏN MULTİKULTURALİZMƏ KEÇİD	382
İlkanə Quluyeva	
MULTİKULTURALİZM AZƏRBAYCAN MODELİ - GƏLƏCƏK TƏHLÜKƏSİZLİYİN QARANTI KİMİ.....	383
Nigar Mirzəyeva	
MULTİKULTURALİZMİN AZƏRBAYCAN MODELİNİN SPESİFİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ	384
Sevinc Paşayeva	
MULTİKULTURALİZM:AVROPANIN PRİZMASINDAN AZƏRBAYCAN MODELİ	385
Mətanət İsmayılova	
ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEV AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİNİN SİYASİ BANİSİ KİMİ	387
Rəhilə Abdullayeva	
ABŞ-DA MULTİKULTURALİZM.....	388

Böyükxanım Hüseynzadə İSLAMDA TOLERANTLIQ İDEYALARI	389
Lamış Əhmədzadə AZƏRBAYCANIN XARİCİ SİYASƏTİNDƏ MULTİKULTURALİZM VƏ TOLERANTLIQ	391
Ülviyyə Məmmədzadə AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİ DÖVRÜNDƏ MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏR.....	392
Şərqiyə Məmmədova SOSIAL-İQTİSADI İNKİŞAF VƏ MULTİKULTURALİZM	393
Gülsüm Quluyeva İLHAM ƏLİYEV SİYASİ MULTİKULTURALİZMİN DAVAMÇISI KİMİ	394
Ləman Rövşənova MULTİKULTURALİZMİN AZƏRBAYCAN MODELİ	395
Nəzrin Əliyeva AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİNİN KONSTITUSIYA – HÜQUQİ ƏSASLARI.....	396
Ceyran Əsgərova MULTİKULTURALİZM VƏ AZƏRBAYCANIN DAXİLİ SİYASƏTİ	397
Fidan Nəcəfova MƏDƏNİYYƏTLƏRARASI MÜXTƏLİFLİK VƏ ONUN DİL KONTEKSTİNDƏ TƏHLİLİ	398
Aynur Poluyeva NƏSİMİ İRSİNDƏ MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏR.....	400
Asya Məmmədli İNDONEZİYADA BUDDİZM.....	401
Ayşən İsmayılova POLŞA MULTİKULTURAL CƏMİYYƏTİNDƏ LPKA TATARLARI	402
Aytac Hüseynəliyeva İSRAİLİN TƏHSİL SİSTEMİ	403
Fatma Yusifova MİNANQKABAU ADƏT-ƏNƏNƏLƏRİ	404
Fidan Əliyeva BÖYÜK BRİTANİYADA MÜSƏLMAN İCMALARININ FORMALAŞMASI TARİXİNDƏN	405
Heydər Həsənov FRANSADA YƏHUDİLƏR VƏ YƏHUDİ İCMALARI.....	407
Könül İsmayılzadə QƏDİM ƏRƏB QƏBİLƏLƏRİ VƏ ONLARIN DİNİ İNANCLARI	408

Mədinə Əsgərova	
ALMANİYADA SEKULYARİZM.....	409
Məhintac İbrahimova	
YAPONİYADA XRİSTİANLIQ VƏ İSLAM DİNİNƏ MÜNASİBƏT	410
Nərminə Həsənova	
İNDONEZİYADA HİNDUIZM DİNİ.....	411
Qəzənfər Kərimov	
ODİN NƏZƏRİYYƏSİ VƏ AZƏRBAYCAN	413
Fidan Mustafayeva	
QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURALİZMİN TƏBLİĞİNDƏ	
TƏHSİLİN ROLU	414
İlduzə Vəlizadə	
AZƏRBAYCANIN MULTİKULTURAL DƏYƏRLƏRİ.....	415
Çinarə Zülfüqarova	
FRANSIZ DİLİNDƏ MULTİKULTURALİZMİN	
YENİ ASPEKTLƏRİ.....	416
MÜASİR AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ	
Ruslan Ağakışiyev	
AZƏRBAYCANIN RUSİYA İLƏ MÜNASİBƏTLƏRİNDƏ NEFT AMİLİ	418
Tünzalə Kazımova	
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ AVROPAYA İNTEQRASIYASI ...	419
İlkin Abdullayev	
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MÜASİR BEYNƏLXALQ	
MÜNASİBƏTLƏRDƏ	420
Cəfərova Fatmaxanım	
ABŞ VƏ AZƏRBAYCAN MÜNASİBƏTLƏRİ MÜASİR DÖVRDƏ.....	421
Dünya Abbasova	
AZƏRBAYCAN VƏ QƏRBİ AVROPA ARASINDA XARİCİ SİYASƏTİN	
BİR SIRA MƏQAMLARI	422
Elnur Baharov	
HEYDƏR ƏLİYEVİN XARİCİ SİYASƏT STRATEGİYASI	423
Emiliya Ağayeva	
ОТНОШЕНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНА И РОССИИ	
В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ	424
Həmidə Nəzərli	
AZƏRBAYCAN-RUSİYA ƏLAQƏLƏRİ.....	426
Nərmin Kərimova	
ОТНОШЕНИЕ ЯПОНИИ И АЗЕРБАЙДЖАНА	427

Yaqubzadə Sədi	
ПЕРИОДЫ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ В СБ ООН (2012-2013 гг)	428
İsmayilova Vüsalə	
İLHAM ƏLİYEVİN XARİCİ SİYASƏT STRATEGİYASI	429
Xəlilzadə Nəsrin	
AZƏRBAYCAN-İSLAM ƏMƏKDAŞLIQ TƏŞKİLATI MÜNASİBƏTLƏRİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ.....	431
Əsədov Cavid	
HEYDƏR ƏLİYEV AZƏRBAYCANIN MÜSTƏQİL XARİCİ SİYASƏTİNİN QURUCUSUDUR	432
Aytac Eynullayeva	
BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏRDƏ DƏYİŞƏN REALLIQLARIN TURİZMƏ TƏSİRLƏRİNDƏN BƏZİLƏRİ.....	433
Əliyev Məlik	
BEYNƏLXALQ VALYUTA FONDUNUN AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATINDA ROLU.....	435
Mirsaleh Abbaszadə	
MÜASİR AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ MALİYYƏ-KREDİT TƏŞKİLATLARINDA	436
Mubariz İmanov	
MÜASİR ŞƏRAİTDƏ AZƏRBAYCANIN DÜNYA BANKI İLƏ ƏMƏKDAŞLIĞI.....	437
Şəbnəm İbadzadə	
“ƏSRİN MÜQAVİLƏSİ”NİN AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ NEFT STRATEGİYASINA TƏSİRİ.....	438
Sevər Qəribova	
XARİCİ KAPİTALIN CƏLB OLUNMASINDA DÖVLƏTİN İNVESTİSİYA SİYASƏTİNİN REALLAŞDIRILMASI	439
Ülviyyə Əzimzadə	
AZƏRBAYCANIN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ YERİ VƏ ONUN BEYNƏLXALQ HESABATLARDA MÖVQEYİNİN TƏHLİLİ.....	441
Züleyxa Mustafayeva	
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MƏDƏNİ DİPLOMATİYASI	442
Kənan Şahbazlı	
AZƏRBAYCAN – İSRAİL MÜNASİBƏTLƏRİ.....	443
Nağı Səfərov	
AZƏRBAYCAN VƏ QAZAXİSTAN SİYASİ MÜNASİBƏTLƏRİ	444

Natavan Quliyeva AZƏRBAYCANIN BMT İLƏ TƏHSİL, ELM VƏ MƏDƏNİ SAHƏLƏRDƏ ƏMƏKDAŞLIĞI.....	445
Barat Sadıqov AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏRDƏ	446
Azər Xəlilov AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MÜASİR XARİCİ SİYASƏTİNDƏ ƏSAS PRİORİTETLƏR	447
Pənah Pıraliyev “QAFQAZ EVİ” VƏ AZƏRBAYCAN	448
Fatimə Muğalova HEYDƏR ƏLİYEV VƏ AZƏRBAYCANÇILIQ İDEOLOGİYASI	449
Джебраилов Имран СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ.....	451
Vəfa Nağıyeva MÜASİR AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ.....	453
Xətayə Aslanova QLOBALLAŞAN DÜNYADA MULTİKULTURALİZM MODELƏRİ....	454
Руфат Агагасымов СБАЛАНСИРОВАННАЯ ВНЕШНЯЯ ПОЛИТИКА АЗЕРБАЙДЖАНА ПРИ МЕНЯЮЩЕМСЯ ХАРАКТЕРЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ	456
Nübar Rəhimova ERMƏNİSTAN-AZƏRBAYCAN, DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQİŞƏSİNƏ BÖYÜK BRİTANİYANIN MÜNASİBƏTİ.....	457
Zeynəb Əliyeva MÜASİR AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ.....	458
Nazim Nəciməddin M.Ə.RƏSULZADƏNİN İCTİMAİ-SİYASİ VƏZİYYƏTİ.....	459
Айтан Катибли КОРЕЯ ВО ВРЕМЕНА ЯПОНСКОЙ ОККУПАЦИИ	460
Kənuль Халилова «ВЫДАЮЩИЕСЯ ЖЕНЩИНЫ В ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА».....	461
Рушан Мухамеджанов ФРАНЦИЯ ВО ВРЕМЕНА ПРАВЛЕНИЯ ШАРЛЯ ДЕ ГОЛЛЯ	462

Ләля Бинятова ИСТОРИЯ ФОТОГРАФИИ.....	464
Narın Hacıyeva TÜRKMƏNÇAY MÜQAVİLƏSİNİ AZƏRBAYCAN ÜÇÜN NƏTİCƏLƏRİ	465
Mədinə Məmmədova MƏHƏMMƏD ƏMİN RƏSULZADƏ – İSTİQLAL MÜCAHİDİ	466
Aygün Məmmədova AZƏRBAYCAN MİLLİ-AZADLIQ HƏRƏKATINDA Ə.ƏLİYEV ŞƏXSİYYƏTİ.....	468
Алиса Мамедова ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЛИЗЫ МУХТАРОВОЙ	469
Lumu İsrəfilli AZƏRBAYCANIN QANADLI QADINI.....	470
Gültac Əmiraslanova HƏRBİ SAHƏDƏ AZƏRBAYCAN-İSRAİL ƏMƏKDAŞLIĞI	471
Sevinc Əliyeva ERMƏNİSTAN – AZƏRBAYCAN, DAĞLIQ QARABAĞ MÜNAQIŞƏSİNƏ ATƏT-İN MÜNASİBƏTİ.....	472
Vida Abbaszadə AZƏRBAYCANIN İNVESTİSİYA SİYASƏTİNİN ONUN BEYNƏLXALQ ARENADA NÜFUZUNA TƏSİRİ.....	474
Nofəl Hacıyev AZƏRBAYCANIN XARİCİ SİYASƏTİ VƏ BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNƏ QATILMASI	475
Ağxanım Əliyeva BAKI-TBİLİSİ-QARS DƏMİR YOL LAHİYƏSİNİN ƏHƏMİYYƏTİ	476
Fatimə Baxşəliyeva HEYDƏR ƏLİYEV XARİCİ SİYASƏTİNİN ƏSAS İSTİQAMƏTLƏRİ	477
Гюльчин Сафарова ОПИСАНИЕ АЗЕРБАЙДЖАНА В НЕМЕЦКИХ ЭНЦИКЛОПЕДИЯХ XIX ВЕКА	478
Dünya Əhmədova HEYDƏR ƏLİYEV SİYASƏTİ UĞURLU İNKİŞAFIN TƏMƏLİ KİMİ	479
Həsər Təhməzova AZƏRBAYCAN-ABŞ ƏLAQƏLƏRİNDƏ HEYDƏR ƏLİYEVİN ROLU ..	480
Aytac Hüseynova XARİCİ İNVESTİSİYALARIN BEYNƏLXALQ ARENADA AZƏRBAYCANIN NÜFUZUNA TƏSİRİ	481

Jalə Nəcəfova	
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MÜASİR BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ	482
Leyla Məmmədşadə	
MÜASİR AZƏRBAYCAN BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR SİSTEMİNDƏ.....	483
Nuranə Quliyeva	
XƏZƏRİN HÜQUQİ STATUSUNUN TƏNZİMLƏNMƏSİNİN REGIONAL TƏHLÜKƏSİZLİYƏ TÖHFƏSİ	485
Pərviz Musayev	
AZƏRBAYCANIN TÜRKEYƏ İLƏ STRATEJİ TƏRƏFDAŞLIĞINI ŞƏRTLƏNDİRƏN AMİLLƏR.....	486
Şahverən Babayev	
NATO – AZƏRBAYCAN ƏLAQƏLƏRİ.....	487
Leyla Səfərli	
MÜASİR MƏRHƏLƏDƏ AZƏRBAYCAN – YAPONİYA MÜNASİBƏTLƏRİ.....	488
Səma Abbasşadə	
AZƏRBAYCANIN BMT TƏHLÜKƏSİZLİK ŞURASININ QEYRİ-DAİMİ ÜZVÜ KİMİ BEYNƏLXALQ TƏHLÜKƏSİZLİYİN TƏMİN EDİLMƏSİ İSTİQAMƏTİNDƏ FƏALİYYƏTİ (2012-2013-CÜ İLLƏR)....	489
Həmidə Əliyeva	
AZƏRBAYCAN BMT-NİN ÜZVÜ KİMİ	490
Fatimə Şərifova	
BEYNƏXALQ TERRORİZM VƏ AZƏRBAYCANIN TERRORİZMƏ QARŞI MÜBARİZƏSİ	491
Nəzrin Cəfərova	
AZƏRBAYCAN-İSRAİL MÜNASİBƏTLƏRİNƏ MÜASİR BAXIŞ	492
İnci Rzayeva	
CƏNUB QAZ DƏHLİZİ VƏ ONUN AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI ÜÇÜN PERSPEKTİVLƏRİ	493
Lalə Süleymanova	
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ MƏRKƏZİ ASİYA VƏ XƏZƏR DƏNİZ HÖVZƏSİ ÖLKƏLƏRİ İLƏ İKİTƏRƏFLİ ƏLAQƏLƏRİ.....	495
Aydan Nəbizadə	
AZƏRBAYCAN – YUNESKO ƏMƏKDAŞLIĞI MÜASİR DÖVRDƏ	496
Əsmər Vəliyeva	
AZƏRBAYCAN – YUNESKO ƏLAQƏLƏRİ	497
Səbinə Tanrıverdiyeva	
ÇİN-AZƏRBAYCAN ƏLAQƏLƏRİ.....	498

*Toplu «Mütərcim» Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzində
səhifələnmiş və çap olunmuşdur.*

Çapa imzalanıb: 12.04.2019.
Format: 60x84 1/16. Qarnitur: Times.
Həcmi: 33 ç.v. Tiraj: 250. Sifariş № 94.
Qiyməti müqavilə ilə.

TƏRCÜMƏ
VƏ NƏŞRİYYAT-POLİQRAFİYA MƏRKƏZİ

Az 1014, Bakı, Rəsul Rza küç., 125/139b
Tel./faks 596 21 44; (055) 715 63 99
e-mail: mutarjim@mail.ru
www.mutercim.az